

Het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij paard en hond

Afstudeerscriptie
Alisha van de Laar

AFSTUDEERSCRIPTIE

Het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij paard en hond

Auteur:	Alisha van de Laar
Studentennummer:	3028751
Klas:	4DGa
Opleiding:	Diergezondheid & Management
Afstudeerdocent:	Sandra Haven-Pross
Datum afstudeeronderzoek:	7 augustus 2023

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeerwerkstuk “Het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij paard en hond.” Het onderzoek bevat een inventarisatie van hulp- en trainingsmiddelen, de best practices, mogelijke welzijnsrisico's en signalen die trainers zien aan paarden of honden bij bepaalde emoties. Bij dit onderzoek is er gebruik gemaakt van de Delphi-methode, enquêtes en interviews. Deze onderzoeksmethodes zijn uitgevoerd met paardentrainers, hondentrainers, paarden- en hondendierenartsen, paarden- en hondengedragdeskundige en ethologen. Dit afstudeerwerkstuk is geschreven als afstudeerscriptie voor de opleiding Diergezondheid & management aan het Aeres Hogeschool Dronten, in opdracht van het lectoraat Human-Animal Interactions te Aeres Hogeschool Dronten. In de periode van december 2022 tot met augustus 2023 ben ik bezig geweest met het schrijven van mijn vooronderzoek en afstudeerwerkstuk.

Sandra Haven en Kathalijne Visser hebben voor het lectoraat Human-Animal Interactions een onderzoeksopdracht gekregen. De aanleiding van deze opdracht is de motie over: “Een verbod op alle dierenvriendelijk hulp- en trainingsmiddelen” van Dion Graus. Sandra Haven heeft gevraagd of ik mee wilde helpen bij het onderzoek en of ik mijn scriptie wilde schrijven ter aanvulling op het onderzoek van het lectoraat. Tijdens mijn opleiding Diergezondheid en management heb ik steeds meer passie gekregen voor het trainen van honden, het gedrag van dieren en het dierenwelzijn. Daarnaast heb ik altijd al affectie gehad met honden en paarden, ik heb namelijk altijd met deze dieren gewerkt. In dit onderzoek heb ik gedrag, welzijn, training en onderzoek kunnen combineren bij honden en paarden. Hierdoor ik een onderzoek uitgevoerd die mij vanaf het eerste moment interesseerde en waar ik veel plezier uit heb gehaald. Ik hoop dat ik met mijn afstudeerwerkstuk een goed beeld heb kunnen geven van welke hulp- en trainingsmiddelen gebruikt worden en inzicht heb kunnen geven waarom goed gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij het trainen van honden en paarden belangrijk is, zodat het welzijn gewaarborgd is tijdens het trainen.

Ik bedank Kathalijne Visser en Sanne de Ridder voor de hulp die ik tijdens het onderzoek heb gehad, zij hebben geholpen bij interviews en Delphi-methode. Verder bedank ik mijn scriptiebegeleider Sandra Haven voor de hulp die ik tijdens het onderzoek heb gehad, de kritische feedback en de kans die zij mij heeft gegeven om betrokken te raken bij het onderzoek van het lectoraat Human-Animal Interactions. Verder bedank ik Eric Oetelmans voor het begeleiden van mijn eerste scriptie-idee, voor de aanmoediging om mijn hart te volgen en het lectoraat te gaan helpen. Ik bedank mijn familie en vrienden die mij tijdens mijn studie hebben gesupport en mij hebben geholpen bij het controleren van mijn scriptie. Als laatste bedank ik alle respondenten van het onderzoek voor hun kennis, reacties en eerlijkheid tijdens het onderzoek.

Alisha van de Laar
Schijndel, 19 juli 2023

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	4
Samenvatting.....	8
Summary	9
Hoofdstuk 1. Inleiding	10
Hoofdstuk 2. Materiaal & Methode	26
2.1. Onderzoekopzet.....	26
2.2. Materialen	26
2.2.1. Werving trainers	26
2.2.2. Werving externe experts	26
2.2.3. Meeteenheden	27
2.3. Methode	27
2.3.1. Eerste en tweede deelvraag: “Welke hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden worden volgens trainers gebruikt?” en “Wat zijn volgens trainers best practices, hulpmiddelen en trainingsmethoden, voor het trainen van honden en paarden?”	27
2.1.3. Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden paarden ingeschat door onafhankelijke experts?.....	28
2.1.4. Naar welke signalen kijken de trainers?	28
2.4. Data-Analyse.....	29
Hoofdstuk 3. Resultaten	30
3.1. Welke hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden in de onderzochte disciplines worden er volgens trainers gebruikt?.....	30
3.1.1. Resultaten enquête	30
3.1.2. Resultaten interviews	31
3.2. Wat zijn volgens trainers best practices, hulp- en trainingsmiddelen en trainingsmethoden voor het trainen van honden en paarden?	33
3.2.1. Resultaten paard.....	33
3.2.1. Resultaten hond.....	36
3.3. Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?	39
3.3.1. Resultaten inventarisatie hulp- en trainingsmiddelen	39

3.3.2. Resultaten van de paardenexperts van de deelvraag: “Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?”	42
3.3.3. Resultaten van de hondenexperts van de deelvraag: “Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?”	45
3.4. Naar welke gedragssignalen kijken de paarden- en hondentrainers?	46
3.4.1. Resultaten van de paardentrainers	47
3.4.2. Resultaten van de hondentrainers	48
3.4.3. Resultaten van signalen bij emoties	49
Hoofdstuk 4. Discussie.....	52
4.1. Belang van het onderzoek	52
4.2. De gebruikte onderzoeksmethode.....	52
4.2.1. De interviews	52
4.2.2. De enquête	53
4.2.3. Delphi-methode.....	54
4.3. Invloed op het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen	55
4.4. Invloed van manier van trainen.....	56
4.5. Invloed op risicoschatting.....	56
4.6. Invloed op het herkennen van gedragssignalen.....	56
Hoofdstuk 5. Conclusie & aanbevelingen.....	57
5.1. Conclusie.....	57
5.1.1. Inventarisatie van de gebruikte hulp- en trainingsmiddelen.	57
5.1.2. Inventarisatie van best practices en de beste manier van hulp- en trainingsmiddelengebruik.....	57
5.1.3. Welzijnsrisico's bij het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen	58
5.1.4. Het herkennen van gedragssignalen	59
5.1.5. Conclusie hoofdvraag	59
5.2. Aanbevelingen	59
5.2.1 Korte termijn aanbevelingen	60
5.2.1. Lange termijn aanbevelingen	60
Bibliografie	61
Bijlages.....	83

Bijlage 1. Scholen voor trainers	84
Bijlage 1.1. Hondenscholen met opleidingen	84
Bijlage 1.2. Paardenscholen met opleidingen	101
Bijlage 2. Keurmerken en accreditatie-eisen	109
Bijlage 2.1. NVGH accreditatie-eisen	109
Bijlage 2.2. SPPD accreditatie-eisen	109
Bijlage 2.3. Handleiding Accreditatie Kynologisch Instructeur SPPD	110
Bijlage 2.4. Raad van Beheer op Kynologisch (CKI/KI) gebied accreditatie-eisen	113
Bijlage 2.5. APDT-BeNe accreditatie-eisen	114
Bijlage 2.6. ISAAT (International Society for Animal Assisted Therapy) accreditatie-eisen	116
Bijlage 2.7. AAI-register hond accreditatie-eisen	117
Bijlage 2.7. KNHS accreditatie-eisen	125
Bijlage 2.8. CRKBO accreditatie-eisen	131
Bijlage 2.9. NRTD accreditatie-eisen	131
Bijlage 2.10. ORUN-stichting Opleiding Ruiterfederatie Nederland	136
Bijlage 2.11. FPG accreditatie-eisen	140
Bijlage 3. Hulp- en trainingsmiddelen	141
Bijlage 3.1. Hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden	141
Bijlage 3.2. Trainingshulpmiddelen voor het trainen van paard	141
Bijlage 3.3. Hulp- trainingsmiddelen voor het trainen van paarden getolereerd door de KNHS	142
Bijlage 3.4. Stroomschema KNHS Harnachementgids 2022	148
Bijlage 3.5. Trainingshulpmiddelen voor het trainen van trekpaarden	148
Bijlage 4. Stresssignalen	151
Bijlage 4.1. Stresssignalen hond	151
Bijlage 4.2. Stresssignalen paard	152
Bijlage 5. Interviewvragen	153
Bijlage 6. Informed consent	155
Bijlage 7. Procedure interviews	157
Bijlage 8. Procedure Delphi-methode	159
Bijlage 9. Delphi-methode vragen	161
Bijlage 9.1. Delphi-methode hond	161
Bijlage 9.2. Delphi-methode paard	170

Bijlage 10. Planning.....	181
Bijlage 11. Volledige resultaten deelvraag 1	182
Bijlage 11.1. Resultaten paard	182
Bijlage 11.2. Resultaten hond	197
Bijlage 11.3. Coderingsschema interviews paard	213
Bijlage 11.4. Coderingsschema interviews hond	227
Bijlage 11.5. Enquêtevragen paard	246
Bijlage 11.6. Enquêtevragen hond	254
Bijlage 12. Volledige resultaten deelvraag 2	264
Bijlage 12.1. Resultaten paard	264
Bijlage 12.2. Resultaten hond	267
Bijlage 13. Volledige resultaten deelvraag 3	273
Bijlage 13.1. Resultaten inventarisatie hulp- en trainingsmiddelen.....	273
Bijlage 13.2. Welzijnsrisico's genoemd door trainers.....	279
Bijlage 13.3. Resultaten van de paardenexperts van de deelvraag: "Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?"	283
Bijlage 13.4. Alle genoemde welzijnsrisico's door experts	298
Bijlage 13.5. Resultaten van de hondenexperts van de deelvraag: "Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?"	312
Bijlage 13.6. Alle genoemde welzijnsrisico's door experts	320
Bijlage 13.7. Resultaten statische analyse paard.....	325
Bijlage 13.8. Resultaat statistische analyses hond	328
Bijlage 14. Volledige resultaten deelvraag 4	330
Bijlage 14.1. Resultaten van de paardentrainers.....	330
Bijlage 14.2. Resultaten van de hondentrainers.....	342

Samenvatting

Tegenwoordig zet de mens, honden en paarden in voor veiligheid, opsporing, in de zorg en sport. Hiervoor hebben deze dieren een training gevolgd. In Nederland neemt het belang van dierenwelzijn toe en Dion Graus heeft daarom de motie over “Verbod op alle dierenonvriendelijke hulp- en trainingsmiddelen” ingediend, wat de aanleiding is van dit onderzoek. Het in kaart brengen van de hulp- en trainingsmiddelen, de manier van gebruik van hulp- en trainingsmiddelen en welke risico's bepaalde hulp- en trainingsmiddelen kunnen veroorzaken, zijn van belang om het dierenwelzijn tijdens het trainen van paarden en honden te kunnen waarborgen. Deze factoren bij hulp- en trainingsmiddelen zijn nog niet eerder onderzocht in Nederland behalve bij de stroom- en prikband. Daarom is het van belang om alsnog een onderzoek uit te voeren, zodat de regering een lijst kan opstellen van hulp- en trainingsmiddelen die veilig zijn voor hond en paarden.

Het doel van dit onderzoek is een inventarisatie te krijgen met gebruikte hulp- en trainingsmiddelen, een beeld te krijgen hoe paarden en honden getraind worden in Nederland, welke mogelijk welzijnsrisico's veroorzaakt worden door hulp- en trainingsmiddelen en welke signalen trainers zien bij honden en paarden. Hiervoor is de hoofdvraag opgesteld: “Welke hulp- en trainingsmiddelen vormen een risico op welzijnsaantasting bij het trainen van honden en paarden?”

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn er vier deelvragen opgesteld. Het onderzoek bestond uit interviews, een enquête en een Delphi-methode. Alle respondenten zijn trainers en externe experts die kennis hebben over paarden en honden. Uit de resultaten is naar voren gekomen dat er veel verschillende hulp- en trainingsmiddelen in gebruik zijn en dat deze hulp- en trainingsmiddelen verschillen per discipline en diersoort. Daarnaast geven zowel de trainers als de externe experts aan dat ieder hulp- en trainingsmiddel een vorm van risico geeft op welzijnsschade bij het gebruik. Hoe groot de kans is op welzijnsschade en de ernst hiervan wordt beïnvloed door hoe het hulp- en trainingsmiddel gebruikt is en wat het karakter is van het dier. Daarnaast geven trainers aan dat kennis en het kijken naar het getrainde dier van groot belang is om op de juiste manier te trainen en het welzijn te waarborgen.

Op basis van de resultaten zijn er verschillende aanbevelingen gedaan om het onderzoek nogmaals uit te voeren met meer respondenten. Hierbij is belangrijk dat alle disciplines van hond en paard deelnemen aan dit onderzoek, voor een algemener beeld van hulp- en trainingsmiddelengebruik.

Summary

Today, humans use dogs and horses for security, detection, in healthcare and sports. For this purpose, these animals have undergone a training. In the Netherlands, the importance of animal welfare is increasing, which is why Dion Graus submitted the motion on "Prohibition of all animal-unfriendly aids and training devices," which is the reason for this research. Mapping the aids and training devices, the way aids and training devices are used and what risks certain aids and training devices can cause are important to ensure animal welfare during the training of horses and dogs. These factors in means of aids and training devices have not been studied before in the Netherlands except for the power collar and prong collar. Therefore, it is important to conduct a study so that the government can compile a list of aids and training devices that are safe for dogs and horses.

The purpose of this research is to obtain an inventory of aids and training devices used by trainers, to get a picture of how horses and dogs are trained in the Netherlands, which possible welfare risks are caused by aids and training devices and to find out which signals trainers see in dogs and horses. For this purpose, the main question was formulated: "Which aids and training devices pose a risk of welfare impairment while training dogs and horses?"

To answer the main question, there were four sub-questions developed. The research consisted of interviews, a survey, and a Delphi-method. All respondents were trainers and outside experts who have knowledge about horses and dogs. The results revealed that there are many different aids and training devices in use and that these aids and training devices differ by discipline and species. In addition, both trainers and external experts indicated that each aid and training device presents some form of risk of welfare harm when used. How high the risk of welfare damage is and how the severity is, is influenced by how the aids and training device is used and what the character of the animal is. In addition, trainers indicate that knowledge and watching the trained animal is very important to train correctly and to ensure welfare.

Based on the results, several recommendations were made to conduct the research again, with more respondents. Here it is important that all disciplines of dog and horse participate in this research, for a more general picture of aid and training resource use.

Hoofdstuk 1. Inleiding

In Nederland leven op dit moment ongeveer 450.000 paarden (KNHS, z.d.) en 1,8 miljoen honden (Dibevo, 2022). Daarnaast zijn er 500.000 mensen actief in de paardensport (KNHS, z.d.) en 120.000 mensen zijn actief in de sport of in hondenfokkerij (Raad van Beheer, z.d.). Honden en paarden leven al eeuwenlang met mensen samen. Ongeveer 12.000 jaar geleden domesticeerde de mens de hond zodat, deze dieren de mens konden helpen met jagen, bewaken en oorlog voeren (LICG, z.d.). Rond 2000 jaar voor Christus begonnen mensen de paarden voor het eerst te berijden (InfoNu, z.d.). Voor het berijden van paarden en het aanleren van vaardigheden voor doelen, hebben deze dieren een bepaalde training nodig. Het trainen van deze dieren kan voor verschillende redenen: werk, sport & recreatie of hobby. Sinds eind vorige eeuw doen onderzoekers onderzoek naar wat voor effect mensen op dieren hebben (Raad voor Dieraangelegenheden, 2019).

Antropomorfisme

Mensen projecteren steeds meer menselijke emoties en gedragingen op dieren, dit heet antropomorfisme. Doordat gedragingen humane interpretaties krijgen kunnen diereneigenaren en professionals gedragingen verkeerd interpreteren. Door het verkeerd interpreteren van gedragingen kan het welzijn in gedrang komen en reageren mensen onvoldoende op de behoeftes van het dier (Bahlig-Pieren & Turner, 2015).

Doordat huisdiereigenaren het welzijn van dieren steeds belangrijker vinden ontstaan er trends zoals antropomorfisme ook wel humanisering genoemd. Mensen houden verjaardagsfeesten en crematies voor dieren en mensen kijken steeds meer naar de manier van trainen. Tegenwoordig zijn er bedrijven waarbij hondeneigenaren hun hond mee naar kantoor mogen nemen, zodat de hond niet alleen thuis hoeft te blijven. Voordat een eigenaar zijn of haar hond kan meenemen moet het dier wel gesocialiseerd en getraind zijn (Aeres Hogeschool Dronten & HAS Hogeschool Den Bosch, 2019).

Toename maatschappelijke aandacht dierenwelzijn

Sinds eind vorige eeuw onderzoekt men wat het effect is van mensen op het dierenwelzijn (Visser, In goed gezelschap, z.d.). Onderzoekers doen steeds meer onderzoek naar wat voor invloed trainingen hebben op dieren en wat de mens voor invloed dit heeft op het dier. Tussen 2000 tot met 2023 zijn er 421.000 onderzoeken naar het welzijn van dieren uitgevoerd (Animal Welfare, 2023) en 68.000 onderzoeken naar het welzijn van dieren tijdens trainingen uitgevoerd (Google Scholar, 2023). Verder heeft de Raad voor Dieraangelegenheden onderzoek gedaan naar hoe Nederlanders over dieren denken en omgaan. Uit dit onderzoek is gebleken dat Nederlanders vinden dat de mens een morele plicht heeft om goed te zorgen voor alle dieren (72% van ondervraagden), dieren hebben het morele recht om te leven (80% van ondervraagden) en elk dier heeft een eigen waarde (99% van ondervraagden). 24% van de respondenten gaf aan dat dieren zelfs gelijk staan aan mensen. Nederlanders gaven in dit onderzoek aan dat dierenmishandeling en verwaarlozing het meest negatieve aspect is aan het houden van dieren en dat dit niet toelaatbaar is (86% van ondervraagden). Verder kwam uit dit onderzoek naar voren dat de positie van het dier in Nederland is veranderd (Kantar Public, 2018). Vroeger waren dieren vooral een productiemiddel, nu zijn het partners van de mens, dit zorgt ervoor dat de manier van trainen veranderd (RDA, 2022).

De veranderingen zijn niet alleen zichtbaar in Nederland. In een Spaans onderzoek naar welzijn van productiedieren gaf 75% van de respondenten aan dat zij het belangrijk vinden dat dieren een goed welzijn hebben en minder dan 5% gaf aan welzijn onbelangrijk te vinden. Ook kwam uit dit onderzoek naar voren dat vrouwen diergerichter zijn dan mannen en dat de jongere generatie meer diergericht is dan de oudere generatie. Bovendien vond 87% van de respondenten het belangrijk dat dierenwelzijn in het lespakket van scholen komt (María, 2006).

Naast nieuwe wetenschappelijke inzichten heeft sociale media een impact op de manier van trainen (APDT, 2012). Mensen delen beelden van paarden en honden die op een niet diervriendelijke manier getraind zijn. Volgens klokkenluiders zou tijdens het opleiden van politiehonden geweld gebruikt zijn tegen de honden (RTLNieuws, 2021). Zo hebben deze klokkenluiders aangegeven dat tijdens trainingen van politiehonden gebruik is gemaakt van klappen met stokken en stroombanden. Agenten mogen breaksticks of stropkoorden gebruiken om honden tijdelijk te wurgen als deze niet loslaat met bijten (RTLNieuws, 2020). Verder geven ze aan dat er gebruik gemaakt is van slipkettingen waarmee wurging kan plaatsvinden (RTLNieuws, 2021). In een ander nieuwsartikel is te lezen dat gemeentes hun best doen om mensen te beschermen tegen bijtende honden. In Den Haag is het verplicht om een hond te muilkorven en aangelijnd te houden als een hond iemand heeft gebeten in het verleden. Volgens Majori Meijer van Dierenopvang Amsterdam kan een eigenaar beter met de hond gaan trainen en psychische uitdagingen aan te bieden (RTLNieuws, 2017).

Bij paarden zijn er ook regelmatig misstanden te lezen in het nieuws of op sociale media. Zo is een artikel geschreven over de Efteling. In een show steken de ruiters de dekjes in brand en rijden ze met het paard door de arena. Paarden zijn van nature bang voor vuur, door deze shows ervaren paarden stress, angst en kunnen ze verwondingen oplopen (RTLNieuws, 2019). Gelukkig zijn er ook positieve veranderingen in het nieuws te lezen. Zo is te lezen in een artikel van NOS dat de FEI (Fédération Équestre internationale) steeds strenger optreedt tegen misstanden tijdens wedstrijden. Zo heeft de FEI een springruiter een tien jaar lange schorsing gegeven, omdat de ruiter gebruik maakte van elektrische sporen. De paarden kregen tijdens de wedstrijden en trainingen stroomschokken om prestaties te vergroten (NOS, 2021). Ook bij de Olympische spelen treedt de organisatie steeds strenger op. Zo heeft een ruiter tijdens een eventingwedstrijd een schorsing gekregen van de BHA (Britisch Horseracing Authority) voor het mishandelen van zijn paard. Hiermee laat de BHA zien dat ze niet achter de manier van rijden van deze ruiter staan (NOS, 2022). Deze ruiter is niet de enige die weggestuurd is bij de Olympische spelen, zo zijn er al eerder twee Duitse coaches en een Duitse springruiter in het nieuws geweest wegens mishandeling van een paard (NOS, 2021).

Door misstanden in het nieuws debatteert de Tweede Kamer regelmatig om het dierenwelzijn te verbeteren in Nederland. Zo hebben ze uiteindelijk de stroomband en prikband van de honden verboden. Zo heeft Dion Graus van de PVV een motie ingediend om dieronvriendelijke hulp- en trainingsmiddelen te inventariseren en te verbieden, zodat dieren op een diervriendelijkere manier getraind kunnen worden en welzijnsschade te beperken (Parlementaire Monitor, 2020). Door nieuwe inzichten van onderzoeken en beelden of artikelen in de sociale media kan het zijn dat de regering harder gaat optreden of nieuwe Kamervragen kan gaan opstellen.

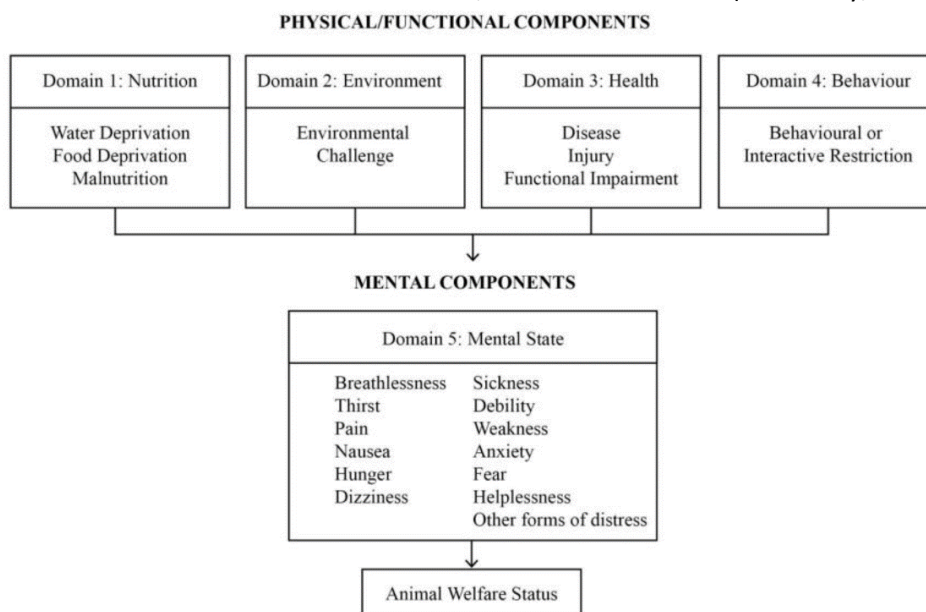
Social License to Operate

Social License to Operate (SLO) is de term die gegeven is aan de acceptatie door de samenleving voor het trainen, paardensport, dierensport en alle gerelateerde activiteiten (Fédération Équestre Internationale, 2022). In 2022 heeft de FEI een onafhankelijke commissie opgericht waarmee ze het welzijn van de paarden in de paardensport proberen te waarborgen. De commissie heet de FEI Social License to Operate Commission en heeft tien leden die gespecialiseerd zijn in paardenwelzijn en/of trainen van paarden. Deze commissie zet zich in voor het welzijnsbehoeften van het sportpaard (Hoefnet, 2022).

De maatschappelijke aandacht groeit onder de Nederlanders. Zoals eerder gemeld vindt de meerderheid dat dieren een goed welzijn verdienen en diermishandeling niet is toegestaan. Er komen steeds meer debatten in de Tweede Kamer. Verder veranderen de wetten binnen Europa ook steeds meer, omdat het belang van dierenwelzijn toeneemt (Fraser, 2008). Tegenwoordig kan men strafrechtelijk vervolgd worden als er dierenmishandeling plaatsvindt (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2022). Het daarnaast verboden om prik- en stroombanden of andere middelen die dierenmishandeling veroorzaken te gebruiken (Politie.nl, 2020; LICG, z.d.).

Dierenwelzijn

Er bestaan verschillende methodes om te beoordelen hoe het welzijn is van een dier. Een bekende manier is de vijf vrijheden van Brambell, hij heeft de basis gelegd om te beoordelen of het welzijn van dier gewaarborgd is. De vijf vrijheden van Brambell zijn: vrij van dorst, honger en onjuiste voeding, vrij van fysiek en thermaal ongerief, vrij van pijn, verwonding en ziektes, vrij van angst en chronische stress en vrij om natuurlijk gedrag te vertonen. Dit houdt in dat het dier dus geen honger, dorst, ongerief, pijn, verwondingen, ziekte, angst of chronische stress mag hebben. Bij dit model kijken onderzoekers dus vooral naar tekortkomingen bij het dier (Laan, z.d.). Vervolgens hebben Mellor en Reid een nieuw welzijnsmodel opgesteld aan de hand van de vijf vrijheden van Brambell. Dit nieuwe model heet de Five Domains-model van Mellor en Reid, dit model is gebaseerd op gedrags-, fysiologisch- en neurowetenschappelijk bewijs. Het model heeft vijf domeinen: nutriënten (voeding en water), omgeving, gezondheid, gedrag en mentale staat. Dit model kijkt niet zo zeer wat de tekortkomingen zijn, hier kijkt men naar wat is er en wat voor effect heeft dit op het dier. Het kan dus zijn dat bepaalde omstandigheden een positief effect hebben op het welzijn in plaats van een negatief effect, zoals vrij van pijn. Dit model kijkt wat een dier nodig heeft om een positieve mentale staat te bereiken en wat een negatieve bijdrage levert aan de mentale staat van het dier. Op figuur 1. Five Domains-model van Mellor en Reid, is het model te zien (McGreevy, et al., 2018).

Figuur 1. Five Domains-model van Mellor en Reid (McGreevy, et al., 2018)

De definitie van welzijn in dit onderzoek is gebaseerd op de vijf domeinen van Mellor en Reid en aantal andere wetenschappelijke definities. Dit houdt in dat de nutriënten die het dier nuttigt, de omgeving, lichamelijk gezondheid, het gedrag en mentale staat goed moet zijn (McGreevy, et al., 2018). Welzijn betekent dus de staat van de fysieke- (lichamelijke staat) en mentale staat (hoe het dier zich emotioneel voelt) van het organisme (McGreevy, et al., 2018). Het welzijn gaat dus verder dan de vijf vrijheden van Brambell (Mellor, 2016). Dit betekent dat welzijn de kwaliteit van leven is zoals het dier het zelf ervaart, dus door diergericht te meten en daarover kennis op te doen (Wageningen University & Research, 2020). Verder kan het dier zich zodanig actief aanpassen aan zijn omgeving waardoor het dier alsnog een positieve mentale staat bereikt (Faculteit Diergeneeskunde Utrecht, z.d.). De mentale gesteldheid is te ontdekken door het gedrag en het aanpassingsvermogen te observeren en onderzoek naar fysiologische parameters zoals bloeddruk, hartslag of cortisol te meten met behulp van onder andere haren van de manen en in speeksel. Uit onderzoek is gebleken dat welzijnsaantasting geassocieerd is met cognitieve problemen bij dieren. Zo is depressie geassocieerd met het te tekort aan selectieve aandacht van trainers naar het dier toe (Hausberger, et al., 2019).

Welzijn betekent dat de dieren voor- en na de training zowel voldoende water als voeding krijgen. Verder hebben de dieren een geschikte huisvesting, zoals bij paarden dat ze naar buiten kunnen in kuddes in plaats van alleen de hele dag op stal staan. Verder mogen hulp- en trainingsmiddelen geen verwondingen, ziektes of pijn veroorzaken. Dat dieren tijdelijk stress kunnen ervaren is niet te voorkomen, maar deze dieren moeten geen last krijgen van chronische stress, angst of pijn. Verder moeten dieren tijdens de training natuurlijk gedrag kunnen vertonen en na de training de ruimte en tijd krijgen om te ontspannen. Op Figuur 1. Five Domains-model, is het model te zien (McGreevy, et al., 2018). Op dit model is te zien met welke aspecten een trainer rekening mee moet houden.

Verder zegt een onderzoek naar trainingen door Guilherme Fernandes, Olsson & Vieira, (2017) dat tijdens het houden en trainen van dieren de kans klein is om een dier zonder druk op het welzijn te houden. Dit komt omdat bepaalde dieren in het wild, een omgeving hebben die in huishoudelijke setting niet na te bootsen zijn. Een voorbeeld daarvan is dat paarden door verschillende gebieden trekken in kuddes, de meeste paardeneigenaren hebben geen ruimte om hele kuddes in familieverband te kunnen laten grazen. Net zoals dat de meeste hondeneigenaren geen hele grootte roedel houden die vrij mogen jagen wanneer ze dat willen. Omdat dieren bepaalde natuurlijke gedragingen niet kunnen uitvoeren komt het welzijn onder druk te staan. Wel kunnen eigenaren proberen natuurlijke behoeftes na te bootsen, zoals apporteren met een knuffel bij de hond en de paarden in een groepje buiten in de wei te zetten voor een halve dag (Guilherme Fernandes, Olsson & Vieira, 2017; Mellor, 2016).

Het gebruik van paarden en honden door de jaren heen.

Mensen zetten paarden en honden op verschillende manieren in. Door de geschiedenis heen zijn deze functies veranderd. Vroeger werden de paarden gebruikt voor oorlogvoering, sport, transport, jacht, betaalmiddel en als lastdier. Door de komst van machines is het gebruik van paarden veranderd (InfoNu, 2010; Vep, 2017; InfoNu, 2010). In de huidige situatie hebben mensen paarden voor recreatie (het houden van paarden op hobbymatig gebied), sport (het uitoefenen van verschillende disciplines voor inkomen) en shows. Verder gebruiken mensen paarden voor therapie (zowel geestelijk, als lichamelijke therapie), voor werk (politie en therapie) en voor het fokken. De inzet van paarden is verschoven van een functioneel doel naar een mensgericht doel (de Weerd & Oldenbroek, 2010).

Het gebruik of inzetten van honden is door de jaren heen net zo veranderd als bij paarden. Mensen gebruikten wolven vroeger vooral voor de jacht en bewaking. Later domesticerde de mens de wolf en gebruikte hen voor oorlogvoering, ongediertebestrijding en jacht. Vervolgens zijn mensen de hond in gaan zetten voor het vermaak van de mens en hielden bijvoorbeeld hondengevechten. De kleine rashonden gebruikte men om welvaart te laten zien. Vanaf de Renaissance begonnen mensen honden als gezelschapsdieren voor mensen te zien en begon het fokken van rashonden. Vanaf 1859 ontstonden de eerste hondenshow's met jury's die de honden beoordeelden op uiterlijk en raszuiverheid (Omlet, z.d.). Tegenwoordig gebruiken mensen de honden voor shows, bewaking, jacht, drijven van vee, als trekdier (geldt niet voor elk ras), politiehonden, reddingshonden, blinde geleiden-/hulphonden, fokken en gezelschapshonden (Dierenbescherming, z.d.).

Honden en paarden worden getraind om bepaalde doelen te behalen. Het trainingsdoel kan zijn dat een dier voor zijn werk moet speuren of moet springen. Voor paarden zijn verschillende disciplines en wedstrijd niveaus waar paarden trainingen voor kunnen krijgen. Paardentrainers kunnen paarden trainen voor de volgende disciplines: dressuur & para, springen, eventing, menen & para, endurance, voltige, recreatie, trec, reining, draf- en rensport en aangespannen sport (tuigens) (KNHS, z.d.). Daarnaast kan men paarden opleiden voor de politie. Binnen disciplines bestaan er verschillende niveaus. Zo hebben ze voor dressuur de niveaus B, L1, L2, M1, M2, Z1, Z2, ZZ-licht, ZZ-zwaar, Lichte Tour, Zware Tour en Internationale (FEI)-wedstrijden (KNHS, z.d.). Bij de springpaarden hebben ze de niveaus: B, L, M, Z, ZZ, 1,40 en 1,50 (KNHS, z.d.), zo zijn er voor iedere discipline niveaus

die de moeilijkheidsgraad aangeven en waarvoor het paard verschillende vaardigheden moet kunnen.

Voor honden zijn er ook verschillende werkzaamheden zoals therapiehonden, politiehonden en sporthonden (Visser, In goed gezelschap, z.d.). In de hondenwereld zijn volgende disciplines waar honden voor getraind kunnen worden: hulp-, therapie-, politiehonden, gehoorzaamheidstrainingen en obedience (wedstrijd en basiscursus) (Raad van Beheer, z.d.), FCI agility, canicross, dog dance, dog frisbee, Engelse obedience, FCI obedience, flyball, hoopers, jachttraining, rally-O, reddingswerk, kudden werk, sledesport, speuren, treibball, waterwerk, werkhond IGP en windhond rennen (Raad van Beheer, z.d.).

Welzijn van dieren tijdens huidige training

Uit eerder onderzoek is gebleken dat er regelmatig gebruik gemaakt is van verwarrende signalen bij het trainen van paarden (McLean & McGreevy, 2010). Hierdoor ondervinden paarden stress waardoor er welzijnsschade kan plaatsvinden. Bij het trainen van paarden kunnen trainers signalen gebruiken die tegenstrijdig zijn van elkaar. Een voorbeeld hiervan is zweep gebruiken om het paard naar voren te laten bewegen en aan teugels trekken wat voor het paard remmen betekent. Hierdoor kunnen paarden stress ervaren, omdat het paard niet weet wat de trainer bedoelt (McLean & McGreevy, 2010).

Uit het onderzoek van Larssen en Roth (2022) is gebleken wat het effect is bij paarden als de trainer alleen positieve bekrachtiging training gebruikt. Er waren twee groepen, een test- en een controlegroep. De controlegroep werd getraind op de manier wat het paard normaal gewend was, dus met negatieve bekrachtiging, hierbij haalt de trainer een onprettige prikkel weg als beloning waardoor positief gedrag zal herhalen. De paarden van de testgroep kregen een training aangemeten waar alleen gebruik gemaakt is van positieve bekrachtigingen, hier werd gebruik gemaakt van wortels als beloning.

De testgroep bestond uit zeventien paarden en de controlegroep uit negentien paarden. Uit het onderzoek kwam naar voren dat paarden van de testgroep eerder contact legde met onbekende mensen en een positievere houding had dan de controlegroep. Verder was te zien uit observaties dat er geen emotieverandering na een training plaatsvond. De paarden die uit controlegroep ineens wel een beloning kregen reageerde sneller op de beloning. Toch zat er geen verschil in de latentietijd bij het aanleren van een commando. Verder hebben de onderzoekers geen verschil gevonden in het cortisolgehalte in de manen. De onderzoekers vermoeden dat het komt omdat de monsters te vroeg zijn afgenomen. Het duurt namelijk langer dan twee weken voordat de manen zodanig gegroeid zijn dat men een meting van cortisol kan doen. In hetzelfde onderzoek kwam naar voren dat de band tussen paard en eigenaar verbeterde in de testgroep, terwijl de scores voor- en na de training lager lagen dan bij de controlegroep waar geen stijging plaatsvond (Larssen & Roth, 2022).

Bij ander onderzoek is uitgekomen dat paarden die getraind zijn met positieve bekrachtigingen (een bevestiging geven door prikkel te geven die het dier als prettig ervaart), meer lichaamsspanning vertonen. In dit onderzoek hebben de trainers als positieve bekrachtiging gebruik gemaakt van maïs, haver en wortel. De verhoogde spierspanning is volgens de onderzoekers te verwijten aan het feit dat de paarden graag willen werken voor de trainer, omdat het iets oplevert voor het paard. Verder vertoonden paarden een positievere houding naar de trainers (Briefer Freymond, et al., 2014).

Uit onderzoek is gebleken dat honden minder stress ervaren tijdens trainingen waarbij gebruik is gemaakt van positieve bekrachtiging. Onderzoekers hebben gebruik gemaakt van observaties en cortisol metingen. Bij het gedrag was voornamelijk te zien lichaamsdraaiingen, hurken, lichaam schudden, geeuwen en liplikken bij de honden met een aversieve training aanzienlijk toenam. De

honden met een aversieve training hadden hogere cortisolniveaus na de training. Het cortisolniveau geeft aan hoeveel stress een hond heeft gehad tijdens een gebeurtenis (de Castro, et al., 2020).

Uit een ander onderzoek is uitgekomen dat honden die met een aversieve trainingsmethoden zijn getraind meer angstsignalen vertonen naar trainers. Zo bleken honden die getraind zijn met stroombanden in combinatie met een negatieve beloning zoals het gebruik van een slipketting meer wantrouwend te reageren op mensen en minder contact te leggen met vreemde mensen. Terwijl honden die niet met een aversieve trainingsmethoden zijn getraind eerder contact legden met de eigenaar en vreemde. Uit ditzelfde onderzoek kwam naar voren dat honden die getraind waren met een aversief trainingsmethoden niet sneller of trager leren dan de honden die met een niet aversieve methoden trainde (Casey, Naj-Oleari, Campbell, Mendl & Blackwell, 2021).

Welzijnsproblemen bij hond en paard

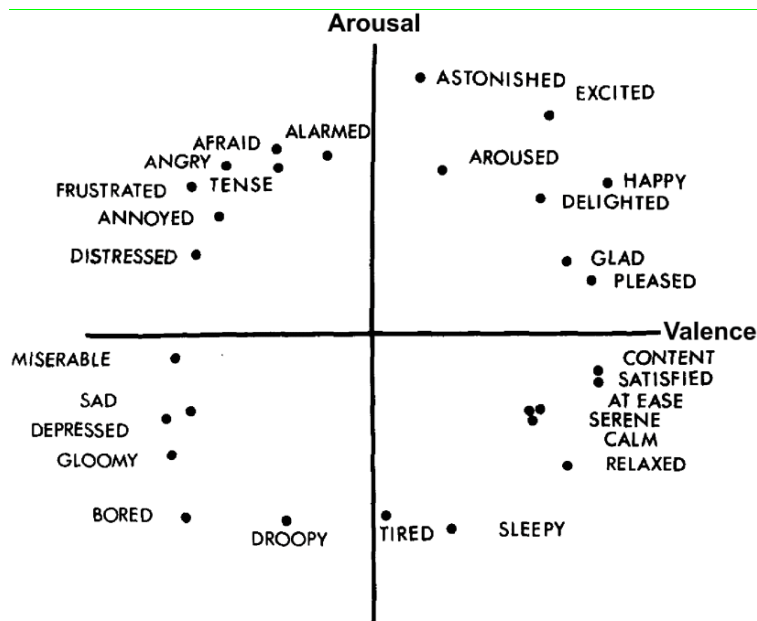
Honden en paarden maken tijdens trainingen verschillende situaties mee, daardoor kan het welzijn van de dieren in gedrang komen. Er zijn verschillende welzijnsproblemen die plaats kunnen vinden tijdens trainingen of bij het inzetten van dieren.

Bekende welzijnsproblemen die kunnen ontstaan bij trainen van honden zijn: stress, blessures, pijn, artrose, verwondingen, frustraties, verhoogde kans op uitdroging of ondervoeding, verhoogde kans op maagkanteling door trainen na eten, oververhitting, gedragsproblemen en oververmoeidheid (Cobb, Otto & Boete, 2021; Animals Today, 2022).

Bij paarden kunnen ook welzijnsproblemen optreden tijdens trainingen. De bekende welzijnsproblemen die te zien zijn bij paarden zijn: stress, angst, pijn, abnormale hartslag, verkeerd aflezen van gedragingen (Althobaiti, Katsigiannis, West & Ramzan, 2019), blessures, kreupelheid, vallen, frustraties, oververmoeidheid, ondervoeding, oververhitting (Evans, 2007), abnormale gedragingen of stereotype gedragingen, stalbenen (bij te weinig training) en onzekerheid (Baragli, Padalino & Telatin, 2015).

Herkennen van emoties bij dieren

Herkennen van emoties bij dieren is belangrijk om het welzijn te waarborgen. Om vast te stellen welke emoties een groot impact heeft op het dier en welke emoties een klein impact heeft op het dier, is er een systeem ontwikkeld genaamd: Circumplex Model of Affect van Russell. Onderzoekers en observeerders kunnen kijken hoe hoog het niveau van impact van de emotie is en hoe vaak deze emotie voorkomt. Daarnaast kijkt men naar hoe opwindend de emotie is voor het dier en of de emotie een positief of negatief aspect heeft op de staat van het dier. Hiervoor kan een onderzoeker gebruik maken van het Russell's Circumplex Model of Affect. Op figuur 2. Positionering van emoties in de valentie/opwindingsruimte volgens Russell's Circumplex Model of Affect, is het Circumplex Model of Affect te zien. Zo kan de observeerder de emoties indelen op valentie en impact van de emotie (Althobaiti, Katsigiannis, West & Ramzan, 2019).

Figuur 2. Positionering van emoties in de valentie/opwindingsruimte volgens Russell's Circumplex Model of Affect (Althobaiti, Katsigiannis, West & Ramzan, 2019)

Emoties bij honden is vooral af te lezen aan de lichaamshouding. Honden kunnen communiceren door middel van hun oren, ogen, bek, gezichtsuitdrukking, stand van het lichaam, vacht, staart en gedrag. Paarden communiceren naast geluid ook met hun lichaam. Bij paarden zijn de emoties af te lezen door gezichtsuitdrukking, oren, mond, neus, houding lichaam en gedrag. Eigenaren en trainers moeten wel weten waar ze naar moeten kijken en hoe ze een emotie moeten interpreteren. In bijlage 4. Stresssignalen, zijn stresssignalen van paarden en honden te lezen, hier kunnen eigenaren en trainers op letten, zodat ze weten wanneer hun dier stress ervaart (Rugaas, 2017; Wendt, 2023; Dierbewust, 2021; Verhaeghe, 2018; Starpunthonden, 2018; Den Hoek Holistische praktijk voor dier & mens, z.d.; Praktijk paard en mens, z.d.).

Als dieren voor een langere tijd in angst leven of pijn ervaren dan komen de vijf vrijheden van Brambell en de vijf domeinen van Mellor en Reid in gevaar en heeft het dier geen goed welzijn. Door slecht welzijn kunnen dieren ongewenste gedragingen vertonen zoals agressie-, conflict- of zelfs stereotype gedrag (Wilgen, 2020). Op figuur 3. Emotie paard, is een geïrriteerd paard te zien (Bartels Horse & Health Instituut, 2019). Voorbeelden van stereotype gedragingen bij paarden zijn lucht zuigen, weven en kribbebijten. Daarnaast is een goed welzijn belangrijk voor de gezondheid van paarden (Teunissen, z.d.). Net zoals bij paarden kunnen honden stereotype gedragingen vertonen, bekende stereotype gedragingen bij honden zijn cirkelen (rond om pen lopen en draven), repetitief ijsberen (grenslijnen blijven lopen van een terrein) en spinnen (om de as blijven draaien). Op figuur 4. Emotie hond (Hondentaak, z.d.), is een hond te zien die angstig is. Chronische angst heeft een negatieve invloed op het dierenwelzijn.

Figuur 3. Emotie paard (Bartels Horse & Health Instituut, 2019)

Figuur 4. Emotie hond (Hondentaak, z.d.)

Een eigenaar of trainer kan door naar het dier te kijken zien hoe het dier zich voelt. Paarden en honden communiceren onderling meer met lichaamstaal dan met stemgeluid. De communicatie is afgestemd op de emotie van het dier. Daarnaast beïnvloeden dieren onderling elkaars gedrag, omdat communicatie tussen soortgenoten belangrijk is. Honden en paarden zijn groepsdieren met een duidelijke rangorde. Door de communicatie van dieren te begrijpen kan een eigenaar of trainer inspelen op de situatie en een negatieve emotie omzetten naar een positieve emotie (Wilgen, 2020).

Het belang van de band met trainer

Door in te spelen op het gedrag van dieren kan men een betere band ontwikkelen tijdens het trainen. Als dieren en mensen van beide kanten contact zoeken en hechtingssignalen vertonen dan heeft dat een positieve invloed op het welzijn van mens en dier. Hoe belangrijk een band is tussen trainer en dier en wat voor training een dier krijgt, ligt aan de trainer en het doel van de training (Visser, In goed gezelschap, z.d.). Uit onderzoek blijkt dat honden die getraind zijn met niet aversieve trainingsmethode meer hechtingssignalen vertonen naar eigenaren of trainers. Deze honden vertonen meer speel-, volg- en begroetingsgedrag naar bekende en onbekende mensen. Deze honden begroeten mensen sneller dan de honden die met aversieve trainingsmethode zijn getraind en volgde de eigenaar als deze de ruimte verliet (de Castro, Barrett, de Sousa & Olsson, 2019).

Naast dat een goede band tussen dier en trainer een positief effect heeft op welzijn zorgt het ook voor een vertrouwensband tussen mens en dier. Door deze band verlopen trainingen sneller, omdat mens en dier elkaar vertrouwen. Ondanks deze vertrouwensband kan men niet altijd uitval voorkomen. Uit een onderzoek bleek dat 34,7% van de politiehonden in het werkveld binnen vijf jaar uitvallen (Evans, Herbold, Bradshaw & Moore, 2007). Bij onder andere politiehonden is een vertrouwensband van groot belang om een goed partnerschap op te bouwen. Door de vertrouwensband verkleint de trainer de kans op vroegtijdig pensioen van de hond tijdens trainings- of dienstperiode, het bijten van onschuldige burgers en angst bij het dier (Smit, Miele, Charles & Vos, 2021).

Bij paarden is een vertrouwensband van belang om het beste resultaat te behalen. Door een goede band tussen ruiter en paard gaat het communiceren beter. Het rijden gaat hierdoor beheerster, omdat de ruiter meer bewust is van zichzelf en de behoeftes van het paard. Door bewust met paarden om te gaan kan men het welzijn van de paarden waarborgen (Hausberger, Roche, Henry & Visser, 2007)

Gevolg van uitval van dieren

Zoals eerder genoemd kunnen dieren vroegtijdig afhaken tijdens trainingen of werkzaamheden, ook wel uitval genoemd. Als dieren uitvallen heeft dat gevolgen voor mens en dier. Uitval heeft met verschillende factoren te maken, één van deze factoren is de manier van trainen. Uit een onderzoek is gebleken wat het gevolg is van het vervroegd met pensioen moeten van drugshonden van de

politie. Het uitvallen van de honden bij de drugsopsporingsdienst heeft een negatief aspect op het welzijn, omdat het dier bepaald activiteiten gewend is, daarnaast kan het invloed hebben op de volksgezondheid. Door nare ervaringen tijdens training of werkzaamheden kan de hond gedragsproblemen ontwikkelen waardoor ze ongeschikt zijn voor politiewerkzaamheden (Marshall-Pescini, Valsecchi, Petak, Accorsi-Accorsi & Previde, 2008). Door de uitval van speurhonden kunnen er grotere hoeveelheden illegale drugs het land binnenkomen en neemt de angst voor zelf importeren van verboden middelen af. De honden hebben namelijk naast het speuren een afschrikkend effect op mensen die drugs dealen en importeren. Bij uitval van andere soorten politie- of waakhonden kunnen terreinen of de openbare orde in gevaar gebracht worden als honden niet inzetbaar zijn wanneer dit nodig is. Hierdoor komt de volksgezondheid en veiligheid in gedrang (Malins, 2019).

De politiehonden zijn niet de enige honden die met vaste regelmaat uitvallen. Uit onderzoek blijkt dat de helft van de blindengeleidehonden uitvalt, omdat de honden angsten ontwikkelen (Menuge, et al., 2021). Deze angsten kunnen door het trainen of nare ervaringen in de leefsituatie zijn ontstaan. Gevolg van uitval van honden in de medische wereld is dat het geld kost voor de organisatie die de honden opleidt en dat wachtrijen oplopen. Door lange wachtrijen kan het welzijn, gezondheid en veiligheid van mensen met een hulpvraag in gedrang komen. Voor sommige honden is het beter om afgekeurd te worden als ze niet geschikt zijn. Deze honden zouden namelijk anders met vaste regelmaat angst ervaren, waardoor ze eventueel uit angst of frustratie ongewenst gedrag kunnen vertonen zoals bijten. Daarom kiezen organisaties ervoor om honden af te keuren om veiligheid van dier en mens te kunnen waarborgen (Menuge, et al., 2021; Cobb, Branson, McGreevy, Lill & Bennett, 2014).

Niet alleen bij werkhonden komen problemen voor. Bij huishonden kan een training voor zorgen dat een hond stress, angst of pijn ervaart. Hierdoor verslechtert de band tussen eigenaar en hond. Uit het onderzoek van Kwan & Bain (2013) is gebleken dat de meeste mensen hun hond afstaan door gedragsproblemen. Daarnaast geven mensen die de enquête hebben ingevuld voor dit onderzoek dat ze minder gehecht waren aan hun huisdier, waardoor afstand doen de meest logische keuze was voor deze hondeneigenaren (Kwan & Bain, 2013).

Bij uitval van paarden is het gevolg meestal financieel. Als paarden niet meer voor de sport of fokkerij te gebruiken zijn dan kan iemand het paard alleen nog als hobby paard gebruiken. Dit betekent dat paardenhouders deze paarden verkopen. Bij politiepaarden zorgt blessures niet alleen voor kosten maar ook vertraging van opleiding of zelfs het afkeuren van paarden. Blessures zorgen voor pijn wat een negatief effect heeft op het welzijn van de paarden. Politiepaarden zijn inzetbaar bij ordehandhaving en beveiliging. Als er te weinig paarden zijn kan dit ervoor zorgen dat evenementen niet doorgaan of dat de veiligheid niet gewaarborgd is wanneer dit nodig is (Politie Nederland, 2020).

Uitval van dieren heeft dus verschillende gevolgen. Openbare veiligheid kan in gevaar komen door uitval van politiehonden en -paarden, evenementen kunnen daardoor niet altijd doorgaan. Daarnaast kan de veiligheid van mensen met een medische zorgvraag in gedrang komen door lange wachtlijsten of dieren die niet voldoen aan de eisen waardoor de medische zorgvraag niet beantwoord is. Verder kost uitval vaak geld door afgeronde trainingen en aanschaf van het dier. Maar het grootste probleem is als dieren de verkeerde training krijgen en als de trainer geen band opbouwt met het dier, waardoor het welzijn in gedrang kan komen. Dit is niet gezond voor het dier maar ook niet gezond voor de mens.

Trainingsmethodes

Trainers gebruiken verschillende methodes om dieren te kunnen trainen. Er zijn verschillende leerprincipes waarmee dieren leren waar trainers gebruik van kunnen maken: inprenting, habituatie en sensitivatie, imitatie, Trial and Error, klassieke- en operante conditionering, latent-, motorisch-,

inzicht- en sociaal leren (Klein, 2018). Operante conditionering is dat men traint op basis van het gedrag van het dier. Wanneer een dier gewenst gedrag vertoont, krijgt het dier een beloning, op die manier wordt het gewenste gedrag versterkt. Bij ongewenst gedrag zal de trainer een correctie toedienen waardoor het gedrag afneemt. Doordat het dier feedback terugkrijgt van de trainer leert het dier of het gedrag gewenst is of niet. Het is van belang dat het om gedrag gaat die het dier uit zichzelf uitvoert (Guilherme Fernandes, Olsson & Vieira, 2017). Er zijn twee varianten van operante conditionering, namelijk aversief operante conditionering en niet aversief operante conditionering. Bij de aversieve methode gebruiken trainers positieve correctie en negatieve bekrachtigingen, zodat dieren sneller kunnen leren door de combinatie van negatieve- en positieve prikkels. Bij de niet aversieve operante conditionering gebruiken de trainers positieve bekrachtigingen. De twee operante methodes zijn ontstaan om dieren gedragingen aan- of af te leren. In tabel 1. Definitie correcties en bekrachtigingen, staan de definities van positieve correcties, negatieve bekrachtiging, positieve bekrachtigingen en negatieve correcties (A.C.V. de Castro, 2020; Guilherme Fernandes; Olsson & Vieira, 2017).

Tabel 1. Definitie correcties en bekrachtigingen (A.C.V. de Castro, 2020; Guilherme Fernandes; Olsson & Vieira, 2017).

Definitie	Uitleg
Positieve correctie	Een negatieve prikkel toepassen bij een dier. Dier vertoont een gedrag dat ongewenst is. Voorbeelden: een hond trekt tijdens het uitlaten aan de lijn. De trainer geeft een ruk aan de lijn, zodat de hond naar achter getrokken wordt en zuurstoftoevoer tijdelijk onderbroken is. Een paard blijft stilstaan en weigert vooruit te gaan en de trainer slaat met een zweep. Hierdoor dooft het ongewenste gedrag uit.
Negatieve correctie	Het verwijderen van een leuke of fijne prikkel bij het dier. Dier vertoont een gedrag dat ongewenst is. Bijvoorbeeld: het weghalen van speelgoed of het stoppen van aaien nadat het dier naar een ander dier jaloers gedrag vertoont. Hierdoor dooft het ongewenste gedrag uit.
Positieve bekrachtiging	Het toepassen van een positieve prikkel bij het dier. Het bekrachtigen van gewenst gedrag. Bijvoorbeeld: het geven van iets lekkers, een speeltje of een aai nadat het dier een commando heeft uitgevoerd. Hierdoor gaat het dier het gewenste gedrag herhalen, omdat het iets leuks of fijns oplevert.
Negatieve bekrachtiging	Het verwijderen van een negatieve prikkel. Bijvoorbeeld: het weghalen van druk op de riem nadat de hond is gestopt met trekken aan de riem of het weghalen van de druk van een longeerzweep op het moment dat het paard in juiste gang loopt. Hierdoor gaat het dier het gewenste gedrag herhalen, omdat er een onprettige prikkel wegvalt.

Hulp- en trainingsmiddelen spelen bij operante conditionering een rol, omdat deze middelen inzetbaar zijn als beloning of correctie. Bijvoorbeeld met eten, een trainer kan aangeven dat wat het dier heeft uitgevoerd goed is door wat voer te geven. De trainer kan trekken aan de riem wat een hond als negatief ervaart als correctie gebruiken. De hulp- en trainingsmiddelen zijn officieel bedoeld om bevestiging of aansturing te geven aan het dier.

Best practice

De definitie van best practice is de techniek, werkmethode of activiteit wat mensen als meest effectief ervaren ten opzichte van andere technieken, werkmethodes of activiteiten (Geertsma,

2015). Wat mensen als beste methode zien is gebaseerd op ethologisch verantwoord, effectiviteit, beste kwaliteit-prijs verhouding en aanvaardbaarheid, dit noemt men best practice (Walton, 2019).

Het begrip best practice is voor iedere organisatie of persoon anders. Dit betekent dat niet alle best practices wetenschappelijk bewezen zijn. In sommige sectoren zijn de meeste factoren stabiel en kan men zeggen dat de best practice (bijna) altijd werkt. In andere situaties staan de best practices niet vast. Om te bepalen welke methode als best practice kan worden gezien kan een bedrijf of sector onderzoek uitvoeren. Door onderzoek te doen kan een bedrijf inschatten welke methodes en protocollen het beste werken voor bepaalde situatie. Trainers van paarden en honden zouden zelf kunnen onderzoeken welke trainingsmethodes het beste geschikt zijn voor bepaalde dieren (Geertsma, 2015).

Best practices bij het trainen van dieren is lastig vast te stellen, omdat er verschillende variabelen zijn die veranderen. Niet ieder dier en trainer is hetzelfde. Daarnaast zijn er verschillende factoren die spelen bij het aan- en afleren van vaardigheden. Factoren zijn: eigenaren van de dieren, het dier, de opleiding en karakter van de trainer, het gebruiksdoel van het dier en de omgeving. Deze factoren hebben invloed op de manier van trainen waardoor er geen best practice bestaat voor het trainen van alle dieren. Omdat de factoren zodanig kunnen verschillen en best practice vaak gebaseerd is op meningen kan men verwachten dat iedere trainer de methode waarbij hij of zij het meeste resultaat ziet als best practices kan zien terwijl een andere trainer dezelfde methode gevaarlijk kan vinden (Geertsma, 2015).

Kennis over trainen

Omdat niet iedereen kennis heeft over trainen en hulp- en trainingsmiddelen zijn door de jaren heen opleidingen ontwikkeld om kennis te leren over het trainen van paarden en honden. Door deze opleidingen kunnen trainers met kennis eigenaren van honden en paarden educatief bijstaan en helpen om het trainingsdoel te behalen. Er zijn scholen die trainers opleiden in het trainen van honden en/of paarden met wetenschappelijk bewezen trainingsmethodes. Hondentrainer is geen beschermd beroep, dit betekent dat iedereen zichzelf hondentrainer mag noemen ook al hebben ze daarvoor geen opleiding gevolgd (EduCanem, 2022). Dit geldt ook voor paardentrainers (Mijnzsp, 2023). De opleidingen tot trainer van honden en paarden hebben geen specifieke eisen als het gaat om vooropleiding. Bij de opleiding tot honden- en paardentherapeut is de student verplicht om vooraf een Hbo-opleiding te hebben afgerond, eerder mag de student de opleiding honden- of paardentherapeut niet volgen (Tinley Academie, z.d.; Tinley Academie, z.d.; Tinley Academie, z.d.; Tinley Academie, z.d.).

Opleidingen tot hondentrainer

Er zijn verschillende opleiders die de opleiding kynologisch instructeur en gedragsdeskundige aanbieden, zodat mensen kunnen leren over trainen en het gedrag van honden. Een toekomstige hondentrainer die opzoek is naar een opleider met kennis kan kijken naar opleiders die een diploma met keurmerk afgeven. Er zijn een aantal organisaties die keurmerken uitgeven: NVGH, SPPD, CKI/KI (Raad van Beheer op Kynologisch gebied) en APTD-BeNe.

De bovengenoemde accreditatie-organisaties geven aan dat trainers in bezit zijn van een diploma in het gebied van kynologisch instructeur of hondengedragskundige, dat deze trainers hun kennis bijhouden door erkende cursussen te volgen op basis van wetenschappelijke bronnen, nascholingen volgen, bewust met mens en dier omgaat en daarmee gedragsproblemen oplossen en niet veroorzaken (NVGH, 2022; SPPD, z.d.; Raad van Beheer, z.d.; ADTP-BeNe.net, z.d.; ISAAT, z.d.; AAI, z.d.; KNHS, 2022; KNHS, z.d.; CRKBO, z.d.; NRTO, 2022; NRTO, z.d.; ORUN, z.d.; FT Design, z.d.).

In bijlage 1. Scholen voor trainers, staat een lijst van opleiders die voldoen aan de eerder genoemde keurmerken (EduPet, 2023; Martin Gaus Academie, 2023; Martin Gaus Academie, 2022; Martin Gaus

Academie, 2021; Tinley Academie, z.d.; Tinley Academie, z.d.; Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum, z.d.; DogVision, z.d.; Kynotrain, 2016; HACR, z.d.; KNHS, z.d.; NCSAH Hippische beroepsopleiding dressuur, 2023; Aeres MBO Barneveld, z.d.; E-quine, 2023; ; E-quine, 2022; E-quine, 2021; Freestyle Academy, 2023; Tinley Academie, z.d.). In de bijlage 1. Scholen voor trainers, staat wat de trainers leren en welke modules er zijn. In bijlage 2. Keurmerken en accreditatie-eisen, staan van de bovengenoemde keurmerken de accreditatie-eisen waar organisatie met het keurmerk aan moeten voldoen, zodat ze het keurmerk krijgen en behouden (NVGH, 2022; SPPD, z.d.; Raad van Beheer, z.d.; ADTP-BeNe.net, z.d.; ISAAT, z.d.; AAI, z.d.; KNHS, 2022; KNHS, z.d.; CRKBO, z.d.; NRTO, 2022; NRTO, z.d.; ORUN, z.d.; FT Design, z.d.).

Opleidingen tot paardentrainer

Er zijn voor paardentrainers opleidingen net zoals bij hondentrainers. Deze opleidingen leren mensen het gedrag van paarden, hoe men mensen opleidt en hoe ze paarden moeten trainen voor een bepaalde discipline en niveau. Er zijn opleidingen die een keurmerk hebben waarmee wordt aangegeven dat de trainers kennis hebben over paarden en het lesgeven van mensen. Een aantal organisaties die keurmerken uitgeven zijn: ORUN, KNHS, CRKBO, NRTO en SPPD.

De KNHS en ORUN geeft aan dat een instructeur gediplomeerd is en zich inzet voor het trainen van paarden op een diervriendelijke manier met kennis over de paardensport. Binnen deze keurmerken zitten weer specialisaties en niveaus (KNHS, 2022; KNHS, z.d.; ORUN, z.d.). Met het CRKBO-keurmerk laat een instructeur zien dat zijn of haar lessen voldoen aan de ISO-9000- en ISO-9001-eisen (CRKBO, z.d.). Het NRTO-keurmerk geeft aan dat bedrijven transparant zijn over diensten of producten, dat het bedrijf klanttevredenheidsonderzoeken uitvoert, deskundig is, helder is over het eindresultaat, dat de gegeven kennis toe te passen is op de arbeidsmarkt, afspraken nakomt en dat de dienstverlening en eerdergenoemde punten voldoen aan de NRTO-audit (NRTO, 2022; NRTO, z.d.). De SPPD geeft aan dat de trainer een Hbo-diploma heeft voor dierengedrag en dat ze deze kennis kan toepassen in het trainen van een bepaald doeldier. Verder houdt de trainer zijn of haar kennis bij door nascholingen te volgen ieder jaar, zodat de trainer bekende kennis kan toepassen in de praktijk (SPPD, z.d.).

In bijlage 1. Scholen voor trainers, staat een lijst van opleiders die voldoen aan de eerder genoemde accreditaties (EduPet, 2023; Martin Gaus Academie, 2023; Martin Gaus Academie, 2022; Martin Gaus Academie, 2021; Tinley Academie, z.d.; Tinley Academie, z.d.; Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum, z.d.; DogVision, z.d.; Kynotrain, 2016; HACR, z.d.; KNHS, z.d.; NCSAH Hippische beroepsopleiding dressuur, 2023; Aeres MBO Barneveld, z.d.; E-quine, 2023; ; E-quine, 2022; E-quine, 2021; Freestyle Academy, 2023; Tinley Academie, z.d.). In de bijlage 1. Scholen voor trainers, staat wat de trainers leren en welke modules er zijn. In bijlage 2. Keurmerken en accreditatie-eisen staan van de bovengenoemde keurmerken de accreditatie-eisen waar organisatie met het keurmerk aan moeten voldoen, zodat ze het keurmerk krijgen en behouden (NVGH, 2022; SPPD, z.d.; Raad van Beheer, z.d.; ADTP-BeNe.net, z.d.; ISAAT, z.d.; AAI, z.d.; KNHS, 2022; KNHS, z.d.; CRKBO, z.d.; NRTO, 2022; NRTO, z.d.; ORUN, z.d.; FT Design, z.d.).

Hulp- en trainingsmiddelen

De definitie van hulp- en trainingsmiddelen is dat het middelen zijn die het dier feedback geeft of het aanleren van gewenste gedrag of het afleren van ongewenst gedrag bevordert. Hulp- en trainingsmiddelen helpen bij het communiceren met dieren op een veilige manier (Wagening Universiteit & Research, 2022). Dit kan als beloning werken bij gewenst gedrag of als correctie wanneer het dier ongewenst gedrag vertoont. De focus van het onderzoek ligt vooral op de hulp- en trainingsmiddelen die in de aversieve methode gebruikt zijn (Guilherme Fernandes, Olsson & Vieira, 2017; Fenner, Hyde, Crean & McGreevy, 2020).

Het ontstaan van sommige hulp- en trainingsmiddelen is onbekend. Voor andere hulp- en trainingsmiddelen zijn de mogelijke oorzaken wel bekend. Bijvoorbeeld bij het bit. Het bit is oorspronkelijk bedacht om het paard te laten stoppen tijdens het rijden in de oorlog, maar in huidige tijd gebruiken ruiters het bit anders (McMiken, 1990). Daarnaast zijn bepaalde hulp- en trainingsmiddelen gemaakt om een bepaald doel te behalen met het doeldier. Sommige hulp- en trainingsmiddelen zijn gebruikt zonder dat er genoeg kennis over de dieren bekend is. Een andere reden is dat het belang van het behalen van het doel belangrijker was dan het welzijn van het dier (McLean & McGreevy, 2010).

Er bestaan verschillende hulp- en trainingsmiddelen die door trainers, ruiters en honden- of paardeneigenaren te gebruiken en te koop zijn. In bijlage 3. Hulp- en trainingsmiddelen staan de lijsten met verschillende hulp- en trainingshulpmiddelen. Er bestaan meer hulp- en trainingshulpmiddelen dan dat in bijlage 3. Hulp- en trainingsmiddelen te zien zijn (Minna, 2022; Oossanen-Geerlings, 2013; Oossanen-Geerlings, 2013; Doggo.nl, 2020; Alprovi, z.d.; K9 Shop, z.d.; Doe, 2023; MHS Ruitersport, z.d.; Yzermans, z.d.; Horsefulness, 2022; Tweespan Ruitersport, z.d.; Tweespan Ruitersport, z.d.; Atorka ruitersport, 2023; Leen soldaat, 2022; Kramer Paardensport B.V, z.d.; Holistisch Trainen, 2019; Utrecht University, z.d.; KNHS, 2021; KNHS, z.d.; Dier&Recht, 2020).

Uit onderzoek van McLean & McGreevy is gebleken dat bij paarden verschillende redenen zijn waarom trainers bepaalde hulp- en trainingsmiddelen gebruiken. Sommige hulp- en trainingsmiddelen zijn ontstaan door gebrek aan kennis volgens het onderzoek. Er zijn hulp- en trainingsmiddelen ontwikkeld om paarden een bepaalde houding die gewenst is uit te laten voeren, omdat mensen deze houding mooi vinden. Daarnaast zijn er hulp- en trainingsmiddelen ontwikkeld om controle te krijgen over het dier, dit geldt voor paard en voor hond. Verder zijn er hulp- en trainingsmiddelen ontwikkeld om de trainingstijd te verkorten. De dieren leren door de hulp- en trainingsmiddelen sneller waardoor de vooraf opgestelde trainingsdoelen eerder te bereiken zijn en wat kosten bespaard. De ruiters hoeven dan minder lang een trainer in te huren. Geld en het behalen van doelen zijn de hoofdredenen om het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen in te zetten en om deze hulp- en trainingsmiddelen te ontwikkelen. De hulp- en trainingsmiddelen zijn op basis van de mens ontwikkeld en niet op basis van het dier, hierdoor kunnen bepaalde hulp- en trainingsmiddelen schade toebrengen aan dieren (McLean & McGreevy, 2010).

Verbod op hulp- en trainingsmiddelen

Om het welzijn van honden te waarborgen bij het trainen zijn er een aantal hulp- en trainingsmiddelen verboden. In artikel 2.1 Wet dieren staat dat het verboden is om dieren te mishandelen dus middelen waarmee men een dier kan mishandelen zijn verboden (LICG, z.d.). Vervolgens staat in artikel 1.3 van het Besluit houders van dieren dat het verboden is om een dier te dumpen, slaan of schoppen (overheid.nl, 2022). Sinds 1 juli 2018 is er een verbod op het gebruik van prikbanden (Politie.nl, 2020), op figuur 5. Prikband (Animals Today, 2022), is een prikband te zien en wat voor verwondingen een prikband kan veroorzaken. Vanaf 1 januari 2022 is het verboden om met stroomstootapparatuur te gebruiken bij honden in verband met verwondingen en pijn. De politie heeft een uitzondering, ze mogen nog wel gebruik maken van de stroomband (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2021). De nieuwe wetgeving is opgesteld door de overheid om honden te beschermen tegen mishandeling met stroomapparatuur en het verkeerd gebruik van stroombanden. De dierenbescherming heeft zich jaren ingezet voor dit verbod (RTLNieuws, 2018).

Daarnaast gaat de Nederlandse bevolking ervan uit dat mensen met huisdieren en trainers het welzijn van het dier als hoogste prioriteit heeft. Daarnaast gaan de meeste mensen ervan uit dat trainers kennis of een opleiding hebben gehad over het trainen van dieren en hulp- en trainingsmiddelen, dat ze ethisch verantwoord omgaan met het dier en de eigenaren daar over informatie verstrekken (Douglas, Owers & Campbell, 2022).

Figuur 5. Prikband (Animals Today, 2022)

Zoals eerder genoemd zijn er organisaties die zich inzetten voor welzijn, onderzoek doen naar hulp- en trainingsmiddelen en actievoeren om bepaalde hulp- en trainingsmiddelen te verbieden. Zo heeft Dier&Recht onderzoek gedaan naar welzijnsproblemen bij gebruik van bepaalde hulp- en trainingsmiddelen bij de aangespannen paardensport. Daarmee hoopt Dier&Recht op een verbod van een aantal bepaalde hulp- en trainingsmiddelen door de overheid. Eén van hulp- en trainingsmiddelen die besproken is in het onderzoek is het gemberen van paarden (Dier&Recht, 2020). Animal Rights zet zich in voor het verbod van het gebruik van politiehonden en -paarden, omdat de dieren tijdens de inzet mogelijk in contact komen met geweld. Daarnaast hebben ze geholpen bij een aflevering van misstanden bij trainingen van politiehonden. De organisatie zorgt voor educatie, petities en media-aandacht (Animalrights, 2021). De Sophia-vereniging zet zich in voor honden en wil een verbod op hulp- en trainingsmiddelen die welzijnsschade kunnen opleveren door educatie te leveren aan de Nederlandse bevolking (Sophia Vereeniging, 2020).

De KNHS heeft voor paarden een lijst opgesteld met hulp- en trainingsmiddelen die zijn toegestaan bij wedstrijden in Nederland. Dit betekent dat wanneer bepaalde hulp- en trainingsmiddelen niet op de KNHS-lijst staat, dat deze hulp- en trainingsmiddelen niet door de KNHS zijn toegestaan. De KNHS zorgt ervoor dat tijdens wedstrijden toezicht is op het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen (Lourens, 2022). Mochten ruiters hier niet aanhouden dan worden ze gediskwalificeerd en kan de ruiter een straf ontvangen van het tuchtcollege (KNHS, z.d.). In bijlage 3.3. Hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van paarden getolereerd door de KNHS, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen ruiters mogen gebruiken. Er is een verbod op het couperen van paarden voor training of schoonheidsoverwegingen, waardoor paarden dus niet meer voor het trainen gecoupeerd mogen worden (Hoefslag, 2023).

De FEI heeft regels opgesteld voor de internationale wedstrijden. Een regel is dat bij jonge paarden (vijf tot acht jaar) de beenbescherming bij de achterbenen maximale de lengte van 16 centimeter lang mogen zijn en maximaal 500 gram per been mogen wegen. Verder mogen de beenbeschermers geen drukpunten geven op de benen. Kogelringen zijn alleen toegestaan ter bescherming van het paard, anders mag een trainer dit hulp- en trainingsmiddel niet gebruiken. Kootbeschermers zijn verboden door FEI (Emmers Equestrian, z.d.). Net zoals bij de KNHS heeft de FEI iemand aanwezig die tijdens de wedstrijd controle houdt, deze mensen hebben een cursus gehad, hebben een informatiemap welke hulp- en trainingsmiddelen wel en niet mogen, hoe deze hulp- en trainingsmiddelen bevestigd moeten op het paard, zodat ze mensen kunnen aanspreken en kunnen laten zien hoe het wel zou moeten (Fédération Equestre Internationale, 2020). Verder is de FEI nog in overleg met de welzijnscommissie van de FEI over het afschaffen van verplicht rijden met dubbel bit en sporen (HorseTelex, 2022).

Knowledge gap

Trainers kunnen kennis werven door middel van onderzoek of door het volgen van educatieve programma's (Doms, 2015). Bij erkende opleiders die erkend zijn door keurmerken zoals van de Raad van Beheer (Raad van Beheer, 2023) of Opleiding Ruitersfederatie Nederland (Stichting Opleiding Ruitersfederatie Nederland, z.d.). Opleiders die erkend zijn en een Mbo- of Hbo-diploma uitreiken zijn bijvoorbeeld de KNHS, Martin Gaus en Tinley. Er bestaan opleiders zoals LOI die de opleiding tot hondentrainer aanbiedt waarbij alleen aangegeven is wat de afgestudeerde zou moeten kunnen (LOI, z.d.).

De opleiders stellen hun eigen lesmateriaal op die aansluiten op de criteria van de keurmerken. De meeste keurmerken kijken naar hoe de trainers omgaan met het welzijn, kennis en ervaring. Er zijn keurmerken die audits uitvoeren zoals de keurmerken CRKBO en NRTTO. Er zijn keurmerken waarvan niet bekend zijn wat ze doen om de kwaliteit te waarborgen zoals de ISAAT en APDT-BeNe (ADTP-BeNe.net, z.d.; ISAAT, z.d.; CRKBO, z.d.; NRTTO, 2022; NRTTO, z.d.).

Er zijn verder opleiders die geen keurmerk hebben en niet bekend is of er controles zijn uitgevoerd of deze trainers hun werk naar behoren uitvoeren. Horses.nl geeft aan dat paardentrainers nooit 100% aansprakelijk zijn voor ongelukken die tijdens de trainingen voordoen, omdat paarden onvoorspelbaar zijn en trainers zonder erkend diploma onvoldoende kennis hebben (Horses.nl, 2012). Of de trainers (met diploma) wel bekwaam zijn om honden of paarden te trainen is onbekend. Er bestaan trainers zonder opleidingen, deze mensen mogen hun functie als trainer gewoon uitvoeren. Trainer zijn is namelijk geen beschermd beroep zoals eerder benoemd (EduCanem, 2022). Paardrijdinstruuteur of te wel paardentrainer is net zoals hondentrainer geen erkend beroep (Horses.nl, 2014).

Er zijn verschillende hulp- en trainingsmiddelen die trainers kunnen gebruiken om honden en paarden iets aan te leren. Om erachter te komen welke hulp- en trainingsmiddelen bij trainers populair zijn moet men onderzoek uitvoeren. Bij politiespeurhonden is bekend welke prikkel het vaakst gebruikt is bij trainingen. Voor trainingen gebruiken trainers het meeste pseudo-geuren en beloningen, zodat de hond bepaalde geuren leert herkennen en aangeven (Simon, et al., 2020). Bij paarden hebben onderzoekers ontdekt dat paarden gevoeliger reageren op positieve bekrachtiging en daardoor sneller vaardigheden aanleren. Uit hetzelfde onderzoek is gebleken dat de latentietijd van het uitvoeren van vaardigheden niet sneller is dan bij paarden die niet met beloningen getraind zijn. De paarden die beloningen kregen toonde meer interesse in het leren van vaardigheden dan de paarden die met correcties zijn getraind. Welke hulp- en trainingsmiddelen bij paarden het beste werken en gebruikt worden is onbekend. Wel geeft het onderzoek aan dat wanneer een paard met positieve bekrachtiging of positieve bekrachtiging in combinatie met correcties als beste trainingstechniek wordt gezien zonder dat het welzijn van het paard in gedrang komt. Dit betekent dus dat de paarden niet met een aversieve methode zijn getraind (Briefer Freymond, et al., 2014). In tabel 1. Definitie straffen en bekrachtigingen staat beschreven wat positief belonen en straffen betekent (Guilherme Fernandes, Olsson & Vieira, 2017).

Naast dat er een inventarisatie moet komen van de hulp- en trainingsmiddelen, moet er onderzoek plaatsvinden naar het gebruik van deze hulp- en trainingsmiddelen. Hier is nog niet eerder onderzoek naar gedaan in Nederland. Vooral hoe trainers hulp- en trainingsmiddelen gebruiken is waardevol om een risico inschatting te maken.

Verder moet men gaan onderzoeken of trainers op de stresssignalen letten tijdens de trainingen van honden of paarden en hoe ze hierop reageren. Erkende opleidingen behandelen de stresssignalen tijdens de opleiding. De trainers leren welke stresssignalen er zijn en waar ze op moeten letten. Het is niet bekend of de trainers tijdens het trainen op stresssignalen letten en of ze na het zien van stresssignalen juist reageren. In bijlage 4. Stresssignalen, zijn stresssignalen van paarden en honden

te lezen (Rugaas, 2017; Wendt, 2023; Dierbewust, 2021; Verhaeghe, 2018; Startpunthonden, 2018; Den Hoek Holistische praktijk voor dier & mens, z.d.; Praktijk paard en mens, z.d.).

Welke hulp- en trainingsmiddelen ongeschikt zijn en welke alternatieve hulp- en trainingsmiddelen er bestaan voor de ongeschikte hulp- en trainingsmiddelen zijn nog niet vastgesteld. In het artikel van Dier&Recht is aangegeven dat mensen zonder bit of andere aversieve methoden voldoende hulp geeft om paarden te trainen en een goed alternatief is voor het trainen met aversieve methoden (Dier&Recht, 2020). Voor andere hulp- en trainingsmiddelen voor andere disciplines is dit nog niet onderzocht.

Doelstelling van het onderzoek

Onderzoek naar gebruik van hulp- en trainingsmiddelen en hoe trainers deze hulp- en trainingsmiddelen gebruiken is van groot belang. Door te weten hoe een trainer een hulp- en trainingsmiddel gebruikt kan men inschatten welke risico's verbonden zijn door het gebruik van bepaalde hulp- en trainingsmiddelen. Trainers zijn de eerste mensen die informatie geven aan diereigenaren. Daarnaast is het van belang dat dieren die inzetbaar zijn daadwerkelijk het werk aankunnen en dat dieren tijdens de trainingen veilig zijn. Door in beeld te brengen welke hulp- en trainingsmiddelen door trainers worden gebruikt en hoe de trainers deze hulp en trainingsmiddelen gebruiken kan de Nederlandse regering inschatten welke hulp- en trainingsmiddelen verantwoord zijn gebaseerd op wat ethisch en welzijn technisch verantwoord is en of de trainers wel voldoende kennis hebben.

Door dit onderzoek kunnen trainers zien of ze de hulp- en trainingsmiddelen goed gebruiken, dat de diereigenaren de goede kennis meekrijgen van de trainers en of de training wel verantwoord en correct is uitgevoerd. Verder kunnen eigenaren zien dat wat een trainer zegt en weet niet altijd hoeft te kloppen.

Hoofdvraag en deelvragen

De hoofdvraag van dit onderzoek is: **Welke hulp- en trainingsmiddelen vormen een risico op welzijnsaantasting bij het trainen van honden en paarden?** Met deze vraag onderzoekt de onderzoeker welke hulp- en trainingsmiddelen, die door trainers in gebruik zijn, welzijnsrisico's kunnen veroorzaken. Verder wil de onderzoeker achterhalen of er alternatieve hulp- en trainingsmiddelen in gebruik zijn voor deze hulp- en trainingsmiddelen, die mogelijk schadelijker zijn, zodat de trainers alsnog hun doelen met de dieren kunnen behalen. Daarnaast kan de onderzoeker een aanbeveling doen met een lijst hulp- en trainingsmiddelen die risico's vormen voor paarden en honden. Om antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag heeft de onderzoeker vier deelvragen opgesteld:

1. Welke hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden in de onderzochte disciplines worden er volgens trainers gebruikt?
2. Wat zijn volgens trainers best practices, hulp- en trainingsmiddelen en trainingsmethoden voor het trainen van honden en paarden?
3. Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?
4. Naar welke gedragssignalen kijken de paarden- en hondentrainers?

Hoofdstuk 2. Materiaal & Methode

In dit hoofdstuk staat beschreven wat de onderzoeksopzet was, welke materialen de onderzoeker heeft gebruikt, welke methode en procedures de onderzoeker heeft gebruikt, hoe de uitkomsten zijn geanalyseerd en de gebruikte planning van het onderzoek.

2.1. Onderzoeksopzet

Het doel van het onderzoek is het inventariseren van gebruikte van hulp- en trainingsmiddelen, hoe trainers deze hulp- en trainingsmiddelen gebruiken, wat volgens trainers de best practices zijn en een inventarisatie van de mogelijke welzijnsrisico's en op welke gedragssignalen trainers letten. Om het onderzoeksdoel te behalen is ervoor gekozen om een kwantitatief onderzoek uit te voeren. De onderzoeker heeft gebruik gemaakt van interviews en vroeg daarbij naar meningen en niet naar redenen van gebruik, hierdoor is het automatisch een kwantitatief onderzoek. Daarnaast kan het zijn dat niet alle trainers eerlijk antwoord hebben gegeven (Bhandari, 2022). Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te waarborgen blijven alle trainers en externe experts anoniem en zijn deze respondenten apart van elkaar ondervraagd.

Onderzoeksfunctie

De onderzoeksfunctie is beschrijvende vraag, omdat de onderzoeker tijdens het onderzoek de antwoorden beschrijft. De onderzoeker inventariseert welke hulp- en trainingsmiddelen gebruikt zijn, hoe deze gebruikt zijn, inventariseert welke risico's ten gevolge van gebruik kunnen ontstaan en welke signalen de trainers gebruiken om emoties te bepalen.

2.2. Materialen

Voor het onderzoek heeft de onderzoeker een aantal materialen uitgezocht waarmee het onderzoek heeft plaatsgevonden. De onderzoeker maakte gebruik van respondenten, vragenlijsten, opname- en verwerkingsapparatuur.

2.2.1. Werving trainers

De onderzoeker heeft eisen opgesteld waar trainers die respondent waren allemaal aan moesten voldoen. Voor het opstellen van deze eisen maakte de onderzoeker gebruik van deskresearch. De eisen waren: trainers hoeven geen opleiding te hebben afgerond, moesten akkoord gaan met het informed consent die te zien is in bijlage 6. Informed consent en ze moesten minimaal vijf jaar ervaring hebben in de disciplines: politiehonden, gehoorzaamheidstrainingen/obedience (wedstrijd en basiscursus) (Raad van Beheer, z.d.), basis gehoorzaamheid, honden met gedragsproblemen, ringtraining (Raad van Beheer, z.d.), dressuur, reining, aangespannen sport/mennen, draven, tuigers en racen (Holtmeyer, 2020). Er is bewust gekozen om trainers zonder opleiding te betrekken in dit onderzoek om een globaal beeld te krijgen van de kennis van trainers in Nederland. Het eerste contact was via het netwerk van het lectoraat Human-Animal Interactions van Aeres Hogeschool Dronten en aangevuld met behulp van deskresearch.

2.2.2. Werving externe experts

Naast dat er interviews hebben plaatsgevonden, heeft de onderzoeker een Delphi-methode met externe experts uitgevoerd. Vanuit het lectoraat Human-Animal Interactions van Aeres Hogeschool Dronten waren er eisen opgesteld waar alle externe experts aan moesten voldoen. De eisen waren: experts hebben een universitair diploma als dierenarts, gedragsdeskundige of etholoog, minimaal vijf jaar werkzaam in zijn of haar vakgebied, heeft kennis over gezondheid, gedrag of ethiek van honden of paarden en heeft een discipline specialiteit. In totaal zijn er 22 paardenexperts en acht hondenexperts benaderd. Het lectoraat Human-Animal Interactions van Aeres Hogeschool Dronten heeft het contact uitgevoerd.

2.2.3. Meeteenheden

Hier staat beschreven welke materialen zijn gebruikt om het onderzoek uit te kunnen voeren.

De interviews

Voor de interviews heeft de onderzoeker materialen gebruikt, waardoor het onderzoek uitvoerbaar was en betrouwbaar en valide is. De volgende materialen heeft de onderzoeker gebruikt voor de interviews: tien hondentrainers, elf paardentrainers, een topiclijst met mogelijke interviewvragen, opname- en verwerkingsapparatuur.

Voor de interviews is er gebruik gemaakt van een topiclijst met zeven topics die tijdens de interviews aanbod kwamen. Voor deze topics zijn een aantal vragen bedacht die de onderzoeker heeft gevraagd bij de topics. In bijlage 5. Interviewvragen, staat de topiclijst met de bijbehorende vragen. Alle topics zijn besproken in de interviews. Daarnaast heeft de onderzoeker gebruik gemaakt van een informed consent, zodat de respondenten wisten wat de verwachtingen waren, hun rechten zijn, dat er een opname is van het interview en dat de trainer anoniem blijft. Trainers mochten wanneer dan ook zich terugtrekken uit het onderzoek. De informed consent is terug te vinden in bijlage 6. Informed consent.

Verder is er gebruik gemaakt van opname- en verwerkingsapparatuur, zodat de interviews terug te luisteren, te transcriberen en te verwerken waren. De materialen die tijdens de interviews gebruikt zijn, zijn: een laptop (Acer Aspire A515-54), frontcam van de laptop, Microsoftpakket (Microsoft Teams, Outlook, Excel en Word), OneDrive en een mobiele telefoon (Samsung A51 met ingebouwde recorder).

De Delphi-methode

Voor de Delphi-methode heeft de onderzoeker materialen gebruikt, zodat het onderzoek uitvoerbaar was en betrouwbaar en valide is. De volgende materialen zijn door de onderzoeker gebruikt bij het uitvoeren van de Delphi-methode: 22 paarden experts, acht honden experts, de Delphi-methode vragenlijsten, deze zijn te zien in bijlage 9. Delphi-methodevragen en verwerkingsapparatuur.

Verder heeft de onderzoeker gebruik gemaakt van verwerkingsapparatuur, zodat de Delphi-methode antwoorden bij de onderzoeker kwamen en deze kon verwerken. De materialen die tijdens de Delphi-methode gebruikt zijn, zijn: laptop (Acer Aspire A515-54), OneDrive, Questback, waar de vragenlijst op stond die te zien zijn in bijlage 9. Delphi-methode vragen en Microsoftpakket (Outlook, Excel en Word) waar de Delphi-methodevragen mee is verstuurd.

2.3. Methode

Om de hoofdvraag: **“Welke hulp- en trainingsmiddelen vormen een risico op welzijnsaantasting bij het trainen van honden en paarden?”** te beantwoorden zijn er vier deelvragen opgesteld. Voor elke deelvraag is er een onderzoeksmethode opgesteld. Daarnaast was er een planning opgesteld die te zien is in bijlage 10. Planning.

2.3.1. Eerste en tweede deelvraag: “Welke hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden worden volgens trainers gebruikt?” en “Wat zijn volgens trainers best practices, hulpmiddelen en trainingsmethoden, voor het trainen van honden en paarden?” In het begin van het onderzoek heeft er inventarisatie plaatsgevonden van hulp- en trainingsmiddelen en is er een definitie van best practice vastgesteld door middel van deskresearch. Daarbij is er ook gekeken naar hulp- en trainingsmiddelen die verboden zijn zoals de stroom- en prikband (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2021; Hondenservice Dordrecht, 2018)

Voor het beantwoorden van deze deelvragen is tijdens de interviews de topics: hulp- en trainingsmiddelen en best practices van de topiclijst behandeld. Hierbij zijn er meerdere vragen gesteld over hulp- en trainingsmiddelen en wat de trainers als best practices zagen. De vragen die bij deze topics waren opgesteld zijn: “Welke hulp- en trainingsmiddelen gebruikt u?”, “Welke hulp- en trainingsmiddelen gebruik u absoluut niet en waarom niet?” en “Wat is volgens u de best practice?”

Daarnaast zijn tijdens de interviews nog meer topics aan bod gekomen. De interviews bestonden telkens uit dezelfde topics, terwijl de vraagstellingen anders waren. Er is voor deze techniek gekozen, omdat het gesprek minder geforceerd verliep, interviewers konden gemakkelijker doorvragen als een trainer niet meteen het antwoord gaf en de interviewers konden doorvragen door aan te haken op het verhaal van de trainer. In bijlage 5. Interviewvragen, is de topic-lijst met interviewvragen terug te lezen. Verder is er een procedure opgesteld waar de interviewers aan moest houden tijdens het interviewen, deze is te zien in bijlage 7. Procedure interviews

2.1.2. Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden paarden ingeschat door onafhankelijke experts?

Voor deze deelvraag heeft de onderzoeker als eerst deskresearch uitgevoerd om een inventarisatie maken van de hulp- en trainingsmiddelen. Vervolgens zijn er interviews gehouden en een Delphi-methode uitgevoerd.

Naast het onderzoek vond er een enquête plaats die uitgezet was door het lectoraat Human-Animal Interactions van Aeres Hogeschool Dronten. Deze enquête is voor dit onderzoek gebruikt om een inventarisatie van hulp- en trainingsmiddelen en welzijnsrisico's te maken. Het lectoraat had besloten om de enquête uit te zetten via contactpersonen in gesloten groepen van trainers, zodat alleen trainers de enquête invulde. Bij deze enquête is er gebruik gemaakt van dezelfde disciplines als van dit onderzoek. Hierdoor ontstond er een lijst met de meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen van de respondenten van de enquête. In bijlage 11.5. Enquêtevragen paard en bijlage 11.6. Enquêtevragen hond staan de gestelde enquêtevragen.

Bij de interviews gebruikte men de topic welzijnsrisico's. Bij deze topic stelde de interviewers de vragen “welke welzijnsrisico's heeft u ooit gezien” en “kent u hulp- en trainingsmiddelen die welzijnsrisico's met zich meedragen, zo ja welke welzijnsrisico's?” Hierdoor ontstond een lijst met hulp- en trainingsmiddelen en een lijst met welzijnsrisico's die genoemd zijn tijdens de interviews.

Nadat de interviews en de enquête plaats hebben gevonden, voerde de onderzoeker een Delphi-methode uit. Tijdens deze Delphi-methode kregen de externe experts vragen over de meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen van de enquête en interviews. Ze kregen de vragen “hoe hoog acht u de kans dat een bepaald hulp- en trainingsmiddel welzijnsrisico's met zich mee brengt en waarom?” Deze vragen en de lijst met hulp- en trainingsmiddelen waren opgesteld door het lectoraat Human-Animal Interactions van Aeres Hogeschool Dronten. Hiervoor was gekozen, omdat de antwoorden van dit onderzoek weer bruikbaar moesten zijn voor een ander onderzoek van het lectoraat Human-Animal Interactions. De Delphi-methode vond plaats tussen 28 april en 29 mei, was anoniem en online. Verder bestond de Delphi-methode uit drie rondes, die per ronde 30 tot 45 minuten duurden. Voor de Delphi-methode was er een procedure opgesteld die gebruikt is tijdens onderzoek, deze is te zien in bijlage 8. Procedure Delphi-methode.

2.1.3. Naar welke gedragssignalen kijken de paarden- en hondentrainers?

De onderzoeker heeft eerst deskresearch uitgevoerd om een indicatie te krijgen waar trainers opletten als het gaat om gedrag en emoties. Door deze lijst kon de onderzoeker al zien hoe stresssignalen eruitzagen. De stress-signalen van hond en paard zijn te zien in bijlage 4.

Stresssignalen. Uiteindelijk is er een enquête gehouden waarbij de trainers de vraag kregen: “Hoe kun je zien dat een hond of paard bepaalde emotie ervaart?” De onderzoeker heeft gevraagd naar de

emotie: stress, angstig, gefrustreerd, verveeld, moe, tevreden, relaxed, vrolijk en opgewonden. Uit de resultaten van de enquête kon de onderzoeker een inventarisatie maken van de genoemde signalen. Deze signalen geven aan waar de trainers opletten bij het trainen van honden en paarden. Verder gaf het een indicatie of trainers überhaupt naar emotiesignalen kijken en of ze bepaalde emotie wel of niet herkende.

2.4. Data-Analyse

In dit onderzoek hebben er meerdere data-analyses plaatsgevonden. Er hebben analyse plaatsgevonden van de interviews en Delphi-methode. De antwoord verwerking van de enquête is uitgevoerd door het lectoraat Human-Animal Interactions en gedeeld met de onderzoeker. De onderzoeker heeft zelf dus geen enquête antwoorden verwerkt.

Interviews

Bij de interviews gebruikte de onderzoeker automatische transcriptie van Microsoft Teams. Hierdoor zijn de interviews als eerst getranscribeerd, deze transcripties zijn wegens privacy niet in het onderzoeksrapport terug te lezen. Vanuit de transcriptie zijn de interviews gecodeerd op onderwerpen zoals opleiding en ervaring, specialiteit, definitie hulp- en trainingsmiddel, gebruikte hulp- en trainingsmiddelen, hulp- en trainingsmiddelen waar trainers geen gebruik van maken, welzijnsrisico's, alternatieve hulp- en trainingsmiddelen, best practices, eventuele veranderingen in regels, wat de trainers van de (huidige of mogelijk toekomstige) regelgeving vindt en kennis. Deze codering staan in de bijlage: 11.3. Coderingsschema interviews paard en 11.4. Coderingsschema interviews hond.

Delphi-methode

De Delphi-methode is verwerkt met behulp van Excel, Word en het lectoraat Human-Animal Interactions. Het gemiddelde is door Excel zelf berekent door middel van de mediaan van alle hulp- en trainingsmiddelen naast te zetten van klein naar groot. Hierdoor ontstond een ranking van minst risicovolle tot meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen. De terugkoppelingen heeft via de mail met Word plaatsgevonden. De scores en welzijnsrisico's zijn vanuit Excel naar Word geïmporteerd en onder elkaar gezet. Zo is elke ronden verwerkt. Uiteindelijk zijn de resultaten in Word geschreven en een ranking van de hulp- en trainingsmiddelen met genoemde redenen gemaakt.

Statistische methode

Bij dit onderzoek maakte de onderzoeker gebruik van explorerende statistiek met hypothesevormende vragen en beschrijvende statistiek met beschrijvende vragen om de hoofdvraag: "Welke hulp- en trainingsmiddelen vormen een risico op welzijnsaantasting bij het trainen van honden en paarden?" te beantwoorden.

De onderzoeksmethode van dit onderzoek was niet-experimenteel, omdat de onderzoeker beschrijvend antwoord heeft gegeven met een overzicht van de interviews en de Delphi-methode. Er is een inventarisatie gedaan van antwoorden met beschrijving van redenen waardoor de onderzoeker een verband heeft kunnen leggen waarom bepaalde hulp- en trainingsmiddelen mogelijk een risico zijn voor welzijnsschade bij gebruik.

Hoofdstuk 3. Resultaten

In dit hoofdstuk staan de resultaten van het onderzoek weergegeven. Dit hoofdstuk is opgedeeld in de deelvragen, bij iedere deelvraag staan de belangrijkste resultaten. De resultaten van de deelvragen zorgen voor het antwoord op de hoofdvraag.

3.1. Welke hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden in de onderzochte disciplines worden er volgens trainers gebruikt?

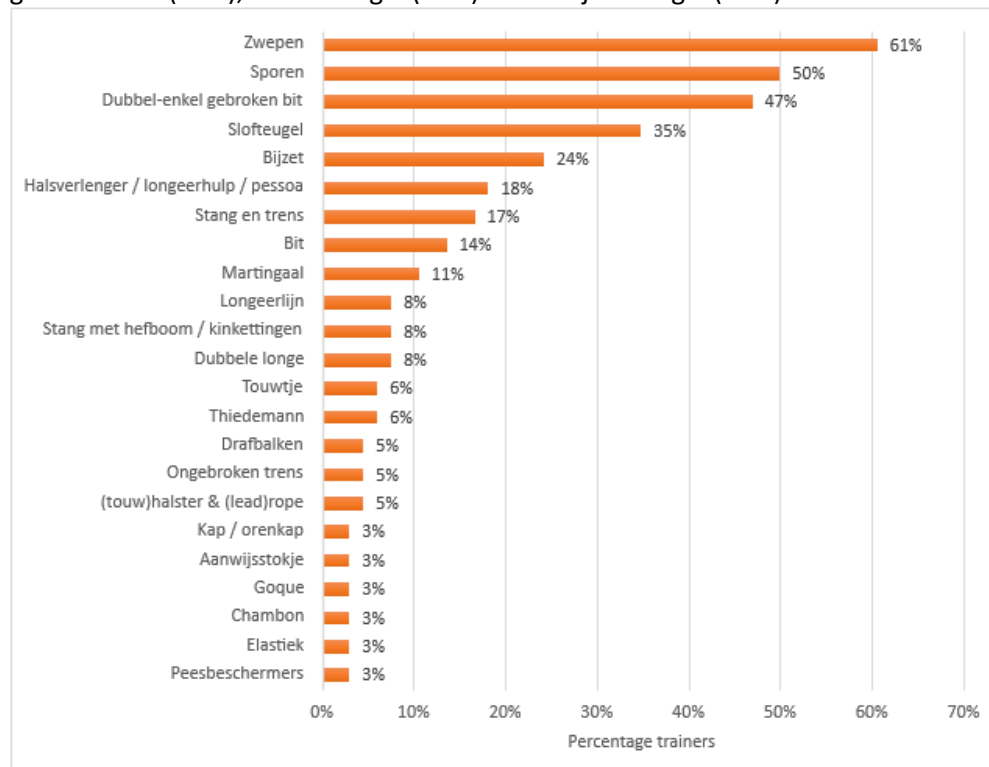
De eerste deelvraag is noodzakelijk om te achterhalen welke hulp- en trainingsmiddelen in gebruik zijn. Om deze vraag te beantwoorden is er gebruik gemaakt van een enquête en diepte-interviews met trainers. In deze paragraaf staan de resultaten van de meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen die genoemd zijn bij de enquête en interviews. In bijlage 11. Volledige resultaten deelvraag 1, staan volledige resultaten uitgebreid uitgewerkt. In deze bijlage staan naast de resultaten de coderingsschema's van interviews en statische analyses. De resultaten zijn opgedeeld in resultaten enquête en resultaten interviews.

3.1.1. Resultaten enquête

Bij de enquête konden de respondenten zelf invullen welke hulp- en trainingsmiddelen ze gebruikte bij het trainen van paarden of honden. De resultaten van de enquête zijn verdeeld in resultaten paard en resultaten hond. Er is hierbij geen verschil gemaakt tussen de disciplines waarin de trainers actief zijn.

Resultaten van de enquête paardentrainers

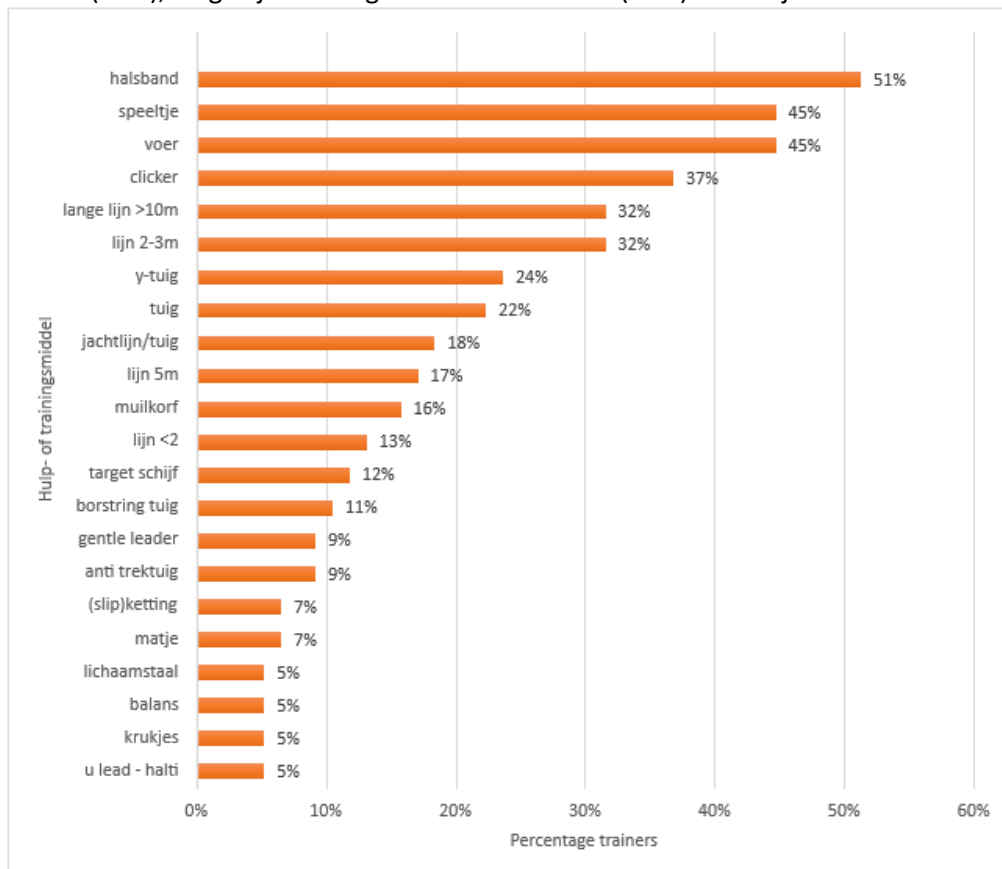
In totaal hebben 70 respondenten gereageerd op de enquête. De trainers kregen de vraag om te noteren welke hulp- en trainingsmiddelen de paardentrainers gebruiken. De paardentrainers konden tien hulp- en trainingsmiddelen benoemen. In figuur 6. Resultaten enquête gebruikte hulp- en trainingsmiddelen paardentrainers, is het resultaat te zien. In de figuur is te zien hoeveel procent van de respondenten een bepaald hulp- en trainingsmiddel gebruikt tijdens het trainen van paarden. De meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen zijn: de zweep (62%), sporen (50%), dubbel-enkel gebroken bit (47%), de slofteugel (35%) en de bijzet teugel (24%).

Figuur 6. Resultaten enquête gebruikte hulp- en trainingsmiddelen paardentrainers

Resultaten van de enquête hondentrainers

In totaal hebben 76 respondenten gereageerd op de enquête. De trainers kregen de vraag om te noteren welke hulp- en trainingsmiddelen de hondentrainers gebruiken. De hondentrainers konden tien hulp- en trainingsmiddelen noteren. In figuur 7. Resultaten enquête gebruikte hulp- en trainingsmiddelen hondentrainers, is het resultaat te zien. In de figuur is te zien hoeveel procent van de respondenten een bepaald hulp- en trainingsmiddel gebruikt tijdens het trainen van honden. De meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen zijn: de halsband (51%), speeltje (45%), voer (45%), de clicker (37%), lange lijn die langer is dan tien meter (32%) en de lijn van twee tot drie meter (32%).

Figuur 7. Resultaten enquête gebruikte hulp- en trainingsmiddelen hondentrainers

3.1.2. Resultaten interviews

Tijdens de interviews is de vraag gesteld welke hulp- en trainingsmiddelen trainers gebruiken tijdens het trainen van paarden of honden. De resultaten zijn onderverdeeld in diersoort en discipline, omdat er per diersoort en discipline andere hulp- en trainingsmiddelen zijn genoemd.

Resultaten paardeninterviews

Zoals eerder benoemd zijn er verschillende hulp- en trainingsmiddelen genoemd per discipline. In bijlage 11.1. staan alle genoemde hulp- en trainingsmiddelen bij paarden per discipline uitgewerkt. Hierbij staan redenen genoemd waarom trainers met deze hulp- en trainingsmiddelen werken en hoeveel trainers een bepaald hulp- en trainingsmiddel hebben genoemd. Verder staat in deze bijlage wat volgens de paardentrainers de definitie van hulp- en trainingen is. In deze paragraaf staan de meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen per discipline.

Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline draf- en rensport

Tijdens het onderzoek hebben er vier interviews plaatsgevonden met paardentrainers die paarden trainen voor de discipline draf- en rensport. De volledige resultaten van deze interviews zijn terug te

vinden in bijlage 11.1. In tabel 2. Meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen draf- en rensport, staan de hulp- en trainingsmiddelen die door meer dan twee trainers zijn genoemd.

Tabel 2. Meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen draf- en rensport

Hulp- en trainingsmiddelen die drie keer zijn genoemd	Hulp- en trainingsmiddelen die vier keer zijn genoemd
Staartriem of staarthekje	Zweep
Gebroken ijzer bit	Tongbandje
(Trek) oordoppen of watten in de oren	Nylon pantykous
Pees/beenbeschermers	

Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline dressuur

Net zoals bij de draf- en rensport zijn er tijdens het onderzoek vier interviews afgenomen met paardentrainers die paarden trainen voor discipline dressuur. De volledige resultaten van deze interviews zijn terug te lezen in bijlage 11.1. In tabel 3. Meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen dressuur, staan de hulp- en trainingsmiddelen die door meer dan twee trainers zijn genoemd.

Tabel 3. Meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen dressuur

Hulp- en trainingsmiddelen die vier keer zijn genoemd
Zweep
Sporen
Stang en trens bit
Slofteugel

Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline tuiger & mennen

Tijdens het onderzoek zijn er drie interviews afgenomen met paardentrainers die paarden trainen voor de disciplines tuigpaarden en mennen. Net zoals bij dressuur en de draf- en rensport staan de volledige resultaten in bijlage 11.1. In tabel 4. Meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen tuigers & mennen, staan de hulp- en trainingsmiddelen die door twee of meer trainers zijn genoemd.

Tabel 4. Meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen tuigers & mennen

Hulp- en trainingsmiddelen die twee keer zijn genoemd	Hulp- en trainingsmiddelen die drie keer zijn genoemd
Oogkleppen	Koets
Kinketting	Zweep
Bit	Tuig
Trens	Culeron
Hard bit	
Leidselringen, en deze vaak anders neerzetten dan dat ze als op tuig zitten	
Zweep	
Teugels	
Liverpoolstang	
Liverpoolstang met natuurzeem	
Staartkoker	

Resultaten hondeninterviews

Net zoals bij de paarden, zijn er bij de honden verschillende disciplines met verschillende hulp- en trainingsmiddelen. In bijlage 11.2. staan alle genoemde hulp- en trainingsmiddelen door hondentrainers per discipline uitgewerkt. Hierbij staan de redenen genoemd waarom trainers met deze hulp- en trainingsmiddelen werken en hoeveel trainers een bepaald hulp- en trainingsmiddel hebben genoemd. Verder staat in deze bijlage wat volgens de hondentrainers de definitie van hulp- en trainingsmiddelen is. In deze paragraaf staan de meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen per discipline.

Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de groep algemene hondentrainers

Er zijn tijdens het onderzoek drie hondentrainers geïnterviewd die in verschillende disciplines actief zijn geweest als hondentrainer en die algemene hondentrainers zijn. De volledige resultaten van de hulp- en trainingsmiddelen van deze trainers zijn te lezen in bijlage 11.2. In tabel 5. Meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen algemene hondentrainers, staan de hulp- en trainingsmiddelen die door twee of meer trainers zijn genoemd.

Tabel 5. Meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen algemene hondentrainers

Hulp- en trainingsmiddelen die twee keer zijn benoemd	Hulp- en trainingsmiddelen die drie keer zijn benoemd
Gentle leader	Clicker
Voer	
Training discs	
Dummy	
Lange lijnen	

Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de groep KNPV

Naast dat de algemene hondentrainers zijn geïnterviewd, hebben er tijdens het onderzoek interviews plaatsgevonden met de trainers van de KNPV. In totaal zijn er zeven interviews afgenomen. In bijlage 11.2. zijn de volledige resultaten terug te lezen. In tabel 6. Meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen genoemd door de KNPV, staan de hulp- en trainingsmiddelen die door drie of meer trainers zijn genoemd tijdens de interviews. Er zijn geen hulp- en trainingsmiddelen die door zes trainers zijn genoemd.

Tabel 6. Meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen genoemd door de KNPV

Hulp- en trainingsmiddelen die drie keer zijn benoemd	Hulp- en trainingsmiddelen die vier keer zijn benoemd
Vroeger de Teleac	Lijn
Bijtrol	Slipkoord
Teststok/vlierstokken	
Slipketting	
Hulp- en trainingsmiddelen die vijf keer zijn benoemd	Hulp- en trainingsmiddelen die zeven keer zijn benoemd
Voer/ Puppyvoer	Bal
Stemgebruik	

3.2. Wat zijn volgens trainers best practices, hulp- en trainingsmiddelen en trainingsmethoden voor het trainen van honden en paarden?

De tweede deelvraag is noodzakelijk om te achterhalen hoe trainers paarden of honden trainen. Hierdoor komt er een beeld over hoe bepaalde trainingen verlopen. Om de tweede deelvraag te kunnen beantwoorden is er tijdens de interviews de vraag: "Wat is volgens u de best practice?", gesteld. Er kwamen verschillende resultaten uit de interviews, het volledige resultaat is opgedeeld in de verschillende disciplines en is te vinden bijlage 12. Volledige resultaten deelvraag 2. In deze paragraaf staan de resultaten per diersoort uitgewerkt.

3.2.1. Resultaten paard

Per discipline waren er verschillende best practices. Dit komt omdat de best practices gebaseerd zijn op de meningen van de trainers. Per discipline moeten paarden andere vaardigheden beheersen, een trainer moet zijn training aanpassen aan het trainingsdoel van de discipline waar de ruiter in wil rijden met zijn of haar paard. In bijlage 12.1. Resultaten paard staan de volledige resultaten per discipline uitgewerkt. In deze paragraaf staan alle best practices, deze zijn te lezen in tabel 7. Best practices paard. In de tabel zijn onderwerpen met uitspraken te lezen.

Tabel 7. Best practices paard

Best practices
Matching paard en ruiter: “Match paarden en ruiters aan elkaar die een klik en respect voor elkaar hebben.”
Elk hulp- en trainingsmiddel afstemmen op het paard: “Gebruik alleen hulp- en trainingsmiddelen die het paard nodig heeft en niet meer. Als een paard het hulp- en trainingsmiddel niet meer nodig heeft, stop dan met het gebruik van dat betreffende hulp- en trainingsmiddel. Want bij ieder paard moet je uitzoeken wat helpt en wat helpt niet.”
Minimaal elke twee maanden in de mond kijken voor verwondingen: “Regelmatig checken of er geen verwondingen in de mond aanwezig zijn, dit moet een routine worden voor ruiter en het paard.”
Trainen op ondergrond die voor het paard het fijnste is: “Kijk op welk terrein je paard het beste loopt en blijf daarop trainen.”
Karakter van het paard: “Karakter van het paard moet bij de discipline passen en anders niet mee gaan trainen. Als je paard het niet leuk vindt om dressuur te rijden kun je hem beter wegdoen.”
Jong beginnen en rustig opbouwen: “Beginnen op de leeftijd van twee jaar en bouw de training rustig op. Door jong te beginnen wennen paarden sneller aan fysiek bezig zijn en het werken met mensen.”
Regelmaat in trainen: “Maak gebruik van een vast trainingsschema en pas deze aan als het schema te zwaar of te licht is voor het paard.”
Beginnen in de stapmolen: “Eerst de stapmolen aanleren voordat je het paard leert op de baan te lopen.”
Teugeldruk met druk op de billen combineren om associatie aan te leren: “Gebruik je teugels samen met je zweep. Geef de eerste aanwijzing door aan een van de teugelkanten te trekken en druk de zweep op bil van de kant waar het paard naartoe moet.”
Bij aanleren voor de kar, minimaal twee mensen bij het trainen betrokken: “Eén iemand moet sturen tijdens de training en één iemand moet de noodlijn vast hebben mocht het paard zich lostrekken.”
Rustig opbouwen: “Geef het paard tijd en de ruimte om te ontwikkelen. Verwacht niet dat je paard binnen een maand wedstrijden kan rijden.”
Veel herhalen: “Alles wat je een paard aanleert ook herhalen, zo weet je zeker dat het paard je begrepen heeft en leert het paard sneller omdat hij minder terugval krijgt.”
Spelenderwijs: “Leer het racen aan op een spelenderwijs, zet jonge paarden buiten in de wei en dan gaan ze automatisch racen. Het racen zit in het bloed van een renpaard.”
Geen pressie: “Geef juist geen druk op racepaarden. Ze geven zelf aan wanneer ze er klaar voor zijn en het racen moet leuk zijn voor de paarden.”
Veel buiten: “Paarden horen op de wei te staan en niet binnen. Ze moeten hun energie en spanning los kunnen laten, de wei is ontspanning.”
Paard moet het leuk blijven vinden: “Let tijdens de training en bij de koers op het paard, vooral richting de koers toe.”
Koersen afwisselen met bosritten en dressuur: “Naast snelheid moet het paard ook kracht krijgen en lichaamscontrole leren. Door dressuur leren de paarden meer controle over hun lichaam te krijgen. Bij bosritten train je het lichaam op conditie en spierkracht. Het is belangrijk dat een racepaard ervaring op doet en conditie, spierkracht en controle over zijn lichaam heeft.”
Meetrainen met ervaren paarden en kijken hoe conditie en kracht is dan een koers uitkiezen: “Laat een jong paard regelmatig met een ervaren paard meetrainen en kijk hoe het gaat. Als het jonge paard zich goed ontwikkelt en concurrentie begint te worden voor het ervaren paard, kies dan een geschikte wedstrijd uit.”
Goed naar het paard kijken: “Kijk naar gedrag, gezondheid, karakter en wat het paard nodig heeft. Pas daar je trainingsschema op aan.”
Medische controles: “Controleer dagelijks de mondhoeken en de benen van de paarden.”
Zweepgebruik: “Kijk naar het paard en gebruik de zweep alleen als aanwijzing of om een paard bij de les te houden. Zweepen zijn niet bedoeld om een paard te straffen of te slaan.”
Zo min mogelijk hulp- en trainingsmiddelen gebruiken: “Less is more, alles wat ze niet nodig hebben zorgt voor extra gewicht waardoor het meer energie kost om te racen.”
Kennis over jonge paarden en het fokken daarvan: “Zorg dat je kennis hebt over jonge paarden voordat je begint met ze te rijden. Heb kennis over de bloedlijnen zodat je het karakter van je toekomstig veulen of paard kan inschatten.”
Train één doel per keer: “Op één doel focussen en niet meerdere dingen tegelijk willen trainen of fokken.”

Pas starten met trainen als het paard er klaar voor is: "Niet een paard dwingen om op wedstrijd te gaan, zeker niet bij jonge paarden met weinig ervaring. Paarden moeten leuke ervaringen op doen en sommige paarden leren trager dan andere."
Je moet je paard duidelijke aanwijzingen met de zweep geven: "Met de zweep druk zetten door rustig een tikje te geven en niet door te slaan."
Niet haasten, neem de tijd voor het trainingen: "Geef het paard de tijd om te leren, te groeien en te ontwikkelen."
Kennis over paarden en trainingen: "Zorg dat je kennis over de theorie en de praktijk hebt. Zorg daarnaast voor ervaringen en een goede opleiding."
Duidelijk trainingsschema met genoeg rust: "Zorg dat er balans is tussen genoeg trainen en rust. Spieren moeten herstellen, hersenen moeten alles verwerken en soms kan een paard wangedrag vertonen door te weinig rust."
Leer je paard goed kennen: "Zorg dat je een band krijgt met je paard en dat je elkaar kent."
Geduld hebben tijdens trainingen: "Geef de paarden de tijd om na te denken over hetgeen wat er gevraagd wordt en wat ze doen."
Houd contact met je klanten en wees duidelijk: "Vertel wat je doet, waarom je iets doet, hoe je het doet en wat jij van de ruiter verwacht."
Longeren met jonge paarden i.p.v. veel rijden: "Minder belastend dan rijden."
Longeren, nooit los bij jonge paarden: "Paarden nooit los door de bak longeren i.v.m. veiligheid van handler en paard."
Keuze van het bit: "Kijk welk bit het beste werkt voor jouw paard. Haal er desnoods een bitfitter erbij, zij zijn gespecialiseerd in bidden en monden van paarden."
Rustig zadelmak maken en pas op wedstrijd gaan als het paard er klaar voor is: "Het paard moet een prettige ervaring op doen als iemand op het zadel zit. Vooral de eerste keer is stressvol voor een jong paard."
Niet te vaak hulp- of trainingsmiddelen wisselen: "Geef het paard de tijd en ruimte om aan een hulp- of trainingsmiddel te wennen."
Kritisch blijven kijken naar wat je doet: "Als er iets misgaat durf eerlijk naar jezelf te zijn en te kijken waar de fout ligt. Evalueer regelmatig je trainingen en neem de training desnoods op om terug te kijken."
Stang en trens: "Verplicht op internationale wedstrijden. Zorg dat je paard hieraan gewend is maar gebruik verder de stang en trens zo min mogelijk."
Piaffe aanleren: "Bij de piaffe het paard in slow motion laten lopen."
Medische routine vanaf de geboorte: "Vanaf de geboorte een routine met medische check-ups door dierenarts en tandarts."
Eerste keer op wedstrijd: "Wees duidelijk naar je paard, hij moet het gevoel hebben dat hij op je kan vertrouwen. Een paard krijgt veel indrukken bij een wedstrijd vooral bij zijn eerste wedstrijd."
Elk paard is anders en dat moet een trainer onthouden: "Niet ieder manier van trainen werkt voor een paard, niet ieder bit is goed, niet elk hulp- en trainingsmiddel werkt even goed bij een paard en niet elk paard vindt dezelfde dingen fijn."
Als een jong paard niet goed loopt dan even rust geven: "Paar weken op de wei laten staan."
Instelling: "Paard en ruiter moeten de juiste instelling hebben. Als één van beide het niet leuk vindt dan kun je beter stoppen."
Werken als een team met je paard: "Jij en je paard zijn samen een team en je moet voor elkaar in staan."
Train de rijstijl van de ruiter: "Niet alleen het paard moet getraind worden maar de ruiter ook."
Parcours aanpassen: "Het parcours moet niet te moeilijk zijn voor de paarden."
Blessureprotocol: "Iedere stal en trainer moet een blessureprotocol hebben en daaraan houden."
Duidelijk communiceren met het paard: "Geen tegenstrijdige signalen geven aan je paard."
Straffen leren aan je paarden: "Leer je paard aan wat een straf is en hoe hij deze straf kan ontlopen."
Wedstrijden trainen thuis: "Train met muziek, laat regelmatig grotere groepen mensen kijken tijdens de trainingen en neem je paard mee naar andere stallen."
Indeling van de span: "Kijk naar de karakters, ervaringen, de kennis van de paarden en kijk welke sterker zijn dan de andere."
Zorg voor een optimaal africhting: "Zorg dat je paard luistert."
Gleuven gebruiken: "Zorg dat er niet een te krachtige inwerking op de kaak komt."
Remgebruik: "Remmen en niet gaan sleuren."

Rekening houden met verwondingen: “Geef een paard de tijd om te herstellen.”
Instellen van de oogkleppen: “Instellen per paard”
Rijstijl aanpassen per paard: “Paarden zijn verschillend en sommige paarden hebben meer aanwijzingen nodig dan andere.”
Veiligheid eerst: “Als ruiter gaat je veiligheid voor zodat je de veiligheid van het paard kan waarborgen.”
Gebruik van bittten en aanleuning: “Je moet in harmonie zijn met je paard.”
Oogkleppen open: “Oogkleppen zoveel mogelijk open.”
Antistroomgebruik: “Nooit stroom gebruiken!”
Hulp- en trainingsmiddelen weer weg trainen: “Als je een hulp- en trainingsmiddel niet meer nodig hebt, zorg dat het paard zo getraind wordt dat het hulp- en trainingsmiddel weer weg kan.”
Training met lichaamstaal: “Communiceren met lichaamstaal.”
Aanleren van de Liverpoolstang: “Meest gebruikte bit tijdens wedstrijden. Zorg dat je paard gewend is aan het bit.”
Schakelen in trainen: “Pas je training aan op het paard en zijn ruiter.”
Stapsgewijs training: “Gebruik een stappenplan, trainingsprotocollen en planningen.”
Demping in hoefijzers: “Laat het paard goed lopen door demping in de hoefijzers.”

3.2.1. Resultaten hond

Bij de hondentrainers verschilde de best practices tussen de twee geïnterviewde groepen trainers, net zoals bij de paardentrainers. De politiehonden hebben een andere training dan een huishond, dus kunnen er andere resultaten komen dan bij de algemene hondentrainers. In bijlage 12.2. Resultaten hond staan de volledige resultaten per discipline uitgewerkt. In deze paragraaf staan alle best practices bij elkaar, deze zijn te lezen in tabel 8. Best practices hond. In tabel zijn onderwerpen met citaten van de trainers te lezen te lezen.

Tabel 8. Best practices hond

Best practices
Correctie combineren met belonen: “Eén correctie en daarna twee keer belonen. Na de correctie, belonen als de hond het juiste gedrag laat zien.”
Honden trainen met plezier voor trainer en hond: “Hond en trainer moeten het leuk vinden.”
Leren burger bijten: “De hond moet de context leren. Bijten kunnen ze al, ze moeten alleen leren om iemand te bijten in burgerkleding.”
Juiste type hond: “Kijk vooraf welk ras geschikt is voor het type training wat je wil gaan doen. Driften testen voor aankoop, vooraf kijken welke hond bij het werk van de KNPV past.”
Training aanpassen aan de hond: “Kijk naar je hond, wat vindt hij leuk, kijk wat hij kan en waar je extra aandacht aan moet besteden.”
Kies een startpunt: “Ga niet te veel dingen tegelijk doen.”
Kijk naar wat voor jouw hond een beloning is: “De hond moet een beloning als beloning zien en de trainer bepaald niet wat een hond als een beloning ziet. Het gedrag van de hond moet positief veranderen en hij moet duidelijk blij zijn.”
Honden moeten de kans krijgen om te leren: “Honden mogen fouten maken maar je moet ze helpen om weer het gewenste gedrag te laten vertonen.”
Technisch leren bijten: “Iedere hond kan bijten, maar je hond moet leren technisch bijten. Dus ze moeten leren waar ze moeten bijten op het lichaam, hoe ze moeten bijten, de context moet de hond leren en ze moeten leren lossen.”
Honden met afwijkend gedrag: “Honden met afwijkend gedrag moeten meer aandacht krijgen tijdens de training om stress te voorkomen. Dit geldt ook voor puppytrainingen.”
Kijken naar de hond: “Kijk naar wat je hond nodig heeft.”
Bij elkaar kijken en samen trainen: “Zorg dat je een groep hebt om samen te trainen en kijk bij elkaar hoe iemand traint en wat de hond laat zien. Hierdoor leer je meer als trainer en het welzijn van de honden wordt dubbel gecheckt.”
Lichaamshouding gebruiken: “Honden communiceren voornamelijk met hun lichaamstaal en lezen ook de lichaamstaal van hun begeleider en trainer.”
Bewust zijn van je beloningen: “Binnen 1,5 seconde belonen en de hond moet het als beloning zien.”

De training opbouwen en ook in praktijksituaties trainen: “Gebruik stappenplannen, bouw de training rustig op en train ook op locaties. Dus ga naar het bos of train op straat.”

Blijf het zien als een spel: “Het is een puzzel om de juiste trainingsmethode te vinden voor jouw hond.”

Honden in de trailer of kennel als zij moeten wachten tijdens trainingen: “Honden raken opgewonden en er is in de zomer veel zon op trainingsvelden, daarom kun je je hond beter in trailer laten wachten. Daar krijgen ze speeltjes, drinken en rust. Mocht je hond niet goed alleen kunnen zijn dan, kun je hem beter op het trainingsveld laten.”

Nooit free shapen gebruiken: “Ik geloof niet dat dit bij een politiehond een geschikte methode is omdat een hond zelf proefondervindelijk leert en dat kan bij politiehonden gevaarlijk zijn omdat zij een duidelijk context moeten hebben zodat zij geen onschuldige bijten.”

Training: “Trainen met een stappenplan voor ieder commando wat je de hond wil aanleren, beloon je hond altijd maar je mag hem soms ook corrigeren.”

Herken de gedragingen die voor jouw hond specifiek zijn: “Iedere hond heeft naast de standaard gedragingen ook zijn eigen gedragingen. Ken de specifieke gedragingen van je hond voordat je gaat trainen.”

Kijken naar het totaal plaatje

Elke hond is anders: “Per hond moet je kijken hoe je hem het beste kan trainen.”

Trainen in vrijheid: “Honden moeten los kunnen.”

Uitleggen wat je van de hond wil: “Wees duidelijk naar je hond.”

Kennis over leermethodes: “Leer de leermethodes voordat je ze gaat gebruiken.”

Training is een denksport: “Ga nadenken wat voor jouw hond het beste werkt.”

Bewegen: “Zorg dat de hond zijn energie kwijt kan.”

Trainingsfases: “Gebruik alle trainingsfases.”

Sporen aanleggen: “Maak het niet te moeilijk maar zorg wel voor een uitdaging.”

Hulp- en trainingsmiddelen: “Ik let niet op mijn baas, dan ga ik terug en dan sta ik dubbel en dan krijgt hij eigenlijk een negatieve bekrachtiging, maar hij kan dit zelf opheffen, maar je neemt hem ook nog een keer wat af. Dus dan denkt je hond, oh dat is balen, dat was superstom en dan doe ik het overnieuw. Maar dat zijn allemaal hulp- en trainingsmiddelen die ja, er zijn best wel veel. Dus zorg altijd dat hij zelf correcties kan opheffen.”

Lage driften, drive, timing en prikkelbare omgevingen: “De honden moeten de drive hebben om te werken. Daarnaast moet je vaardigheden aanleren met lage driften en in een prikkelbare omgeving.”

Eerst leren om de hond stil te laten zijn voordat hij leert te bijten en blaffen: “Honden moeten stil kunnen zijn. Door eerst het stil zijn aan te leren en daarna pas het aanleren van blaffen en bijten op commando. Hierdoor weet de hond dat hij niet altijd moet blaffen.”

Vroeg beginnen met het aanleren van lossen: “Honden moet kunnen lossen. Door het lossen vroeg aan te leren weet de hond dat het lossen bij het bijten hoort. Nadat een hond goed kan lossen op een speeltje dan ga je pas leren bijten op een hulp.”

Afzekeren van oefeningen: “Zorg dat je een duidelijk beeld hebt van een commando zodat je duidelijk naar de hond kan zijn.”

Instellen van de teletac: “Altijd op jezelf uittesten voordat je het op de hond gebruikt.”

Positief corrigeren: “Niet gebruiken.”

Teletac is het ultieme middel omdat wij op afstand werken: “Door de teletac hebben wij geen tweede trainer nodig en leert de hond maar naar één geleider te luisteren. Dit is van belang zodat de hond niet op commando bijt of lost door een crimineel.”

Technieken van trainingen blijven evalueren en aanpassen: “Blijf je kennis updaten.”

Er zijn meerdere best practices: “Niet elke trainingsmanier werkt voor iedere hond. Er zijn meerdere best practices.”

Leren op de kist met stappenplan: “Gebruik altijd een stappenplan.”

Gebruik maken van emoties van de mens en het pleasegedrag van de hond: “Honden willen graag dat je blij bent, waardoor ze gaan pleasen. Houd rekening mee als je een verkeerde dag hebt dat een hond dat voelt en eventueel ongewenst gedrag gaat uiten of de kans is dat de training niet verloopt als gewenst.”

Houd de omgeving in de gaten: “De omgeving heeft invloed op de training.”

De e-collar of teletac moet je de hond aanleren: “Honden moeten leren wat het stroompje betekent, namelijk stop. De eerste keer kan het gedrag juist versterkt worden en later neemt het gedrag pas af. Het is een goed middel als je het gebruikt waarvoor het bedoeld is.”

Kijk naar je hond tijdens het trainen: “Let op het gedrag van de hond tijdens de trainingen.”
Kijk naar het verwachtingspatroon van de hond: “De hond kan door zijn verwachtingen een trainers soms niet begrijpen. Als een hond een beloning verwacht en hem niet krijgt, dan zal het goede gedrag langzaam uitdoven.”
Protocol voor schijn bijten of stellen: “Zorg altijd voor een stappenplan en protocol voor het trainen van de hond.”
Leerfases met trilband: “Gebruik de leerfases.”
Protocol voor het leren op een kistjes blaffen: “Gebruik altijd een protocol bij het aanleren van het blaffen op een kistje.”
Sporen trainen op verschillende ondergronden en leeftijd van het spoor: “Zorg voor afwisseling, dat de honden kunnen speuren op verschillende ondergronden en de leeftijd van de sporen, dus verse en oude sporen.”
Protocol bewaken voorwerp: “Zorg dat er een stappenplan en een protocol is voor het aanleren van het voorwerp bewaken.”
Blijven belonen: “Als je niet blijft belonen dooft het gewenste gedrag uit.”
Correcties vooraf aanleren: “Zorg dat de hond vooraf weet wat de correctie inhoudt en wat hij moet doen om onder de correctie uit te komen.”
Als een hond het trainen niet leuk vindt: “Als een hond niet wil, niet forceren maar verkoop de hond en ga voor een nieuwe hond.”
Jachtgedrag gebruiken: “Jachtgedrag is natuurlijk gedrag en de hond zal daardoor eerder dingen begrijpen als je daar gebruik van maakt.”
Twee positieve bekrachtigingen tegelijk geven: “Zeg goed zo en tegelijk aaien, voer of speeltje aanbieden. De twee beloningen versterken elkaar.”
Trainingslocaties en soorten trainingen afwisselen: “Leer de hond de gewenste gedragingen op verschillende locaties aan en zorg dat je de volgorde van je training verwisseld zodat de hond niet gewend raakt aan een bepaalde volgorde.”
Schijf van vijf qua trainen: “Gebruik alle kennis die je hebt.”
Nadenken als er iets fout gaat: “Leg de fout niet bij de hond neer, maar ga kijken waar het mis gaat in je stappenplan en ga een stap terug of vraag hulp of bedenk een nieuwe tactiek. Als er iets fout gaat tijdens de training, kijk hoe je het beste het probleem kan oplossen en kijk ook naar jezelf.”
BKD-cursus voor ieder lid van de KNPV: “Nu heeft één lid per trainingslocatie een BKD-certificaat, maar eigenlijk moet ieder lid van de KNPV de cursus volgen.”
Hond de tijd geven: “Geef de hond de tijd om na te denken en zich te ontwikkelen.”
Vaste routines: “Zorg voor een vaste routine bij het aanleren van een commando.”
Gebruik maken van stresssignalen in de training: “Je kunt de stresssignalen aanleren. Bijvoorbeeld het wegdraaien. Ik heb geleerd om mijn hond zijn gezicht weg te draaien als iemand hem iets te eten aanbiedt. Wegdraaien is een stresssignaal maar op het moment dat hij dit doet heeft hij geen stress maar hij doet dit omdat dit is aangeleerd.”
Extinctiebeurs level verhogen tijdens het trainen zodat gewenst gedrag minder snel uitsterft: “Beloning uitstellen tot dat de hond het commando dreigt te verliezen en dan belonen zodat de hond minder beloningen nodig heeft tijdens het werken.”
Blaffen, wat voor type hond wordt het: “De surveillance honden leren blaffen in de auto en naar mensen terwijl de speurhonden leren rustig te zijn zodat ze beter kunnen speuren omdat ze niet buiten adem raken door het blaffen.”
Belangrijk voor pups, uitdaging in combinatie met rust: “Pups moeten leren en plezier uit trainen halen maar moeten ook herstellen en slapen.”
Samenwerken als een team: “Jij en je hond zijn een team en moeten voor elkaar klaar staan.”
Niet iedere trainingsmethode werkt voor iedere hond: “Kijk naar je hond. Geldt ook voor het niveau van trainen.”
Consequent zijn: “Altijd duidelijk en consequent zijn naar de hond zodat hij weet wat je bedoelt.”
Belonen maar ook corrigeren: “Honden hebben ook correcties nodig. Moederhonden corrigeren hun pups ook.”
Time-out met correctie: “Honden willen graag werken dus als je ze een time-out geeft dan zien zij dit als straf.”
Honden worden vrolijk van hun trainers: “Honden willen alles doen met hun trainers en voor hun trainers.”
Bekrachtig de werklust van de hond: “Bekrachtig hun werklust zodat ze het trainen leuk blijven vinden.”
Nooit alleen trainen met verschillende niveaus: “Deel de honden op niveaus en train ze in groepen. Gaat dat niet goed dan pas privé trainingen.”
Trainen naar hulpvraag: “Kijk naar de hulpvraag of reden van de training en ga naar dat doel toewerken.”

Verschillende hulpvragen binnen één groepsles: “Zorg dat niet alle honden dezelfde hulpvraag hebben binnen groep. Zorg dat er een aantal aan de lijn trekken, er één met agressie naar honden is en paar onzekere honden bijvoorbeeld. Honden en begeleiders kunnen van elkaar leren en zien dat iedere hond wel iets heeft wat hem of haar niet perfect maakt.”
Kennis over verschillende hulpvragen: “Ga je niet alleen specialiseren op één soort hulpvraag, zorg dat je meerdere hulpvragen kan trainen. Zorg dat je kennis hebt over het trainen van honden.”
Zoveel mogelijk positief trainen: “Gebruik zoveel mogelijk beloningen en zo min mogelijk correcties.”
Welke combinatie van methodes past bij de hond: “Per hond verschillend.”
Training zonder pijn: “Zorg dat de hond geen pijn ervaart bij de correcties.”
Timing moet goed zijn: “Binnen 1,5 seconde feedback geven, dus binnen 1,5 seconde een correctie of beloning geven.”
Aanleren van hulp- en trainingsmiddelen: “Leer elk hulp- en trainingsmiddel die je gebruikt aan bij de hond.”
Uitbouwen van gewenst gedrag: “Als een hond gewenst gedrag vertoont beloon dit meteen en probeer het gewenste gedrag door te trainen zodat de hond het gedrag kent op commando en op de juiste timing kan uitvoeren.”
Trainings- en hulpmiddelen gebruik: “Hulp- en trainingsmiddelen juist gebruiken en niet op een andere manier gaan gebruiken.”
Trainen met clicker: “Met de juiste timing met clicker werken, simulaties nabootsen en oefenen.”
Training met gentle leader: “Werkt goed om bijtincidenten te voorkomen. Eigenaren moeten wel uitleg krijgen door ervaren trainer die regelmatig met dit hulp- en trainingsmiddel heeft gewerkt.”
Afbouwen van hulp- en trainingsmiddelen: “Als een hulp- en trainingsmiddel niet meer nodig is omdat de hond het gewenste gedrag vertoont begin dan met afbouwen van het gebruik van dit hulp- en trainingsmiddel.”
Kijk naar de gehele situatie: “Ja en je kijkt naar de hond, de handler, de trainer, de context en naar de eigenaar. En kijk naar wat kun jij doen bij deze combinatie. Gebruik alle kennis die je hebt.”
Verschil tussen dwang en plicht: “Weet het verschil en dwing je hond niet iets te doen waar hij zich niet prettig bij voelt.”
Duidelijke kaders stellen voor de hond: “Wees duidelijk en stel grenzen.”
Eigenaren moeten leren om het gedrag van de hond te kijken: “Leer tijdens het trainen de eigenaar aan om naar zijn hond te kijken zodat hij of zij beter kan communiceren met de hond. Zo weten de eigenaren hoe hun hond zich voelt en wat ze moeten doen.”
Sociale test afnemen
Training opbouwen: “Rustig opbouwen en niet te snel willen gaan.”
Scherp en kritisch blijven tijdens het trainen: “Altijd kritisch zijn op je werk.”
Hulp- en trainingsmiddelen controleren: “Controleer of de hulp- en trainingsmiddelen goed zijn afgesteld en niet te strak zitten.”

3.3. Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?

De derde deelvraag is noodzakelijk om te achterhalen om in te schatten hoe groot het risico op welzijnsschade is bij het gebruik van een bepaald hulp- en trainingsmiddel. Hiervoor is als eerst gevraagd aan de trainers welke hulp- en trainingsmiddelen ze gebruiken en welke ze niet willen gebruiken. Deze volledige resultaten zijn terug te lezen in bijlage 11.1. en 11.2. Vervolgens is er een Delphi-methode uitgevoerd externe experts om een beeld te krijgen hoe groot het risico is op welzijnsschade en welke welzijnsschade er mogelijk kunnen optreden bij het gebruik van bepaalde hulp- en trainingsmiddelen. De volledige resultaten met redenen zijn terug te lezen in bijlage 13. Volledige resultaten deelvraag 3. In deze paragraaf staan de belangrijkste resultaten weergegeven.

3.3.1. Resultaten inventarisatie hulp- en trainingsmiddelen

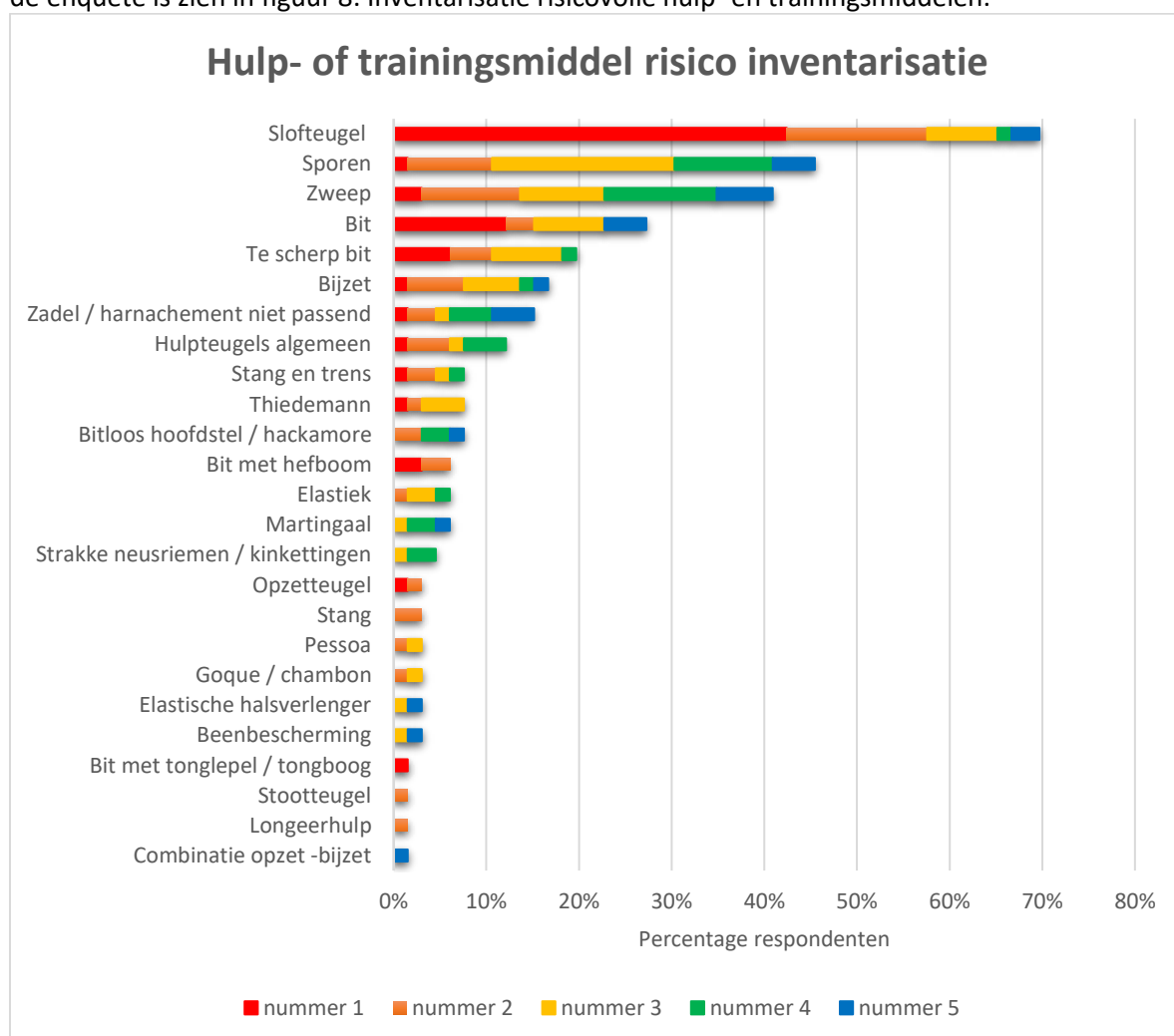
Voordat er een Delphi-methode plaats heeft gevonden met externe experts, is er een inventarisatie gedaan van hulp- en trainingsmiddelen die mogelijk welzijnsrisico's kunnen veroorzaken. De inventarisatie heeft kunnen plaatsvinden door middel van de diepte-interviews en de enquête die uitgezet is door het lectoraat Human- Animal Interactions van Aeres Hogeschool Dronten. Uit de vragenlijst en de diepte-interviews zijn er 26 hulp- en trainingsmiddelen gekozen die een aversieve

werking hebben bij het trainen paarden en bij de honden dertien verschillende hulp- en trainingsmiddelen geselecteerd. De resultaten zijn opgedeeld in paard en hond.

Resultaten inventarisatie hulp- en trainingsmiddelen paard

Voordat er een lijst met hulp- en trainingsmiddelen was opgesteld voor de Delphi-methode, is er een inventarisatie gedaan om te beslissen welke hulp- en trainingsmiddelen beoordeeld zouden worden. Dit is met behulp van de vraag: “Welke hulp- en trainingsmiddelen gebruik je tijdens het trainen van paarden?”, gedaan. In paragraaf 3.1. zijn de resultaten te zien welke hulp- en trainingsmiddelen het meest gebruikt zijn door respondenten van de enquête en interviews. In bijlage 11.1. staan de volledige resultaten van de vraag welke hulp- en trainingsmiddelen gebruiken paardentrainers.

Naast dat er gevraagd is welke hulp- en trainingsmiddelen een trainer gebruikt, is er gevraagd naar welke hulp- en trainingsmiddelen risico's veroorzaken. Bij de enquête is de vraag: “Van welke hulp- of trainingsmiddelen die toegestaan zijn en nu gebruikt worden (dit hoeven geen hulp- of trainingsmiddelen te zijn die u zelf gebruikt) vindt u dat bij **verkeerd/incorrect** gebruik het welzijn van het paard wordt aangetast? (zet ze in volgorde: bij 1 het hulp- of trainingsmiddel met grootste aantasting hondenwelzijn bij verkeerd/incorrect gebruik)?”, gesteld. En bij de interviews is de vraag: “Welke hulp- en trainingsmiddelen zou je niet willen gebruiken en waarom niet?”, gesteld. De resultaten van de interviews zijn terug te vinden in bijlage 11.1. en bijlage 13.2. en de resultaten van de enquête is zien in figuur 8. Inventarisatie risicovolle hulp- en trainingsmiddelen.

Figuur 8. Inventarisatie risicovolle hulp- en trainingsmiddelen

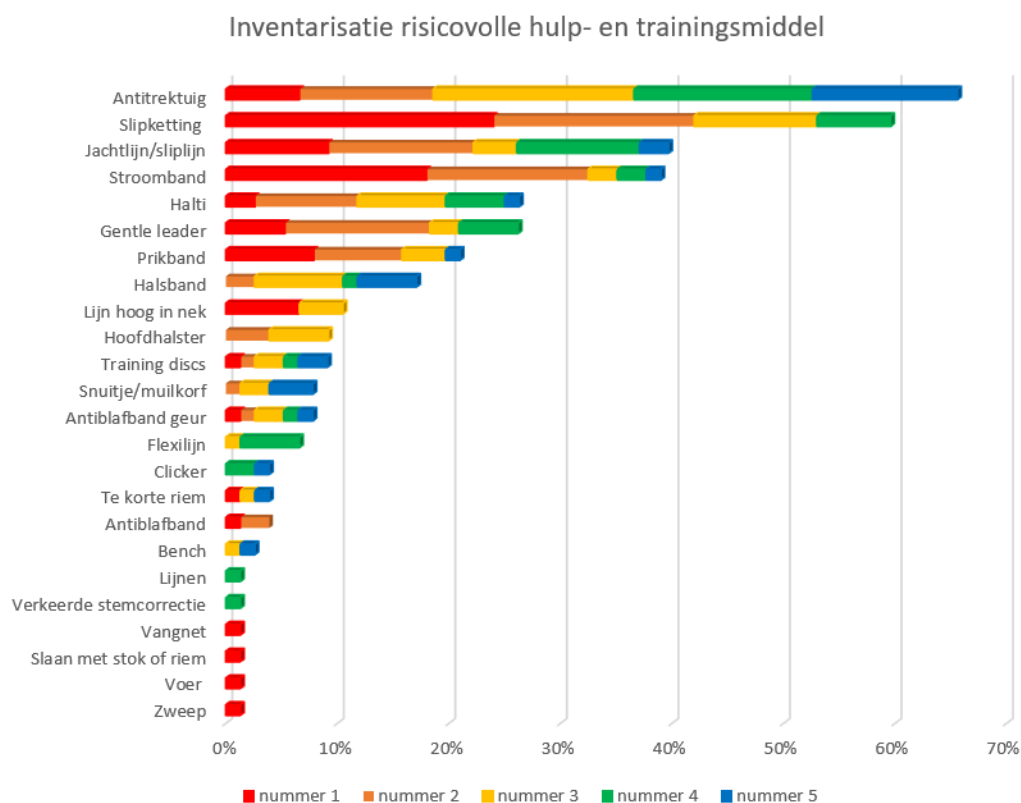
Zoals in figuur 8. Inventarisatie risicovolle hulp- en trainingsmiddelen, te zien is moesten de paardentrainers aangeven wat hun top vijf meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen zijn. Met de kleuren is aangegeven op welke plek de trainers het hulp- en trainingsmiddel zetten in de top vijf. Verder is terug te zien hoeveel procent van de trainers een bepaald hulp- en trainingsmiddel heeft genoemd. Zo is bijvoorbeeld te zien dat de 70% van de trainers de slofteugels heeft genoemd als risicovol hulp- of trainingsmiddel.

Uiteindelijk zijn er 26 hulp- en trainingsmiddelen gekozen. De hulp- en trainingsmiddelen die beoordeeld zijn, zijn: de aansnoerriem, kinketting of kinriempje, hackamore, bijzetteugel, Liverpoolstang, halsverlenger of elastiek, oordoppen, verzwaarde voeten en ijzers, tongbandje of -riempje, zweep, kinton, stang (los), Thiedemann teugel, pessoa bit, tonglepel, beenbandages, verzwaarde peesbeschermers, opzet, bitlifter, Pelham bit, sporen met tandwielletjes, slofteugel, stang en trens, Gogue, trainingsringen en de staartbeugel.

Resultaten inventarisatie hond

Voordat er een lijst met hulp- en trainingsmiddelen was opgesteld voor de Delphi-methode, is er een inventarisatie gedaan om te beslissen welke hulp- en trainingsmiddelen beoordeeld zouden worden. Dit is met behulp van de vraag: “Welke hulp- en trainingsmiddelen gebruik je tijdens het trainen van honden?”, gedaan. In paragraaf 3.1. zijn de resultaten te zien welke hulp- en trainingsmiddelen het meest gebruikt zijn door respondenten van de enquête en interviews. In bijlage 11.2. staan de volledige resultaten van de vraag: welke hulp- en trainingsmiddelen gebruiken de hondentrainers.

Naast dat er gevraagd is welke hulp- en trainingsmiddelen een trainer gebruikt, is er gevraagd naar welke hulp- en trainingsmiddelen risico's veroorzaken. Bij de enquête is de vraag: “Van welke hulp- of trainingsmiddelen die toegestaan zijn en nu gebruikt worden (dit hoeven geen hulp- of trainingsmiddelen te zijn die u zelf gebruikt) vindt u dat bij **verkeerd/incorrect** gebruik het welzijn van de hond wordt aangetast? (zet ze in volgorde: bij 1 het hulp- of trainingsmiddel met grootste aantasting hondenwelzijn bij verkeerd/incorrect gebruik)?”, gesteld. En bij de interviews is de vraag: “Welke hulp- en trainingsmiddelen zou je niet willen gebruiken en waarom niet?”, gesteld. De resultaten van de interviews zijn terug te vinden in bijlage 11.2. en bijlage 13.2. de resultaten van de enquête is zien in figuur 9. Inventarisatie risicovolle hulp- en trainingsmiddelen hondentrainers.

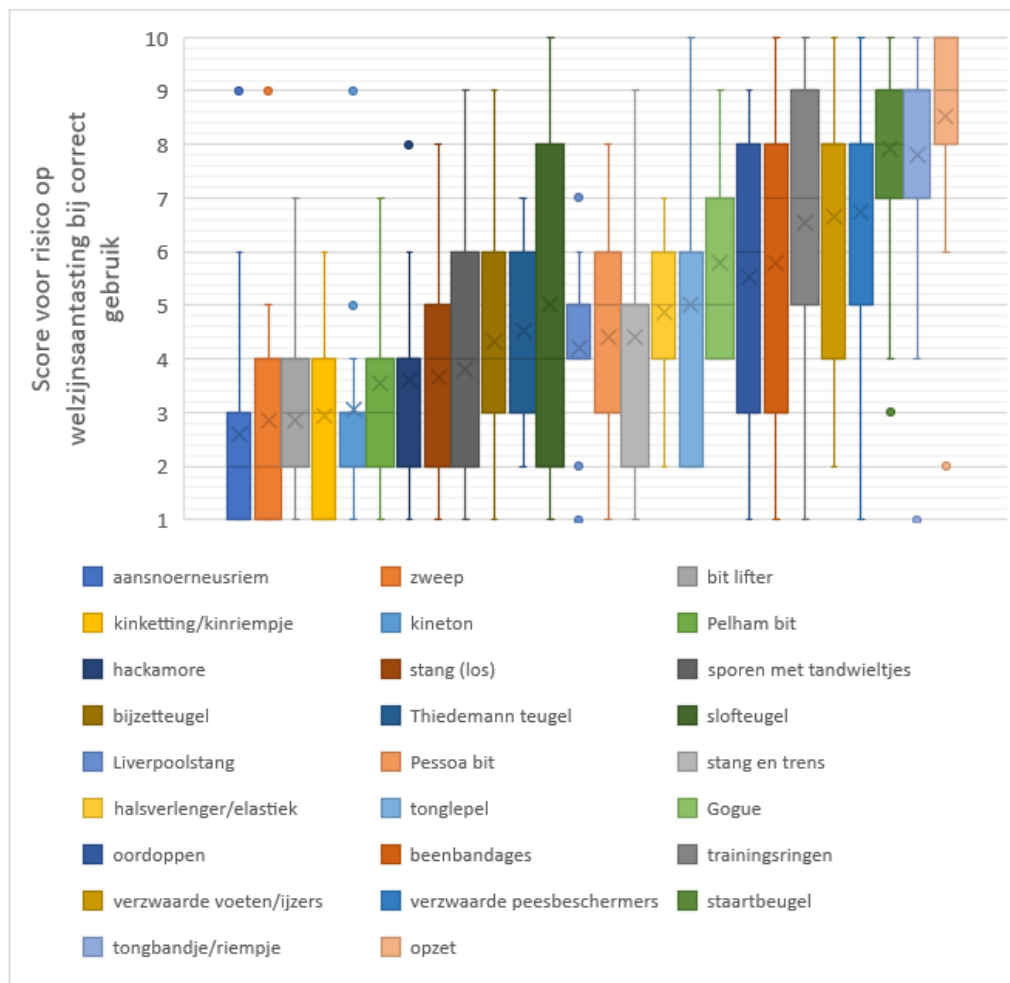
Figuur 9. Inventarisatie risicovolle hulp- en trainingsmiddelen hondentrainers

Zoals in figuur 9. Inventarisatie risicovolle hulp- en trainingsmiddelen hondentrainers, te zien is moesten de hondentrainers aangeven wat hun top vijf meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen zijn. Met de kleuren is aangegeven op welke plek de trainers het hulp- en trainingsmiddel zetten in de top vijf. Verder is terug te zien hoeveel procent van de trainers een bepaald hulp- en trainingsmiddel heeft genoemd. Zo is bijvoorbeeld te zien dat de 66% van de trainers het anti-trektuig heeft genoemd als risicovol hulp- of trainingsmiddel.

Uiteindelijk zijn er dertien hulp- en trainingsmiddelen geselecteerd. De hulp- en trainingsmiddelen die beoordeeld zijn, zijn: de Halti, gentle leader, E-collar trainingsband met vibratie, U lead of anti-trektuig, antiblaflband met geluid of vibratie of combinatie, slipketting, stropkoord of jachtlijn, Bötcher speurharnas, anti-trektuig met lijnen onder de oksels, antiblaflband met spray, stroomband of schokband, prikband en antiblaflband met elektrische schok.

3.3.2. Resultaten van de paardenexperts van de deelvraag: “Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?”

Om de deelvraag: “Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?” te kunnen beantwoorden vond er een Delphi-methode plaats. In totaal zijn er 26 hulp- en trainingsmiddelen voorgesteld aan de vijftien experts. De experts gaven de hulp- en trainingsmiddelen een score bij correct en incorrect gebruik, score één is laag risico op welzijnsproblemen en score tien is extreem grote kans op welzijnsaantasting.

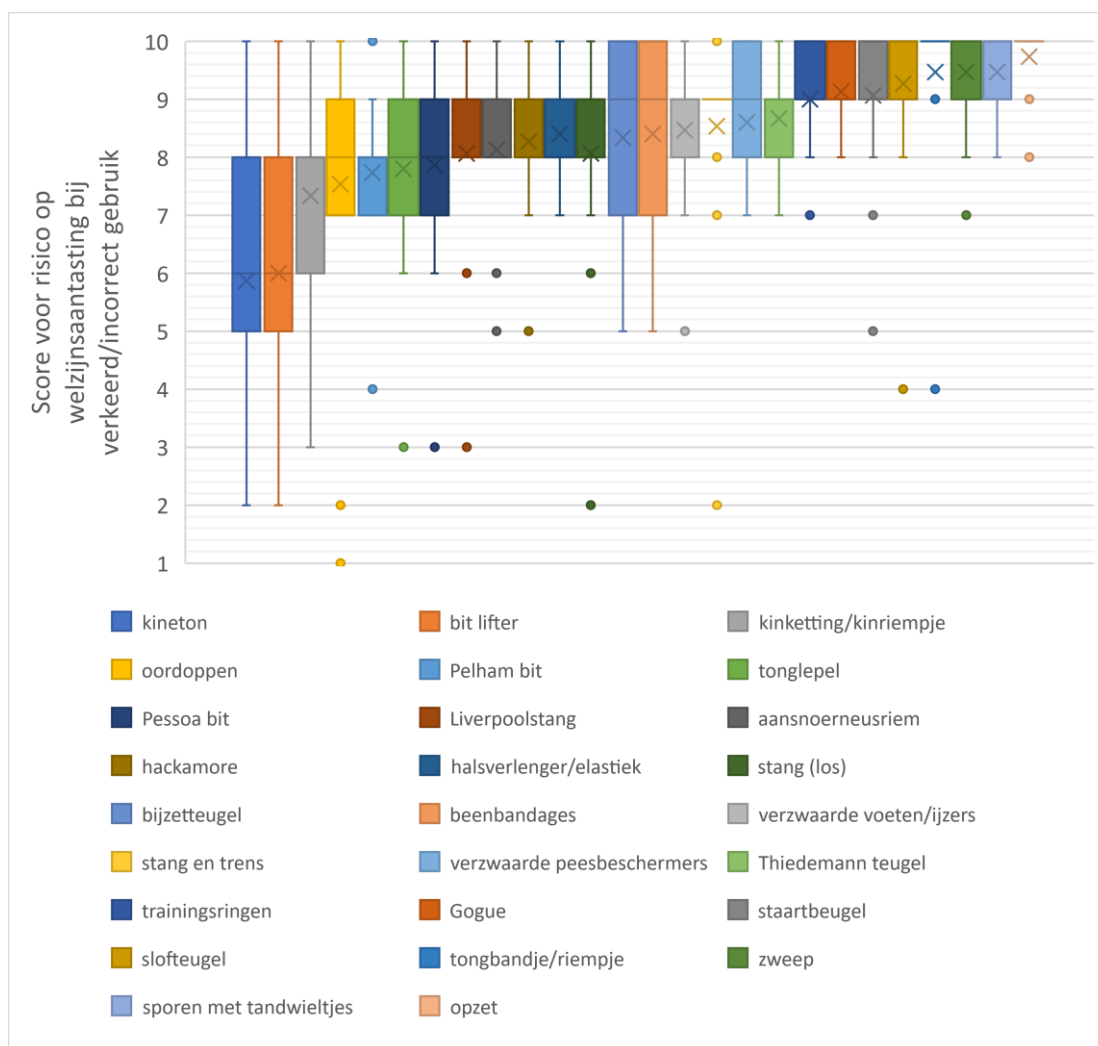

Figuur 10. Score van de risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen paarden bij correct gebruik

In figuur 10. Score van de risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen paarden bij correct gebruik, is te zien hoe groot de externe experts de kans achten dat het hulp- en trainingsmiddel een risico is voor het welzijn van paarden. De scores zijn aangegeven met een boxplot. De mediaan is aangegeven met een verticale streep (—), het gemiddelde is aangegeven met een kruis (X) en de uitschieters van de scores zijn aangegeven door middel van punten in het figuur.

Uit de resultaten van de Delphi-methode kwam naar voren dat de experts niet tot een overeenkomst konden komen. Bij geen enkel van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen konden de experts tot een consensus komen, er zijn dus geen significante consensus over de score (Content Validity Ratio, CVR<0,49). Omdat er geen significante consensus heeft plaatsgevonden, heeft de onderzoeker gekozen om een boxplot te gebruiken.

Naast dat de experts hun mening hebben gegeven over correct gebruik van hulp- en trainingsmiddelen, hebben de experts de vraag gekregen om nogmaals een score te geven maar dan voor incorrect gebruik van hulp- en trainingsmiddelen. De expert kregen dus nogmaals dezelfde hulp- en trainingsmiddelen voorgesteld als bij correct gebruik. Weer konden de experts scores geven tussen de één en de tien, één is de expert acht de kans klein op welzijnsrisico's en tien is de expert acht de kans extreem groot op welzijnsrisico's.

Figuur 11. Score van de risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen paarden bij verkeerd of incorrect gebruik

In figuur 11. Score van de risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen paarden bij verkeerd of incorrect gebruik, is te zien hoe groot de externe experts de kans achten dat de hulp- en trainingsmiddelen het welzijn aantasten. Hierbij is de mediaan weer aangegeven met een verticale streep (—), het gemiddelde is opnieuw aangegeven met een kruis (X) en de uitschieters zijn opnieuw aangegeven met lossen punten in de figuur.

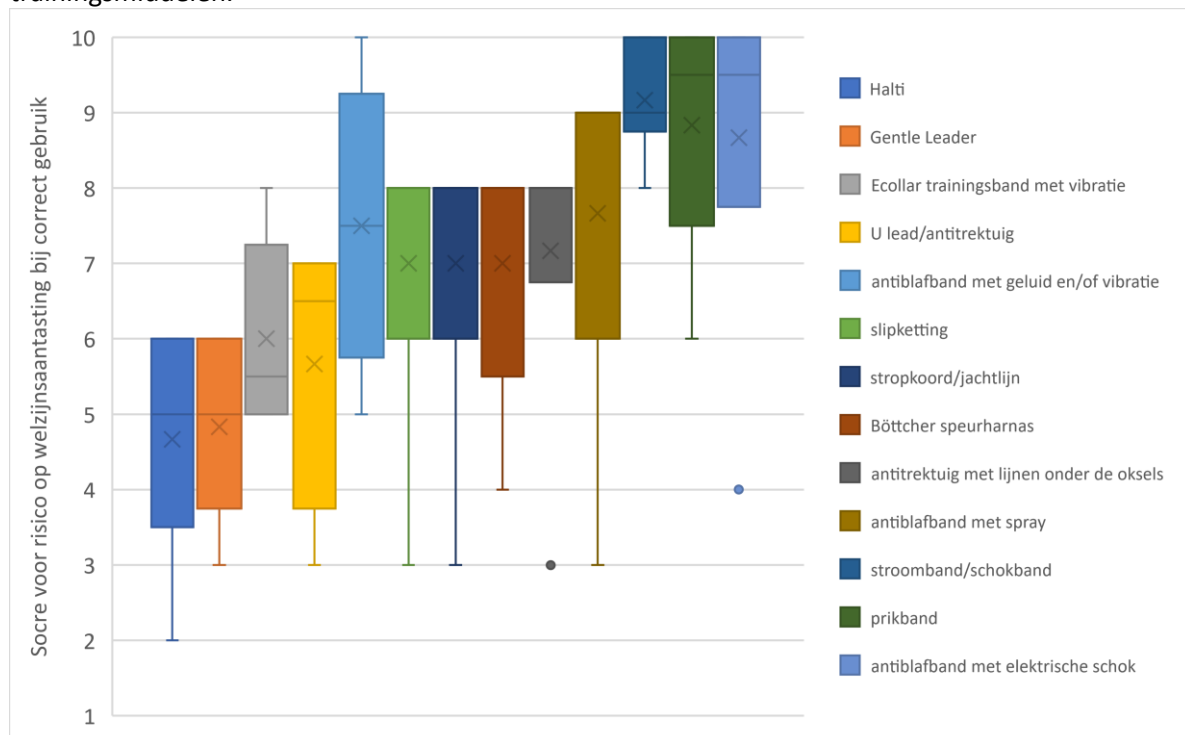
Net zoals bij het correct gebruik van hulp- en trainingsmiddelen, was er bij incorrect gebruik van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen variatie tussen de scores, te zien in figuur 11. Bij een aantal hulp- en trainingsmiddelen was er wel een significante consensus bij de score van het risico op welzijnsschade (Content Validity Ratio, CVR >0.49). De hulp- en trainingsmiddelen waarbij het resultaat een significante consensus is, zijn: de stang en trens, Gogue, trainingsringen, tongbandje of -riempje, slofteugel, opzet, staartbeugel, zweep en sporen met tandwielletjes, terug te zien in bijlage 13.7. Resultaten statistische analyse paard.

Als de onderzoeker de hulp- en trainingsmiddelen op volgorde zetten van meest naar minst risico op welzijnsschade bleek het dat er een significante consensus (CVR>0,49) was bij de tongband of het tongriempje en dat deze in de top negen (van de 26 geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen) hoort. Dit is terug te zien in bijlage 13.7. Resultaten statistische analyse paard.

Verder is gevraagd aan de experts om uit te leggen waarom ze bepaalde score hebben gegeven, deze uitleg is terug te lezen in bijlage 13.3. en bijlage 13.4. Dit geldt zowel voor het correct gebruik als incorrect gebruik.

3.3.3. Resultaten van de hondenexperts van de deelvraag: “Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?”

Om de deelvraag: “Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?”, te kunnen beantwoorden vond er een Delphi-methode plaats. In totaal zijn er dertien hulp- en trainingsmiddelen voorgesteld aan de zes externe experts. De externe experts gaven de hulp- en trainingsmiddelen een score bij correct en incorrect gebruik, score één is laag risico op welzijnsproblemen en score tien is extreem grote kans op welzijnsaantasting bij gebruik hulp- en trainingsmiddelen.

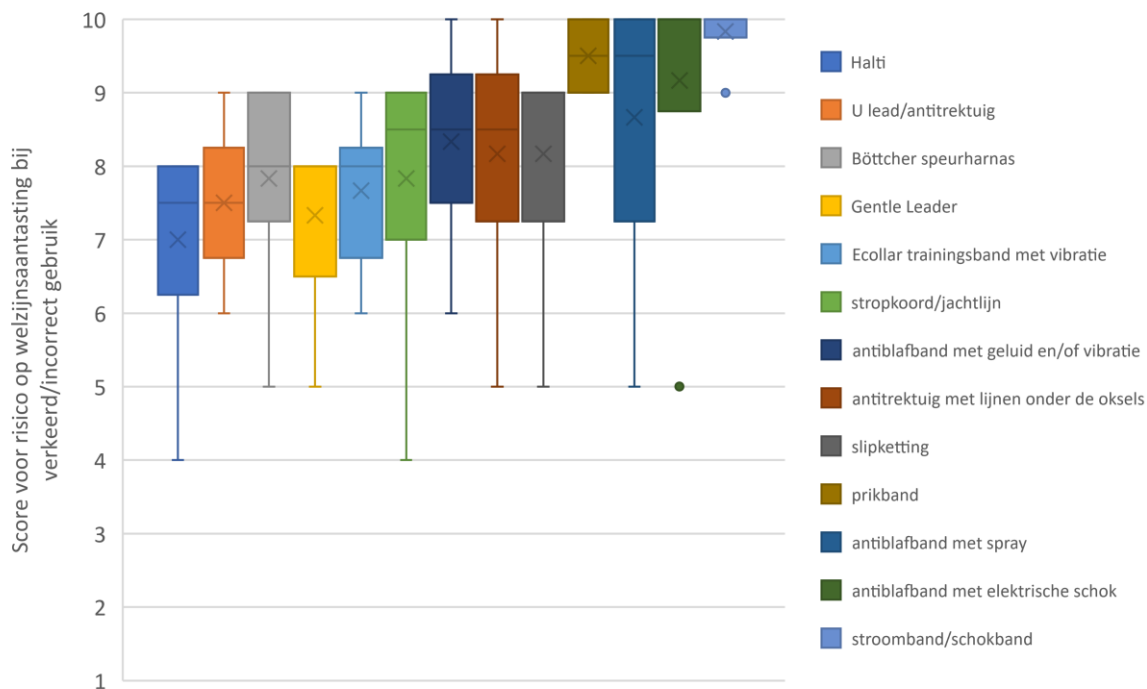
Figuur 12. Score van risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen honden bij correct gebruik

In figuur 12. Score van risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen honden bij correct gebruik, is te zien hoe groot de externe experts de kans achten dat de hulp- en trainingsmiddelen het welzijn aantasten. Hierbij is de mediaan weer aangegeven met een verticale streep (—), het gemiddelde is aangegeven met een kruis (X) en de uitschieters zijn aangegeven met lossen punten in de figuur.

In figuur 12. is te zien dat er grote verschillen zijn tussen de gegeven scores. Uit de resultaten is gebleken dat er geen significante consensus heeft plaatsgevonden over de scores (Content Validity Ratio, CVR < 0,99). Als de onderzoeker de hulp- en trainingsmiddelen op volgorde zet van meest naar minste risico op welzijnsschade, dan geeft het resultaat wel een significante consensus aan (CVR > 0,99). In bijlage 13.8. Resultaten statistische analyse hond, is te zien dat met de significatie consensus (CVR > 0,99) dat de prikband, stroomband en de antiblaafband met elektrische schok bij de top 5 staan en de Halti, gentle leader en U lead of anti-trektuig bij de laagste vijf staan.

Net zoals bij de externe experts van de paarden, heeft de onderzoeker gevraagd of de externe experts van de honden de hulp- en trainingsmiddelen opnieuw willen scoren maar dan bij incorrect

gebruik. De experts kregen dus nogmaals dezelfde hulp- en trainingsmiddelen als bij correct gebruik voorgesteld. Weer konden de experts scores geven tussen de één en de tien, één is de expert acht de kans klein op welzijnsrisico's en tien is de expert acht de kans extreem groot op welzijnsrisico's.

Figuur 13. Score van risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen honden bij verkeerd of incorrect gebruik.

In figuur 13. Score van risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen honden bij verkeerd of incorrect gebruik, is te zien hoe groot de externe experts de kans achten dat de hulp- en trainingsmiddelen het welzijn aantasten bij incorrect gebruik. Hierbij is de mediaan weer aangegeven met een verticale streep (—), het gemiddelde is opnieuw aangegeven met een kruis (X) en de uitschieters zijn opnieuw aangegeven met lossen punten in de figuur.

Net zoals bij de resultaten van correct gebruik van hulp- en trainingsmiddelen is er bij de resultaten van incorrect gebruik van hulp- en trainingsmiddelen geen significante consensus bij de scores te zien. Alleen bij de prikband en stroomband was er wel een significante consensus bij de score voor het risico op welzijnsschade (Content Validity Ratio, CVR>0,99) te zien, de score die de externe experts aan deze hulp- en trainingsmiddelen gaven waren een 9,5 en een tien uit de score van één tot en met tien. In bijlage 13.8. Resultaten statistische analyse hond, zijn de resultaten van de statistische analyse terug te zien. Ook bij scores van het incorrect gebruik van hulp- en trainingsmiddelen hoorde de prikband, antiblaflband met elektrische schok en de gewone stroomband in de top vijf. De Halti, gentle leader en de U lead of anti-trektuig kwamen weer bij de laagste vijf van de dertien te staan.

Bij de Delphi-methode hebben de externe hondenexperts naast een score ook een reden gegeven waarom een bepaalde hulp- en trainingsmiddel een hoog risico op welzijnsschade kan geven. Deze resultaten zijn te vinden in bijlage 13.5. en bijlage 13.6. In deze bijlages zijn de redenen voor correct en incorrect gebruik van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen gegeven.

3.4. Naar welke gedragssignalen kijken de paarden- en hondentrainers?

De vierde deelvraag is noodzakelijk om te achterhalen om in te schatten hoe trainers naar paarden en honden kijken. Daarnaast is het van belang om te weten of trainers emoties kunnen herkennen. In bijlage 14. Volledige resultaten deelvraag 4, staan alle resultaten van deelvraag vier. In deze

paragraaf staan de belangrijkste resultaten. De resultaten zijn verdeeld onder resultaten paard en resultaten hond.

3.4.1. Resultaten van de paardentrainers

Tijdens het onderzoek heeft er een inventarisatie plaatsgevonden waarbij de respondenten van de enquête verschillende emoties hebben beschreven en aan hebben gegeven hoe ze zien wat de emotie is van hun paard tijdens de trainingen.

Tijdens de enquête moesten de paardentrainers aangeven hoe ze bepaalde emoties konden herkennen tijdens het trainen van paarden. Als een trainer een te snelle of verkeerde interpretatie of te algemene beschrijven hoe een bepaald gedrag eruitziet kan dit leiden tot welzijns- of gezondheidsproblemen. Deze problemen ontstaan omdat trainers bepaalde gedragingen niet hebben gezien of de emotie verkeerd interpreteren. Het verkeerd lezen van emoties heeft een negatief effect op het paard.

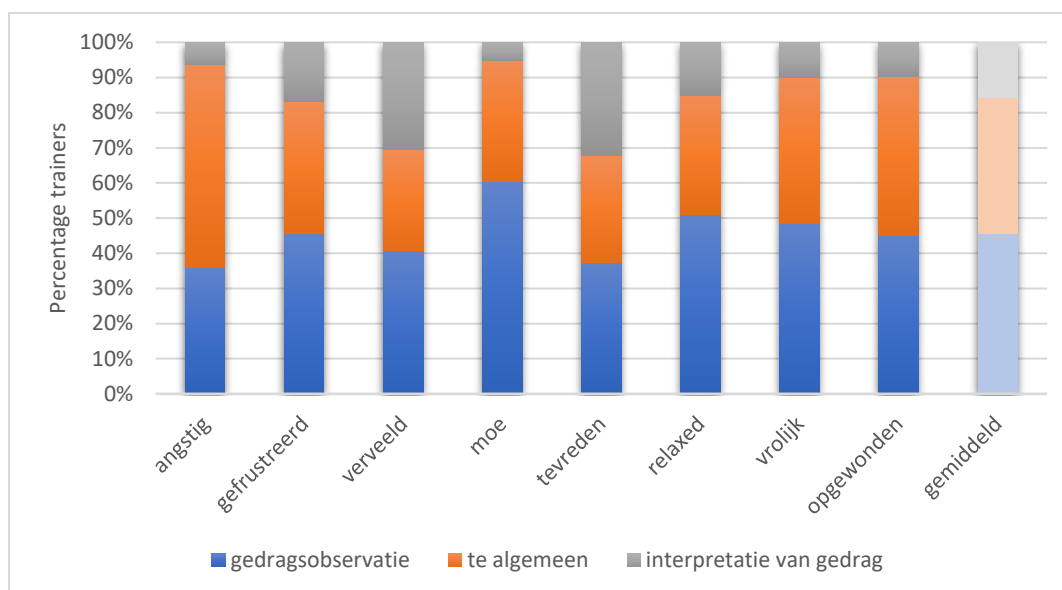
Tijdens de enquête is er gebruik gemaakt van de vier kwadranten van het Valence-Arousal Circumplex, die terug te vinden is in hoofdstuk 1. Inleiding. Bij elk kwadrant zijn er twee emoties gevraagd te beschrijven, deze emoties zijn te zien in tabel 9. Overzicht van de emoties die gevraagd zijn te beschrijven en zich bevinden in het Valence-Arousal Circumplex. Verder is er de vraag gesteld aan de respondenten hoe ze stress herkennen bij hun paard.

Tabel 9. Overzicht van de emoties die gevraagd zijn te beschrijven en zich bevinden in het Valence-Arousal Circumplex

Kwadrant	Gevraagde emoties	Valence	Arousal
Blij of opgewonden	Vrolijk, opgewonden	Positief	Positief
Kalm of tevreden	Tevreden, relaxed	Positief	Negatief
Verveeld of depressief	Verveeld, moe	Negatief	Negatief
Bang of boos	Angstig, gefrustreerd	Negatief	Positief

In figuur 14. Percentage trainers dat bij het beschrijven van een emotie van het paard een gedragsobservatie deed, een algemeen antwoord gaf of een interpretatie van het gedrag gaf, staan de resultaten van hoe de paardentrainers aangeven dat ze emoties herkennen. Het bleek dat gemiddeld 46% van de paardentrainers een gedragsobservatie uitvoerde tijdens de trainingen, 39% gaf een algemene beschrijving het gedrag en 16% van de gevraagde koppelde een interpretatie aan het gedrag van het paard.

Uit de enquête is terug te zien dat niet bij elke emotie even veel gebruik gemaakt is van gedragsobservaties. Zo is te zien bij emotie moe dat 60% van de paardentrainers dit herkent door een gedragsobservatie uit te voeren, terwijl dit bij de emotie angstig maar 36% is. Een ander resultaat is dat bij de emoties met een negatieve arousal gemiddeld meer trainers aangaven gebruik te maken van gedragsobservaties dan bij de emoties met een positieve arousal.

Figuur 14. Percentage trainers dat bij het beschrijven van een emotie van het paard een gedragsobservatie deed, een algemeen antwoord gaf of een interpretatie van het gedrag gaf.

3.4.2. Resultaten van de hondentrainers

Tijdens het onderzoek heeft er een inventarisatie plaatsgevonden waarbij de respondenten van de enquête verschillende emoties hebben beschreven en aan hebben gegeven hoe ze zien wat de emotie is van hun hond tijdens de trainingen.

Tijdens de enquête moesten de hondentrainers aangeven hoe ze bepaalde emoties konden herkennen tijdens het trainen van honden. Als een trainer een te snelle of verkeerde interpretatie of te algemene beschrijven hoe een bepaald gedrag eruitziet kan dit leiden tot welzijns- of gezondheidsproblemen. Deze problemen ontstaan omdat trainers bepaalde gedragingen niet hebben gezien of de emotie verkeerd interpreteren. Het verkeerd lezen van emoties heeft een negatief effect op de hond.

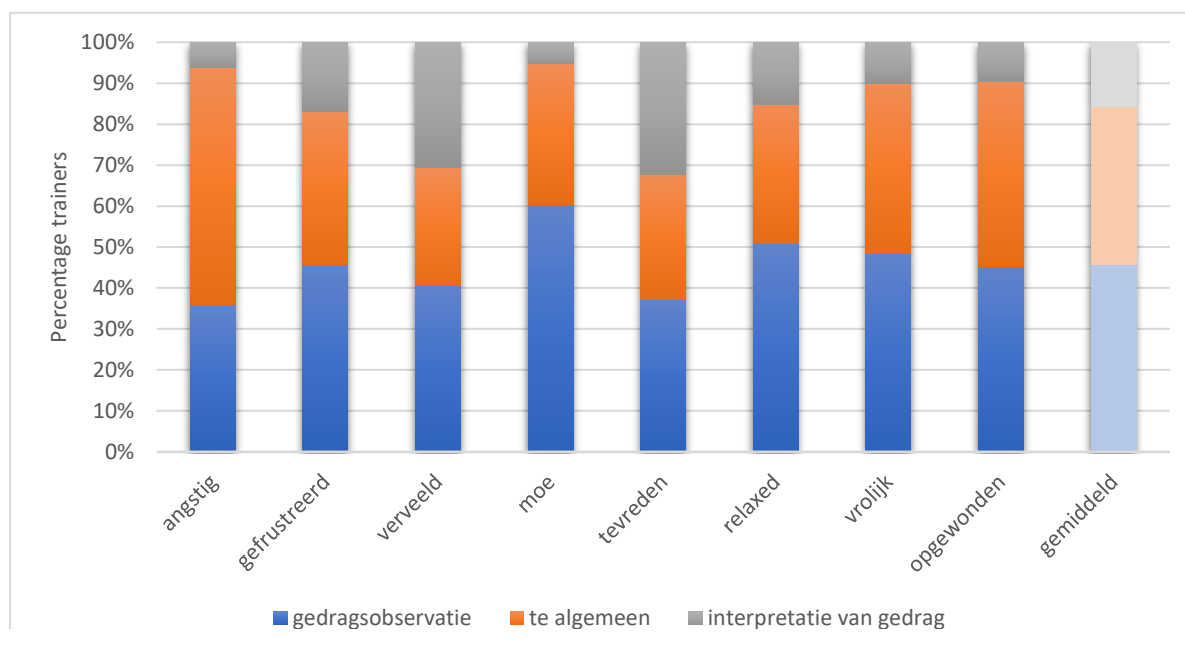
Bij de enquête van de hondentrainers is net zoals bij de paardentrainers het Valence-Arousal Circumplex uit hoofdstuk 1. Inleiding gebruikt. Verder zijn dezelfde kwadranten met dezelfde emoties gebruikt die terug te zien zijn in tabel 9. Overzicht van de emoties die gevraagd zijn te beschrijven en zich bevinden in het Valence-Arousal Circumplex.

In figuur 15. Percentage trainers dat bij het beschrijven van een emotie van de hond een gedragsobservatie deed, een algemeen antwoord gaf of een interpretatie van het gedrag gaf, is te zien dat gemiddeld 48% van de respondenten emoties beschreven als een gedrag of gedragingen die te zien waren tijdens het trainen van honden. Verder gaf 30% van de respondenten een algemene beschrijving zonder heel specifieke gedragskenmerken te benoemen en 21% van de respondenten interpreteerde emoties door het waargenomen gedrag.

Naast het gemiddelde, is er een resultaat per emotie. Deze resultaten zijn terug te zien in figuur 15. Percentage trainers dat bij het beschrijven van een emotie van de hond een gedragsobservatie deed, een algemeen antwoord gaf of een interpretatie van het gedrag gaf. De resultaten verschillen per emotie. Zo is te zien dat bij de emoties angstig, gefrustreerd, vrolijk en opgewonden dat het percentage respondenten die de emotie vaststelt door middel van gedragsobservaties rond de 60% ligt, terwijl het percentage bij de andere emoties (vervuild, moe, tevreden en relaxed) tussen de 30% en 40% ligt. De emoties met duidelijk, uitgeschreven gedragsobservaties, waren de emotie met een negatieve arousal (vervuild, tevreden, moe en relaxed). De emoties met een positieve arousal

(angst, gefrustreerd, vrolijk en opgewonden) waren de emoties waarbij de hondentrainers eerder een interpretatie aan de getoonde gedragingen of een algemene beschrijving gaven.

3.4.3. Resultaten van signalen bij emoties

Figuur 15. Percentage trainers dat bij het beschrijven van een emotie van de hond een gedragsobservatie deed, een algemeen antwoord gaf of een interpretatie van het gedrag gaf.

De respondenten van enquête hebben de vraag gekregen om signalen op te noemen die ze zien aan een paard of hond bij een bepaalde emoties. De emoties die gevraagd zijn, zijn de emoties stress, angstig, gefrustreerd, vervuild, moe, tevreden, relaxed, vrolijk en opgewonden. In totaal hebben 70 paardentrainers en 76 hondentrainers de enquête ingevuld. De volledige resultaten zijn te lezen in bijlage 14. Volledige resultaten deelvraag 4. In deze paragraaf staan de meest genoemde signalen per emotie.

De signalen van stress

De trainers hebben verschillende signalen van stress opgenoemd. In tabel 10. De meest genoemde stresssignalen, staan de vijf stresssignalen van paard en hond die het meest genoemd zijn door de trainers met daarbij hoeveel procent van de trainers dit signaal heeft genoemd.

Tabel 10. De meest genoemde stresssignalen

Signaal paard	%	Signaal hond	%
Met de staart zwiepen of slaan	37,1%	Tongelen	43,4%
Strakke spierspanning	24,3%	Lichaamshouding	43,4%
Verzet tonen	22,9%	Hijgen	35,5%
Algemene lichaamshouding	20%	Wegdraaien met het lichaam of hoofd	26,3%
De ogen en blik en de mond in het algemeen	17,1%	Stand van de staart	25%

Signalen van angst

De trainers hebben verschillende signalen van angst opgenoemd. In tabel 11. De meest genoemde angstsignalen, staan de vijf angstsignalen van paard en hond die het meest genoemd zijn door de trainers met daarbij hoeveel procent van de trainers dit signaal heeft genoemd.

Tabel 11. De meest genoemde angstsignalen

Signaal paard	%	Signaal hond	%
Grote ogen	58,6%	Lichaamshouding	77,6%

de stand van de oren	30%	Beweging en houding van de staart	60,5%
De spierspanning	24,3%	Het orenspel	57,9%
De grootte van de neusgaten	21,4%	De ogen	26,3%
Gezichtsuitdrukking	20%	Wegkijken of wegdraaien	15,8%

Signalen van frustratie

De trainers hebben verschillende signalen van frustratie opgenoemd. In tabel 12. De meest genoemde signalen van frustratie, staan de vijf signalen van frustratie bij paard en hond die het meest genoemd zijn door de trainers met daarbij hoeveel procent van de trainers dit signaal heeft genoemd.

Tabel 12. De meest genoemde signalen van frustratie

Signaal paard	%	Signaal hond	%
De stand van de oren	35,7%	Vocalisatie	48,7%
(stereotype) gedrag	20%	Lichaamshouding	19,7%
De ogen en blik	20%	Bijten of agressie uiten	19,7%
Zwiepen of slaan met de staart	17,1%	Stresssignalen	17,1%
Gezichtsuitdrukking, mond en neus	10%	Gek doen of onrustig zijn	13,2%

Signalen van verveling

De trainers hebben verschillende signalen van verveling opgenoemd. In tabel 13. De meest genoemde signalen van verveling, staan de vijf signalen van verveling bij paard en hond die het meest genoemd zijn door de trainers met daarbij hoeveel procent van de trainers dit signaal heeft genoemd.

Tabel 13. De meest genoemde signalen van verveling

Signaal paard	%	Signaal hond	%
(stereotype) gedrag	31,4%	Sloopgedrag en bijten of happen	19,7%
De ogen en de blik	11,4%	Algemeen gedrag	18,4%
Lusteloos	10%	Vocalisatie	17,1%
Onrustig gedrag	8,6%	Rusteloosheid of onrustig	13,2%
Zich afzonderen of weinig contact maken	8,6%	Aandacht vragend gedrag	9,2%

Signalen van vermoeidheid

De trainers hebben verschillende signalen van vermoeidheid opgenoemd. In tabel 14. De meest genoemde vermoeidheidssignalen, staan de vijf signalen van vermoeidheid bij paard en hond die het meest genoemd zijn door de trainers met daarbij hoeveel procent van de trainers dit signaal heeft genoemd.

Tabel 14. De meest genoemde vermoeidheidssignalen

Signaal paard	%	Signaal hond	%
Ogen en blik	27,1%	De ogen	60,5%
Lichaamshouding	21,4%	Het gedrag	40,8%
Lusteloos	18,6%	Liggen	17,1%
hoofd-hals-houding	18,6%	Hijgen	17,1%
rusten of op rust staan	15,7%	De gezichtsuitdrukking of mimiek van de hond	14,5%

Signalen van tevredenheid

De trainers hebben verschillende signalen van tevredenheid opgenoemd. In tabel 15. De meest genoemde signalen van tevredenheid, staan de vijf signalen van tevredenheid bij paard en hond die het meest genoemd zijn door de trainers met daarbij hoeveel procent van de trainers dit signaal heeft genoemd.

Tabel 15. De meest genoemde signalen van tevredenheid

Signaal paard	%	Signaal hond	%
Orenspel	38,6%	Lichaamshouding	28,9%
De uitstraling van het paard	34,3%	Houding en beweging van de staart	27,6%
De ogen en blik	32,6%	De ogen en blik	22,4%
Gedrag	20%	Mimiek of gezichtsuitdrukking	21,1%
Lichaamshouding	14,3%	Ontspannen spierspanning	17,1%

Signalen van relaxen of ontspanning

De trainers hebben verschillende signalen van ontspanning opgenoemd. In tabel 16. De meest genoemde signalen van ontspanning, staan de vijf signalen van ontspanning bij paard en hond die het meest genoemd zijn door de trainers met daarbij hoeveel procent van de trainers dit signaal heeft genoemd.

Tabel 16. De meest genoemde signalen van ontspanning

Signaal paard	%	Signaal hond	%
Ontspannen blik of ogen	28,6%	Lichaamshouding	43,4%
Orenspel	25,7%	Ontspannen spierspanning	26,3%
De uitdrukking of uitstraling van het paard	17,1%	Houding en beweging van de staart	21,1%
Ontspannen lichaamshouding	14,3%	De ogen en blik	21,1%
Hoeveelheid spierspanning	14,3%	Het gedrag	19,7%

Signalen van vrolijkheid

De trainers hebben verschillende signalen van vrolijkheid opgenoemd. In tabel 17. De meest genoemde signalen van vrolijkheid, staan de vijf signalen van vrolijkheid bij paard en hond die het meest genoemd zijn door de trainers met daarbij hoeveel procent van de trainers dit signaal heeft genoemd.

Tabel 17. De meest genoemde signalen van vrolijkheid

Signaal paard	%	Signaal hond	%
Het orenspel	42,9%	Houding en beweging van de staart	56,6%
Speelgedrag	38,6%	Lichaamshouding	30,3%
De uitstraling van het paard	25,7%	Het orenspel	21,1%
Algemeen gedrag	21,4%	De ogen en blik	14,5%
De ogen en blik	17,1%	Het spelgedrag	14,5%

Signalen van opwinding

De trainers hebben verschillende signalen van opwinding opgenoemd. In tabel 18. De meest genoemde signalen van opwinding, staan de vijf signalen van opwinding bij paard en hond die het meest genoemd zijn door de trainers met daarbij hoeveel procent van de trainers dit signaal heeft genoemd.

Tabel 18. De meest genoemde signalen van opwinding

Signaal paard	%	Signaal hond	%
De paarden zijn druk	34,3%	Lichaamshouding	40,8%
De staart	30%	Het gedrag	35,5%
Het orenspel	28,6%	Vocalisatie	32,9%
Het gedrag	28,6%	Beweging en houding van de staart	30,3%
De ogen	25,7%	De hoeveelheid snelle, drukke, korte bewegingen die de hond maakt	17,1%

Hoofdstuk 4. Discussie

Dit onderzoek is uitgevoerd om te achterhalen welke hulp- en trainingsmiddelen een risico op welzijnsaantasting vormen bij het trainen van paarden en honden. Hiervoor zijn vier deelvragen opgesteld zodat de hoofdvraag te beantwoorden is. De deelvragen die onderzocht zijn in het onderzoek zijn: “Welke hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden in de onderzochte disciplines worden er volgens trainers gebruikt?”, “Wat zijn volgens trainers best practices, hulp- en trainingsmiddelen en trainingsmethoden voor het trainen van honden en paarden?”, “Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?” en “Naar welke gedragssignalen kijken de paarden- en hondentrainers?”

4.1. Belang van het onderzoek

Het belang van het onderzoek is dat er een beeld komt welke hulp- en trainingsmiddelen door honden- en paardentraining in gebruikt zijn. Daarnaast is het van belang om te weten welke hulp- en trainingsmiddelen eventueel schaden aan het welzijn kunnen veroorzaken zodat honden- en paardentrainers en honden- en paardeneigenaren bewust worden over het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen.

De externe experts hebben een universitaire opleiding gevolgd waardoor ze meer kennis over het welzijn, ethologie en gezondheid hebben dan de honden- en paardentrainers. Door de resultaten kunnen trainers nieuwe inzichten krijgen. Door deze inzichten kan het zijn dat trainers nog meer op de dieren gaan letten.

Door een beeld te scheppen waar honden- en paardentrainers nu op letten, kan men inschatten hoe de huidige kennis is. Met behulp van de resultaten van het onderzoek kunnen opleiders van trainers het lespakket eventueel aanpassen en verbeteren. Een opleider zou bijvoorbeeld een nieuwe module kunnen ontwikkelen om de signalen van emoties te herkennen.

De resultaten geven dus een bijdrage aan het welzijn van honden en paarden tijdens trainingen en wedstrijden. Daarnaast als de trainers bewust zijn van hun kennis, dan kunnen ze deze kennis beter overdragen aan eigenaren zodat deze eigenaren het welzijn in huis of op stal te kunnen waarborgen.

4.2. De gebruikte onderzoeksmethode

Voor het onderzoek is er gebruik gemaakt van interviews, een enquête en een Delphi-methode. Per onderzoeksmethode heeft de onderzoeker een kritische evaluatie uitgevoerd. Deze evaluatie is in deze paragraaf te lezen.

4.2.1. De interviews

Bij de interviews is ervoor gekozen, in verband met tijd, om gebruik te maken van online interviews. Het voordeel hiervan was dat er tijd was om meerdere honden- en paardentrainers te interviewen op één dag doordat er geen reistijd was. Verder had dit als voordeel dat tijdens het interview het transcriberen automatisch gebeurde. Het online interviewen had ook nadelen. Als er meerdere interviews achter elkaar plaatsvonden dan moest er soms een interview na een uur beëindigd worden, terwijl de trainer nog informatie voor de onderzoeker had. Een ander nadeel is dat als het internet of als Microsoft Teams een storing had, dan moest de onderzoeker de interviews verplaatsen. Er is zelfs één interview niet doorgegaan omdat Microsoft Teams één dag niet heeft gewerkt, deze interview is niet meer ingehaald vanwege de tijd.

Uit onderzoek is gebleken dat mensen die niet zijn opgegroeid met technologie meer moeite hebben met technologie. Zo waren er verschillende mensen die leeftijd van 65+ hadden bereikt, die mogelijk moeite hebben om met Microsoft Teams te werken. Uit onderzoek is gebleken dat 7% van de

mensen met een leeftijd boven de 60 jaar gebruik maken van videobellen (Vroman, Arthanat, & Lysack, 2015). Dit was te merken tijdens interviews omdat de onderzoeker regelmatig het programma moest uitleggen via de mail of telefonisch omdat er of geen kennis was over Microsoft Teams bij de respondent of er ging iets niet goed tijdens het opstarten van Microsoft Teams.

Een ander kritisch punt wat de onderzoeker opmerkte was dat niet alle vragen van de topiclijst behandeld waren bij iedere trainer, de topiclijst is te zien in bijlage 5. Interviewvragen. Eén van de vragen die structureel is overgeslagen is de vraag: “Waarom ziet u de genoemde best practice als best practice?” Door deze vraag te stellen had de onderzoeker een beter beeld kunnen krijgen waarom een bepaalde best practices als best practice is genoemd.

Verder kon het zijn dat ondanks de interviews anoniem waren, dat trainers zich toch niet volledig veilig voelde om de waarheid te vertellen. Vooral bij de paardentrainers was te merken dat trainers meerdere malen vroegen of de antwoorden wel echt anoniem bleven. Bij de hondentrainers was dit minder het geval. De hondentrainers waren wat directer in het antwoorden van de vragen, terwijl de paardentrainers langer nadachten voordat ze hun mening gaven en ze probeerde meer om de vragen heen te praten.

Bij de paardeninterviews zijn er in totaal drie van de negen disciplines die bekend zijn bij de KNHS en de draf- en rensport geïnterviewd (Gunnik, z.d.). Dit betekent dat er geen volledig beeld is van alle disciplines die de trainers kunnen uitvoeren in Nederland, maar dat het resultaat alleen geldt voor de ondervraagde disciplines: draf- en rensport, dressuur, menen en tuigers.

Verder was het doel om van disciplines waarvan tijdens het onderzoek interviews zijn plaatsgevonden, per discipline vier trainers te interviewen. Uiteindelijk is dat bij de discipline dressuur en draf- en rensport behaald, maar bij de tuigers & menen zijn er in totaal maar drie trainers geïnterviewd in plaats van vier. Daarnaast zijn de disciplines tuigers, menen, draf- en rensport samengevoegd terwijl dit losse disciplines zijn waardoor de hoeveelheid van het gebruik van bepaald hulp- en trainingsmiddelen niet vergeleken kan worden met de antwoorden van dressuur. Dit komt omdat bij deze disciplines niet even veel trainers zijn geïnterviewd als bij de discipline dressuur.

Bij interviews van de hondentrainers zijn er twee groepen geïnterviewd: de trainers van de KNPV en de gewone hondentrainers die verschillende ervaringen hebben. Van de 21 bekende hondensporten en trainingsgroepen van de Raad van Beheer is er maar één groep geïnterviewd. Van de bijzondere werkhonden zoals de politiehonden en de Hulphonden, is er maar één groep geïnterviewd namelijk de politiehonden. Vanuit de resultaten van de interviews kan de onderzoeker niet zeggen dat alle genoemde hulp- en trainingsmiddelen in alle disciplines in gebruik zijn. Verder zal de onderzoeker hulp- en trainingsmiddelen missen omdat niet alle disciplines zijn geïnterviewd.

Daarnaast wilde onderzoeker trainers interviewen die ringtraining geven voor hondenshows. Omdat de meeste trainers niet reageerde of niet mee wilde werken hebben deze interviews niet plaatsgevonden. Verder wilde de onderzoeker meer hondentrainers interviewen die puppy- of basistraining geven. Een andere groep die de onderzoeker wilde interviewen waren de trainers die trainer op de manier van Anniek Winters. De onderzoeker heeft hiervoor meerder afwijzingen ontvangen van trainers omdat ze niet mee wilde werken aan het onderzoek.

4.2.2. De enquête

De enquête is te verdelen in twee enquêtes, één voor paardentrainers en één voor hondentrainers. Per diersoort is er kritisch gekeken naar de enquête.

Enquête paard

De steekproefgrootte van de paardentrainers is te klein. Bij de KNHS staan er in totaal 652.343 ruiters geregistreerd met een startbewijs, dus geen recreantenruiters toegevoegd (KNHS, z.d.). Voor een enquête waarbij het betrouwbaarheidsniveau 95% en de foutmarge 6% is, zouden er 267 trainers de enquête moeten invullen, nu waren dit er 70 (SurveyMonkey, z.d.). Dit kan komen omdat de enquête in totaal twee weken open heeft gestaan en alleen verspreid is tussen bekende contacten. De enquête is gedeeld met de trainers die mee hebben gewerkt aan de interviews en trainers die ze weer kennen. Verder hebben de trainers die mee hebben gedaan aan de enquête wel alle vragen beantwoord. Daarnaast is op te merken dat de verhouding tussen de disciplines niet kloppen met de trainerspopulatie binnen Nederland. In tabel 19. Percentage ruiters per discipline, is te zien dat alle percentage die terug zijn gekomen in enquête hoger ligt dan met werkelijke verdelingen van de populatie trainers in Nederland, op discipline springen na (KNHS, z.d.). De onderzoeker had alle disciplines kunnen benaderen door meer verschillende trainers te contacten van alle disciplines in Nederland en eventueel een samenwerking aan te gaan met de KNHS (koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie) en de NDR (Nederlandse Draf- en rensport). Verder had de onderzoeker een prijsvraag kunnen toevoegen zodat trainers een prijs konden winnen door de enquête in te vullen (Edwards, Increasing response rates to postal questionnaires: systematic review, 2002).

Tabel 19. Percentage ruiters per discipline

	Dressuur	Springen	Mennen	Eventing	Draf- en rensport	Reining	Endurance
% van de enquête	72%	9%	8%	5%	3%	2%	2%
% van de gehele populatie	56%	39,3%	2,2%	1,3%	Onbekend	0,004%	0,2%

Enquête hond

Net zoals bij de enquête van de paardentrainers, is de steekproefgrootte van de hondentrainers ook te klein. In totaal staan er 14.413 hondentrainers geregistreerd bij de Raad van Beheer (in zes disciplines) en de KNPV bij elkaar (Raad van Beheer, z.d.); (KNPV, 2021). Voor een enquête waarbij het betrouwbaarheidsniveau 95% en de foutmarge 6% is, zouden er 262 hondentrainers de enquête moeten invullen. Nu hebben 76 hondentrainers de enquête ingevuld. De hoeveelheid overige hondentrainers is onbekend omdat iedereen zich hondentrainer mag noemen zonder diploma (EduCanem, 2022). De onderzoeker had de groep met trainers kunnen vergroten door de enquête langer open te zetten (namelijk langer dan 2 weken), verschillende hondenclubs te benaderen met de vraag of ze de enquête onder hun leden wilde verspreiden en eventueel een prijsvraag toe te voegen om de trainers te motiveren om de enquête in te vullen (Edwards, et al., 2002).

4.2.3. Delphi-methode

Bij de Delphi-methode zijn de honden- en paardenexperts opgesplitst. Dit betekent dat er twee Delphi-methodes zijn uitgevoerd. Er is naar beide Delphi-methodes kritisch gekeken.

Bij de Delphi-methode zijn 22 paardenexperts en acht hondenexperts benaderd, deze hebben allen toegezegd om mee te werken. Uiteindelijk hebben in de eerste ronden negentien paarden- en vijf hondenexperts binnen de deadline van een week antwoord gegeven. Later hebben nog drie hondenexperts na de deadline een reactie gegeven. Omdat de hoeveelheid reactie van de hondenexperts tegenviel zijn deze drie experts in tweede ronde wel meegenomen. In tweede ronde hebben zeventien paarden- en acht hondenexperts gereageerd. In de derde ronde hebben vijftien paarden- en zes hondenexperts antwoord gegeven. Uit terugkoppeling kwamen de volgende uitspraken naar voren: de paardenexperts vonden de eerste ronden te lang of te wel te veel hulp- en trainingsmiddelen, de hondenexperts miste de training discs en de paarden- en hondenexperts gaven beide aan dat de derde ronde overbodig was.

Bij de derde ronde was te zien, met name bij paard, dat de experts de scores nog wel invulde maar de reden waarom een hulp- en trainingsmiddel een bepaalde score kreeg niet meer invulde. Hierdoor zijn redenen uit ronde twee gebruikt om de deelvraag te kunnen beantwoorden. Als oplossing had de onderzoeker in de eerste twee rondes kunnen vragen welke score de experts aan de hulp- en trainingsmiddelen zouden geven met de redenen. Vervolgens in de derde ronde zou de onderzoeker kunnen vragen of de experts met de antwoorden van ronde twee eens waren. Als een expert bijvoorbeeld toch niet eens was met het antwoord wat ze eerder had gegeven dan konden ze dit in derde ronde het antwoord aanpassen. Hierdoor hoeven de experts de derde ronde niet alle scores en redenen opnieuw in te vullen aangezien de redenen niet veranderde. Een andere oplossing had kunnen zijn om aan de paardenexperts niet meer dan 20 hulp- en trainingsmiddelen voor te leggen en bij de hondenexperts de training discs voor te leggen. De laatste punt wat beter zou kunnen is de rondes langer openhouden, dus langer dan een week, zodat experts langer de tijd krijgen om te reageren.

4.3. Invloed op het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen

Met de deelvraag: “Welke hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden in de onderzochte disciplines worden er volgens trainers gebruikt?”, is er gekeken naar soorten hulp- en trainingsmiddelen die trainers gebruiken. De resultaten waren zoals verwacht heel verschillend tussen de trainers en disciplines. Tijdens het onderzoek gaven meerder trainers zowel bij paard, als bij hond aan dat ze niet bij iedere dier dezelfde hulp- en trainingsmiddelen gebruikten. De trainers gaven zelfstandig aan dat ze vaak een keuzen maken op basis van: het karakter van het dier, het kunnen van het dier, hoe snel een dier leert en wat het dier fijn vindt. Daarbij gaven een aantal trainers aan dat ieder dier anders is.

Verder gaven de politiehonden- en paardentrainers meerdere malen aan dat niet alle dieren voor een bepaalde discipline geschikt zijn en dat de dieren niet bij iedere discipline dezelfde vaardigheden aangeleerd krijgen. Hier kan men denken aan burger bijten bij politiehonden. Uit een ander onderzoek is gebleken dat honden en paarden verschillende karakters hebben, de individuele aandacht kenmerken per dier verschillend zijn en dat de cognitie verschilt per dier (Rochals, et al., 2022). Daarnaast is er ontdekt dat dieren die werken met mensen zoals politiehonden of sportpaarden met vaste ruiters, die dagelijks contact leggen met de dieren beter met mensen kunnen omgaan. Uit het onderzoek is namelijk gebleken dat deze dieren, mensen beter kunnen aflezen waardoor deze dieren sneller leren dan dieren die verschillende geleiders hebben en niet dagelijks training hebben (Henriksson, Sauveroché, & Roth, 2019).

Verder heeft de wetgeving effect op het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen. Bij honden trainen is het verboden om met een stroomband te werken tenzij iemand een politiehondengeleider is. De trainers van KNPV leiden politiehonden op maar mogen geen stroombanden gebruiken. De trainers gaven allemaal aan dat ze de stroomband niet meer gebruikte, maar niet 100% kon garanderen dat andere trainers geen gebruik maken van dit hulp- en trainingsmiddel. Echter, als een hondeneigenaar of trainer toch een stroomband wil, dan is deze nog steeds te koop in Nederlandse webshops zoals online hondenspeciaalzaak en bol.com (onlinehondenspeciaalzaak.nl, 2023); (Bol.com, z.d.).

Een andere invloed op genoemde hulp- en trainingsmiddelen is: wat ziet een trainer als hulp- en trainingsmiddel. Vooral bij de paardentrainers was hier discussie over. Er waren trainers die het zadel en hoofdstel niet als hulp- en trainingsmiddelen zien, maar er waren ook trainers die deze middelen wel als hulp- en trainingsmiddelen zien. Uit onderzoek is gebleken dat mensen verschillende interpretatie kunnen hebben om trend uitspraken, functionaliteit en voorwerpen (Lanting, van Leusen, van der Pers, & Stapert, 2008).

4.4. Invloed van manier van trainen

Er is gekeken naar welke manier van trainen trainers zien als beste manier van trainen met behulp van de volgende deelvraag: “Wat zijn volgens trainers best practices, hulp- en trainingsmiddelen en trainingsmethoden voor het trainen van honden en paarden?” Hier waren de resultaten redelijk verschillend, maar de essentie was hetzelfde. Dit had de onderzoeker ook vooraf voorspeld. Trainers noemde vaak dat ze keken naar het dier, naar zichzelf en welke hulp- en trainingsmiddelen die tegenwoordig nog gebruikelijk zijn. Er is uit een studie gebleken dat er verschillende type werkdieren zijn die allemaal aan bepaalde eisen moeten voldoen. Deze eisen zijn door geleiders van dieren en de maatschappij opgesteld (Wilson, 1998). Uit een ander onderzoek kwam naar voren dat iedere mens een ander karakter, opvoeding en affiniteit heeft voor bepaalde onderwerpen. In het onderzoek hebben ze vooral naar reacties gekeken naar interacties met technologie maar ze zagen daar al verschillen in reactie op situatie en verschillen tussen persoonlijkheden (Attig, Wessel, & Franke, 2017).

Verder heeft het aanbod van verschillende hulp- en trainingsmiddelen invloed de manier van trainen. Als een bepaalde hulp- en trainingsmiddel niet meer mag of juist verplicht is dan moeten trainers hier iets mee. Zo zijn de stroombanden verboden bij honden en bij de paarden gaven de trainers aan dat ze verplicht bij dressuur met stang en trens moeten rijden op internationale wedstrijden (Helmink, 2023; Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2021).

4.5. Invloed op risicoschatting

Bij de resultaten van de derde deelvraag: “Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?”, waren de antwoorden wel verrassend bij de honden. Bij de paarden waren de antwoorden wel zoals verwacht. Zo had de onderzoeker verwacht de Halti en gentle leader hoger scores zouden krijgen bij het gebruik. Uit een ander onderzoek is gebleken dat bepaalde halsters en tuigen namelijk dislocaties in gewrichten kunnen veroorzaken of verkeerde lichaamsbeweging aanleert aan de hond (Mostert, Tulp, Niek, Castelein, & René, 2000).

Wat wel verwacht was dat de antiblaflband met geur en hulp- en trainingsmiddelen met stroom hoog zouden scoren. Uit onderzoek is gebleken dat honden heel goed kunnen ruiken en hun neus gebruiken om te kunnen communiceren door middel van geuren te ruiken van andere honden. Door een sterke geur rond om de neus te spuiten kunnen honden andere geuren in de omgeving minder goed ruiken en de geur die ze te ruiken krijgen, is vaak heel sterk (Kokocińska-Kusiak, et al., 2021). Over sommige hulp- en trainingsmiddelen is er vrij informatie bekend, dit komt omdat er te weinig onderzoek is gedaan naar deze hulp- en trainingsmiddelen. Een voorbeeld is: welke welzijnsschade de Halti en de gentle leader kan veroorzaken? Onderzoeken zouden experts meer inzicht kunnen geven over welke risico's deze hulp- en trainingsmiddelen kunnen veroorzaken.

4.6. Invloed op het herkennen van gedragssignalen

Bij de resultaten van de vierde deelvraag: “Naar welke gedragssignalen kijken de paarden- en hondentrainers?”, zijn geen verrassende resultaten te zien. Signalen die vaak genoemd zijn onder andere gedrag, lichaamshouding, houding van de staart, oren en de ogen. Uit een ander onderzoek is gebleken dat honden vooral communiceren met lichaamstaal voordat ze vocaliseren. Hierbij gebruiken de honden de lichaamshouding, spieren, oren, staart en ogen. Verder waren emoties te herkennen door het benaderen van soortgenoten. Honden die willen spelen benaderen andere rustig met een boog. Verder gebruiken ze ontspannen spieren (Siniscalchi, D'Ingeo, Minunno, & Quaranta, 2018). Deze kenmerken kwamen ook terug in het huidige onderzoek.

Hoofdstuk 5. Conclusie & aanbevelingen

Het doel van het onderzoek was om te achterhalen welke hulp- en trainingsmiddelen in gebruik zijn, hoe trainers hulp- en trainingsmiddelen gebruiken en te achterhalen welke van deze hulp- en trainingsmiddelen een risico kunnen vormen voor het welzijn van honden en paarden tijdens de training of wedstrijd. Dit onderzoek is uitgevoerd door middel van een enquête, meerdere interviews en een Delphi-methode. De enquête en interviews zijn gebruikt om een inventarisatie te kunnen maken van gebruikte hulp- en trainingsmiddelen. Verder is het interview gebruikt om te achterhalen wat trainers zien als best practices. Na de inventarisatie is er gebruik gemaakt van de Delphi-methode om te kunnen achterhalen welke hulp- en trainingsmiddelen een mogelijke risico vormen voor het welzijn van paarden en honden. Het achterhalen van deze informatie is van belang om honden en paarden verantwoord op te leiden en het welzijn te waarborgen. Aangezien mensen, honden en paarden niet alleen trainen voor de sport, zijn er ook dier die opgeleid worden voor in zorg, handhaving en opsporing.

5.1. Conclusie

Om de hoofdvraag van dit onderzoek te kunnen beantwoorden zijn er vier deelvragen opgesteld. Vanuit de conclusies van de deelvragen kan er een conclusie gevormd worden voor de hoofdvraag. In deze paragraaf deze conclusies te lezen.

5.1.1. Inventarisatie van de gebruikte hulp- en trainingsmiddelen.

Deelvraag 1: “Welke hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden in de onderzochte disciplines worden er volgens trainers gebruikt?” Uit de resultaten is naar voren gekomen dat er bij iedere discipline verschillende hulp- en trainingsmiddelen in gebruik zijn. Naast dat er verschillen zijn in het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen, zijn er ook overeenkomsten gevonden. Zo kwam bij de paardentrainers, de zweep en het bit in iedere discipline terug. Uit de resultaten van de hondentrainers kwamen de speeltjes, voer en de clicker in alle ondervraagde disciplines terug als hulp- en trainingsmiddel die trainers gebruikten. Uit de resultaten kwam bij de paardentrainers kwam de zwepen, sporen en dubbel gebroken bidden als de meest gebruikte hulp- en trainingsmiddelen naar voren. Bij de honden kwamen dat de halsbanden, speeltjes en voertjes als de meest gebruikte hulp- en trainingsmiddelen naar voren. In bijlagen 11.1. en 11.2., staan alle genoemde hulp- en trainingsmiddelen.

Verder gaven de paardentrainers tijdens het interview aan dat ze de verplichting van de stang en trens op internationale wedstrijden onnodig vinden. Ze zijn eerder voorstander voor een vrije keuze op het gebruik van de stang en trens. Daarnaast gaven de leden van de KNPV aan dat ze de teletac of de stroomband missen tijdens de trainingen, terwijl sommige andere trainers juist voorstander zijn van het verbod op hulp- en trainingsmiddelen met elektrische schokken.

5.1.2. Inventarisatie van best practices en de beste manier van hulp- en trainingsmiddelengebruik

Deelvraag 2: “Wat zijn volgens trainers best practices, hulp- en trainingsmiddelen en trainingsmethoden voor het trainen van honden en paarden?” De trainers hadden allemaal hun eigen manieren om vaardigheden aan te leren. Dit kwam omdat paarden en honden bepaalde vaardigheden moeten kunnen voor bepaalde disciplines. Deze best practices zijn terug te vinden in bijlage 12. Bij de trainers onderling kwamen wel overeenkomsten over best practices en het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen. Deze zijn opgedeeld in paard en hond zodat de conclusie overzichtelijker is.

Best practices van de paardentrainers

De paardentrainers zijn het over een aantal punten eens. Voordat een trainer een trainingsplan maakt moet deze trainer naar het paard kijken, daarbij moet de trainer de juiste leermethodes en hulp- en trainingsmiddelen uitkiezen. Verder geven trainers aan dat je met paard beter op en jonge

leeftijd kan starten met trainen dan op latere leeftijd. De trainers moet de trainingen rustig opbouwen, niet te veel druk op het paard zetten, niet te veel hulp- en trainingsmiddelen willen gebruiken, alleen de hulp- en trainingsmiddelen kiezen die echt nodig zijn en geef het paard de tijd om aan hulp- en trainingsmiddelen te wennen. Zodra het paard bepaalde vaardigheden beheerst, bouw dan het gebruik van bepaalde hulp- en trainingsmiddelen weer af als dit kan.

Daarnaast waren de trainers unaniem eens met dat een ruiter, een paard moet kiezen die graag wil werken. De trainer, ruiter en paard moeten plezier ervaren tijdens het rijden. Daarnaast moeten er regelmatig medische controles plaatsvinden bij de paarden en moet de trainer kennis hebben over het paard, de genetica en het trainen van paarden.

Best practices van de hondentrainers

Net zoals bij de paardentrainers, zijn de hondentrainers het over een aantal punten eens. Voordat een hondentrainer een training start is het van belang dat een trainer een duidelijk trainingsdoel heeft met afbakening van de oefeningen, de trainer moet weten welke hulp- en trainingsmiddelen een hond nodig heeft, welke beloning voor een hond echt een beloning is voor de hond, er moet een duidelijk trainingsplan zijn en een trainer moet niet te snel willen starten, laat een pup, pup zijn. Vervolgens geven de trainers aan dat trainers het beste kunnen trainen in groepen zodat ze van elkaar kunnen leren en signalen van de hond in de gaten kunnen houden, gebruik zoveel mogelijk positieve trainingsmethodes, maar durf een correctie te geven wanneer dit nodig is, leer de gebruikte hulp- en trainingsmiddelen aan bij de hond, blijf de hond belonen anders kan gewenste gedrag uitdoven, kijk naar het totaal plaatje tijdens het trainen en zorg dat de trainer en de hond de training leuk vindt. Daarnaast is het belangrijk dat een trainer kritisch terugkijkt op de training en kennis heeft over honden, genetica en trainen.

Verder heeft iedere hondentrainer zijn eigen best practices. Zo geeft een trainer aan dat honden in vaste routine getraind moeten worden. Terwijl er ook trainers zijn die zeggen dat een training afwisselend moet zijn. Zo is dus terug te zien dat iedere trainer anders is.

De manier van gebruik van hulp- en trainingsmiddelen

De trainers van paarden en honden hebben allemaal hulp- en trainingsmiddelen die ze liever niet gebruiken, deze zijn terug te lezen in bijlage 11. Waar de paarden- en hondentrainers allemaal over eens zijn is het volgende: gebruik hulp- en trainingsmiddelen op de manier waarvoor ze bedoeld zijn. Zo gaven de paardentrainers aan dat de zweep ontwikkeld is om zacht tegen het paard aan te tikken voor aanwijzingen en niet om het paard te slaan. Een hondentrainer gaf aan dat een stroomband niet gebruik moet worden om de lies terwijl dit wel is gebeurd. Dit betekent dus dat voor ieder hulp- en trainingsmiddel een vaste manier is hoe een gebruiker het hulp- en trainingsmiddel moet gebruiken.

5.1.3. Welzijnsrisico's bij het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen

Deelvraag 3: "Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?" Uit de resultaten van deze deelvraag kwam vooral naar voren dat elk hulp- en trainingsmiddel een risico vormt op welzijnsschade. Het verschilt per hulp- en trainingsmiddel hoe groot dit risico is en waar de schade plaatsvindt aan het paard of de hond. Uit de resultaten kwam naar voren dat vooral de opzet, tongband en staartbeugel bij correct gebruik als meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen wordt gezien door de paardenexperts. De hondenexperts zagen de antiblafband met elektrische shock, de verboden prikband, de verboden stroomband of schokband als meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen. De keuzes van de experts waren gebaseerd op kans op verwondingen, of het dier aan de negatieve prikkel kon ontsnappen, of het dier een link kon leggen aan de correctie, de intensiteit van de negatieve prikkel en of dat de dieren natuurlijke gedragingen konden vertonen tijdens het gebruik van de hulp- en trainingsmiddelen.

5.1.4. Het herkennen van gedragssignalen

Deelvraag 4: **“Naar welke gedragssignalen kijken de paarden- en hondentrainers?”** Uit de resultaten is een conclusie gekomen voor de paardentrainers en een conclusie voor de hondentrainers. De conclusies zijn opgedeeld in paard en hond. Bij de paardentrainers is naar voren gekomen dat gemiddeld 46% van de paardentrainers bij de gevraagde emoties gebruik maakte van gedragsobservaties. Bij de hondentrainers kwam hetzelfde resultaat uit het onderzoek, daar was het gemiddelde ook 46%. Zowel de paardentrainers als de hondentrainers maakte bij de gevraagde emoties met een negatieve arousal gemiddeld meer gebruik van gedragsobservaties dan bij de emoties met een positieve arousal. Bij de emoties tevreden en angst maakte de paarden- en hondentrainers het minste gebruik van gedragsobservaties.

Uit de resultaten van de paardentrainers kwam naar voren dat de paardentrainers letten op de lichaamshouding inclusief oren, ogen, mond en staart, het gedrag, de hoeveelheid spierspanning, de aanleuning tijdens het rijden, de reactie van het paard op de omgeving, soortgenoten en de mens, de bewegingen van het paard, de fysiologische veranderingen zoals hartslag, ademhaling en hoeveel het paard zweet. Verder keken de trainers naar het gebruik van het lichaam, vocalisatie, het contact tussen paard en ruiter, de conditie van het paard, de aders, blessuregevoeligheid, hoe graag een paard mee wil werken, de wil van eten en drinken, hoeveelheid energie en de uitstraling.

Uit de resultaten van de hondentrainers kwam naar voren dat de hondentrainers letten op de lichaamshouding inclusief oren, ogen, mond, staart en mimiek, het gedrag van de hond, vocalisatie, leerbaarheid van de hond, het kunnen vinden van rust, fysiologische veranderingen zoals hartslag, ademhaling en zweten, de manier van voortbewegen, de werklust van de hond, spierspanning over het gehele lichaam, eten en drinken, contact met de trainer, de reactie van de hond op omgeving en situaties, hoeveelheid geduld, conditie qua gewicht en het kunnen bewegen, hoeveelheid interesse in de omgeving en mensen, concentratie, de energie, coördinatie van de hond, de manier van het uitvoeren van opdrachten, de uitstraling en de vacht.

5.1.5. Conclusie hoofdvraag

Doormiddel van de conclusies van de deelvragen is er een antwoord op de hoofdvraag: **“Welke hulp- en trainingsmiddelen vormen een risico op welzijnss aantasting bij het trainen van honden en paarden?”**

Uit de conclusies van de deelvragen komt de conclusie van de hoofdvraag voort. De conclusie is dat er per discipline verschillende hulp- en trainingsmiddelen in gebruik zijn die ieder een eigen risico op het dierwelzijn met zich meebrengt. Elk hulp- en trainingsmiddel heeft een vorm van risico waardoor op verschillende manieren kans op welzijnsschade aanwezig is bij het trainen van paarden en honden. Door goed te kijken naar welk hulp- en trainingsmiddel bij welk dier past, het hulp- en trainingsmiddel te gebruiken naar behoren en het dier goed uit te leggen wat het hulp- en trainingsmiddel betekent, kan het risico op welzijnsschade verminderen. Daarnaast is het van belang dat trainers of gebruikers van hulp- en trainingsmiddelen kennis hebben over de hulp- en trainingsmiddelen voordat zij ze gaan gebruiken en dat ze naar de emoties moeten kijken van het dier. De emoties kunnen een indicatie geven of het hulp- en trainingsmiddel bij het getrainde dier past.

5.2. Aanbevelingen

Het onderzoek is opgezet aan de hand van de motie van Dion Graus. Dit onderzoek zou een pilot kunnen zijn voor een vervolgonderzoek. Er zijn een aantal aanbevelingen voor vervolgonderzoeken die onderzoekers zouden kunnen uitvoeren. De aanbevelingen zijn te verdelen in korte termijn aanbevelingen en lange termijn aanbevelingen.

5.2.1 Korte termijn aanbevelingen

De eerste korte termijn aanbeveling is om het onderzoek gedeeltelijk opnieuw uit te voeren. Deze keer zal i.p.v. de online interviews, de interviews niet online zijn. De onderzoeker gaat dan naar de respondenten toe. Hiermee is het onderzoek persoonlijker. Verder kan het zijn dat respondenten het prettiger vinden om alleen vocaal opgenomen te worden. Hierdoor zijn er geen beelden en is de privacy meer gewaarborgd. Doordat het niet online is kan het zijn dat de trainers meer open en eerlijker antwoord geven.

De laatste korte termijn aanbeveling is om de Delphi-methode opnieuw uit te voeren met meer respondenten. Vooral bij de honden waren er in de laatste ronde nog maar weinig experts over. Door meer tijd te nemen voor de Delphi-methode met meer reactietijd aan de respondenten te geven kan het zijn dat er meer reactie komt vanuit de gevraagde experts. Hierdoor zijn de resultaten van de Delphi-methode betrouwbaarder en meer valide.

5.2.1. Lange termijn aanbevelingen

De eerste lange termijn aanbeveling is een vervolgonderzoek waarbij de focus ligt bij één bepaald hulp- en trainingsmiddel waar men van vindt dat er te weinig informatie over bekend is bijvoorbeeld een type trektuig of type antiblaflband. Hierbij zou een onderzoeker kunnen uitzoeken hoeveel trainers gebruik maken van dit type hulp- en trainingsmiddel, welke welzijnsrisico's verwachten de trainers bij het gebruik van dit hulp- en trainingsmiddel, welke welzijnsrisico's verwachten de externe experts, zoals gedragsdeskundige, dierenartsen en ethologen, bij dit hulp- en trainingsmiddel, welke gedragingen zien trainers bij het gebruik van dit hulp- en trainingsmiddel en welke emotie koppelen gedragsexperts aan de signalen die de trainers hebben genoemd.

Een tweede lange termijn aanbeveling is het onderzoek nogmaals uitvoeren maar dan met meer respondenten uit verschillende disciplines en meer respondenten bij de Delphi-methode over een groter tijdsduur. In verband met de deadlines is ervoor gekozen om niet alle disciplines van paard en hond te benaderen. Daarnaast zijn er trainers van disciplines benaderd die uiteindelijk geen reactie gaven of niet mee wilde werken aan onderzoek waardoor het huidige aantal disciplines matig was. Door meer mensen te benaderen kan de conclusie voor alle disciplines gelden. Hiervoor is tijd nodig, nu heeft de uitvoering van het onderzoek een half jaar geduurd. Bij vervolgonderzoek zou je in een jaar meer mensen kunnen benaderen dan in een half jaar.

De laatste lange termijn aanbeveling is om een vervolgonderzoek te doen waarbij er de onderzoeker meer trainers benaderd zonder opleiding in het gebied van training. Voor het beroep trainer heeft een trainer geen erkende cursus of opleiding hoeven volgen. In dit onderzoek had iedere trainer een opleiding of cursus gevolgd in het trainen van paarden of honden. Door de trainers zonder diploma of certificaat mee te nemen in het onderzoek geeft dit een beter beeld over alle trainers in Nederland en hun kennis over het trainen.

Bibliografie

- A.C.V. de Castro. (2020, december 16). *Does training method matter? Evidence for the negative impact of aversive-based methods on companion dog welfare*.
doi:<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0225023>
- AAI. (z.d.). *Checklist opleiding hond*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.aairegister.nl:
<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Faairegister.nl%2Fwp-content%2Fuploads%2F2023%2F01%2F25-5-22-Checklist-opleiding-hond-No-1.docx&wdOrigin=BROWSELINK>
- AAI. (z.d.). *Checklist opleiding paard*. Opgeroepen op februari 15, 2023, van www.aairegister.nl:
<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Faairegister.nl%2Fwp-content%2Fuploads%2F2023%2F01%2F25-5-22-checklist-opleiding-paard-no-2.docx&wdOrigin=BROWSELINK>
- ADTP-BeNe.net. (z.d.). *Gedragscode*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.apdt-bene.net:
<https://www.apdt-bene.net/over-ons/>
- Aeres Hogeschool. (2020, december 4). *Assessment opdracht*. Opgeroepen op januari 8, 2021, van Canvas:
https://aeres.instructure.com/courses/1747/assignments/17020?module_item_id=114732
- Aeres Hogeschool Dronten & HAS Hogeschool Den Bosch. (2019). Inzicht in de huisdiereigenaar. *Pet Monitor*, 8-9. Opgeroepen op Februari 5, 2023, van
[file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/Pet%20Monitor%202019%20\(9\).pdf](file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/Pet%20Monitor%202019%20(9).pdf)
- Aeres Hogeschool Dronten & HAS Hogeschool Den Bosch. (2020, december 1). *Trends en ontwikkelingen*. Opgeroepen op december 14, 2020, van www.aereshogeschool.nl:
<https://www.aereshogeschool.nl/petmonitor>
- Aeres MBO Barneveld. (z.d.). *Instructeur paardensport en -houderij*. Opgeroepen op februari 11, 2023, van www.aeresmbo.nl: https://www.aeresmbo.nl/barneveld/ons-opleidingsaanbod/instructeur-paardensport-en-houderij-bol?gclid=Cj0KCQiA_P6dBhD1ARIsAAGI7HBxGeA7gfpTvqvXYXiYHn-iMM9MZY2ZmBWlQgwWfeFwF-i_dLbiLCkaAjUREALw_wcB
- Alprovi. (z.d.). *Oefenmaterialen hond*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.alprovi.nl:
<https://www.alprovi.nl/oefenmaterialen-hond>
- Althobaiti, T., Katsigiannis, S., West, D., & Ramzan, N. (2019, juni 4). *Examining Human-Horse Interaction by Means of Affect Recognition via Physiological Signals*. doi:doi:10.1109/ACCESS.2019.2922037.
- Andringa, F. (2020). *10 redenen om persbericht versturen*. Opgeroepen op januari 12, 2021, van [frankandringa](http://www.frankandringa.nl): <http://www.frankandringa.nl/blog/10-redenen-om-persbericht-versturen/>

- Animal Welfare*. (2023, april 1). Opgeroepen op april 9, 2023, van [www.scholar.google.com: https://scholar.google.com/scholar?q=Animal+welfare&hl=nl&as_sdt=0%2C5&as_ylo=2023&as_yhi=2000](https://scholar.google.com/scholar?q=Animal+welfare&hl=nl&as_sdt=0%2C5&as_ylo=2023&as_yhi=2000)
- Animalrights. (2021, april 2). *Inspraak over politiehonden in Rotterdam*. Opgeroepen op maart 3, 2023, van www.animalrights.nl: <https://www.animalrights.nl/inspraak-over-politiehonden-rotterdam>
- Animals Today. (2022, januari 14). *Duitse politiehonden uit dienst na verbod prikhalsband*. Opgeroepen op maart 3, 2023, van www.animalstoday.nl: <https://www.animalstoday.nl/duitse-politiehonden-verbod-prikhalsband/>
- Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum. (z.d.). *Gedragstherapeut – Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.annorlundacampus.nl: <https://annorlundacampus.nl/gedragstherapeut/>
- Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum. (z.d.). *Individueel Instructeur*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.annorlundacampus.nl: <https://annorlundacampus.nl/individueel-instructeur/>
- Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum. (z.d.). *Kynologisch Instructeur*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.annorlundacampus.nl: <https://annorlundacampus.nl/kynologisch-instructeur/>
- Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum. (z.d.). *Module 1 | Gedrag & Ieren – Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.annorlundacampus.nl: <https://annorlundacampus.nl/kynologisch-instructeur/module-1/>
- Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum. (z.d.). *Module 2 | Training; de theorie – Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.annorlundacampus.nl: <https://annorlundacampus.nl/kynologisch-instructeur/module-2/>
- Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum. (z.d.). *Module 3 | Didactiek & omgang – Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.annorlundacampus.nl: <https://annorlundacampus.nl/kynologisch-instructeur/module-3/>
- Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum. (z.d.). *Module 4 | Inhoud van de les: de praktijk – Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.annorlundacampus.nl: <https://annorlundacampus.nl/kynologisch-instructeur/module-4/>
- Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum. (z.d.). *Specialist Hond in Animal Assisted Interventions (SHAAI) – Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.annorlundacampus.nl: <https://annorlundacampus.nl/shaai/>
- APDT. (2012, oktober 4). *Can I Train My Dog Just Like They Do On TV?* Opgeroepen op mei 4, 2023, van www.web.archive.org: <https://web.archive.org/web/20121004112455/http://apdt.com/petowners/choose/tvtrain.aspx>
- Atorka ruitersport. (2023, januari 25). *Eques longeersysteem*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.atorka.nl: https://www.atorka.nl/winkel/eques-longeersysteem/?utm_campaign=shopping&utm_content=&utm_source=googlesurface&utm

_medium=organic&utm_term=89806&gclid=Cj0KCQiA1sucBhDgARIsAFoytUtUEh0xdJw9BdVMYqIUeZBH7aD6hTK4-fNEPno9-nkcNLrRr-zwrdUaAqrEALw_wcB

- Attig, C., Wessel, D., & Franke, T. (2017, januari 1). *Assessing Personality Differences in Human-Technology Interaction: An Overview of key self-report scales to predict successful interaction*. doi:https://doi.org/10.1007/978-3-319-58750-9_3
- Bahlig-Pieren, Z., & Turner, D. (2015, april 27). *Anthropomorphic Interpretations and Ethological Descriptions of Dog and Cat Behavior by Lay People*. doi:<https://doi.org/10.2752/089279399787000075>
- Baragli, P., Padalino, B., & Telatin, A. (2015, februari 24). *The role of associative and non-associative learning in the training of horses and implications for the welfare (a review)*. Opgeroepen op maart 17, 2023, van www.scielo.org:
https://www.scielo.org/article/ssm/content/raw/?resource_ssm_path=/media/assets/aiss/v51n1/a08v51n1.pdf
- Bartels Horse & Health Instituut. (2019, oktober 8). *Zure merrie of zere ribben*. Opgeroepen op mei 8, 2023, van www.bartelshorseandhealthinstituut.nl:
<https://bartelshorseandhealthinstituut.nl/blog/zure-merrie-of-zere-ribben/>
- Bergwerff, U. (2022, juni 1). *leergedrag bij dieren*. Opgeroepen op februari 24, 2023, van www.voormenendier.nl: <https://voormensendier.nl/wp-content/uploads/2022/06/Leergedrag-bij-dieren-Ursula-Bergwerff.pdf>
- Bhandari, P. (2022, oktober 17). *Een introductie tot kwalitatief onderzoek / Uitleg & voorbeelden*. Opgeroepen op februari 9, 2023, van www.scribbr.nl:
<https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/kwalitatief-onderzoek/>
- biologiepagina. (z.d.). *Waarneming & Gedrag*. Opgeroepen op februari 24, 2023, van www.biologiepagina.nl: <https://biologiepagina.nl/Vwo5/Gedrag/leerprocestype.htm>
- Bol.com. (z.d.). *Elektrische Schok Halsband PRO / SM / Luxe Uitvoering / Bol.com*. Opgeroepen op juli 14, 2023, van www.bol.com: https://www.bol.com/nl/nl/p/elektrische-schok-halsband-pro-sm-luxe-uitvoering-seks-schokband-afstandsbediening-verstelbaar-halsband-nekband-sex-stroomband-stroom-seks-bdsm/9300000085002218/?bltgh=olqRxrv5o5cp0UCUfUxJyA.2_6.7.ProductTitle
- Briefer Freymond, S., Briefer, E., Zollinger, A., Gindrat-von Allmen, Y., Wyss, C., & Bachmann, I. (2014, september 1). *Behaviour of horses in a judgment bias test associated with positive or negative reinforcement*. Opgeroepen op februari 8, 2023, van www.sciencedirect.com:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0168159114001634>
- Casey, R., Naj-Oleari, M., Campbell, S., Mendl, M., & Blackwell, E. (2021, september 24). *Dogs are more pessimistic if their owners use two or more aversive training methods*. doi:<https://doi.org/10.1038/s41598-021-97743-0>
- Cobb, M., Branson, N., McGreevy, P., Lill, A., & Bennett, P. (2014, oktober 31). *The advent of canine performance science: Offering a sustainable future for working dogs*. Opgehaald van

- www.sciencedirect.com:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0376635714002538>
- Cobb, M., Otto, C., & Boete, A. (2021, oktober 15). *The Animal Welfare Science of Working Dogs: Current Perspectives on Recent Advances and Future Directions*.
doi:<https://doi.org/10.3389/fvets.2021.666898>
- CRKBO. (z.d.). *De CRKBO-registratie in vogelvlucht*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.crkbo.nl: <https://www.crkbo.nl/Vogelvlucht>
- de Castro, A., Barrett, J., de Sousa, L., & Olsson, I. (2019, oktober 1). *Carrots versus sticks: The relationship between training methods and dog-owner attachment*.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2019.104831>
- de Castro, A., Fuchs, D., Munhoz Morello, G., Pastur, S., de Sousa, L., & Olsson, I. (2020, december 16). *Does training method matter? Evidence for the negative impact of aversive-based methods on companion dog welfare*. doi:<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0225023>
- de Weerd, M., & Oldenbroek, J. (2010, juli 1). *Het paard in Nederland*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.edepot.wur.nl: <https://edepot.wur.nl/143551>
- Den Hoek Holistische praktijk voor dier & mens. (z.d.). *Stress bij paarden*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.holistischdierenarts.nl: <https://holistischdierenarts.nl/stress-bij-paarden/>
- Denham, H., Bradshaw, J., & Rooney, N. (2014, januari 25). *Repetitive behaviour in kennelled domestic dog: Stereotypical or not?* doi:<https://doi.org/10.1016/j.physbeh.2014.01.007>
- Dibevo. (2022, maart 8). *Nederlander vindt huisdier een goed medicijn tegen eenzaamheid*. Opgeroepen op april 9, 2023, van www.dibevo.nl: <https://dibevo.nl/pers/nederlander-vindt-huisdier-een-goed-medicijn-tegen-eenzaamheid#:~:text=In%20de%20coronaperiode%20namen%20ongeveer,%20O%20Research%20heeft%20laten%20uitvoeren.>
- Dier&Recht. (2020, september 1). *Paardenleed in de aangespannen sport*. Opgeroepen op februari 9, 2023, van www.dierenrecht.nl: <https://www.dierenrecht.nl/sites/default/files/2020-09/Paardenleed-in-de-aangespannen-sport.pdf>
- Dierbewust. (2021, april 1). *7 kalmerende signalen die jouw hond elke dag laat zien*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.dierbewust.nl: <https://dierbewust.nl/7-kalmerende-signalen-die-jouw-hond-elke-dag-laait-zien/>
- Dierenbescherming. (z.d.). *Spreekbeurt over honden*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.dierenbescherming.nl: <https://www.dierenbescherming.nl/in-actie-komen/op-school/spreekbeurten/honden>
- Doe, J. (2023, februari 16). *Puppy-trainingshulpmiddelen*. Opgeroepen op februari 16, 2023, van www.nl.dachshundtrainingtips.com: <https://nl.dachshundtrainingtips.com/puppy-training-aids#:~:text=Puppy-trainingshulpmiddelen%201%201.%20Puppy-ophaalspeelgoed%20Houd%20je%20van%20hondentraining%2C,Het%20plaatsbord%20of%20de%20mat%20...%20Meer%20items>

Doggo.nl. (2020, januari 20). *Operante conditionering*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van [www.doggo.nl: https://www.doggo.nl/artikelen/hondentraining/operante-conditionering/#:~:text=Met%20name%20in%20America%20wordt,zien%2C%20wordt%20de%20prikkel%20weggenomen](https://www.doggo.nl/artikelen/hondentraining/operante-conditionering/#:~:text=Met%20name%20in%20America%20wordt,zien%2C%20wordt%20de%20prikkel%20weggenomen)

DogVision. (z.d.). *Biologie van de Hond*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/biologie-van-de-hond](https://www.dogvision.nl/modulen/biologie-van-de-hond)

DogVision. (z.d.). *Clientgericht adviseren*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/clientgericht-adviseren](https://www.dogvision.nl/modulen/clientgericht-adviseren)

DogVision. (z.d.). *gedragstherapie in de Praktijk*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/gedragstherapie-in-de-praktijk](https://www.dogvision.nl/modulen/gedragstherapie-in-de-praktijk)

DogVision. (z.d.). *Individueel begeleide praktijkperiode*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/individueel-begeleide-praktijkperiode](https://www.dogvision.nl/modulen/individueel-begeleide-praktijkperiode)

DogVision. (z.d.). *Leren bij honden*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/leren-bij-honden](https://www.dogvision.nl/modulen/leren-bij-honden)

DogVision. (z.d.). *Leren bij Honden*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/leren-bij-honden](https://www.dogvision.nl/modulen/leren-bij-honden)

DogVision. (z.d.). *Mens achter de Hond*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/mens-achter-de-hond](https://www.dogvision.nl/modulen/mens-achter-de-hond)

DogVision. (z.d.). *Opleiding Gedragstherapie bij Honden*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/gedragstherapie-bij-honden](https://www.dogvision.nl/gedragstherapie-bij-honden)

DogVision. (z.d.). *Opleiding Kynologisch instructeur*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/kynologisch-instructeur](https://www.dogvision.nl/kynologisch-instructeur)

DogVision. (z.d.). *Praktijk trainen en Instructie geven*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/praktijk-trainen-en-instructie-geven](https://www.dogvision.nl/modulen/praktijk-trainen-en-instructie-geven)

DogVision. (z.d.). *Praktijk trainen en Instructie geven*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/praktijk-trainen-en-instructie-geven](https://www.dogvision.nl/modulen/praktijk-trainen-en-instructie-geven)

DogVision. (z.d.). *Probleemgedrag bij Honden*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/probleemgedrag-bij-honden](https://www.dogvision.nl/modulen/probleemgedrag-bij-honden)

DogVision. (z.d.). *Toegepaste Ethologie van de Hond*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/toegepaste-ethologie-van-de-hond](https://www.dogvision.nl/modulen/toegepaste-ethologie-van-de-hond)

DogVision. (z.d.). *Toegepaste Ethologie van de Hond*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/toegepaste-ethologie-van-de-hond](https://www.dogvision.nl/modulen/toegepaste-ethologie-van-de-hond)

DogVision. (z.d.). *Welzijn en abnormaal Gedrag bij Honden*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.dogvision.nl: https://www.dogvision.nl/modulen/welzijn-en-abnormaal-gedrag-bij-honden](https://www.dogvision.nl/modulen/welzijn-en-abnormaal-gedrag-bij-honden)

- Doms, M. (2015, januari 1). *In de Macht van de Mens: Een Hondenleven?* Opgeroepen op april 14, 2023, van [www.d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/38490311/thesisMarijkeDomsfinito-libre.pdf?1439761427=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DIn_de_Macht_van_de_Mens_een_Hondenleven.pdf&Expires=1681475508&Signature=RX3l5WZZBySl-jTzk85cScZCZ5t3kNskiY-hARc):
https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/38490311/thesisMarijkeDomsfinito-libre.pdf?1439761427=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DIn_de_Macht_van_de_Mens_een_Hondenleven.pdf&Expires=1681475508&Signature=RX3l5WZZBySl-jTzk85cScZCZ5t3kNskiY-hARc
- Douglas, J., Owers, R., & Campbell, M. (2022, augustus 1). *Social Licence to Operate: What Can Equestrian Sports Learn from Other Industries?* doi:DOI: 10.3390/ani12151987
- Drukland. (z.d.). *Flyers drukken - Goedkoop en snel*. Opgeroepen op januari 4, 2021, van [drukland.nl](https://www.drukland.nl/drukken/flyers?msclid=2d52d76b092714e09a47889edf2b7caf&utm_source=bing&utm_medium=cpc&utm_campaign=NL%20-%20Promotie&utm_term=flyer%20bestellen&utm_content=Flyers%20-%20Bestellen):
https://www.drukland.nl/drukken/flyers?msclid=2d52d76b092714e09a47889edf2b7caf&utm_source=bing&utm_medium=cpc&utm_campaign=NL%20-%20Promotie&utm_term=flyer%20bestellen&utm_content=Flyers%20-%20Bestellen
- EduCanem. (2022, december 30). *Hoe vind ik een goede hondentrainer?* Opgeroepen op februari 5, 2023, van www.educanem.nl: <https://www.educanem.nl/goede-hondentrainer/>
- EduPet. (2023, februari 1). *Kynologisch gedragstherapeut*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.edupet.nl: <https://www.edupet.nl/nl/opleiding/kynologisch-gedragstherapeut>
- EduPet. (2023, februari 1). *Kynologisch instructeur*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.edupet.nl: <https://www.edupet.nl/nl/opleiding/kynologisch-instructeur>
- Edwards, P. (2002, mei 18). *Increasing response rates to postal questionnaires: systematic review*. doi:<https://doi.org/10.1136/bmj.324.7347.1183>
- Edwards, P., Roberts, I., Clarke, M., DiGiseppi, C., Pratap, S., Wentz, R., & Kwan, I. (2002, mei 18). *Increasing response rates to postal questionnaires: systematic review*. doi:<https://doi.org/10.1136/bmj.324.7347.1183>
- Emmers Equestrian. (z.d.). *Beenbescherming volgens nieuwe FEI-regels*. Opgeroepen op februari 24, 2023, van www.emmers.eu: <https://www.emmers.eu/nl/blog/regelgeving-fei-beenbescherming>
- Encyclopedie. (z.d.). *Hondentraining*. Opgeroepen op februari 5, 2023, van [www.nl.newwiki.sbs](https://nl.newwiki.sbs):
https://nl.newwiki.sbs/wiki/Dog_training
- E-quine. (2021, oktober 27). *Instructeur Paard & Gedrag niveau 2*. Opgeroepen op februari 11, 2023, van [www.e-quine.nl](https://e-quine.nl): <https://e-quine.com/opleiding-instructeur-paard-gedrag/niveau-2/>
- E-quine. (2022, februari 3). *Instructeur Paard & Gedrag niveau 3*. Opgeroepen op februari 11, 2023, van [www.e-quine.com](https://e-quine.com): <https://e-quine.com/opleiding-instructeur-paard-gedrag/niveau-3/>
- E-quine. (2023, januari 24). *Erkende paarden opleiding: instructeur paard en gedrag*. Opgeroepen op februari 11, 2023, van [www.e-quine.com](https://e-quine.com): <https://e-quine.com/opleiding-instructeur-paard-gedrag/>

- E-quine. (2023, januari 30). *Instructeur Paard & Gedrag niveau 1*. Opgeroepen op februari 11, 2023, van [www.e-quine.com](https://www.e-quine.com/opleiding-instructeur-paard-gedrag/niveau-1/): <https://www.e-quine.com/opleiding-instructeur-paard-gedrag/niveau-1/>
- Evans, D. (2007). *Welfare of the Racehorse During Exercise Training and Racing*. Opgeroepen op maart 17, 2023, van [www.link.springer.com](https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-306-48215-1_8): https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-306-48215-1_8
- Evans, R., Herbold, J., Bradshaw, B., & Moore, G. (2007, oktober 15). Causes for discharge of military working dogs from service: 268 cases (2000–2004). *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 1215-1220. doi:10.2460/javma.231.8.1215
- Faculteit Diergeneeskunde Utrecht. (z.d.). *Dierenwelzijn*. Opgeroepen op mei 4, 2023, van [www.uu.nl](https://www.uu.nl/organisatie/faculteit-diergeneeskunde/dierenwelzijn#:~:text=Definitie%3A%20Een%20individu%20verkeert%20in,zie%20het%20als%20positief%20ervaart.): <https://www.uu.nl/organisatie/faculteit-diergeneeskunde/dierenwelzijn#:~:text=Definitie%3A%20Een%20individu%20verkeert%20in,zie%20het%20als%20positief%20ervaart.>
- Fédération Equestre Internationale. (2020, juni 23). *FEI Stewards Manual FEI Jumping*. Opgeroepen op maart 17, 2023, van [www.inside.fei.org](https://inside.fei.org/sites/default/files/Annexes_Stewards_Manual_Jumping_Mark-Up_23_June_2020.pdf): https://inside.fei.org/sites/default/files/Annexes_Stewards_Manual_Jumping_Mark-Up_23_June_2020.pdf
- Fédération Équestre Internationale. (2022, juni 2). *Equestrian Sport to have independent Social License to Operate Commission*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van [www.inside.fei.org](https://inside.fei.org/media-updates/equestrian-sport-have-independent-social-license-operate-commission): <https://inside.fei.org/media-updates/equestrian-sport-have-independent-social-license-operate-commission>
- Fenner, K., Hyde, M., Crean, A., & McGreevy, P. (2020, september 22). *Identifying Sources of Potential Bias When Using Online Survey Data to Explore Horse Training, Management, and Behaviour: A Systematic Literature Review*. Opgeroepen op februari 8, 2023, van [www.ncbi.nl](https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7558402/): <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7558402/>
- Fraser, D. (2008, augustus 19). *Understanding animal welfare*. Opgeroepen op februari 8, 2023, van [www.actavetscand.biomedcentral.com](https://actavetscand.biomedcentral.com/articles/10.1186/1751-0147-50-s1-s1): <https://actavetscand.biomedcentral.com/articles/10.1186/1751-0147-50-s1-s1>
- Freestyle Academy. (2023, januari 10). *Instructeur op basis van een duidelijk trainingssysteem*. Opgeroepen op februari 11, 2023, van [www.freestyleacademy.nl](https://freestyleacademy.nl/instructeursopleidingen/): <https://freestyleacademy.nl/instructeursopleidingen/>
- FT Design. (z.d.). *Wie kan er lid worden van de FPG?* Opgeroepen op februari 12, 2023, van [www.verenigingfpg.nl](https://www.verenigingfpg.nl/index.php/de-verenigingen/wie-kan-er-lid-worden/38-wie-kan-er-lid-worden-van-de-fpg): <https://www.verenigingfpg.nl/index.php/de-verenigingen/wie-kan-er-lid-worden/38-wie-kan-er-lid-worden-van-de-fpg>
- Geerling, A. (2011, mei 1). *Het paard als partners*. Opgeroepen op april 9, 2023, van [www.wur.nl](https://edepot.wur.nl/170240): <https://edepot.wur.nl/170240>
- Geertsma, P. (2015, november 13). *Wat wordt bedoeld met 'best practice'?* Opgeroepen op februari 8, 2023, van www.technischwerken.nl:

<https://www.technischwerken.nl/kennisbank/management-kennisbank/wat-wordt-bedoelt-met-best-practice/>

Goede Doelen Nederland. (2021, augustus 26). *We hebben geen idee hoeveel honden er in Nederland zijn*. Opgeroepen op februari 24, 2023, van www.goededoelen.nl: <https://goededoelen.nl/nieuws/we-hebben-geen-idee-hoeveel-honden-er-in-nederland-zijn#:~:text=Maar%20liefst%20een%20op%20de,altijd%20veel%20te%20weinig%20bekend>.

Goede Doelen Nederland. (2022, juli 28). *Hoeveel honden zijn er in Nederland*. Opgeroepen op februari 24, 2023, van www.goededoelen.nl: <https://goededoelen.nl/nieuws/we-hebben-geen-idee-hoeveel-honden-er-in-nederland-zijn#:~:text=Maar%20liefst%20een%20op%20de,altijd%20veel%20te%20weinig%20bekend>.

Google Scholar. (2023, april 1). *Welfare training animals*. Opgeroepen op april 9, 2023, van www.scholar.google.com: https://scholar.google.com/scholar?hl=nl&as_sdt=0%2C5&as_ylo=2000&as_yhi=2023&q=Welfare+training+animals&btnG=

Greengiving. (z.d.). *Katoenen tas / 155 gr / m2 - Greengiving.nl*. Opgeroepen op januari 4, 2021, van greengiving.nl: <https://www.greengiving.nl/katoenen-tassen-bedrukken/ecru-katoenen-tassen/katoenen-tas-bedrukken>

Guilherme Fernandes, J., Olsson, I., & Vieira, A. (2017, november 1). *Brengen op aversieve gebaseerde trainingsmethoden het welzijn van honden in gevaar?: Een literatuuronderzoek*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2017.07.001>

Gunnik, C. (z.d.). *Paardensport de mooiste sport van Nederland*. Opgeroepen op juli 14, 2023, van www.knhs.nl: https://www.knhs.nl/media/11389/nederland-paardenland_web-v2.pdf

HACR. (z.d.). *Kynologisch Instructeur*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.hacr.nl: <https://www.hacr.nl/instructeursopleiding>

HACR. (z.d.). *Module A*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.hacr.nl: <https://www.hacr.nl/instructeursopleiding/16-module-1>

HACR. (z.d.). *Module B*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.hacr.nl: <https://www.hacr.nl/instructeursopleiding/17-module-2>

HACR. (z.d.). *Module C*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.hacr.nl: <https://www.hacr.nl/instructeursopleiding/18-module-3>

HACR. (z.d.). *Module D*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.hacr.nl: <https://www.hacr.nl/instructeursopleiding/19-module-4>

Hausberger, M., Roche, H., Henry, S., & Visser, E. (2007, April 19). *A review of the human-horse relationship*. Opgeroepen op maart 28, 2023, van www.sciencedirect.com: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0168159107001414>

- Hausberger, M., Stomp, M., Sankey, C., Barjon, S., Lunel, C., & Henry, S. (2019, december 1). *Mutual interactions between cognition and welfare: The horse as an animal model*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2019.08.022>
- Helmink, R. (2023, juli 12). *FEI houdt voorlopig aan stang-en-trensplicht vast, sporen optioneel*. Opgeroepen op juli 14, 2023, van www.horses.nl: <https://www.horses.nl/organisaties/fei/fei-houdt-voorlopig-aan-stang-en-trensplicht-vast-sporen-optioneel/>
- Henriksson, J., Sauveroché, M., & Roth, L. (2019, juli 16). *Effects of size and personality on social learning and human-directed behaviour in horses (Equus caballus)*. doi:<https://doi.org/10.1007/s10071-019-01291-0>
- Hoefnet. (2022, juni 4). *FEI richt onafhankelijke commissie op voor dierenwelzijn in de sport*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.hoefnet.nl: <https://www.hoefnet.nl/fei-richt-onafhankelijke-commissie-op-voor-dierenwelzijn-in-de-sport/>
- Hoefslag. (2023, januari 26). *Het onafhankelijke paarden(sport)medium*. Opgeroepen op februari 5, 2023, van www.hoefslag.nl: <https://www.dehoefslag.nl/nieuws/welzijn/96476/couperen-van-staarten-bij-paard-wordt-bij-wet-straftbaar>
- Holistisch Trainen. (2019, februari 22). *Longeren, maar met welk hulpmiddel?* Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.holistischtrainen.nl: <http://www.holistischtrainen.nl/longeren-welk-hulpmiddel/>
- Holtmeyer, M. (2020, augustus 12). *Paardensport: welke disciplines zijn er?* Opgeroepen op februari 9, 2023, van www.ehorses.nl: <https://www.ehorses.nl/magazine/paardensport-disciplines/>
- Hondenservice Dordrecht. (2018, juli 27). *Prikband verboden, eindelijk!* Opgeroepen op februari 9, 2023, van www.hondenservicedordrecht.nl: <https://hondenservicedordrecht.nl/prikband-verboden-eindelijk/#:~:text=Sinds%201%20juli%202018%20is%20het%20wettelijk%20verboden,van%20wet%20dieren%20is%20al%20langer%20van%20kracht.>
- Hondentaak. (z.d.). *Bange hond uitlaten*. Opgeroepen op mei 8, 2023, van www.hondentaak.nl: <https://hondentaak.nl/blog/bange-hond-uitlaten/>
- Horsefulness. (2022, april 21). *Hulpmiddelen Kennisbank*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.horsefulness.be: <https://horsefulness.be/hulpmiddelen-kennisb/>
- Horses.nl. (2012, mei 21). *Juridisch belang van instructeursdiploma*. Opgeroepen op februari 9, 2023, van www.horses.nl: <https://www.horses.nl/articles/juridisch-belang-van-instructeursdiploma/>
- Horses.nl. (2014, februari 12). *Adv. Zonder opleiding aansprakelijk?* Opgeroepen op februari 9, 2023, van www.horses.nl: <https://www.horses.nl/articles/adv-zonder-opleiding-aansprakelijk/>
- HorseTelex. (2022, oktober 15). *Afschaffen verplichting dubbel bit en sporen op agenda FEI General Assembly*. Opgeroepen op april 14, 2023, van www.horses.nl: <https://www.horses.nl/organisaties/fei/afschaffen-verplichting-dubbel-bit-en-sporen-op-agenda-fei-general-assembly/>

- InfoNu. (2010, maart 6). *Geschiedenis van het paard*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van [www.dier-en-natuur.infonu.nl](https://dier-en-natuur.infonu.nl/dieren/52168-geschiedenis-van-het-paard.html): <https://dier-en-natuur.infonu.nl/dieren/52168-geschiedenis-van-het-paard.html>
- InfoNu. (z.d.). *Domesticatie en evolutie van het paard*. Opgeroepen op februari 5, 2023, van [www.dier-en-natuur.infonu.nl](https://dier-en-natuur.infonu.nl/dieren/23090-domesticatie-en-evolutie-van-het-paard.html): <https://dier-en-natuur.infonu.nl/dieren/23090-domesticatie-en-evolutie-van-het-paard.html>
- ISAAT. (z.d.). *Accreditation*. Opgeroepen op februari 7, 2023, van [www.isaat.org](https://isaat.org/accreditation/): <https://isaat.org/accreditation/>
- K9 Shop. (z.d.). *Bijtpakken*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van [www.k9shop.nl](https://www.k9shop.nl/hond/hondensport-and-training-nl-2/bijtpakken/page-2/): <https://www.k9shop.nl/hond/hondensport-and-training-nl-2/bijtpakken/page-2/>
- Kantar Public. (2018, december 1). *De staat van het dier*. Opgeroepen op maart 30, 2023, van www.rda.nl: [file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/RDA.2019.038+Rapportage+RDA+enquete+De+Staat+van+het+Dier+december+2018+\(Kantar+public\).pdf](file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/RDA.2019.038+Rapportage+RDA+enquete+De+Staat+van+het+Dier+december+2018+(Kantar+public).pdf)
- Klein, S. (2018, december 1). *Learning*. Opgeroepen op april 13, 2023, van [www.books.google.nl](https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=2i5cDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=types+learning+principle+animals&ots=BS8Cfl70yJ&sig=Gw4M6oQ6-N3AhGIAKvZxE7WIRJl&redir_esc=y#v=onepage&q=types%20learning%20principle%20animals&f=false): https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=2i5cDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=types+learning+principle+animals&ots=BS8Cfl70yJ&sig=Gw4M6oQ6-N3AhGIAKvZxE7WIRJl&redir_esc=y#v=onepage&q=types%20learning%20principle%20animals&f=false
- KNHS. (2021, januari 1). *KNHS Harnachement Gids*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.knhs.nl: <https://www.knhs.nl/media/21696/knhs-harnachementgids-versie-1-april-2022.pdf>
- KNHS. (2022, januari 1). *Reglement Licenties*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.knhs.nl: <https://www.knhs.nl/media/21438/licentiereglement-instructeurs-2022-2023.pdf>
- KNHS. (2022, januari 1). *Toelichting op het licentiebeleid voor Hippische Instructie*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.knhs.nl: <https://www.knhs.nl/media/21439/toelichting-op-het-licentiereglement-instructeurs.pdf>
- KNHS. (z.d.). *Ben jij al op de hoogte?* Opgeroepen op maart 31, 2023, van www.knhs.nl: [https://www.knhs.nl/vernieuwing-wedstrijdsport-springen/#:~:text=Al%20vele%20jaren%20zijn%20we,maximale\)%20hoogte%20van%20de%20klasse.](https://www.knhs.nl/vernieuwing-wedstrijdsport-springen/#:~:text=Al%20vele%20jaren%20zijn%20we,maximale)%20hoogte%20van%20de%20klasse.)
- KNHS. (z.d.). *Beroepscode instructeurs*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.knhs.nl: <https://www.knhs.nl/media/1060/beroepscode-instructeurs.pdf>
- KNHS. (z.d.). *De KNHS is er voor jou! jaarverslag 2022*. Opgeroepen op juli 14, 2023, van www.knhs.nl: <https://www.knhs.nl/media/24222/jaarverslag-2022-knhs-def.pdf>
- KNHS. (z.d.). *Disciplines bij de KNHS*. Opgeroepen op maart 31, 2023, van www.knhs.nl: <https://www.knhs.nl/top-sport/disciplines/>

- KNHS. (z.d.). *Dressuur: Niveaus en klassen*. Opgeroepen op maart 31, 2023, van [www.knhs.nl: https://www.knhs.nl/top-sport/disciplines/dressuur-para/dressuur-niveaus-en-klassen/](https://www.knhs.nl/top-sport/disciplines/dressuur-para/dressuur-niveaus-en-klassen/)
- KNHS. (z.d.). *Informatie voor instructeurs en alles over de KNHS-instructeursopleidingen*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.knhs.nl: https://www.knhs.nl/instructeurs](https://www.knhs.nl/instructeurs)
- KNHS. (z.d.). *KNHS wedstrijdreglementen*. Opgeroepen op maart 17, 2023, van [www.knhs.nl: https://www.knhs.nl/top-sport/meedoen-aan-wedstrijden/wedstrijdreglementen/](https://www.knhs.nl/top-sport/meedoen-aan-wedstrijden/wedstrijdreglementen/)
- KNHS. (z.d.). *Licentie en bijscholing*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van [www.knhs.nl: https://www.knhs.nl/instructeurs/licentie-en-bijscholing/](https://www.knhs.nl/instructeurs/licentie-en-bijscholing/)
- KNHS. (z.d.). *Nederland Paardenland feiten & cijfers*. Opgeroepen op februari 24, 2023, van [www.kennisbanksportenbewegen.nl/: https://www.kennisbanksportenbewegen.nl/?file=7063&m=1467808613&action=file.download#:~:text=Nederland%20telt%20bijna%20500.000%20ruiters,7.300%20evenementen%20per%20jaar%20organiseren.](https://www.kennisbanksportenbewegen.nl/?file=7063&m=1467808613&action=file.download#:~:text=Nederland%20telt%20bijna%20500.000%20ruiters,7.300%20evenementen%20per%20jaar%20organiseren.)
- KNHS. (z.d.). *Opleiding Aspirant Instructeur ORUN 2*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.knhs.nl: https://www.knhs.nl/instructeurs/opleiding-aspirant-instructeur-orun-2/](https://www.knhs.nl/instructeurs/opleiding-aspirant-instructeur-orun-2/)
- KNHS. (z.d.). *Opleiding Instructeur Basissport Orun 3 en 3+*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.knhs.nl: https://www.knhs.nl/instructeurs/opleiding-instructeur-basisssport-orun-3-en-3plus/](https://www.knhs.nl/instructeurs/opleiding-instructeur-basisssport-orun-3-en-3plus/)
- KNHS. (z.d.). *Opleiding Instructeur Wedstrijdsport ORUN 4 en 4+*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van [www.knhs.nl: https://www.knhs.nl/instructeurs/opleiding-instructeur-wedstrijdsport-orun-4-en-4plus/](https://www.knhs.nl/instructeurs/opleiding-instructeur-wedstrijdsport-orun-4-en-4plus/)
- KNHS. (z.d.). *Opleiding Trainer/Coach ORUN 5*. Opgeroepen op februari 11, 2023, van [www.knhs.nl: https://www.knhs.nl/instructeurs/opleiding-trainercoach-orun-5/](https://www.knhs.nl/instructeurs/opleiding-trainercoach-orun-5/)
- KNHS. (z.d.). *Stroomschema KNHS Harnachementgids 2022*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van [www.knhs.nl: https://www.knhs.nl/media/23188/stroomschema-knhs-harnachementgids-oktober-2022.pdf](https://www.knhs.nl/media/23188/stroomschema-knhs-harnachementgids-oktober-2022.pdf)
- KNPV. (2021, januari 2025). *Algemeen*. Opgeroepen op juli 14, 2023, van [www.knpv.nl: https://www.knpv.nl/algemeen#:~:text=Circa%204700%20personen%20%2Din%20binnen,afdelingen%20die%20onze%20koepelorganisatie%20kent](https://www.knpv.nl/algemeen#:~:text=Circa%204700%20personen%20%2Din%20binnen,afdelingen%20die%20onze%20koepelorganisatie%20kent)
- Kokocińska-Kusiak, A., Woszczyło, M., Zybała, M., Maciocha, J., Barłowska, K., & Dzieciół, M. (2021, augustus 3). *Canine Olfaction: Physiology, Behavior, and Possibilities for Practical Applications*. doi:<https://doi.org/10.3390/ani11082463>
- Kramer Paardensport B.V. (z.d.). *www.kramer.nl*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van Hoe nuttig zijn zwepen en sporen in de paardensport?: <https://www.kramer.nl/advies/zijn-zwepen-longeerzwepen-sporen-nuttig>

- Kwan, J., & Bain, M. (2013, april 1). *Owner Attachment and Problem Behaviors Related to Relinquishment and Training Techniques of Dogs*. doi:<https://doi.org/10.1080/10888705.2013.768923>
- Kynotrain. (2016, februari 15). *Opleiding Kynologisch Instructeur Kynotrain 2023 Arnhem*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.kynotrain.nl: <https://www.kynotrain.nl/opleiding-kynologisch-instructeur-kynotrain-2022-2/>
- Kynotrain. (2016, februari 15). *Opleiding Kynologisch Instructeur Kynotrain 2023 Arnhem*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.kynotrain.nl: <https://www.kynotrain.nl/opleiding-kynologisch-instructeur-kynotrain-2022-2/>
- Kynotrain. (2016, februari 15). *Opleiding Psychosociale Hulphondeninstructeur 2022*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.kynotrain.nl: <https://www.kynotrain.nl/opleiding-psychosociale-hulphondeninstructeur-2022/>
- Laan, I. v. (z.d.). *Hoe meet je dierenwelzijn?* Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.edepot.wur.nl: <https://edepot.wur.nl/181648>
- Lanting, J., van Leusen, M., van der Pers, D., & Stapert, D. (2008, januari 1). *Paleo-aktueel*. Opgeroepen op juli 14, 2023, van www.books.google.nl: https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=KhP3K5r2SfwC&oi=fnd&pg=PA81&dq=interpretatie+verschillen+van+voorwerpen&ots=Q_iDkV9aF4&sig=gdqL8N2mumN3GxNZUbjFJAQJowk&redir_esc=y#v=onepage&q=interpretatie%20verschillen%20van%20voorwerpen&f=false
- Larssen, R., & Roth, L. (2022, juli 1). *Regular positive reinforcement training increases contact-seeking behaviour in horses*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.applanim.2022.105651>
- Leen soldaat. (2022, augustus 16). *iDots Stapmolen*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.leensoldaat.nl: https://www.leensoldaat.com/ids-stapmolens/?gclid=Cj0KCQiA1sucBhDgARIsAFoytUv1bugclUoU1uRyukaOWDYP00O0RzQC8JuCzlyGqXXuGh5GjkoojsaAqbSEALw_wcB
- LICG. (z.d.). *De sociale rol van huisdieren*. Opgeroepen op maart 29, 2023, van www.licg.nl: <https://www.licg.nl/de-sociale-rol-van-huisdieren/>
- LICG. (z.d.). *Per 1 juli gebruik prikband verboden*. Opgeroepen op februari 5, 2023, van www.licg.nl: <https://www.licg.nl/nieuws/per-1-juli-gebruik-prikband-verboden/>
- Linstone, H., & Turoff, M. (2002, januari 1). *The Delphi Method Techniques and Applications*. Opgeroepen op maart 28, 2023, van <file:///C:/Users/Gebruiker/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/Content.Outlook/5XNYV2GF/delphibook.pdf>: <file:///C:/Users/Gebruiker/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/Content.Outlook/5XNYV2GF/delphibook.pdf>
- LOI. (z.d.). *Cursus Hondentrainer, praktijkgerichte cursus / LOI*. Opgeroepen op februari 9, 2023, van www.loi.nl: <https://www.loi.nl/n-4167-hondentrainer?gclid=8f3c3e2331911da11da85dc624e11d3e&gclsrc=3p.ds&msclkid=8f3c3>

e2331911da11da85dc624e11d3e&utm_source=bing&utm_medium=cpc&utm_campaign=L
OI-SEA-NL-NLD-NB-CURSUS-ALL-1.Cur%20-%204.Nob-
(M)&utm_term=hondentrainer%20op

- Lourens, P. (2022, september 1). *Eerst een goede basis, dan pas een hulpmiddel*. Opgeroepen op maart 17, 2023, van www.paardensport.knhs.nl: <https://paardensport.knhs.nl/editie-4-2022/gebruik-hulpmiddelen>
- M. van Oossanen-Geerlings. (2013, maart 10). *Hulpmiddelen bij het begeleiden en trainen van honden: Riemen*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.hondenwoordenboek.nl: <https://www.hondenwoordenboek.nl/gedrag/hulpmiddelen-bij-het-begeleiden-en-trainen-van-honden-riemen/>
- Malins, P. (2019, april 6). *Drug dog affects: Accounting for the broad social, emotional and health impacts of general drug detection dog operations in Australia*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2019.03.004>
- María, G. (2006, juli 24). *Public perception of farm animal welfare in Spain*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.livsci.2006.05.011>
- Marshall-Pescini, S., Valsecchi, P., Petak, I., Accorsi-Accorsi, P., & Previde, E. (2008, juli 3). *Does training make you smarter? The effects of training on dogs' performance (Canis familiaris) in a problem solving task*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.beproc.2008.02.022>
- Martin Gaus Academie. (2021, maart 23). *Instructeur II - Trainingstechnieken*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.martingausacademie.nl: <https://www.martingausacademie.nl/modules/instructeur-2-trainingstechnieken/>
- Martin Gaus Academie. (2021, september 6). *Instructeur III - Kennis van honden verdiepen en overdragen*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.martingausacademie.nl: <https://www.martingausacademie.nl/modules/instructeur-iii/>
- Martin Gaus Academie. (2022, augustus 12). *Kynologisch Instructeur*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.martingausacademie.nl: https://www.martingausacademie.nl/opleidingen/kynologisch_instructeur/
- Martin Gaus Academie. (2023, februari 2). *Kynologisch gedragstherapeut*. Opgeroepen op 10 februari, 2023, van www.martingausacademie.nl: <https://www.martingausacademie.nl/opleidingen/kynologisch-gedragstherapeut/>
- McGreevy, P., Berger, J., De Brauwere, N., Doherty, O., Harrison, A., Fiedler, J., . . . Jones, B. (2018, maart 19). *Using the Five Domains Model to Assess the Adverse Impacts of Husbandry, Veterinary, and Equitation Interventions on Horse Welfare*. doi:<https://doi.org/10.3390/ani8030041>
- McLean, A., & McGreevy, P. (2010, juli 1). *Horse-training techniques that may defy the principles of learning theory and compromise welfare*. Opgeroepen op februari 8, 2023, van www.sciencedirect.com: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1558787810000626#section-cited-by>

- McLean, A., & McGreevy, P. (2010, juli 1). *Horse-training techniques that may defy the principles of learning theory and compromise welfare*. Opgeroepen op februari 8, 2023, van www.sciencedirect.com:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1558787810000626#section-cited-by>
- McMiken, D. (1990, maart 1). *Ancient origins of horsemanship*. Opgeroepen op maart 3, 2023, van www.beva.be: <https://beva.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.2042-3306.1990.tb04214.x>
- Medpets. (z.d.). *Training*. Opgeroepen op februari 8, 2023, van www.medpets.nl:
<https://www.medpets.nl/training/>
- Meier, B. P., Dillard, A. J., & Lappas, C. M. (2019, augustus 1). Naturally better? *Social and Personality Psychology Compass*, p. 9. doi:10.1111/spc3.12494
- Mellor, D. (2016, maart 14). *Updating Animal Welfare Thinking: Moving beyond the "Five Freedoms" towards "A Life Worth Living"*. doi:<https://doi.org/10.3390/ani6030021>
- Menuge, F., Marcet-Rius, M., Jochem, M., Francois, O., Assali, C., Chabaud, C., . . . Pageat, P. (2021, februari 5). *Early Evaluation of Fearfulness in Future Guide Dogs for Blind People*. Opgeroepen op maart 17, 2023, van www.mdpi.com: <https://www.mdpi.com/2076-2615/11/2/412>
- MHS Ruitersport. (z.d.). *Trainingshulpen Paard*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.minihorseshop.nl: <https://www.minihorseshop.nl/paard/trainingshulpen-paard>
- Microsoft. (z.d.). *Download desktop- en mobiele apps / Microsoft Teams*. Opgeroepen op 11 25, 2020, van microsoft.nl: <https://www.microsoft.com/nl-be/microsoft-teams/download-app>
- Mijnzzp. (2023, februari 13). *Instructeur*. Opgeroepen op februari 13, 2023, van www.mijnzzp.nl:
<https://www.mijnzzp.nl/Beroep/1807-Instructeur/Informatie>
- Minero, M., & Canali, E. (2008, maart 13). *Welfare issues of horses: an overview and practical recommendations*. Opgeroepen op maart 31, 2023, van www.tandfonline.com:
<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.4081/ijas.2009.s1.219?needAccess=true&role=button>
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. (2021, december 17). *Nieuwsbericht / Rijksoverheid.nl*. Opgeroepen op februari 5, 2023, van www.rijksoverheid.nl:
<https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2021/12/17/per-1-januari-verbod-stroomstootapparaat-bij-honden>
- Minna, M. (2022, december 4). *Hulpmiddelen bij hondentraining*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.vanmaanenloca.nl: <https://vanmaanenloca.nl/hulpmiddelen-bij-hondentraining/>
- Mostert, A., Tulp, K., Niek, J., Castelein, D., & René, M. (2000, mei 1). *Results of Pavlik Harness Treatment for Neonatal Hip Dislocation as Related to Graf's Sonographic Classification*. Opgeroepen op juli 14, 2023, van www.journals.lww.com:
https://journals.lww.com/pedorthopaedics/Abstract/2000/05000/Results_of_Pavlik_Harness_Treatment_for_Neonatal.7.aspx

- Nationaleberoepengids. (2021, 12 januari). *Administratief medewerker*. Opgehaald van Nationaleberoepengids: <https://www.nationaleberoepengids.nl/administratief-medewerker#salaris>
- Nationaleberoepengids. (2021, 12 januari). *Art director*. Opgehaald van Nationaleberoepengids: <https://www.nationaleberoepengids.nl/art-director#salaris>
- Nationaleberoepengids. (2021, 12 januari). *Commercieel medewerker*. Opgehaald van Nationaleberoepengids: <https://www.nationaleberoepengids.nl/commercieel-medewerker-binnendienst#salaris>
- Nationaleberoepengids. (2021, 12 januari). *Communicatiemedewerker*. Opgehaald van Nationaleberoepengids: <https://www.nationaleberoepengids.nl/communicatiemedewerker#salaris>
- Nationaleberoepengids. (2021, 12 januari). *Magazijnmedewerker*. Opgehaald van Nationaleberoepengids: <https://www.nationaleberoepengids.nl/magazijnmedewerker#salaris>
- Nationaleberoepengids. (2021, 12 januari). *Productontwikkelaar*. Opgehaald van Nationaleberoepengids: <https://www.nationaleberoepengids.nl/productontwikkelaar#salaris>
- Nationaleberoepengids. (2021, 12 januari). *Projectmanager*. Opgehaald van Nationaleberoepengids: <https://www.nationaleberoepengids.nl/projectmanager-sales#salaris>
- Nationaleberoepengids. (2021, 12 januari). *Sales medewerker*. Opgehaald van Nationaleberoepengids: <https://www.nationaleberoepengids.nl/sales-medewerker>
- NCSAH Hippische beroepsopleiding dressuur. (2023, januari 23). *Opleidingsstructuur*. Opgeroepen op februari 11, 2023, van www.ncsah.nl: <https://www.ncsah.nl/de-opleiding/opleidingsstructuur/>
- NML Health. (2020, december 1). *prijslijst en assortimentsoverzicht NL*. Opgeroepen op januari 10, 2021, van NMLHealth.nl: [file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/2020%20Prijslijst%20NML%20health_versie%2015-08-2020%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/2020%20Prijslijst%20NML%20health_versie%2015-08-2020%20(2).pdf)
- NML health. (2021). *Over ons*. Opgeroepen op januari 17, 2021, van NML health: <https://www.nlmhealth.com/over-nml-health>
- Norton, J., & Reynolds, T. (2008, oktober 21). *Application of the Means-End Framework: Triadic Sorting, Laddering, and Developing the Hierarchical Value Map*. Opgeroepen op maart 28, 2023, van www.papers.ssrn.com: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=909945
- NOS. (2021, april 23). *Tien jaar schorsing springruiter Kocher wegens gebruik elektrische sporen*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.nos.nl: <https://nos.nl/artikel/2377880-tien-jaar-schorsing-springruiter-kocher-wegens-gebruik-elektrische-sporen>

- NOS. (2021, augustus 7). *Tweede Duitse coach weggestuurd uit Tokio na mishandeling paard*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van [www.nos.nl](https://nos.nl/artikel/2392972-tweede-duitse-coach-weggestuurd-uit-tokio-na-mishandeling-paard): <https://nos.nl/artikel/2392972-tweede-duitse-coach-weggestuurd-uit-tokio-na-mishandeling-paard>
- NOS. (2022, februari 16). *Olympisch eventingkampioen Todd geschorst vanwege mishandeling paard*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van [www.nos.nl](https://nos.nl/artikel/2417601-olympisch-eventingkampioen-todd-geschorst-vanwege-mishandeling-paard): <https://nos.nl/artikel/2417601-olympisch-eventingkampioen-todd-geschorst-vanwege-mishandeling-paard>
- NRTO. (2022, september 7). *NRTO-keurmerk en een diploma erkenning (CREBO-), VO- of CROHO-erkenning*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.nrto.nl: <https://www.nrto.nl/kwaliteit/keurmerk/behalen/crebo-vo-croho/>
- NRTO. (z.d.). *NRTO-keurmerk voor herregistratie*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.nrto.nl: <https://www.nrto.nl/wp-content/uploads/Checklist-NRTO-Keurmerk-herregistratie.pdf>
- NVGH. (2022, juli 12). *Leden*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.nvgh.nl: <https://www.nvgh.nl/nvgh-leden/#informatie>
- NVGH. (2022, juli 13). *Over NVGH*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.nvgh.nl: <https://www.nvgh.nl/over-nvgh/>
- Omlet. (z.d.). *De geschiedenis van de hond*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.omlet.nl: https://www.omlet.nl/guide/honden/de_geschiedenis_van_de_hond/
- onlinehondenspeciaalzaak.nl. (2023, juli 9). *Trainingshalsband voor grote honden – 800 meter – OHS 776*. Opgeroepen op juli 14, 2023, van www.onlinehondenspeciaalzaak.nl: <https://www.onlinehondenspeciaalzaak.nl/OPLAADBARE-trainingsband-type-776-voor-grote-honden-800-meter-ZWEMwatervast>
- Oossanen-Geerlings, M. v. (2013, december 21). *Hulpmiddelen bij het begeleiden en trainen van honden: Halsbanden*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.hondenwoordenboek.nl: <https://www.hondenwoordenboek.nl/gedrag/hulpmiddelen-bij-het-begeleiden-en-trainen-van-honden-halsbanden/>
- ORUN. (z.d.). *Beroepscode instructeurs*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.orun.nl: <https://orun.nl/examinatoren/beroepscode-instructeurs/>
- ORUN. (z.d.). *Examenreglement*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.orun.nl: <https://orun.nl/examinatoren/examenreglement/>
- overheid.nl. (2022, december 22). *wetten.nl - Regeling - Besluit houders van dieren - BWBR0035217*. Opgeroepen op februari 5, 2023, van www.wetten.overheid.nl: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0035217/2022-12-22>
- Parlementaire Monitor. (2020, december 8). *28286, nr. 1151 - Motie Graus over alle dieronvriendelijke hulp- en trainingsmiddelen in kaart brengen - Dierenwelzijn*. Opgeroepen op mei 4, 2023, van www.parlementairemonitor.nl: <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vleg9d2mfluu>

- PawFive. (2022, januari 22). *Het ontstaan van de hond*. Opgeroepen op februari 5, 2023, van [www.pawfive.nl](https://pawfive.nl/artikelen/het-ontstaan-van-de-hond/#:~:text=De%20domesticatie%20van%20honden%20vond,jaar%20geleden%20te%20zijn%20begonnen): <https://pawfive.nl/artikelen/het-ontstaan-van-de-hond/#:~:text=De%20domesticatie%20van%20honden%20vond,jaar%20geleden%20te%20zijn%20begonnen>
- Persbericht.online. (2019, januari 1). *Persbericht redigeren*. Opgeroepen op januari 2020, 2020, van [Persbericht.online](http://persbericht.online/diensten/persbericht-redigeren/): <http://persbericht.online/diensten/persbericht-redigeren/>
- Politie Nederland. (2020, juli 28). *Het politiepaard: fit, dapper en duurzaam inzetbaar*. Opgeroepen op maart 17, 2023, van [www.politie.nl](https://www.politie.nl/nieuws/2020/juli/28/11-het-politiepaard-fit-dapper-en-duurzaam-inzetbaar.html): <https://www.politie.nl/nieuws/2020/juli/28/11-het-politiepaard-fit-dapper-en-duurzaam-inzetbaar.html>
- Politie.nl. (2020, november 28). *Prikhalsbanden in beslag genomen*. Opgeroepen op februari 5, 2023, van [www.politie.nl](https://www.politie.nl/nieuws/2020/november/28/04-prikhalsbanden-in-beslag-genomen.html): <https://www.politie.nl/nieuws/2020/november/28/04-prikhalsbanden-in-beslag-genomen.html>
- PostNL. (z.d.). *Zakelijk verzenden*. Opgeroepen op januari 6, 2021, van [PostNL.nl](https://www.postnl.nl/zakelijke-oplossingen/pakket-versturen/regelmatig-pakketten-versturen/regel-direct/pakketten/1000-2500): <https://www.postnl.nl/zakelijke-oplossingen/pakket-versturen/regelmatig-pakketten-versturen/regel-direct/pakketten/1000-2500>
- Praktijk paard en mens. (z.d.). *stress bij paarden*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van [www.praktijkpaardenmens.nl](https://praktijkpaardenmens.nl/stress-bij-paarden/): <https://praktijkpaardenmens.nl/stress-bij-paarden/>
- Raad van Beheer. (2023, maart 2). *Kynologisch instructeur*. Opgeroepen op maart 3, 2023, van [www.houdenvanhonden.nl](https://www.houdenvanhonden.nl/opleidingen-en-trainingen/kynologisch-instructeur/): <https://www.houdenvanhonden.nl/opleidingen-en-trainingen/kynologisch-instructeur/>
- Raad van Beheer. (z.d.). *Gehoorzame hond*. Opgeroepen op februari 9, 2023, van [www.houdenvanhonden.nl](https://www.houdenvanhonden.nl/actief-met-je-hond/sporten-met-je-hond/gehoorzame-hond/): <https://www.houdenvanhonden.nl/actief-met-je-hond/sporten-met-je-hond/gehoorzame-hond/>
- Raad van Beheer. (z.d.). *Houden van honden in woord en beeld jaar overzicht 2022*. Opgeroepen op juli 14, 2023, van [www.houdenvanhonden.nl](https://www.houdenvanhonden.nl/globalassets/jaaroverzicht/jaarverslag-2022-leesversie.pdf): <https://www.houdenvanhonden.nl/globalassets/jaaroverzicht/jaarverslag-2022-leesversie.pdf>
- Raad van Beheer. (z.d.). *Kynologisch Instructeur*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van [www.houdenvanhonden.nl](https://www.houdenvanhonden.nl/opleidingen-en-trainingen/kynologisch-instructeur/): <https://www.houdenvanhonden.nl/opleidingen-en-trainingen/kynologisch-instructeur/>
- Raad van Beheer. (z.d.). *over de Raad van Beheer*. Opgeroepen op maart 28, 2023, van [www.houdenvanhonden.nl](https://www.houdenvanhonden.nl/over-ons/over-de-raad-van-beheer/): <https://www.houdenvanhonden.nl/over-ons/over-de-raad-van-beheer/>
- Raad van Beheer. (z.d.). *Sporten met je hond*. Opgeroepen op februari 9, 2023, van [www.houdenvanhonden.nl](https://www.houdenvanhonden.nl/actief-met-je-hond/sporten-met-je-hond/): <https://www.houdenvanhonden.nl/actief-met-je-hond/sporten-met-je-hond/>
- Raad voor Dieraangelegenheden. (2019, mei 21). *Dierbare Hulpverleners: welzijn voor mens en dier? - volledige rapport*. Opgeroepen op februari 24, 2023, van www.rda.nl:

- file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/RDA.2019.107+RDA+Zienswijze+Dierbare+hulpverleners+Welzijn+voor+mens+en+dier+(Volledige+rapport)%20(1).pdf
- RDA. (2022, december 12). *Vervolg Staat van het Dier*. Opgeroepen op maart 30, 2023, van www.rda.nl:
file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/RDA.2022.129+Startdocument+Vervolg+Staat+van+het+Dier.pdf
- Retailinsiders. (2020, december 1). *Dierenspeciaalzaken*. Opgeroepen op december 14, 2020, van Retailinsider.nl: <https://www.retailinsiders.nl/branches/huis-tuin/dierenspeciaalzaken/>
- Rochals, C., Stomp, M., Sébilleau, M., Houdebine, M., Henry, S., & Hausberger, M. (2022, juli 25). *Horses' attentional characteristics differ according to the type of work*.
doi:<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0269974>
- ROOT. (2016, oktober 27). *Kleur in reclame; alles wat je moet weten*. Opgeroepen op januari 12, 2021, van micwatching.nl: <http://micwatching.nl/2016/10/27/kleur-in-reclame-alles-wat-je-moet-weten/>
- RTLNieuws. (2017, januari 27). *'Hond gebeten? Verplicht naar de gedragstherapeut'*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.rtlnieuws.nl:
<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/231006/hond-gebeten-verplicht-naar-de-gedragstherapeut>
- RTLNieuws. (2018, juli 4). *Prikhalsbanden zijn vanaf nu verboden: 'Het is een gemeen middel'*. Opgeroepen op maart 17, 2023, van www.rtlnieuws.nl:
<https://www.rtlnieuws.nl/editienl/artikel/4270666/prikhalsbanden-zijn-vanaf-nu-verboden-het-een-gemeen-middel>
- RTLNieuws. (2019, april 10). *Partij voor de Dieren boos op 'dierenmishandeling' in de Efteling*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.rtlnieuws.nl:
<https://www.rtlnieuws.nl/editienl/artikel/4672831/partij-voor-de-dieren-boos-op-dierenmishandeling-de-efdeling>
- RTLNieuws. (2020, november 19). *'Nauwelijks regels voor inzetten politiehond als geweldsmiddel'*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.rtlnieuws.nl:
<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5197944/politiehonden-geweldsmiddel-nauwelijks-regels-ernstig-letsel>
- RTLNieuws. (2021, maart 11). *Klappen en stroomstoten: politiehonden bij training mishandeld*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.rtlnieuws.nl:
<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5219179/politiehonden-training-mishandeld-schoppen-slaan-stroom>
- Rugaas, T. (2017). Stress bij honden. In T. Rugaas, & F. Homburg (Red.), *Kalmerende signalen in gesprek met je hond* (J. Mulder, L. Schreuder, & R. van Zanten, Vert., 8 ed., Vol. Stress bij honden, p. 58). Genderen: Uitgeverij Yggdrasil. Opgeroepen op februari 16, 2023

- Schaik, A. v. (2018, augustus 1). *Eenzame ouderen: een systematic review naar de inzet van (honden als) huisdieren en Animal Assisted Activities*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van <https://essay.utwente.nl/76110/>: https://essay.utwente.nl/76110/1/VanSchaik_BA_BMS.pdf
- Simon, A., Lazarowski, L., Singletary, M., Barrow, J., van Arsdale, K., Angle, T., . . . Giles, K. (2020, juni 5). *A Review of the Types of Training Aids Used for Canine Detection Training*. Opgeroepen op februari 9, 2023, van www.frontiersin.org: https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fvets.2020.00313/full?utm_source=Email_to_a_e&utm_medium=Email&utm_content=T1_11.5e2_editor&utm_campaign=Email_publication&journalName=Frontiers_in_Veterinary_Science&id=535219&fbclid=IwAR1xr65RGUDq8VW9GKjfQwr
- Siniscalchi, M., D'Ingeo, S., Minunno, M., & Quaranta, A. (2018, juni 30). *Communication in Dogs*. doi:<https://doi.org/10.3390/ani8080131>
- Smit, H., Miele, M., Charles, N., & Vos, R. (2021, januari 16). *Becoming with a police dog: Training technologies for bonding*. doi:<https://doi.org/10.1111/tran.12429>
- Sophia Vereniging. (2020, december 23). *Diervriendelijk trainen is de toekomst*. Opgeroepen op maart 3, 2024, van www.sophia-vereniging.nl: <https://www.sophia-vereniging.nl/diervriendelijk-trainen-is-de-toekomst/>
- SPPD. (2020, januari 1). *Handleiding accreditatie gedragstherapeuten-Hond_SPPD*. Opgeroepen op maart 3, 2023, van www.sppd.nl: https://www.sppd.nl/uploads/5/0/0/6/50067295/handleiding_accreditatie_gthond_05112020.pdf
- SPPD. (z.d.). *Handleiding accreditatie gedragstherapeuten*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.sppd.nl: https://www.sppd.nl/uploads/5/0/0/6/50067295/handleiding_accreditatie_gthond_05112020.pdf
- SPPD. (z.d.). *Voorwaarden voor diergedragstherapeuten en specialist gedrag gezelschapsdieren*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.sppd.nl: <https://www.sppd.nl/voorwaarden-accreditatie-gedragstherapeuten.html>
- Startpunthonden. (2018, september 22). *Kalmerende signalen van de hond*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.startpunthonden.nl: <https://www.startpunthonden.nl/gedrag-opvoeding/36/kalmeringssignalen-van-de-hond#:~:text=Sommige%20signalen%20voor%20het%20kalmeren%20van%20honden%20zijn,de%20voorpoten%20uit%20elkaar%20om%20iemand%20te%20kalmeren.>
- Stichting Hulphond Nederland. (2022, januari 1). *Hulphonden*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.hulphond.nl: <https://www.hulphond.nl/hulphonden/>
- Stichting Hulphond Nederland. (2022, januari 1). *Jaarstukken over 2021 Hulphond Nederland*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.stichtinghulphond.nl: <https://hulphond.nl/wp-content/uploads/2022/04/Jaarrekening-2021-Hulphond-Nederland.pdf>

- Stichting Opleiding Ruitersfederatie Nederland. (z.d.). *Orun*. Opgeroepen op maart 3, 2023, van www.orun.nl: <https://www.orun.nl>
- SurveyMonkey. (z.d.). *SteekproefCalculator: Bereken uw steekproef*. Opgeroepen op juli 14, 2023, van www.surveymonkey.com: <https://nl.surveymonkey.com/mp/sample-size-calculator/>
- Teunissen, L. (z.d.). *Stereotiep gedrag: Weven*. Opgeroepen op maart 31, 2023, van www.edepot.wur.nl: <https://edepot.wur.nl/142247>
- Tinley Academie. (z.d.). *ABA-Gevorderd*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.tinleyacademie.nl: <https://www.tinleyacademie.nl/module-2--trainen-en-medische-basiskennis.html>
- Tinley Academie. (z.d.). *Deel 2 - Paardengedragstherapie in de praktijk*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.tinleyacademie.nl: <https://www.tinleyacademie.nl/deel-2---paardengedragstherapie-in-de-praktijk.html>
- Tinley Academie. (z.d.). *Deel 3 - Stage en afstuderen paardengedragstherapie*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.tinleyacademie.nl: <https://www.tinleyacademie.nl/deel-3--stage-en-afstuderen-paardengedragstherapie.html>
- Tinley Academie. (z.d.). *Gedragstherapeut voor paarden*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.tinleyacademie.nl: <https://www.tinleyacademie.nl/opleiding-gedragstherapeut-voor-paarden.html>
- Tinley Academie. (z.d.). *Module 1: gedragskennis en leerprincipes*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.tinleyacademie.nl: <https://www.tinleyacademie.nl/module-1-gedragskennis-en-leerprincipes.html>
- Tinley Academie. (z.d.). *Module 3: De praktijk van lesgeven*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.tinleyacademie.nl: <https://www.tinleyacademie.nl/module-3-de-praktijk-van-lesgeven.html>
- Tinley Academie. (z.d.). *Opleiding gedrag en welzijn bij paarden*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.tinleyacademie.nl: <https://www.tinleyacademie.nl/opleiding-gedrag-en-welzijn-bij-paarden.html>
- Tinley Academie. (z.d.). *Opleiding Kynologisch Instructeur*. Opgeroepen op februari 10, 2023, van www.tinleyacademie.nl: <https://www.tinleyacademie.nl/opleiding-kynologisch-instructeur.html>
- Tinley Academie. (z.d.). *Paarden: lesaanbod*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.tinleyacademie.nl: <https://www.tinleyacademie.nl/paarden-lesaanbod.html>
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2022, december 1). *35 892 Wijziging van het Wetboek van Strafrecht*. Opgeroepen op mei 4, 2023, van www.tweedekamer.nl: <file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/Verslag.pdf>
- Tweespan Ruitersport. (z.d.). *Longeer en trainingsartikelen*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.tweespan.nl: <https://www.tweespan.nl/voor-uw-paard/longeer-trainingsartikelen/>

- Tweespan Ruitersport. (z.d.). *Producten*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.tweespan.nl: <https://www.tweespan.nl/voor-uw-paard/>
- Utrecht University. (z.d.). *Utrecht University Student Theses Repository*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.studenttheses.uu.nl: [studenttheses.uu.nl](http://www.studenttheses.uu.nl)
- Vep, V. (2017, november 1). *De geschiedenis van het paard*. Opgeroepen op maart 15, 2023, van www.verenigingegenpaard.nl: <https://verenigingegenpaard.nl/kennisbank/het-paard/de-geschiedenis-van-het-paard/>
- Verhaeghe, W. (2018, april 28). *Vijf kalmeringssignalen die je hond gebruikt*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van www.myanimals.com: <https://myanimals.com/nl/dieren/vijf-kalmeringssignalen/>
- Visser, K. (z.d.). *In goed gezelschap*. Opgeroepen op februari 5, 2023, van [file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/file_2.148562_001%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/file_2.148562_001%20(2).pdf): [file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/file_2.148562_001%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/file_2.148562_001%20(2).pdf)
- Visser, K., & Haven-Pross, S. (2023, juni 14). *Het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij honden en paarden*. Opgeroepen op juli 24, 2023, van https://aeres-my.sharepoint.com/personal/k_visser_aeres_nl/_layouts/15/onedrive.aspx?ga=1&id=%2Fpersonal%2Fk%2Fvisser%2Faeres%2Fnl%2FDocuments%2FP%2FNLNV%20trainingsmiddelen%2F07%20Eindrapport%2F230614%2FRapport%20Hulp%20en%20Trainingsmiddelen%20Honden%20e: https://aeres-my.sharepoint.com/personal/k_visser_aeres_nl/_layouts/15/onedrive.aspx?ga=1&id=%2Fpersonal%2Fk%2Fvisser%2Faeres%2Fnl%2FDocuments%2FP%2FNLNV%20trainingsmiddelen%2F07%20Eindrapport%2F230614%2FRapport%20Hulp%20en%20Trainingsmiddelen%20Honden%20e
- Vroman, K., Arthanat, S., & Lysack, C. (2015, februari 1). *"Who over 65 is online?" Older adults' dispositions toward information communication technology*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.10.018>
- Wagening Universiteit & Research. (2022, januari 1). *Missie "Gezelschapsdieren en dieren voor"*. Opgeroepen op februari 24, 2023, van www.wur.nl: <file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/2022%20LNV-MMIP%20Gezondheid%20welzijn%20gezelschapsdieren%20en%20dieren%20voor%20vermaak.pdf>
- Wageningen University & Research. (2020, augustus 25). *Dierenwelzijn als zelfstandige waarde van duurzaamheid*. Opgeroepen op maart 31, 2023, van www.wur.nl: <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/livestock-research/show-wlr/dierenwelzijn-als-zelfstandige-waarde-van-duurzaamheid.htm>
- Walton, M. (2019, november 8). *Blest Practices*. Opgeroepen op februari 8, 2023, van www.pthu.nl: <https://www.pthu.nl/Over-PThU/Organisatie/Medewerkers/m.walton/downloads/martin-walton-blest-practices-afscheidsrede-8-november-2019.pdf>

- Wendt, A. (2023, februari 5). *Stress signalen bij honden: hoe herken je ze?* Opgeroepen op februari 12, 2023, van [www.aniekwendt.nl](https://www.aniekwendt.nl/gedragsproblemen/stress-signalen-bij-honden/): <https://www.aniekwendt.nl/gedragsproblemen/stress-signalen-bij-honden/>
- Wilgen, A. v. (2020, augustus 10). *Het aflezen van emoties bij honden & paarden*. Opgeroepen op maart 31, 2023, van https://www-greeni-nl.aeres.idm.oclc.org/iguana/www.main.cls?surl=search&p=9d3c19f2-e5ae-4947-907f-72f5bfa1531d#navigation:file:///C:/Users/Gebruiker/Downloads/file_2.147361_001.pdf
- Wilson, C. (1998, december 14). *Companion animals in human health*. Opgeroepen op juli 14, 2023, van [www.books.google.nl](https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=yyM5DQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA251&dq=types+of+working+animals+and+training&ots=g4PhDQyo6h&sig=xyqJlItL_3YD9Y3329iAcFLH490&redir_esc=y#v=onepage&q=types%20of%20working%20animals%20and%20training&f=false): https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=yyM5DQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA251&dq=types+of+working+animals+and+training&ots=g4PhDQyo6h&sig=xyqJlItL_3YD9Y3329iAcFLH490&redir_esc=y#v=onepage&q=types%20of%20working%20animals%20and%20training&f=false
- Yzermans, T. (z.d.). *Symmetrical horse training*. Opgeroepen op februari 12, 2023, van [www.symmetricalhorsetraining.com](https://www.symmetricalhorsetraining.com/hulpmiddelen/#:~:text=De%20kaptoom%20is%20uitgevonden%20om,of%20de%20kin%20te%20benadelen): <https://www.symmetricalhorsetraining.com/hulpmiddelen/#:~:text=De%20kaptoom%20is%20uitgevonden%20om,of%20de%20kin%20te%20benadelen>
- *Werkgroep Paard & Ezel. (2021). Onderzoek inzet paarden en ezels in de hulpverlening.**
In: Werkgroep AAI professionalisering.
- .

Bijlages

- Bijlage 1. Scholen voor trainers
- Bijlage 2. Keurmerken en accreditatie-eisen
- Bijlage 3. Hulp- en trainingsmiddelen
- Bijlage 4. Stresssignalen
- Bijlage 5. Interviewvragen
- Bijlage 6. Informed consent
- Bijlage 7. Procedure interview
- Bijlage 8. Procedure Delphi-methode
- Bijlage 9. Delphi-methode vragen
- Bijlage 10. Planning
- Bijlage 11. Volledige resultaten deelvraag 1
- Bijlage 12. Volledige resultaten deelvraag 2
- Bijlage 13. Volledige resultaten deelvraag 3
- Bijlage 14. Volledige resultaten deelvraag 4

Bijlage 1. Scholen voor trainers

Bijlage 1.1. Hondenscholen met opleidingen

EduPet

De lessen vinden plaats bij Martin Gaus Academie.

Kynologisch gedragstherapeut

Basisinformatie

Toekomstige gedragstherapeuten volgen drie modules en daarna een specialisatie. Bij het behalen van alle modules en de specialisatie krijgt de student een diploma voor Kynologisch gedragstherapeut. De lessen zijn online en daarnaast zijn er praktijkdagen bij de Martin Gaus Academie. De studenten lopen daarnaast nog stage, zodat alle theorie ook leren toepassen. Leren gedragsproblematiek op te lossen door gedrag uit te leggen en de eigenaar en hond te trainen om elkaar te begrijpen.

Duur van de opleiding

- De opleiding duurt minimaal drie jaar
- Leren op eigen tempo door lessen in te plannen
- Minimaal 45 praktijkdagen naast de theoretische onderdelen

Accreditatie

- Accreditatie hetzelfde als Martin Gaus Academie (EduPet, 2023)

Kynologisch Instructeur

Basisinformatie

- Toekomstige instructeurs volgen vier modules
- Na het behalen van alle modules krijgen zij een diploma tot Kynologisch instructeur
- Online theoretische lessen
- Praktijkdagen bij de Martin Gaus Academie
- Naast de lessen en de training lopen de studenten stage bij een erkend leerbedrijf
- De student leert om honden te trainen en eigenaren uitleggen hoe zij hun hond kunnen trainen door het gedrag en leermethodes uit te leggen

Duur van de opleiding

- Deeltijd MBO-niveau
- Minimaal een jaar
- De studenten moeten de opleiding binnen twee jaar hebben afgerond!

Accreditatie

- Accreditatie hetzelfde als Martin Gaus Academie (EduPet, 2023)

Martin Gaus Academie

Kynologisch gedragstherapeut

Basisinformatie

- De studenten leren hoe zij gedragsproblematiek herkennen, hoe je hier mee kan omgaan/afleren en de eigenaren te coachen hoe zij met hun hond om moeten gaan.
- Opleiding heeft drie modules en één specialisatie
 - Module 1: Basiskennis
 - Module 2: Leren & gedrag
 - Module 3: Mensbegeleiding
 - Module 4. Specialisatie kynologisch gedragstherapeut
 - Privé-instructeur
 - GT-instructeur
- Kynologisch gedragstherapeut/gedrags- en welzijnsdeskundige

Duur van de opleiding

- Groot gedeelte van de theorie is thuis en kan op eigen planning
- De opleiding duurt minimaal drie jaar
- Er zijn in totaal 45 praktijkdagen bij de Martin Gaus Academie
- Voor module twee tot en met vier geldt een verplichte stage van vier tot acht uur per week

Examinering

- Praktijktoetsen
- Theorietoetsen
- Opdrachten

Accreditatie

- NVGH
- SPPD

Wat kunnen de afgestudeerde studenten

- Anamnese afnemen
- Diagnose stellen
- Oorzaken herkennen van afwijkend gedrag
- Onderliggende motivaties doorgronden
- Normaal gedrag onderscheiden van afwijkend gedrag
- Lichamelijke oorzaken die problemen geven herkennen
- De kennis om cliënten door te verwijzen naar dierenartsen
- Juiste therapieën met juiste methode en hulpmiddelen hanteren
- Eigenaren begeleiden tijdens therapiesessies
- Nazorg bieden
- Eigen praktijk opzetten
- Een goede manier van bedrijfsvoering doorgeven

(EduPet, 2023)

Kynologisch instructeur

Basisinformatie

- Het leren van hondeneigenaren begeleiden in het leer proces
- Kennis opdoen van gedrag en leerprincipes
- Bestaat uit vier hoofdvakken
 - Basiskennis
 - Leren & gedrag
 - Mensenbegeleiding
 - Didactische Vaardigheden
- Bij het behalen van alle modules krijgt een student een diploma
- Opleiding is voor mensen die professioneel willen trainen en andere mensen willen begeleiden

De duur van de studie

- Deeltijdopleiding op MBO-niveau
- Studenten moeten binnen twee jaar de studie hebben afgerond

Accreditatie

- SPPD
- Raad van Beheer op Kynologisch gebied

(Martin Gaus Academie, 2022)

Instructeur II – Trainingstechnieken

Basisinformatie

- Studenten moeten Kynologisch instructeur diploma hebben behaald
- Ervaring hebben met honden is handig
- Minimaal 18 jaar zijn

Duur van de cursus

- Vier lesdagen van 10:00 tot 16:00
- Eén examendag

Accreditatie

- NVGH
- SPPD

Wat kunnen de afgestudeerde studenten:

- Werken met verschillende trainingstechnieken
- Werken met verschillende beloningsschema's
- Leren welke hulpmiddelen er zijn en hoe te gebruiken
- Voor- en nadelen van hulpmiddelen inschatten

(Martin Gaus Academie, 2021)

Instructeur III – kennis verdiepen en leren overdragen

Basisinformatie

- Studenten moeten Kynologisch instructeur diploma en instructeur II hebben behaald
- Ervaring hebben met honden is handig
- Minimaal 18 jaar zijn

Duur van de cursus

- Vijf lesdagen van 10:00 tot met 16:00
- Geldt een aanwezigheidsplicht

Accreditatie

- NVGH
- SPPD

Wat kunnen de afgestudeerde studenten:

- Studenten weten hierna de omgangsnormen tussen hond en mens
- Hoe de ze de omgangsnormen moeten overbrengen
- Vakkennis en didactische vaardigheden
- Sociale vaardigheden
- Welke materialen kan men het beste gebruiken voor wanneer
- Welke trainingsmethodes zijn het beste
- Ruimte indelen
- Luisteren
- Leren lesgeven
- Leren begrenzen
- Rangorde
- EHBO

(Martin Gaus Academie, 2021)

Tinley academie

Kynologisch instructeur

Basisinformatie

- Voor mensen die hondentrainer willen zijn of een hondenschool willen opzetten
- Is een cursus
- Bestaat uit drie modules
 - Module 1. Gedragskennis en leerprincipes/ABA (algemene basisopleiding voor africhten)
 - Module 2. Trainen van honden met medische basiskennis
 - Module 3. Praktijk van lesgeven
- Twee facultatieve praktijkdagen bij de derde module

De duur van de cursus

- De opleiding duurt anderhalf tot twee jaar
- Studenten mogen maximaal vijf jaar over de opleiding doen

Accreditatie

- Raad van Beheer
- SPPD

Wat kunnen studenten na de cursus

- Begeleiden van mensen bij het opvoeden en trainen van honden
- Zelf honden trainen

(Tinley Academie, z.d.)

- Herkennen en gebruiken van moderne leerprincipes en trainingsmethodes

(Tinley Academie, z.d.)

- Het aanleren van gedrag

- De trainbaarheid van verschillende rassen en honden herkennen
- Fysieke en mentale gesteldheid van honden inschatten

(Tinley Academie, z.d.)

- Leerstijlen van mensen inschatten
- Didactiek toepassen
- Veiligheid inschatten
- Praktijkervaring opdoen

(Tinley Academie, z.d.)

Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum

Kynologisch instructeur/individuele instructeur

Basisinformatie

- Moet minimaal een niveau Mbo vier diploma hebben
- Sommige vakken zijn in het Engels
- Lesmaterialen zijn in het Engels
- De meeste lessen zijn in het Nederlands
- Viermodules met ieder een examen
 - Module 1. Gedrag & leren
 - Module 2. Training – de theorie
 - Module 3. Didactiek & omgang
 - Module 4. Training – de praktijk
- Stage van minimaal 50 uur en vier maanden lang (geld alleen voor de Kynologisch instructeur)

Duur van de opleiding

- Minimale duur van anderhalf tot twee jaar
- Lessen op vrijdag (één keer in de drie weken, van 09.30 tot 17.00 uur)
- Lessen op zaterdag (één keer in de twee weken, van 09.30 tot 17.00 uur)
- Student moet zichzelf inschrijven voor de lessen

Examinering

- Moet minimaal een stage van 50 uur over vier maanden (geld alleen voor de Kynologisch instructeur)
- Per module een examen in vorm van een toets of opdracht
- Soms huiswerkopdrachten voor een cijfer
- Alles moet voldoende afgerond zijn

Accreditatie

- Raad van Beheer
- SPPD
- APDT-BeNe

(Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum, z.d.; Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum, z.d.)

Kynologisch instructeur

Module 1 | Gedrag & Leren

In deze module wordt de basis gelegd voor je kennis over honden. Hoe leren ze? Hoe communiceren ze met de buitenwereld? Wat is de achtergrond van veel vragen waarvan cursisten verwachten dat jij het antwoord daarop weet?

Onderwerpen die aan bod komen zijn:

- Leerprincipes
- Lichaamstaal en rassenkennis
- Ontwikkeling van pup tot volwassen hond
- Gedragssystemen
- Prikkelverwerking
- Spel
- Signaleren van probleemgedrag (angst, agressie, stress) en meer...

Leeftijd/niveau

- 18 jaar of ouder, mbo-niveau 4

Duur

9 lesdagen, van 09.30 tot 17.00 uur, en een halve dag voor de toets. Mogelijk op vrijdag (één keer in de drie weken) of op zaterdag (één keer in de twee weken). Onze lesdagen zijn inclusief koffie, thee en lunch.

Prijs

€1.188,- excl. btw (21%) + €75,- excl. btw voor het maken van de toets.

(€200,- excl. btw-aanbetaling bij aanmelding, rest zes weken voor aanvang module)

Voor meer informatie over inschrijven voor de opleiding of de interesselijst, ga dan via [deze link](#) naar de hoofdpagina van de instructeursopleiding.

(Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum, z.d.)

Module 2 | Training; De Theorie

Nadat je in de vorige module de hond en zijn leerprocessen hebt leren kennen, ga je in deze module verdiepen in hoe je een goede training inhoud geeft. Je maakt kennis met diverse trainingsmethodes, die allemaal als overeenkomst hebben dat ze uitgaan van het bekrachtigen van gewenst gedrag. Met al die kennis kun je uiteindelijk gaan instrueren volgens de methode (of combinatie van meerdere methodes) die jouw voorkeur heeft.

Onderwerpen die onder meer aan bod komen zijn:

- Lure & reward (lokken), SATS, clicker, BAT, creatief lesgeven
- Opvoedingsoefeningen
- Inzet van trainingsmateriaal en oefeningen die voorbereiden op dagelijkse praktijk
- Puppylessen
- Het verzorgen van theorielessen

Leeftijd/niveau

- 18 jaar of ouder
- Mbo-niveau 4

Toelating

- Module 1 moet succesvol afgerond zijn.

Vrijstelling

Als je denkt dat je een bepaalde methode voldoende beheerst, kun je hiervoor vrijstelling aanvragen. Je wordt wel over alle methodes getoetst.

Duur

Acht lesdagen, van 09.30 tot 17.00 uur, en een halve dag voor de toets. Mogelijk op vrijdag (één keer in de drie weken) of op zaterdag (één keer in de twee weken). Onze lesdagen zijn inclusief koffie, thee en lunch.

Prijs

€840 excl. btw (21%) + €75,- excl. btw voor het maken van de toets.

Voor meer informatie over inschrijven voor de opleiding of de interesselijst, ga dan via deze link naar de hoofdpagina van de instructeursopleiding.
(Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum, z.d.)

Module 3 | Didactiek & Omgang

Honden zijn als instructeur op een hondenschool een belangrijk onderdeel van je werk. Maar de persoon die aan de andere kant van de lijn de hond vasthoudt, is minstens zo belangrijk! Daarom leer je in deze vierdaagse module hoe je de eigenaar op een prettige manier kunt begrijpen, motiveren, begeleiden en helpen. Daarnaast leer je hoe je een les opbouwt en inricht zodat jouw uitleg effectief is.

Onderwerpen die onder meer aan bod komen zijn:

- Communicatie
- Motiveren en empathisch vermogen
- Opzetten van een lesplan
- Luistervaardigheid en rollenspellen
- Presentatietechnieken
- Maken en presenteren van een theorieles

Docenten

- Erica Bokelmann
- Monique Bladder
- Martine Groefsema
- Michel Berendsen
- Sam Turner
- Laure-Anne Viselé

Leeftijd/niveau

- 18 jaar of ouder
- Mbo-niveau 4

Toelating

Om mee te kunnen doen moeten module 1 en 2 succesvol afgerond zijn.

Vrijstelling

In principe geen vrijstelling mogelijk, alleen bij aantoonbare en overheid erkende diploma's op het gebied van pedagogiek, didactiek of coaching.

Duur

4 lesdagen, van 09.30 tot 17.00 uur, en een halve dag voor presentatie (eindopdracht). Mogelijk op vrijdag (één keer in de drie weken) of op zaterdag (één keer in de twee weken). Onze lesdagen zijn inclusief koffie, thee en lunch.
(Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum, z.d.)

Module 4 | Inhoud Van De Les: De Praktijk

In deze module ga je in de praktijk aan de slag. Eerst oefen je met elkaar, maar je gaat ook al oefenen met zogenoemde 'groene cursisten'. Want oefening baart kunst, nietwaar? Alle kennis die je opgebouwd hebt in de voorgaande modules en de ervaringen die je al opgedaan hebt tijdens je stage, komen hier samen. In deze module breng je alle onderwerpen die in module 2 aan bod gekomen zijn in de theorie, in kleine groepjes in de praktijk.

Docenten

- Erica Bokelmann
- Monique Bladder
- Sylvia Haveman
- Judith Lissenberg
- Sam Turner

Leeftijd/niveau

- 18 jaar of ouder
- Mbo-niveau 4

Toelating

Om deel te kunnen nemen moeten modules 1 t/m 3 succesvol afgerond zijn.

Vrijstelling

Als je denkt dat je een bepaalde methode voldoende beheerst, kun je hiervoor vrijstelling aanvragen. Je wordt wel geacht mee te doen aan het afsluitende praktijkexamen.

Duur

6 lesdagen, van 09.30 tot 17.00 uur, en een (halve) dag voor het praktijkexamen. Mogelijk op vrijdag (één keer in de drie weken) of op zaterdag (één keer in de twee weken). Onze lesdagen zijn inclusief koffie, thee en lunch.

Prijs

€840 excl. btw (21%) + €75,- excl. btw voor het maken van de toets

Bij vrijstelling voor een lesdag(en) worden extra kosten in rekening gebracht voor het praktijkexamen.

Voor meer informatie over inschrijven voor de opleiding of de interesselijst, ga dan via deze link naar de hoofdpagina van de instructeursopleiding.
(Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum, z.d.)

Gedragstherapeut

Basisinformatie

- Leren begeleiden van problematiek bij honden
- Leren met emoties om te gaan van hond en eigenaar
- Leren gesprekken aan te gaan
- Begrijpen wat de mogelijke oorzaak is
- Moet een Hbo-opleiding hebben afgerond
- Lessen zijn in het Nederlands

- Lesmateriaal in het Engels
- Verplicht een Kynologisch Instructeur opleiding hebben afgerond met CKI-geaccrediteerde opleidingsinstituten

Duur van de opleiding

- Minimaal twee en half jaar
- Dertig lesdagen op school die één keer in de twee á drie weken wordt gegeven
- Lessen zijn van half tien tot vijf uur
- Naast school is de student acht tot twaalf uur met school bezig
- Vijf keer meelopen met gedragstherapeut om te observeren
- Vijf zelfstandige casussen begeleiden

Examinering

- Eindpresentatie over de stage en zelfstandige casussen
- Een theorie-examen
- Meerdere opdrachten
- Alles moet met een voldoende zijn afgerond
- Soms huiswerk voor cijfer
- Laatste module zit een praktijkexamen aangekoppeld

Accreditatie

- NVGH (Nederlandse Vereniging van Honden Gedragstherapeuten)

(Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum, z.d.)

Special Hond in Animal Assisted Interventions (SHAAI)

Basis informatie

- Voor professionals met beroep in de zorg
- Gebruiken van honden bij medische zorgvraag
- Leren met welzijn van de hond om te gaan
- Leren met de veiligheid van hond, cliënt en therapeut om te gaan
- De belangrijke waarde van de relatie tussen de AAI-professional en de ingezette hond.
- De ethologie, het gedrag, de emoties, de ontwikkeling en training van honden voor, na en tijdens AAI
- Herkennen van stress en pijn bij honden en hierop adequaat reageren
- Het welzijn van een hond en de AAI-professional zelf zowel psychisch als fysisch te bewaken en te waarborgen (Work-Life-Balance)
- De mens-dier-relatie en actuele ontwikkelingen in AAI. Hierdoor kun je ethische overwegingen maken, zoals analytisch bestaande interventies onderzoeken en hierop reflecteren (One Health, One Welfare)
- Het plannen, managen, verantwoorden, uitvoeren en evalueren van interventies waarin honden ingezet worden binnen je eigen vakgebied en wat passend is voor jouw doelgroep, jouw hond(en) en jezelf
- De werkingsmechanismen van AAI in voornamelijk pedagogische en psychologische werkgebieden
- Vooraf moet de student een HBO- of WO-zorgopleiding te hebben gedaan
- Acht modules
 - Module 1 – introductie AAI
 - Module 2 – Basis Hond in AAI
 - Module 3 – Training Hond voor AAI
 - Module 4 – Theorie AAI
 - Module 5 – Welzijn Hond in AAI

- Module 6 – AAI in de Praktijk
- Module 7 – Stage AAI met honden
- Module 8 – Thesis AAI

Duur van de opleiding

- Veertig lesdagen
- De lesdag is in principe op donderdag (één keer in de twee weken, van 09.30 tot 16.30 uur).
- Acht uur per week voor extra kennis op te doen
- Totale duur is ongeveer anderhalf jaar
- Minimaal tachtig uur durende stage van max. vier maanden

Accreditatie

- ISAAT (International Society for Animal Assisted Therapy)
- AAI-register

(Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum, z.d.)

DogVision

Kynologisch instructeur

Basisinformatie

- Goede relatie tussen mens hond tijdens het trainen
- Opvoedcursussen geven
- Trainen van honden bij jacht, recreatie of detectie
- Diervriendelijk trainen
- Drie modules
 - Module 1a Toegepaste Ethologie van de Hond
 - Gedrag van de hond
 - Wetenschappelijke kennis
 - Ethologie
 - Module 1b Leren bij Honden
 - Hoe leert een hond
 - Ethologie
 - Leerprincipes
 - Trainingsthema's
 - Slimmer trainen met de hond
 - Module 2 Praktijk trainen en Instructie geven
 - Aanleren van gewenst gedrag
 - Omgang met de hond
 - In groepen trainen

Duur van opleiding

- Eerste module zes dagen
- Tweede module zes dagen
- Derde module zeven dagen
- Kan maar drie keer per jaar worden ingepland

Accreditatie

- Commissie Kynologisch Instructeur (CKI) van de Raad van Beheer op kynologisch gebied in Nederland

(DogVision, z.d.)

Extra informatie module 1a Toegepaste Ethologie van de Hond

Module 1a

In deze 6-daagse module leer je het gedrag van honden doorgronden volgens de ethologische benadering. Deze benadering op basis van wetenschappelijke feiten is bijzonder interessant voor jou als hondenliefhebber om het gedrag van honden beter te begrijpen. Deze feiten zijn bovendien uitstekend te vertalen naar een optimale omgang met onze honden in de praktijk. Uiteraard staat hierbij altijd het welzijn van mens en hond voorop. Deze module is bovendien geschikt als startmodule voor de erkende opleidingen tot kynologisch instructeur, gedragstherapeut voor honden en gedragsbeoordelaar van honden.

Inhoud module

De inhoud van deze module volgt de vier vragen van de ethologie zoals deze geformuleerd zijn door de etholoog Nico Tinbergen. Na een toelichting over deze vier vragen van de ethologie staat de wijze waarop onze huishond gedomesticeerd is centraal. Je leert over de effecten van domesticatie op zowel uiterlijk als gedrag van honden. Herkenning van gedrag is de basis voor het maken van goede observaties, die je nodig hebt op het trainingsveld en bij gedragstherapeutisch werk. Daarom leer je van vakdocenten gedrag van honden te beschrijven en te groeperen naar functie in gedragssystemen. Tijdens de lessen oefen je veel met het herkennen van gedragingen als uiting van agressie, angst en spanning aan de hand van foto's en video's. Hoe een dier zich ontwikkelt is ook een van de vragen van de ethologie. Je leert wat nodig is voor de ontwikkeling van een pup tot een stabiele en sociale hond. Ook leer je over de meest actuele inzichten op het gebied van communicatie met onderwerpen als dominantie, rangorde en territorium bij wolven en honden. Bij de vraag over de oorzaak van gedrag leer je deze vraag op verschillende manieren te beantwoorden. Hierdoor krijg je de basis aangereikt om in je verdere opleiding probleemgedrag bij honden te kunnen verklaren.

Overige informatie

De module Toegepaste Ethologie van de Hond is zeer geschikt om als losse cursus te volgen voor iedere hondenliefhebber met interesse in het gedrag van honden. De module is bovendien geschikt als startmodule voor de opleidingen Kynologisch Instructeur, Gedragstherapie bij Honden en Gedragsbeoordeling bij honden.

Cursusdata en lestijden

De module Toegepaste Ethologie van de Hond bestaat uit 6 dagen en staat drie keer per jaar op het programma. Je kunt dus 3x per jaar starten met de door jou gekozen opleiding. De cursusdata vind je hier.

De lestijden zijn van 10.00 tot uiterlijk 17.00 uur (tenzij anders vermeld bij de cursusdata).

Vereiste voorkennis

De docenten gaan ervan uit dat je beschikt over algemene kennis over het houden van een hond. Verder is geen specifieke voorkennis vereist.

Studiebelasting

Deze module beslaat 4 ECTS (European Credit Transfer System). Per lesdag is naar schatting gemiddeld 2 dagen thuisstudie nodig. De studiebelasting is inclusief opdrachten en de voorbereiding op het tentamen.

Beoordeling

De afronding van deze module bestaat uit een schriftelijk tentamen.

Toegekende educatie punten

De Commissie Kynologisch Instructeur van de Raad van Beheer heeft deze module gewaardeerd met 55 accreditatiepunten in de categorie A.
(DogVision, z.d.)

Extra informatie module 1b Leren bij Honden

Module 1b

De inhoud van deze zesdaagse module staat volledig in het teken van de wijze waarop honden leren. Door de combinatie van praktijk- en theoriegerichte kennis over leren ga je de manieren waarop onze honden leren beter doorgronden. De inhoud is voor jou, als instructeur, trainer of hondenliefhebber, een absolute aanrader als je slimmer en effectiever je maatje wil trainen of opleiden. Uiteraard staat bij alle onderwerpen het welzijn van mens en hond voorop. Deze module is bovendien geschikt als startmodule voor de erkende opleidingen tot kynologisch instructeur en tot gedragstherapeut voor honden.

Inhoud module

De module begint met de wijze waarop een hond zich ontwikkelt en de rol, die leren hierbij speelt. Je leert over de manieren waarop honden leren, van klassieke en operante conditionering tot sociaal leren, en het veilig en verantwoord inzetten van hulpmiddelen daarbij. De vakdocenten bespreken dit aan de hand van veel videovoorbeelden van allerlei typen trainingen. Je leert vervolgens deze theorie van het beloningsgericht trainen te vertalen naar de praktijk. Denk daarbij aan live demo's van clickertraining en een stappenplan maken om een oefening bij een hond aan te leren. Ook de voor- en nadelen van de beloningsgerichte en de correctiegerichte training leer je op een rijtje zetten aan de hand van videovoorbeelden. Bij dit alles is het natuurlijk belangrijk dat je ook leert wat de actuele wetenschappelijke inzichten zijn over cognitie bij honden. De module sluit af met een overzicht en discussie over trainingen in de praktijk.

Overige informatie

De module Leren bij Honden is zeer geschikt om als losse cursus te volgen voor iedere hondenliefhebber met interesse in de achtergronden van leren en de training van honden. De module is bovendien geschikt als startmodule voor de erkende opleidingen Kynologisch Instructeur en Gedragstherapie bij Honden. Vanaf 2021 maakt deze module verplicht deel uit van de opleiding Kynologisch Instructeur.

Cursusdata en lestijden

De module Leren bij Honden bestaat uit 6 dagen en staat drie keer per jaar op het programma. Je kunt dus drie keer per jaar starten met de door jou gekozen opleiding. De cursusdata vind je hier. De lestijden zijn van 10.00 tot uiterlijk 17.00 uur (tenzij anders vermeld bij de cursusdata)

Vereiste voorkennis

De docenten gaan ervan uit dat je beschikt over algemene kennis over het houden van een hond. Verder is geen specifieke voorkennis vereist. Met een (eigen) hond heb je, bij voorkeur vooraf, een zo breed mogelijke trainingservaring opgedaan.

Studiebelasting

De module Leren bij Honden beslaat 4 ECTS (European Credit Transfer System). Per lesdag is gemiddeld 2 dagen thuisstudie noodzakelijk. De studiebelasting is inclusief opdrachten en de voorbereiding op het tentamen.

Beoordeling

De afronding van deze module bestaat uit een schriftelijk tentamen.

Vrijstelling of zelfstudie

Een overzicht van vooropleidingen vind je hier.
(DogVision, z.d.)

Extra informatie module 2 Praktijk trainen en Instructie geven

Module 2 (voorheen Kynologisch Instructeur)

In deze achtdaagse module ga je aan de slag met het aanleren van gewenst gedrag in de dagelijkse omgang met de hond en het geven van instructie. Je werkt in kleine groepen onder begeleiding van ervaren praktijkdocenten. Hierbij oefen je in een veilige omgeving en stimulerende setting met je mede-cursisten. De lesstof van de module Ethologie van de Hond en vooral van de module Leren bij Honden breng je hier in praktijk.

Je leert veel manieren om allerlei opvoed- en gehoorzaamheidsoefeningen aan te leren, daarbij ondersteund door onder andere een uniek cursusboek en e-learning. Bovendien oefen je met het aanleren van complexere oefeningen volgens verschillende trainingsmethoden. Hierbij is er de mogelijkheid om je meer te verdiepen in speciale oefeningen, bijvoorbeeld voor hulphonden of detectiehonden. Ook het trainen en rehabiliteren van honden die aanvankelijk niet benaderbaar zijn, bijvoorbeeld door sterke agressie of angst, is een mogelijk onderwerp.

Bij dit alles is volop aandacht voor de mens - hond combinatie. Die is en blijft namelijk uniek en bijzonder. Om iedere combinatie zo goed mogelijk tot zijn recht te laten komen, leer je om je aanpak steeds weer aan te passen aan de individuele cursist en de individuele hond. Je leert omgaan met verschillende leerstijlen en het afstemmen van de les op de behoeften en capaciteiten van je cursist. Tijdens de praktijkdagen staat het werken met honden en eigenaren steeds centraal. Tijdens oefensessies leer je bovendien de relatie tussen eigenaar en hond in te schatten, de hond te 'lezen' in interactie met de eigenaar en afleidende prikkels die op de hond inwerken te herkennen. Deze opleiding geeft je dus zowel als trainer en als instructeur een breed arsenaal aan methoden en inzichten mee. Hierdoor ontstaat een goede basis voor verantwoord en veilig trainen van honden en lesgeven aan honden en hun houders.

Overige informatie

De module Praktijk trainen en Instructie geven is onderdeel van de opleiding Kynologisch Instructeur en van de opleiding Gedragstherapie bij Honden. Een overzicht van de opleidingen en de bijbehorende modules vind je hier.

Deze module is vanaf 2021 volledig vernieuwd en wordt door DogVision in eigen beheer gegeven. De inhoud van deze praktijkmodule voldoet aan de eindtermen van de CKI-erkenning tot Kynologisch Instructeur van de Raad van Beheer. Je traint tijdens deze module met je eigen hond of een 'geleende' hond.

Cursusdata en lestijden

De module Praktijk trainen en Instructie geven bestaat uit zeven dagen en staat drie keer per jaar op het programma. De cursusdata vind je hier. De lestijden zijn van 10.00 tot uiterlijk 17.00 uur.

Lesmateriaal

Bij deze module is de cursusmap (Nederlandstalig) bij de prijs inbegrepen. Het Handboek Kynologisch Instructeur dient door de cursist zelf aangeschaft te worden.

Vereiste voorkennis

De modules Toegepaste Ethologie van de Hond en Leren bij Honden zijn vereist als voorkennis. Met het bewijs van deelname van deze modules kun je deze module Praktijk trainen en Instructie geven

al volgen. Het diploma Kynologisch Instructeur ontvang je als alle drie de modules met een voldoende zijn beoordeeld.

Het is bovendien belangrijk dat je aan kunt tonen dat je met een (eigen) hond tenminste een volledige opvoed- of gehoorzaamheidscursus hebt gevolgd. Meer ervaring in het trainen met een (eigen) hond is sterk aanbevolen.

Studiebelasting

Per lesdag is twee dagen thuisstudie noodzakelijk, waaronder één trainingsdag met medecursist(en). Deze module beslaat zes ECTS (European Credit Transfer System). Dat is inclusief opdrachten en de voorbereiding op het officiële CKI theorie-examen en het praktijkexamen.

Afhankelijk van je begin- en ervaringsniveau in het trainen met honden kan het zijn dat je een extra praktijkperiode volgt in de vorm van bijvoorbeeld extra trainingsdagen of een stage bij een hondenschool of vereniging.

Beoordeling

De beoordeling bestaat uit trainingsopdrachten, een schriftelijk tentamen en een praktijkexamen.

Vrijstelling of zelfstudie

- Een overzicht vind je hier
- Het is niet mogelijk om deze module in zelfstudie te volgen
- Je krijgt vrijstelling voor deze module als je CKI erkend kynologisch instructeur bent of het diploma Kynologisch Instructeur hebt behaald bij een van de CKI erkende opleiders
- Heb je een andere instructieopleiding gevolgd die niet bij het overzicht van de vrijstellingen staat dan kun je een kopie van je certificaat sturen met het verzoek om vrijstelling

Extra informatie

Als cursist heb je toegang tot e-learning op de site van DogVision.

Toegekende educatie punten

De Commissie Kynologisch Instructeur van de Raad van Beheer heeft deze module gewaardeerd met 55 accreditatiepunten in de categorie A.

Kosten

De module is vrijgesteld van btw. De kosten voor deze module zijn inclusief de cursusmap, lunch en consumpties.

(DogVision, z.d.)

Gedragstherapie bij honden

Basisinformatie

- Gedragsproblemen herkennen bij honden en hiermee trainen
- Het helpen van hondeneigenaren
- Analyseren van honden
- Succesvolle behandelplannen maken
- Optimaal leren omgaan met mensen en dieren
- Bestaat uit tien modules
 - Module 1a toegepaste ethologie van de hond
 - Module 1b leren bij honden
 - Module 2 praktijk trainen en instructie geven
 - Module 3 biologie van de hond

- Module 4 probleemgedrag bij honden
- Module 5a welzijn en abnormaal gedrag bij honden
- Module 5b gedragstherapie in de praktijk
- Module 6 individueel begeleide praktijkperiode
- Module 7 cliëntgericht adviseren
- Module 8 mens achter de hond

Opleidingsduur

- Module 1a toegepaste ethologie van de hond, zes dagen
- Module 1b leren bij honden, zes dagen
- Module 2 praktijk trainen en instructie geven, acht dagen
- Module 3 biologie van de hond, zeven dagen
- Module 4 probleemgedrag bij honden, zeven dagen
- Module 5a welzijn en abnormaal gedrag bij honden, drie dagen
- Module 5b gedragstherapie in de praktijk, negen dagen
- Module 6 individueel begeleide praktijkperiode, vijf dagen
- Module 7 cliëntgericht adviseren, onbekend
- Module 8 mens achter de hond, drie dagen
- Een module kan maar één, twee of drie keer per jaar ingepland worden, ligt aan de module

Examinering

- Schriftelijke tentamens
- Trainingsopdrachten
- Praktijkexamens
- Verslagen
- Consult opdrachten
- Gedragsconsult uitvoeren met echte casus
- Intervisie met een eigen casus

Accreditatie

- CKI
- KI van de Raad van Beheer

(DogVision, z.d.; DogVision, z.d.; DogVision, z.d.; DogVision, z.d.; DogVision, z.d.; DogVision, z.d.; DogVision, z.d.; DogVision, z.d.; DogVision, z.d.)

Kynotrain

Kynologisch Instructeur

Basisinformatie

- Opleiding tot honden trainer
- Leren instructies, begeleiding en coaching geven
- Praktijk en theorie gemixt
- Eén keer in de drie weken les
- Theorie
 - De ontwikkeling van puppy's;
 - De theorie van de gedragsleer;
 - Raskenmerken en de verschillen hierin;
 - Leerstijlen en voorkeuren van zowel honden als begeleiders;
 - Het verschil tussen opvoeding van honden en training van honden;
 - Het verschil tussen aanleren en afleren;
 - Medische zaken en EHBO;

- Hulpmiddelen die ingezet kunnen worden (waarvan sommige niet altijd gewenst zijn)
- Veiligheid op het veld
- **Praktijk**
 - De opbouw van de oefeningen volgens de instructiewijze;
 - De opbouw van de oefeningen volgens de coaching manier;
 - De opbouw van een les;
 - De opbouw van een cursus;
 - Het lesgeven aan individuele cursisten binnen een groep;
 - Het lesgeven aan groepen;
 - Dynamiek binnen groepen;
 - Het testen van karaktereigenschappen; En uiteraard het lesgeven binnen verschillende leeftijdscategorieën.
- Stage van minimaal 60 uur waarvan 20 uur huiswerkopdrachten zijn en 40 uur echt stageloopt

Duur van de opleiding

- Stage van minimaal 60 uur waarvan 20 uur huiswerkopdrachten zijn en 40 uur echt stageloopt
- Zeventien lessen volgen
- Ongeveer acht tot negen maanden aan lessen

Examinering

- Theoretische examen
- Stageverslag

Accreditatie

- Raad van Beheer

(Kynotrain, 2016)

Psychosociale Hulphond instructeur

Basisinformatie

- Verplicht afronden van kynologisch instructeur opleiding
- Specifiek voor trainen van honden voor mensen met PTSS
- Leren met cliënten een gesprek en vertrouwensband op te bouwen
- Ondersteunen van honden uitkiezen voor Hulphond
- Signaleringsplannen leren maken
- Is een cursus

Duur van de opleiding

- Zestien lesdagen
- Duurt negen maanden

Examinering

- Toetsen
- Stage

Accreditatie

- Raad van Beheer op Kynologische gebied

(Kynotrain, 2016)

HACR (Honden Adviescentrum Roermond)

Kynologisch instructeur

Basisinformatie

- Kennis van gedrag en trainen van honden
- Adviseren bij probleemgedrag bij honden
- Maximaal maar vijftien instructeurs per jaar die afstuderen
- Vier modules
 - Module A. Gedragsleer bij honden
 - Module B. De mens achter de hond
 - Module C. trainingsvormen
 - Module D. Praktijklesbeurten

Duur van de opleiding

- Module A is zes dagen
- Module B is vijf dagen
- Module C is vijf dagen
- Module D is vijf dagen

Examinering

- Module A wordt schriftelijk getoetst
- Module B wordt met een eindopdracht getoetst door middel van een casus uitwerken en presenteren
- Module C wordt afgerond met een assessment met minimaal drie observaties bij verschillende hondenscholen en een huiswerkopdracht.
- Module D wordt afgerond met lesbeurten met evaluatie en een praktijkexamen

Accreditatie

- Raad van Beheer
- SPPD
- APDT BeNe

(HACR, z.d.; HACR, z.d.; HACR, z.d.; HACR, z.d.; HACR, z.d.)

KNHS

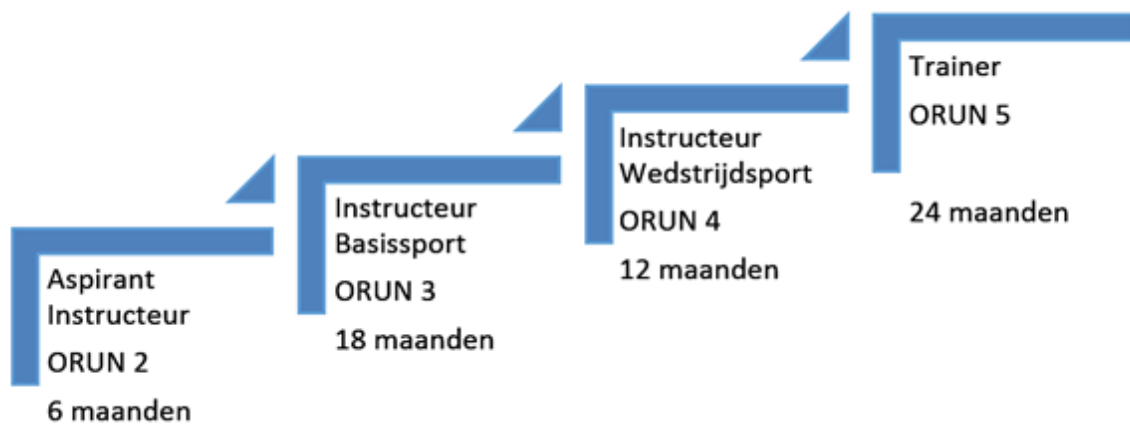
KNHS-instructeursopleiding

Basisinformatie

- Moet paard kunnen rijden
- Vier modules
 - ORUN 2 Aspirant Instructeur
 - ORUN 3 Instructeur Basissport
 - ORUN 4 Instructeur Wedstrijdsport
 - ORUN 5 Trainer
- Voor trainer moet de student alle ORUN halen, dit zijn losse diploma's

Duur van de opleiding

De duur van de opleiding is te zien in figuur 16. Opleidingsduur ORUN

Figuur 176. Opleidingsduur ORUN

Examinering

- Niet bekend

Accreditatie

- KNHS zelf

(KNHS, z.d.)

OPLEIDING ASPIRANT INSTRUCTEUR ORUN 2

Zijn paarden jouw hobby en vind je het leuk om jouw kennis te delen met anderen? Misschien is een opleiding tot instructeur dan wel iets voor jou! Wil je bij de KNHS een opleiding volgen, dan begin je onderaan de ladder met de opleiding Aspirant Instructeur. Kies een variant die bij je past en voor je het weet sta jij les te geven! Heb je de basis eenmaal gelegd, dan kan je doorstromen naar het volgende niveau.

Wat kan ik met deze opleiding?

De opleiding tot Aspirant Instructeur is bedoeld voor mensen die in de toekomst de instructeursopleiding willen volgen. Je leert lessen te begeleiden. Dit is de eerste stap op weg naar het instructeurschap.

Als je het basisprogramma met een voldoende afrondt mag je lesgeven op een accommodatie met een veiligheidscertificaat aan de hand van een voorgeschreven lesplan ofwel onder supervisie van een instructeur paardensport op hoger niveau. Je bent dan bevoegd om startende ruiters en kinderen de beginselen van het rijden bij te brengen. Je kunt ook de ruiteropleiding 'Leer paardrijden met plezier' (Brons) van de KNHS verzorgen. En je hebt laten zien dat je zelf op het gestelde niveau een paard kunt trainen (KNHS, z.d.).

OPLEIDING INSTRUCTEUR BASISSPORT ORUN 3 EN 3+

Heb jij je Opleiding Aspirant Instructeur succesvol afgerond en wil je jezelf nog verder ontwikkelen op het gebied van lesgeven? Dan is de Opleiding Instructeur Basissport ORUN 3 of 3+ iets voor jou!

Als Instructeur Basissport geef je lessen aan recreatieruiters met of zonder eigen paard en aan wedstrijdruiters in de laagste wedstrijdklassen van de breedtesport (B/L). Je geeft les op maneges, verenigingen of aan particulieren. Je begeleidt paardensporters van uiteenlopende leeftijden en niveaus. Je mag lessen verzorgen uit de ruiteropleiding 'Zilver' van de KNHS. Je hebt niet alleen oog voor rijtechniek, maar besteedt in de lessen ook aandacht aan persoonlijke begeleiding van ruiters en ruitersfitheid. Je hebt oog voor paardenwelzijn en adviseert over de omgang met het paard. Ook kun je paardensportactiviteiten organiseren (KNHS, z.d.).

OPLEIDING INSTRUCTEUR WEDSTRIJDSPORT ORUN 4 EN 4+

Je hebt de opleiding Instructeur Basissport goed afgerond. Je hebt minimaal een '7' Trainen van paarden en voor het geven van lessen gehaald, en je wilt een stap verder om jezelf te specialiseren in één discipline in de paardensport. Dan is de opleiding Instructeur Wedstrijdsport iets voor jou. In de opleiding leer je om wedstrijdporters te begeleiden. Je verdiept je nog meer, naast de basisprincipes, in de verdere ontwikkeling van ruiter en paard om ze daarnaast op wedstrijden te kunnen begeleiden. Je traint zelf op het hoogste niveau van de breedtesport. Je beheerst jouw discipline goed. Je kunt ruiters stimuleren het beste uit zichzelf te halen. En in dit alles verlies je het welzijn van het paard niet uit het oog en adviseer je over de omgang met een paard (KNHS, z.d.).

OPLEIDING TRAINER/COACH ORUN 5

Heb je de ambitie om tot en met Grand Prix niveau les te gaan geven in de disciplines dressuur, springen of eventing? Dan kun je de opleiding Trainer/Coach 5 volgen. Tijdens deze opleiding leer je sport overstijgende kennis te vertalen naar de paardensport om je leerlingen met hun paarden heel specifiek te kunnen begeleiden in hun ontwikkeling als topsporter. Je leert naast het trainen van combinaties veel over coachen. Je leert bijvoorbeeld hoe je het hele begeleidingsteam rondom een topsporter kunt aansturen.

Toelatingseisen

- Je bent lid van de KNHS.
- Je hebt minimaal het diploma Instructeur Wedstrijdsport ORUN 4 behaald met minimaal een "7" voor Geven van trainingen en trainen van paarden.
- Je hebt zelf een klassering van ZT+1 dressuur, 1.50 springen of 4*L Eventing (mag in het verleden behaald zijn).
- Je hebt twee leerlingen die zich voorbereiden op of al deelnemen aan deze hoogste klasse van de sport. Deze leerlingen heb je gedurende minimaal zes maanden voorafgaande aan de opleiding begeleid op minimaal Lichte Tour niveau (Inter I dressuur, 1.40 m springen of 3* eventing). Deze leerlingen kun je ook meenemen naar de intervisiedagen om mee te trainen.
- Intakegesprek met leercoach en praktijkbegeleider.
- Toelatingsexamen is het geven van een training van een combinatie op Lichte Tour niveau (Inter I dressuur, 1.40 m springen of 3* eventing).

Opleidingsprogramma

De opleiding duurt 24 maanden. Je volgt 23 sport overstijgende workshops bij NOC*NSF (in Zwolle of Amsterdam).

Onderwerpen die behandeld worden zijn:

Plannen van meerjarenbeleid, jaarplan, programma, periodiseren van trainingen, sporttechnisch beleid, voorbereiden op wedstrijden (analyseren), evalueren (testen en meten) en herkennen van talenten.

Daarnaast krijg je vijf paardensport specifieke workshops bij de KNHS over action types, voeding, inspanningsfysiologie van het paard, naar een veiliger sportklimaat en sportbeleid, voeding en het maken van een portfolio.

Praktijk

Het belangrijkste deel van de opleiding is de praktijk. Je voert opdrachten uit in een praktijksituatie. Meestal zal dit het bedrijf of de vereniging zijn waar je al werkzaam bent. Het kan bijvoorbeeld je eigen bedrijf zijn. Er worden wel eisen gesteld aan de praktijkplaats om ervoor te zorgen dat er voldoende mogelijkheden zijn om les te geven op hoog niveau. Het gaat erom dat je in de praktijk kunt toepassen wat je geleerd hebt tijdens de workshops. Je wordt gekoppeld aan een toptrainer waarmee je, gedurende de opleiding, de trainingen bekijkt en bespreekt (stage).

Je geeft wekelijks les aan combinaties op Grand Prix-niveau, waar je een logboek van bijhoudt. Per vier à vijf cursisten wordt er een intervisiegroep ingericht en een praktijkbegeleider aangesteld. De intervisiegroep komt gedurende het opleidingstraject vier keer bij elkaar onder begeleiding van de praktijkbegeleider. Tijdens de intervisiebijeenkomst bespreek je de trainingen die je geeft en leer je van elkaar.

De studiebelasting

Als je deelneemt aan de opleiding Trainer, moet je rekening houden met een tijdsinvestering van drie uur per week voor het uitvoeren van de praktijkopdrachten en het vullen van je portfolio, gedurende twee jaar. Dat is naast de tijd die je kwijt bent aan het volgen van de workshops en intervisiebijeenkomsten en het ervaring opdoen in de praktijk.

PVB's (Examens)

1. PVB 4.1 Geven van trainingen
2. PVB 4.2 Coachen bij wedstrijden
3. PVB 4.3 Ondersteunen van sporttechnisch beleid
4. PVB 4.5 Samenwerken begeleidingsteam en onderhouden van externe contacten
5. PVB 4.6 Scouten van ruiters

Kosten

€4575,-

Lesmateriaal

Het lesmateriaal van de opleiding ontvang je op de eerste dag van de opleiding.

Aanmelden

Ben jij een ervaren instructeur met een diploma op niveau 4 en wil jij je verder scholen? Meld je dan aan voor de opleiding Trainer/Coach 5. Mail je aanmelding, hippisch cv, overzicht van je leerlingen en behaalde resultaten naar academy@knhs.nl. Wanneer je voldoet aan de voorwaarden word je uitgenodigd voor een intakegesprek. In 2024 zal de opleiding in het najaar weer starten. (KNHS, z.d.)

NCSAH

Basisinformatie

- Gericht op dressuur
- Vier trajecten waarvan je er minimaal drie van moet doorlopen en behalen.
 - Basistraject
 - Sport Traject Fase A voor studenten die het basistraject niet hebben behaald
 - Sport Traject Fase B voor studenten die het basistraject en ORUN 3 diploma hebben behaald
 - Trainer Traject

Eisen

- Sport Traject Fase A
- Nog geen diploma Basic Instructor Classical Dressage hebben behaald,
- Wel een diploma Basic Instructor Classical Dressage behaald, maar geen sport klassering in januari van Z2 +1 hebben om door te stromen naar het Sport Traject Fase B.
- Sport Traject Fase B
- Eisen doorstroom vanuit Basistraject of Sport Fase A traject:
- Sportstand van minimaal Z2 +1 in januari van het door te stromen jaar en in het bezit te zijn van BICD en ORUN 3 diploma

Duur van de opleiding

- 5 jaar

Examinering

- Duur: minimaal twee jaar
- Theorie-examen
- drie PVB's
- Instructie geven op Grand-Prix niveau
- Training van paarden met drie onderdelen uit de Grand-Prix proef

Accreditatie

- CRKBO
- NRTD

(NCSAH Hippische beroepsopleiding dressuur, 2023)

Aeres MBO Barneveld

Instructeur paardensport en -houderij

Basisinformatie

- Het trainen en verbeteren van sportpaarden, naast managen, coachen, instrueren, en africhten
- Moet een eigen paard hebben waar landelijke wedstrijden mee gereden wordt
- Studenten behalen ORUN 2, ORUN 3 en als ze willen ORUN 4
- Mogelijkheid tot stalling op school
- Overnachting op het trainingscentrum is mogelijk
- Vanaf vmbo kaderberoepsgerichte leerweg
- Havo/ vwo (met overgangsbewijs van havo 3 naar 4)
- Diploma mbo-niveau 2 of 3
- Vakbekwaam medewerker paardensport en -houderij niveau 3
- Instructeur paardensport en -houderij niveau 3

- Minimaal L2+2 dressuur en B+2 Springen of L+2 Springen en B+2 dressuur
- Je neemt actief deel aan KNHS-wedstrijden
- Geschikt bevonden paard van minimaal 1.60

Duur van opleiding

- Vier jaar

Examinering

- Schriftelijk en praktijkexamen
- Stages

Accreditatie

- KNHS

(Aeres MBO Barneveld, z.d.)

E-quine.com

Instructeur Paard & Gedrag Niveau 1

Basisinformatie

- Leren van de paardentaal
- Trainen van paarden door diverse trainingsmethodes
- Grondwerk, werken met lange lijnen, obstakeltraining, loswerken en trailerladen
- Leren hoe gezond paard eruitziet
- Kennis op doen over voeding en vertering
- Geboorte en jonge paarden
- Leren inrijden
- Exterieur van het paard herkennen en daarmee bepalen waar het paard voor geschikt is
- Gedrag van paarden herkennen en dan met name uitdagend gedrag.

Duur van de opleiding

- Half jaar
- Tien lesdagen

Examinering

- Niet bekend

(E-quine, 2023)

Accreditatie

- KNHS
- CRKBO
- ORUN-stichting Opleiding Ruiterfederatie Nederland

(E-quine, 2023)

Instructeur Paard & Gedrag Niveau 2

Basisinformatie

- Uitdagender gedrag trainen
- Bange paarden trainen
- Training in de praktijk brengen
- Trailerladen
- Effectief trainer door de juiste methodes te gebruiken voor het juiste gedrag
- Werken met jonge paarden van twee en drie jaar
- Ethologie

- Ander mensen leren trainen

Duur van de opleiding

- Zes weken les van drie dagen

Examinering

- Thuisopdrachten
- Videobeoordeling met nabespreking

(E-quine, 2021)

Accreditatie

- KNHS
- CRKBO
- ORUN-stichting opleiding ruitersfederatie Nederland

(E-quine, 2023)

Instructeur Paard & Gedrag Niveau 3

Basisinformatie

- Praktijktraining
- Stresssignalen herkennen
- Zelf trainingsplannen opzetten
- Rijtechnisch trainen
- Op verschillende locaties kunnen trainen
- Jonge paarden voor kunnen bereiden op internationale wedstrijden
- Paarden fysiek beoordelen op gezondheid
- Exterieur beoordelen om trend aankooptraject en potentiële eigenaren adviseren
- Didactische vaardigheden, lessen voor groepen mensen maken
- Ethologie van het paard kennen

Opleidingsduur

- Achttien maanden

Examinering

- Portufolie opbouwen met paarden en hun eigenaren
- ORUN 4 behalen

(E-quine, 2022)

Accreditatie

- KNHS
- CRKBO
- ORUN-stichting opleiding ruitersfederatie Nederland

(E-quine, 2023)

Freestyle Academy instructeursopleiding

Instructeursopleiding

Basisinformatie

- Drie niveaus
- Specialisatie
- Niveau 1
 - Loswerken

- Grondwerk
- Dubbele lange lijnen
- Lesgeven in alle technieken
- Niveau 2
 - Theoretisch rijtechnieken leren
 - Praktijk rijtechnieken leren
 - Eigen paard en andere paarden met ruiters trainen naar B/L niveau
 - ORUN 2 diploma behalen
- Niveau 3
 - Combinaties rijden
 - Dubbele lange lijnen gebruiken
 - Lesgeven
 - Leren omgaan met wisseling van paarden
 - Leren van zijgangen
 - Leren met meerdere ruiters lesgeven in één bak
 - Specialisatie
 - Kan na behalen van niveau 1
 - Trailerladen
 - Jonge paarden

Duur van de opleiding

- Niveau 1 is één jaar
- Niveau 2 is één jaar
- Niveau 3 is onbekend

Examinering

- Niveau 1 sluit men af door een toets
- Niveau 2 is ORUN-toetsing, rijtesten, lesgeven en theorietoetsen. Lesgeven moet behaald zijn met een 7
- Niveau 3 examens op het gebied van lange lijnen, rijden, lesgeven en algemene paarden kennis

Accreditatie

- ORUN

(Freestyle Academy, 2023)

Tinley Academie

Gedragstherapeut voor paarden

Basisinformatie

- Leren van leerprincipes die afwijkend gedrag veroorzaken en in standhouden
- Anamnese afnemen
- Adviseren
- Therapie begeleiden
- Leren van therapiemethodes
- De student is in staat probleemgedrag bij paarden te analyseren en vast te stellen wat de prikkel(s) zijn, welke motivaties een rol spelen en welke leerprincipes een rol spelen bij de ontwikkeling en het in stand houden van het gedrag
- De student weet hoe men een therapeutische relatie met een cliënt kan starten, onderhouden en weer afbouwen

- De student is in staat leerprincipes in de praktijk te gebruiken om het algehele welzijn van een dier te verhogen
- De student kan een diagnose formuleren en op basis van die diagnose een juist behandelplan instellen, afgestemd op het individuele dier en de eigenaar
- De student is in staat tot kritische zelfreflectie betreffende de uitoefening van je vak als gedragstherapeut
- De student is op de hoogte van de basisprincipes van de algemene ethologie
- De student is in staat om wetenschappelijk onderzoek te lezen en de essentie van een onderzoek samen te vatten en eventueel te bediscussiëren
- De student kan lichaamstaal en gedrag van het paard scoren en definiëren met gebruik van een ethogram en protocol
- Acht casussen uitwerken, vier tijdens lessen en vier tijdens stage

(Tinley Academie, z.d.)

- Drie onderdelen
 - Gedrag adviseur voor paarden
 - Paardengedragstherapie in de praktijk
 - Stage en afstuderen als paardengedragstherapeut

(Tinley Academie, z.d.)

- Moet HBO hebben afgerond

(Tinley Academie, z.d.)

Duur van de opleiding

- Onderdeel 1.
 - 36 lesuren
 - Per lesuur één tot anderhalf uur thuisstudie
 - Ongeveer vier maanden

(Tinley Academie, z.d.)

- Onderdeel 2.
 - 36 lesuren
 - Per lesuur één tot anderhalf uur thuisstudie
 - Ongeveer vijf maanden

(Tinley Academie, z.d.)

- Onderdeel 3.
 - Vier interventies
 - Per interventie vijftien studie-uren aan zelfstudie
 - Stage

Examinering

- Theorie toets
- Praktijk toetsing
- Stage

(Tinley Academie, z.d.; Tinley Academie, z.d.; Tinley Academie, z.d.)

Accreditatie

- SPPD

(Tinley Academie, z.d.)

Bijlage 2. Keurmerken en accreditatie-eisen

Bijlage 2.1. NVGH accreditatie-eisen

- Het doel van de NVGH is het belangen te behartigen van kynologisch gedragstherapeuten in Nederland. Ze staan voor de volgende punten:
 - Goede therapeutische behandelingen ter voorkoming van gedragsproblemen bij honden te bevorderen en bewaken
 - Goede therapeutische behandelingen ter oplossing van gedragsproblemen bij honden te bevorderen en bewaken
 - Diploma behalen bij scholen die aangesloten zijn bij NVGH:
 - DogVision
 - Martin Gaus Academie
 - Annorlunda
 - Sparsholt College (is in Groot-Brittannië)
 - Verplichte jaarlijkse nascholing met het behalen van verplichte nascholingspunten (45 punten per drie jaar)

(NVGH, 2022)

- Kynologisch therapeuten ondertekenen een gedragscode waarbij het welzijn van hond en eigenaar voorop staat
- Moet voldoen aan de kwaliteitscontroles
- Door lidmaatschap krijgen kynologische therapeuten contact met elkaar en kunnen zij casussen bespreken zodat er een juiste trainingsmethode en behandeling samengesteld kan worden
- NVGH zorgt ervoor dat gedragstherapeuten nauw contact krijgen met dierenartsen zodat zij elkaar kunnen helpen bij het behandelen van honden
- Twee keer per jaar organiseert de NVGH een ALV met een nascholing op niveau die de kynologisch therapeuten met lidmaatschap gratis kunnen volgen
- NVGH zorgt voor seminars en andere nascholingen die voldoen aan de eisen van de NVGH zodat leden hun nascholingspunten kunnen behalen
- Opleiding tot kynologisch therapeut moet op Hbo-niveau
- Lidmaatschap kost €100,- per kalender jaar
- Controle is door nascholingsbewijzen en diploma op te sturen bij de aanvraag

(NVGH, 2022)

Bijlage 2.2. SPPD accreditatie-eisen

- De opleiding is minimaal op Hbo-niveau
- De opleiding behandelt ethologische basisbegrippen, soorteigen gedrag van het dier, gedragsherkenning, oorzaken van probleemgedrag, medische oorzaken van probleemgedrag, leerprincipes, therapiemethoden, hulpmiddelen in de gedragstherapie, communicatie met cliënten en draagt zorg voor praktijkcasuïstiek
- De lesstof is gebaseerd op up to date wetenschappelijke inzichten en relevant wetenschappelijk onderzoek wordt aan de studenten aangeboden
- Er wordt door minimaal acht verschillende docenten lesgegeven, waarvan er minimaal vier een universitaire graad hebben
- Tenminste 25% van de relevante lesonderdelen wordt verzorgd door universitair geschoolde docenten
- De docenten zijn aantoonbaar deskundig op het door hen onderwezen vakgebied, hebben aantoonbaar een regulier, erkend diploma of een diploma van een door de SPPD of Certipet erkende opleiding
- De opleiding omvat minimaal 175 contacturen en 400 studie-uren
- Een opleiding die voor het eerst een SPPD-erkenning aanvraagt heeft naast bovengenoemde voorwaarden ook nog te voldoen aan de volgende extra voorwaarden:

- De opleiding moet aantoonbaar alle lesonderdelen minimaal 1 keer gedraaid hebben, over een periode van minimaal 1 jaar.
- Dit eerste opleidingstraject is voltooid door minimaal 10 studenten.
- Alle lesonderdelen zijn aantoonbaar door 80% van de studenten die eraan meegedaan hebben geëvalueerd.
- De volgende opleidingsinstituten zijn momenteel door de SPPD geaccrediteerd:
 - DogVision
 - Martin Gaus
 - Tinley
 - Odisee (voorheen de KaHo St. Lieven)

(SPPD, z.d.)

- SPPD controleert de keurmerkhouders door middel van de administratie van de gedragsconsulten/trainingen (SPPD, 2020).

Bijlage 2.3. Handleiding Accreditering Kynologisch Instructeur SPPD

Opleiding

- DogVision
- Tinley Academie: Kynologisch Instructeur niveau 1, 2 en 3
- O&O: AV en OH (oude stijl)
- O&O: Module A, B en C (nieuwe stijl vanaf 2013-2014)
- Martin Gaus Academie: tot en met 2012 Instructeur I & II of complete GT-opleiding met module 3 en 4, vanaf 2013 Instructeur I, II én III, vanaf 2016 volledig diploma (te verkrijgen na I, II en III)
- Het hoogste diploma wat je recht geeft op het voeren van de titel kynologisch instructeur dien je bij de SPPD-aanmelding te overleggen
- HACR, afgeronde opleiding, alle modules behaald
- Annorlunda

Geldigheid diploma

Het diploma Kynologisch Instructeur moet minimaal tien maanden oud zijn. (In verband met de ervaringsvraag van afgelopen jaar minimaal tien maanden zeven uur per maand les hebben gegeven).

Praktijk

- Vanaf twaalf maanden per jaar minimaal zeven uur per maand aan toonbaar les over tien maanden
- Moet tijdens het lesgeven een geldig instructeursdiploma hebben die aan de eisen voldoet
- Zelfstandige instructeurs tonen gewerkte uren aan door: door middel van een boekhouders verklaring, een lesrooster, een websitepagina, of een ander gepubliceerd document.
- Indien je als Kynologisch instructeur werkzaamheden uitvoert in opdracht van een hondenschool, geeft deze hondenschool een verklaring waaruit blijkt hoeveel uur je als instructeur werkzaam bent. (Verklaring is downloadbaar via het online aanmeldingsformulier op de website van SPPD).
- Vanaf 1 januari 2019 is het mogelijk je te laten accrediteren als Junior Kynologisch Instructeur in het eerste jaar voorafgaand aan je definitieve accreditatie. Je hebt dan nog geen 10 maanden werkervaring, maar beschikt wel over het juiste diploma, bent actief aan het werk binnen het vak (en kan dit overleggen), beschikt over algemene voorwaarden en een gedegen klachtenregeling.

Werkwijze

- Als Kynologisch Instructeur stimuleer je klanten om in aanleerfase de hond oefeningen/vaardigheden aan te leren volgens positieve trainingstechnieken. In de beheer- en handhavingsfase worden andere vormen van operante conditionering niet uitgesloten
- Indien de cursist naar de Kynologisch Instructeur is doorverwezen door een hondengedragstherapeut, dan krijgt de laatste alle informatie die nodig is om een therapie voort te zetten of af te sluiten
- De hondenschool waar je als Kynologisch Instructeur lesopdrachten voor uitvoert moet beschikken over algemene voorwaarden en een klachtenregeling. Deze staan duidelijk vindbaar op de website van de hondenschool gepubliceerd. Kwaliteitsbewaking
- Als Kynologisch Instructeur verwijst je, aantoonbaar, door naar een (SPPD) hondengedragstherapeut als tijdens de instructie of de aanmelding voor instructie aannemelijk is dat de gevraagde kennis en competentie het niveau van jou als instructeur te boven gaat
- Als Kynologisch Instructeur en/of de hondenschool waar je werkzaam bent, ben je verantwoordelijk voor eventuele klachten van een cursist
- Serieuze klachten moeten schriftelijk gerapporteerd worden aan de SPPD

Na-bijtscholing

- Iedere instructeur dient zich voor 10 NP's op jaarbasis na-/ bij te scholen. De scholingslijst en het reglement is te downloaden op de website www.sppd.nl/nascholing
- Wanneer je je voor het eerst aanmeldt bij de SPPD hoeft je over het voorgaande jaar géén scholingspunten te overleggen. In het jaar na aansluiting dien je je bij-/na te scholen volgens de SPPD-nascholingseisen www.sppd.nl/nascholing voor heraccreditatie
- Wanneer een kynologisch instructeur als gedragstherapeut is aangesloten bij NGVH, Tinley of Certipet óf geregistreerd staat als SPPD-gedragstherapeut voor honden hoeft deze als kynologisch instructeur geen NP's te overleggen aan SPPD. Dit wordt jaarlijks gecontroleerd in samenwerking met de betreffende organisatie (NGVH en/of Tinley)

Procedure aanmelden nieuwe Kynologisch Instructeur

- Vooraf overmaken van de accreditatiekosten
- Via het websiteformulier
- Accreditatie duurt maximaal vier weken
- Aanmelden kan op ieder gewenst moment van het jaar
- Na accreditatie wordt je naam op de website van SPPD geplaatst, dit is het bewijs van aansluiting in combinatie met het certificaat. Na accreditatie ontvang je het bijbehorende certificaat per e-mail
- Na accreditatie ontvang je het SPPD-logo voor plaatsing op website of in e-mailhandtekening.

Procedure afmelden Kynologisch Instructeur

- Het opzeggen van de SPPD-aansluiting kan op ieder gewenst moment in het jaar. Hiervoor kan een email gestuurd worden naar administratie@sppd.nl
- Vanaf het moment van afsluiting (als je naam niet meer wordt vermeld op de SPPD-website) dien je binnen één maand een eventueel gebruikt SPPD-logo op je website (en in andere ex- en interne communicatie uitingen) te verwijderen

Kosten aanmelding nieuwe Kynologisch Instructeurs

- De kosten voor accreditatie bedragen € 39,50 op jaarbasis (geldig t/m december in het lopende jaar). Aanmelding kan plaatsvinden op elk gewenst moment in een jaar
- Nieuwe aanmeldingen betalen € 39,50 voorafgaand aan de aanvraag van accreditatie. Het bedrag dient bij SPPD op de bankrekening te zijn bijgeschreven (rekening NL77 INGB 0006 4116 92, t.n.v. SPPD te Lelystad) alvorens wordt overgegaan op beoordeling van de aangeleverde gegevens voor accreditatie aanvraag

- Wanneer niet voldaan wordt aan de gestelde eisen (afwijzing accreditatie) houdt de SPPD € 15,- administratiekosten in van het betaalde bedrag, waarna het resterende bedrag binnen 30 dagen na de afwijzing gerestitueerd wordt
- Na het overmaken van de accreditatiekosten worden de gegevens beoordeeld voor accreditatie. Wij streven er naar dit binnen drie weken te bewerkstelligen.
- Na goedkeuring of afwijzing van de accreditatie ontvang je de factuur van het betaalde accreditatie bedrag

Heraccreditatie; geldigheid aanmelding en jaarlijkse controle

- Ben je als instructeur al geaccrediteerd door de SPPD dan volgt jaarlijks de controle in december voor accreditatie in het jaar daarop
- Als instructeur dien je zelf telkens voor 15 december je bescheiden tot accreditatie in te leveren voor het volgende jaar. Dit lever je online aan via het formulier op de SPPD-website
- Je dient het bedrag voor aanvraag van de accreditatie-verlenging voor een volgend jaar, voorafgaand of tegelijk bij het aanleveren van je gegevens voor de verlenging over te maken op banknummer NL77 INGB 0006 4116 92, t.n.v. SPPD te Lelystad o.v.v. van je voor- en achternaam en bedrijfsnaam
- Vóór 31 januari in het volgende jaar verneem je of je in het afgelopen jaar voldaan hebt aan de voorwaarden voor heraccreditatie voor het volgende jaar
 - De kosten voor heraccreditatie bedragen € 35,-. Blijk je niet te voldoen aan de eisen van de SPPD, dan houdt SPPD € 15,- administratiekosten in van het betaalde bedrag, waarna het resterende bedrag binnen 30 dagen na de afwijzing gerestitueerd wordt
- Je aanvraag voor verlenging van je accreditatie wordt in behandeling genomen nadat het bedrag van € 35,- op de rekening van de SPPD is bijgeschreven
- Na goedkeuring of afwijzing van je her accreditatie ontvang je de factuur van het betaalde accreditatiebedrag
- Bij het uitblijven van de betaling, wordt zonder betalingsherinnering je naam verwijderd van de website van SPPD. We gaan er dan vanuit dat je je accreditatie niet wil voortzetten, echter het wordt op prijs gesteld als je dit vooraf aan de SPPD kenbaar maakt
- Bij goedkeuring van je verlenging tot accreditatie blijft je naam vermeldt staan op de website van SPPD en ontvang je een nieuw certificaat voor accreditatie voor het volgende jaar

Uitzonderingen als gevolg van (langdurige) ziekte of overmacht van de instructeur

Als een instructeur vooraf weet dat hij/zij (van korte of langere duur) zijn/haar werkzaamheden niet kan uitvoeren vanwege ziekte of overmachtssituaties, dan dient dat bij SPPD schriftelijk kenbaar gemaakt te worden. Mits dit aangetoond kan worden (verklaring arts, andere verklaringen) mag dit (tot maximaal een jaar) leiden tot vermindering van het aantal te geven lessen als instructeur op jaarbasis om accreditatie te behouden. Voorwaarde is wel dat de instructeur in de twee jaren hieraan voorafgaand geaccrediteerd is geweest door de SPPD als kynologisch instructeur.

Aanmelding Junior Kynologisch Instructeur

- Vanaf 2019 is er de mogelijkheid je aan te melden als junior kynologisch instructeur. Bij heraccreditatie in het volgende jaar dien je aan te tonen over juiste voorwaarden te beschikken. Voorbeeld: aanmelding 1-10-2019 als Junior = heraanmelding vóór 5 december 2020 (voor accreditatie over 2021). Wens je eerder de 'senior' status te verkrijgen, dan kun je hiertoe zelf een verzoek indienen na tenminste een jaar na accreditatie van je Junior status. Uiteraard kun je aantonen aan de juiste eisen te voldoen. Administratiekosten voor tussentijdse omzetting bedragen € 19,75
- Junior eisen: dezelfde eisen als bij aanmelding tot Kynologisch Instructeur, met uitzondering van de tien maanden lesgeven na het behalen van het diploma. Je dient wel te kunnen aantonen dat je in bezit bent van een diploma van een door de SPPD geaccrediteerd

opleidingsinstituut, je actief bent met lesgeven op een hondenschool (en dit kan overleggen) en je beschikt over algemene voorwaarden en een gedegen klachtenregeling (SPPD, z.d.)

Bijlage 2.4. Raad van Beheer op Kynologisch (CKI/KI) gebied accreditatie-eisen

Opleiding

- Annorlunda Kynologisch Kenniscentrum
- DogVision
- Honden Advies Centrum Roermond (HACR)
- Kynotrain
- Edupet | Martin Gaus Academie
- O&O Nederlandse Vereniging voor Instructeurs in Hondenopvoeding en -Opleiding
- Tinley Academie

Wet- en regelgeving t.b.v. opleidingen

Kynologisch instructeur moet zich aan de eisen houden van het CKI Syllabus wet- en regelgeving

Benoeming aanvragen

- Je hebt de opleiding tot Kynologisch Instructeur behaald bij één van de opleidingsinstituten geaccrediteerd door de Raad van Beheer;
- Je geeft (met regelmaat) les bij een bij de Raad van Beheer aangesloten vereniging, stichting GGB óf een andere, niet bij de Raad van Beheer aangesloten organisatie;
- Kopie van diploma met inschrijfformulier toesturen
- Verklaring van een bij de Raad van Beheer aangesloten vereniging, stichting GGB of andere organisatie waarbij men als instructeur lesgeeft

Nascholingen

- In drie jaar tijd dien je 90 nascholingspunten te behalen;
- Die punten moet je verspreid over de verschillende aandachtsgebieden halen. Je kunt je dus niet uitsluitend richten op één specifiek aandachtsgebied. Gelukkig is er een groot aanbod om je kennis te verbreden en verdiepen;
- De nascholingsmomenten moeten verdeeld zijn over drie jaar: minimaal 30 punten in de eerste 18 maanden en minimaal 30 punten in de tweede achttien maanden (in totaal minimaal 90 punten in drie jaar);
- Er moet minimaal aan twee evenementen zijn deelgenomen, waarvan minimaal één in categorie A (zie kopje Nascholingsopties).
- In Corona-tijd is er dispensatie gegeven voor Kynologisch Instructeurs in opleiding. Zij kunnen in het jaar voorafgaand aan hun benoeming al nascholingspunten behalen.

Nascholing wordt als volgt in categorieën opgedeeld

- Categorie A: Lezingen en workshops waar gedrag en leerprocessen, opvoeding/functioneren in de maatschappij centraal staan. Verder medische onderwerpen zoals belastingen en belastbaarheid voor zover van belang bij het dagelijks functioneren en sporten.
- Categorie B: Lezingen en workshops die een waardevolle aanvullende kennis bieden op de onderwerpen die onder de eindtermen vallen zoals didactische vaardigheden en trainingsvaardigheden voor een bepaalde discipline of sport
- Categorie C: Lezingen en workshops waarvan de aangeboden informatie interessant kan zijn voor een kynologisch instructeur maar waarvan niet gezegd kan worden dat de aangeboden kennis nodig is om cursisten op de juiste wijze te kunnen begeleiden.
- Ook worden de docenten die de nascholing verzorgen opgedeeld in categorieën:
 - Categorie A: Gedragstherapeut voor leerprocessen. Dierenarts of aanverwante opleiding voor medische onderwerpen

- Categorie B: Ervaren en navijnsbaar succesvol sporter/voorbrenner, docent
- Categorie C: Ter zake deskundig persoon zoals dierenartsassistent of voedingsdeskundige
- De CKI beoordeelt in welke categorie de nascholing en de docent zal worden ingedeeld
- Vul het formulier 'presentieformulier nascholing KI' in als je nascholing volgt; dit is je bewijs van deelname aan de nascholingsbijeenkomst. Het formulier stuur je mee als je bij ons een verzoek doet voor herbenoeming. Ontvang je van de organisatie een certificaat waarop de CKI-punten vermeld staan? Dan is dit certificaat ook voldoende

Nascholing kynologisch instructeur vip

Kynologisch Instructeurs kunnen zich nascholen en specialiseren in verschillende gebieden. Sinds 2022 leidt een combinatie van nascholingen door erkende opleidingsinstituten tot de aanvullende titel voor Kynologisch Instructeur VIP (Veiligheid, Interventie & Preventie). De kynologisch instructeur die deze opleiding volgt, is gespecialiseerd in preventie en begeleiding van honden met een verhoogd risico op bijtincidenten. Kynologisch Instructeurs, benoemd door de Raad van Beheer zullen vermeld worden met deze aanvullende kwalificatie bij voltooien van alle nascholingen binnen deze opleiding.

Herbenoeming

- Na drie jaar kun je een herbenoeming aanvragen als je minimaal 90 nascholingspunten hebt behaald. Ook een herbenoeming is voor de periode van drie jaar
- Hiervoor kun je het aanvraagformulier herbenoeming gebruiken
- Voor het herbenoemen tot Kynologisch instructeur hebben wij ook weer een recente verklaring nodig van een bij de Raad van Beheer aangesloten vereniging, stichting GGB óf andere organisatie waarbij je als instructeur lesgeeft. Deze kan je hieronder downloaden nadat je de link van de herbenoemingen volgt
- Voor het bijhouden van je nascholingspunten kun je gebruik maken van onderstaande Excel-sheet. Dit overzicht ontvangen we graag samen met jouw kopie certificaten deelname en met het ingevulde aanvraagformulier voor herbenoeming
- Kynologisch Instructeur Overzicht indienen herbenoeming

Kosten benoeming/ herbenoeming

- De kosten (voor een periode van 3 jaar) zijn terug te vinden op onze tarievenlijst
- Er zit een verschil in het tarief voor de Kynologisch Instructeurs welke benoemd worden namens een bij ons aangesloten vereniging of een niet aangesloten vereniging/commerciële hondenschool

Aanvragen accreditatie nascholing

Wil je geaccrediteerde nascholing aanbieden in de vorm van een cursus, workshop of opleiding? Download dan hieronder het "Aanvraagformulier voor accreditatie nascholing" en vul deze volledig in. Het aanbieden van nascholing is ook toegankelijk voor niet-geaccrediteerde instituten. Je kunt dan het ingevulde formulier als Word-document e-mailen naar cki@raadvanbeheer.nl. Op 26 mei 2021 is er een nieuwe versie van het aanvraagformulier gepubliceerd, willen jullie dit formulier gebruiken. Oude aanvraagformulier kunnen niet meer worden geaccepteerd.
(Raad van Beheer, 2023)

Bijlage 2.5. APDT-BeNe accreditatie-eisen

Deze code is van toepassing op alle leden van "The Association of Pet Dog Trainers for Belgium and The Netherlands" (APDT-BeNe). De code heeft betrekking op de training en opvoeding van puppy's en volwassen honden. Hiermee wordt bedoeld het aanleren van commando's, voornamelijk in groepsverband, ter bevordering van de gehoorzaamheid en ter voorkoming van probleemgedrag. Dit in tegenstelling tot gedragstherapie waarbij in vele gevallen oplossingen gezocht moeten worden voor probleemgedrag dat de hond vertoont.

Principes

- Leden zullen oprecht handelen en hun verantwoordelijkheid erkennen ten aanzien van cliënten, hun honden en de maatschappij. Hun handelingen of adviezen mogen geen bewuste psychologische of fysieke schade toebrengen
- Het welzijn van cliënten en hun honden moet de hoogste prioriteit hebben en mag nooit ondergeschikt worden aan commercieel belang
- Leden zullen een professionele relatie met hun cliënten onderhouden. Ze zullen deze relatie nooit misbruiken om hun eigen normen en waarden op een ongepaste wijze aan cliënten op te dringen. Zij zullen de privacy van hun cliënten respecteren en nooit vertrouwelijke informatie verstrekken aan derden zonder toestemming van de cliënt behalve als dit wettelijk is vereist of in geval van vermoedelijke mishandeling/misstanden
- Leden zullen geen verkeerde voorstelling geven van hun activiteiten of onrealistische beweringen maken ten opzichte van cliënten of de maatschappij. Wanneer leden hun persoonlijke mening uiten, dienen zij dit te kennen te geven en elke speculatieve theorie moet als zodanig worden benoemd. Leden zullen afzien van het garanderen van specifieke resultaten, maar mogen wel een algemene tevredenheid met betrekking tot hun diensten waarborgen
- Leden zullen de mening en onafhankelijkheid van anderen respecteren en hun gedrag of opinies niet in het openbaar zwart maken
- Leden dienen hun professionele grenzen te erkennen: indien de noden van een eigenaar of hond buiten hun expertise vallen, zullen ze samenwerken met andere vakmensen. Indien nodig zullen trainers hun cliënten doorsturen naar andere trainers, gedragstherapeuten of dierenartsen
- Leden zullen niet op een oneerlijke of onprofessionele wijze trachten cliënten te verwerven, noch hun zaak voeren op een wijze die de reputatie van de APDT zou kunnen beschadigen
- Leden dienen bewijs van misbruik, wreedheden of verwaarlozing op de gepaste manier aan te pakken, zoals het informeren van de eigenaar, tussenkomst en/of het rapporteren van de problemen bij de gepaste instanties
- Leden zijn verantwoordelijk voor de voortzetting van hun persoonlijke en professionele ontwikkeling door middel van verdere studie, het volgen van trainingen en het verwerven van nieuwe kennis over theorie en praktijk

Praktijk

- APDT-trainers gebruiken en doceren methoden die zijn gebaseerd op:
- De trainingsmethoden en hulpmiddelen gebruikt, geadviseerd door leden dienen effectief en hond vriendelijk te zijn. Hieronder wordt verstaan: het gebruik van pijnvrije technieken die bij de hond niet leiden tot onnodige en/of overmatige stress, gedrukte houdingen of uitingen van angst. Er dient zo veel mogelijk gebruik gemaakt te worden van "hands-off" technieken. Wanneer de oefening lichamelijke sturing/hulp noodzakelijk maakt, geldt dat deze hulp moet voldoen aan het criterium van hond vriendelijk zoals hierboven beschreven. Effectieve, hond vriendelijke training is voornamelijk gebaseerd op het bekrachtigen van gewenst gedrag met behulp van beloningsgerichte technieken (positieve bekrachtiging) en het onthouden van beloning om ongewenst gedrag te verminderen (negatieve straf). Het gebruik van aversieve technieken waaronder positieve straf en negatieve bekrachtiging dient waar mogelijk vermeden te worden en moet voldoen aan de criteria vermeld in de volgende paragraaf
- Gebruik van aversieve technieken:
Trainers dienen de minst aversieve techniek te kiezen noodzakelijk om een ongewenst gedrag te stoppen. De gekozen techniek moet effectief en efficiënt zijn. Wanneer de trainer besluit tot het gebruik van aversieve technieken zal
 - Dit altijd gebeuren in combinatie met het identificeren en uitsluiten van factoren die het gedrag in stand houden;

- De trainer positieve bekrachtigers in het trainingsproces inbouwen om gewenst gedrag te vormen;
- Het gebruik van aversieve technieken zo snel mogelijk uit het trainingsproces geschrapt worden
- Niet toegestaan zijn:
 - Het gebruik van technieken en hulpmiddelen die, bij correcte toepassing, verwondingen kunnen veroorzaken, zoals nekblessures en brandwonden
 - Het gebruik van wurg/slipkettingen, prikbanden, antiblaflbanden, elektrische schokmiddelen van welk soort dan ook, en hoge toon middelen die bedoeld zijn om te laten schrikken
 - Het gebruik van lichamelijke sturing bij oefeningen waarvoor als alternatief effectieve hands-off technieken beschikbaar zijn
 - Het corrigeren van de hond door middel van fysieke straffen zoals nekcorrecties of het omrollen van de hond
- Bij twijfel over gebruikte technieken of hulpmiddelen, zal het bestuur van de APDT-BeNe uitsluitend geven
- De trainingsmethoden gebruikt en geadviseerd door leden dienen gebaseerd te zijn op wetenschappelijke kennis en onderzoek. Er wordt eveneens verondersteld dat deze methoden het resultaat zijn van praktische ervaring. Wanneer er gebruik wordt gemaakt van experimentele technieken, moet de cliënt, en, indien van toepassing, ook de dierenarts, hierover worden ingelicht. Leden zullen hun cliënten steeds volledig informeren over de gebruikte technieken en de onderliggende motivatie om deze methoden toe te passen. Indien het gebruik van bepaalde technieken mogelijke risico's inhoudt of gepaard gaat met eventuele nadelen, dient de trainer de cliënt hierover op voorhand in te lichten. Leden dienen te voorkomen dat hun cliënten onrealistische verwachtingen gaan koesteren met betrekking tot het resultaat van de training of het gebruik van bepaalde technieken
- Leden mogen gebruik maken van het APDT-BeNe logo samen met woord 'LID' en vermelding van het lidmaatschapsnummer of met de woorden 'LID APDT-BeNe' en het lidmaatschapsnummer zonder het logo. Bij verwijzing naar de APDT dienen zij steeds het lidmaatschapsnummer te vermelden
- Wanneer leden samenwerken met assistenten die geen lid zijn van de APDT-BeNe, verplichten zij zich ertoe om ervoor te zorgen dat deze zich gedragen volgens de gedragscode van de APDT-BeNe

Klachtencommissie

Om de kwaliteit van zijn leden te kunnen blijven garanderen, beschikt de APDT-BeNe over een klachtencommissie. Hondenbezitters of anderen die van mening zijn dat een lid de gedragscode niet naleeft, kunnen een klacht deponeren bij de raad van bestuur van de APDT-BeNe. (ADTP-BeNe.net, z.d.)

Bijlage 2.6. ISAAT (International Society for Animal Assisted Therapy) accreditatie-eisen
 Het accreditatieproces van ISAAT dient om de ethische grondhouding en de professionele kwaliteit van permanente educatie en opleiding op het gebied van dierondersteunde interventie verder te ontwikkelen en te waarborgen.

Essentiële componenten van deze kwaliteit zijn

- Het ontwikkelen en duurzaam handhaven van een dier-ethische grondhouding door de docenten en de deelnemers aan de bijscholingscursussen
- De bewuste inachtneming van de professionele en persoonlijke verantwoordelijkheid van de docenten ten opzichte van de deelnemers en de dieren die bij de onderwijs- en opleidingscursussen betrokken zijn

- Het accrediteringsproces dient ter bevordering van de transparantie bij de uitvoering van cursussen en de organisatie van andere onderwijsinstellingen

Het accreditatieproces volgt duidelijk omschreven criteria met betrekking tot de inhoud van de cursus, de kwalificatie van de docenten, het minimumaantal uren en de examens. De accreditatie van ISAAT is gebaseerd op bepaalde internationale normen en een kadercurriculum. Voor een succesvolle accreditatie is het verplicht de taken van de respectieve normen te volgen.

De uitgebreide taken van het accreditatieproces vereisen de inzet van externe deskundigen. Of een accreditatie al dan niet kan worden verleend, hangt af van het oordeel en de deskundigheid van de deskundigen, die de bekwaamheid bevestigen. Daarom is de accreditatie gebaseerd op de aanbeveling van onafhankelijke beoordelaars door de Raad van Bestuur.

Voor accreditatie moeten men aan de volgende eisen voldoen

- Professionele opleidingsprogramma's (volledige programma's) omvatten minimaal 600 uur, inclusief persoonlijke cursussen, individuele studies, stages en eindexamens.
- Basis opleidingsprogramma's (Human-Dog-Teams voor scholen, pedagogie, therapie, AAI bezoeken...) omvatten 75 uur inclusief theoretische en praktische cursussen van het Human-Dog-Team en individuele studies.

Let op

Wees u ervan bewust dat veel instellingen beweren dat zij cursussen aanbieden volgens de ISAAT-richtlijnen. Dit garandeert geen accreditatie door ISAAT. Ook instellingen die lid zijn van ISAAT bieden vaak cursussen aan die niet door ISAAT geaccrediteerd zijn. Gelieve hierover informatie in te winnen. (ISAAT, z.d.)

Bijlage 2.7. AAI-register hond accreditatie-eisen

NO.1 CHECKLIST OPLEIDING HOND

Algemeen Kwaliteitsregister AAI Nederland:

Checklist ingangseisen cursisten, inhoud cursus, opleiders en evaluatie

Voorafgaand aan het registreren van uw cursus adviseren we u het volgende:

1. Ten behoeve van de aanmelding van uw cursus in het AKR-systeem zult u- na ingelogd te zijn op de registratiesite: <https://aairegister/> een aanvraagprocedure doorlopen. Ga vooraf na of u uw cursus op level 1*, level 2** of level 3*** wilt registreren. In tabel 20. Level 1*, tabel 21. Level 2** en tabel 22. Level 3*** (AAI, z.d.).
2. Toets vervolgens of de cursus voldoet aan de hieronder vermelde inhoudelijke eisen die per level beschreven zijn (zie tabel).
3. Leg het cursusmateriaal/ gevraagde documenten klaar om het te uploaden voordat u de cursus registreert. De registratie site biedt geen mogelijkheden terug te gaan naar eerder gestelde vragen.

Level 1*

Tabel 20. Level 1* (AAI, z.d.)

Opleiding leidt op tot level 1*	Vrijwilliger bezoekt team onder supervisie en vormt basis voor level 2** (=zelfstandig opererend vrijwilliger bezoekt team, handler, professional AAI) en level 3*** (=professional experts AAI)
Vooropleiding cursist	Minimaal middelbare school of meer
Vooropleiding hond	Gehoorzaamheidscursus. Er wordt op dit moment een baas-hond-test ontwikkeld voor diverse werksituaties. Voor meer informatie kunt u mailen naar het AKR
Duur opleiding	75 uur conform https://isaat.org/accredited-training-and-education/
Waarvan zelfstudie/huiswerk	15 uur
Waarvan theorie	25 uur
Waarvan praktijklessen	25 uur
Waarvan reflectieverslag (thesis deel 1)	10 uur: Verslag van eigen ontwikkeling en beschrijving van standaarden, hygiëne maatregelen, trainen van hond, kunnen lezen gedrag hond, bij stress hond kunnen handelen enz.
Waarvan supervisie	Altijd onder supervisie tijdens werkzaamheden
Binnen de opleidingsdagen komt het volgende aan bod:	1. EHBO voor honden is verplicht. Indien al elders behaald, bewijs overleggen 1. Mens-dier communicatie 2. Theorieën AAI en mens-dierrelatie 3. Ethologie: diergedrag, normale ontwikkeling en gedrag van minstens 1 in AAI ingezette diersoort, leerprincipes/trainen 4. Hygiëne: standaarden ontwikkelen voor mens en dier bij het werken in AAI; preventieplannen maken om risico op infectie, allergie, zoönose te verkleinen 5. Risicomanagement in het algemeen, Rapport Kwaliteitsontwikkeling en kwaliteitsborging AAI/ White paper IAHAIO 6. Best practices in AAI https://iahaio.org/wp/wp-content/uploads/2017/06/iahaio-davis-brochure-1.pdf
Examinering	- Theorie-examen wordt schriftelijk afgenomen - Praktijkexamen wordt op de locatie van de opleiders uitgevoerd d.m.v. een casus die wordt nagespeeld - Minimaal een voldoende voor de thesis
Bijzonderheden	Level 1* opleiding is ook te behalen met een hond die niet van jezelf is. Het gaat erom dat je de skills en kennis laat zien die je moet bezitten om dit vak als bezoek vrijwilliger onder begeleiding te kunnen uitoefenen.
Toe te voegen bijlagen ter beoordeling van de inhoud van opleiding en niveau opleiders	
Cursusmateriaal en literatuur	1.Voeg het cursusmateriaal inclusief een literatuurlijst (verwijzingen naar artikelen, leerboeken en andere leerstof) toe onder het kopje "cursusmateriaal ten behoeve van de beoordelingscommissie"
Eisen aan opleiders van de cursus	2.Voeg als bijlage Cv's toe van de betrokken docenten onder

	het kopje “cursusmateriaal ten behoeve van de beoordelingscommissie”
--	--

Bovenstaande inhoudelijke opleidingseisen voor level 1 zijn richtinggevend, dit is een levend document. Bij twijfel of onduidelijkheid, neem contact op met het AKR.

Level 2**

Tabel 21. Level 2** (AAI, z.d.)

Opleiding leidt op tot level 2**	Zelfstandig opererend vrijwilliger AAA (bezoekteam), handler in AAA, Handler AAI in samenwerking met professional in AAT, AAE, AAC envormt de basis voor level 3***.
Vooropleiding cursist	Vooropleiding voor professionele handlers: middelbare school en MBO/HBO-/WO opleiding of werk- en denkniveau, eventueel een verdere (beroeps)opleiding en hondentrainingsopleidingen en kennis en praktijk level 1* (voor mensen die geen therapeut, coach, leerkracht enz. zijn maar wel als professioneel handler verder willen)
Vooropleiding hond	Er wordt op dit moment een baas-hond-test ontwikkeld voor diverse werksituaties. Voor meer informatie kunt u mailen naar het AKR.
Duur opleiding	160 uur
Waarvan Theorie	50 uur
Waarvan zelfstudie/huiswerk	10 uur
Waarvan praktijklessen	35 uur
Waarvan werken aan de uitbreiding van de Thesis (deel 2)	35 uur: in de thesis beschrijft de cursist waar kwaliteiten/valkuilen/uitdagingen (kernkwadranten) en aandachtspunten liggen (je persoonlijke ontwikkeling in een reflectieverslag).
Waarvan stage, waarbij 5 uren supervisie	30 uur: stagebeoordeling van de stagebegeleider (na stage lopen met hond onder begeleiding). De uren moeten worden geregistreerd en worden afgetekend door het stageadres. De stagebegeleider beoordeelt de stage schriftelijk met een cijfer. Of beschrijving van casuïstiek met cliënten in geval de student al zelfstandig als coach, therapeut, fysiotherapeut etc. werkt; maar wel minimaal 5 uur meekijken bij een collega is verplicht
Binnen de opleidingsdagen (32 uur) komt het volgende aan bod:	1. Verdieping theorie mens-dierrelatie: (minimaal tweewetenschappelijke artikelen): 4 uur 2. Verdieping hondengedrag en trainingsmethodes: inclusief impact van dit werk op de hond: 8 uur 3. Verdieping persoonlijke effectiviteit: reflectie op eigenontwikkeling: 4 uur 4. Verdieping kennis over cliëntgroepen voor mensen die er geen verdere informatie over hebben en/of update voor mensen die al een vakgebied hebben en hun kennis updaten/uitbreiden, bijvoorbeeld middels essay of onderzoek: 4 uur 5. Methodisch werken: het opstellen van lesplannen/behandeldoelen en doen van evaluaties: 8

	uur 6. Algemene voorwaarden: regels en verzekeringen, wetten, ondernemen 4 uur
Examinering	- Praktijkexamen: 'on the job' beoordeling door opleider op werkplek of beoordeling per videoregistratie. - Thesis met een voldoende afgesloten. Stagebeoordeling met een voldoende afgesloten
Toe te voegen bijlagen ter beoordeling van de inhoud van opleiding en niveau opleiders	
Cursusmateriaal en literatuur	1.Voeg het cursusmateriaal inclusief een literatuurlijst (verwijzingen naar artikelen, leerboeken en andere leerstof) toe onder het kopje "cursusmateriaal ten behoeve van de beoordelingscommissie"
Eisen aan opleiders van de cursus	2.Voeg als bijlage Cv's toe van de betrokken docenten onder het kopje "cursusmateriaal ten behoeve van de beoordelingscommissie"

Bovenstaande inhoudelijke opleidingseisen voor level 2 zijn richtinggevend, dit is een levend document. Bij twijfel of onduidelijkheid, neem contact op met het AKR.

Advies: leg het cursusmateriaal dat u moet uploaden klaar voordat u zich inschrijft, om de inschrijving soepel te laten verlopen. U kunt tussentijds niet teruggaan in het document.

Level 3 ***

Tabel 22. Level 3*** (AAI, z.d.)

De opleiding leidt op tot level 3***	Professional AAI (AAT, AAE of AAC) in speciaal expertise gebied (vanuit de eigen discipline. Professional werkt met cliënt, het dier, samen met, of zonder handler) (in 'driehoek' of 'diamant')
Vooropleiding cursist	Vooropleiding voor professionals: beroepsopleiding in Gezondheidszorg, Sociale Wetenschappen, Onderwijs of Coaching op HBO of Academisch (denk)niveau (psycholoog, psychiater, ergotherapeuten, fysiotherapeut, logopedist, orthopedagoog, onderwijskracht, (jeugd)coach aangesloten bij SKJ, NOBCO, sociaal of maatschappelijk werkende, kennis en praktijk op level 1* en 2** afgerond (of een persoonlijk portfolio geeft blijk van de competenties, vaardigheden en kennis gelijk aan level 1&2)
Vooropleiding hond	Gehoorzaamheidscursus. Er wordt op dit moment een baas-hond-test ontwikkeld voor diverse werksituaties. Voor meer informatie kunt u mailen naar het AKR.
Duur opleiding	180 uur
Waarvan huiswerk/zelfstudie	10 uur
Waarvan Theorie	50 uur
Waarvan praktijklessen	40 uur
Waarvan stage	40 uur; of beschrijving van casuïstiek met cliënten in geval de student zelfstandig als coach, therapeut, fysiotherapeut etc. al werkt en minimaal 5 uurintervisie met collega('s) kan voorleggen
Waarvan Thesis (deel 3)	40 uur waarin theorie wordt verhelderd aan de hand van de ervaringen opgedaan in het praktijkveld en waarin de student reflecteert over zijn/haar functioneren en beschrijft hoe de kennis en kunde in het nieuwe werkveld te gaan aanpakken.

Examinering	- Theoretisch examen over literatuur en lessen (schriftelijk) - Praktijkexamen - Schriftelijke stage beoordeling van de stagebegeleider op het stageplan of schriftelijke beoordeling van minimaal 5 casuïstiek beschrijvingen uit eigen praktijk - Thesis met een voldoende afgerond
Binnen de opleidingsdagen komt het volgende aan bod:	Level 3*** opleidingen zijn specialisaties waarin verdieping Mens-dier communicatie, theoretische onderbouwing van somatische, sociale en psychologische effecten van AAA, AAT, AAE, AAC aan bod komen: 1. Methodes van pedagogisch en therapeutisch werken (en daarnaast preventie, rehabilitatie, gezondheidsbevordering met dieren en natuur) met gezelschapsdieren en boerderijdieren 2. Methodes van proces en uitkomst evaluatie 3. Verdieping Ethologie: diergedrag, normale ontwikkeling en gedrag van minstens 1 in AAI ingezette diersoort 4. Wanneer slechts 1 diersoort (b.v. hond of paard) dan moet het over verschillende rassen binnen die soort gaan. 5. Verdieping Methodes en theorieën over leren van en aan dieren (b.v. Handboek Honden in Dier-ondersteunde therapie en Onderwijs, Erasmus + project 2019) 6. Hygiëne: standaarden ontwikkelen voor mens en dier bij het werken in AAI; preventieplannen maken om risico op infectie, allergie, zoönose te verkleinen. 7. Risicomanagement in het algemeen, EHBO-dieren en mensen indien nog niet behaald. 8. De organisatie van de werkzaamheden, basis economische en administratieve kennis
Examinering	- Theoretisch examen over literatuur en lessen (schriftelijk) - Praktijkexamen - Schriftelijke stage beoordeling van de stagebegeleider op het stageplan of schriftelijke beoordeling van minimaal 5 casuïstiek beschrijvingen uit eigen praktijk - Thesis met een voldoende afgerond
Toe te voegen bijlagen ter beoordeling van de inhoud van opleiding en niveau opleiders	
Cursusmateriaal en literatuur	1.Voeg het cursusmateriaal inclusief een literatuurlijst (verwijzingen naar artikelen, leerboeken en andere leerstof) toe onder het kopje "cursusmateriaal ten behoeve van de beoordelingscommissie"
Eisen aan opleiders van de cursus	2.Voeg als bijlage Cv's toe van de betrokken docenten onder het kopje "cursusmateriaal ten behoeve van de beoordelingscommissie"

Bovenstaande inhoudelijke opleidingseisen voor level 3 zijn richtinggevend, dit is een levend document. Bij twijfel of onduidelijkheid, neem contact op met het AKR. (AAI, z.d.)

NO.2 CHECKLIST OPLEIDING PAARD

Algemeen Kwaliteitsregister AAI Nederland:

Checklist ingangseisen cursisten, inhoud cursus, opleiders en evaluatie

Voorafgaand aan het registreren van uw cursus adviseren we u het volgende:

1. Ten behoeve van de aanmelding van uw cursus in het AKR-systeem zult u- na ingelogd te zijn op de registratiesite: <https://aairegister...../> - een aanvraagprocedure doorlopen. Ga

vooraf na of u uw cursus op level 1*, level 2** of level 3*** wilt registreren (zie toelichting op deze site: <https://aairegister.nl/aai-professionals...../>).

2. Toets vervolgens of de cursus voldoet aan de hieronder vermelde inhoudelijke eisen die per level beschreven zijn (zie tabel).
3. Leg het cursusmateriaal/ gevraagde documenten klaar om het te uploaden voordat u de cursus registreert. De registratie site biedt geen mogelijkheden terug te gaan naar eerder gestelde vragen.

In de tabel 23. Level 1* (AAI, z.d.), tabel 24. Level 2** (AAI, z.d.) en tabel 25. Level 3*** (AAI, z.d.), staan de checklijsten waaraan voldaan moet worden per niveau.

Level 1*.

Tabel 23. Level 1* (AAI, z.d.)

Vooropleiding	Minimaal middelbare school of meer
Vooropleiding paard/ezel	Basis omgang (beheerst een zekere mate van impulscontrole naar mensen/dieren en omgeving, loopt makkelijk mee aan een touw, kan blijven staan) De baas/paard/ezel test is (nog) niet verplicht
Opleiding leidt op tot	Vrijwilliger onder supervisie op zorgboerderijen, FPG maneges, educatieve centra, etc. Dit level vormt basis voor level 2 en level 3
Duur opleiding	75 uur
Waarvan zelfstudie	20 uur
Waarvan theorie	20 uur
Waarvan praktijk	25 uur
Waarvan reflectieverslag	10 uur
Waarvan supervisie	Altijd onder supervisie tijdens werkzaamheden
Binnen de opleidingsdagen (minimaal 5) komt het volgende aan bod:	- EHBO voor paard/ezel is verplicht. Indien al elders behaald, bewijs overleggen. - Mens-dier communicatie - Theorieën EAI en mens-dierrelatie - Ethologie: diergedrag, normale ontwikkeling en gedrag van minstens 1 in EAI ingezette diersoort, leerprincipes/trainen - Hygiëne: standaarden ontwikkelen voor mens en dier bij het werken in EAI; Risicomanagement in het algemeen, Rapport Kwaliteitsontwikkeling en - Kwaliteitsborging EAI/ White paper IAHAIO https://iahaio.org/iahaio-international-guidelines-on-care-training-and-welfare-requirements-for-equines-in-equine-assisted-services/
Vrijstellingen	In overleg met de AKR kan bij geschikte vooropleiding of ervaring vrijstelling worden verleend voor specifieke onderdelen.
Examinering	- Theorie-examen wordt schriftelijk afgenomen. Minimaal een voldoende voor zelfreflectieverslag en theorie. - Deelname aan alle praktijklessen.
Zelfreflectieverslag	Verslag van eigen ontwikkeling en beschrijving van standaarden, hygiëne maatregelen, trainen van paard/ezel, kunnen lezen gedrag paard/ezel, bij stress paard/ezel kunnen handelen enz.

Bijzonderheden	Level 1 opleiding is te behalen met een paard dat niet van jezelf is. Het gaat erom dat je de skills en kennis laat zien die je moet bezitten om dit als vrijwilliger onder begeleiding te kunnen uitoefenen.
Toe te voegen bijlagen ter beoordeling van de inhoud van opleiding en niveau opleiders	
Cursusmateriaal en literatuur	1.Voeg het cursusmateriaal inclusief een literatuurlijst (verwijzingen naar artikelen, leerboeken en andere leerstof) toe onder het kopje "cursusmateriaal ten behoeve van de beoordelingscommissie"
Eisen aan opleiders van de cursus	2.Voeg als bijlage Cv's toe van de betrokken docenten onder het kopje "cursusmateriaal ten behoeve van de beoordelingscommissie"

Level 2**

Tabel 24. Level 2** (AAI, z.d.)

Opleiding leidt op tot	Professionele handler in samenwerking met professional in EAT, EAE, EAC;
Vooropleiding	Vooropleiding voor professionele handlers: middelbare school, een verdere opleiding in paarden/ezels training, + kennis en praktijk level 1* Vooropleiding voor humane professionals, die zelf als handler willen werken: beroepsopleidingen, zoals o.a. therapie opleiding (b.v. BIG registratie), educatie, coaching en kennis van level 1
Vooropleiding paard/ezel	Basis omgang (beheerst een zekere mate van impulscontrole naar mensen/dieren en omgeving, loopt makkelijk mee aan een touw, kan blijven staan). De eisen die verder aan paard/ezel zullen worden gesteld zullen verschillend zijn, afhankelijk van het werk wat ze zullen gaan doen.
Duur opleiding	160 uur
Waarvan Theorie	30 uur
Waarvan zelfstudie	30 uur
Waarvan praktijk	30 uur
Waarvan werken aan de uitbreiding van het zelfreflectieverslag	35 uur In het zelfreflectieverslag beschrijft de cursist waar kwaliteiten /valkuilen/uitdagingen (kernkwadranten) en aandachtspunten liggen (je persoonlijke een reflectieverslag).
Waarvan stage	35 uur Stagebeoordeling van de stagebegeleider (5 uur supervisie, 30 uur stagelopen onder begeleiding). De uren moeten worden geregistreerd en worden afgetekend door het stageadres. De stagebegeleider beoordeelt de stage schriftelijk met een cijfer.
Vrijstellingen	In overleg met de AKR kan bij geschikte vooropleiding of ervaring vrijstelling worden verleend voor specifieke onderdelen.
Examinering	-Praktijkexamen: 'on the job' beoordeling door opleider op werkplek of beoordeling per videoregistratie -Zelfreflectieverslag met een voldoende afgesloten met daarin verwerking van de theorie -Stagebeoordeling met een voldoende afgesloten

Binnen de opleidingsdagen (minimaal 60 uur) komt het volgende aan bod:	1) Verdieping theorie mens-dierrelatie:(minimaal twee wetenschappelijke artikelen): 5 uur 2) Verdieping paarden-/ezelgedrag en trainingsmethodes voor het gebruik bij EAI 3) / White paper IAHAIO https://iahaio.org/iahaio-international-guidelines-on-care-training-and-welfare-requirements-for-equines-in-equine-assisted-services/
Toe te voegen bijlagen ter beoordeling van de inhoud van opleiding en niveau opleiders	
Cursusmateriaal en literatuur	1.Voeg het cursusmateriaal inclusief een literatuurlijst (verwijzingen naar artikelen, leerboeken en andere leerstof) toe onder het kopje “cursusmateriaal ten behoeve van de beoordelingscommissie”
Eisen aan opleiders van de cursus	2.Voeg als bijlage Cv's toe van de betrokken docenten onder het kopje “cursusmateriaal ten behoeve van de beoordelingscommissie”

Level 3***

Tabel 25. Level 3*** (AAI, z.d.)

De opleiding leidt op tot	Tot professional EAI in speciaal expertise gebied (vande eigen discipline in samenwerking cliënt, therapeut, dier met of zonder handler).
Vooropleiding	- Vooropleiding voor professionals die zelf werken met paard: middelbare school en beroepsopleiding in GZ of Onderwijs of - Coaching op HBO of Academisch niveau (psycholoog, psychiater, ergotherapeuten, fysiotherapeut, logopedist, orthopedagoog, onderwijskracht, jeugdcoach, sociaal of maatschappelijk werkende, coach), kennis en praktijk op level 1 en 2 afgerond. - Module Basisgedrag paard/ezel en EAI// White paper IAHAIO https://iahaio.org/iahaio-international-guidelines-on-care-training-and-welfare-requirements-for-equines-in-equine-assisted-services/ - Vooropleiding voor professionals level 3 die werken met handlers: zelfde als hierboven met een afgerond b1 en cursus paardenkennis/ White paper IAHAIO https://iahaio.org/iahaio-international-guidelines-on-care-training-and-welfare-requirements-for-equines-in-equine-assisted-services/
Vooropleiding paard/ezel	Gevorderde omgang (goede impulscontrole tegenover mens/dier en omgeving, loopt goed mee, kan langere tijd stilstaan en kan op afstand van de handler werken)
Duur opleiding	210 uur
Waarvan zelfstudie	30 uur
Waarvan Theorie	50 uur
Waarvan praktijk	50 uur
Waarvan stage en supervisie	40 uur fbeschrijving van casuïstiek met cliënten in geval de student zelfstandig als coach, therapeut, fysiotherapeut etc. al werkt en minimaal 5 uur stage bij een collega heeft gelopen.
Waarvan supervisie	20 uur (Zit in stage). Zie niveau 2
Vrijstellingen	In overleg met de AKR kan bij geschikte vooropleiding of ervaring vrijstelling worden verleend voor specifieke onderdelen.

Examinering	- Theoretisch examen over literatuur en lessen (schriftelijk) - Schriftelijke Stage beoordeling van de stagebegeleider op het stageadres of schriftelijke beoordeling van minimaal 5 casuïstiek beschrijvingen uit eigen praktijk. - Praktijkexamen zie niveau 2 - Zelfreflectieverslag met een voldoende afgerond
Binnen de opleidingsdagen (minimaal 50 uur) komt het volgende aan bod:	- Level 3 opleidingen zijn specialisaties waarin verdieping Mens-dier communicatie, theoretische onderbouwing van somatische, sociale en psychologische effecten van EAA, EAT, EAE, EAC aan bod komen. - Methodes van pedagogisch en therapeutisch werken (En daarnaast preventie, rehabilitatie, gezondheidsbevordering met dieren en natuur) met gezelschapsdieren en boerderijdieren - Methodes van proces en uitkomst evaluatie. - Verdieping Ethologie: diergedrag, normale ontwikkeling en gedrag van minstens 1 in EAI ingezette diersoort - Wanneer slechts 1 diersoort (b.v. ezel of paard) dan moet het over verschillende rassen binnen die soort gaan - Verdieping Methodes en theorieën over leren van en aan dieren. - Hygiëne: standaarden ontwikkelen voor mens en dier bij het werken in EAI; preventieplannen maken om risico op infectie, allergie, zoönose te verkleinen. - Risicomanagement in het algemeen, EHBO-dieren en mensen indien nog niet behaald. - De organisatie van de werkzaamheden, basis economische en administratieve kennis
Toe te voegen bijlagen ter beoordeling van de inhoud van opleiding en niveau opleiders	
Cursusmateriaal en literatuur	1. Voeg het cursusmateriaal inclusief een literatuurlijst (verwijzingen naar artikelen, leerboeken en andere leerstof) toe onder het kopje "cursusmateriaal ten behoeve van de beoordelingscommissie"
Eisen aan opleiders van de cursus	2. Voeg als bijlage CV's toe van de betrokken docenten onder het kopje "cursusmateriaal ten behoeve van de beoordelingscommissie"

(AAI, z.d.)

Bijlage 2.8. KNHS accreditatie-eisen

2.7.1. Reglement Licenties Hippische Instructie per 1-1-2022/ 31-12-2023

De Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie (KNHS) hanteert een licentiesysteem voor instructeurs in de paardensport. Het licentiesysteem heeft tot doel de kwaliteit van hippische instructeurs te waarborgen en te verbeteren. Het licentiesysteem ziet niet alleen toe op kennis en vaardigheden maar ook op een professionele houding, correct gedrag van de instructeur met tevens oog voor paardenwelzijn en veiligheid.

De KNHS biedt door het hanteren van het licentiesysteem paardensporters een vindplaats voor kwalitatief goede instructeurs. Het biedt de instructeur een "keurmerk" waarmee zij kunnen aantonen over een bepaald diploma te beschikken en zich regelmatig te laten bijscholen.

De registratieperiode van de licentie loopt voor de instructeur van 1 januari 2022 tot en met 31 december 2023.

Artikel 1 – Licenties instructeurs (HI-licenties)

De KNHS kent de volgende typen instructeurslicenties:

- HI-2 licentie: instructeur met een instructeursdiploma op niveau 2
- HI-3 licentie: instructeur met een instructeursdiploma op niveau 3
- HI-4 licentie: instructeur met een instructeursdiploma op niveau 4
- HI-5 licentie: instructeur met een instructeursdiploma op niveau 5
- HI-6 licentie: instructeur met een instructeursdiploma op niveau 6

Een overzicht van de verschillende licenties en de diploma's op basis waarvan de licenties verstrekt worden, is te vinden in het licentiereglement. Instructeurs die meerdere opleidingen in verschillende disciplines gevolgd hebben, kunnen meerdere licenties aanvragen. Hiervoor worden per registratieperiode slechts eenmaal licentiekosten in rekening gebracht. Instructeurs die meerdere opleidingen in dezelfde discipline gevolgd hebben, ontvangen de licentie die hoort bij het hoogst behaalde diploma.

Artikel 2 – Aan de licentie verbonden niveau

2.1 HI-2 licentie > instructie op basis van door anderen opgestelde lesschema's, ofwel onder supervisie van een instructeur paardensport op hoger niveau.

2.2 HI-3 licentie > instructie aan recreatieve paardensporters en paardensporters uitkomend in de lagere klassen van de wedstrijdsport.

2.3 HI-4 licentie > instructie aan paardensporters uitkomend in de hoogste klassen van wedstrijdsport.

2.4 HI-5 licentie > instructie en begeleiding aan paardensporters uitkomend in de hoogste klassen van de nationale sport of uitkomend in de internationale sport.

2.5 HI-6 licentie > instructie en begeleiding aan paardensporters uitkomend voor de KNHS in de internationale topsport.

Artikel 3 – Geldigheid licenties

3.1 Een licentie is persoonsgebonden en is alleen geldig als de licentiehouder lid is van de KNHS.

3.2 De registratieperiode is 2 jaar en loopt vanaf 1 januari 2022 t/m 31 december 2023. Een licentie kan op ieder moment behaald/aangevraagd worden.

3.3 Een HI-licentie wordt verlengd met een periode van twee kalenderjaren wanneer binnen de geldigheidstermijn het vereiste aantal theoriepunten is behaald, middels deelname aan voor het type licentie geschikt bevonden en daartoe door de KNHS aangewezen bijscholing(en).

Artikel 4 – Vervallen en opnieuw verkrijgen van de licentie

4.1 De licentie vervalt indien geen verlenging op de in artikel 9 genoemde wijze wordt toegepast en/of de licentiehouder geen lid meer is van de KNHS.

4.2 Na het vervallen van een licentie kan deze opnieuw worden verkregen door een KNHS-bijscholing te volgen. Daarna kan de aanvraag worden ingediend.

Artikel 5 – Aanvraag van de eerste licentie

Bij het behalen van een ORUN-instructeursdiploma wordt automatisch een gratis HI-licentie toegekend voor de huidige licentieperiode. Anderen dienen, om in aanmerking te komen voor een eerste licentie Hippische Instructeur:

- Te beschikken over een geldig instructeursdiploma en gedurende de afgelopen twee jaar een voor het type licentie geschikt bevonden en daartoe door de KNHS aangewezen bijscholing(en) gevolgd hebben. De bewijslast hiervoor ligt bij de aanvrager van de licentie
- Een aanvraagformulier in te dienen met kopieën van diploma('s)
- De kosten voor de licentie te hebben voldaan

Artikel 6 – Punten

6.1 Om de licentie te kunnen verlengen dienen in de periode voorafgaande aan het verstrijken van de licentie voldoende theoriepunten te zijn behaald.

6.2. Punten worden behaald indien deelgenomen wordt aan:

- Door de KNHS georganiseerde vakinhoudelijke bijscholingen
- Door de KNHS geaccrediteerde externe bijscholingen

6.3 Van iedere door de KNHS georganiseerde bijscholing wordt aangegeven voor welke licentie door het deelnemen aan de bijscholing punten te behalen zijn. Tevens zal bij de aankondiging van iedere scholingsactiviteit worden aangegeven hoeveel punten er met de opleiding of bijscholing te behalen zijn.

6.4 Behalve bij de door de KNHS georganiseerde bijscholingen kunnen ook bij andere scholingsactiviteiten punten worden behaald. Hiertoe stelt de KNHS een lijst samen van door de KNHS geaccordeerde bijscholingsactiviteiten. Deze lijst wordt regelmatig geactualiseerd en wordt gepubliceerd op MIJN KNHS. Voor bijscholingen die niet op deze lijst vermeld worden, worden geen punten toegekend.

6.5 Licentiehouders hebben voorrang bij toelating tot door de KNHS georganiseerde bijscholingsactiviteiten, mits zij zich binnen de daarvoor vastgestelde termijn hebben aangemeld. Voor een aantal door de KNHS georganiseerde bijscholingen krijgen licentiehouders korting.

6.6 De KNHS draagt zorg voor een actueel overzicht van punten per licentiehouder.

Artikel 7 – Verlengen van de licentie

7.1 Een licentie wordt automatisch verlengd met een registratieperiode van twee kalenderjaren indien aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- De licentiehouder beschikt over voldoende punten welke zijn behaald in de periode na afgifte van de laatste uitgegeven licentie
- De houder van een licentie heeft de kosten voor het verlengen voldaan. De kosten worden gefactureerd in het eerste kwartaal van de nieuwe registratieperiode

7.2 Voor de verlenging van de licentie dienen per registratieperiode van twee jaar de volgende bijscholingen worden gevolgd:

- Of twee door de KNHS georganiseerde vakinhoudelijke bijscholingen
- Of één door de KNHS georganiseerde vakinhoudelijke bijscholing met minimaal twee door de KNHS geaccrediteerde externe bijscholingen

7.3 Indien binnen de looptijd van de licentie onvoldoende punten zijn behaald voor de aan de licentiehouder toegekende licenties, vervalt automatisch de betreffende licentie.

7.4 Punten kunnen niet worden 'meegenomen' naar een volgende registratieperiode. Bij verlenging van de licentie vervallen alle tot dan toe behaalde punten.

7.5 De behaalde punten worden geregistreerd door de KNHS. Licentiehouders zijn echter zelf verantwoordelijk voor het bijhouden van hun punten. De bewijslast voor het gevolgd hebben van een bijscholing ligt te allen tijde bij de licentiehouder.

7.6 Het KNHS-bestuur heeft de bevoegdheid om een licentie niet te verstrekken dan wel niet te verlengen en/of in te trekken. Het besluit hiertoe wordt schriftelijk en met redenen omkleed aan de betrokkene medegedeeld.

Artikel 8 – Intrekken van een licentie

Het KNHS-bestuur is bevoegd om een licentiehouder voor bepaalde of onbepaalde tijd zijn of haar licentie in te trekken. Alvorens een besluit tot intrekking van een licentie wordt genomen, wordt de betreffende licentiehouder in de gelegenheid gesteld om te worden gehoord. Intrekking van een licentie is mogelijk indien:

- De licentiehouder de licentie door een ander laat benutten
- De licentiehouder fraudeert met de aanwezigheidsregistratie bij bijscholingen
- De licentiehouder fraudeert met de registratie en/of het bijhouden van punten
- De licentiehouder in het kader van de uitoefening van zijn licentie twee officiële waarschuwingen van de KNHS heeft ontvangen

- De licentiehouder door gedrag, handelen, nalaten en/of uitlatingen in strijd handelt met de statuten, reglementen of een besluit van een orgaan of commissie van de KNHS of FEI

Artikel 9 – Opschorten van de licentie

Het KNHS-bestuur kan alvorens de licentie in te trekken ertoe besluiten de status van licentiehouder op te schorten, totdat de betrokkene aan alle licentievoorwaarden volgens de KNHS voldoet. In deze periode zal de instructeur niet in het licentieregister zijn opgenomen.

Artikel 10 – Bezwaar en beroep

Tegen besluiten genomen op basis van dit reglement kan binnen een maand, nadat dit de betrokkene is meegedeeld, schriftelijk gemotiveerd bezwaar worden gemaakt bij het KNHS-bestuur. Het KNHS-bestuur kan na ontvangst van het bezwaar het primair genomen besluit intrekken, wijzigen of handhaven. Indien een bezwaar niet-ontvankelijk of ongegrond wordt verklaard kan binnen een maand, nadat dit de betrokkene is meegedeeld, schriftelijk gemotiveerd beroep worden ingesteld bij de Geschillencommissie van de KNHS. De Geschillencommissie van de KNHS kan na ontvangst van het beroep het primaire besluit intrekken, wijzigen of handhaven. De uitspraak van de Geschillencommissie van de KNHS is bindend voor partijen.

Artikel 11 – Slotbepaling

In alle gevallen waarin dit reglement niet voorziet beslist het bestuur van de KNHS.
(KNHS, 2022)

2.7.2. Toelichting op het licentiebeleid voor Hippische Instructie

Het licentiebeleid van de KNHS heeft tot doel de kwaliteit van de instructeurs te waarborgen en te verbeteren om daarmee de sport verder te ontwikkelen. Onderstaand lichten we een aantal kernzaken van het licentiebeleid graag nog eens toe. Het volledige reglement is te vinden op www.knhs.nl

Geldigheid van je licentie

Een licentieperiode is twee jaar, voor iedereen hetzelfde en loopt van 1 januari 2022 – 31 december 2023. Binnen de licentieperiode moet je een aantal bijscholing volgen om voldoende punten te halen om je licentie te behouden.

Punten

Er zijn twee mogelijkheden om je benodigd aantal punten te behalen in de licentieperiode:

1. Je volgt twee bijscholing georganiseerd door de KNHS
2. Je volgt één bijscholing georganiseerd door de KNHS en twee bijscholing die door de KNHS geaccrediteerd zijn, deze staan ook vermeld op de opleidingen en evenementenkalender in Mijn KNHS.

Je opleiding afronden in de licentieperiode

Als je gedurende deze licentieperiode een opleiding afrondt of je in deze licentie periode aanmeldt voor een nieuwe licentie (je hebt nog geen licentie gehad of je vorige licentie is niet verlengd) dan moet je volgens de onderstaande voorbeelden bijscholing volgen.

Voorbeeld:

1. Wanneer je een ORUN-diploma behaald in 2022 dan moet je voor het einde van de licentie periode minimaal één KNHS-bijscholing volgen.
2. Wanneer je een ORUN-diploma behaald in 2023 dan voldoe je aan het te behalen punten voor de resterende licentieperiode.

3. Wanneer je je in 2022 als instructeur aanmeldt voor een licentie moet je voorafgaand een KNHS-bijbscholing hebben gevolgd. En voor verlenging moet je voldoen aan a of b.
 - a. Minimaal twee KNHS-bijbscholingen of b. één KNHS-bijbscholing en minimaal twee bijbscholingen door derden.
4. Wanneer je je in 2023 als instructeur aanmeldt voor een licentie moet je voorafgaand een KNHS-bijbscholing hebben gevolgd. En voor verlenging moet je één KNHS-bijbscholing volgen.

Is een licentie verplicht?

Voor instructeurs is een licentie niet verplicht, maar het biedt wel mooie voordelen. In ieder geval worden alle instructeurs met een KNHS-licentie vermeld in Mijn KNHS en zijn daarmee dus vindbaar voor alle paardensporters die op zoek zijn naar een instructeur. Met een licentie laat je als instructeur bovendien zien dat je jouw vak serieus neemt en dat je regelmatig (bij)scholingen volgt.

Een licentie aanvragen

Als je een instructeursdiploma behaalt, krijg je de eerste licentieperiode van de KNHS. Als je al instructeur bent maar nog geen licentie hebt, dan kun je die natuurlijk wel aanvragen. Op de website staat daarvoor een invulformulier dat je samen met een kopie van je diploma op kunt sturen naar de KNHS. Een licentie voor instructeurs kost €20,- per twee jaar.

Licentie verliezen

Redenen waarom je een licentie kunt verliezen zijn bijvoorbeeld:

- Als je niet voldoende theoriepunten hebt behaald
- Als je fraude pleegt met het gebruik van de licentie of bijvoorbeeld in de registratie van theoriepunten of aanwezigheid bij bijbscholingen
- Als de licentiehouder door gedrag, handelen, nalaten en/of uitlatingen in strijd handelt met de statuten, reglementen of een besluit van een orgaan of commissie van de KNHS

Wat moet je doen om je licentie te verlengen?

Een licentie wordt automatisch verlengt als aan de voorwaarden wordt voldaan.

Let op! deze tekst dient als toelichting en is gebaseerd op het Reglement Licenties Hippische Instructie. Aan deze toelichting kunnen geen rechten worden ontleend. De tekst van het reglement is bepalend.
(KNHS, 2022)

2.7.3. Beroepscode instructeurs

Voor instructeurs en voor instructeurs in opleiding is onderstaande beroepscode van toepassing:

1. De instructeur/trainer/coach moet zorgen voor een omgeving en een sfeer waarbinnen de paardensporter zich veilig kan voelen.
2. De instructeur/trainer/coach onthoudt zich ervan de paardensporter te bejegenen op een wijze die de paardensporter in zijn waardigheid aantast, én verder in het privéleven van de paardensporter door te dringen dan nodig is in het kader van de sportbeoefening.
3. De instructeur/trainer/coach onthoudt zich van elke vorm van (machts)misbruik of seksuele intimidatie tegenover de paardensporter.
4. Seksuele handelingen en seksuele relaties tussen de instructeur/trainer/coach en de jeugdige paardensporter tot zestien jaar zijn onder geen beding geoorloofd en worden beschouwd als seksueel misbruik.
5. De instructeur/trainer/coach mag de sporter niet op een zodanige wijze aanraken dat de paardensporter en/of de instructeur/trainer/coach deze aanraking naar redelijke verwachting als seksueel of erotisch van aard zal ervaren, zoals doorgaans het geval zal zijn bij het doelbewust (doen) aanraken van geslachtsdelen, billen en borsten.

6. De instructeur/trainer/coach onthoudt zich van (verbale) seksueel getinte intimiteiten via welk communicatiemiddel dan ook.
7. De instructeur/trainer/coach zal tijdens lessen, trainingen en wedstrijden gereserveerd en met respect omgaan met de paardensporter.
8. De instructeur/trainer/coach heeft de plicht, voor zover in zijn vermogen ligt, de paardensporter te beschermen tegen schade en (machts)misbruik als gevolg van seksuele intimidatie. Daar waar bekend of geregeld is wie de belangen van de (jeugdige) paardensporter behartigt, is de instructeur/trainer/coach verplicht met deze personen of instanties samen te werken, opdat zij hun werk goed kunnen uitoefenen.
9. De instructeur/trainer/coach zal de paardensporter geen (im)materiële vergoedingen geven met de kennelijke bedoeling tegenprestaties te vragen. Ook de instructeur/trainer/coach aanvaardt geen financiële beloning of geschenken van de paardensporter die in onevenredige verhouding tot de gebruikelijke dan wel afgesproken honorering staan.
10. De instructeur/trainer/coach zal tijdens lessen, trainingen en wedstrijden met respect omgaan met het paard en het welzijn van het paard waarborgen.
11. De instructeur/trainer/coach heeft de plicht – voor zover in zijn vermogen ligt – het paard te beschermen tegen schade en misbruik als gevolg van ondeskundig of dieronvriendelijk handelen.
12. De instructeur/trainer/coach zal er actief op toezien dat deze regels worden nageleefd door iedereen die bij de paardensporter is betrokken. Indien de instructeur/trainer/coach gedrag signaleert dat niet in overeenstemming is met deze gedragsregels zal hij de daartoe noodzakelijke actie(s) ondernemen.
13. In die gevallen waarin de gedragsregels niet (direct) voorzien, ligt het binnen de verantwoordelijkheid van de instructeur/trainer/coach in de geest hiervan te handelen. (KNHS, z.d.)

2.7.4. Toekennen licentiepunten aan bijscholingen georganiseerd door derden

In figuur 17. Voorwaarde toekenning licentiepunten aan bijscholing georganiseerd door derden door de KNHS (KNHS, z.d.), zijn de voorwaarde waar bijscholingen aan moeten voldoen om erkend te worden. Dit betekent dat alle bijscholingen moeten voldoen aan de eisen in figuur 17.

Toekennen licentiepunten aan bijscholingen georganiseerd door derden

Versie 18-3-2019

Voorwaarden:

Theoriepunten kunnen worden toegekend aan bijscholingsactiviteiten die door derden worden georganiseerd. Hier zijn de volgende voorwaarden aan verbonden:

- De erkenning dient minimaal 1 maand van tevoren bij de KNHS te worden aangevraagd te worden door de organiserende instantie middels het daarvoor bestemde aanvraagformulier (zie hieronder), waarin onder andere het onderwerp en programma van de bijscholing beschreven worden.
- De bijscholing moet worden opengesteld voor *alle* houders van een bepaalde licentie (er mag wel een maximum gesteld worden aan het aantal deelnemers).
- De accommodatie moet een veiligheidscertificaat hebben (alleen indien het een hippische accommodatie betreft).
- De docent moet worden goedgekeurd door de KNHS.
- Het programma moet worden goedgekeurd door de KNHS. Reglementzaken komen hiervoor niet in aanmerking.
- De organiserende instantie moet de aanwezigheid van licentiehouders registreren middels door de KNHS verstrekte formulieren en dient deze formulieren na afloop van de bijscholing aan de KNHS doen toekomen.

Figuur 17. Voorwaarde toekenning licentiepunten aan bijscholing georganiseerd door derden door de KNHS (KNHS, z.d.)

Bijlage 2.9. CRKBO accreditatie-eisen

De CRKBO-registratie in vogelvlucht

Vooraf: Als uw instelling, of als u als docent, algemeen vormend **taalonderwijs** aanbiedt bent u al wettelijk vrijgesteld van Btw-heffing en heeft u geen CRKBO-registratie nodig.

Het Centraal Register Kort Beroepsonderwijs (CRKBO) bestaat uit twee registers. Een register voor 'instellingen' en een register voor 'docenten'. Bepaal eerst in welk register u opgenomen moet worden om voor Btw-vrijstelling in aanmerking te komen:

U bent een instelling als

U trainingen of cursussen beroepsonderwijs aanbiedt. Het maakt niet uit welke rechtsvorm uw instelling heeft (eenmanszaak, V.o. F., BV, NV, stichting enzovoort) of hoeveel personeel u heeft.

U bent een docent als

U een natuurlijk persoon of een rechtspersoon bent die actief is als docent/trainer en onderwijsdiensten verricht in opdracht van onderwijsinstellingen.

Voor opname in een van de CRKBO-registers dienen instellingen en docenten zich aan te melden. Afhankelijk van uw situatie kan een voorafgaande audit noodzakelijk zijn.

Zonder audit

U kunt uw instelling aanmelden voor het CRKBO-register Instellingen zonder audit als u

- Beschikt over het certificaat ISO 9001
- Of beschikt over een met ISO-9000 vergelijkbare certificering
- Of minimaal vijf wettelijk erkende opleidingen aanbiedt (d.w.z. erkend in het kader van WEB of WHW)
- Of als het aantal in het kader van WEB of WHW wettelijk erkende opleidingen minimaal 50% uitmaakt van alle aangeboden opleidingen
- Of beschikt over het Keurmerk Blik op Werk/Inburgering

Aanmelden docenten

Zonder audit

U kunt zich aanmelden voor het CRKBO-register Docenten zonder audit als u beschikt over

- Een PO-onderwijsbevoegdheid
- En/of een VO-, Mbo-, Hbo- of universitair diploma met expliciete vermelding van een 1e-, 2e- of 3e graad lesbevoegdheid
- En/of een relevant diploma van de Stichting PHBO Nederland

Een instelling aanmelden

Met audit

Voldoet u niet aan de hierboven genoemde voorwaarden, dan is er een audit nodig.

Aanmelden docenten

Met audit

Als u niet over een hierboven genoemd diploma of certificaat beschikt, moet u eerst een audit afleggen. Dat kan in één gecombineerde aanmeldings- en auditprocedure. (CRKBO, z.d.)

Bijlage 2.10. NRTTO accreditatie-eisen

De eisen van NRTTO:

1. Transparant over producten/diensten.
2. Meting van klant-tevredenheid.
3. Deskundigheid van docenten/adviseurs.

4. Helderheid over leeruitkomsten.
5. Sluit aan op de arbeidsmarkt.
6. Nakomen gemaakte afspraken.
7. Goede dienstverlening.
8. Moet door de NRTO-audit komen.

(NRTO, 2022)

2.10.1. NRTO-auditeisen

Nr. NRTO-eis Oordeel Opmerkingen/toelichting

Transparantie

1.1 Het NRTO-lid zorgt voor waarheidsgetrouwe en accurate informatie (schriftelijk of mondeling) aan potentiële klanten.

1.2 Het NRTO-lid respecteert de reclamecode. Reclame geeft een waarheidsgetrouw beeld en onthoudt zich van enige suggestie van niet te verwezenlijken resultaten.

1.3 Het NRTO-lid doet geen reclame-uitingen over het stellen van niet-erkende 'graden'.

1.4 Het NRTO-lid onthoudt zich van agressieve competitieve uitingen.

1.5 Het NRTO-lid meldt voor zover van toepassing in studiegids of –informatie respectievelijk de website tenminste de volgende informatie als sprake is van open inschrijving:

(Let op: voor exameninstellingen gelden minimaal de punten a, b, c, d, g, j, k, p en q).

- a. De naam van de leeractiviteit
- b. De inhoud van de Leeractiviteit
- c. Het niveau van de leeractiviteit
- d. De lengte van de leeractiviteit (exclusief studiebelasting, alleen de activiteiten vanuit NRTO-lid).
- e. De doelstellingen van de leeractiviteit
- f. De studiebelasting voor de klant d.w.z. de tijd die de klant eraan kwijt is in uren p/w inclusief voorbereiding, overleggen, etc.
- g. Kwalificaties die behaald kunnen worden. Waaronder indien van toepassing interne (school-) en/of externe (branche-/ staats-) examens waartoe wordt opgeleid
- h. Het aantal eindtoetsen of examens in de leeractiviteit alsmede de herkansingsmogelijkheden
- i. Vrijstellingenbeleid
- j. De doelgroep voor wie de leeractiviteit bedoeld is
- k. Het aanvangsniveau waarvan uitgegaan wordt (d.w.z. eventuele vereisten vooropleiding)
- l. Een heldere uitleg van de speciale voorwaarden die door het NRTO-lid of door de betreffende overheid gesteld worden aan de leeractiviteit of aan de studieovereenkomst (-contract)
- m. Informatie over het verstrekte studiemateriaal en/of over het aan te schaffen studiemateriaal
- n. Informatie over de beschikbaarheid van het onlineproduct, inclusief disclaimer. Alleen van toepassing voor aanbieders waar online leren (deel van) de leeractiviteit is, zoals blended
- o. De NRTO-algemene voorwaarden voor consumentenmarkt en/of eigen algemene voorwaarden voor de zakelijke markt
- p. De NRTO-gedragscode voor consumentenmarkt en/of zakelijke markt

1.6 Het NRTO-lid beschrijft in het geval van maatwerk de volgende informatie in de offerte (Voor aanbieders waar online leren (deel van) de leeractiviteit is gelden minimaal de punten a, b, d, e, f, l, n en o. Voor examen-instellingen gelden minimaal de punten a, b, c, d, g, j, l, q en r.):

- a. De naam van leeractiviteit. Ja Nee N.v.t.
- b. De inhoud van de leeractiviteit
- c. Het niveau van de leeractiviteit

- d. Een indicatie van de lengte van de leeractiviteit
- e. De doelstellingen van de leeractiviteit
- f. De studiebelasting voor de klant d.w.z. de tijd die de klant eraan kwijt is in uren p/w
- g. De aansluiting van de leeractiviteit bij de doelgroep
- h. Kwalificaties die behaald kunnen worden
- i. Interne (school-) en/of externe (branche- /staats-) examens waartoe wordt opgeleid
- j. Het aantal eindtoetsen of examens in de leeractiviteit alsmede de herkansingsmogelijkheden
- k. Vrijstellingenbeleid
- l. De doelgroep voor wie de leeractiviteit bedoeld is
- m. Het aanvangsniveau waarvan uitgegaan wordt (d.w.z. eventuele vereisten vooropleiding)
- n. Een heldere uitleg van de speciale voorwaarden die door het NRTO-lid of door de betreffende overheid gesteld worden aan de leeractiviteit of aan de studieovereenkomst (-contract) indien de opdrachtgever dat verlangt
- o. Informatie over het verstrekte studiemateriaal en/of over het aan te schaffen studiemateriaal
- p. Informatie over de beschikbaarheid van het onlineproduct. (Alleen van toepassing voor aanbieders waar online leren (deel van) de leeractiviteit is)
- q. De NRTO-algemene voorwaarden voor consumentenmarkt en/of eigen algemene voorwaarden voor de zakelijke markt
- r. De NRTO-gedragscode voor consumentenmarkt en/of zakelijke markt

1.7 Het NRTO-lid is in de informatievoorziening over iedere leeractiviteit duidelijk over de beoogde Leerkomsten en formuleert dit in concrete termen van 'kennen' en 'kunnen'. N.v.t. voor exameninstellingen.

E-learning

1.8 Deelnemers moeten toegang hebben tot e-learning faciliteiten indien dit overeengekomen is. Indien e-learning in aanvulling op andere leerelementen georganiseerd wordt, moeten deelnemers, die niet over de faciliteiten beschikken, de mogelijkheid geboden worden op een andere manier te participeren. N.v.t. voor exameninstellingen.

1.9 Deelnemers aan e-learning programma's moeten bij inloggen bekend zijn bij het instituut. N.v.t. voor exameninstellingen.

1.10 Voortgang en/ of deelname is controleerbaar/wordt gemonitord door middel van een Learning Management Systeem (LMS), indien dit relevant is voor de leeractiviteit. N.v.t. voor exameninstellingen.

1.11 Er is een back-up voor het stellen van vragen en er zijn andere vormen van gepersonaliseerde Studiebegeleiding. N.v.t. voor exameninstellingen.

1.12 Het NRTO-lid zorgt voor periodieke updates van het E-materiaal op basis van deelnemersevaluaties. N.v.t. voor exameninstellingen.

2. Personeel (en externe leveranciers van diensten) Nr. NRTO-eis Oordeel Opmerkingen/toelichting

Selectie en beheer

2.1 Het NRTO-lid treedt jaarlijks in contact met klanten en stelt mede op basis daarvan tenminste jaarlijks de behoefte aan capaciteit en deskundigheid in de organisatie vast met bijbehorende eisen aan kennis, ervaring en vaardigheden van de personeelsleden, om te voldoen aan de eisen van de klant (ongeacht of dit ingevuld wordt door eigen personeel of externe leveranciers van diensten).

2.2 Het NRTO-lid hanteert vooraf vastgestelde regels en criteria bij de werving en selectie van eigen personeel. Voorbeeld: profielschets

2.3 Indien diensten t.b.v. het primaire proces worden ingekocht, formuleert het NRTO-lid vooraf de eisen aan deze dienst, neemt hij deze eisen mee in het selectieproces en evalueert hij deze eisen jaarlijks. Op basis hiervan worden de selectiecriteria eventueel aangepast.

2.4 Het NRTO-lid beschikt over een actueel personeelsdossier van elk eigen personeelslid, met relevante gegevens (zoals contracten, diploma's, beroepsregistratie, gevolgde opleidingen, etc.) en informatie over de permanente ontwikkeling van het personeel (zoals publicaties, lezingen, bijscholing, stage, etc.).

2.5 Het NRTO-lid heeft een relevant introductieprogramma voor nieuwe personeelsleden en evalueert dit periodiek. Voorbeelden; cultuur, regels, processen.

2.6 Het NRTO-lid traint nieuwe personeelsleden, in de werkwijze en het administratieve systeem van het NRTO-lid.

2.7 Het NRTO-lid stelt tijd/middelen voor professionalisering van het eigen personeel beschikbaar.

2.8 Het NRTO-lid zorgt voor professionalisering van de personeelsleden die aansluiten op de ambities van de personeelsleden, de doelstellingen van de organisatie en klantafspraken.

2.9 Het NRTO-lid heeft voor de eigen personeelsleden de beoordelingscriteria schriftelijk vastgelegd.

2.10 Het NRTO-lid heeft de wijze waarop de beoordeling van het functioneren van de eigen personeelsleden plaatsvindt schriftelijk vastgelegd.

2.11 Het NRTO-lid beoordeelt tenminste eenmaal per jaar het functioneren van de eigen personeelsleden (o.a. op basis van interne en externe feedback) en maakt waar nodig afspraken ter verbetering van het functioneren.

2.12 Het NRTO-lid beoordeelt per verleende opdracht of de externe leverancier die de dienst verzorgt, voldoet aan de dan geldende selectiecriteria.

3 Proces

Processen; overeenkomsten

3.1 Het NRTO-lid inventariseert de klanteisen en opdrachtdoelen en legt deze vast.

3.2 Het NRTO-lid zorgt voor voldoende capaciteit, deskundigheid, in te zetten methoden, middelen om te voldoen aan de afgesproken klanteisen en het behalen van de opdrachtdoelen.

3.3 Het NRTO-lid toetst de eisen en doelen van de klant en het vermogen om aan die eisen te voldoen voordat een contract wordt gesloten

3.4 Het NRTO-lid heeft met iedere klant een schriftelijke overeenkomst gesloten waarin tenminste is opgenomen (en/of waaraan voldaan wordt):

- a. Activiteiten
- b. In te zetten middelen en personen (waaronder bijdragen van de klant en derden)
- c. Te bereiken doelen
- d. Tijd en geld (planning en begroting)
- e. Evaluatie

- f. Klachtenregeling
- g. Binnen welke vastgestelde termijnen eventuele terugbetalingen moeten worden gedaan (indien van toepassing)
- h. Contracten vermelden de naam van het instituut en de titel van de leeractiviteit
- i. De kosten van de leeractiviteit
- j. Kosten voor studieboeken/cursusmateriaal
- k. De begeleiding en diensten die zijn inbegrepen
- l. De betalingsvoorwaarden
- m. De wijze van betaling
- n. De duur van het contract
- o. De condities waaronder de leeractiviteit eventueel niet doorgaat
- p. De annuleringsvoorwaarden en de mogelijkheden tot restitutie van gelden
- q. Details van de eventuele garantiebepalingen
- r. Een bedenktijd van tenminste 14 dagen
- s. Bij wie het copyright berust
- t. Bij wie het eigendomsrecht van het cursusmateriaal berust (klant of het instituut)

3.5 De overeenkomst voldoet aan de volgende eisen:

- a. De taal waarin (onderwijs-/leer-) contracten worden opgemaakt is helder en ondubbelzinnig
 - b. De termijnen en voorwaarden van inschrijving (klant ontvangt deze voor de eigen administratie).
- Processen; veiligheid en integriteit

3.6 Het NRTO-lid heeft zowel de techniek als de procedures voor volledige veilige informatiebeveiliging en handelt daarnaar. Het NRTO-lid houdt zich daarbij aan de geldende privacywetgeving. Voorbeeld: AVG, bewaartermijnen, veilige cursistenadministratie, verwerkersovereenkomsten.

Processen; klachten

3.7 Het NRTO-lid heeft een klachtenprocedure die voorziet in tenminste een beroepsmogelijkheid bij een onafhankelijke derde.

3.8 Het NRTO-lid heeft de klachtenprocedure (via publicatie op de website en in de studiegids) openbaar gemaakt, indien zij actief is op de consumentenmarkt.

3.9 Het NRTO-lid zorgt dat de klachtenprocedure bij klanten van de zakelijke markt bekend is.

3.10 Het NRTO-lid verwijst in de klachtenprocedure naar bestaande functies binnen de organisatie. Binnen de organisatie is bekend wie welke rol vervult binnen de klachtenprocedure.

3.11 Op iedere klacht wordt binnen 4 weken gereageerd.

3.12 Het NRTO-lid handelt klachten binnen vastgestelde termijnen af. Hiervan wordt alleen beargumenteerd afgeweken. Bij afwijking wordt de klagende partij op de hoogte gesteld en er moet een indicatie worden gegeven wanneer men verwacht uitsluitel te kunnen geven.

3.13 Het NRTO-lid conformeert zich aan het oordeel van de beroepsinstantie en zorgt voor snelle afhandeling van de eventuele consequenties.

3.14 Het NRTO-lid behandelt de klacht vertrouwelijk en archiveert de klacht.

3.15 Het NRTO-lid registreert klachten en de wijze van afhandeling. Deze gegevens worden voor vastgestelde termijnen bewaard.

Processen; continue verbeteren

3.16 Het NRTO-lid reflecteert tenminste jaarlijks (tenminste door het uitvoeren van de NRTO-zelfevaluatie) op de effectiviteit van het kwaliteitsmanagementsysteem en het gevoerde beleid in relatie tot haar missie, visie en relevante ontwikkelingen in de organisatie en in de omgeving.

3.17 Het NRTO-lid neemt in deze reflectie mee:

- a. Het tevredenheidsonderzoek onder klanten
- b. De personeelsontwikkeling
- c. Klachten
- d. De feedback van de personeelsleden, betrokken bij het primaire proces van de dienst
- e. De feedback van derden, buiten de organisatie, betrokken bij het primaire proces

3.18 Het NRTO-lid stelt indien nodig op basis van reflectie een plan van aanpak op voor aanpassing beleid en/of doelstellingen voor bijsturing en verbetering van processen en/of het kwaliteitsmanagementsysteem.

4 Publiek

4.1 Het NRTO-lid meet, registreert en analyseert klanttevredenheid bij de opdrachtgever(s).

4.2 Het NRTO-lid meet, registreert en analyseert klanttevredenheid bij de deelnemer(s).

4.3 Het NRTO-lid bepaalt zelf en legt vast op welke wijze de meting en analyse worden uitgevoerd. (NB: De meting, registratie en analyse is passend bij de aard en de omvang van het NRTO-lid en het product of de dienst).

4.4 De meting, registratie en analyse bevatten tenminste vragen over:

- a. In hoeverre de contractpartij, ofwel de deelnemer vindt dat de beoogde leeruitkomsten zijn gerealiseerd. N.v.t. voor aanbieders van onlineleringen/producten/blende.
- b. Hoe de opdrachtgever, ofwel de deelnemer, de personeelsleden, (zowel eigen personeel als ingehuurd), beoordelen.
- c. In hoeverre de opdrachtgever, ofwel de deelnemer, tevreden is over uitvoering van de opdracht.

4.5 Het NRTO-lid neemt op aantoonbare wijze corrigerende en preventieve maatregelen, wanneer de metingen en evaluaties daartoe aanleiding geven.

Continuïteit

4.6 Bij wijzigingen in de organisatie of het dienstenaanbod spant het NRTO-lid zich in om, als de deelnemer dat wil, het gestarte traject kan worden afgerond, bij het NRTO-lid of elders.

4.7 Het NRTO-lid wijzigt en/of beëindigt een contract alleen in overleg met de opdrachtgever.

4.8 Het NRTO-lid realiseert de beschikbaarheid van onlineproducten conform de overeengekomen specificaties/afspraken. Voorbeelden: hosting, onderhoudsplan, storingsplan (NRTO, z.d.)

Bijlage 2.11. ORUN-stichting Opleiding Ruitersfederatie Nederland

1.11.1. Examenreglement

Artikel 1 Aanwijzen examinatoren

1. De ORUN wijst voor iedere instructeursexamen uit de lijst van examinatoren, een tweetal examinatoren aan, die de ORUN op het instructeursexamen vertegenwoordigt en namens haar het examen afneemt en beoordeelt.

2. De examendata worden in overleg en minimaal zes weken voorafgaand aan het examen met de beoogde examinatoren gedeeld.
3. De toewijzing zal passen bij het ingeschaalde ORUN-niveau van de examinatoren
4. Direct na het examen leveren de examinatoren hun protocollen in bij de ORUN.
5. De examinerator mag niet als eigenaar van een paard of familielid van een deelnemer bij het instructeursexamen zijn betrokken.
6. De examinerator mag het laatste jaar niet als docent/instructeur van een deelnemer bij het instructeursexamen zijn betrokken.

Artikel 2 Benoeming examinatoren

1. De ORUN benoemt de examinatoren voor de instructeursexamens.
2. Een benoeming wordt voor een periode van vijf jaar verleend. Aan het einde van de periode besluit de ORUN de benoeming te verlengen met opnieuw een periode van vijf jaar of de benoeming in te trekken. Bij het goed functioneren van de examinerator zal de herbenoeming telkens met vijf jaar worden verlengd.
3. Zowel de KNHS als het Mbo kunnen een kandidaat voordragen bij de ORUN. Kandidaten kunnen zich ook rechtstreeks melden als belangstellende voor ORUN-examinerator.
4. Door aanvaarding van de benoeming aanvaardt de examinerator de rechtsmacht van de ORUN en de werking van kwalificatie-eisen van de NOC NSF.
5. De examinatoren verplichten zich jaarlijks tenminste één van de ORUN-bijscholingen te volgen.
6. Bij excessen, waarbij de deskundigheid van de examinerator in het geding is, volgt een officiële schriftelijke waarschuwing. Bij een volgend exces (binnen twee jaar) wordt de bevoegdheid van de examinerator ingetrokken.

Artikel 3 Plaatsing op de lijst van aspirant-examinerator (voorwaarden)

1. Zij die voor benoeming tot examinerator in aanmerking wensen te komen, melden zich als aspirant-examinerator bij de ORUN. De aspirant-examinerator moet minimaal ORUN-niveau 4 hebben. Deze aanvraag is altijd voorzien van een motivatiebrief en een Curriculum Vitae.
2. Om aspirant-examinerator te worden dient de kandidaat te beschikken over de volgende competenties:
 - Inlevingsvermogen
 - Communicatieve vaardigheden (schriftelijk op het protocol en mondeling oordelen goed uitdrukken)
 - Observeren en vakkennis inzetten
 - Beoordelingsvermogen: correcte oordeelsvorming en kritische opbouwende
3. Om voor plaatsing op de lijst van aspirant-examinatoren in aanmerking te komen, moeten kandidaten minimaal aan de volgende voorwaarden voldoen:
 - Zij moeten te goeder naam en faam bekend staan en in het bezit zijn van een ORUN-instructeursdiploma met een geldige licentie of vergelijkbare (internationale) kwalificaties
 - Zij moeten lid zijn van de KNHS of een aanstelling hebben als docent/instructeur bij een mbo-instelling en hun vakkennis actueel bijhouden volgens het licentiesysteem van de KNHS op ORUN 4 niveau
 - Zij moeten beschikken over aantoonbare praktijkervaring en in het verleden, tenminste gedurende drie jaren, op bevredigende wijze, zulks ter beoordeling van de ORUN, één of meerdere paarden gereden hebben
 - Zij moeten beschikken over algemene paardenkennis en het scala van opleidingen van Ruiter en Paard zich eigen hebben gemaakt
4. De aspirant-examinerator dient zich evenals de examinatoren te houden aan de 'Beroepscode voor instructeurs' zoals vermeld op de website van de ORUN.
5. Als de ORUN een verzoek om op de lijst van aspirant-examinerator geplaatst te worden afwijst, wordt de reden van afwijzing aan betrokkene meegedeeld.

6. De ORUN plaatst uitsluitend kandidaten op de lijst van aspirant-examinatoren, indien zij de behoefte aan uitbreiding van het examinatoren-korps voor instructeursexamen onderkent.
7. Door aanvaarding van de benoeming tot aspirant-examinator aanvaardt de aspirant-examinator de rechtsmacht van de ORUN en de werking van kwalificatie-eisen van de NOC NSF.

Artikel 4 Ervaring op doen als aspirant-examinator

1. Een aspirant-examinator doet, alvorens de eindtoets te doen, eerst op één of meerdere instructeursexamens ervaring op.
2. De ORUN wijst de examens aan, waar de aspirant-examinator ervaring op kan doen.
3. Voor aanvang van het examen voegt de ORUN de aspirant-examinator toe aan één of meerdere examinatoren. Zij zal dit in goed overleg doen met de aan te wijzen examinatoren en de aspirant-examinator
4. Tijdens deze examens wordt de aspirant-examinator door de aangewezen examinator beschouwd en behandeld als aspirant, die stageloopt en uitdrukkelijk niet als iemand die al examens afneemt.
5. Na afloop van elk bijgewoond examen bericht de aspirant-examinator het secretariaat van de ORUN waar, wanneer en onder wiens toezicht hij/zij als aspirant-examinator heeft opgetreden. Hij/zij voegt een verslag van zijn leerervaringen toe.
6. Een aspirant-examinator die op tenminste twee instructeurs-examens heeft opgetreden, kan de ORUN verzoeken de eindtoetsen af te leggen.
7. De ORUN wijst de examens aan waar de aspirant-examinator zijn/haar eindtoetsen moet afleggen.

Artikel 5 Inrichting van de eindtoets.

1. De eindtoets wordt in één seizoen gedurende tenminste twee instructeursexamens afgenomen. De ORUN wijst de examens aan waar deze eindtoetsen wordt afgenomen.
2. Tijdens deze instructeursexamens vormen de aangewezen examinatoren zich een oordeel over de aspirant-examinator. De aspirant-examinator maakt een eigen beoordeling van de instructeursexamenkandidaten. Deze schaduwbeoordeling heeft geen invloed op het verloop en de beoordeling van deze instructeursexamens.
3. De examinatoren leggen na afloop van deze instructeursexamens hun oordeel over de aspirant-examinator afzonderlijk vast in een rapport. Een modelrapport wordt door de ORUN aangeleverd. Het rapport wordt rechtstreeks aan het secretariaat van de ORUN gezonden.
4. De rapportage van de aangewezen examinatoren aan de ORUN is strikt vertrouwelijk. Over deze rapportage wordt geen enkele mededeling gedaan.

Artikel 6 Uitslag eindtoets aspirant-examinator.

1. Op de eerste vergadering van de ORUN, volgend op de datum waarop het laatste deel van de eindtoets is afgelegd, wordt door de ORUN over de voordracht voor benoeming tot examinator beslist.
2. Indien uit de rapporten van de aangewezen examinatoren wordt geconcludeerd, dat hij/zij "ongeschikt" is, wordt de kandidaat afgewezen. Van een dergelijke beslissing wordt hem door de secretaris van de ORUN schriftelijk mededeling gedaan.
3. Indien uit de rapporten van de aangewezen examinatoren wordt geconcludeerd, dat hij "nog niet geschikt" is, wordt de kandidaat gehandhaafd op de lijst van aspirant-examinatoren en wordt hem opnieuw een eindtoets aangeboden. Van een dergelijke beslissing wordt hem door de secretaris van de ORUN schriftelijk mededeling gedaan.
4. Indien uit de rapporten van de aangewezen examinatoren wordt geconcludeerd, dat hij "geschikt" is, benoemt de ORUN de kandidaat tot examinator voor instructeursexamens en ingeschaald op het bijbehorende niveau.

Artikel 7 Intrekking benoeming examinator.

1. Van een examinator wordt verwacht dat hij/zij beschikbaar is om ingezet te worden bij instructeursexamens. Om voldoende deskundigheid te behouden, dient een examinator minimaal tien keer per twee jaar te acteren op een instructeursexamen.
2. Een benoeming tot examinator kan door de ORUN worden ingetrokken, indien betrokkene aantoonbaar disfunctioneert, zoals bedoeld in Artikel 2, lid 6, Artikel 3, lid 4 en Artikel 7 lid 1.
3. Een besluit tot intrekking wordt niet genomen, dan nadat betrokkene schriftelijk van het voornemen daartoe op de hoogte is gebracht en in de gelegenheid is gesteld schriftelijk zijn opvattingen ter kennis van het ORUN-bestuur te brengen.
4. Een besluit tot intrekking als bedoeld wordt altijd met opgave van redenen aan betrokkene medegedeeld.

Artikel 8 Bevoegdheid examinatoren

1. De ORUN verleent de bevoegdheid aan de examinatoren op het niveau waarop zij hun eindtoets hebben afgelegd en is altijd minimaal één niveau lager dan hun hoogst behaalde ORUN instructeurs-diploma (ORUN 2, ORUN 3, ORUN 4 of ORUN 5).
2. Onverkort het gestelde in het eerste lid, geeft een benoeming tot examinatoren voor de instructeursexamens slechts bevoegdheid om op instructeursexamens, als in dit reglement bedoeld, binnen Nederland als examinator op te treden.
3. Examinatoren mogen niet als examinator ambtenaren op een evenement/examen die niet vallen onder de kwalificatiestructuur sport van NOC*NSF of onder de kwalificatiestructuur van het S-BB van het MBO.
4. Examinatoren houden hun bevoegdheid op peil door tenminste een jaarlijks door de ORUN in samenwerking met de KNHS georganiseerde verplichte bijscholingen te volgen. Per bijscholing ontvangt de examinator 50 licentiepunten.

Artikel 9 Eigen cursisten en paarden van familieleden en eigen paarden.

1. Een examinator mag een combinatie, waaraan hij in het laatste jaar als docent/instructeur heeft lesgegeven, niet beoordelen.
2. Een examinator mag een combinatie waarvan hij of een van zijn huisgenoten of familieleden tot in de tweede graad deelnemer en/of eigenaar of mede-eigenaar is, niet beoordelen.

(ORUN, z.d.)

2.11.2. Beroepscode instructeurs

Voor instructeurs en voor instructeurs in opleiding is onderstaande beroepscode van toepassing:

1. De instructeur/trainer/coach moet zorgen voor een omgeving en een sfeer waarbinnen de paardensporter zich veilig kan voelen.
2. De instructeur/trainer/coach onthoudt zich ervan de paardensporter te bejegenen op een wijze die de paardensporter in zijn waardigheid aantast, én verder in het privéleven van de paardensporter door te dringen dan nodig is in het kader van de sportbeoefening.
3. De instructeur/trainer/coach onthoudt zich van elke vorm van (machts)misbruik of seksuele intimidatie tegenover de paardensporter.
4. Seksuele handelingen en seksuele relaties tussen de instructeur/trainer/coach en de jeugdige paardensporter tot zestien jaar zijn onder geen beding geoorloofd en worden beschouwd als seksueel misbruik.
5. De instructeur/trainer/coach mag de sporter niet op een zodanige wijze aanraken dat de paardensporter en/of de instructeur/trainer/coach deze aanraking naar redelijke verwachting als seksueel of erotisch van aard zal ervaren, zoals doorgaans het geval zal zijn bij het doelbewust (doen) aanraken van geslachtsdelen, billen en borsten.
6. De instructeur/trainer/coach onthoudt zich van (verbale) seksueel getinte intimiteiten via welk communicatiemiddel dan ook.

7. De instructeur/trainer/coach zal tijdens lessen, trainingen en wedstrijden gereserveerd en met respect omgaan met de paardensporter.
8. De instructeur/trainer/coach heeft de plicht, voor zover in zijn vermogen ligt, de paardensporter te beschermen tegen schade en (machts)misbruik als gevolg van seksuele intimidatie. Daar waar bekend of geregeld is wie de belangen van de (jeugdige) paardensporter behartigt, is de instructeur/trainer/coach verplicht met deze personen of instanties samen te werken, opdat zij hun werk goed kunnen uitoefenen.
9. De instructeur/trainer/coach zal de paardensporter geen (im)materiële vergoedingen geven met de kennelijke bedoeling tegenprestaties te vragen. Ook de instructeur/trainer/coach aanvaardt geen financiële beloning of geschenken van de paardensporter die in onevenredige verhouding tot de gebruikelijke dan wel afgesproken honorering staan.
10. De instructeur/trainer/coach zal tijdens lessen, trainingen en wedstrijden met respect omgaan met het paard en het welzijn van het paard waarborgen.
11. De instructeur/trainer/coach heeft de plicht – voor zover in zijn vermogen ligt – het paard te beschermen tegen schade en misbruik als gevolg van ondeskundig of dieronvriendelijk handelen.
12. De instructeur/trainer/coach zal er actief op toezien dat deze regels worden nageleefd door iedereen die bij de paardensporter is betrokken. Indien de instructeur/trainer/coach gedrag signaleert dat niet in overeenstemming is met deze gedragsregels zal hij de daartoe noodzakelijke actie(s) ondernemen.

In die gevallen waarin de gedragsregels niet (direct) voorzien, ligt het binnen de verantwoordelijkheid van de instructeur/trainer/coach in de geest hiervan te handelen.
(ORUN, z.d.)

Bijlage 2.12. FPG accreditatie-eisen

Non-profit organisatie

Het is alleen mogelijk om lid te worden als je een non-profit organisatie bent in de vorm van een stichting of een vereniging. Maar ook als commerciële organisatie kun je je tegenwoordig aansluiten bij de FPG, maar niet als volledig lid en heb je geen zeggenschap. Mocht je als commerciële organisatie wel volledig lid willen worden? Dan kun je contact opnemen met de FPG, om te bespreken wat de mogelijkheden zijn.

Gediplomeerde Instructeur Paardrijden Gehandicapten

De instructeurs die lesgeven bij onze leden hebben een IPG-instructeurs diploma. Elk lid moet minimaal een IPG-instructeur in dienst hebben. Heeft de stichting of vereniging nog geen IPG-instructeur, dan kun je hier meer lezen over de opleiding tot IPG-instructeur.

Veilige en toegankelijke accommodatie

Belangrijk is dat de accommodatie waar paardrijden voor gehandicapten wordt aangeboden veilig en toegankelijk is. Het is verplicht om een goede RI&E te hebben, de extra materialen zoals een tillift en opstapperron moeten hierin ook zijn meegenomen en voldoen aan de eisen. Het is zeer wenselijk, maar (nog) niet verplicht dat de accommodatie een veiligheidscertificaat heeft. Voor meer informatie over het veiligheidscertificaat zie: www.veiligpaardrijden.nl.

In het algemeen reglement kun je lezen waar een lid op dit moment aan moet voldoen: (het algemeen reglement is op dit moment niet beschikbaar).

(FT Design, z.d.)

Bijlage 3. Hulp- en trainingsmiddelen

Bijlage 3.1. Hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden

De onderzoeker heeft deskresearch gedaan om een beeld te krijgen welke hulp- en trainingsmiddelen op de markt zijn. De gevonden hulp- en trainingsmiddelen zijn terug te lezen tabel 26. Hulp- en trainingsmiddelen gevonden met deskresearch hond.

Tabel 26. Hulp- en trainingsmiddelen gevonden met deskresearch hond

Riem	Lange lijn (riem van tien tot 30 meter lang)
Halsbanden	Slipketting
Prikband (verboden)	Stroomband (verboden)
Sliplijn/wurgkoord/stropkoord	Hoofdhalster/gentle leader
Muilkorf	Snuitje
Tuig	Anti-trektuig
Target	Clicker
Platform	Voer of snack
Speelgoed	
(Minna 2022; Oossanen-Geerlings, 2013)	
Flexilijnen/rollijnen	
(M. van Oossanen-Geerlings, 2013)	
Stem gebruik (bevestiging of straf)	Lichamelijke aanraking (kan een klap zijn of het lichaam tikken)
Negeren van de hond	Prikkels die angst veroorzaken
Stroomdraad (verboden)	Kinderen (als daar een angst of nare ervaring mee is geweest of juist als beloning als de hond de hond leuk vindt)
(Doggo.nl, 2020)	
Balanskussens	Treibball
Peanutball	
(Alprovi, z.d.)	
Puppymouw	Mondioring pak
Bijtmouw	Beenkappen
Vlasjas	
(K9 Shop, z.d.)	
Apporteerpop	Bumper/dummy
Cd met geluiden (jachtgeluiden en vuurwerkgeluiden)	Traktatiezak (snackzak)
(Doe, 2023)	

Bijlage 3.2. Trainingshulpmiddelen voor het trainen van paard

De onderzoeker heeft deskresearch gedaan om een beeld te krijgen welke hulp- en trainingsmiddelen op de markt zijn. Deze hulp- en trainingsmiddelen zijn terug te lezen tabel 27. Hulp- en trainingsmiddelen gevonden met deskresearch paard.

Tabel 27. Hulp- en trainingsmiddelen gevonden met deskresearch paard

Rijzweep	Longeerzweep
Hulpteugels	Voortuig/borsttuig
Longeerhulpteugels	Longeertouw
(MHS Ruitersport, z.d.)	
Kaptoom	Barebackpad
Bit	Kandare
Trens	Zadeltypes

(Yzermans, z.d.)	
Leadrope	Neckrope
Halstertouw	
(Horsefulness, 2022)	
Trainingsringen	Longeersingels
Kluisters	Longeerpad
Zweetkap	(Verzwaarde) strijklappen
Staartriem	Peesbeschermers
(Tweespan Ruitersport, z.d.)	
Singels	Hoofdstellen
Spantuig	Schoftbeschermer
Voorberglijen	Springschoenen
Bandage	
(Tweespan Ruitersport, z.d.)	
Longeersysteem	
(Atorka ruitersport, 2023)	
Stapmolen	
(Leen soldaat, 2022)	
Sporen	
(Kramer Paardensport B.V., z.d.)	
Dubbele longe	Teugels
Peli longeerhulp	Bijzetteugel
(Holistisch Trainen, 2019)	
Cd met bepaalde geluiden	
(Utrecht University, z.d.)	
Stemgebruik	

Bijlage 3.3. Hulp- trainingsmiddelen voor het trainen van paarden getolereerd door de KNHS
De KNHS heeft een harness gemaakt zodat ruiters en trainers weten welke hulp- en trainingsmiddelen bij wedstrijden zijn toegestaan door de KNHS. Welke hulp- en trainingsmiddelen gebruikt mogen worden ligt aan welke discipline de ruiter en trainer actief in is. In tabel 28. Hulp- en trainingsmiddelen van de KNHS-harness (KNHS, 2021).

Tabel 28. Hulp- en trainingsmiddelen van de KNHS-harness (KNHS, 2021)

Bitringen			
Watertrens	Variant op de watertrens	Bustrens	Combinatie van bustrens en D-bitring (Verschillende types)
D-bitring	Bustrens met glijdende bitringen	Kneveltrens Zonder schaar aan het bakstuk	Combinatie van bustrens en kneveltrens. Zonder schaar aan het bakstuk
Watertrens met scharen Schaar mag niet aan het bakstuk	Halve kneveltrens Schaar mag niet aan het bakstuk	Trens met vaste bescherming bij de bitringen	Rubberen Bitringen (mondhoekbeschermers)
Gel bitringen (mondhoekbeschermers)			
Bitringen met scharen			
Trens met opgaande schaar Max lengte van de kleine ring naar het mondstuk is 7cm.	Variant op trens met opgaande schaar.	Variant op trens met opgaande schaar.	

	Max. lengte van de kleine ring naar het mondstuk is 7cm. (Verschillende types)	Alleen toegestaan in Springen en Eventing (springen en cross)	
Enkel- en dubbel gebroken mondstukken			
Enkel gebroken Ook toegestaan met anatomisch gevormd mondstuk	Dubbel gebroken Ook toegestaan met anatomisch gevormd Mondstuk	Met tongboog Enkel of dubbel gebroken	Met rubber-/ kunststof- / leer omkleed Enkel of dubbel gebroken
Dubbel gebroken Met een beweegbaar, vrij rollend deel in het middenstuk dat plat op de tong ligt.	Dubbel gebroken Met een beweegbaar, vrij rollend deel in het middenstuk dat plat op de tong ligt. (verschillende types)	Dubbel gebroken Middenstuk bekleed met rubber	Dubbel gebroken Met verhoogd mondstuk
Kogelgewricht in het middenstuk (roterend). Mondstukken kunnen onafhankelijk van elkaar bewegen (driedimensionaal beweegbaar kogelgewricht) (verschillende types)	Trens met roterend mondstuk	Trens met verhoogd tonggedeelte en roterend mondstuk	Trens met verhoogd tonggedeelte en roterend mondstuk
Trens met verhoogd tonggedeelte en roterend mondstuk	Trens met kabel tussenstuk		
Ongebroken trens			
Ongebroken trens	Ongebroken trens met gebogen middenstuk	Ongebroken trens met middenstuk voor tongvrijheid	Ongebroken trens met middenstuk voor tongvrijheid
Ongebroken trens met middenstuk voor tongvrijheid	Flexibele ongebroken trens (verschillende types)	Stang met draaiende middenstuk	Flexibele stang met middenstuk van metaal of rubber
Ongebroken trens	Ongebroken trens met gebogen tonggedeelte	Ongebroken trens met verhoogd tonggedeelte Ook toegestaan met naar voren gericht tonggedeelte	Ongebroken trens met verhoogd tonggedeelte
Ongebroken trens met verhoogd tonggedeelte (verschillende types)	Ongebroken trens met vaste bescherming	Ongebroken trens met flexibel mondstuk	
Bitten: Stang-en-trens hoofdstel: Dressuur vanaf klasse Z1			
Korte schaar	Lange schaar	Schaar met pompwerking	Schaar met rotatie (verschillende types)
Schaar in S-vorm	Kinriempje	Kinketting	Kinkettingbeschermer in leer of rubber uitgevoerd
De stang			
Stang (verschillende types)	Stang met gebogen middenstuk	Stang met middenstuk voor tongvrijheid (verschillende types)	tang met verhoogd tonggedeelte en roterend

			mondstuk (verschillende types)
Stang met naar voren gebogen mondstuk			
Bitten: springen en eventing stang en trens			
Korte schaar	Pelham in combinatie met bustrens	Pelham in combinatie met bustrens verbindingsriempje	Verbindingsriempje (verschillende types)
Kinketting	Kinketting-beschermer in leer of rubber uitgevoerd		
Bitten met meerdere ringen			
twee kleine ringen aan de buitenkant, vorkje of verbindingsriempje is verplicht (verschillende types)	drie kleine ringen aan de buitenkant Onderste ring mag niet gebruikt worden. Vorkje of verbindingsriempje is verplicht	Eén kleine ring aan de binnenkant, één kleine ring aan de buitenkant. Vorkje of verbindingsriempje is verplicht	twee kleine ringen aan de binnenkant
Twee kleine ringen aan de buitenkant. Met schaar Vorkje of verbindingsriempje is verplicht	Kimblewick	Kimblewick optioneel met riempje achter de kin	Het gebruik van een verbindingsriempje ("vorkje") van de grote ring naar de kleine ring. Zie meer voorbeelden van het verbindings-riempje ("vorkje") onder 1.4. i.
Drie ringen aan de buitenkant (pessoa bit) De onderste ring mag niet worden gebruikt, Het gebruik van een verbindingsriempje ("vorkje") is verplicht.			
Bitten: springen vanaf de klasse 1.30m en hoger voor paarden en vanaf de klassen 1.10m en hoger pony's en Eventing klasse Z			
Hannoveraans hoofdstel/ hoofdstel met lage neusriem	Variant op het Hannoveraans hoofdstel/ hoofdstel met lage neusriem (verschillende types)	Engels hoofdstel/ hoofdstel met hoge neusriem	Hoofdstel met gecombineerde neusriem, ook toegestaan met het weglaten van de sperriem
Gecombineerd hoofdstel (ook toegestaan als Engelse optoming)	Gecombineerde neusriem met een gebogen, taps toelopende neusriem (ook toegestaan als Engelse optoming) neusriem)	Hoofdstel met Mexicaanse neusriem	Variant op de Mexicaanse neusriem
Variant op het gecombineerde hoofdstel (ook toegestaan als Engelse optoming). Neusriem en bakstuk gebogen en met elkaar verbonden	Variant op het hoofdstel met hoge neusriem/ Engelse hoofdstel (ook als gecombineerd hoofdstel toegestaan). Kruisende keelriemen, keelriem verbonden met neusriem bij de wang	Variant op het gecombineerde hoofdstel (ook als Engelse optoming toegestaan.) Gecombineerde keel/neusriem, schuine riem over de onderkaak met aansluiting op de	Variant op het Engelse hoofdstel (ook als gecombineerde optoming toegestaan). Het bakstuk loopt in een boog rond het jukbeen

		neusriem	
Variant op het gecombineerde hoofdstel (ook als Engelse optoming toegestaan). Neusriem en bakstuk gebogen en met elkaar verbonden. Sperriem is aan de zijkant van de neusriem bevestigd.	Variant op het gecombineerde hoofdstel. Sperriem is aan de zijkant van de neusriem bevestigd. (verschillende types)	Variant op het gecombineerde hoofdstel Kinriem en neusriem bestaan uit een stuk.	Variant op het gecombineerde hoofdstel (verschillende types)
Verbindingsstukken (clips) tussen de bitringen en de neusriem zijn niet toegestaan. Een extra ring (vergelijkbaar met kaptoom) op de neusriem verandert niets aan het effect van de neusriem en is dus toegestaan.	Variant op het gecombineerde hoofdstel (verschillende types)	Variant op het gecombineerde hoofdstel. De bakstukken, neusriem en sperriem zijn voorzien van clips. Verbindingsstukken (clips) tussen de bitringen en de neusriem zijn niet toegestaan.	
Toebehoren			
Bakstukken en teugels met een elastisch concept. Het elastiek mag nooit direct contact hebben met het bit.	Kopstuk met D-ringen	Kopstuk met elastische inzet	Gevormd kopstuk
Bitloos: Disciplines Dressuur t/m de klasse ZZ-licht, springen en eventing			
Sidepull, bitloze optoming (verschillende types)	Kaakgekruist, bitloze optoming. Koorden onder de kaak moeten een minimale diameter van 6 mm hebben	Kingekruist, bitloze optoming. Koorden onder de kaak moeten een minimale diameter van zes mm hebben	Kinriem heeft release systeem. Ook toegestaan in andere varianten met bv. een bredere neusriem
Stang en trens hoofdstellen Dressuur vanaf klasse Z1			
Stang en trens hoofdstel	Stang en trens hoofdstel met bakstuk welke in een boog rond het jukbeen loopt. Alléén in deze vorm toegestaan	Hoofdstel met gecombineerde keel/neusriem	Hoofdstel met gecombineerde keel- en neusriem
Stang en trens hoofdstel met bakstuk welke in een boog rond het jukbeen loopt			
Disciplines Springen en Eventing: alle klassen en hoogtes			
Hoofdstel met gecombineerde kin/- en neusriem, niet toegestaan bij pony's en 'Children' rubrieken.	Variant op neusriem met gecombineerde kin- en neusriem. Niet toegestaan bij pony's en 'Children' rubrieken.	Hoofdstel met een beugelneusriem	
Hoofdstelbontjes			

Bakstuk met blinker. Alleen blinkers zoals hier afgebeeld zijn toegestaan in het springen.			
Zadels			
Bokriempje voor zadels met een (vaste) voorziening aan het zadel die fungeert als bokriempje geldt dat je er tijdens de proef niet aan mag vasthouden.	Bodybandage alleen toegestaan in het springen en eventing (springen en cross)	Toe Stopper, bij het gebruik van Toe Stoppers moeten stijgbeugels en stijgbeugelriemen vrij hangen van het zadel en aan de buitenzijde van het zweetblad	
Beenbescherming			
Strijklappen met een klittenbandsluiting.	Strijklappen met een dubbele klittenbandsluiting	Strijklappen met een verlengde neopreenvoering aan de binnenkant	
Springbescherming			
Beschermers met een beschermend gedeelte aan zowel de binnen- als buitenzijde	De beschermer mag een maximale lengte hebben van 20 cm	Pinsluiting, de sluitingen moeten elastisch zijn Iedere sluiting moet een minimale breedte hebben van 2,5 cm	Klittenband-sluitingen, bij twee sluitingen moet iedere band minimaal 2,5 cm breed zijn. Bij één sluiting moet de band minimaal vijf cm breed zijn Sluitingen van beschermers met alleen een beschermend element aan de binnenkant mogen zowel elastisch als niet elastisch zijn. Sluitingen van beschermers met zowel een beschermend element aan de binnenkant als aan de buitenkant moeten elastisch zijn
Haaksluiting De sluitingen moeten elastisch zijn. Iedere sluiting moet een minimale breedte hebben van 2,5 cm			
Eventing (spring- en crossfase) t/m klasse M beenbeschermers			
Crossbeschermers achterbeenbeschermers met drie sluitingen	Crossbeschermers achterbeenbeschermers met twee sluitingen		
Hulpteugels dressuur			
Nekrope, band van leer of leerachtig materiaal voor om de hals van het paard.			
Springen t/m de klasse 1.20m/1.25m paarden en t/m de klasse 1.00m/1.05m pony's en Eventing (spring- en crossfase) t/m klasse M			
Borsttuig (verschillende types)	Driepunts-/ vijfpunts borsttuig		

Sporen			
Knopspoor	Knopspoor opwaarts gericht	Spoor met hamertand	Spoor met rechte tand benedenwaarts gericht
Spoor met draaiend bolletje	Spoor met draaiend bolletje	Spoor met draaiend wielkje mag niet scherp zijn ook toegestaan in zwanenhals uitvoering Alleen toegestaan bij paarden	Spoor met zijwaarts gericht draaiend wielkje mag niet scherp zijn. Alleen toegestaan bij paarden
SmartClix sporen			
Dressuur sporen			
Spoor met draaiend wielkje. Wielkje mag niet scherp zijn. Alleen toegestaan bij paarden	Zwanenhals spoor met draaiend wielkje, mag niet scherp zijn. Alleen toegestaan bij paarden		
Zwepen			
Rijzwepen	Longeerzwepen		
Het neusnetjes			
Bevestiging neusnetje. Het neusnetje mag uitsluitend de neus van het paard bedekken	Variatie op bevestiging Neusnetje. Het neusnetje mag uitsluitend de neus van het paard bedekken	Bevestiging neusnetje Het neusnetje mag uitsluitend de neus van het paard bedekken	
Overige hulpmiddelen			
Veiligheidshelm	Bodyprotector	Airvest	Stiften
Oornetje: Het oornetje mag de ogen van het paard niet bedekken of irriteren. Het orenspel mag niet belemmerd worden en het oriëntatie vermogen niet worden beïnvloed.			

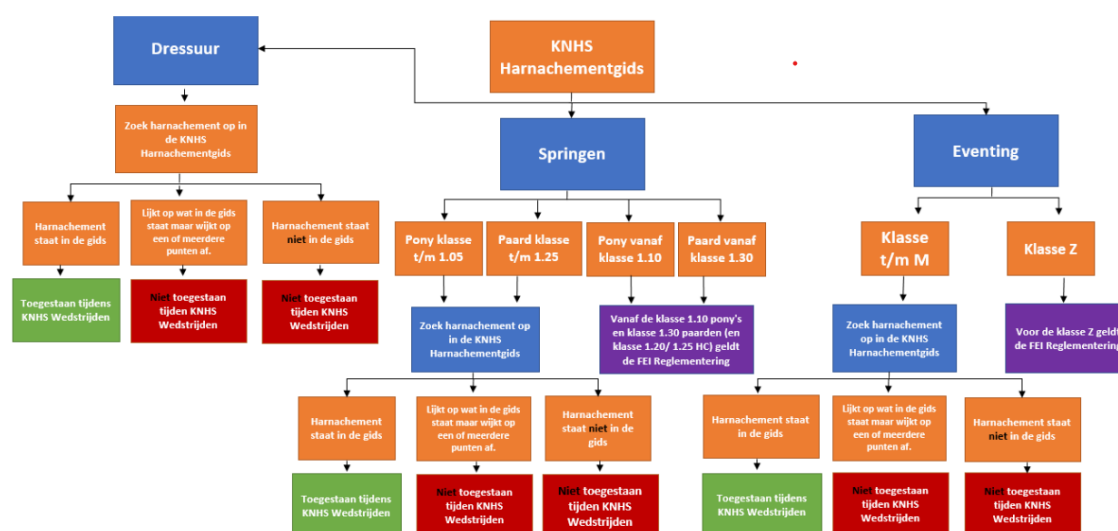
Bijlage 3.4. Stroomschema KNHS Harnachementgids 2022

De KNHS heeft een harnachementgids waar hulp- en trainingsmiddelen van aantal disciplines. De KNHS heeft voor de ruiters een stroomschema opgesteld zodat ze snel kunnen zien hoe de harnachementgids werkt per discipline. Deze stroomschema is in figuur 18. Stroomschema KNHS Harnachementgids 2022 (KNHS, z.d.)

Stroomschema KNHS Harnachementgids 2022

Bekijk aan de hand van het schema welk harnachement wel of niet toegestaan is op KNHS wedstrijden/ activiteiten.

Figuur 18. Stroomschema KNHS Harnachementgids 2022 (KNHS, z.d.)

Bijlage 3.5. Trainingshulpmiddelen voor het trainen van trekpaarden

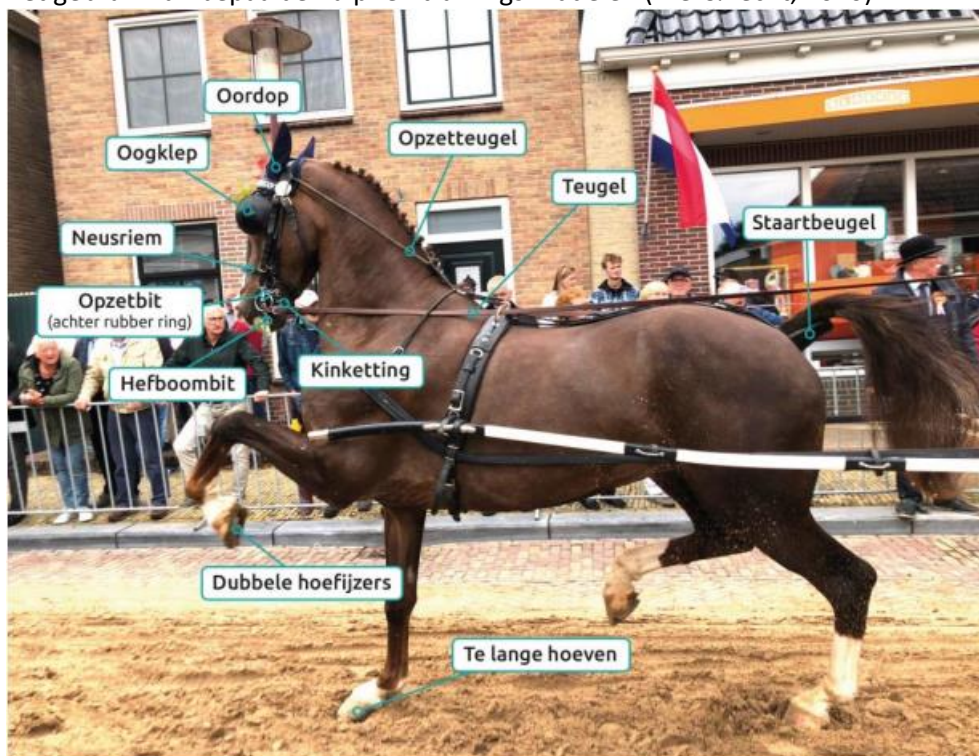
Dier&Recht heeft onderzoek gedaan naar hulp- en trainingsmiddelen bij trekpaarden en paarden in de discipline aangespannen sport. In tabel 29. Hulp- en trainingsmiddelen trekpaarden, staan de hulp- en trainingsmiddelen die in het rapport zijn genoemd (Dier&Recht, 2020).

Tabel 29. Hulp- en trainingsmiddelen trekpaarden (Dier&recht)

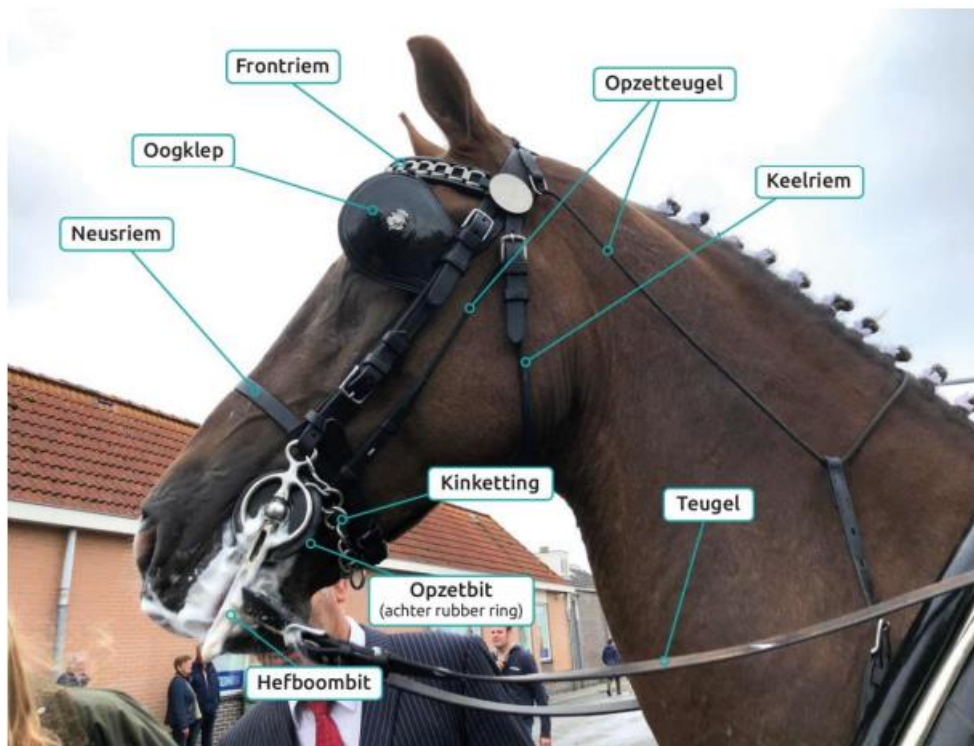
Oogkleppen	Oordoppen
Opzetteugel	Teugels
Staartbeugel	Te lange hoeven met dubbele hoefijzers
Kinketting	Hefboom bit
Opzetbit	Neusriem
Gember	Frontriem
Keelriem	Bitringen
Scharen	Kopstukring
Tongboog	Liverpoolstang met gedraaid mondstuk
Monddeel op de lagen	Fries roosjesbit
Liverpoolstang met tongboog in het mondstuk	Vastbinden van de tong
Gebroken Liverpoolstang	Loodringen
Verzwaarde hoefijzers	Tikkende mentale ringen op de gevoelige kroonrand

In figuur 19. Hulp- en trainingsmiddelen aangespannen sport (Dier&Recht, 2020) en figuur 20. Hulp- en trainingsmiddelen aan het hoofd bij aangespannen sport (Dier&Recht, 2020) zijn een aantal hulp-

en trainingsmiddelen te zien die in gebruik zijn bij de aangespannen sport. In figuur 21. Mogelijke dierenwelzijnsimplicaties hulp- en trainingsmiddelen deel 1 en figuur 22. Mogelijke dierenwelzijnsimplicaties hulp- en trainingsmiddelen deel 2, staan de mogelijke welzijnsrisico's bij het gebruik van bepaalde hulp- en trainingsmiddelen (Dier&Recht, 2020).

Figuur 19. Hulp- en trainingsmiddelen aangespannen sport (Dier&Recht, 2020)

Figuur 20. Hulp- en trainingsmiddelen aan het hoofd bij aangespannen sport (Dier&Recht, 2020)

Foto 4	Mogelijke dierenwelzijnsimplicaties
Teugel	Hiermee trekt men aan het bit, dat in de gevoelige mond zit. Kan pijn en verwondingen veroorzaken.
Opzetteugel	Fixeert het paardenhoofd in een nare hoge positie. Het bit, dat in de gevoelige mond zit, kan pijn en verwondingen veroorzaken.
Oogklep	Beperkt het zicht.
Neusriem	Snoert de mond dicht en belemmert gapen, kauwen, etc.

Figuur 21. Mogelijke dierenwelzijnsimplicaties hulp- en trainingsmiddelen deel 1 (Dier&recht, 2020)

Opzetbit	Smal bit dat vastzit aan de opzetteugel: trekt de mondhoeken omhoog als het paard zijn hoofd lager wil houden. Kan pijn en verwondingen veroorzaken.
Hefboombit	Bit met 'scharen', dat een hefboomwerking geeft. Met de teugels zorgt de menner voor druk in de mond. Dit kan ernstige verwondingen veroorzaken.
Kinketting	Drukt pijnlijk op het bot van de onderkaak wanneer er aan het bit getrokken wordt.

Figuur 22. Mogelijke dierenwelzijnsimplicaties hulp- en trainingsmiddelen deel 2 (Dier&recht)

Bijlage 4. Stresssignalen

Bijlage 4.1. Stresssignalen hond

De onderzoeker heeft deskresearch gedaan om een beeld te krijgen van de gedragssignalen van honden en paarden. In tabel 30. Stresssignalen van honden, is het resultaat van de deskresearch over de gedragssignalen van honden bij stress terug te lezen (Rugaas, 2017; Wendt, 2023; Dierbewust, 2021; Verhaeghe, 2018; Startpunthonden, 2018).

Tabel 30. Stresssignalen van honden (Rugaas, 2017; Wendt, 2023; Dierbewust, 2021; Verhaeghe, 2018; Startpunthonden, 2018)

Snuffelen op de grond	Krabben	Hijgen
Verwijdde grote pupillen	Oogwit is te zien	Ogen draaien weg
Gapen	Tongelen	Blaffen
Ogen sluiten	Grommen	Zwetende poten
Trillen/beven/bibberen/rillen	Lichaam wegdraaien	Snappen/happen/bijten
Uitvallen	Tanden laten zien	Super alert (gefocust)
Sluiten van de mond	Bevriezen	Kwijlen
Lage lichaamshouding	Uitschudden	Uitrekken zonder te hebben geslapen
Vernielen/sloop gedrag	Ijsberen	Onrustig/hyperactiviteit
Overmatig likken	Binnen plassen/onzindelijkheid/vaker plassen	Overdreven veel markeren
Passief gedrag	Stijve staart	Diarree
Braken	Knipperen met de ogen	Plotseling haaruitval/veel haarverlies
Roos/huilschilfers	Borstelen/rug haren overeind	Piepen en huilen
Overactief reageren op dagelijkse prikkels zoals schrikken	In een boog om dingen heen lopen of met een boog naar personen lopen	Hoofdwegdraaien
Smakken	Langzaam bewegen/lopen	Gaan liggen of zitten
Hoofd wegdraaien	Gespannen kwispelen	Bek likken
Gapen	Splitten	Weg kijken
Rusteloosheid	Gebruik van kalmerende signalen	Likken, bijten of op voorwerpen knagen
Slechte geur uit de bek maar ook het lijf	Gespannen spieren	Verandering van de oogkleur
Achter eigen staart aanjagen	Harde vacht	Ongezond uiterlijk
Slechte concentratie	Slechte eetlust	Allergie en huidproblemen
Fixatie op dingen	Nervositeit	Overspronggedrag
Kop wegdraaien	Gapen	Splitten van de poten
Likken aan de mond en neus	Het lichaam uitschudden	Snuffelen

(Rugaas, 2017; Wendt, 2023; Dierbewust, 2021; Verhaeghe, 2018; Startpunthonden, 2018)

Bijlage 4.2. Stresssignalen paard

De onderzoeker heeft deskresearch gedaan om een beeld te krijgen van de gedragssignalen van honden en paarden. In tabel 31. Stresssignalen van paarden, is het resultaat van de deskresearch over de gedragssignalen van paarden bij stress terug te lezen (Den Hoek Holistische praktijk voor dier & mens, z.d.; Praktijk paard en mens, z.d.).

Tabel 31. Stresssignalen van paarden (Den Hoek Holistische praktijk voor dier & mens, z.d.; Praktijk paard en mens, z.d.)

Verhoogde hartslag	Snelle, versnelde, oppervlakkige ademhaling	Soms stoppen met ademhaling
Trillen/rillen	Oogwit zichtbaar	Verkrampde/gespannen spieren
Verkort lopen	Klapperen met de lippen	Stereotype gedragingen zoals: kribbebijten, weven en luchtzuigen
Tandenknarsen	Gapen	Sloom
Afsluiten van mensen en de kudde	Agressief gedrag of snel geïrriteerd	Opgetrokken neus/lippen
Grote neusgaten	Snurken of blazen	Verminderde seksuele drift
Onregelmatig hengstig	Zweten	Vermageren, met goede eetlust
Likken	Overspronggedrag	Laag immuunsysteem/vaak ziek
Schimmelinfecties en andere parasitaire infecties	Vaak kleine plasjes	Waterdunne diarree
Gedragsveranderingen	Vage kwaaltjes	Gulzig eten
Bijten	Maagzweer	

Bijlage 5. Interviewvragen

In tabel 32. Topiclijst interviews, staat de gebruikte opbouw, topics en vragen die gebruikt is tijdens de interviews.

Tabel 32. Topiclijst interviews

Onderwerp	Sub-onderwerp	Voorbeeldvragen
Introductie	• Uitleg onderzoek en rol lectoraat* • Toestemming vragen om op te nemen/ informed consent laten tekenen • Alles wordt geanonimiseerd	• Bent u akkoord dat wij het interview opnemen? • Wilt u het informed consent laten tekenen?
Opleiding en ervaring	• Welke opleiding gevolgd • Hoeveel jaar ervaring en waar	• Welke opleiding heeft u gevolgd? • Bij welke opleider heeft u de studie gevolgd? • Hoeveel jaar heeft u ervaring in het trainen/opleiden van (honden of paarden)? • Heeft u ook ervaring in het begeleiden/opleiden van mensen die met de paarden/honden werken? (zoals ruiters, instructeurs, begeleiders, geleiders etc.) • Wat is uw specialisme?
Welke middelen worden gebruikt	• Definitie van hulp- en trainingsmiddel • Welke middelen gebruikt hij/zij • Voor welk doel worden de middelen gebruikt • Welke kennis is daarvoor nodig volgens trainer • Welke middelen gebruikt hij/zij niet en waarom • Welke middelen is hij/zij verder bekend mee met gebruik in deze sector	• Hoe zou u hulp- of trainingsmiddel definiëren? En waar ligt bij u de grens van wat wel of geen hulp- of trainingsmiddel is? • Als we hulp- en trainingsmiddel heel breed bekijken, welke hulp- of trainingsmiddelen gebruikt u het meeste? • Kunt u van de meest gebruikte hulp- en trainingsmiddelen uitleggen hoe ze, bij goed gebruik, werken? • Welke hulp-/trainingsmiddelen gebruikt u niet en waarom niet? • Welke hulp- en trainingsmiddelen kent u nog meer naast de

		eerdergenoemde hulpmiddelen?
Mogelijke zorgen om welzijn	• Zijn er middelen die mogelijk een risico kunnen vormen voor welzijn • In welke context?	• Zijn er hulp- en trainingsmiddelen die volgens u een risico kunnen vormen voor het welzijn? • Welke welzijnsrisico's heeft u opgemerkt bij het gebruik van deze hulp- of trainingsmiddelen?
Alternatieve hulpmiddelen	• Zijn er voor de middelen waarbij er een hoger risico is alternatieven bekend?	• Zijn ervoor zover u weet ook alternatieven voor het gebruik van bepaalde hulp- en trainingsmiddelen die een welzijnsrisico met zich meebrengen? • Heeft u hier zelf ook ervaring mee?
Best practices	• Kan hij/zij voorbeelden noemen van best practices m.b.t. inzet van hulpmiddelen • Waarom vindt hij/zij dat een goed voorbeeld	• Wat is volgens u de definitie van best practices? • Kan u een voorbeeld noemen van best practices met hulp- en trainingsmiddelen? • Waarom vindt u dit een goed voorbeeld van best practices?
Afsluiting	• Dank voor uw deelname • Zijn er nog onderwerpen die niet aan bod zijn gekomen • Toelichting verdere verloop onderzoek*	• Heeft u nog vragen voor ons?

Informed consent interview

Achtergrondinformatie project

Aeres is door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit gevraagd om een onderzoek uit te voeren, met als doel te inventariseren welke hulp- en trainingsmiddelen er worden gebruikt bij het trainen van honden en paarden voor specifieke gebruiksdoeleinden en in te schatten wat het risico is op welzijnsaantasting bij het gebruik ervan.

In dit gehele onderzoek wordt niet alleen gekeken naar het gebruik van hulpmiddelen, maar ook naar de kennis die trainers hebben over leertheorieën, de hulpmiddelen en het herkennen van emoties bij dieren. Hoe dieren hun training ervaren hangt namelijk af van veel factoren, zoals hun eigen karakter, genetische aanleg, mogelijkheden en ervaringen uit het verleden, de gekozen leermethode en het daarbij gebruikte hulpmiddel door de trainer. Dierenwelzijnsvriendelijk kunnen trainen van dieren heeft alles te maken met het kunnen lezen en juist interpreteren van de aanwijzingen en signalen van het dier door de houder of trainer maar ook van de houder of trainer door het dier.

Wat kunt u van ons verwachten en wat vragen wij van u?

Eén van de onderdelen van het onderzoek is de inventarisatie welke hulp- en trainingsmiddelen er worden gebruikt en wat uw ervaring daarmee is. Voor deze inventarisatie zouden we u graag interviewen. Het interview zal via online (videobellen Teams of Zoom) of via gewoon bellen plaatsvinden en zal ongeveer 1 uur in beslag nemen. Voor de verwerking van de gegevens zal het interview worden opgenomen; de data wordt verder anoniem verwerkt (uw naam zal niet in het rapport genoemd worden).

Ondertekening:

- Ik heb de informatie gelezen
- Ik kon vragen stellen
- Mijn vragen zijn voldoende beantwoord
- Ik had genoeg tijd om over deelname te beslissen
- Ik weet dat meedoen vrijwillig is en dat ik mijn toestemming kan intrekken op ieder moment van het onderzoek. Daartoe hoef ik geen reden te geven
- Ik weet dat als ik mij terugtrek, mijn gegevens tot dat moment gebruikt kunnen worden, tenzij ik ook vraag om de reeds verzamelde gegevens te wissen. Dit kan enkel als het onderzoek daardoor niet wordt geschaad
- Ik weet dat ik bij klachten terecht kan bij de vertrouwenspersoon van Aeres Hogeschool Dronten
- Ik geef toestemming voor het opnemen van beeld- en geluidmateriaal tijdens deze sessie
- Ik geef toestemming voor het gebruik van dit materiaal ten behoeve van het onderzoek
- Ik ga ermee akkoord dat de eigendomsrechten volledig in handen zijn van Aeres Hogeschool
- Ik geef toestemming voor het verzamelen, bewaren en gebruiken van mijn gegevens voor de beantwoording van de onderzoeksvraag in dit onderzoek. Data in dit project wordt gedurende 10 jaar bewaard
- Privacygevoelige gegevens zoals persoonsgegevens (AVG) en bedrijfsgegevens waar commerciële belangen aan zijn verbonden, zullen niet (bijvoorbeeld: gehele transcripten van interviews alsmede de opnamen) of geanonimiseerd en gepseudonimiseerd openbaar worden gemaakt
- Ik weet dat alleen ter controle van de wetenschappelijk integriteit van het onderzoek sommige mensen toegang tot mijn verzamelde gegevens kunnen krijgen

- Ik kan mijn gegevens inzien en volledige inzage krijgen in de wijze waarop mijn gegevens worden verwerkt en bewaard

Gegevens beeld en geluidsmateriaal

Datum van opname	
Codering opname (in te vullen door onderzoeker)	

Naam deelnemer (of diens vertegenwoordiger):

E-mailadres deelnemer:

Datum van ondertekening:

Handtekening:

Ik, de onderzoeker, verklaar dat ik deze deelnemer volledig heb geïnformeerd over het genoemde onderzoek. Als er tijdens het onderzoek informatie bekend wordt die de toestemming van de deelnemer zou kunnen beïnvloeden, dan breng ik hem/haar daarvan tijdig op de hoogte.

Naam onderzoeker (of diens vertegenwoordiger):

Datum:

Handtekening:

Bijlage 7. Procedure interviews

De procedure van de interviews verloopt als volgt. De onderzoeker heeft samen met het lectoraat Human-Animal Interactions vragen opgesteld. Vervolgens zijn de trainers opgedeeld in de disciplines waar de trainers actief in zijn. Dat betekent dat bijvoorbeeld alle dressuurtrainers onder dressuur komen te staan. Nadat de lijst compleet start de onderzoeker met contact leggen.

De eerste contactlegging gaat als volgt, de onderzoeker stuurt de trainer een e-mail. Er is tijdens het contact leggen gebruik gemaakt van een vast opbouw van de e-mail die de onderzoeker naar de trainers e-mailt. In de e-mail staat het volgende: de inhoud van het onderzoek, een uitnodiging om mee te werken, waar de onderzoeker het contact vandaan heeft, mogelijke data wanneer een interview kan plaatsvinden en daarbij de uitleg dat een trainer zelf ook met suggesties mag komen voor data.

De trainers zullen vervolgens via de mail aangeven of ze mee willen werken aan het onderzoek. Als een trainer mee wil doen, dan zal hij een e-mail toegestuurd krijgen met een teams-uitnodiging en een informed consent. In het informed consent staat uitleg over het onderzoek, de verwachtingen van de onderzoeker, er staat vermeldt dat het gesprek opgenomen wordt en dat de respondent zich altijd terug mag trekken. Dit informed consent moeten alle respondenten voor of kort na het interview terug hebben gemaïld met handtekening. Uiteindelijk is het doel dat de onderzoeker minimaal elf paardentrainers en minimaal tien hondentrainers interviewt. Er is gekozen om trainers in verschillende disciplines te benaderen omdat er per disciplines ander hulp- en trainingsmiddelen gebruikt zijn tijdens trainingen en de manieren van trainen anders is omdat de doelen anders zijn. Een politiehond volgt een andere training dan een huishond. Een dressuurpaard volgt een andere training dan een draf-of renpaard. De disciplines die aanbod zijn gekomen zijn te lezen in paragraaf 2.2.1. Werving trainers.

Vervolgens is er een topiclijst met interviewvragen opgesteld. De bedoeling is dat bij iedere interview, twee interviewers aanwezig zijn die alle topics van de topiclijst behandelen. De ene interviewer kan controleren of dat de andere interviewer alle topics heeft bevraagd. Als hulpmiddel zijn er vragen toegevoegd om kennis op te doen over alle topics die van belang zijn voor dit onderzoek. De vragen die in de topiclijst staan zijn voorbeelden van vragen die de interviewers kunnen stellen. Dit betekent dat de vragen niet letterlijk bij elke interview opgelezen zullen worden. De topics die terugkomen in het interview zijn: introductie, opleiding en ervaring, welke middelen worden gebruikt, mogelijke zorgen om welzijn, alternatieve hulpmiddelen, best practices en afsluiting.

Het interview begint altijd met een introductie. Tijdens de introductie zal de interviewers uitleggen wat het onderzoek inhoudt, wat de aanleiding is, wat de verwachtingen zijn, de vraag of de respondent het informed consent heeft doorgelezen, persoonlijk voorstellen wie de interviewers zijn, de interviewers zullen vragen of de respondent vragen heeft en zal vragen of de respondent akkoord gaat is dat de opname start. Als alles akkoord is, dan pas start de opname en transcriptie via Microsoft Teams. De taal moet vooraf ingesteld staan op het Nederlands anders zal het transcriberen niet naar behoren verlopen. Verder start één van de interviewers een opname via de telefoon, zodat er een extra geluidsopname is van het interview, die onderzoeker als back-up zal gebruiken.

Tijdens het interview gaan de interviewers topic voor topic af. Aan het einde van alle vragen controleren beide interviewers of alle onderwerpen besproken zijn, zo niet dan zullen er doelgerichte vragen komen over de onderwerpen die overgeslagen of nog niet duidelijk zijn. Na het interview zullen de interviewers (Alisha en iemand van het lectoraat Human-Animal Interactions) aangeven dat de respondenten vragen mogen stellen, mochten ze daar behoefte aan hebben. Als het interview ten einde is zullen de opnames en transcriptie gestopt en opgeslagen worden. Verder zal deze opnames

via OneDrive gedeeld worden met het lectoraat Human-Animal Interactions en de onderzoeker van het afstudeerwerkstuk, zodat alle onderzoekers bij de interviews kunnen komen en deze kunnen verwerken.

Bijlage 8. Procedure Delphi-methode

De onderzoeker heeft een procedure opgesteld voor de Delphi-methode, deze zal als volgt plaatsvinden. Het lectoraat Human-Animal Interactions heeft een lijst met dierenartsen, gedragsdeskundige en ethologen opgesteld die mogelijk mee willen doen met de Delphi-methode. De Delphi-methode zal plaatsvinden via de e-mail en het programma Questback. Dit komt omdat de uitslagen begin juni bekend moeten zijn bij de hoofdonderzoeker omdat er meerdere onderzoeken gekoppeld zijn aan dit onderzoek. Er zijn verschillende manieren om de Delphi-methode uit te voeren (Linstone & Turoff, 2002).

Met de Delphi-methode kan de onderzoeker ontdekken hoe groot de kans op welzijnsschade is bij het gebruik van bepaalde hulp- en trainingsmiddelen en welke mogelijke welzijnsschade op kunnen treden tijdens het trainen. Hierbij laat de onderzoeker de externe experts hulp- en trainingsmiddelen beoordelen op hoe hoog ze de kans achten op welzijnsschade bij het correct en incorrect gebruik van geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen en waarom. De onderzoeker heeft ervoor gekozen om drie vragenrondes via de e-mail te sturen. Doordat de Delphi-methode via e-mail plaatsvindt, is de vragenlijst individueel in te voeren en zien andere externe experts niet wie welk antwoord heeft gegeven.

De externe experts zullen via de e-mail of telefonisch contact een uitnodiging ontvangen om mee te werken aan het onderzoek. Deze contactlegging verloopt via het lectoraat Human-Animal Interactions. Als de externe experts mee willen werken en dit doorgeven dan krijgen ze via de e-mail een bevestiging. Vervolgens zullen de externe experts de Delphi-methodevragenlijsten toegestuurd krijgen, als de Delphi-methode van start gaat. De data voor de rondes van de Delphi-methode staan vooraf vast, de externe experts krijgen telkens zeven dagen om op de vragenlijst te reageren.

Voordat de eerste ronde in de Delphi-methode plaatsvindt maakt de onderzoeker een triage van hulp- en trainingsmiddelen. Dit doet de onderzoeker met behulp van triadic sorting. Bij triadic sorting zoekt men uit welke middelen of dingen het meeste gebruikt worden (Norton & Reynolds, 2008). De onderzoeker kijkt aan de hand van de interviews en de enquête die door het lectoraat Human-Animal Interactions is uitgezet welke hulp- en trainingsmiddelen het meest gebruikt zijn door trainers. Hiervoor is gekozen omdat anders de lijst met hulp- en trainingshulpmiddelen te lang is.

In de eerste ronde krijgen de hondentrainers een lijst met de zestien meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen en bij de paardentrainers een lijst met de 34 meest genoemde hulp- en trainingsmiddelen. Vervolgens krijgen de externe experts de vraag hoe hoog ze de kans achten op welzijnsrisico's bij correct gebruik. De trainers kunnen door middel van een Likertschaal van één tot met vijf aangeven, één betekent nihil en vijf betekent zeer groot. Daarnaast krijgen ze de vraag waarom dit hulp- en trainingsmiddel welzijnsrisico's geeft. Vervolgens zal er een analyse plaatsvinden waarbij de scores en redenen teruggegeven worden aan de experts. Zo kunnen ze de antwoorden lezen evt. van gedachten veranderen.

In ronde twee krijgen de externe experts nogmaals de vraag hoe hoog ze de kans op welzijnsrisico achten bij correct gebruik. In deze rondes krijgen de externe experts de vraag alleen voor de dertien hoogst-scorende hulp- en trainingsmiddelen bij het trainen van honden en de 26 hoogst-scorende hulp- en trainingsmiddelen bij het trainen van paarden van de eerste ronde van de Delphi-methode. Hierbij zal de score weer doormiddel van een Likertschaal plaatsvinden. De Likertschaal is weer van één tot met vijf, één betekent nihil en vijf zeer hoog. Daarbij krijgen ze de vraag of ze de reden van de scores weer willen aangeven. De onderzoeker zal de antwoorden samenvatten en weer terugkoppel in ronde drie.

In de derde ronde krijgen de externe experts de antwoorden van de tweede ronde te zien. Vervolgens krijgen de externe experts de opdracht om de dertien geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij hond en de 26 geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij paard nogmaals te beoordelen. In deze ronde gaan de externe experts de hulp- en trainingsmiddelen beoordelen bij correct en incorrect gebruik. De Likertschaal is in deze ronde een Likertschaal van één tot en met tien. Eén betekent dat de externe experts de kans op welzijnsschade vrij klein tot nihil acht en tien betekent dat de externe experts verwachten dat er altijd welzijnsschade plaatsvindt bij het gebruik van het hulp- en trainingsmiddel. Verder krijgen de externe experts de opdracht om hun antwoorden toe te lichten, dus waarom hebben de externe experts voor een bepaalde score gekozen. De onderzoeker zal vervolgens de antwoorden terugkoppelen aan de externe experts, de externe experts bedanken voor de medewerking en vragen om feedback.

De eerste ronde van de Delhi-methode heeft plaatsgevonden op 28 april en eindigde op 7 mei, 9 mei ontvingen de externe experts een terugkoppeling waarbij ze de antwoorden van de eerste ronde ontvingen. De tweede ronden heeft plaatsgevonden op 9 mei en eindigde op 15 mei, vervolgens ontvingen de externe experts op 16 mei een terugkoppeling met de antwoorden van de tweede ronde. De laatste ronde heeft op 22 mei plaatsgevonden en eindigde op 29 mei 2023. Delphi-methode duurde 30 tot 45 minuten per ronde en de externe experts kregen telkens een week om te reageren.

Onderzoek naar het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen bij honden

1) * Wat is je leeftijd?

- ☐ <16 jaar
- ☐ 16-25 jaar
- ☐ 26-45 jaar
- ☐ 46-67 jaar
- ☐ >67 jaar
- ☐ Zeg ik liever niet

2) * Wat is je geslacht?

- ☐ Man
- ☐ Vrouw
- ☐ Anders
- ☐ Zeg ik liever niet

3) * Wat is je hoogst genoten opleiding?

- ☐ Lagere school/basisschool
- ☐ LBO (LTS/LEAO/Huishoudschool)
- ☐ VMBO
- ☐ MAVO
- ☐ HAVO
- ☐ VWO (Atheneum/Gymnasium)/HBS
- ☐ MBO (MTS/UTS/MEAO)
- ☐ HBO (HTS/HEAO)
- ☐ WO (Bachelor)
- ☐ WO (Master)
- ☐ Promovendus/Postdoctoraal
- ☐ Zeg ik liever niet
- ☐ Anders, namelijk:

4) * Heb je (ook) een hondgerichte opleiding/cursus gevolgd?

- ☐ Nee
- ☐ Ja

Deze tekst wordt alleen in het voorbeeld getoond.

Respondenten zien deze tekst niet.

Deze vraag wordt alleen getoond als aan de volgende criteria is voldaan:

Wanneer de vraag Heb je (ook) een hondgerichte opleiding/cursus gevolgd? Deze alternatieven Een van bevat.

- Ja

5) * Welke hondgerichte opleiding/cursus heb je gevolgd? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Kynologisch instructeur (via DogVision, Tinley Academie, Annorlunda, Martin Gaus Academie, Kynotrain, O&O, HACR)
- ☐ Kynologisch instructeur (via andere opleider)
- ☐ Individueel instructeur
- ☐ Gedragstherapeut (via DogVision, Tinley, Martin Gaus academie, Odisee)
- ☐ Gedragstherapeut (via andere opleider)
- ☐ Basiscursus KNPV Dresseur
- ☐ Master Class Coach
- ☐ Opleiding Keurmeester
- ☐ Anders, namelijk:

6) * Wat is je hoofdtaak binnen je werkzaamheden; waar ben je de meeste tijd mee bezig?

- ☐ Trainer (van honden)
- ☐ Kynologisch instructeur
- ☐ Opleider van (kynologische) instructeurs/trainers
- ☐ Gedragstherapeut
- ☐ Anders, namelijk:

7) * Hoe lang beoefen je deze hoofdtaak nu?

- ☐ Minder dan 2 jaar
- ☐ Tussen de 2 en 5 jaar
- ☐ Tussen de 5 en 10 jaar
- ☐ Meer dan 10 jaar

8) * Wat zijn je neventaken binnen je werkzaamheden? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Trainer (van honden)
- ☐ (Kynologisch) instructeur
- ☐ Opleider van (kynologische) instructeurs/trainers
- ☐ Gedragstherapeut
- ☐ Actief in de hondensport

- ☐Ondernemer
- ☐Fokker
- ☐Keurmeester
- ☐Anders, namelijk:

9) * In welke discipline ben je hoofdzakelijk werkzaam? (Slechts 1 antwoord mogelijk)

- ☐ Basis gehoorzaamheid
- ☐ Show/ringtraining
- ☐ Werkhond IGP
- ☐ KNPV Dresseur
- ☐ Instructeur politiehonden
- ☐ Politiehondengeleider speurhonden
- ☐ Politiehondengeleider surveillancehonden
- ☐ Obedience (FCI/Engels)
- ☐ Speuren
- ☐ Reddingshondenwerk
- ☐ Jachttraining
- ☐ Kuddehondenwerk
- ☐ Sledehondensport
- ☐ Windhondenrensport
- ☐ Agility
- ☐ Canicross
- ☐ Dog Dance
- ☐ Dog Frisbee
- ☐ Flyball
- ☐ Rally O
- ☐ Treibball
- ☐ Waterwerk
- ☐ Gedragstherapie
- ☐ Anders, namelijk:

10) In welke discipline ben je daarnaast nog werkzaam? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐Basis gehoorzaamheid
- ☐Show/ring training
- ☐Werkhond IGP
- ☐KNPV Dresseur
- ☐Instructeur politiehonden
- ☐Politiehondengeleider speurhonden
- ☐Politiehondengeleider surveillancehonden

- ☐ Obedience (FCI/Engels)
- ☐ Speuren
- ☐ Reddingshondenwerk
- ☐ Jachttraining
- ☐ Kuddehondenwerk
- ☐ Sledehondensport
- ☐ Windhondenrensport
- ☐ Agility
- ☐ Canicross
- ☐ Dog Dance
- ☐ Dog Frisbee
- ☐ Flyball
- ☐ Rally O
- ☐ Treibball
- ☐ Waterwerk
- ☐ Gedragstherapie
- ☐ Anders, namelijk:

Hulp- en trainingsmiddelen

Onder hulp- of trainingsmiddel wordt in dit onderzoek verstaan: een 'middel' dat bewust wordt ingezet in de training/opleiding van een hond met als doel een bepaald gedrag te stimuleren of te doen afnemen. Het 'middel' wordt daarvoor aan of op de hond bevestigd en/of het wordt gehanteerd door de eigenaar/hondengeleider/trainer of instructeur.

11) Welke hulp- of trainingsmiddelen zet je in bij het trainen van honden (wees zo specifiek mogelijk, bijvoorbeeld welk type riem of tuig)? En met welk doel (welk gedrag wordt gestimuleerd of afgeremd)?

	Hulp- of trainingsmiddel	Doel (welk gedrag)
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		

12) * In hoeverre let je bij het gebruik van hulp- of trainingsmiddelen op het gedrag van de hond?

☐ 0
 ☐ 1
 ☐ 2
 ☐ 3
 ☐ 4
 ☐ 5
 ☐ 6
 ☐ 7
 ☐ 8
 ☐ 9
 ☐ 10

13) Op welke eventuele stresssignalen of signalen van ongemak let je bij het gebruik van een hulp- of trainingsmiddel? M.a.w. waaraan zie je dat het ongemak veroorzaakt bij de hond?

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

14) * Zijn er volgens jou hulp- of trainingsmiddelen die bij een bepaalde vorm van gebruik het welzijn van honden aantasten?

- ☐ Nee
- ☐ Ja

15) Wanneer wordt een hulp- of trainingsmiddel correct gebruikt? (Welke uitgangspunten/principes/voorwaarden gelden hiervoor volgens jou?)

- 1.
- 2.
- 3.

**Deze tekst wordt alleen in het voorbeeld getoond.
Respondenten zien deze tekst niet.**

Deze vraag wordt alleen getoond als aan de volgende criteria is voldaan:

Wanneer de vraag Zijn er volgens jou hulp- of trainingsmiddelen die bij een bepaalde vorm van gebruik het welzijn van honden aantasten? Deze alternatieven Een van bevat.

- Ja

16) Van welke toegestane hulp- of trainingsmiddelen (dit hoeven geen middelen te zijn die je zelf gebruikt) vind je dat bij het VERKEERD/INCORRECT gebruik het welzijn van de hond wordt aangetast? (Zet ze op volgorde: bij 1 het middel met de grootste aantasting van hondenwelzijn).

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

17) * Zijn er volgens jou toegestane hulp- of trainingsmiddelen die ALTIJD het welzijn aantasten, ongeacht of ze correct of incorrect gebruikt worden?

- ☐ Nee
☐ Ja

Deze tekst wordt alleen in het voorbeeld getoond.

Respondenten zien deze tekst niet.

Deze vraag wordt alleen getoond als aan de volgende criteria is voldaan:

Wanneer de vraag Zijn er volgens jou toegestane hulp- of trainingsmiddelen die ALTIJD het welzijn aantasten, ongeacht of ze correct of incorrect gebruikt worden?
Deze alternatieven Een van bevat.

- Ja

18) Welke toegestane hulp- of trainingsmiddelen ken je die ALTIJD het welzijn aantasten, ongeacht of ze correct of incorrect gebruikt worden? (Zet ze op volgorde: bij 1 het middel met de grootste aantasting van hondenwelzijn).

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

19) * Ken je hulp- of trainingsmiddelen, die niet toegestaan zijn op een wedstrijd, keuring of werk, die thuis of op trainingslocaties gebruikt worden?

- ☐ Nee
☐ Ja

Deze tekst wordt alleen in het voorbeeld getoond.

Respondenten zien deze tekst niet.

Deze vraag wordt alleen getoond als aan de volgende criteria is voldaan:

Wanneer de vraag Ken je hulp- of trainingsmiddelen, die niet toegestaan zijn op een wedstrijd, keuring of werk, die thuis of op trainingslocaties gebruikt worden?
Deze alternatieven Een van bevat.

- Ja

20) Van welke tijdens wedstrijd/keuring/werk verboden hulp- of trainingsmiddelen, die thuis of op trainingslocatie gebruikt worden, heb je wel eens gehoord?

- 1.

- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Leerprincipes

Bij het trainen van honden worden nieuwe dingen aangeleerd. Hoe honden leren is heel vergelijkbaar met hoe mensen leren. Er zijn ook verschillende manieren van leren; wat bij de ene hond goed werkt kan bij een andere hond juist minder goed werken. Hierna volgen een aantal vragen over leerprincipes.

21) Wat is voor jou een voorbeeld van leren (bij honden) waarbij:

- * Gedrag wordt aangeleerd door iets te doen/geven dat door de hond als fijn/prettig wordt ervaren:
- * Gedrag wordt aangeleerd door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door de hond als vervelend/niet prettig wordt ervaren:
- * Gedrag wordt afgeleerd door iets te doen/geven dat door de hond als vervelend/niet prettig wordt ervaren:
- * Gedrag wordt afgeleerd door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door de hond als fijn/prettig wordt ervaren:

Hieronder volgen 12 voorbeelden waarbij de hond leert tijdens dagelijkse activiteiten. Per voorbeeld vragen wij je om aan te geven welke vorm van leren je denkt dat hier van toepassing is (A, B, C, D), of dat het een combinatie van verschillende vormen van leren is (E), of dat het een andere vorm van leren is (F). Als je het niet weet kun je dat ook aangeven (G).

- A.** Gedrag wordt **aangeleerd** door iets te doen/geven dat door de hond als **fijn/prettig** wordt ervaren.
- B.** Gedrag wordt **aangeleerd** door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door de hond als **vervelend/niet prettig** wordt ervaren.
- C.** Gedrag wordt **afgeleerd** door iets te doen/geven dat door de hond als **vervelend/niet prettig** wordt ervaren.
- D.** Gedrag wordt **afgeleerd** door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door de hond als **fijn/prettig** wordt ervaren.
- E.** Een combinatie van twee of meer van bovenstaande vormen van leren.
- F.** Een andere vorm van leren.
- G.** Ik weet het niet.

22) * Vink het meest passende antwoord (A, B, C, D, E, F of G) achter het voorbeeld aan.

	A	B	C	D	E	F	G
Wanneer je je omdraait (met de rug naar de hond) als de hond enthousiast tegen je opspringt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je de hond een tik op de neus geeft als de hond eten van tafel pakt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer de hond naar de postbode blaft als deze in zicht komt en de postbode vervolgens vertrekt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer de hond net zo lang aan de voerton blijft krabben en bijten totdat die open is en de hond bij de brokjes kan.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer de hond gromt en uitvalt bij het naderen van je hand richting de voerbak en je vervolgens je hand weghaalt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je elke keer dat de hond trekt aan de lijn stil gaat staan, je zegt verder niks en geeft ook geen ruk aan de lijn.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je een snoepje geeft als de hond maar door blijft gaan met tegen je jaszak aan te duwen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je een harde ruk aan de riem geeft op het moment dat de hond trekt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je je hond niet beloont en altijd direct aanlijnt, na terugroepen bij loslopen buiten.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je hond brokken in zijn voerbak geeft zodra hij luidruchtig met zijn voerbak over de grond gaat schuiven.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je een Halti/gentle leader gebruikt en zolang de hond die omheeft bij het uitlaten trekt hij niet.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je je stem verheft wanneer de hond op de bank springt (als dit niet mag).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

23) Met welke van onderstaande begrippen in relatie tot trainen van honden ben je bekend? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Inprenting
- ☐ Habituatie/habitueren (gewenning)
- ☐ Sociaal leren
- ☐ Sensitisatie/sensibiliseren
- ☐ Desensitisatie/desensitiseren
- ☐ Klassiek conditioneren
- ☐ Operant conditioneren
- ☐ Positieve bekrachtiging
- ☐ Negatieve bekrachtiging
- ☐ Positieve correctie
- ☐ Negatieve correctie

☐ Counterconditioneren

**24) Welke van onderstaande vormen van leren gebruik je bij het trainen van honden?
(Meerdere antwoorden mogelijk)**

- ☐ Inprenting
☐ Habituatie/habitueren (gewenning)
☐ Sociaal leren
☐ Sensitisatie/sensibiliseren
☐ Desensitisatie/desensitiseren
☐ Klassiek conditioneren
☐ Operant conditioneren
☐ Positieve bekrachtiging
☐ Negatieve bekrachtiging
☐ Positieve correctie
☐ Negatieve correctie
☐ Counterconditioneren

Gedragssignalen

25) * In hoeverre kan jij aan een hond zien hoe de hond zich voelt?

- ☐ Helemaal niet
☐ Een beetje
☐ Gemiddeld
☐ Redelijk goed
☐ Heel goed

Deze tekst wordt alleen in het voorbeeld getoond.

Respondenten zien deze tekst niet.

Deze vraag wordt alleen getoond als aan de volgende criteria is voldaan:

Wanneer de vraag In hoeverre kan jij aan een hond zien hoe de hond zich voelt?
Deze alternatieven Een van bevat.

- Heel goed
- Redelijk goed
- Gemiddeld
- Een beetje

Bij de volgende vragen willen we graag weten wat je aan een hond ziet (welk gedrag je waarneemt) bij een bepaalde emotie/gemoedstoestand. Een voorbeeld zou zijn dat je een verandering ziet aan de stand van de oren en de hoofd en/of staartpositie. In je antwoord schrijf je dan zo kort en bondig mogelijk op wat je ziet, bijvoorbeeld: oren plat in de nek; lage staartpositie etc. Gebruik een; als je meerdere dingen ziet veranderen.

26) Kan je aan honden zien of ze ...

	Kan je dit zien?	Waaraan kan je dat zien?
	Ja	Nee
Angstig zijn?	☐	☐
Gefrustreerd zijn?	☐	☐
Verveeld zijn?	☐	☐
Moe zijn?	☐	☐
Tevreden zijn?	☐	☐
Relaxed zijn?	☐	☐
Vrolijk zijn?	☐	☐
Opgewonden zijn?	☐	☐

27) Heb je nog overige opmerkingen over het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen die je graag wilt delen?

Bijlage 9.2. Delphi-methode paard

Onderzoek naar het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen in de paardensport

1) * Wat is je leeftijd?

- ☐ <16 jaar
- ☐ 16-25 jaar
- ☐ 26-45 jaar
- ☐ 46-67 jaar
- ☐ >67 jaar
- ☐ Zeg ik liever niet

2) * Wat is je geslacht?

- ☐ Man
- ☐ Vrouw
- ☐ Anders
- ☐ Zeg ik liever niet

3) * Wat is je hoogst genoten opleiding?

- ☐ Lagere school/basisschool
- ☐ LBO (LTS/LEAO/Huishoudschool)

- ☐ VMBO
- ☐ MAVO
- ☐ HAVO
- ☐ VWO (Atheneum/Gymnasium)/HBS
- ☐ MBO (MTS/UTS/MEAO)
- ☐ HBO (HTS/HEAO)
- ☐ WO (Bachelor)
- ☐ WO (Master)
- ☐ Promovendus/Postdoctoraal
- ☐ Zeg ik liever niet
- ☐ Anders, namelijk:

4) * Heb je (ook) een paardgerichte opleiding/cursus gevolgd?

- ☐ Nee
- ☐ Ja

Deze tekst wordt alleen in het voorbeeld getoond.

Respondenten zien deze tekst niet.

Deze vraag wordt alleen getoond als aan de volgende criteria is voldaan:

Wanneer de vraag Heb je (ook) een paardgerichte opleiding/cursus gevolgd? Deze alternatieven Een van bevat.

- Ja

5) * Welke paardgerichte opleiding/cursus heb je gevolgd? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Helicon Deurne MBO
- ☐ Helicon Deurne HBO
- ☐ KNHS-instructeursopleiding ORUN 2
- ☐ KNHS-instructeursopleiding ORUN 3
- ☐ KNHS-instructeursopleiding ORUN 4
- ☐ KNHS-instructeursopleiding ORUN 5
- ☐ E-quine instructeur paard & gedrag niveau 1
- ☐ E-quine instructeur paard & gedrag niveau 2
- ☐ E-quine instructeur paard & gedrag niveau 3
- ☐ E-quine instructeur paard & gedrag niveau 4
- ☐ Freestyle Academy instructeursopleiding niveau 1
- ☐ Freestyle Academy instructeursopleiding niveau 2
- ☐ Freestyle Academy instructeursopleiding niveau 3
- ☐ Tinley Academy paardengedragstherapeut
- ☐ Anders, namelijk:

6) * Wat is je hoofdtaak binnen je werkzaamheden; waar ben je de meeste tijd mee bezig?

- ☐ Trainen/opleiden (van paarden)
- ☐ Instructie (aan ruiters/menners)

☐ Anders, namelijk:

7) * Hoe lang beoefen je deze hoofdtaak nu?

- ☐ Minder dan 2 jaar
- ☐ Tussen de 2 en 5 jaar
- ☐ Tussen de 5 en 10 jaar
- ☐ Meer dan 10 jaar

8) * Wat zijn je neventaken binnen je werkzaamheden? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Trainen/opleiden (van paarden)
- ☐ Instructie (aan ruiters/menners)
- ☐ Hobbymatige ruiter/menner
- ☐ Professionele ruiter/menner
- ☐ Ondernemer
- ☐ Fokker
- ☐ Official
- ☐ Anders, namelijk:

9) * In welke discipline ben je hoofdzakelijk werkzaam? (Slechts 1 antwoord mogelijk)

- ☐ (Para) Dressuur
- ☐ Springen
- ☐ Eventing
- ☐ (Para) Mennen
- ☐ Endurance
- ☐ Draf- en rensport
- ☐ Tuigpaardensport
- ☐ Voltige
- ☐ Western/Reining
- ☐ Horseball
- ☐ Polo
- ☐ TREC
- ☐ Working Equitation
- ☐ Anders, namelijk:

Deze tekst wordt alleen in het voorbeeld getoond.

Respondenten zien deze tekst niet.

De volgende voorwaarden moet worden voltooid voor dit antwoord alternatief om zichtbaar te worden:

Alternatief: - Manege

Wanneer de vraag In welke discipline ben je hoofdzakelijk werkzaam? (Slechts 1 antwoord mogelijk) deze alternatieven Een van bevat.

- Working Equitation
- TREC
- Anders, namelijk:
- Polo
- Horseball
- Western/Reining
- Voltige
- Tuigpaardensport
- Draf- en rensport
- Endurance
- (Para) Mennen
- Eventing
- Springen
- (Para) Dressuur

Alternatief: - Breedtesport

Wanneer de vraag In welke discipline ben je hoofdzakelijk werkzaam? (Slechts 1 antwoord mogelijk) deze alternatieven Een van bevat.

- Working Equitation
- TREC
- Anders, namelijk:
- Polo
- Horseball
- Western/Reining
- Voltige
- Tuigpaardensport
- Draf- en rensport
- Endurance
- (Para) Mennen
- Eventing
- Springen
- (Para) Dressuur

Alternatief: - Subtop

Wanneer de vraag In welke discipline ben je hoofdzakelijk werkzaam? (Slechts 1 antwoord mogelijk) deze alternatieven Een van bevat.

- Working Equitation
- TREC
- Anders, namelijk:
- Polo
- Horseball
- Western/Reining
- Voltige

- Tuigpaardensport
- Draf- en rensport
- Endurance
- (Para) Mennen
- Eventing
- Springen
- (Para) Dressuur

Alternatief: - Topsport

Wanneer de vraag In welke discipline ben je hoofdzakelijk werkzaam? (Slechts 1 antwoord mogelijk) deze alternatieven Een van bevat.

- Working Equitation
- TREC
- Anders, namelijk:
- Polo
- Horseball
- Western/Reining
- Voltige
- Tuigpaardensport
- Draf- en rensport
- Endurance
- (Para) Mennen
- Eventing
- Springen
- (Para) Dressuur

10) * Voor/in welk niveau ben je werkzaam in deze discipline? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Manege
- ☐ Breedtesport
- ☐ Subtop
- ☐ Topsport
- ☐ Anders, namelijk:

11) In welke discipline ben je daarnaast nog werkzaam? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ (Para) Dressuur
- ☐ Springen
- ☐ Eventing
- ☐ (Para) Mennen
- ☐ Endurance
- ☐ Draf- en rensport
- ☐ Tuigpaardensport
- ☐ Voltige
- ☐ Western/Reining
- ☐ Horseball
- ☐ Polo
- ☐ TREC

- ☐ Working Equitation
☐ Anders, namelijk:

Hulp- en trainingsmiddelen

Onder hulp- of trainingsmiddel wordt in dit onderzoek verstaan: een 'middel' dat bewust wordt ingezet in de training/opleiding van een paard met als doel een bepaald gedrag te stimuleren of te doen afnemen. Het 'middel' wordt daarvoor aan of op het paard bevestigd en/of het wordt gehanteerd door de ruiter/menner/trainer.

12) Welke hulp- of trainingsmiddelen zet je in bij het trainen/opleiden van paarden (wees zo specifiek mogelijk, welk type bit)? En met welk doel (welk gedrag wordt gestimuleerd of afgeremd)?

Hulp- of trainingsmiddel	Doel (welk gedrag)
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	
9.	
10.	

13) * In hoeverre let je bij het gebruik van hulp- of trainingsmiddelen op het gedrag van het paard?

☐ 0
 ☐ 1
 ☐ 2
 ☐ 3
 ☐ 4
 ☐ 5
 ☐ 6
 ☐ 7
 ☐ 8
 ☐ 9
 ☐ 10

14) Op welke eventuele stresssignalen of signalen van ongemak let je bij het gebruik van een hulp- of trainingsmiddel? M.a.w. waaraan zie je dat het ongemak veroorzaakt bij het paard?

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

15) * Zijn er volgens jou hulp- of trainingsmiddelen die bij een bepaalde vorm van gebruik het welzijn van paarden aantast?

- ☐ Nee
☐ Ja

16) Wanneer wordt een hulp- of trainingsmiddel correct gebruikt? (Welke uitgangspunten/principes/voorwaarden gelden hiervoor volgens jou?)

- 1.
- 2.
- 3.

**Deze tekst wordt alleen in het voorbeeld getoond.
Respondenten zien deze tekst niet.**

Deze vraag wordt alleen getoond als aan de volgende criteria is voldaan:

Wanneer de vraag Zijn er volgens jou hulp- of trainingsmiddelen die bij een bepaalde vorm van gebruik het welzijn van paarden aantast? Deze alternatieven Een van bevat.

- Ja

17) Van welke toegestane hulp- of trainingsmiddelen (dit hoeven geen middelen te zijn die je zelf gebruikt) vind je dat bij het VERKEERD/INCORRECT gebruik het welzijn van het paard wordt aangetast? (Zet ze op volgorde: bij 1 het middel met grootste aantasting van paardenwelzijn).

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

18) * Zijn er volgens jou toegestane hulp- of trainingsmiddelen die ALTIJD het welzijn aantasten, ongeacht of ze correct of incorrect gebruikt worden?

- ☐ Nee
- ☐ Ja

**Deze tekst wordt alleen in het voorbeeld getoond.
Respondenten zien deze tekst niet.**

Deze vraag wordt alleen getoond als aan de volgende criteria is voldaan:

Wanneer de vraag Zijn er volgens jou toegestane hulp- of trainingsmiddelen die ALTIJD het welzijn aantasten, ongeacht of ze correct of incorrect gebruikt worden? Deze alternatieven Een van bevat.

- Ja

19) Welke toegestane hulp- of trainingsmiddelen ken je die ALTIJD het welzijn aantasten, ongeacht of ze correct of incorrect gebruikt worden? (Zet ze op volgorde: bij 1 het middel met grootste aantasting van paardenwelzijn).

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

20) * Ken je op het wedstrijdterrein verboden hulp- of trainingsmiddelen die thuis of op trainingslocaties gebruikt worden?

- ☐ Nee
- ☐ Ja

Deze tekst wordt alleen in het voorbeeld getoond.

Respondenten zien deze tekst niet.

Deze vraag wordt alleen getoond als aan de volgende criteria is voldaan:

Wanneer de vraag Ken je op het wedstrijdterrein verboden hulp- of trainingsmiddelen die thuis of op trainingslocaties gebruikt worden? Deze alternatieven Een van bevat.

- Ja

21) Van welke op het wedstrijdterrein verboden hulp- of trainingsmiddelen die thuis of op trainingslocatie gebruikt worden heb je wel eens gehoord?

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Leerprincipes

Bij het trainen/opleiden van paarden worden nieuwe dingen aangeleerd. Hoe paarden leren is heel vergelijkbaar met hoe mensen leren. Er zijn ook verschillende manieren van leren; wat bij het ene paard goed werkt kan bij een ander paard juist minder goed werken. Hierna volgen een aantal vragen over leerprincipes.

22) Wat is voor jou een voorbeeld van leren (bij paarden) waarbij:

* Gedrag wordt aangeleerd door iets te doen/geven dat door het paard als fijn/prettig wordt ervaren:

* Gedrag wordt aangeleerd door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door het paard als vervelend/niet prettig wordt ervaren:

* Gedrag wordt afgeleerd door iets te doen/geven dat door het paard als vervelend/niet prettig wordt ervaren:

* Gedrag wordt afgeleerd door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door het paard als fijn/prettig wordt ervaren:

Hieronder volgen 12 voorbeelden waarbij het paard leert tijdens dagelijkse activiteiten. Per voorbeeld vragen wij je om aan te geven welke vorm van leren je denkt dat hier van toepassing is (A, B, C, D), of dat het een combinatie van verschillende vormen van leren is (E), of dat het een andere vorm van leren is (F). Als je het niet weet kun je dat ook aangeven (G).

A. Gedrag wordt **aangeleerd** door iets te doen/geven dat door het paard als **fijn/prettig** wordt ervaren.

B. Gedrag wordt **aangeleerd** door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door het paard als **vervelend/niet prettig** wordt ervaren.

C. Gedrag wordt **afgeleerd** door iets te doen/geven dat door het paard als **vervelend/niet prettig** wordt ervaren.

D. Gedrag wordt **afgeleerd** door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door het paard als **fijn/prettig** wordt ervaren.

E. Een combinatie van twee of meer van bovenstaande vormen van leren.

F. Een andere vorm van leren.

G. Ik weet het niet.

23) * Vink het meest passende antwoord (A, B, C, D, E, F of G) achter het voorbeeld aan.

	A	B	C	D	E	F	G
Wanneer je als het paard lawaai maakt het voeren uitstelt totdat het paard weer rustig is	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je het paard een tik op de neus geeft als het paard opdringerig aan je jaszak snuffelt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je een zetje tegen de schouder geeft om 'om' te gaan en het paard gaat stapje opzij	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je een stapje terug doet als het paard wanneer je de stal binnenkomt agressief naar je toekomt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je het halster niet om kan doen omdat het paard zijn hoofd omhoog gooit	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je de stalwand/tralies dicht maakt wanneer het paard te veel contact heeft met het buurpaard	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je een snoepje geeft als het paard maar door blijft gaan met tegen je jaszak aan te duwen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je een zweep gebruikt wanneer het paard bokt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je het paard isoleert van de andere paarden tijdens voertijd om te voorkomen dat hij lawaai maakt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	A	B	C	D	E	F	G
Wanneer de staldeur opengaat nadat het paard de sluiting heeft weten los te maken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je druk met het linkerbeen geeft totdat het paard wijkt voor het linkerbeen (zijwaarts naar rechts gaat)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wanneer je je stem verheft wanneer het paard niet stil blijft staan bij het opstijgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

24) Met welke van onderstaande begrippen in relatie tot trainen/opleiden van paarden ben je bekend? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Inprenting
- ☐ Habituatie/habitueren (gewenning)
- ☐ Sociaal leren
- ☐ Sensitisatie/sensibiliseren
- ☐ Desensitisatie/desensitiseren
- ☐ Klassiek conditioneren
- ☐ Operant conditioneren
- ☐ Positieve bekrachtiging
- ☐ Negatieve bekrachtiging
- ☐ Positieve correctie
- ☐ Negatieve correctie
- ☐ Counterconditioneren

25) Welke van onderstaande vormen van leren gebruik je bij het trainen/opleiden van paarden? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Inprenting
- ☐ Habituatie/habitueren (gewenning)
- ☐ Sociaal leren
- ☐ Sensitisatie/sensibiliseren
- ☐ Desensitisatie/desensitiseren
- ☐ Klassiek conditioneren
- ☐ Operant conditioneren
- ☐ Positieve bekrachtiging
- ☐ Negatieve bekrachtiging
- ☐ Positieve correctie
- ☐ Negatieve correctie
- ☐ Counterconditioneren

Gedragssignalen

26) * In hoeverre kan jij aan een paard zien hoe het paard zich voelt?

- ☐ Helemaal niet
- ☐ Een beetje
- ☐ Gemiddeld
- ☐ Redelijk goed
- ☐ Heel goed

Deze tekst wordt alleen in het voorbeeld getoond.

Respondenten zien deze tekst niet.

Deze vraag wordt alleen getoond als aan de volgende criteria is voldaan:

Wanneer de vraag In hoeverre kan jij aan een paard zien hoe het paard zich voelt?
Deze alternatieven Een van bevat.

- Heel goed
- Redelijk goed
- Gemiddeld
- Een beetje

Bij de volgende vragen willen we graag weten wat je aan een paard ziet (welk gedrag je waarneemt) bij een bepaalde emotie/gemoedstoestand. Een voorbeeld zou zijn dat je een verandering ziet aan de stand van de oren en de hoofd-hals-houding. In je antwoord schrijf je dan zo kort en bondig mogelijk op wat je ziet, bijvoorbeeld: oren plat in de nek; hoge hoofd-hals-houding. Gebruik een; als je meerdere dingen ziet veranderen.

27) Kan je aan paarden zien of ze ...

	Kan je dit zien?		Waaraan kan je dat zien?	
	Ja	Nee		
Angstig zijn?	☐	☐		
Gefrustreerd zijn?	☐	☐		
Verveeld zijn?	☐	☐		
Moe zijn?	☐	☐		
Tevreden zijn?	☐	☐		
Relaxed zijn?	☐	☐		
Vrolijk zijn?	☐	☐		
Opgewonden zijn?	☐	☐		

28) Heb je nog overige opmerkingen over het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen die je graag wilt delen?

Bijlage 10. Planning

Voordat het onderzoek begon moesten er een aantal deadlines duidelijk zijn. De afname van de interviews en de Delphimethode, het verwerken van de antwoorden hiervan kostte tijd. Daarom was het van belang om voor het onderzoek een planning te maken. In tabel 33. Planning onderzoek, is de planning van het onderzoek te zien.

Tabel 33. Planning onderzoek

Taak	Datum
Het zoeken van trainers die mee willen werken aan het onderzoek	Start: 1 januari Einde: 15 februari
Het interviewen van de trainers	Start: 20 februari Einde: 30 april
Risicobeoordeling met de experts door middel van de Delphi-methode	Start: 5 mei Einde: 1 juni
Verslaglegging	Start: 1 juni Einde 8 juni

Bijlage 11. Volledige resultaten deelvraag 1

Bij de eerste deelvraag heeft de onderzoeker door middel van interviews gevraagd aan honden- en paardentrainers welke hulp- en trainingsmiddelen ze gebruiken en wat de trainers beschouwen als hulp- en trainingsmiddel. Verder heeft de onderzoeker gevraagd aan de trainers welke hulp- en trainingsmiddelen ze absoluut niet willen gebruiken. Deze resultaten zijn opgedeeld in resultaten paard en resultaten hond.

Bijlage 11.1. Resultaten paard

Wat opviel, is dat er per discipline verschillende hulp- en trainingsmiddelen zijn opgenoemd. Daarom is ervoor gekozen om de resultaten bij de paarden te verdelen in de disciplines. Bij dit onderzoek hebben interviews plaatsgevonden met de volgende disciplines: draf- en rensport, dressuur en tuigers & mensport. In bijlage 11.3. Coderingsschema interviews paard, zijn de antwoorden en coderingen te zien die tijdens het onderzoek zijn gebruikt.

Definitie van hulp- en trainingsmiddelen

Hieronder staat per discipline beschreven wat de geïnterviewde trainers als hulp- en trainingsmiddel zien. Dit is van belang om te weten zodat de onderzoeker kan begrijpen waarom bepaalde hulp- en trainingsmiddelen wel zijn genoemd en waarom niet.

Definitie van hulp- en trainingsmiddelen bij de discipline draf- en rensport

Tabel 34. Definities hulp- en trainingsmiddelen discipline draf- en rensport.

Definities	Aantal keer genoemd
Lastig te definiëren wat wel en wat niet een hulp- en trainingsmiddel is.	Twee keer genoemd
Alles wat helpt om te prestatie te verbeteren of de maximale snelheid eruit te halen.	Eén keer genoemd
Als het een paard helpt of er baat bij heeft. Bij schade aan dier niet.	Eén keer genoemd
Iets voor de veiligheid en waar je je paard mee kan sturen.	Eén keer genoemd

In tabel 34. Definities hulp- en trainingsmiddelen discipline draf- en rensport, zijn de definities van hulp- en trainingsmiddelen te lezen die tijdens de interviews met de trainers van de draf- en rensport zijn genoemd. Hierbij staat aangegeven hoeveel trainers een bepaalde definitie in soortgelijke woorden hebben genoemd.

Definitie van hulp- en trainingsmiddelen bij de discipline dressuur

Tabel 35. Definities hulp- en trainingsmiddelen discipline dressuur

Definities	Aantal keer genoemd
Een hulp- en trainingsmiddel is een middel om beter te communiceren met je paard en uit te leggen wat je bedoelt.	Eén keer genoemd
Een trainingsmiddel is voor mij iets wat ik zeg maar gewoon in mijn training kan toepassen en een hulpmiddel is voor mij iets waar ik tijdelijk gebruik van maak, waardoor het paard iets leert.	Twee keer genoemd
Ik vind het moeilijk om te zeggen wat een hulp- of trainingsmiddel is. Het begrip zelf is heel vaag.	Twee keer genoemd
Het is voor mij wel iets tastbaars. Wat je nodig hebt in je training om je paard te verbeteren als je het op de goede manier gebruikt en geen schade brengt aan het paard.	
Ik zie alles wat je gebruikt buiten een standaard singel, zadel en hoofdstel als hulp- en trainingsmiddel	Eén keer genoemd

In tabel 35. Definities hulp- en trainingsmiddelen discipline dressuur, zijn de definities van hulp- en trainingsmiddelen te lezen die tijdens de interviews met de trainers van de discipline dressuur zijn

genoemd. Hierbij staat aangegeven hoeveel trainers een bepaalde definitie in soortgelijke woorden hebben genoemd.

Definitie van hulp- en trainingsmiddelen bij de discipline tuigers & menners.

Tabel 36. Definities hulp- en trainingsmiddelen discipline tuigers & menners.

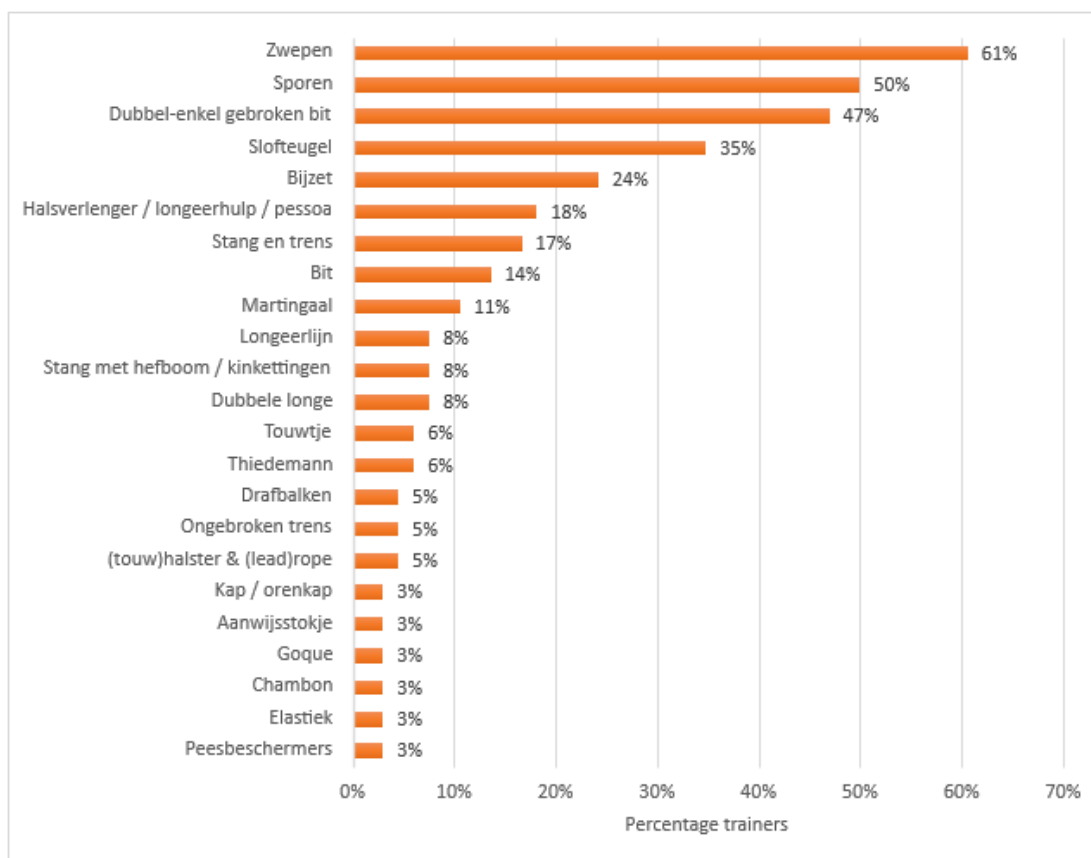
Definities	Aantal keer genoemd
Hulp- en trainingsmiddel is iets waarbij je een paard iets aanleert of gebruikt om veiligheid van dier en mens te waarborgen, bij mannen gaat het in mijn ogen vooral om sturing en veiligheid.	Eén keer genoemd
Hulp- en trainingsmiddel is iets waardoor je je trainingsdoel kan behalen en die het proces makkelijker maakt. Puur om je paard iets duidelijk te maken, anders is het een dwangmiddel en dat gaat te ver	Eén keer genoemd
Feitelijk alles wat je gebruikt bij een training is een hulp- en trainingsmiddel	Eén keer genoemd

In tabel 36. Definities hulp- en trainingsmiddelen discipline tuigers & menners, is te zien dat iedere trainer een eigen mening heeft over de definitie hulp- en trainingsmiddelen. Eén van de trainers die geïnterviewd is, gaf aan dat de grens tussen hulp- en trainingsmiddelen en dwangmiddelen dun is. Deze trainer gaf het volgende aan: “Als je een hulp- of trainingsmiddel verkeerd inzet dan wordt het een dwangmiddel.”

Hulp- en trainingsmiddelen die de respondenten van de enquête gebruiken

Bij de enquête zijn alle genoemde hulp- en trainingsmiddelen bij elkaar genomen in tegenstelling van de interviews waar de disciplines zijn opgesplitst. Dit betekent dat meerder trainers van verschillende disciplines hun antwoord hebben kunnen opschrijven en de onderzoeker heeft daarbij geen onderscheid gemaakt tussen de disciplines.

In totaal hebben 70 respondenten gereageerd op de enquête. In figuur 23. Resultaten enquête gebruikte hulp- en trainingsmiddelen paardentrainers, is het resultaat te zien. In het figuur is te zien hoeveel procent van de respondenten een bepaald hulp- en trainingsmiddel gebruikt tijdens het trainen van paarden. De meest gebruikte hulp- en trainingsmiddelen zijn: de zweep (62%), sporen (50%), dubbel-enkel gebroken bit (47%), de slofteugel (35%) en de bijzet (24%).

Figuur 23. Resultaten enquête gebruikte hulp- en trainingsmiddelen paardentrainers

Hulp- en trainingsmiddelen die de geïnterviewde trainers gebruiken

Tijdens het interview is de vraag gesteld welke hulp- en trainingsmiddelen de paardentrainers in gebruik hebben. Per discipline zijn er verschillende hulp- en trainingsmiddelen genoemd. Hierin bijlage 11.1. staan de hulp- en trainingsmiddelen per discipline getoond.

Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline draf- en rensport

Tabel 37. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline draf- en rensport

Gebruikte hulp- en trainingsmiddelen	Aantal keer genoemd
Kopstang	Eén keer genoemd
Gewichten	Twee keer genoemd
Schoenen	Twee keer genoemd
Check bit	Eén keer genoemd
Tuig	Twee keer genoemd
(kleine) singel	Eén keer genoemd
Staartriem of staarthekje	Drie keer genoemd
Lang overcheck	Eén keer genoemd
Overcheck	Eén keer genoemd
Zweep	Vier keer genoemd
Martingaal	Eén keer genoemd
Gebroken ijzer bit	Drie keer genoemd
Kinriem	Eén keer genoemd
Recht check bit	Twee keer genoemd
(Trek) oordoppen	Drie keer genoemd
Watten in de oren	Drie keer genoemd
Kincheck	Eén keer genoemd

Oogkleppen	Twee keer genoemd
Open halster	Eén keer genoemd
Half dichte halsters (oogkleppen)	Eén keer genoemd
Drie kwartier halsters (oogkleppen)	Eén keer genoemd
Blinkers	Eén keer genoemd
Beenbeschermers	Eén keer genoemd
Teugels	Eén keer genoemd
Springteugels	Eén keer genoemd
Enkel bit	Eén keer genoemd
Gebroken bit	Eén keer genoemd
Rechte bitten	Eén keer genoemd
Red bull	Eén keer genoemd
Kopstang	Eén keer genoemd
Rubberen bandje	Eén keer genoemd
Rubberen bit	Eén keer genoemd
Vaseline	Eén keer genoemd
Tongbandje	Vier keer genoemd
Nylon pantykous	Vier keer genoemd
Beencamassen	Twee keer genoemd
Peescamassen	Twee keer genoemd
Pees/beenbeschermers	Drie keer genoemd
Doopkappen	Eén keer genoemd
Hoofdkap	Eén keer genoemd
Gebroken (ijzeren) trens	Eén keer genoemd
Leer bekleden bitten	Eén keer genoemd
Trekdoppen	Eén keer genoemd
Appelbitten/happy mouth bitten	Eén keer genoemd
Scheeflopers bit	Eén keer genoemd
Lepelbit	Eén keer genoemd
Hoofdstel	Eén keer genoemd
Kniecamassen	Eén keer genoemd
Crescendo bit	Eén keer genoemd
Mini bit	Eén keer genoemd
Aluminium plaatjes aan de benen	Eén keer genoemd
Kop-peesbeschermer	Eén keer genoemd
Spronggewricht beschermer	Eén keer genoemd
Gewone ijzers met plaatje of leer erin	Eén keer genoemd
Ijzers	Twee keer genoemd
Stemgeluid	Eén keer genoemd
Aluminium ijzers	Eén keer genoemd
Zeembit	Eén keer genoemd
Ijzeren bit	Eén keer genoemd
Ring bit	Eén keer genoemd
Dik gebroken bit	Eén keer genoemd

In tabel 37. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline draf- en rensport, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen door de vier trainers zijn genoemd. Daarnaast staat aangegeven door hoeveel geïnterviewde trainers het hulp- en trainingsmiddel in gebruik hebben. Sommige trainers hebben toelichting gegeven waarom ze dit hulp- en trainingsmiddel gebruiken of een opmerking gegeven.

Tijdens de trainingen zijn er trainers die gebruik maken van **oogkleppen**, deze kan een trainer zelf instellen. De trainer kan ervoor kiezen om de **oogkleppen** geheel dicht te laten of gedeeltelijk open te zetten waardoor het paard meer ziet. De trainers gaven aan dat ze de **oogkleppen** gebruiken bij paarden die schrikkerig of bang kunnen reageren op de omgeving omdat ze dingen zien. Bij bangere paarden doen ze de **oogkleppen** verder dicht zodat deze paarden niet schrikken van de andere paarden op renbaan.

Een ander hulp- en trainingsmiddel die de trainers gebruiken zijn **nylonkousen of het tongbandje**. De trainers maken de nylonkous nat en leggen daarmee de tong vast. Het afbinden van tong zorgt ervoor dat het paard de tong niet over het bit kan leggen. Zodra een paard de tong over het bit gooit kan de ruiter of jockey minder goed sturen, waardoor de veiligheid in gedrang komen volgens de trainers. Ze gaven wel aan dat **het tongbandje of de nylonkous** niet te strak mag zitten, want als deze te strak zit knelt hij de tong af van het paard.

Verder gebruiken ruiters regelmatig **oordoppen, trekwassen en oorkappen**. De trainers zetten dit hulp- en trainingsmiddel in bij schrikkerige paarden of paarden die reageren op geluiden. Door dit hulp- en trainingsmiddel horen de paarden minder. De **trekwassen** kunnen tijdens de wedstrijd uit de oren getrokken worden waardoor de paarden harder gaan draven.

De **camassen en de beenbeschermers** gebruiken de trainers om de benen van de paarden te beschermen. De trainers gaven aan dat paarden met hun achterbenen de voorbenen aan kunnen aanraken tijdens het racen of paarden kunnen elkaar raken tijdens het inhalen. Door deze aanrakingen kunnen paarden verwondingen aan de benen oplopen, **de camassen en de beenbeschermers** voorkomen deze verwondingen.

Een ander hulp- en trainingsmiddel wat regelmatig in de draf- en rensport voorkomt zijn de **gewichten**. De trainers kiezen hiervoor zodat het paard zijn gang beter af kan maken. De trainers gaven aan dat de paarden minder snel elkaars benen aanraken door de **gewichten**. Een trainer gaf aan dat hij per paard kijkt hoeveel gewicht er nodig is en dat hij meestal **gewichten** gebruikt van 40 gram die hij aan de hoeven bevestigt.

Verder vertelde de trainers dat een **zweep** essentieel is voor het racen. De **zweep** gebruiken de jockeys niet alleen om het paard aan te sporen maar ook om het paard op tijd af te remmen, zodat de veiligheid waarborgt is. Eén van de trainers zei dan ook: “Wij hebben een **zweep** mee, maar dat is nu eigenlijk alleen voor de veiligheid.” Daarbij gaven de trainers aan dat er maximaal vijf keer getikt mag worden tijdens de eindfase van de race en dat de wedstrijdleiding hier streng oplet.

Ruiters gebruiken verschillende bidden zoals te zien is in tabel 37. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline draf- en rensport. Een trainer zei het volgende over welk bit het meest gebruikt is in de draf- en rensport: “Het meeste, eigenlijk 85-90%, van de paarden heeft het **gebroken (ijzeren) bit**.” Deze zelfde trainer gaf de volgende reden aan waarom hij het **gebroken ijzeren bit** gebruikt: “Nature makkelijk aanmaken van slijm zodat het bit lekker door de mond beweegt.”

Zoals eerder genoemd is gebruiken trainers **zwepen en beschermers** voor de veiligheid, deze hulp- en trainingsmiddelen zijn niet de enige middelen die trainers gebruiken voor de veiligheid. De **staatriem** gebruiken trainers om de staarten vast te leggen. Hierdoor kan het paard niet slaan met zijn staart, waardoor het paard tijdens de race minder snel schrikt van zijn eigen staart.

Eén trainer gaf eerlijk aan dat hij twijfels heeft over verschillende hulp- en trainingsmiddelen. Zijn uitspraak was dan ook: “Er zijn niet veel hulp- en trainingsmiddelen die ik wel heel fijn vind.”

Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline dressuur

Tabel 38. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline dressuur

Gebruikte hulp- en trainingsmiddelen	Aantal keer genoemd
Basis middelen: hoofdstellen, zadel, singels	Twee keer genoemd
Sporen	Vier keer genoemd
Hoofdstel met bit	Eén keer genoemd
Enkel gebroken bit	Eén keer genoemd
Dubbel gebroken bit	Eén keer genoemd
Cowboy	Eén keer genoemd
Trust bidden	Eén keer genoemd
Sperriem/spoorriem	Eén keer genoemd
Bustrens	Eén keer genoemd
Watertrens	Eén keer genoemd
Balken	Eén keer genoemd
Singel	Eén keer genoemd
Zweep	Vier keer genoemd
Lange langeertouwen	Eén keer genoemd
Gecombineerde neusriem	Eén keer genoemd
Trust stang	Eén keer genoemd
Stang en trens bit	Vier keer genoemd
Trens	Twee keer genoemd
Dubbel gebroken watertrens	Eén keer genoemd
Halster	Eén keer genoemd
Hoofdstel	Eén keer genoemd
Longe	Eén keer genoemd
Dubbele longe	Eén keer genoemd
Chambon of bijzetteugel	Eén keer genoemd
D-trens	Eén keer genoemd
Slofteugel	Vier keer genoemd
Bondjes	Eén keer genoemd
Longeerzweep	Twee keer genoemd
Zadel	Twee keer genoemd
Aansnoerneusriem	Eén keer genoemd
Kopstuk	Eén keer genoemd
Martingaal	Eén keer genoemd
Vliegennet	Twee keer genoemd
Dubbel gebroken bit	Eén keer genoemd
Water- en bustrens	Eén keer genoemd
Stemgebruik/commando's	Eén keer genoemd
Anatomisch hoofdstel	Eén keer genoemd
Sjabrak	Eén keer genoemd
Neusriem	Eén keer genoemd
Vroeger de Thiedemann teugel	Eén keer genoemd
Trenshoofdstellen	Eén keer genoemd
Stang	Eén keer genoemd
Rechte stang	Eén keer genoemd
Bijzetteugel	Eén keer genoemd

In tabel 38. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline dressuur, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen door de vier trainers zijn genoemd. Daarnaast staat aangegeven door hoeveel geïnterviewde trainers het hulp- en trainingsmiddel in gebruik

hebben. Sommige trainers hebben toelichting gegeven over bepaalde hulp- en trainingsmiddelen. De trainers geven aan waarom ze het gebruiken. Deze toelichting is hieronder te lezen.

Een trainer gaf aan dat ze **bondjes** gebruikte om de neusriem op zijn plek te houden. De **neusriem** mag niet te strak zitten, er moeten minimaal twee vingers tussen de neusriem en het neusbot kunnen. Bij internationale wedstrijden moeten paarden met **stang en trens** rijden. Sommige paarden vinden de **stang en trens** niet prettig, daarom doen sommige ruiters bondjes tussen het hoofd en het hoofdstel zodat het hoofdstel comfortabeler zit voor het paard.

De trainers gebruiken over het algemeen de **stang en trens**, dit komt omdat er een verplichting op staat bij internationale wedstrijden. De trainers zijn unaniem mee eens dat deze verplichting onnodig is. De trainers gaven het volgende aan: "Want dan denk ik waarom moet je met **stang en trens**, zeker als zo'n paard het niet prettig vindt? Nee en niet nodig heeft op zo'n moment." En een andere opmerking die een trainer maakte was: "Ik vind het absurd dat we een verplichting hebben tot **stang en trens** internationaal gezien."

Een ander hulp- en trainingsmiddel wat genoemd is, is het **hoofdstel met bit**. Een trainer gaf aan dat je een hoofdstel met bit altijd nodig hebt om een paard te kunnen bereiden, maar dan is het wel van belang dat het hoofdstel en bit goed is voor het paard. Hij zei het volgende: "Ik heb daar wel iemand voor, die voor mij het bitfitten doet. Die heeft daar zeg maar wetenschappelijk, weet ik allemaal dingen over bedacht. Die heeft zelf onderzoeken naar gedaan."

Verder is de **bijzetteugel** benoemd door een trainer. Hij gaf aan dat een trainer goed naar het paard moet kijken bij het gebruik. Hij zei het volgende: "Het paard moet nog wel gewoon in een normale natuurlijke houding kunnen lopen, maar het moet wel op een bepaald punt begrenzen."

Trainers gaven ook bij de dressuur aan dat er gebruik gemaakt is van **zweepen**. Hierbij gaven ze meteen aan dat ze niet slaan met de **zweep**, maar dat ze met **de zweep** door middel van kleine, zachte tikjes aanwijzingen geven aan het paard. Een trainer gaf het volgende aan: "Op het moment dat je die **zweep** gebruikt om iets te verduidelijken. Om een andere hulp maar te verduidelijken, dan vind ik het goed. En dan zegt echt niet dat ik schijnheilig ben." Een andere trainer zei het volgende: "De **zweep** zei ik al en zo brengt ik het ook altijd, ik laat het als verlengstuk van mijn been functioneren."

Eén van de trainers gaf aan dat ze een **slofteugel** gebruikt bij paarden die wat meer begeleiding nodig hebben. Ze zei: "Gewoon eigenlijk een paard wat het fysiek kan, maar wat net even dat steuntje nodig heeft en dan is het eigenlijk meer hulp voor het paard en hulp voor mij. Ja dat ze eigenlijk de goede kant op begeleid worden."

Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline tuiger & mennen

Tabel 39. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline tuiger & mennen

Gebruikte hulp- en trainingsmiddelen	Aantal keer genoemd
Kineton	Eén keer genoemd
Koets	Drie keer genoemd
Oogkleppen	Twee keer genoemd
Bitlifter	Eén keer genoemd
Traditionele Liverpoolstang	Eén keer genoemd
Kinketting	Twee keer genoemd
Zweep	Drie keer genoemd
Stemhulp	Eén keer genoemd
Leidsel	Eén keer genoemd

Zadel	Eén keer genoemd
Longeerlijnen	Eén keer genoemd
Slofteugel	Eén keer genoemd
Hulpteugel	Eén keer genoemd
Stang	Eén keer genoemd
Halve maan oogkleppen	Eén keer genoemd
Windriemen	Eén keer genoemd
Staartknijper	Eén keer genoemd
Staartriem	Eén keer genoemd
Bit	Twee keer genoemd
Trens	Twee keer genoemd
Hard bit	Twee keer genoemd
Tuig	Drie keer genoemd
Kar met tuig erin	Eén keer genoemd
Lange leidsels	Eén keer genoemd
Culeron	Drie keer genoemd
Tonglepelbitten	Eén keer genoemd
Sperriem	Eén keer genoemd
Neusriem	Eén keer genoemd
Autoband	Eén keer genoemd
Gevulde jerrycan	Eén keer genoemd
Strengen	Eén keer genoemd
Overloop	Eén keer genoemd
Singel	Eén keer genoemd
Leidselringen, en deze vaak anders neerzetten dan dat ze als op tuig zitten	Twee keer genoemd
Zweep	Twee keer genoemd
Teugels	Twee keer genoemd
Liverpoolstang	Twee keer genoemd
Neusriemmeter	Eén keer genoemd
Oogkleppen	Eén keer genoemd
Liverpoolstang met natuurzeem	Twee keer genoemd
Mollingem	Eén keer genoemd
Kunststof bitten	Eén keer genoemd
Stroop	Twee keer genoemd
Hackamore	Eén keer genoemd
Scharen	Eén keer genoemd
Sporen	Eén keer genoemd
Stiften	Eén keer genoemd
Langenboom	Eén keer genoemd
Beschermers	Eén keer genoemd
Bondjes	Eén keer genoemd
Bredere koets	Eén keer genoemd
Beenbeschermers	Eén keer genoemd
Stokking	Eén keer genoemd
Springschoenen	Eén keer genoemd
Disselboom	Eén keer genoemd
Myler bit met natuurzeem	Eén keer genoemd
Tongbandje	Eén keer genoemd
Nylonkous	Eén keer genoemd

Staartkoker	Twee keer genoemd
Tonglepel	Eén keer genoemd
Trekwatten	Eén keer genoemd
Schoenen	Eén keer genoemd
Banden/elastieken	Eén keer genoemd
Band met ijzeren ringen om de benen	Eén keer genoemd
Staarthekje	Eén keer genoemd
Sambal	Eén keer genoemd
Slagriem	Eén keer genoemd
Opzetteugel	Eén keer genoemd
I.p.v. bijzetteugels dubbele longe bij longeren	Eén keer genoemd
Veter	Eén keer genoemd
Dubbele ijzers	Eén keer genoemd
Ijzers met zooltjes	Eén keer genoemd
Overcheck	Eén keer genoemd
Praam	Eén keer genoemd
Leidsels met drie verschillende gleuven	Eén keer genoemd

In tabel 39. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline tuigers & mannen, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen door de drie trainers zijn genoemd. Daarnaast staat aangegeven door hoeveel geïnterviewde trainers het hulp- en trainingsmiddel in gebruik hebben. Bij de tuigers en mannen zijn er trainers geweest die het gebruik van bepaalde hulp- en trainingsmiddelen hebben willen toelichten. Deze toelichting is hieronder terug te lezen.

Een van de hulp- en trainingsmiddelen die benoemd is, is de **zweep**. Alle drie de trainers die meegewerkt hebben aan het onderzoek geven aan dat ze de zweep gebruiken en hebben daar een mening over. De eerste trainer zegt het volgende: “De **zweep** is eigenlijk een instrument.” De tweede trainer zei: “De **zweep** is voor ons. Ja toch wel bijna noodzakelijk. Ik lees natuurlijk ook wel links en rechts de verhalen over moeten we **zwepen** en sporen niet afschaffen.” De derde trainer gaf het volgende aan: “Ik voel me zonder, zonder **zweep** voel ik mij naakt. En de **zweep** is ook niet bedoeld om te straffen. Maar het mooiste is als je een paar keer je **zweep** tegenaan het paard kunt laten vallen, dus niet hard slaan, maar gewoon dat hij een reactie geeft.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel wat genoemd is, is de **staatriem**. Een trainer gaf aan dat hij dit vooral gebruikt voor de veiligheid zodat het paard niet vast komt te zitten in de leidsels. Hij zei het volgende: “Als van het paard vooroploopt en ik pak de leidsels vast en het paard gaat knijpen. Dus die zijn altijd, niet dat ze slaan en die krijgen gewoon die staart vast. Dan ben je eigenlijk het stuur kwijt. En ik hoop wel dat ze die er inhouden. De dus dat is eigenlijk toch wel richting veiligheidsaspect, daarin is een veiligheid.”

Bij de tuigers en het mannen gebruiken de trainers net zoals bij de dravers **oogkleppen**. Een trainer gaf het volgende aan waarom hij **oogkleppen** gebruikt: “Ik vind het in het verkeer, een stukje veiligheid.” Een andere trainer deelde zijn reden van gebruik: “Hij is minder schrikkerig, zal minder snel opzijaan, dus als ik op een gegeven moment ergens langs rij met een paard wat heel kijkerig is, angstig is, kan ik het hoofd iets afwenden zodat die het gevaar niet ziet.”

Een trainer heeft aangegeven dat hij een **mollingem** gebruikt. Hij geeft aan dat het vooral voor de veiligheid ingezet is. Hij zei het volgende over de **mollingem**: “Wij hebben een **mollingem**. Het op het rijtuig, daar kun je paard in de wending als je wegvalt, kun je die bomen blokkeren. En dat is eigenlijk als je de hindernis uit galoppeert komt, bijvoorbeeld dat die koets niet gaat slingeren, zeg maar. Dus dat is eigenlijk ook al een stukje veiligheid, vind ik eigenlijk ook wel.”

Een trainer gaf aan dat hij een **Disselboom** gebruikt, daar had hij een mening over. Hij gaf aan dat er ronde- en vierkante buizen zijn. De trainer gaf het volgende aan: “En de zwengen of zwijnen zijn vaak ook bekleed met kai met schuim eronder. Zodat het zacht gemaakt is. Dat is wel een welzijnspunt, vind ik. Een ronde buis is diervriendelijker. Ik doe er als snel een hoes omheen, dat is beter en geeft meer bescherming achter. De andere kant moet je weer opletten dat het materiaal van die hoes niet schuurt, want daar krijg je weer met water zand te maken.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel dat een trainer benoemde was de **stang**. Hierbij gaf hij aan dat deze in gebruik is samen met een **kinketting**. De trainer gaf het volgende aan: “Voor de koets wordt vaak met **stang** gereden met een **kinketting**. Dat is puur om dat de middelen die we verder hebben, vrij beperkt zijn.”

Het **harde bit** is genoemd door een trainer, hij gebruikt deze tijdens de aangespannen wedstrijden. Hij had hier een reden voor die hij graag deelde voor het onderzoek. De trainer vertelde het volgende: “**Hard bit** gebruik ik om eenheid te krijgen in de span en om het als span te laten functioneren.

Verder gaven meerdere trainers aan dat zij de **leidselringen wel eens verplaatsen** om een andere werking op het paard te krijgen. Een trainer gaf het volgende aan: “Je kan natuurlijk de **leidselsogen** op het tuig. Normaal gesproken zitten die ogen naast de manenkam, dus eigenlijk op dezelfde plek als waar je je handen hebt als een ruiter op het paard zit, dan bij ons op de halsriem en op het stofje zitten dan ogen en daar komt die leidsel naar toe. Nou goed, wat doe je onder het zadel op het moment dat een paard zich verzet of iets tegen de hand in komt of moeilijk het bit aan wil nemen, dan zet je je hand wat breed en wat lager. Bij jonge paarden hebben wij op het schoft twee ogen zitten die wat meer aan de zijkant zitten, leidsel wat meer zakt en je in de wending eigenlijk met de binnenhand, letterlijk iets van de hals af komt omdat het leidsel zo niet meer door de halsriem heen gaat, maar vanaf het stofje een schuine lijn maakt, waardoor het aannemen van het paard en het snappen van het paard vergroot wordt.”

Eén van de trainers traint thuis met een **breder koets** dan die toegestaan is op de wedstrijden. Hiervoor had hij reden die hij graag deelt: “In de training gebruik ik een bredere koets zodat ze niet die strenge langs de benen hebben. Ik rij zelf met schimmels. Die zijn helemaal gevoelig op vrije vingers.”

De culeron is meerdere malen genoemd door de trainers. Een trainer gaf aan dat hij de culeron voor de volgende reden inzet is: “Sommige paarden die zwiepen heel erg met de staart, maar die zwiepen dan tegen de buurman aan. Of in de leidsels, zoals dus dat is eigenlijk meer.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel die genoemd is door trainers die te maken heeft met de staart is de **staartkoker**. Een trainer gaf het volgende aan: “En als er een paard heel scherp en gevoelig is, dan geven we aan het paard dat we naast dat jonge, scherpe paard zetten een **staartkoker**. Dit doen we zodat hij niet per ongeluk dat jonge paard een flats geeft.” Een andere trainer gaf aan dat: “Ja dat zit onder de staart door en die houdt het tuig op zijn plek, maar je wil natuurlijk niet dat een paard erop gaat meppen en dan het paard zichzelf daar bang maakt.”

Een trainer gaf aan dat hij een **autoband of een gevulde jerrycan** gebruikt bij het trainen van jonge paarden. Hij vertelde het volgende: “En dus jerrycan met grind bijvoorbeeld en maar goed, en dan sleep je een autoband. Ja, dat zijn dingen die ik erachter hang, dus moeten ze leren dat ze mak worden.”

Verder heeft een trainer het hulp- en trainingsmiddel **strengen** genoemd. De trainer gaf het volgende aan: “Ja, ik bedoel, als ik een tuig heb, moeten ze trekken aan de strengen. In de voorbereiding, doe

ik de strengen ook een keer tussen de benen door. Eerst op de hoogte van de kogels en dan naar het spronggewricht toe en later nog hoger. Dat als een keer over de strenge slaan dat ze me niet van mijn karretje afgooien.”

Een trainer gebruikt **stroop** bij paarden die moeilijk het bit willen aannemen. Hij gaf het volgende aan: “We maken van tevoren het bit goed nat en bij sommige paarden doe ik er ook nog stroop op om het wat vriendelijker te maken. En dan happen ze ook gelijk het bit zelf naar binnen en hoef ik niet te worstelen om de mond open te doen. Lekker een beetje stroop, zo probeer ik het wel vriendelijk te maken en maar het ja, het heeft ook voor mijn voordeel en voor het paard hè.”

De **hackamore** is genoemd door één trainer die er gebruik van maakt. De reden van gebruik is dat hij een paard met een smalle mond en een dikke tong heeft waardoor hij zijn bit niet in kan houden. Hij zei het volgende: “De **hackamore** is wat ik kan doen, want anders kan ik er niks mee. Ja, die heeft een hele smalle onderkaak. Er zit 4 cm tussen de onder kiezen. Dat is heel smal en heeft een hele dikke tong. Dus als hij al stal staat dan is die met de tong aan te spelen omdat hij hem slecht in zijn mond kan houden.”

De **nylonkous** is verder genoemd als hulp- en trainingsmiddel om de tong vast te binden. Een trainer zei het volgende hierover: “Een **nylonkous** van tevoren altijd goed nat maken nooit droog. Dan moet je het zo vastzetten dat de tong netjes in de mond blijft liggen en dat het tong deel wat aan de andere kant van de lust zit, zeg maar ook wel de normale kleur blijft houden. Hij mag niet blauw worden. Dan leert het paard op een gegeven moment, want dat is mijn ervaring, leert hij van joh als ik mijn tong daar laat liggen, dan accepteer ik het bit. En dan als dat goed gaat, dan heb ik het na 4-5 keer ook niet meer nodig.”

Een trainer heeft aangegeven dat hij gebruik maakt van **trekwatten**. De trainer gaf het volgende aan: “Zachte watten met een touwtje er doorheen en die maakt ze eigenlijk een beetje, beetje doof, hè. Ze zijn minder gevoelig voor het geluid en tijdens de wedstrijd trek je die propfen eruit en dan hoort hij wat meer in, dan heeft hij ook weer wat meer energie.”

Verder heeft een trainer genoemd dat hij gebruik maakt van **banden en elastieken**. De reden van gebruik deelde hij met de onderzoeker in het interview. Hij zei het volgende: “Iets, een soort wat je wat humane atleten ook gebruikt met die weerstandselastiek en die zie je ook wel in gebruik bij paarden natuurlijk. Dat je zegt van knoop twee benen aan elkaar en daardoor ga je bewegingspatroon iets veranderen.”

Een ander hulp- en trainingsmiddelen dat genoemd is, is **band met ijzeren ringen om de benen**. De trainer zei het volgende: “Ik gebruik ook bij elk paard een rubberen riem die je om de benen doet met de metalen ringetjes, af en toe en dan niet lang maar wel even om af en toe te prikkelen van. Het is even een soort van geluid dat de paarden horen en het gewicht dat ze voelen. En dan tikt iets natuurlijk. Dat is even een prikkel die ze krijgen om, ja om extra te bewegen.”

Verder gebruikt een trainer **sambal**. De trainer vertelde het volgende over het sambalgebruik bij paarden: “En nou, een enkele keer gebruik ik in een training ook wel **sambal**. **Sambal** in de anale opening als ik het zo mag formuleren, gebeurt niet zo vaak. Maar als ik een paardje heb wat heel erg knijpt op de culeron en zich daar bang op maakt. Dan doe ik een klein beetje **sambal** in zijn kont, dan ontspant hij en dan leert hij dat hij niet bang hoeft te zijn voor de culeron. Ik heb dat twee of drie keer gebruikt en dan is die ook comfortabel met de culeron en anders heb je een paard die erop gaan knijpen en gaan slaan.”

Een trainer gaf aan dat hij gebruik maakt van **slagriemen**, deze trainer wilde graag delen waarom hij een slagriem gebruikt: “Dat ding doet niks, totdat hij begint te meppen. En dan voelt hij natuurlijk dat

hij er niet doorheen kan. En dan kan hij zijn achterbeen niet omhoog krijgen, dus als je nou een paard keer wat ja wat gespannen is en wat ik denk ja. Ik ben niet zeker van jou, vriend. Dan doe ik voor mijn eigen veiligheid dus slagriem bij hem aan en daar heeft hij geen last van. Tenzij die mept bedoel ik dan voelt hij dat hij er niet doorheen kan.”

Verder gebruikt een trainer een **veter**. De trainer gaf aan dat hij de **veter** gebruikt om een hoofdstel vast te zetten. Hij zei het volgende: “En ik gebruik een **veter**. Ik heb nog een hele kleine pony hengst, die is één meter groot. Daar gebruik ik altijd een **veter**. Dit om het hoofdstel op zijn plek te houden, dus doe ik een vlechtje in zijn manen net achter het hoofdstel en daar met een **veter** zet ik het hoofdstel vast. Want anders schudt iets met zijn hoofd en in één keer valt het hoofdstel af onder het rijden. Hij heeft zo weinig oren, zeg maar dat hij in één keer dit kan en hij kan zo snel schudden, dan is hij het hoofdstel kwijt.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel wat genoemd is zijn de **ijzers met een zool**. De reden waarom de trainer de zolen gebruikt onder de ijzers deelde hij met de onderzoeker. Hij zei het volgende: “Soms moet er ook een zooltje tussen dat iets dempt hè. Dan zorgt de zool met de kit voor iets meer demping, want dan lopen die paarden comfortabeler. Dus je wil eigenlijk een soort van net zoals bij atletiek dat je een soort vering in de schoen creëert.”

Verder is de **overcheck** genoemd door een trainer. Deze trainer heeft niet alleen ervaring in het trainen van tuigers en menpaarden maar ook kennis over de draf- en rensport. Hij gaf het volgende aan: “Nou ja, wat je natuurlijk, ja, de **overcheck** die je bij de draf- en rensport gebruikt natuurlijk. Daar geef je hem vaak ook, om een paard wat steun te geven. Die kan soms ook dat hij niet in de mond zit, maar onder de kin bijvoorbeeld. Of je hebt nog van die hele stellages, dan lijkt het heel dieronvriendelijk maar het is eigenlijk. Je helpt hem wel een beetje dat hij wat een draver een harddraver maakt te beheersen, dan gaat hij wat liggen. Een tuigpaard moet in de schoft omhoogkomen en dan bij het draven zakt het juist, je moet je paarden proberen te helpen dat ze comfortabel zijn.”

Hulp- en trainingsmiddelen die de geïnterviewde trainers niet gebruiken

Tijdens de interviews hebben de interviewers niet alleen gevraagd aan de trainers welke hulp- en trainingsmiddelen ze gebruiken bij het trainen, maar de interviewers hebben ook gevraagd of de trainers hulp- en trainingsmiddelen konden opnoemen waar ze absoluut niet mee willen werken. Deze resultaten zijn hieronder te lezen en opgedeeld per discipline.

Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline draf- en rensport die zij niet willen gebruiken

Tabel 40. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline draf- en rensport die zij niet willen gebruiken

Gebruikte hulp- en trainingsmiddelen	Aantal keer genoemd
Koppelstang	Eén keer genoemd
Leren tongbandje	Eén keer genoemd
Tong vastleggen	Eén keer genoemd
Rubberen bit	Eén keer genoemd
Opzetbit	Eén keer genoemd
Ring bit	Eén keer genoemd
Spanriem	Eén keer genoemd
Sperriem	Eén keer genoemd
Mexicaanse neusriem	Eén keer genoemd
Standaard oogkleppen	Eén keer genoemd
Dichte oogkleppen	Eén keer genoemd

Overmatig zweepgebruik	Twee keer genoemd
Tonglepel	Eén keer genoemd
Neusriem	Eén keer genoemd

In tabel 40. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline draf- en rensport die zij niet willen gebruiken, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen de geïnterviewde draf- en rensporttrainers liever niet gebruiken. Sommige hulp- en trainingsmiddelen gebruiken ze overigens wel. Daarnaast is te zien hoe vaak een hulp- en trainingsmiddel is genoemd. Sommige trainers hebben verteld waarom ze bepaalde hulp- en trainingsmiddelen niet prettig vinden. Deze redenen zijn hieronder te lezen.

De **koppelstang** is één van de hulp- en trainingsmiddelen die genoemd is door de trainers. Een trainer gaf aan dat de paarden hierdoor recht gaan lopen en effectief werkt. Daarbij gaf hij ook aan dat hij het niet wil gebruiken om de volgende reden: “Dat wil ik niet hebben, ik vind ze te strak aangespannen.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel waar een trainer niet achterstaat is het **leren tongbandje**. De reden hiervan is dat een nylonkous beter nat te maken is en nat blijft. Hij zei het volgende over het **tongbandje**: “Deze worden niet nat genoeg en hij is veel te hard.”

Verder gaf een trainer aan niet fan te zijn van de **rubberen bittens**. De trainer gaf aan dat dit soort bittens veel te veel bewegen door de mond. Hij zei: “Mijn ervaring is, hoe meer het daar gaat bewegen, hoe sneller zeg maar dat het paard last zou kunnen krijgen van de mond.”

Een andere opmerking die een trainer maakte ging over het **standaard op doen van oogkleppen** bij paarden. Hij gaf aan dat het alleen prettig is als een paard bang is. Niet bange paarden hebben geen baad bij de oogkleppen en hij gaf zelfs het volgende aan: “Vaak voelt een paard zich opgesloten en zijn ze daar niet happy mee.” Verder gaf een andere trainer aan dat hij liever geen **dichte oogkleppen** ziet, dit komt omdat een paard dan niks meer kan zien. De trainer zei het volgende: “Ik heb het liefste dat ze alles kunnen zien.”

Een trainer gaf aan dat hij liever geen **overmatig zweep gebruik** wil zien. Hij zei dat het volgende: “Dat hoeft voor mij ook echt niet. Vaak verlies je helemaal je evenwicht en trek je het hele paard scheef.”

Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline dressuur die zij niet willen gebruiken

Tabel 41. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline dressuur die zij niet willen gebruiken

Gebruikte hulp- en trainingsmiddelen	Aantal keer genoemd
Neusriem	Eén keer genoemd
Bijzetteugel	Eén keer genoemd
Slofteugel	Eén keer genoemd
Discipline polo	Eén keer genoemd
Martingalen	Eén keer genoemd
Elastieken	Eén keer genoemd
Schoenen	Twee keer genoemd
Slofteugel in combinatie met stang en trens	Eén keer genoemd
Stang en trens	Eén keer genoemd
Hackamore	Eén keer genoemd
Kaaktrens	Eén keer genoemd

In tabel 41. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline dressuur die zij niet willen gebruiken, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen de geïnterviewde

dressuurtrainers liever niet gebruiken. Sommige hulp- en trainingsmiddelen gebruiken ze overigens wel. Daarnaast is te zien hoe vaak een hulp- en trainingsmiddel is genoemd. Bij de discipline dressuur hebben trainers redenen gegeven waarom ze een bepaald hulp- en trainingsmiddel als niet prettig ervaren. Deze redenen zijn hieronder uitgewerkt om verduidelijking te geven.

Een van de trainers gaf meteen aan dat de **hackamore** niet diervriendelijk is. Deze trainer gaf het volgende aan: “Dat zou ik dus zelf niet hoeven te gebruiken en ik denk dat het net zoveel invloed heeft als een bit, misschien is het nog wel erger dan het bit, het is zeker erger voor het neusbot omdat de **hackamore** op neusbot ligt.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel dat genoemd is, is de **martingaal**. De trainer die dit hulp- en trainingsmiddel heeft genoemd gaf het volgende aan: “Vaak te kort waardoor de paarden kromlopen.”

Zoals eerder benoemd is, is de **stang en trens** verplicht op internationale wedstrijden. De dressuurtrainers die geïnterviewd zijn, zijn hierop tegen. Een trainer gaf zelfs aan dat hij liever helemaal geen **stang en trens** gebruikt. Hij gaf de volgende reden aan waarom hij dit hulp- en trainingsmiddel niet wil gebruiken: “Ik vind de **stang en trens**, zeg maar een beetje onsympathiek. Het is zeg maar het laatste wat ik reglementair qua inwerking in mijn paard zou mogen hangen.” Een andere trainer gaf aan dat hij niet achter het gebruik van de **slofteugel in combinatie met stang en trens** staat. Deze trainer zei het volgende: “En dan zeg ik een beetje ongecensureerd, maar ik zie dat en ik zie daar het nut niet van in tenminste hè. **Stang en trens** is er in dit geval voor ontwikkeld en de **slofteugel** is dan volkomen onnodig.”

Meerdere trainers gaven aan dat ze de **schoenen en elastieken** bij de tuigers niet accepteren en niet vriendelijk vinden voor het paard. Eén van de trainers gaf aan dat ze er zelf verbaasd over is dat het toegestaan is. Ze zei het volgende: “Ik zie altijd filmpjes voorbijkomen, dan ben ik verbaasd hoe dat werkt en hoe dat gaat, maar dat vind ik. Ik vind dat gewoon eng, dan denk ik, dat gaat bij mij echt alle grenzen van trainen over. Ik vind dat geforceerd. Je forceert hem gewoon van dit moet je doen.” De andere trainer zei het volgende over de schoenen en elastieken: “Dit draagt niet meer bij aan het paard verder ontwikkelen. Dit is gewoon over zijn grenzen duwen.”

Een trainer gaf uitleg waarom hij niet altijd even graag mensen ziet werken met de **bijzetteugel**. Hij gaf het volgende aan: “Voor mijn gevoel bereik je er niet zo heel veel mee als je hem strakker doet en echt door wil flexen. Denk ik. Ja mits je paard genoeg op lengte blijft dat je hem niet te kort zet. Dan heb ik daar persoonlijk niet zoveel problemen mee.”

Verder is de **neusriem** genoemd door een trainer. Hierbij is aangegeven dat het probleem vooral bij hoe het hulp- en trainingsmiddel is ingesteld. Hij zei het volgende: “Ik moet zeggen dat, dat met een normale, gewone neusriem zeg maar heb ik dat ook wel dat ik denk ja. Weet je, als je hem zo strak moet gaan dan dat hij dan maar zijn mond dichthoudt, denk ik, ja, dan ga je echt iets voorbij.”

Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline tuigers & mannen die zij niet willen gebruiken

Tabel 42. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline tuigers & mannen die zij niet willen gebruiken

Gebruikte hulp- en trainingsmiddelen	Aantal keer genoemd
Elastieken	Eén keer genoemd
Schoenen	Eén keer genoemd
Spoorgebruik	Eén keer genoemd
Vierkante zwengelen	Eén keer genoemd

Beenbescherming	Eén keer genoemd
Lange scharen	Eén keer genoemd
Dichte oogkleppen	Eén keer genoemd
Tuigpaard kinketting	Eén keer genoemd
Scharnier-/kantelbitten	Twee keer genoemd
Zweep met slap koord	Eén keer genoemd
Ketting om de benen	Eén keer genoemd
Dwangmiddelen	Eén keer genoemd
Slofteugel met vaste stang	Eén keer genoemd
Terug gestoken teugels	Eén keer genoemd
Slofteugel in combinatie met trens	Eén keer genoemd
Tongboog	Eén keer genoemd
Bijzetteugel	Eén keer genoemd

In tabel 42. Hulp- en trainingsmiddelen die de paardentrainers hebben genoemd bij discipline tuigers & mannen die zij niet willen gebruiken, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen de geïnterviewde tuigers & mannen liever niet gebruiken. Sommige hulp- en trainingsmiddelen gebruiken ze overigens wel. Daarnaast is te zien hoe vaak een hulp- en trainingsmiddel is genoemd.

De trainers van de tuigers en de mannen die geïnterviewd zijn hebben zoals eerder te zien aangegeven dat er hulp- en trainingsmiddelen zijn waar zij liever niet mee werken. Sommige trainers hebben toelichting gegeven over bepaalde hulp- en trainingsmiddelen waarom ze niet met deze hulp- en trainingsmiddelen willen werken.

Eén van de genoemde hulp- en trainingsmiddelen is **de tongboog**. De trainer heeft uitleg gegeven waarom hij geen gebruik maakt van dit hulp- en trainingsmiddel, hij zei het volgende: “Ik ben zelf geen fan van **tongboog**. Dat komt door de hoge pool in het midden. En dan krijg je kanteling tegen het bovenstukje van het gehemelte. Door de **kinketting** vast te zetten, kun je het als een soort tonglepel gebruiken. Als je de **kinketting** iets losdoet. Nou, dan komt er druk op de **tongboog** en kantelt hij tegen het gehemelte aan. Ja, dan heb je best wel wat inwerking.”

Deze zelfde trainer gaf aan dat hij ook geen **kantelbitten** gebruikt. Hiervoor heeft hij ook een uitleg gegeven: “**Kantelbitten**, tegenwoordig die scharnieren. Ja alweer je houdt natuurlijk constant druk en het blijft knevelen in mijn beleving.” Een andere trainer deelt zijn mening met de eerdere genoemde trainer, hij zei het volgende: “Wat wij ook vaak zien bij ons in de mensport en dat vind ik ook een marteltuig worden. We hebben **scharnier bitten** waarbij het bakstuk en het mondstuk los van elkaar bewegen. Op het moment dat jij die **kinketting** dan heel losdoet, dan vouwt dat bit zich helemaal dubbel naar voren. Een klem je eigenlijk de onderkaak af.”

Verder noemde een trainer de **tuigpaarden kinketting** als hulp- en trainingsmiddel die hij lieven niet gebruikt. Hiervoor had hij de volgende reden genoemd: “**Tuigpaarden kinketting**, daar die **tuigpaard kinketting** dat zijn grove ringen van materialen die dun zijn. En die vind ik best wel. Die mogen ze van mij, ze mogen hem eruit halen.”

Een trainer benoemde de **dichte oogkleppen** als hulp- en trainingsmiddel die niet diervriendelijk zou zijn. Hij vertelde de volgende reden waarom hij er geen gebruik van maakt: “En dat je die hele dichte oogkleppen hebt en je pakt van een vrachtauto of een tractor en die wijkt uit. Dan blindeer je eigenlijk met die oogkleppen aan de buitenkant een beetje zijn zicht. Meer open hebben is denk ik een. Ja, dat hoort gewoon. Ik denk ook richting welzijn nog beter is.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel dat genoemd is zijn de **beenbescherming**. De trainer zei het volgende: “Dat is goed, alleen bij die hoge temperaturen is het denk ik natuurlijk ook niet optimaal.”

Verder vertelde deze trainer dat hij tegen het gebruik van **sporen** is: “Stoppen met **sporen**, scherpe **sporen**.”

Net zoals bij de dressuurtrainers wordt **de slofteugel in combinatie met stang** genoemd door een trainer. De trainer vertelde het volgende: “Een **slofteugel**. Ik zeg niet dat niemand het doet, want ik ben ervan overtuigd dat het wel gebeurt. Jullie snappen voor de koets wordt niet vaak met de trengs gereden. Het gebruik van de **slofteugel** voor de koets, daar ben ik op tegen, puur omdat ik vind dat een **slofteugel in combinatie met een stang** eigenlijk niet gaat.”

Deze zelfde trainer is ook tegen het gebruik van **slofteugel in combinatie met vaste stang**. Hier zei hij het volgende over: “De **slofteugel in combinatie met een met een vaste stang** dat vind ik echt vastberaden gevaarlijk, de hefboom die je dan creëert en de kracht ook al voel jij het niet in je hand. Die kracht wordt dusdanig vergroot dat de druk in de paardenmond echt enorm kan zijn, zonder dat jij het in je hand voelt. Dus daar ben ik wel echt op tegen.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel wat genoemd is waar een trainer op tegen is, is **de terug gestoken teugels**. De trainer vertelde het volgende: “Dat is het hebben over dwangmiddelen, hulpmiddelen en een slofteugel. Een terug **gestoken teugel** met een stang in de mond. Ja, dat vind ik wel echt naar een dwangmiddel toe gaan.”

Verder geeft een trainer aan dat hij tegen het gebruik is van **schoenen**. Hij vertelde dat dit voornamelijk bij de tuigers voorkomt maar dat er ook mannen zijn die het wel eens gebruiken omdat er veel tuigpaarden lopen tussen de menpaarden. Verder vertelde hij het volgende: “Maar wat voor mij echt uit den boze is, is het gebruik van schoenen. Dat zou voor mij echt een no go zijn. Je gaat afwijken van de natuurlijke loop van het paard.”

Verder gaf een andere trainer aan dat hij niet achter gebruik van **elastieken** staat. Hierbij gaf hij de volgende reden: “Elastieken worden gebruikt, ik gebruik die zelf niet. Ik heb niet zo'n goeie markt mee, maar je geeft eigenlijk lussen aan de benen en dan geef je iets van weerstand en een paard.”

Een ander genoemd hulp- en trainingsmiddel is **de bijzetteugel**. Deze trainer heeft in het verleden dit hulp- en trainingsmiddel wel gebruikt en vertelde tijdens het interview waarom hij dit hulp- en trainingsmiddel niet meer gebruikt: “Er zijn heel veel mensen die werken met **bijzetteugels**. Dat heb ik ook wel gedaan. Ik ben er niet de grootste voorstander van, want dan heb ik net te weinig contact met het paard.”

Verder zijn **de kettingen om de benen** genoemd als een hulp- en trainingsmiddel die een trainer niet zou moeten gebruiken. Hierbij werd de volgende reden gegeven door één van de trainers: “En met kettingen om de benen neem ik aan, bedoel je, ja, dus elke stap die ze zetten voelen ze. Ja, maar dat is niet mijn methodiek.”

Eén van de trainers gaf aan dat iedere hulp- en trainingsmiddel waar dwang bij komt niet meer hulp- of trainingsmiddel is maar een **dwangmiddel**. Hij zei het volgende over dwangmiddelen: “Ja hulpmiddel, maar dan zijn het geen hulpmiddelen. Zijn het dwangmiddelen, denk ik. *Dus je zegt alleen van hulpmiddelen als het dwangmiddel wordt, dan ben ik geen fan van?* Nee, het moet, kijk, een paard is voor mij een teamgenoot.” De schuingedrukte vraag, is de vraag van onderzoeker geweest om verduidelijking te krijgen.

Bijlage 11.2. Resultaten hond

Bij de hondentrainers zijn dezelfde vragen gesteld als bij de paardentrainers. De trainers zijn opgedeeld in algemene hondentrainers, dit zijn trainers die in verschillende disciplines actief zijn en daarbij ook ervaring hebben in het trainen van pups met hun eigenaren. De andere groep trainers die

geïnterviewd zijn, zijn de trainers die actief trainen met politiehonden. Hiervoor gekozen omdat deze andere hulp- en trainingsmiddelen gebruiken bij het trainen van honden en omdat het type honden anders zijn. In bijlage 11.4. Coderingsschema hond, zijn de antwoorden en coderingen te zien die tijdens het onderzoek zijn gebruikt.

Definitie van hulp- en trainingsmiddelen

Hieronder staat per groep trainers beschreven wat trainers als hulp- en trainingsmiddel zien. Dit is van belang om te weten zodat de onderzoeker kan begrijpen waarom bepaalde hulp- en trainingsmiddelen wel zijn genoemd en waarom niet.

Definitie van hulp- en trainingsmiddelen bij de groep algemene hondentrainers

Tabel 43. Definities van hulp- en trainingsmiddelen bij de groep algemene hondentrainers

Definities	Aantal keer genoemd
Alles wat je nodig hebt om iets aan te leren.	Eén keer genoemd
In principe is alles een hulp- en trainingsmiddel tenzij het zorgt voor pijn. Ja, ik weet niet of dit voldoende antwoord is, weet je alles wat op pijn gebaseerd is. Alles wat op pijn gebaseerd is, wat als uitgangspunt een correctie heeft, dat gebruiken we niet.	Eén keer genoemd
Alles wat je gebruikt tijdens het trainen. Kan als voor- en nadelen gezien worden. Hulp- en trainingsmiddelen moeten aanwijzingen geven om de hond te helpen te begrijpen. Elk hulp- en trainingsmiddel kan werken zolang hij maar goed gebruikt wordt, anders kan men al snel schade aan de hond geven. Daarom vind ik dat kennis en begeleiding belangrijk is.	Eén keer genoemd

In tabel 43. Definities van hulp- en trainingsmiddelen bij de groep algemene hondentrainers, heeft iedere trainer een eigen mening over de definitie van hulp- en trainingsmiddelen. Zoals te lezen zijn er twee definities die redelijk met elkaar overeenkomen, de ander mening is wel anders.

Definitie van hulp- en trainingsmiddelen bij de KNPV

Tabel 44. Definities van hulp- en trainingsmiddelen bij de KNPV

Definities	Aantal keer genoemd
Het is een middel om je doel te bereiken wat je voor ogen hebt, het gewenste gedrag te leren. De dingen die je nodig hebt om dat gedrag uiteindelijk te laten vertonen.	Eén keer genoemd
Middelen die gecertificeerd zijn om te gebruiken, kennis van de leerprincipes en het zien van stresssignalen wat heel belangrijk is. De middelen mogen geen stress geven of de hond mag niet in elkaar duiken bij gebruik of bij het vertonen van verkeerd gedrag.	Eén keer genoemd
Ja dat is eigenlijk alles wat je gebruikt tijdens de training, dat kan de locatie zijn, bepaalde halsbanden maar ook speeltjes.	Eén keer genoemd
Middelen die eigenlijk behulpzaam zijn bij het opleiden en trainen van een hond.	Eén keer genoemd
Is voor mij een hulp- en trainingsmiddel: de bal, het voer in de aanlegfase. Tijdens de aanleefase, dus dat licht echt aan de leeftijd van de hond.	Eén keer genoemd
Alles wat je nodig hebt voor een geslaagde training, dit kan ook hulp zijn van een andere trainer.	Eén keer genoemd

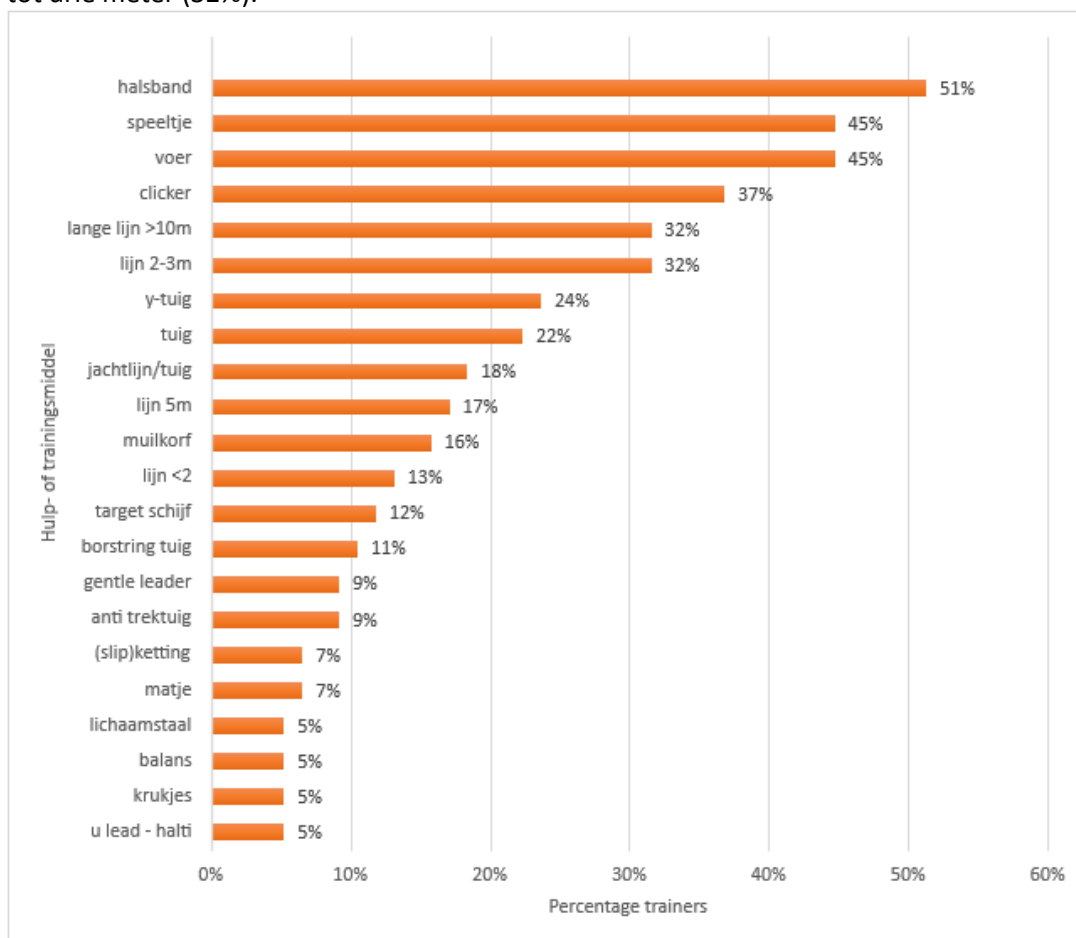
In tabel 44. Definities van hulp- en trainingsmiddelen bij de KNPV, heeft iedere trainer een eigen mening over de definitie van hulp- en trainingsmiddelen. Eén van de geïnterviewde heeft de vraag

niet beantwoord. Daarom zijn er zes verschillende definities terwijl er zeven trainers van de KNPV mee hebben gewerkt aan het onderzoek.

Hulp- en trainingsmiddelen die de respondenten van de enquête gebruiken

Bij de enquête zijn alle genoemde hulp- en trainingsmiddelen bij elkaar genomen in tegenstelling van de interviews waar de disciplines zijn opgesplitst. Dit betekent dat meerdere trainers van verschillende disciplines hun antwoord hebben kunnen opschrijven en de onderzoeker heeft daarbij geen onderscheid gemaakt tussen de disciplines.

In totaal hebben 76 respondenten gereageerd op de enquête. In figuur 24. Resultaten enquête gebruikte hulp- en trainingsmiddelen hondentrainers, is het resultaat te zien. In het figuur is te zien hoeveel procent van de respondenten een bepaald hulp- en trainingsmiddel gebruikt tijdens het trainen van honden. De meest gebruikte hulp- en trainingsmiddelen zijn: de halsband (51%), speeltje (45%), voer (45%), de clicker (37%), lange lijn die langer is dan tien meter (32%) en de lijn van twee tot drie meter (32%).

Figuur 24. Resultaten enquête gebruikte hulp- en trainingsmiddelen hondentrainers

Hulp- en trainingsmiddelen die de geïnterviewde trainers gebruiken

Tijdens het interview is de vraag gesteld welke hulp- en trainingsmiddelen de hondentrainers in gebruik hebben. In deze bijlage staan de hulp- en trainingsmiddelen per groep hondentrainers uitgewerkt.

Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de groep algemene hondentrainers

Tabel 45. Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de groep algemene hondentrainers

Gebruikte hulp- en trainingsmiddelen	Aantal keer genoemd
Blok	Eén keer genoemd
Clicker	Drie keer genoemd
Gentle leader	Twee keer genoemd
Klikwoord	Eén keer genoemd
Herdersstaf	Eén keer genoemd
Voer	Twee keer genoemd
Speeltje	Eén keer genoemd
Training discs	Twee keer genoemd
Halti	Eén keer genoemd
E-collar (trilfunctie)	Eén keer genoemd
Hoofdhalster	Eén keer genoemd
Time-out in de aanhanger	Eén keer genoemd
Dummy	Twee keer genoemd
Bijstuk	Eén keer genoemd
Bijtrol	Eén keer genoemd
Draaibalk	Eén keer genoemd
Magneetbal	Eén keer genoemd
Gedragstherapie	Eén keer genoemd
Blikje met knikkers	Eén keer genoemd
Bal op de rug van de hond	Eén keer genoemd
Tennisbal	Eén keer genoemd
Halsbanden	Eén keer genoemd
Begraven van balletje of andere voorwerpen	Eén keer genoemd
(rug)speurtuig	Eén keer genoemd
Lange lijnen	Twee keer genoemd
Anti-trektuig de Master	Eén keer genoemd
Activiteiten doen met de hond	Eén keer genoemd
Muilkorf	Eén keer genoemd
Halsketting	Eén keer genoemd
Bötchertuig	Eén keer genoemd
Targetstick	Eén keer genoemd
Kruk	Eén keer genoemd
Dubbel aangelijnd	Eén keer genoemd
Karabijnhaak	Eén keer genoemd
Operante conditionering	Eén keer genoemd
Halti	Eén keer genoemd
Clickerbal	Eén keer genoemd
Stemgebruik	Eén keer genoemd
Lichaamshouding	Eén keer genoemd
Balldropper	Eén keer genoemd
Antiblaafband met trilling	Eén keer genoemd
Tik met een slofstok	Eén keer genoemd
Breaksticks	Eén keer genoemd
Nekvel pakken	Eén keer genoemd

In tabel 45. Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de groep algemene hondentrainers, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen door de drie trainers zijn

genoemd. Daarnaast staat aangegeven door hoeveel geïnterviewde trainers het hulp- en trainingsmiddel in gebruik hebben.

Bij de algemene hondentrainers zijn er verschillende hulp- en trainingsmiddelen genoemd. Er zijn net zoals bij de paardentrainers, hondentrainers geweest die hebben verteld waarom ze een bepaald hulp- en trainingsmiddel gebruiken.

Het eerste hulp- en trainingsmiddel wat genoemd is, is het **blok**. Dit hulp- en trainingsmiddel heeft de trainer in gebruik, omdat tijdens de wedstrijden bij het IPG de honden moeten kunnen apporteren met een **blok**. De trainer gebruikt dit hulp- en trainingsmiddel om tijdens de training dit onderdeel van de wedstrijd aan te leren en te oefenen.

Eén van de hulp- en trainingsmiddelen die meerdere malen genoemd is, is de **clicker**. De opmerkingen die gezegd zijn, zijn: “Ja, de **clicker** is natuurlijk heel belangrijk, die we kunnen gebruiken”, “**Clicker**, vinden we heel belangrijk”, “Maar ik vind dan met name principe rondom de **clicker** gewoon heel prettig hè. Dat je dan heel goed kan markeren van, dit is het goed. Dus dat je echt in de ontspanning zit bij een hond en dat je hem wil duidelijk maken” en “Maar het principe van de clickertraining past heel erg bij het schapenhoeden, zoals waar en hoe ik lesgeef. Zowel de aanloop ernaartoe als tijdens het schapenhoeden.”

Verder heeft een trainer de **time-out in de aanhanger** genoemd als effectief hulp- en trainingsmiddel. De reden van gebruik voor deze trainer is: “Dat we dat evenwicht brengen en laten terugkomen, want die hond wil alleen maar verder werken waardoor wij ze daarin inderdaad in gaan belemmeren. Ja, dat vindt hij vervelend, want dan is de rest op het veld bezig en hij moet in de hondenaanhanger, dus dat is het. Dat is een mogelijkheid.”

Een ander hulp- en trainingsmiddelen wat zijn genoemd is de **halsketting en lange lijn**. De reden bij speuren is dat de honden niet meer dan tien meter van de geleider af mag zijn bij IPG vertelde één van de trainers. Door een lijn van maximaal tien meter te gebruiken, kan de hond niet verder dan tien meter van de geleider weglopen.

Er is een trainer die de **karabijnhaak** gebruikt als hulp- en trainingsmiddel tijdens het trainen van honden. De trainer gaf de volgende reden voor het gebruik van dit hulp- en trainingsmiddel: “Het enige is, je kan je voorstellen als je op de rug van een hond een **karabijnhaak** bevestigd aan het tuig en de hond gaat trekken, dan gaat hij omhoog. Als je hem door laat lopen en hij gaat trekken, dan trekt hij zichzelf als het ware met de neus naar beneden.”

De **breaksticks** zijn ook genoemd als hulp- en trainingsmiddel. De trainer die dit hulp- en trainingsmiddel noemde, gaf het volgende aan waarom hij dit hulp- en trainingsmiddel gebruikt: “Voor het geval dat twee honden elkaar aan gaan vallen. Dat kan ik nu best wel een keer gebeuren hè? Die kan zich niet bedwingen en dan is het nog gevaarlijk. Ja, dan heb je een **breakstick** nodig om de honden uit elkaar te krijgen, maar voor de rest hebben wij niet nodig. Maar het is toch wel bij de honden die ze misschien op kynologenclub hebben, als ze al types hebben met de pitbull achtergronden enzovoort.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel dat genoemd is **gentle leader**. Deze trainer is voorstander van dit hulp- en trainingsmiddel en vertelde tijdens interview waarom zij mensen met hun honden traint met een **gentle leader**: “Nou je kan iets van een **gentle leader** vinden, maar als je iemand hebt met een hele grote, sterke hond en de eigenaar heeft zwaar reuma of zo, weet ik veel, dan kan het fijn zijn om zo een machtsmiddel te hebben mits je weet hoe je het moet gebruiken. Als trainer moet je dus wel heel goed weten hoe je zo'n hond dan zo'n hulpmiddel weer moet aanleren.” Een andere trainer geeft aan dat zij ook wel eens de **gentle leader** gebruikt bij klanten, zij zei het volgende: “Ik

ben daar een voorstander van als niks anders werkt en als de optie is dat je zegt van oké, nu moet ik mijn hond wegdoen omdat ik hem niet kan houden.”

Er is een trainer die heeft aangegeven dat ze met een **Halti** werkt, hiervoor heeft ze de volgende reden gegeven: “Ja, als ik zeg die moet. Dat is en kruising Mechelaar en die is gewoon niet te houden. Die is niet te houden, dus die gaat aan het werk met een **Halti**.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel wat benoemd is, is de **training discs**. Een trainer gaf de volgende reden aan: “Maar het is de bedoeling hè dat de hond het geluid heeft gekoppeld als stopsignaal.” Hierbij gaf deze trainer aan dat ze de **training discs** niet het beste hulp- en trainingsmiddel vindt. Deze trainer is meer voorstander van het gebruik van **een blikje met knikkers**, hierbij gaf ze volgende reden: “Nou en maar dat **blikje met knikkers** leer je hem ook eerst dat al stopsignaal, nou verdomt het werkt, dat werkt heel goed bij die hond dus.”

Een andere trainer gebruikt de **training discs** en is hier voorstander van. Deze trainer vertelde dat alleen zij de **training discs** gebruikt en niet de hondeneigenaren. Verder vertelde de trainer waarom zij dit hulp- en trainingsmiddel gebruikt: “Niet alle honden zijn even gevoelig voor stemgeluid, maar met name de herders, die zijn toch wel heel gevoelig voor een ander geluidjes.” Deze trainer gaf verder aan dat zij niet achter gebruik van een **blikje met knikkers** staat.

Verder is de **halsband** genoemd door een trainer. Deze trainer gaf de volgende reden waarom ze met een **halsband** werkt: “Waarbij je nog iets van controle wil, dus met een **halsband** heb ik dan meer controle op die hond dan met een tuig. Wij werken ook met honden dubbel aangelijnd, dus dat de hond dan tussen twee handlers inloopt. Als er iet voorvalt dan kun je elkaar beschermen.” Deze trainer werkt ook met **dubbelen lijnen**, hiervoor heeft de trainer een reden opgegeven: “Ook met dubbel aanlijnen, dat dubbel aanlijnen dat verhoogt je veiligheid natuurlijk.”

Eén van de trainers is actief in het schapenhoeden en heeft aangegeven dat ze een **herdersstaf** gebruikt. Ze heeft uitgelegd waarom en hoe ze dit hulp- en trainingsmiddel gebruikt. Ze vertelde het volgende: “Ik maak ook gebruik van een stok, een herdersstaf. Niet een stok om te slaan, maar om eigenlijk aanwijzingen te geven. Je maakt een verlenging van je arm. Je leert de hond dat de stok plezierig is, dus dat die aanwijzingen kan geven dat ze erbij stil kunnen staan. Dat het een vaste basis is. Je kan ook je hond op afstand houden, want het is een lange stok, je kan er schapen mee vangen, maar je kan ook over de schapen heen vertellen tegen de hond, zo van joh mijn arm reikt verder, jij moet wat verder afstand houden van de schapen. Dus dat is een beetje, een aanwijsstok. Daar maken we gebruik van. Nou ja, vandaar dat de **clicker en stok** in je hand wat lastig is. Je blijft ook vaak wat steviger staan als je de stok bij je hebt, want het is net een beetje je derde been. En als de schapen bedenken van ik loop hier al ver weg dan blijf je ook wat makkelijker staan.”

Een bekend hulp- en trainingsmiddel wat genoemd is, is **voer**. Eén van de trainers heeft verteld waarom zij voer gebruikt in haar trainingen. Ze vertelde het volgende: “**Voer** uiteraard als beloning of **speeltje** als de hond daar gevoeliger voor is.”

Verder is het hulp- en trainingsmiddel **anti-trektuig de Master** genoemd. De trainer gaf aan dat ze hem voor haar eigen honden gebruikt en dat ze zeer tevreden is. Ze vertelde het volgende: “Als ik die master om heb en ik doe hem voor op borst vast, dan willen ze al niet eens trekken, tenzij ze op een moment iets zien en ze willen er achteraan. Dan is het even trekken en dan stoppen ze eigenlijk al, omdat ze min of meer eigenlijk zichzelf omtrekken omdat ze net de andere kant op geleid worden.”

Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de groep KNPV

Tabel 46. Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de groep KNPV

Gebruikte hulp- en trainingsmiddelen	Aantal keer genoemd
Kong	Eén keer genoemd
Bal	Zeven keer genoemd
Clicker	Twee keer genoemd
Bier of een voorwerp in de hand	Eén keer genoemd
Voer of puppyvoer	Vijf keer genoemd
Lijn	Vier keer genoemd
Rollijn	Eén keer genoemd
Helper met beschermende kleding	Twee keer genoemd
Vroeger de teletac	Drie keer genoemd
Slipkoord	Vier keer genoemd
Lange lijn	Eén keer genoemd
Riem	Eén keer genoemd
Een stokje	Eén keer genoemd
Een paardenzweep	Eén keer genoemd
Bijtmouw	Eén keer genoemd
Bijtpak	Twee keer genoemd
Bijtrol	Drie keer genoemd
Bijtkussen	Eén keer genoemd
Stemgebruik	Vijf keer genoemd
Een tik	Twee keer genoemd
Target	Eén keer genoemd
Gebruik van emoties	Eén keer genoemd
Teststok/vlierstokken	drie keer genoemd
Plastic kappen	Eén keer genoemd
Handschoen met bal	Eén keer genoemd
Breaksticks	Eén keer genoemd
Vroeger prikband	Eén keer genoemd
(Vroeger) trilband	Twee keer genoemd
Speurtuig	Eén keer genoemd
Speeltuig	Eén keer genoemd
Klein tikje met een kettinkje	Eén keer genoemd
Antiblaflband	Eén keer genoemd
Fiets	Eén keer genoemd
Hindernis helper	Eén keer genoemd
Slipketting	Drie keer genoemd
Spuitje met water	Eén keer genoemd
Ijsbeker met ijs	Eén keer genoemd
Botten	Eén keer genoemd
Lichaamshouding en gezichtsmimiek	Eén keer genoemd
Pauses	Eén keer genoemd
Platte leren halsband	Eén keer genoemd
Knikers	Eén keer genoemd
Kunststof kappen	Eén keer genoemd
Speeltje	Eén keer genoemd
Bench	Eén keer genoemd
Tuinslang	Eén keer genoemd

Plantenspuit	Eén keer genoemd
Belletjes	Eén keer genoemd
Teletac in gebruik (alleen bij de politie)	Eén keer genoemd

In tabel 46. Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de KNPV, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen door de zeven trainers van de KNPV zijn genoemd. Daarnaast staat aangegeven door hoeveel geïnterviewde trainers het hulp- en trainingsmiddel in gebruik hebben. De trainers hebben van sommige hulp- en trainingsmiddelen verteld waarom ze deze hulp- en trainingsmiddelen gebruiken.

Het eerste hulp- en trainingsmiddel wat genoemd is, is de **kong**. Een trainer gaf het volgende aan: “Met de kong kan ik meteen met de driften werken en groot spel aangaan. Hierdoor gaat de hond zelf al verwijzen zonder dat ik hem hoeft te corrigeren. Alleen soms een negatieve correctie dat je de **kong** een keer afpakt.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel wat genoemd is, is de **clicker**. Eén van de trainers vertelde tijdens het interview het volgende: “Zonder **clicker**, dan ben ik gehandicapt. Ja, dus dat is mijn ding die essentieel is. Die moet ik bij me hebben.”

Een **klein tikje met een kettinkje** is een hulp- en trainingsmiddel dat een trainer heeft genoemd. Hij vertelde het volgende: “Ja van de week naar een klant geweest die hond was op straat gaan uitvallen, flink ook. Ik heb een klein tikje gegeven. Klein tikje **hoor met een kettinkje** dat in je hand lag, zomaar tik. Het was klaar en die mensen kunnen nou weer met de hond op straat wandelen.”

Verder heeft een trainer **de fiets** genoemd als hulp- en trainingsmiddel. Hij vertelde dat hij door het fietsen een hond heeft geholpen om met zijn energie om te kunnen gaan: “Ja joh en die hond moest echt bewegen, maar die kon ik niet loslaten en die vloog alles en iedereen aan gewoon van gekkigheid. Maar die hond was goudeerlijk, maar toen bij de eerste keer dat ik met hem ging fietsen, eerlijk heb ik die hond een bandje opgezet.”

Eén van de trainers noemde het volgende hulp- en trainingsmiddel, **bier of voorwerp in de hand**. De trainer vertelde de volgende reden waarom de trainer dit gebruikt tijdens trainingen: “Nabootsen dat een burger een voorwerp in de hand heeft maar niet per se daar mee iets kan doen.”

Verder werd de **lijn** genoemd als hulp- en trainingsmiddel door trainers. Eén van de trainers vertelde de volgende reden: “Je gebruikt ook gelijktijdig een lijntje, want als je dan een keer wegrent omdat er iemand de tuin in komt gelopen, dan kan je de hond bij je houden.”

Eén van de trainers gebruik een **rollijn** als hulp- en trainingsmiddel. Hij gebruikt de rollijn om duidelijk te maken aan zijn honden dat ze gaan wandelen. Hij zei het volgende: “Daarnaast wandel je met een rollijn, want dan ga je op straat met de rollijn, dat is ook al een context.”

De **breakstick** is een hulp- en trainingsmiddel die genoemd is tijdens de interviews. Een trainer vertelde waarom hij de **breakstick** gebruikt: “Die steek je langs achter de kiezen dat veroorzaakt de reflex, dan gaat dat bekje open. Dan kan de geleider de hond afpakken zonder problemen, zonder commando te geven. En dan is de boel onder controle, gelijk houd je de **breakstick** vast en die heeft ze gewoon mee. Maar dat is op het moment dat ze het voelen, laten ze wel los, dat is ook zo. Ja, dat is ook zo dat, dat maakt het ook juist heel makkelijk. Dat ga ik ook ja natuurlijk conditionering hè. Die hond kan ook kijken en die weet ik moet loslaten, want dan krijgt hij reflex en dat ja, dat is.”

Verder is de **antiblaflband** genoemd. Een trainer vertelde waarom hij het gebruikte: “Ja, ik heb die zelf ook gebruikt. Zijn gewoon ideale middelen als je een hond hebt die blijft blaffen thuis, hij gaat

piepen en dan krijgt hij trillingen, het piepen en trillingen, stroompje, weet je en hij kan het zelf doseren.”

De trainers geven aan dat **de teletac** of de wel **bekende e-collar** regelmatig werd gebruikt vroeger. Eén van de trainers gaf het volgende aan: “Heb ik ook meegewerkt in het verleden, met de **teletac** of de stroomband, zoals hij dan. En op de manier waar ik er mee, waar ik er gebruik van heb gemaakt, is het een prima middel.” Een andere trainer vertelde het volgende: “Je hebt het gevoeld en bij mij stond dat ding nooit hoog, maar wel mooi om op het juiste moment qua timing een correctie toe te kunnen passen. Zeker momenten in onze oefeningen was het een ideaal middel om even bij een hond door te dringen van hè hè? Doorbreken ze, ze zijn gedrag alleen. Ja, het mag niet meer en dat is echt een. Ik vind het zonde, ook voor het welzijn van de hond als je dat ding op een deskundige manier gebruikt.”

De **leren, brede halsband** is genoemd als een hulp- en trainingsmiddelen. Een trainer gaf aan waarom hij dit hulp- en trainingshulpmiddelen gebruikt: “Zelf gebruik ik een **halsband** en een **lijntje** waardoor ik controle over mijn hond heb maar hij kan zelf ook snuffelen en op zijn tijd de vrijheid krijgen om te doen wat hij wil ondanks ik controle over hem heb.”

De **bijtrol** is meerdere malen genoemd door trainers. Een trainer gaf zijn reden van gebruik: “Zorgt voor een hoge werkdrive.” Verder is een **stokje of paardenzweep** genoemd als hulp- en trainingsmiddelen. De trainer gebruikt dit zodat de hond leert om iets vast te houden.

Drie trainers hebben de **teststok of vlierstok** genoemd. Eén van de trainers vertelde de volgende reden: “Je kunt zien met een stokslagtest of de honden geschikt zijn voor het werk en dat moet ook, want op het moment dat ze naar de hooligans lopen, moeten ze dat ook aankunnen. Dus ja.” Een andere trainer vertelde een soort gelijke reden: “Om de slagproef te doen. De stok spat meteen uit elkaar als er lichte druk op staat.”

Eén trainer vertelde dat hij een **hindernis helper** gebruikt. De trainer zei het volgende: “Ik gebruik metalen stangetjes, maar dat zegt natuurlijk helemaal niks. Maar de honden bij ons moeten natuurlijk de hindernissen springen. En een daarvan is de vrije sprong over de hindernis. Nou ja, je mag hem niet raken. Als de hond de hindernis raakt dan hoort de hond geluid en krijgt hij geen beloning.”

Verder noemde een trainer **kunststof kappen** als hulp- en trainingsmiddel. Hiervoor had de trainer een reden die hij tijdens het interview vertelde: “Het is een hulpmiddel omdat wij natuurlijk mede vanwege veiligheidsoverwegingen van de helper, exact willen dat een hond precies op de arm bijt en netjes in de knieholte bijt, niet op de enkel of op de schoen of recht op de borst, dus dan maak je nog gebruik van **kunststof kappen**.”

Verder is het **(speur)tuig** genoemd als hulp- en trainingsmiddel die trainer gebruikt tijdens de trainingen. Ze vertelde het volgende: “Nou, dat kijk en juist bij ons in de speurhonden-wereld gebruiken we een tuig omdat die zo min mogelijk druk op zijn keel geeft, dus niet buiten adem raakt, maar daardoor worden ze wel mega sterk in het vooruit trekken van de geleider. Dus ja, wij gebruiken het juist andersom eigenlijk. Tuig aan, voorwaarts gaan omdat die juist heel veel steun biedt.”

De **bal** is meerdere malen genoemd als hulp- en trainingsmiddel. Eén trainer heeft toelichting gegeven waarom hij het gebruikt: “Is oefening klaar is dan loopt hij keurig mee en dan krijgt hij zijn balletje. Nou ja, en dan is het ook klaar en dan vind ik het ook niet erg, maar dat lijkt wel of ze het zelf dan ook snappen, want de oefening is afgelopen. Dan reageert hij zich af op de bal die wordt dan

natuurlijk helemaal in allerlei vormen gebeten en die mag hij meenemen naar zijn hok. Dan betekent het voor hem, de oefening klaar en dat dat vindt hij ook prima.”

Hulp- en trainingsmiddelen die de trainers niet gebruiken

Tijdens de interviews hebben de interviewers niet alleen gevraagd aan de trainers welke hulp- en trainingsmiddelen ze gebruiken bij het trainen, maar de interviewers hebben ook gevraagd of de trainers hulp- en trainingsmiddelen konden opnoemen waar ze absoluut niet mee willen werken. Deze resultaten zijn hieronder te lezen en opgedeeld per discipline.

Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de groep algemene hondentrainers die zij niet willen gebruiken

Tabel 47. Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de groep algemene hondentrainers die ze niet willen gebruiken

Gebruikte hulp- en trainingsmiddelen	Aantal keer genoemd
Losse ballen	Eén keer genoemd
E-collars bij speuren	Eén keer genoemd
Rug-speurtuig	Eén keer genoemd
Anti-trektuig	Eén keer genoemd
Flesje of blikjes met knikkers of steentjes	Eén keer genoemd
Slipketting	Twee keer genoemd
Citronella halsbanden	Drie keer genoemd
Training discs	Eén keer genoemd
Slipkoord	Eén keer genoemd
Op bepaalde momenten voertjes gebruiken	Eén keer genoemd
Prikband/slip-prikband	Twee keer genoemd
Werpketting	Eén keer genoemd
Schakelketting	Eén keer genoemd
Antiblaafbanden	Twee keer genoemd
Stroombanden	Eén keer genoemd
Hulpmiddelen met elektriciteit	Eén keer genoemd
Flexilijnen	Eén keer genoemd
Clicker zonder uitleg/begeleiding over het gebruik	Eén keer genoemd
Standaard tuig	Eén keer genoemd
U lead	Eén keer genoemd
Y-tuig	Eén keer genoemd
Halsbanden	Eén keer genoemd
Muilkorf gebruiken terwijl de hond nog opgewonden is	Eén keer genoemd
Pijn veroorzakende hulp- en trainingsmiddelen.	Eén keer genoemd
IJzeren muilkorf	Eén keer genoemd
Lange lijnen	Eén keer genoemd

In tabel 47. Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de groep algemene hondentrainers die ze niet willen gebruiken, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen de geïnterviewde groep algemene hondentrainers liever niet gebruiken. Sommige hulp- en trainingsmiddelen gebruiken ze overigens wel. Daarnaast is te zien hoe vaak een hulp- en trainingsmiddel is genoemd. Sommige trainers hebben redenen gegeven waarom ze bepaalde hulp- en trainingsmiddelen niet willen gebruiken. Deze hulp- en trainingsmiddelen en redenen zijn hieronder terug te lezen.

Eén van de genoemde hulp- en trainingsmiddelen is **de losse ballen**. De trainer gaf daarbij ook aan waarom hij liever niet met dit hulp- en trainingsmiddel werkt, namelijk: “Kans op gigantische blessures.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel wat genoemd is, is het gebruik van **e-collars bij het speuren**. De trainer gaf de volgende reden aan: “Nutteloos, je wil juist geen druk bij het speuren hebben. Onmogelijk dat als je goed naar het gebeuren kijkt, kan het gewoon helemaal niet. Maar er zijn ook prikbanden natuurlijk.”

Eén trainer noemde het **rug-speurtuig**. De trainer gaf de volgende reden aan tijdens het interview: “Dat kan maar het nadeel van zo'n tuig is als een hond drive heeft op het spoor, dat die hoog gaat speuren zoals ze dat noemen, dan gaat hij met zijn neus omhoog, terwijl wij mensen willen dat hij met zijn neus diep gaat speuren. Dus dat willen we eigenlijk niet.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel waar geen van trainers achter staat is de **citronella halsbanden**. Eén van de trainers zei het volgende: “Dat vind ik helemaal niks, dat werkt ook helemaal niet. **Citronella halsbanden** voor de hond is wel onaangenaam, maar eigenlijk snap ik ook niet goed waar het vandaan komt.” Een andere trainer is helemaal geen fan van de **citronella halsbanden** en heeft meerdere redenen waarom ze dit hulp- en trainingsmiddel niet gebruikt. Ze vertelde haar grootste reden: “De citronella gebruik ik om verschillende redenen niet, maar de grootste reden is dat ik meerdere honden heb. En als zij blaft dan gaat die band af en dan ruiken alle honden het terwijl zij niks doen. Dus zij worden mee gestraft en de lucht blijft vervolgens nog hangen.”

De **prikband en slip-prikband** is genoemd als hulp- en trainingsmiddel die de trainers niet willen gebruiken door twee van de drie trainers. Eén van de trainers zei het volgende: “Ja, nou ja, dan weet je de. Ik mag eigenlijk helemaal niet zeggen, maar er zijn nog steeds mensen die met een slipprikkerketting werken. Nou dat is natuurlijk uit de boze, altijd al geweest dat daar werk ik niet aan mee.”

Een trainer heeft het **anti-trektuig** genoemd als geen gewenst hulp- en trainingsmiddel. Zij verbiedt het zelfs op haar trainingsscholen zodat ze niet met dit tuig hoeft te werken. De reden daarvoor is: “Gebaseerd is op pijn en daar is zo'n **anti-trektuig** voorbeeld van. Ja, dat gebruiken wij niet. Dat is gewoon verboden bij ons. En dan heb je zo een draadje dat kun je niet zien, maar die zitten vooral langs de oksels hè.”

Een ander genoemd hulp- en trainingsmiddel zijn de **hulp- en trainingsmiddelen met elektriciteit**. De trainster heeft benoemd waarom zij daar niet mee werkt: “Wij werken niet met hulp- en trainingsmiddelen die gebaseerd is op pijn.”

Verder is de **flexilijn** genoemd. De trainer zei het volgende hierover: “Dat is niet praktisch. Van nou ja, daar loop je met je hond langs het fietspad of zo waar je hond oversteekt met dat lijntje en daar komt een fietser aan dat dus. Ik vind het een gedrocht, dat ding.”

Een andere hulp- en trainingsmiddel wat niet gewaardeerd werd door een trainer zijn **de lange lijnen**. De trainer vertelde het volgende: “Dat geldt dus ook met lange lijnen vind ik dat daar ook wel kritischer op gelet moet worden. Tuurlijk kan het een mooi hulpmiddel zijn, maar ik vind het dan ook wel blessuregevoelig.”

Zoals eerder genoemd is, is er één trainer die niet achter het gebruik staat van **flesje of blikjes met knikkers of steentjes**. De trainer zei het volgende over het hulp- en trainingsmiddelen: “Nou het punt is dat iedere flesje met knikkers maakt een ander geluid. Mensen gaan het echt als dreig ding gebruiken. Het wordt ook wel naar de honden toegegooid en mijn ervaring is dat ik heb gezien bij de

aanlegtest, de basis aanlegtest, op het moment dat daarmee getraind wordt dan zijn de honden vrij schrikkerig voor allerlei geluiden.”

Verder is de **slipketting en slipkoord** genoemd. Een trainer heeft verteld waarom zij er niet mee wil werken: “De slipkettingen hoog achter de oren en dergelijke. Als honden met slipkettingen op trainingen verschijnen proberen we toch wel, ook op de praktijk probeer ik daar toch wel aandacht aan te schenken.”

Verder noemde een trainer het **werpkettinkje** als hulp- en trainingsmiddel die zij niet wil gebruiken. De trainer vertelde het volgende: “Kan de hond laten schrikken maar heb er nooit echt mee gewerkt.”

Meerdere trainers gaven tijdens de interviews aan dat kennis over hulp- en trainingsmiddelen heel belangrijk is om hulp- en trainingsmiddelen goed te kunnen gebruiken. Daarom geeft een trainer aan dat ze niet achter het gebruikt staat van **clickers zonder uitleg en begeleiding**. Zij gaf de volgende reden: “Ik weet wel dat er steeds meer gebruik gemaakt wordt van positief trainen. Met toch wel wat positiever trainingsmiddelen, zoals de **clicker** eigenlijk, aangeboden wordt. Daar vind ik ook weer wat van. Er moet wel een goede begeleiding bij zijn, want anders schiet het weer zijn doel voorbij.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel wat genoemd is, is de **U lead**. Eén van de trainers gaf het volgende aan: “Daar heb ik problemen mee, want dan zit hij echt heel erg naar voren en drukkend op de schoft.” Dit is niet het enige tuig wat genoemd werd, het **Y-tuig** is ook genoemd. De trainer zei het volgende: “Ik gebruikte een **Y-tuig** met een ring voorop, bij twee honden en alleen maar één hond loopt lekker mee en de ander niet, want je trekt het tuig gauw uit het verband, dus dat vind ik ook weer uhm. Ik heb daar nog niet echt een goede oplossing voor.”

De laatste hulp- en trainingsmiddel dat genoemd is, is de **halsband**. Eén van de geïnterviewde trainers zei het volgende: “Dan een **halsband** die dan op de slokdarm en luchtpijp drukt. En zo dan eventueel de nek uit zijn verband trekken. En nou heb ik een ras wat met name de kop net zo breed is zo'n beetje als de hals of de nek. Dan is een **halsband** ook niet echt heel erg plezierig en die zit eigenlijk of te strak of hij zit te los en mochten ze achteruittrekken. Dan inderdaad gaat hij over de kop heen. En ja, strak dat vind ik ook niet echt heel erg plezierig dus.”

Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de KNPV die zij niet willen gebruiken

Tabel 48. Hulp- en trainingsmiddelen die hondentrainers hebben genoemd bij de KNPV die zij niet willen gebruiken

Gebruikte hulp- en trainingsmiddelen	Aantal keer benoemd
Prikbanden (sommige, andere zijn weer liefhebber)	Twee keer genoemd
Verkeerde conditionering	Eén keer genoemd
Teletac op de verkeerde manier gebruiken	Drie keer genoemd
Soorten anti-trektuigen	Twee keer genoemd
Met de riem slaan	Eén keer genoemd
Fout gebruik van hulp- en trainingsmiddelen	Eén keer genoemd
Bullenpees	Eén keer genoemd
Halti	Twee keer genoemd
Stokjes/zwepen en dan slaan	Twee keer genoemd
Klappen/fysiek geweld	Drie keer genoemd
Hulp- en trainingsmiddelen die de hond forceert om iets te doen/dwangmiddelen	Eén keer genoemd
Verkeerd gebruik van de bench	Eén keer genoemd
Tuigen	Eén keer genoemd

Lijnen en lange lijnen	Eén keer genoemd
Dwangmiddelen	Eén keer genoemd
Slipketting	Twee keer genoemd
Staalborstels op een hindernis	Eén keer genoemd
Aversieve hulp- en trainingsmiddelen	Eén keer genoemd
Antiblaflband met trilling	Twee keer genoemd
Antiblaflband met citronella	Twee keer genoemd
Mensen zelf	Eén keer genoemd
Slipkoord	Drie keer genoemd
Fles met steentjes of knikkers	Twee keer genoemd
Lies-teletac	Eén keer genoemd
Voer	Eén keer genoemd

In tabel 48. Hulp- en trainingsmiddelen die de hondentrainers hebben genoemd bij de KNPV die zij niet willen gebruiken, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen de geïnterviewde trainers van de KNPV liever niet gebruiken. Sommige hulp- en trainingsmiddelen gebruiken ze overigens wel. Daarnaast is te zien hoe vaak een hulp- en trainingsmiddel is genoemd. Verder zijn er trainers geweest die bij sommige hulp- en trainingsmiddelen aan hebben gegeven waarom zij niet deze hulp- en trainingsmiddelen willen werken.

Over het algemeen zijn de trainers van de KNPV met elkaar eens over **de e-collar of de teletac**, ze gaven aan dat ze de **e-collar** missen op het trainingsveld. De trainers gaven wel eerlijk aan dat de **e-collar of teletac** niet altijd is gebruikt op de manier waarvoor dit hulp- en trainingsmiddelen is bedoeld. Eén van de trainers zei het volgende: “Ik ben tegen de stroomband als mensen deze op een andere manier gebruiken, die niet klopt.” Een andere trainer zei: “Alleen het probleem is, hij kan ook op een andere manier worden ingezet. Ja, en dan is het geen hulpmiddel meer, maar dat is puur als strafmiddel. Ik denk niet dat je een hond daarmee kunt opleiden.”

Verder heeft er nog één trainer zich uitgesproken over de **e-collar of de teletac**. Hij zei het volgende: “De prikbanden heb ik gezien, maar ik heb ook de **teletac** op niet diervriendelijke manieren gebruikt zien worden, gewoon door frustraties van de trainers. Hij lost niet, ik ga eens kijken hoe ver ik die knop nog in dat kastje kan drukken, gewoon uit je eigen frustratie. Weet je wel dat dat ding, dat doet gewoon alleen maar één ding. Vervolgens denken trainers, hoe hoger want oh hij moet het maar weten. Nee zo werkt het niet, je hebt het niet goed geleerd, je hebt niet op het juiste moment gecorrigeerd en daardoor ben je nu zover met je hond dat op de normale manier trainen niet meer kan.”

Een ander hulp- en trainingsmiddel dat genoemd is, is het **verkeerd gebruiken van de bench**. Een trainer gaf aan dat hij een nare ervaring heeft meegemaakt met een hond en de bench. Hij zei het volgende hierover: “Ja het correct gebruik weet je wel. Ik heb hier een hond gekocht, jaren terug die was stapel stapelgek en die hond die had anderhalf jaar in een bench gezeten.”

Verder is **voer** ook genoemd door een trainer als geen goed hulp- en trainingsmiddel. De trainer zei het volgende: “Bewust niet veel gebruik is voer. Voor sommige dingen wel, maar ik gebruik bijna geen voer, ... gebruik wel veel voer. De genoegdoening is dan anders. Je houdt een lage drift. Dus niks mis mee, want daarna kun je hem opvoeren in zijn drift.”

Eén trainer noemde specifiek de **bullenpees**. hij gaf aan dat hij hier geen goede ervaringen mee had. Hij zei het volgende hierover: “Dan krijgt de hond een paar klappen, weet je, met de **bullenpees**. Ja, en dan krijg je te horen: hij verdient het ook. Hij liet ook niet los, maar de hond was ook gek gemaakt. Vervolgens heb ik die man getraind met zijn hond. We gingen speuren in de bossen en de hond moest blaffen als hij een persoon vond. De man komt terug uit de bossen en hij zei: hij wou me bijten, die

hond. Ik zei, hoezo bijten? Ja, de hond was bij de pakwerker aangekomen. Bij de pakwerker had hij een beet gegeven. Bam, ik weet niet precies hoe, maar die hond had een beet gegeven en daarna was hij overgaan tot bewaken, gewoon blaf blaf blaf weet je wel, gewoon en dat duurt dan, het kan wel een minuut duren voordat de baas erbij komt en toen had die hond een beet gegeven. En dat was de reden waarom de geleider een paar klappen had gegeven. Ja, maar die hond, dat is dus oneerlijk gedrag. Je moet binnen 1,5 seconde corrigeren en anders niet. Ja, daar word ik helemaal gek van.”

De **Halti** is genoemd als een hulp- en trainingsmiddel die de KNPV over het algemeen niet gebruikt. Een trainer zei het volgende over de **Halti**: “Toen heb ik die mensen begeleid, was een rottweiler die agressief kon zijn, die werd dan uitgelaten met een **Halti**. Daardoor was hij niet agressief. Toen heb ik ook aangegeven, je let toch wel op. Je bent geen gedrag aan het afleren. Je bent het alleen aan het voorkomen, maar die hond heeft niet geleerd door het gebruik van die **Halti** dat die ander gedrag moet vertonen. Toen heeft hij zijn hond weer zonder **Halti** ging uitlaten na een lange tijd en nou die baas werd binnen no time opnieuw gebeten.” Een andere trainer zei: “Maar zo’n **Halti** of wat dan ook als ondeskundige mensen met ding lopen en die lopen er mee, hè, want dat is makkelijk, die trekken gewoon een hond kapot en ik vind het echt een onding. Ik zou er nooit mee willen lopen, nooit.”

Naast de **Halti** zijn de **soorten anti-trektuigen** genoemd als een hulp- en trainingsmiddel die niet geschikt is voor huishondeneigenaren. Een trainer zei het volgende: “Wij gebruikten die vroeger bij honden om aan te plagen. Waarom dan, dan kunnen ze naar voren en nu worden ze gebruikt om, ja honden uit te laten. Want dan hebben ze geen halsband meer om hun nek, dat is anders zielig en dit en dat maar die honden zijn niet te controleren, want die lopen altijd voor de geleider uit en als die hond naar links of naar rechts wil, gaat hij naar links of naar rechts. Terwijl bijna de hond bij mij aan de voet loopt, weliswaar met een leren band om. De **anti-trektuigjes** voor de hond geven vaak het idee aan de hond van ja nou, nou mag ik, nou kan ik, nou ga ik naar voren, nu ga ik mijn actie doen, dus ik ben daar geen voorstander van binnen de normale huishonden, maar tegenwoordig loopt iedereen met zo’n ding.”

De andere trainer die verschillende **soorten anti-trektuigen** noemde zei het volgende: “Ik vind dat er kennis moet zijn voor middelen en als het naar de verboden middelen gaan kijken, dan zeg ik absoluut. Maar nou moet je luisteren wat mij betreft, zeg maar mits goed gebruikt is de prikker is echt een zegen als ik kijk naar wat voor honden bij mij in de buurt lopen aan **een tuig** die allemaal naar de chiropractor moeten omdat ze zeg maar in elkaar trekken, terwijl ze andere honden aanvliegen. Terwijl als ze dat bij wijze spreken met een prikkertje twee keer corrigeren, zijn ze klaar. Dan denk ik nou joh, weet je dat ding heeft echt een functie. Dat moet je dus niet dag en nacht mee gaan uitlaten, maar met de begeleiding werkt dat goed. Als ik ga kijken, dresseur technisch als hulpmiddel en dan is het dus echt letterlijk zoals ik zeg, slim timen en daar een bekrachtiging toepassen als je corrigeert. Je mag komen kijken en ik kan het met je eigen hond laten zien. Je zal niks merken, maar je zal zien dat het ineens super stil gaat als je zegt. Ik moet nog wel leren zegt tak tak tak en dan leer ik het hem.”

Ik ben niet zo tegen middelen om te gebruiken op het moment dat het goed gebeurt. Goed getimed wordt, juiste doseringen, als de hond alleen stresssignalen geeft die vermijdend werkt, prima, maar dan moet je goed op werken. Het leuke van goed trainen is aanleren over positieve bekrachtigen, zorgen dat je beloningen hoog staan. Zorg dat je tijd neemt om je negatieve bekrachtiger aan te leren. Zorg dat je die kan gebruiken in je generalisatie- en in je handavingsfase. En zorg dat je daarmee het betrouwbaar en goed maakt en het dus ook leuk voor de hond is, want je werkt altijd naar die positieve bekrachtiger toe en als je dat snapt en je kan dat toepassen, je kan dat doen, dan is er geen mooiere sport dan dit.”

Verder heeft de laatste trainer die dit hulp- en trainingsmiddel noemde de volgende reden gegeven: “Ik denk dat het gemiddelde **anti-trektuig** ook niet voor type hond is waar wij mee werken. Ik denk juist dat het voor hem makkelijker maakt om nog wilder te doen. Ja en maar dat is ook weer zo'n middel dat wordt ingezet, terwijl niet alle aspecten ervan bekeken zijn. Honden lopen daar dan gewoon in. Ik vergelijk dan even de huishond hoor, want ik geloof nooit dat het voor mijn werkhond werkt, maar die ja, die heeft zo een hoge adrenaline dat hij die vervelende druk die op zijn schouders komt, dat zal hem dan niet zo heel veel interesseren, hoop ik, want anders is het al een hele zachte hond. Maar voor een huishond, maar als je die mensen dan de hele dag met zo'n ding ziet lopen, denk ik ja, maar hoe zit dat nou?”

Verder is de **slipketting** genoemd als geen verantwoord hulp- en trainingsmiddel door trainers van de KNPV. Eén van de trainers zei het volgende: “Hij werkt hier eigenlijk op de manier zoals Martin Gaus dat promoten, als de hond links kijk ga je naar rechts. Nou, als je dan aan de slag gaat binnen de hondensport, ga je dat ook doen. Dat gaat niet en die kop trek je er echt niet af, maar die blijft nog steeds naar links kijken terwijl je drukt, want deze honden hebben zo'n dikke nek en die nek wordt alleen maar groter. Ik denk ja, dit is niet de manier, dat kan niet. En toen ben ik zelf wel gaan kijken van ja, maar hoe krijg ik die hond dan wel gemotiveerd dat hij naar mij kijkt of niet voor mij bezig is en dat is puur weer op dat gedrag.” Een ander trainer zei: “Je kan er het strottenhoofd mee kapot trekken.”

Een trainer heeft de **zweep** genoemd als een hulp- en trainingsmiddel die hij niet op het trainingsveld wil zien. De trainer gaf de volgende reden: “Waarmee geslagen werd of wat dan ook, ik heb het allemaal voorbij zien komen. Ja en dat is maar gewoon allemaal net een stap te ver zeg maar ja.”

Verder is **fysiek geweld** genoemd als hulp- en trainingsmiddel door trainers. Eén van de gesproken trainers vertelde het volgende: “Dan heb je het vooral over **fysiek geweld**. En dan wel in de mate dat een correctie alla, maar op het moment dat je moet gaan staan rammen op een hond dan nee, dat wordt hem niet. En ook dat soort dingen zullen zeker nog wel gebeuren en dat heeft me echt boos gemaakt.” Een andere trainer zei het volgende over het gebruik van **fysiek geweld**: “Ja slaan en schoppen ben ik niet van dat, dat doe ik bewust niet, want ik ja. Daar houd ik sowieso niet van. Ik wil wel nog eens een jonge hond een keer in zijn nekvelletje pakken. Dat vind ik normaal, maar ik probeer met alle gedragingen dichtbij te blijven wat de honden onder mekaar doen en mijn honden slaan of schoppen elkaar ook niet. Dus ik grijp een keer in en dat is het dan, een keer boos en dan mopperen, dat doen ze wel en dat probeer ik zelf ook over te nemen. En ik denk ook dat dat het meeste indruk maakt, want als ik zie hè, voorbeeld wat ik net aanhaal met hond die gecorrigeerd wordt. Het lawaai wat de grote hond maakt, er bovenop gaan staan en heel dominant zijn. Dat geeft voor hem al zoveel impact. Daar hoeft eigenlijk niks meer bij. Dat is over het algemeen, denk ik de grootste straf voor een hond om hem gewoon naar je toe te trekken en hem even uit te foeteren. Ik denk dat dat geestelijk voor hem heel zwaar is.”

Het **flesje met steentjes** is bij de KNPV-trainers ook genoemd als hulp- en trainingsmiddel waar ze niet achter staan. Eén trainer zei het volgende: “En die met een **petflesje met grind** erin aan het slaan en het gooien en dat soort dingen. Dat was nota bene iemand die bij Martin Gaus de opleiding heeft gedaan.”

De **citronella antiblafband** kwam in de interviews terug als een hulp- en trainingsmiddel die twee trainers als niet prettig ervaren. Eén van de trainers gaf de volgende reden aan: “Dat kan ja, die ken ik ja. Ik weet niet op lange termijn. Want ja, de neus van een hond is natuurlijk een extreem begaafd orgaan en wat is het effect van **citronella** op die neus van die hond? Ik, ja, ik probeer me dan altijd in te denken van ja, wat als ik iets fout doe en iemand gaat met een fles ammoniak continu in mijn neus zitten spuiten. Wat ga ik daarvan vinden? En die hond, die heeft een diepe neus die vele malen meer gevoeliger is dan die van ons, terwijl ik uit ervaring weet dat je het gewoon met water kan doen, dan

denk ik, ja, wat is nou het probleem?” De andere trainer zei het volgende over de **citronella antiblafbanden**: “Ik vind de banden met een geurtje juist eigenlijk beroerder voor die hond, want die geur die blijft hangen. Ik weet niet hoelang het blijft hangen, ook als die ophouden met blaffen hangt die geur nog steeds daar. Dus ja, dat vind ik eigenlijk nog erger.”

Naast dat er trainers zijn die wel voorstander zijn van de **prikband**, zijn er twee trainers hier geen voorstander voor het gebruik van de **prikband**. Eén van de trainers gaf daarbij een reden waarom hij hier geen voorstander van de **prikband** is: “De **prikband** heb ik vroeger ook nooit gebruikt, ook niet toen het nog was toegestaan. Dat vond ik ja, ik vond dat zielig, dan dacht ik ja mooi een paar van die pennen in je nek voelen. Ik denk niet dat het nodig is, je kunt het ook met andere methodes leren.”

Eén van de trainers heeft zijn mening gegeven waarom hij het gebruik van een **slipkoord** niet prettig vindt. Er zijn meerdere trainers die niet achter dit hulp- en trainingsmiddel staan, maar zij hebben zich niet verder uitgesproken. De trainer die wel een reden gaf, zei het volgende: “Nou dat was toen in het begin van mijn carrière, toen ik minder met de negatieve correctie had gewerkt, dan was het echt alleen maar aan het **stropouwte**. Wat dan redelijk hoog bij het strottenhoofd zit als die dan trekt. Nou ja, dan voelt hij in feite al een onaangename prikkel. Ja, dat is in het begin, toen heb ik daar wel gebruik van gemaakt, maar ik vind zoals ik het daarna heb gedaan hè, met gewoon het stilstaan wachten tot je de hond naartoe gaat, dat is beter.”

Het laatste genoemde hulp- en trainingsmiddel die een trainer niet zou willen gebruiken is de **lies-teletac**, een stroomband die geplaatst is bij de liezen. Deze trainer zei het volgende: “Nou ja de **lies-teletac**. Die was vroeger natuurlijk ook nog wel. Dan hadden ze er één om de nek en één om de lies. Denk een jaar of tien geleden is geweest dat ik dat een keer gezien heb. Daar heb ik echt grote ruzie om gemaakt, want dat vond ik echt gewoon misdadig. Ik bedoel een hond, een band om zijn nek doen en hem extreem gebruiken. Dat is misdadig hè, dat hij gewoon echt het uitgilt van de stress en de pijn. Maar als je zo'n ding ook nog omkeert om zijn lies doet, ja daar kan ik echt niet tegen. Dus die gaat bij mij echt op de rode knop. Kijk nu de teletac, daar ben ik in de basis niet op tegen. Het mag alleen niet, dus het beleid is dat het niet mag, maar ben ik niet op tegen mits normaal gebruikt wordt, maar als je hem extreem gebruikt of een liesding om doet ja dat is nee.”

Bijlage 11.3. Coderingsschema interviews paard

In tabel 49. Coderingsschema interviews paard, staat het coderingsschema van de paardentrainers die gebruikt is voor dit onderzoek.

Tabel 49. Coderingsschema interviews paard

	Draf- en rensport	Dressuur	Mennen en tuigers
Opleiding en ervaringen	Opleiding: Lage landbouwschool en daarna Nederlandse Hippische beroepsleiding in Deurne. Nederlandse Hippische beroepsleiding in Deurne. De eigenaars- en trainersopleiding bij het MDR, trainerscertificaat. Groningen Paardenhouderij, vroeger AOZ Terra, en management vervolgens doorgestroomd naar Nederlandse Hippische beroepsleiding in Deurne. Lessen stelde niet zo veel voor, vier weken en dan had je je diploma. Meer geleerd in de praktijk. Ervaringen: Sinds de jaren 80 actief, zeventien maanden lang in Amerika gewerkt. Ervaring in het trainen, trainingsschema's maken en ruiters selecteren en koppelen aan paarden. Van jongs af aan bezig met paarden, twintig jaar een eigen bedrijf. Werkt stagiaires en medewerkers in. Stagiaires komen nu van agrarische scholen in de richting van paardenhouderij. Actief sinds 2013, tien jaar en drie jaar met eigen paarden.	Opleiding: ORUN volledig afgerond van de KNHS. De agrarische opleiding, lagere landbouwschool in Bladel, middelbare landbouwschool in Boxtel en ORUN volledig afgerond van de KNHS. ORUN niveau twee van de KNHS en de jong LEADER Program. Rechten gestudeerd na studeren in de paarden verdergegaan, inspecteurs opleiding van de KNHS, ORUN van de KNHS maar heeft het meeste geleerd uit de praktijk. Ervaring: Vanaf jongs af aan opgegroeid met paarden en begonnen met de shetlander. Begonnen in dressuur en spring en later alleen gaan focussen op dressuur, fokt met eigen paarden en lijdt ze op, lesgeven aan Nederlanders en buitenlanders, de hengsten bij de KWPN gereden en is werkzaam als coach voor de jeugd bij de KNHS. Heeft een eigen stal samen met partner, ervaring met paarden zadelmak maken en IBOP behalen, geeft les bij een Mbo-school als sportinstructeur paard al tien jaar, zit in de examencommissie van ORUN, jurylid tot met de Grand Prix en de kür nationaal, KWPN-inspecteur, veel ervaring in stamboekkeuring en jonge paarden competities en jury van de IBOP.	Opleiding: Deurne en lesbevoegdheid om op school les te geven (Hbo-traject). Deurne de tweejarige masterclass, opleiding tot allround instructeur niveau 4 KNHS, Coach 5 opleiding van de KNHS afgerond. Wageningen Universiteit veefokkerij, amateurtrainers vergunnen behaald in Duitsland (tweedaagse cursus), cursus federatie vertegenwoordiger bij de KNHS en rijvergunning behaald bij de KNHS. Ervaringen: Als docent, trainer en aan projecten gewerkt bij Clubs centrum, bondscoachschap van alle disciplines, zelf jarenlang getraind in het menen, soms trainen bij de koningsstallen en met eigen pony's werken. Vanaf zestien jaar begonnen met menen en vanaf achttien jaar professioneel menen (al 11 jaar actief). Is actief in het binnen- en buitenland en geeft lezingen over heel de wereld. Is meerdere malen wereldkampioen geweest. Eerst veertien jaar in de draf- en rensport actief geweest, regelgeving toezichthouder bij de draverij comités geweest, tijdje docent geweest gericht op paarden, daarna onderzoeker naar paardenwelzijn. Tuigpaardliefhebber voor 50 jaar, begonnen op zevenjarige leeftijd met de ouders op koers, voorzitter

		Vanaf de leeftijd van zeven jaar in de paarden, moeder reed of hoog niveau, zit ook in Dressuur Forum en als jury en vader was actief als springjurylid, steward en gewerkt bij de KNHS. Rijdt zelf op hoog niveau en geeft les. Jurylid tot en met Grand Prix, werkt bij de KWPN, zit in de WK selectie, ervaring in het rijden en opvoeden van jonge dressuurpaarden, Pavo Cup jury, doet aanlegtesten en is talentenscout. Heeft een eigen paardenbedrijf, fokt hobbymatig veulens, leidt eigen paarden op en doet aan lesgeven.	tuigpaarden regio Oost, provincie Gelderland in de fokkerijcommissie, onderzoek naar beweging van paarden bij de tuigers gedaan en was docent aan het van Hall Larenstijn.
Specialiteit	Jonge paarden: Jaarlingen en twee jarige paarden. Vroeger berijden en nu meer coachend. Kennis over discipline: Kennis over harddravers. Begeleiden van mensen: Zorgen dat ruiters meerdere verschillende paarden kunnen rijden. Selecteren van mensen: Juiste ruiter aan het juiste paard koppelen. Races: Meer rust tussen de races en minder wedstrijden rijden. Races: Races in de omgeving. Verzorging: Dieren op tijd controleren, verzorgen, rust en kleinschalig stal. Koersen rijden: Goed in wedstrijden rijden. Genetica: Met paarden werken die voor de sport zijn gefokt.	Klantgericht: Werken met Nederlanders en buitenlanders. Eerlijk zijn tegen je klanten. Paarden: Paarden zo trainen dat iedereen het paard kan trainen of berijden en afscheid nemen van paarden die niet willen. Docentschap: Kennis over rijtechnieken, puur dressuur, longeren en exterieur. Kijken, luisteren en kennis: Theorie en praktijk kennis, luisteren naar studenten en klanten, goed kijken naar paarden, het gedrag en altijd blijven leren. Zekerheid: Paarden zijn voorbereid en zijn echt zadelmak voordat de training start. De tijd nemen: Focus leggen op één doel en het paard de tijd geven om zich ontwikkelen op zijn eigen tempo. Type paard: Goed met hetere sensibele paarden. Karakter training: Veel geduld hebben.	Ervaring en kennis: Eigenlijk kennis van alle disciplines, vooral mannen en bondscoachschap. Altijd kennis aanwezig op het bedrijf: Vader en zoon actief in het mannen en één van de twee is altijd aanwezig op stal. Investeren in rijbodems: Maken gebruik van een zandbaan waardoor men altijd kan trainen, wat het weer ook is en wat je ook wil trainen, het is allemaal mogelijk. Indoorbanen: Te gebruiken bij slecht weer of voor longeren. Makkelijk te bereiken: Ligt langs de A4 dus makkelijk te bereiken. Hobbymatig: Ik hoef niet te trainen het mag, dus ik ben wat relaxter maar heb wel de kennis over het trainen en welzijn van paarden. Begeleiden: Ik kan goed mannen begeleiden in het aanleren van mannen bij het paard.

		Accommodatie: Kleinschalige stal aan huis met veel tijd en aandacht voor de paarden. Paarden mogen heel de dag op de wei en krijgen veel rust tussen de trainingen door. Band en omgang met de paarden: Paarden zelf gefokt, je paard in zijn waarde laten en paard en ruiter moeten willen. Werkzaamheden: Ik verdien mijn geld wel met lesgeven, maar het is ook wel fijn als je dat uurtje ook met plezier bezig bent. Specialiteit dressuur, fokken van paarden en kennis van bloedlijnen.	
Wat is de definitie van hulp- en trainingsmiddelen	Definitie 1: Lastig te definiëren wat wel en wat niet. Definitie 2: Alles wat helpt om te verbeteren of maximale snelheid eruit te halen. Definitie 3: Als het een paard helpt en dat die er baat bij heeft. Bij schade aan dier niet. Definitie 4: Iets voor de veiligheid en waar je je paard mee kan sturen.	Definitie 1: Een hulp- en trainingsmiddel is een middel om beter te communiceren met je paard en uit te leggen wat je bedoelt. Als ik een spagaat doe dan lukt het mij niet om tot de grond te komen dus iemand die mijn naar beneden duwt zodat ik het wel kan dat is een hulpmiddel. Definitie 2: Een trainingsmiddel is voor mij iets wat ik zeg, maar gewoon in mijn training kan toepassen en een hulpmiddel is voor mij iets waar ik tijdelijk gebruik van maak, waardoor het paard iets leert. Definitie 3: Het is best moeilijk om te zeggen wat een hulp- of trainingsmiddel is. Een hulpmiddel is, zeg maar iets. Het is voor mij wel iets tastbaars. Wat je nodig hebt in je training om je paard te verbeteren als je het op de goede manier gebruikt en geen schade brengt aan het paard. Definitie 4: Ik zie alles wat je gebruikt buiten een standaard singel, zadel en hoofdstel als hulp- en trainingsmiddel.	Definitie 1: Hulp- en trainingsmiddel is iets waarbij je het paard iets aanleert of gebruikt om veiligheid van dier en mens te waarborgen, bij mensen gaat het in mijn ogen vooral om sturing en veiligheid. Definitie 2: Hulp- en trainingsmiddel is iets waardoor je je trainingsdoel kan behalen en die het proces makkelijker maakt. Puur om je paard iets duidelijk te maken, anders is het een dwangmiddel en dat gaat te ver. Definitie 3: Feitelijk alles wat je gebruikt bij een training is een hulp- en trainingsmiddel. Ontstaan van dwangmiddelen: Als je een hulp- of trainingsmiddel verkeerd inzet dan wordt het een dwangmiddel.

Hulp- en trainingsmiddelen	- Kopstang - Gewichten - Schoenen - Check bit - Tuig - (kleine) singel - Staatriem - Lang overcheck - Zweep - Martingaal - Gebroken ijzeren bit - Kinriem - Recht check bit - Oordoppen - Watten in de oren - Kincheck - Oogkleppen - Open halster - Half dichte halsters (oogkleppen) - Drie kwartier halsters (oogkleppen) - Blinkers - Beenbeschermers - Teugels - Springteugels - Enkel gebroken bit - Gebroken bit - Rechte bidden - Red bull - Kopstang - Rubberen bandje - Rubberen bit - Vaseline - Tongbandje - Nylon pantykous - Beencamassen - Peescamassen - Peesbeschermers	- Basis middelen: hoofdstellen, zadel, singels - Sporen - Hoofdstel met bit - Enkel gebroken bit - Dubbel gebroken bit - Cowboy - Trust bidden - Sperriem/spoorriem - Bustrens - Watertrens - Balken - Singel - Zweep - Lange longeertouwen - Gecombineerde neusriem - Trust stang - Stang en trens bit - Trens - Dubbel gebroken watertrens - Halster - Hoofdstel - Longe - Dubbele lange - Chambon of bijzetteugel - D-trens - Slofteugel - Bondjes - Longeerzweep - Zadel - Aansnoerneusriem - Kopstuk - Martingaal - Vliegennet - Dubbel gebroken bit - Water- en bustrens - Stemgebruik/commando's - Anatomisch hoofdstel	- Kineton - Koets/kar - Oogkleppen - Bitlifter - (traditionele) Liverpoolstang - Kinketting - Zweep - Stemhulp - Leidsel - Zadel - Longeerlijnen - Slofteugel - Hulpteugel - Stang - Halve maankleppen - Windriemen - Staartknijper - Staatriem - Bit - Trens - Hard bit - Tuig - Lange leidsels - Culeron - Tonglepelbitten - Sperriem - Neusriem - Hard bit - Autoband - Gevulde jerrycan - Strengen - Overloop - Singel - Leidselringen, en deze vaak anders neerzetten dan dat ze al op het tuig zaten - Teugels - Neusriemmeter

- Doopkappen
- Hoofdkap
- Gebroken (ijzeren) trens
- Leer beklede bidden
- Trekdoeken
- Appelbitten/happy mouth bidden
- Scheeflopers bit
- Lepelbit
- Hoofdstel
- Kniecamassen
- Crescendo bit
- Mini bit
- Aluminium plaatjes aan de benen
- Koppeesbeschermer
- Spronggewricht-beschermer
- Gewone ijzers met plaatje of leer erin
- IJzers
- Stengeluid
- Aluminium ijzers

- Sjabrak
- Neusriem
- Vroeger de Thiedemann teugel
- Trenshoofdstellen
- Stang
- Rechte stang
- Bijzetteugel

- Oogkleppen
- Liverpoolstang met natuurzeem
- Molligem
- Kunststof bidden
- Stroop
- Hackamore
- Scharen
- Leidsels met drie verschillende gleuven
- Sporen
- Langenboom
- Beschermers
- Bondjes
- Bredere koets
- Beenbeschermers
- Stokking
- Springschoenen
- Disselboom
- Myler bit met natuurzeem
- Tongbandje
- Nylonkous
- Staartkoker
- Tonglepel
- Trekwatten
- Schoenen
- Banden
- Band met ijzeren ringen om de benen
- Staartheekje
- Sambal
- Slagriem
- Opzetteugel
- I.p.v. bijzetteugels dubbele lange bij longeren
- Veter
- Dubbele ijzers
- IJzers met zooltjes
- Overcheck
- Praam

Hulp- en trainingsmiddelen die de trainer niet wil gebruiken	- Koppelstang - Tongriem - Tong vastleggen - Rubberen bit - Opzet bit - Ring bit - Spanriem - Sperriem - Mexicaanse neusriem - Standaard oogkleppen - Dichte oogkleppen - Overmatig zweepgebruik	- Kaaktrens - Hackamore - Stang en trens - Slofteugel in combinatie met stang en trens - Schoenen - Elastieken - Martingalen - Discipline polo - Slofteugel - Bijzetteugel - Neusriem	- Tongboog - Slofteugel in combinatie met trens - Elastieken - Bijzetteugels - Kantelbit - Teruggestoken teugels - Slofteugel met vaste stang - Bijzetteugels - Dwangmiddel - Ketting om de benen - Zweep met slap koord - Scharnier bidden - Tuigpaard kinketting - Dichte oogkleppen - Lange scharen - Beenbescherming - Vierkante zwengels - Spoorgebruik - Schoenen
Verboden middelen gebruiken	- Dubbele kopstangen	-	- Teruggestoken teugels tijdens trainingen: Thuis is dit wel echt een taboe. Er zijn mensen die openlijk zomaar laten zien dat zij trainen met teruggestoken teugels. Bij de aangespannen sport is dat weer anders.
Zorgen rond om welzijn bij trainers	Mond: Verwondingen in mondhoek, achter tong en lagen door bidden en door het gebruik van lijnen of tuig of tongriemen. Tuig: Bepaald tuig nodig voor veiligheid maar dan moet je wel goed het welzijn en verwondingen in mond in de gaten blijven houden. Tuig: Knellend tuig. Jonge paarden: Stress. Jonge paarden: Blessuregevoelig met zulke snelheden.	Argentan: Kloofjes aan de mond. Scharen: Velletjes die klem komen te zitten. Sjabrak: Verkeerde spierspanning. Zadel: Kan knellen. Singel: Kan knellen. Tong: Tong over het bit.	Tijdens de race: Aanrakingen. Mond: Wonden, drukplekken, schuurplekken en kloven. Tongboog met losse ketting: Boog tegen gehemelte. Benen: Kreupelheid en verwondingen. Wedstrijden: Te moeilijke parcours. Stewards of jury: Die niet altijd optreedt.

De baan: Blessures door harde baan

Lak op zweep: Geeft huidirritaties.

Stewards: Stewards die niet ingrijpen.

De mond: Kleine monden bij paarden.

De mond: Verwondingen in de mond, veroorzaakt door onder andere bidden.

Onbekwame ruiters: Te weinig kennis.

Huid: Schuurplekken op de huid.

Sporen: Schuurplekken, wonden of gevoelige huid.

Slofteugel: Te strak, leunen en belastend.

Wedstrijden

Instellingen hulp- en trainingsmiddelen: Te strakke instelling van hulp- en trainings-middelen.

Losrijterrein

Halsters

Hoofdstellen

Neusriemen

Hoofd-hals-houding: Onnatuurlijk houding

Zit of houding van de ruiter

Grove motoriek

Bitten: Trekken met een scherp bit als men sneller wil.

Wrijvingen: Schrammen en schaafwondjes.

Scharnier bit met losse ketting: Afklemmen van de onderkaak.

Te weinig trainingen: Paarden en geleiders hebben te weinig ervaring in het rijden van parcours waardoor het welzijn van de paarden in gedrang kan komen.

Zweepgebruik

Verkeerd gebruik van de kinketting: Huidirritaties, groeven in de kin en snijd.

Verkeerde bidden

Neus: Te strak.

Hackamore: Te veel druk op de neus.

Slaan van paarden

Onveilige situaties

Bitlifter: Druk tegen het gehemelte.

Kinketting: Druk op de oren door kinketting.

Gebogen ronde bidden: Naar voor het paard.

Extreem tuiggebruik: Scherpe draaiingen.

			Met bijzet in de stal laten staan: Pijn. Bandage: Hoge temperaturen onder de bandages wat schade kan geven aan de pezen en de spieren. Tuigen en zwengen: Schuurplekken. Buitenland
Alternatieve hulp- en trainingsmiddelen	Nee: Ik ken niks. Nee: Er wordt streng gecontroleerd op wedstrijden. I.p.v. zweepgebruik: Met de teugels slaan. (2x)	Bakje met rijst: Bakje met rijst in de zak wat motiverend werkt bij paarden door het rammelen. Geen alternatieve bekend: Nee geen idee, maar als we dat wel hebben dan zijn we verkeerd bezig. I.p.v. zweep: Rijden met een langer teugel en daar meebewegen. Nieuwe flexibele sporen: Bestaan nog niet zo lang.	Leidselogen verplaatsen: Wat weleens ziet, is dat de leidselogen verplaatsen. Bijvoorbeeld dat ze die wat naar beneden zetten op de hals. Dan krijg je eigenlijk een martingaal werking. Hoge tongboog gebruiken: Precies voor stewards die weinig kennis hebben. Hoe strak iets is bepaald niet altijd de inwerking. Want als je bit in combinatie met tongboog hebt of een kantelbit, als je die met een hoge tongboog hebt, dan krijg je juist meer in werking. Huidige opleidingen ter vervanging van Deurne: Kennis is te laag. i.p.v. bidden: Bitloos rijden kunnen wij niet, maar wat wij wel kunnen doen is een neusriempje door het bit heen halen en dan weer terug naar de neus waardoor je het bit dragend maakt aan de neusriem en je eigenlijk een soort hackamore creëert. Bitlifter gebruik: Dus daar wordt toch ook wel mee gerommeld en wat ze natuurlijk ook doen is paarden die een beetje achter de loodlijn laten lopen. Die geven dan een bitlifter waardoor de druk op de lage minder wordt waardoor het paard aannemelijker is om de neus te wat uit te houden. Maar hij kan dan toch vaak te sterk wordt op de neus, dan gaan we met het leidselgat zakken we naar de tweede gleuf, waardoor wel die scharnierwerking op de kinketting blijft behouden.

			Experimenteren met hulp- en trainingsmiddelen: Trainers bedenken van alles om het welzijn van paarden te beschermen maar dat gaat niet altijd even goed, zie de Hackamore voor het bitloos rijden. Buitenland: Kettinkjes op stal gebruiken, paard worden vastgezet met strotouwtjes in de stal of om de mond.
Best practices van de trainer	Matching paard en ruiter: Zorgen voor beste klik. Hulp- en trainingsmiddelen selecteren: Elk hulp- en trainingsmiddel afstemmen op het paard. Hulp- en trainingsmiddelen selecteren: Kijken naar paard of hulpmiddel nodig is. Hulp- en trainingsmiddelen selecteren: Goed naar paard kijken voor keuze hulpmiddel. Hulp- en trainingsmiddelen: Zo min mogelijk hulpmiddelen gebruiken. Mond controles: Minimaal elke 2 maanden in de mond kijken voor verwondingen. Controles: Goed mondhoeken en benen blijven controleren. Training: Trainen op ondergrond die het paard het lekkerst is. Training: Jong beginnen en rustig opbouwen. Training: Met vaste regelmaat trainen. Training: Beginnen in stapmolen. Training: rustig opbouwen, veel herhalen, spelenderwijs en geen pressie. Training: Afwisselen koersen met bosritten en dressuur voor het lichaam, ook op kracht en snelheid trainen. Training: Meetrainer met grotere paarden en kijken hoe conditie en kracht is dan een koers uitkiezen.	Kennis: Kennis over jonge paarden en het fokken daarvan. Kennis: Kennis over paarden en trainingen. Kennis over paarden: Kijk naar het paard, wat is zijn karakter en wat kan hij en wat niet. Kennis over paarden: Leer je paard goed kennen. Focus op één doel: Op één doel focussen en niet meerdere dingen tegelijk willen trainen of fokken Pas starten met trainen als het paard er klaar voor is. Karakter van het paard: Karakter van het paard moet bij de discipline passen en anders niet meetrainer. Karakter van het paard: Elk paard is anders en dat moet trainer onthouden. Communicatie: Je moet je paard duidelijke aanwijzingen met de zweep geven. Training: Niet haasten, neem de tijd voor het trainingen. Training: Duidelijk trainingsschema met genoeg rust. Training: Training opbouwen, niet te snel. Training: Geduld hebben tijdens trainingen. Training: Kritisch blijven kijken naar wat je doet. Training: Bij de piaffe het paard in slow motion laten lopen.	Samenwerken: Werken als een team met je paard. Wedstrijden: Parcours aanpassen, niet te moeilijk. Gezondheid: Rekening houden met verwondingen, geef een paard de tijd om te herstellen. Gezondheid: Blessureprotocol. Controles: Mondcontroles op stal Communiceren: Duidelijk communiceren met het paard. Hulp- en trainingsmiddelen selecteren: Instellen van oogkleppen, instellen per paard. Hulp- en trainingsmiddelen selecteren: Bit keuze per paard. Hulp- en trainingsmiddelen: Gebruik van bidden en aanleuning, je moet in harmonie zijn. Hulp- en trainingsmiddelen: Antistroomgebruik. Hulp- en trainingsmiddelen: Hulp- en trainingsmiddelen weer weg trainen. Hulp- en trainingsmiddelen: Aanleren van de Liverpoolstang. Hulp- en trainingsmiddelen: Goed laten lopen door demping in de hoefijzers.

Training: Training langzaam opbouwen en vroeg beginnen.

Teugeldruk: Teugeldruk met druk op kont combineren om associatie aan te leren.

Aanleren van de kar: Bij aanleren voor de kar, minimaal twee mensen betrokken, één stuurt en één met noodlijn ernaast.

Paarden: Veel buiten in de wei zetten.

Paarden: Paard moet het leuk blijven vinden dus goed in de gaten houden bij training naar koers toe.

Paarden: Goed naar paard kijken.

Zweepgebruik: Bij zweepgebruik goed naar paard kijken, zo bij de les houden.

Handelingen: Zo zijn ze mensen en handelingen gewend. Mensen blijven in vaste routines zitten.

Training jonge paarden: Longeren met jonge paarden i.p.v. veel rijden. Minder belasting dan rijden.

Training jonge paarden: Longeren, nooit los bij jonge paarden.

Training jonge paarden: Rustig zadelmak maken en pas op wedstrijd gaan als het paard er klaar voor is.

Training jonge paarden: Als een jong paard niet goed loop dan even rust geven, paar weken op de wij laten staan.

Zweepgebruik: Niet met de zweep slaan.

Contact met klanten: Houd contact met je klanten en wees duidelijk.

Matching paard en ruiter: Ruiters selecteren per paard.

Hulp- en trainingsmiddelen selecteren: Keuze van het bit.

Hulp- en trainingsmiddelen selecteren: Hulpmiddelen kiezen door naar het paard te kijken.

Hulp- en trainingsmiddelen: Niet te vaak hulp- of trainingsmiddelen wisselen, geef tijd om het paard te laten wennen.

Hulp- en trainingsmiddelen: Stang en trens alleen op wedstrijden gebruiken en tijdens trainingen om te laten wennen. Maar zo weinig mogelijk gebruiken.

Controles: Gezondheid monitoren.

Controles: Vanaf de geboorte routine medische check-ups door dierenarts en tandarts.

Karakter paard: Kies het juiste type paard.

Wedstrijden: Eerste keer op wedstrijd, duidelijk zijn voor je paard.

Gebruik van oogkleppen: Oogkleppen open.

Remgebruik: Niet gaan sleuren.

Gleuven gebruiken

Zweepgebruik: Niet slaan.

Bitgebruik: Niet te ruw en kijk naar het paard.

Training: Rijstijl aanpassen per paard.

Training: Tijd nemen voor de training.

Training: Training met lichaamstaal.

Training: Schakelen in trainen.

Training: Stapsgewijs training.

Training: Gebruik trainingsprotocol of -planning.

Trainen: Training rustig opbouwen, regelmatig de grens opzoeken en weer rust nemen. Aan dingen laten wennen.

Training: Straffen leren aan je paarden.

Training: Wedstrijden trainen thuis.

Training: Zorg voor een optimaal africhting.

Training: Train de rijstijl van de ruiter.

Veiligheid eerst

Kennis: Kennis over type paarden.

Indeling: Indeling van de span.

Karakter paard: Paarden uitkiezen naar discipline.

		Instelling	
(Eventuele) wetveranderingen/ huidige wetgeving	Zweepgebruik: Maximaal drie tot vijf keer aantikken (met 5 seconde tussen de correctie) en niet blijven slaan, bij de laatste 100 meter en alleen corrigerend gebruik (3x) Zweepgebruik: Misschien in de toekomst een volledig verbod op zweepgebruik. Verbod op gelakte zweepen: Verboden. Gezondheid bij wedstrijden: Paarden mogen maximaal tot vijftienjarige leeftijd meedoen.	Verplicht steward zijn: Maar eerst hebben we natuurlijk voor alle juryleden een verplichting om regelmatig steward te zijn. Verplicht gebruik van hulp- en trainingsmiddelen: Verplicht gebruik van stang en trens en sporen bij internationale wedstrijden. Verbod op orenpluggen: Mag niet meer gebruikt worden bij wedstrijden. Zweepgebruik bij wedstrijden: Tot niveau L mag een ruiter rijden met zweep op wedstrijden, hoger niveau mag het niet meer. Neusriem: Dat is natuurlijk ook met de neusriem-regel. Er moeten twee vingers tussen het neusbot en de neusriem kunnen. Geen verplichtingen van stang en trens bij jongeren: Jongeren hoeven niet met stang en trens te rijden. Happy athlete: Jury moet letten of paarden goed welzijn-technisch bereden worden. Dus is het paard moet ook blij zijn.	Verbod op de Hackamore: Wij mogen geen hackamore gebruiken. Verbod op bepaalde hoofdstellen: Er is een hoofdstel geweest is met zo'n een koordje achterlangs daar mogen wij geen gebruik van maken. Regelgeving zweep: Er zitten geen lengte aan verbonden. Of moet je zeggen, het wordt gebruikt om die voorpaarden aan te tikken. Het mag. Leren bit: Zo leren bitje waar je eigenlijk om de tong kunt doen en dan kun je hier in de kin. Maar dat mag bij mannen niet. Verbod op met slofteugel longeren: Ik vind, ik vind ze bij mannen. Ik weet niet of dat gecontroleerd wordt, maar wij mogen bijvoorbeeld een paardje met een slofteugel niet longeren. Controles na wedstrijden: Zodra er bloed zichtbaar is moet het paard gecontroleerd worden. Veiligheid: Banen worden gecontroleerd of ze niet te gevaarlijk zijn voor de paarden en de menners. Teruggestoken teugels: Dat is ook op de wedstrijden totaal niet toegestaan. Bij ons wordt dat ook niet gebruikt, maar nogmaals. Ik weet dat dat bij ons in de sport wel gebruikt wordt. Verbod op slofteugel gebruik Kinketting: Mag niet gedraaid zitten en de tongboog mag niet hoger dan vier tot vijf cm zijn.

			Verbod tong vastbinden, dubbele ijzers, optoming, staartkoker: Mag allemaal niet meer. Wij lopen voor ten opzichte van de tuigers, dravers en aangespannen sport. Tonglepel: Er mag geen losse tonglepel meer aan het bit zitten, elk ander materiaal op dat leer of latex na mag je niet meer om het bit doen. Sommige deden stroom op het bit of noem het op de gekste dingen. Dat mag allemaal niet meer, dus. Tongboog: maximaal vier tot vijf cm hoog. Streng controle zweepgebruik: Ja ja de handhaving daarop is heel streng op het gebruik van de zweep. Schorsingen na verwondingen: Mag de dag erna niet rijden en krijg je een gele kaart, maar bij twee gele kaarten krijg je een schorsing. Dat bepaalt dan de FEI. Verschil van broekgebruik bij mannen en aangespannen sport: Bij de aangespannen sport rijden ze nooit met broek en in de mensport rijden ze allemaal met een broek, daar is het verplicht. Dikte van de ijzers: Het ijzer en tegenijzer samen wachten maximaal 35 mm zijn als je twee keer twaalf mm hebt en aluminium is vaak al eens ja dan zit je daar al aan en dan heb je nog je nagels ertussen zitten. Tastharen: Mag niet verwijderd worden.
Mening van wetsveranderingen	Zweepgebruik: Tegen verbod zweep en wil meer dan vijf keer kunnen aansporen.	Verplicht gebruik van stang en trens: Onnodig, waarom zou je een paard met dit rijden als hij het niet fijn vindt. (4x)	Verbod op bepaalde bidden en hoofdstellen: Uit oogpunt van veiligheid, is dat ook wel belangrijk is.

	Zweepgebruik: Met de regels eens, wil wel dat zweepgebruik bij jonge paarden mag om te corrigeren voor de veiligheid. Zweepgebruik: Alleen gebruiken als je jezelf kan verwoorden anders niet gebruiken, verder voorstander voor de huidige regelgeving. Zweepgebruik: Verbod is plotseling gekomen, veranderingen zouden geleidelijke moeten en verder met de regels eens. Racen met longbloeders met medicatie: Begrip voor de regel. Mening over regels: Wat in mijn ogen ook goed is. Regelgeving in Zweden: Geen problemen mee, aanrader voor Nederland. Verbod op middelen: Een verbod maakt niet altijd alles beter, ene kant kan het dingen verbeteren maar ook dingen verslechteren omdat het welzijn en veiligheid achteruit kan gaan.	Geen verplichte stang en trens bij de junioren/jonge ruiters: Ik vind het een goede ontwikkeling, dit mag ook wel bij de volwassenen. Neusriem: Kijk ik vind die neusriem regel vind ik goed. Controles bij wedstrijden: De FEI controleert goed. Happy athlete: Goed dat er naar het geluk van het paard gekeken wordt en dat hier een opleiding voor is. Verplichte stewards zijn: Snap dat er weerstand is, niet iedereen is er geschikt voor om steward te zijn maar het mag wel meer op coachende manier.	Handhaving zweepgebruik: Dus ja, ook daarin wordt gewoon goed gehandhaafd. Zweepgebruik: Ik pleit ervoor dat ze de huidige regelgeving blijven hanteren. Als ik een orkest heb en ik ben dirigent en dan nemen ze mijn stokje af. Controle bij wedstrijden: Ze hebben bij iedere wedstrijd een aantal stewards, voorzitter van de jury en dierenartsen aanwezig die paarden controleren en ruiters aanspreken. Gewichten en breedte van koets: Meer variatie nodig en gewichten aanpassen. Kantelbitten: Dus als je het aan mij vraagt, is dat iets wat het gelijk moeten verbieden en we zijn er met de FEI hiermee bezig geweest, maar ze wilden niet overstag om te zeggen derde leidseigat klaar bij ons worden ze bij alle bitten eigenlijk de afgeslepen, want ja, wij gaan daar nooit aan beginnen. Slofteugel- en bit gebruik: We zijn daar heel erg in verbeterd we hebben nu een guideline met wat wel en niet op wedstrijden onder het zadel mag. Reglementen van de KNHS om trend bitten: De KNHS staat daar in mijn ogen niet voor open om daar verder in te gaan kijken. De ene bit mag in de ene discipline wel en in de andere discipline niet omdat het een risico zou zijn voor het welzijn, ik snap niet dat sommige disciplines het dan alsnog mogen gebruiken.
Kennis	Gezondheid: Te zien aan netjes blijven draven, vloeiende bewegingen, eten en drinken blijven nuttigen, fris in de paddock, groei blijft goed gaan en de kleur van de vacht. Altijd monitoren.	Ongeschikte paarden: Je kan beter de paarden verkopen als ze niet willen rijden. Reden van tong over het bit: Ze eigenlijk met die mond gaan lopen rommelen, waardoor dat bit dan weer net of	Goede ruiters zijn: Het is bekendheid en bekwaamheid. Ruiter zijn zonder goede opleiding: Vaak alleen kennis over het rijden maar geen kennis over paardengedrag, management en gezondheid of technieken van training.

Gedrag: Paarden hebben vluchtreacties omdat het een vluchtdier is en doet veel op gehoor. Jonge paarden racen in de wei tegen elkaar dat is natuurlijk gedrag voor dravers.

Gedrag: Altijd kijken. Paarden die protesteren, dan is er iets mis. Meestal aanspanning of grondhuis niet goed.

Gedrag: Op een gegeven moment waar je voor klaar heeft staan of als ik een paard dan weer naar buiten doet, ja, dan zijn ze zo fit dan.

Opleiding voor jockeys: Jockeys en trainers moeten verplicht een opleiding hebben gehad voordat ze mogen racen.

Trainen van paarden: Tijdens trainingen kan je merken dat de conditie verbeterd doordat paarden groter gaan galopperen en minder puffen na de training.

Wolfstanden: Wolfstanden verwijderen voordat je begint met trainen om pijn te voorkomen.

dat ze de tong erover doen, juist omdat ze die ruimte hebben.

Reden van tong over het bit: Dit doen ze als ze het bit niet prettig vinden, je moet eigenlijk een bitfitter nemen voor het juiste bit.

Training: Paarden met mensen vergelijken. En meer vanuit het paard kijken in kleine stapjes.

Kennis: Dat vind ik dus mooie van het vak dat je er wel voor open moet blijven staan om nieuwe dingen te leren.

Observeren: Kijken naar de spierspanning, naar de oren, spanning op de mond, kijken naar de tong en je moet dagelijks observeren.

Controles FEI: Controles in de mond en neusriemcontroles. In Scandinavië zijn de controles strenger.

Zweepgebruik: Niet slaan maar aanwijzen of tikken.

Gebruik van de slofteugel: Paarden moeten in normale houding lopen en niet te strak gezet worden.

Kennis over het juiste bit: Een verkeerd bit doet pijn, het beste is aanmeten door een bitfitter.

Kennis te kort bij sommige ruiters: Vertrouwen hebben in je eigen kennis en niet naar andere zomaar luisteren, zelf onderzoek doen of een professionele bitfitter nemen.

Bloedlijnen: De bloedlijn kennen voordat je gaat fokken zodat je een hengst kan matchen aan je merrie tot het karakter wat jij wil.

Tong over het bit: Vanaf de buitenkant al te zien of het goed gaat in de mond. Tong over het bit als protest op het insturen.

Mogelijke problemen tijdens trainingen: Vaak puur gebrek aan kennis om het paard goed te kunnen opleiden. Ongeschikt paard, geschikt willen maken en dan worden hulp- en trainingsmiddelen dwangmiddelen.

Alleen bitgebruik, de houding veranderen: Er wordt te veel mee gerommeld. Paarden die vastzitten in de bovenlijnen. Paarden maken met de voorkant een knikje en dan zitten geestelijkheid niet door het lichaam en de houding is gefixeerd.

Het kalm worden van paarden: En dan voel je al in je handen dat hij kalmeert.

Blij paard tijdens het rijden door de goede aanleuning: Paarden worden pas echt blij tijdens het rijden als de aanleuning goed is. Als een paard chagrijnig rondloopt, dan komt dat negen van tien keer door de aanleuning die verkeerd is.

Tongligging: Ja ja ja, want ik bedoel, kijk, en ik weet ook wel dat er hartstikke veel druk op mijn bit zit en sommige paarden gooien dan een tong over het bit in dus nou ja, dan meteen is losgooien en dan leggen we bij de meeste paarden de tong weer goed.

Spanning en culeron: En dan merk je dat ze juist ontspannen in plaats van dat ze stress krijgen, hè? Want ik bedoel. Kijk, als ik het tuig op leg, natuurlijk bij een jong paard waar je het tuig oplegt, dan zal er altijd iets van spanning ontstaan.

		Ervaring: Je blijft door ontwikkelen en je leert van je collega's. Uiterlijk van een niet happy athlete: Je moet niet alle signalen opblazen maar naar gehele situatie kijken hoe vaak een paard een gedraging laat zien.	Functie broek: Doel is paarden afremmen en belemmerd in de beweging van het paard. Hulpmiddelen die te strak zitten: Paard wordt zuur, bewegingen worden niet afgerond door druk op rug. Teugeldruk gaat omhoog, zweep en bijzet wordt afgedwongen. Op dit soort momenten mag de jury meer ingrijpen.
--	--	---	---

Bijlage 11.4. Coderingsschema interviews hond
 In tabel 50. Coderingsschema interviews hond, staat het coderingsschema van de hondentrainers die gebruikt is voor dit onderzoek.

	Hondeninstructeurs	KNPV
Opleiding en ervaring	Opleiding: In 2005 gevraagd door VDH (Duitse herdershonden vereniging) om deel te nemen aan de masterclass voor de kynologisch instructeur, was voor de trainer een droom die uitkwam. In de opleiding veel meer diepgang over gedrag en trainingsmethodes over honden. Geslaagd voor kynologisch instructeur en is stagebegeleider. Ik ben ook lid van de CKI Commissie kynologisch instructeur van de Raad van Beheer. Dat doe ik ook bij, ik doe de nodige dingen aan de accreditaties en dan beoordelen van allerlei nascholing dat soort zaken. Zelf universitaire opleiding ethologie Heeft verschillende opleidingen gevolgd, opleiding bij O&O, DogVision, verschillende cursussen, kynologisch instructeur opleiding bij O&O en KynoTrain en verder heeft ze ook basisinstructies en cursussen bij KynoTrain gevolgd. Opleiding gedaan Ofelia (nu TopDog), opleiding voor gehoorzaamheid, instructeur en opleiding tot keurmeester en traditioneel schapenhoeden. Eigen opleiding vanuit Dierenbescherming: Leiden trainers op binnen de Dierenbescherming, de hondentrainers blijven werkzaam voor de Dierenbescherming. Nadruk ligt op de praktijk, 50% praktijklessen en 50% theorielessen. Lessen met asielhonden en de mensen hebben	Opleiding: BKD van de KNPV. BKD en MCC van de KNPV en opgeleid tot kynologisch instructeur. BKD en MCC van de KNPV. Opleiding tot keurmeester voor slagers, slagers vakdiploma, paardenslagersdiploma, vakleraar diploma, kynologisch instructeur bij Tinley gedaan en de BKD en MCC van de KNPV. Ik ben gecertificeerd. Ik heb diploma gehaald. BKD en CCM van de KNPV. Ik heb ABA, ABA plus kynologisch instructeur en de BKD van de KNPV. 1996 heb ik de opleiding gedragskeurmeester van Raad van Beheer behaald, ik ben opgeleid door Matthijs Schilder van Universiteit Utrecht en Doreen Planta. Ik heb gewerkt met Sascha Gaus, ik ben gecertificeerd pakwerker van de KNPV, ik ben algemeen keurmeester KNPV, ik ben gedragskeurmeester van de Raad van Beheer, ik ben gedragskeurmeester bij NVWA, de Nederlandse Vereniging voor Belgische herders sinds 12 jaar.

geen vooropleiding nodig, we herhalen de stof als het nodig is of geven trainers de uitdaging door moeilijkere honden aan te bieden. Theorie is belangrijk zodat je de praktijk beter kan beheersen. Altijd training met acht honden met verschillende zorgvragen of gedragsvragen. Altijd bezig met evalueren, aanpassen en verder ontwikkelen van de opleiding. De opleiding bestaat nu 20 jaar.

Ervaringen:

Begonnen op de leeftijd van negentien jaar, heeft nu 52 jaar ervaring. Begonnen zonder ervaring en ging naar de plaatselijk club. Uit interesse is de trainer zich verder gaan verdiepen in het trainen van honden. Vervolgens IPG gaan doen en is vanaf 30^e jaar ook instructeur voor IPG, heeft twaalf honden afgericht tot IPG-niveau 3, aantal honden afgericht tot speurhond en heeft 140 wedstrijden gelopen. En ik ben secretaris van de Commissie werkhonden al vanaf 2010. En geef daarmee begeleiden aan kynologisch instructeurs, de contactpersoon met de CKI, maar ook alle keurmeesters. Traint nog steeds bij een vereniging, zet zich nog steeds in voor de hondensport. Ik ben ook vanuit de Raad van Beheer gevraagd om gedelegeerde voor de FCI te worden in voor de werkende hond. Is nu actief bezig met update van het IPG-programma voor 2025.

Is etholoog/gedragsbioloog Universiteit Utrecht en ik werk binnen de Dierenbescherming. Hond is mijn specialisme, gedrag en training, dat ligt bij mij op het bordje en begeleid nu zeven hondenscholen. Zorg voor de opleiding van de trainers binnen de Dierenbescherming. Alweer dertig jaar actief.

Werkt als paraveterinair bij een kleine huisdierpraktijk, dat doet ze al ruim 30 jaar. Geeft les bij een verenging, heeft lesgegeven in behendigheid en jachthonden. Heeft ook jachthonden getraind en wedstrijden gedaan. Ze is flyball instructeur, sinds dertien jaar geeft ze training voor schapenhoeden en heeft een werkgroep opgezet voor het schapenhoeden met herders. Geeft lessen in diervriendelijk trainen. Organiseert trials in het schapenhoeden met Hollandse herders en is actief in de Hollandse herder vereniging. Is keurmeester van Hollandse herder vereniging met opleiding. Heeft ervaring met schapen, heeft zelf schapen gehouden voor het drijven. Nu gestopt met gehoorzaamheid, behendigheid en jachttraining en focus op het traditioneel hoeden. Ik doe nu geen basisgehoorzaamheid trainingen meer, want ik ben en paraveterinair en ik. Ik geef ja, dat doe ik ook nog 2,5 dag in de week en af en toe een weekenddienst, daarnaast geef ik 2,5 dag les bij de schapen, dus mijn weekje is meer dan gevuld.

Ervaring:

Begonnen in het fokken van paarden, zadelmak maken, trainen en (Nederlands) kampioenschappen gereden. Toen op zichzelf gegaan en begonnen met de honden (22 jaar geleden), 22 jaar geleden aangemeld bij een KNPV-clubje en toen ook beveiligingshonden gedaan, ik was ook beveiligers met hond. Vervolgens lastige honden gaan trainen. Vervolgens begonnen bij de politie om speurhonden op te leiden en dat doe ik nu 1,5 jaar.

Lid van de KNPV sinds 1995, ik ben pakwerker geweest voor 25 jaar, ik ben commissaris, afdelingsbestuurder en voorzitter van de KNPV geweest. Momenteel ben ik keurmeester geworden want ik word te oud voor pakwerker en ben secretaris van de KNPV. Ik heb zes honden afgericht voor de politie. Ik heb drie keer als trainer op de Nederlandse kampioenschappen gestaan en één keer als helper.

Ik ben begonnen in 1980. Heb getraind met Duitse herders, Rottweilers en Mechelaren. Ik ben al snel gevraagd om bij de KNPV te komen trainen, dus ik heb jarenlang zaterdag gehoorzaamheid en zondag KNPV getraind. Ook met honden van andere getraind. Tussen 1987 en 1996 ben ik tijdelijk gestopt omdat ik in dienst ging. Vanaf 1996 thuis gaan trainen en vanaf 2012 weer actief gaan trainen met de KNPV. Zelf meerdere honden afgetraind en een keer een nestje gefokt. Heb nu vijf honden die ik allemaal heb getraind en daarvoor heb ik er nog een hand vol getraind.

Vanaf kinds af aan al geïnteresseerd in honden en bezig met dieren. Vanaf dat ik op mezelf woonde heb ik paarden gehad, fanatiek gereden en mijn kinderen later ook, heb een aantal veulentjes gefokt. En sinds dat ik op mezelf woonde ook begonnen met honden africhten en dat ben ik altijd blijven doen. In 2007 gestart bij de politie Amsterdam als instructeur speurhonden (jaar of 12 gedaan), was toen in de 50, nu ben ik vier jaar met pensioen en heb ik een bedrijfje met een collega en richten we werkhonden af. Ook meegelopen met de SWI, Sweden Workingdogs instituut. En daarnaast ben ik al heel lang bij de KNPV en geef de BKD-cursussen.

Ik ben meteen begonnen bij de KNPV en ben een van de grondleggers van de BKD-cursus. Ik ben betrokken geweest bij de politie en trainde daar speurhonden. Ik werk veel mee aan onderzoeken van Universiteit Utrecht. Ik ben in 1977 begonnen, ik heb 20 jaar bij de politie gewerkt als trainer en ben tot 1997 dit blijven doen,

		daarna ben ik instructeur geworden, ben ik overgestapt naar de Landelijke Eenheid, nog kort landelijk politiediensten gedaan en bij de Landelijke eenheid speurhonden gaan werken. Ik heb honden vooral honden afgericht op bloed en lichaamsgeuren. Vanaf 2003 ben ik mensen gaan begeleiden en opleiden van honden. Ik heb momenteel een onlinetrainingsschool en geef les en seminars over heel de wereld en ik heb trainingsboeken geschreven. Ik ben gestart met honden trainen in 1998 op diverse vlakken (IPG en gehoorzaamheid), heb vooral ervaring met Rottweilers en Mechelaren, volg regelmatig cursussen, ik heb allerlei bestuursfuncties bij allerlei clubs en verenigingen gehad en ik ben docent BKD. Ik heb cursussen gegeven bij de Duitse herder vereniging. Hondensport is mijn hobby, ik ben begonnen in 1985 en ik was toen nog maar vijftien jaar. Ik deed het zo goed met mijn hond dat ik mijn examens snel haalde en een clubrecords verbrak. Ik ben met mijn hond vervolgcursussen gaan doen, dit deed ik binnen een jaar terwijl je normaal drie jaar over doet en toen heeft de hoofdinstructeur mij bevraagd om als instructeur training te komen geven. Vervolgens heb ik een periode vijf dagen lesgegeven en daarnaast nog twee dagen getraind met mijn eigen hond. In 1992 ben ik in contact gekomen met de KNPV, in 1993 heb ik mijn eerste hond gekocht om met de KNPV te gaan trainen, ik heb nu 96 certificaten behaald, getraind bij verschillende KNPV-clubs en heb ik zeventien honden getraind. In 1995 ben ik ook nog begonnen met IPO. Ik ben gekwalificeerd voor de wereldkampioenschappen van de IPO 2012, ik ben derde geworden, ik heb op de Nederlandse kampioenschappen van de KNPV en ik de gehoorzaamheid gestaan. Verder heb ik mensen geholpen met mondial ring, IPO en KNPV. Ik heb ook getraind met KNGF voor twee weken om meer informatie op te doen.
Specialiteit	IPG en gehoorzaamheid. Gedrag en training van honden, vooral werken met honden die gedragsproblematiek vertonen, werken met herplaatsers, werkt met trainers, dierenverzorgers en met nieuwe hondeneigenaren. Mijn specialisatie is dat ik schapenhoeden-training geef in traditionele stijl en daarbij heb ik kennis over honden en schapen. Verder heb ik veel ervaring in verschillende disciplines. Ik ben heel erg voor het welzijn van de hond en het welzijn van de schapen.	Pakwerker, ik heb kennis over het gedrag, trainingsmethode, kan gedragingen goed ombuigen en heb kennis over het totaal plaatje tijdens het trainen. Het trainen van politiehonden op natuurlijke basis met correctie op een natuurlijke manier en een hond als partner zien i.p.v. familielid. Trainen met KNPV en werken met verschillende hondenrassen. Ik heb kennis over verschillende rassen.

		KNPV-honden tot politie speurhonden opleiden, BKD-cursussen geven, training geven met hoofdzakelijk alleen maar beloningen en alleen correcties als het echt niet anders kan. Ik ben niet bang om correcties te geven. Gespecialiseerd in politiehonden met name speurhonden voor menselijke geur en zedehonden. Vooral kennis over jonge honden. En ja, waar ik heilig in geloof is gewoon jong geleerd, oud gedaan. Kennis in leerprincipes, het gebruiken van leerfasen, positieve bekrachtigen in combinatie met correcties. Rassenkennis, maar bij iedere ras consequent blijven, alleen niet iedere ras leert even snel, honden hebben herhaling nodig. Hond voor de KNPV hoeft niet anders behandeld te worden als een hond in de gehoorzaamheid. Ik train met passie, ik ben handig met honden, blijven kijken naar je hond en goed kijken wat de hond van jou nodig heeft. Ik denk vanuit de hond en niet vanuit mezelf en denken dat redt hij wel.
Wat is de definitie van hulp- en trainingsmiddelen	Alles wat je nodig hebt om iets aan te leren. In principe is alles een hulp- en trainingsmiddel tenzij het zorgt voor pijn. Ja, ik weet niet of dit voldoende antwoord is, weet je alles wat op pijn gebaseerd is, doen we pijn wat gebaseerd is. Wat als uitgangspunt een correctie heeft, dat gebruiken we niet. Alles wat je gebruikt tijdens het trainen. Kan als voor- en nadelen gezien worden. Hulp- en trainingsmiddelen moeten aanwijzingen geven om de hond te helpen te begrijpen. Elk hulp en trainingsmiddel kan werken zolang hij maar goed gebruikt wordt anders kan men al snel schade aan de hond geven. Daarom vind ik dat kennis en begeleiding belangrijk is.	Het is een middel om je doel te bereiken wat je voor ogen hebt, het gewenste gedrag te leren. De dingen die je nodig hebt om dat gedrag uiteindelijk te laten vertonen. Middelen die gecertificeerd zijn om te gebruiken, kennis van de leerprincipes en het zien van stresssignalen wat heel belangrijk is. De middelen mogen geen stress hebben of in elkaar duiken bij gebruik of verkeerd gedrag vertoont. Ja dat is eigenlijk alles wat je gebruikt tijdens de training, dat kan de locatie zijn, bepaalde halsbanden meer ook speeltjes. Middelen die eigenlijk behulpzaam zijn bij het opleiden en trainen van een hond. Is voor mij een hulp- en trainingsmiddel de bal de het voer in de aanlegfase. Tijdens de aanleefase, dus dat licht echt aan de leeftijd van de hond. Alles wat je nodig hebt voor een geslaagde training, dit kan ook hulp zijn van een andere trainer.
Gebruikte hulp- en trainingsmiddelen door de trainer	- Blok - Clicker - gentle leader	- Kong - Bal - Clicker

- Klikwoord
- Herdersstaf
- Voer
- Speeltje
- Training discs
- Halti
- E-collar (trilfunctie)
- Hoofdhals
- Time-out in de aanhanger
- Dummy
- Bijtstuk
- Bijtrol
- Draaibalk
- Magneetbal
- Gedragstherapie
- Blikje met knikkers
- Bal op de rug van de hond
- Tennisbal
- Halsbanden
- Begraven van balletje of andere voorwerpen
- (rug)speurtuig
- Lange lijnen
- Anti-trektuig de Master
- Activiteiten doen met de hond
- Muilkorf
- Halsketting
- Bötchertuig
- Targetstick
- Kruk
- Dubbel aangelijnd
- Karabijnhaak
- Operante conditionering
- Halter
- Clickerbal
- Stemgebruik
- Lichaamshouding
- Balldropper

- Bier of een voorwerp in de hand
- Voer
- Lijn
- Rollijn
- Helper
- Vroeger de teletac
- Puppyvoer
- Slipkoord
- Lange lijn
- Riem
- Een stokje
- Een paardenzweep
- Bijtmouw
- Bijtpak
- Bijtrol
- Bijtkussen
- Stemgebruik
- Een tik
- Lijn
- Target
- Gebruik van emoties
- Teststok
- Plastic kappen
- Handschoen met bal
- Breaksticks
- Vroeger prikband
- Vroeger trilband
- Trilband
- Speurtuig
- Speeltuig
- Beschermende kleding voor de helper
- Klein tikje met een kettinkje
- Antiblaasband
- Fiets
- Hindernis helper
- Stemhulp
- Vlier stokken

	- Antiblaflband met trilling - Tik met een slofstok - Breaksticks - Nekvel pakken	- Slipketting - Spuitje met water - Ijsbreker met ijs - Botten - Lichaamshouding en gezichtsmimiek - Pauzes - Platte leren halsband - Knikkers - Kunststof kappen - Speeltje - Bench - Tuinslang - Een tik - Plantenspuit
Hulp- en trainingsmiddelen die de trainer niet wil gebruiken	- Losse ballen - Rug-speurtuig - Anti-trektuig - Flesje of blikjes met knikkers of steentjes - Slipketting - Citronella halsbanden - Training discs - Slipkoord - Op bepaalde momenten voertjes gebruiken - Prikband/slip-prikband - Werpketting - Schakelketting - Antiblaflbanden - Stroombanden - Hulpmiddelen met elektriciteit - Flexilijnen - Clicker zonder uitleg en begeleiding over het gebruik - Standaard tuig - U lead - Y-tuig - Halsbanden - Muilkorf gebruiken terwijl de hond nog opgewonden is - Pijn veroorzakende hulp- en trainingsmiddelen.	- Prikbanden - Verkeerde conditionering - Teletac op de verkeerde manier gebruiken (3x) - Soorten anti-trektuigen - Met de riem slaan - Fout gebruik van hulp- en trainingsmiddelen - Bullenpees - Halti - Stokjes/zweepen en dan slaan - Klappen/fysiek geweld - Hulp- en trainingsmiddelen die de hond forceert om iets te doen - Verkeerd gebruik van de bench - Tuigen - Lijnen en lange lijnen - Dwangmiddelen - Slipketting - Staalborstels op een hindernis - Aversieve middelen - Antiblaflband met trilling - Antiblaflband met citronella - Mensen zelf - Slipkoord - Fles met steentjes of knikkers

	- IJzeren muilkorf - Lange lijnen	- Lies-teletac - Anti-trektuig
Verboden middelen die men alsnog gebruikt tijdens wedstrijden/ handhaving van hulp- en trainingsmiddelen	Prikband: Dus maar dat, dat gebeurde wel en ik weet zeker dat het nog steeds gebeurt. E-collar: Nou ja, dan hebben we natuurlijk in het speuren, daar heb je allerlei methodieken die er zijn. Verenigingen die ook met het met de e-collar trainen in het speuren. Nou, daar ben ik altijd een geweldige tegenstander van geweest, want in speuren kun je gewoon die druk niet gebruiken, maar wij maken het wel erg ver altijd.	Handhaving: Verboden middelen worden alsnog gebruikt door ondeskundige, er moet gecontroleerd worden of de regel afschaffen, want de politie geeft een vrijbrief om het te gebruiken want ze controleren niet. IPG: bij de IPG zien we nog veel prikbanden en de teletac. Als het bij de KNPV wordt gezien dan word je verwijderd van de club en ben je niet meer welkom. Dat is bij IPG niet zo. Verboden middelen: Ja, maar ja, om te gebruiken, maar ik denk dat je gewoon alles nog kan kopen en stiekem thuis kan gebruiken. Gebruik van de teletac: En ik weet dat hij binnen de IGP nog steeds veel gebruikt wordt. Als KNPV hebben het verboden. Helaas zijn er beelden op tv geweest waar getraind is met teletac, wij zijn op zoek naar deze mensen want ze hebben gezegd dat ze van de KNPV zijn, maar wij hebben niet willen meewerken aan het programma en zeker niet met stroombanden.
Zorgen rond om welzijn bij trainers	Welzijnsproblemen tijdens IPG-wedstrijden: Jury die niet in grijpt. Training: Training met voertjes. Manier van trainen: Frustratie bij de hond en frustratie uiten naar de schapen. Hulp- en trainingsmiddelen: Blessures door tuigen. Anti-trekhalster: Irritaties aan de huid. Flexilijnen: Ongecontroleerd lopen. Lange lijnen: Struikelen en blessures. Targetstick: Verwondingen nadat de hond erin bijt. Halsbanden: Nekwervels en zenuwbanen beschadigd. Muilkorf: Stress en hitte. Anti-trektuig: Smetvlekken en druk op de schoft. Slipketting: Martin Graus syndroom. Bal als beloning gebruiken: Blessures. Gentle leader: Met verkeerd gebruik, hernia's. Halsbanden: Blessures en druk op slokdarm, nek en luchtpijp.	Halti: Beschadigingen aan de hond. Slipketting: Strottenhoofdbeschadiging. Teletac: Minder stress dan andere middelen geven. Prikband: Verwondingen nek. Slipkoord en slipketting: Verwondingen strottenhoofd. Halsbanden, breedband en Brabander of prikband: Nekproblemen. Anti-trektuig: Blessures aan schouders, rug, pezen en spieren. Bötchertuig: Snijdt in de liezen. Slipkoord: Bij de lies, snijdt en schuurt. Bench: Honden opsluiten in de bench. Verkeerd voedsel gebruik: Obesitas. Huishonden: Vaak overgewicht. Geen stroomband gebruik: Meer rukken aan de nek en niet vrij kunnen bewegen tijdens werk en trainingen. Verbod op de teletac: Vervangend middelen zijn erger. Verbod op de prikband: Vervangend middelen zijn erger.

	Omgeving: Stress door de omgeving. Verkeerd gebruik van hulp- en trainingsmiddelen	Training: Honden aan de paal binden tijdens de trainingen, honden komen te hoog in hun opwinding. Training: Honden in de hondentrailer, sommige honden worden hier juist onrustig van en andere vinden dit wel prettig. Training: Verkeerd opbouwen van trainingen en dan met name hoge drift en dingen afleren. Training: Correcties die verkeerd gebruikt worden. Training: Verkeerd gebruik van hulp- en trainingsmiddelen. Trainen: Verkeerde associatie met de kist. Trainen: Trainingen te lastig maken. Transport naar het buitenland: Honden zitten te lang opgesloten in ruimte zonder dat ze uitgelaten worden. Oververhitting Fysiek geweld: Trappen, verwondingen, kneuzingen en breuken. Het slaan en trappen van de hond door het verdwijnen hulp- en trainingsmiddelen. Invloed van sociale media: Bekende mensen die trainingsmethodes promoten die achteraf niet zo goed blijken te zijn voor de hond. Hondensport: Discipline IGP. Hulp- en trainingsmiddelen in de winkel: Online winkels verkopen verboden hulp- en trainingsmiddelen. Hulp- en welzijnsrisico: Elk hulp- en trainingsmiddel kan welzijnsschade geven. Gebrek aan kennis
Alternatieve hulp- en trainingsmiddelen	E-collar implantaat: Voor de prikband weet ik niks als alternatief. Maar voor de e-collar hebben ze e-collar implantaten onder de huid maar dit werkt hetzelfde als een e-collar. Mensen blijven dingen bedenken: Dus ja, maar verder heb ik nog niet, niet echt iets. Ja, weet je, ik weet dat er achterlijk zijn, maar dat die die waren vroeger al die	Verschil tussen nu en vroeger: KNPV controleert de hulp- en trainingsmiddelen dus je ziet minder nieuwe hulp- en trainingsmiddelen op het trainingsveld. Middelen met stroom i.p.v. teletac: Stroompakken, veedrijvers, balkjes met spijkertjes en schroeven met stroomdraden erin.

	goederen. Die zijn nu ook niet goed, de trainers die dus echt naar hardere middelen gaan grijpen, die gaan schoppen of die gaan met die komen met een stok vroeger bij de KNPV was de bullenpees heel geliefd. Andere middelen: Zwepen (niet om te slaan maar om dingen aan te wijzen), vuilniszakken aan een zweep en plastic zakje om kraakgeluid in te zetten. Vaste trainingsgroep: Nee, niet echt ik. Ik zit niet echt ook met. Nee, laat ik zo zeggen, ik zit niet echt in een groep, ook waar men bezig is met hulpmiddelen of wat dan ook dus en ik zie ook nog niet bij mij mensen komen met andere hulpmiddelen.	Bescherming: Antibijtappen of kunststof kappen, deze zien we nog veel en staat de KNPV toe. Antiblaftanden: Je hebt tegenwoordig antiblaftanden met geurtjes en trillingen. Vervangende hulp- en trainingsmiddelen: Vaak erger en er is geen onderzoek naar het welzijn gedaan. Nog opzoek naar vervangende hulp- en trainingsmiddelen: Als dat vriendelijker is helemaal goed, perfect zelf. En als je mijn hond leest. Dan is het oude middel, beter dan het nieuwe. Slimmer trainen: Pakwerker even laten verdwijnen als een hond te wild is, wij gebruiken een soort van hokje wat lijkt op een dixi. Springhulp: Een stang met klepjes, als de hond er tegenaan komt dan hoort de hond geluid en krijgt hij geen beloning. Stokje of zweep: Een dun stokje waar mee gewezen kan worden of een tikje gegeven kan worden (2x) Duitse loopbeugel: Een trainer heeft een soort beugel ontwikkeld met spitse puntjes en als de hond voor je heen loopt, loopt hij tegen de prikkels aan en zodra de hond afremt in de juiste positie komt, beloon je hem.
Best practices van de trainer	Trainen: Niet te snel willen starten met trainen. Trainen: Nooit alleen trainen met verschillende niveaus. Trainen: Trainen naar hulpvraag. Trainen: Verschillende hulpvragen binnen een groepsles. Trainen: Zoveel mogelijk positief trainen. Trainen: Training zonder pijn. Trainen: Timing, binnen 1,5 seconde feedback geven. Trainen: Aanleren van hulp- en trainingsmiddelen. Trainen: Uitbouwen van gewenst gedrag. Trainen: Trainen met clicker Trainen: Met gentle leader. Trainen: Duidelijke kaders stellen voor de honden. Trainen: Eigenaren moeten leren om naar gedrag je te kijken.	Trainen: Correctie combineren met belonen, één correctie twee keer belonen. Trainen: Honden trainen met plezier voor trainer en hond. Trainen: Leren burger bijten, context leren. Trainen: Kies een startpunt. Trainen: Honden mogen fouten maken maar je moet ze helpen om weer het gewenste gedrag te vertonen. Trainen: Bijten, technisch leren bijten. Trainen: Honden met afwijkend gedrag moeten meer aandacht krijgen tijdens te training om stress te voorkomen. Trainen: Bij elkaar kijken en samen trainen. Trainen: Lichaamshouding gebruiken. Trainen: Bewust zijn van je beloningen. Trainen: De training opbouwen en ook in praktijksituaties trainen

Trainen: Hond moet het leuk vinden. Trainen: Werken met trainingsplannen. Trainen: Belonen. Trainen: Werken met een e-collar. Trainen: Training opbouwen. Trainen: Scherp/kritisch blijven tijdens trainingen. Hulp- en trainingsmiddelen gebruik: Hulp- en trainingsmiddelen juist gebruiken. Hulp- en trainingsmiddelen gebruik: Afbouwen van hulp- en trainingsmiddelen. Hulp- en trainingsmiddelen gebruik: Hulp- en trainingsmiddelen controleren. Observeren: Kijk naar de hond, wat past bij de hond en hoeveel stress ervaart hij. Observeren: Welke combinatie van methodes past bij de hond, per hond verschillend. Observeren: Kijk naar de hond, welk niveau past bij hem. Observeren: Kijk naar wat de hond als beloning ziet. Observeren: Kijk naar de gehele situatie. Observeren: Kijk naar type hond. Kennis: Kennis over verschillende hulpvragen. Kennis: Verschil tussen dwang en plicht. Gedrag: Sociale test afnemen.	Blijf het zien als een spel. Trainen: Honden in de trailer of kennel als zij moeten wachten tijdens trainingen. Trainen: Trainen met stappenplan, belonen maar soms ook corrigeren. Trainen: Trainen in vrijheid, honden moeten los kunnen. Trainen: Uitleggen wat je van de hond wil. Trainen: Training is een denksport, ga nadenken wat voor jouw hond het beste werkt. Trainen: Sporen aanleggen, maak het niet te moeilijk maar zorg wel voor uitdaging. Trainen: Lage driften, drive, timing en prikkelbare omgevingen. Trainen: Eerst leren stil te zijn. Om de hond stil te laten zijn voordat hij leert te bijten. Trainen: Vroeg beginnen met los aanleren. Trainen: Afzeker van oefeningen. Trainen: Positief corrigeren nooit. Trainen: Technieken van trainingen blijven evalueren en aanpassen. Trainen: Leren op de kist met stappenplan. Trainen: Gebruik maken van emoties van de mens en het please gedrag van de hond. Trainen: Protocol voor schijn bijten/stellen. Trainen: Leerfases met trilband. Trainen: Protocol leren op een kistjes blaffen. Trainen: Sporen trainen op verschillende ondergronden en leeftijd van het spoor. Trainen: Protocol bewaken voorwerp. Trainen: Aanleren in lagere drift. Trainen: Blijven belonen. Trainen: Correcties vooraf aanleren. Trainen: Hond de tijd geven. Trainen: Vaste routines. Trainen: Gebruik maken van stresssignalen in de training. Trainen: Extinctiebeurs level verhogen tijdens het trainen zodat wenst gedrag minder snel uitsterft. Trainen: Als een hond niet wil, niet forceren, maar verkoop de hond en ga voor een nieuwe. Trainen: Jachtgedrag gebruiken. Trainen: Twee positieve bekrachtigingen tegelijk geven. Trainen: Trainingslocaties en soorten trainingen afwisselen. Trainen: Nadenken als er iets fout gaat.
---	--

		Trainen: Als er iets fout gaat tijdens de training, kijk hoe je het beste kan oplossen en kijk ook naar jezelf. Trainen: Consequent zijn. Trainen: Correctie moet een hond leren. Trainen: Belonen maar ook corrigeren. Trainen: Time out met correctie. Trainen: Bekrachtig de werklust van de hond. Trainen: Samenwerken als een team. Hulp- en trainingsmiddelen: Kiezen aan de hand van de hond. Instellen van de teletac: Altijd op jezelf uittesten voordat je het op de hond gebruikt. Teletac: Teletac is het ultieme middel omdat wij op afstand werken. Teletac: E-collar of Teletac moet je aan de hond aanleren. Trainingsmethodes: Nooit free shapen gebruiken. Karakter hond: Kijk vooraf welk ras voor geschikt is voor het type training wat je wil gaan doen. Driften testen voor aankoop, vooraf kijken welke hond past bij het werk van de KNPV. Observeren: Training aanpassen aan de hond. Observeren: Kijk naar wat voor jouw hond een beloning is. Observeren: Kijken naar de hond. Observeren: Herken de gedragingen die voor jouw hond specifiek zijn. Observeren: Kijken naar het totaal plaatje. Observeren: Houd de omgeving in de gaten, omgeving heeft invloed op training. Observeren: Kijk naar je hond tijdens het trainen. Observeren: Kijk naar het verwachtingspatroon van de hond. Observeren: Niet iedere trainingsmethode werkt voor iedere hond. Observeren: Honden worden vrolijk van hun trainer. Kennis: Elke hond is anders. Kennis: Kennis over leermethodes. Kennis: Trainingsfases. Kennis: Er zijn meerdere best practices.
--	--	---

		Kennis: Schijf van vijf qua trainen. Opleiding: BKD-cursus voor ieder lid van de KNPV. Energielevel: Bewegen, energie kwijt kunnen. Blaffen: Wat voor type hond wordt het, wat wordt zijn functie. Jonge honden trainen: Belangrijk voor pups, uitdaging in combinatie met rust.
Eventuele wetveranderingen/huidige wetgeving	Happy athlete: Er wordt gekeken naar wat de hond uitstraalt, is de hond blij dat hij mag trainen of op wedstrijd is. Omslag van training: Sinds 2005 is er een omslag rond om training, veel meer kennis en goed welzijn. Verbod op prikband: Dat wat we niet meer doen, maar wat we in het verleden wel deden, was bij de prikband. Even een tikkie en dat is ook helemaal niet zo erg voor de hond eigenlijk. Hij ervaart het helemaal niet als erg. Maar ja, ook dat is dus verboden, mag niet meer. Verbod e-collar Verbod open schakelketting: Mag juist niet, we hebben dan een in ons programma, staat dan een open schakelketting hè? De welzijnsschade zou dus zodanig zijn dat het kabinet deze heeft verboden. Verplicht halsband om bij IGP: Bij de IPG is het verplicht om een halsband te dragen vanwege verzekeringstechnische zaken mocht een hond iemand willen bijten.	Verbod e-collar Verbod prikband
Mening van wetsveranderingen	Verbod e-collar: We hadden een optie met een opleiding voor het gebruik van een e-collar. Dit is jammer genoeg afgeschoten omdat het niet te handhaven is. Ik vond het een goed een middel. Verplichting op de controle van happy athlete: Ik vind het goed dat we kijken naar het gedrag en welzijn van de hond. Het totaalplaatje moet punten opleveren en niet alleen hoe een hond iets doet. Liever minder perfect en een blijde hond dan andersom.	Verbod e-collar: Werkt snel, jammer dat het verboden is, de timing en de afstand is perfect en de hond kan ervoor vluchten. Bij de bespreking voor de teletac waren de trainers die vast met die dingen werken niet uitgenodigd. Het was een goed middel zolang je er kennis van hebt en geen misbruik ervan maakt. Ik ben voorstander dat hij terugkomt met een certificaat, zodra je het misbruikt verlies je het certificaat en mag je hem niet meer gebruiken. (6x)

Algemene verbod: En het punt is als je tegen Nederlanders zegt, dat is niet mag, dan gaan ze het juist doen, dat weten we dus.

Wil een flexilijnverbod: De Dierenbescherming twijfelt of dit hulp- en trainingsmiddel wel goed te gebruiken is. Momenteel maakt de Dierenbescherming hondeneigenaren tijdens de trainingen bewust van de voor- en nadelen.

Verbod e-collar: Door dit verbod zal over een aantal jaar alle politiehonden vast aan een lijn moeten. Bij speuren moeten de honden los kunnen werken en heb je gewoon een teletac nodig.

Verbod teletac en prikband: Alleen verbod voor mensen die geen kennis hebben over trainen, daar ben ik voorstander voor.

Verbod prikband: En die mis ik dramatisch. Want wat is er aan de hand. Ik kon met die prikband een beet geven, heel makkelijk met een tikje met mijn vinger. En daar had ik gelijk, zeg maar een negatieve bekrachtiger erop en nu moet ik hem de lijn hoog op zijn nek zetten op zijn keel. (4x)

Wet dieren: Voor mij is de wet zeg maar ten aanzien van dieren hetzelfde als ik kijk naar de foto op Facebook die ik 100.000 keer gezien heb met die hond met die kale nek met al die gaten erin. Ja, dat vind ik verschrikkelijk, maar als je gewoon normaal gesproken, laat ik het zo zeggen. Ik heb nog nooit in mijn hele leven sinds 1985 een hond gezien die dat had van dat ding, dus ik weet niet eens of het in scène gezet is of gedaan is of etc. dus als ik daarnaar kijk, dan zie je dat er een bepaalde publieke opinie is.

Voorstander voor certificering: Sommige hulp- en trainingsmiddelen moet met een certificering komen zodat mensen ze goed gebruiken zoals een teletac of bepaalde tuigen.

Hulp- en trainingsmiddelen verbod: Ja en ik vind ook met de beslissingen die ze dan nemen, dan denk ik ja, dan gaan ze super kort door de bocht. Ga nou eens eerst een onderzoek doen voordat je een mening over vormt. Ook vanuit de politiek. Kijk en die excessen die er getoond worden ben ik het 100% mee eens, dat kan, daar hoef je niet gestudeerd voor te zijn, dat kan niet dat is makkelijk zat, maar hoe ziet het dan bij de rest eruit? Want misschien hebben we daar maar 1% van die mensen. Ja en dan ga je de regelgeving op zijn kop zetten, alleen maar voor een paar excessen. Ja, ik ben het er super mee eens dat die mensen keihard aangepakt worden, dat maar, ik denk dat ieder normaal denkend mens hier vrede mee heeft.

Signalen afgeven vanuit de politiek: We willen allemaal diervriendelijk trainen en soms moet de overheid een signaal afgeven. Maken mensen ergens misbruik van, dan moet het weggehaald worden. Maar met een normale riem kan je ook een

		hond mishandelen. Mensen moeten meer begeleiding krijgen in het gebruik van hulp- en trainingsmiddelen. Controle: Ik vind ook persoonlijk heel raar dat die instantie nou ja eigenlijk helemaal nergens op gecontroleerd worden. Ze fungeren eigenlijk een beetje zo in de duisternis, hè? Je hoort of ziet er nooit wat over. Ze geven daar een papiertje af aan zo'n beveiliging, maar hoe de hond getraind wordt waar de getraind wordt lijken ze niet te controleren. Verbod door onkunde: Onkunde, je zou eigenlijk eens een keer psychologische test erop moeten doen, hè? Een analyse van die personen maken. Want heel vaak komen dat soort gedragingen komen voort uit, nou ja, misbruik vroeger, minderwaardigheidscomplex, machtswellustelingen, daar komt het wel veel uit voort. Mensen moeten getest worden: Ja het rare is dat je in Nederland gewoon dit soort dingen mag doen hè? Je mag je hond trainen zonder dat er eigenlijk een ja een assessment heeft plaatsgevonden of jij wel geschikt bent om met een hond te trainen. Een verklaring om trend gedrag, verplicht om een hond te houden net zoals bij de KNPV. Het is raar dat je buiten KNPV-verband om gewoon met een hond mag trainen en hem nou ja, top mag maken. Het is dan officieel geen wapen, maar op het moment dat de politie meer in handen heeft, dan is het een wapen. Gevaarlijke type honden: Dus hoe zijn ze opgevoed? En daarom vind ik, je moet eerder kijken is iemand wel geschikt om een om een type hond te houden en op te voeden.
Kennis	Verschil tussen een huishond en een KNPV-hond: Deze honden hebben meer power en behoefte aan het werk. Het zijn geen huishonden, ze zijn speciaal gefokt voor dit werk en vinden het leuk. Die honden worden al gelukkig als de trainingsmiddelen tevoorschijn komen, die willen niet op schoot liggen heel de avond. Cursus: Bij de gewone cursus meerdere honden op hetzelfde niveau trainen, bij de IPG verschillende niveaus en leeftijden door elkaar ingedeeld in groepen om van elkaar te leren. Er is meer kennis over trainen bij de IPG dan bij de puppycursus.	Vooraf theorieles: Ja jammer, wat houdt het nou precies in? Leerprincipes moet je leren in theorie en praktijk. Kijken naar gedrag: Je moet zien welke emotie speelt tijdens het trainen. Dus een beloning moet een hond helemaal blij maken, het trainen moet hem blij maken en een straf moet geen chronische stress veroorzaken. Verschil tussen IGP en KNPV: IPG is meer hoe het speuren eruit ziet en dat het op een bepaald patroon gaat. De KNPV speurt functioneel, de hond moet inzetbaar zijn in de praktijk.

Aan gedrag zien wanneer er dwang plaatsvindt op het wedstrijdveld: Honden die met dwang getraind worden zullen minder zelfverzekerd zijn, tijdens wedstrijden zie je ze op slot slaan als ze iets moeilijks moeten doen omdat ze bang zijn dat de trainer daar iets van vindt en dan zakken ze.

Kennis van opleidingen: Zeven instituten zijn geaccrediteerd: Gaus Academie (Lelystad, Heteren en in de Betuwe), minimaal twaalf lesdagen, je moet stagelopen in een discipline waar niet in actief bent en verslagen schrijven over de leerprincipes.

Gedragsproblemen bij hoog-gemotiveerde honden: Honden die hoog gemotiveerd zijn in de IPG of het politiehondenwerk gaan wangedrag uiten als zij niet aan het werk gaan omdat ze zich vervelen.

Beter in lage drift iets aanleren dan in een hoge drift: Maar wat vroeger heel veel mensen deden. Die maken de hond gigantisch gek in de drift, die brengen hem in een heel hoge drift. Dan laten we het werk doen en dan verwachten dat hij in die hoge drift gaat luisteren. Dat gaat niet gebeuren.

Trainen met kennis: Trainers moeten kennis hebben vind ik, alleen trainen met iemand die kennis heeft, je moet weten wat voor type hond en ras je hebt, weten wat vrijheid en beloning is voor jouw hond. Je moet als eigenaar of begeleider van de hond altijd overleggen met je instructeur.

Verschil tussen puppycursus en IGP: Ja, absoluut, ja weet je. Soms komen mensen bij ons op de vereniging en dan zijn ze eerst bij je kynologenclub geweest en daar hebben ze zeg maar de puppycursus gedaan. Als ze bij de puppycursus echt zit hebben geleerd, dan gaan ze een meter van je afzitten. Ja, dat is prima, want het gaat zitten. Uiteindelijk is dat ook zo, want die heeft een commando zit en dan gaat hij zitten, nou bij ons is dat is dat niet toegestaan. Bij ons is de hond in de goede positie als hij recht naast je zit en met zijn hoofdje omhoog om oogcontact te maken. Dus dan hebben we meer moeite om eerst dat te trainen, we zijn dan zeker een week of zes bezig.

Agressie bij honden: Eerste voorval bij de IPG betekent diskwalificatie, vertoont hij nogmaals agressie dan mag je nooit meer meedoen met de IPG.

Reden van manier van speuren: De honden moeten uit zichzelf speuren en in de praktijk inzetbaar zijn door de politie. De hond mag zelf kiezen hoe ze het doen zolang ze maar speuren.

Door naar de hond te kijken zie je of hij het leuk vindt: Zie je ook aan zijn gedrag, je ziet die hond plezier hebben in het werk of ja of wat minder plezier hebben.

Zo trainen dat een hond inzetbaar is: Honden moeten ook oude sporen kunnen vinden en met verschillende omstandigheden kunnen werken.

Kennis over bloedlijnen: Nee, ja. Je hebt net als bij de paardenfokker zie je een beetje paardenfokkerij je hebt springpaarden, je hebt een dressuurpaarden. Dat is bij de honden ook. Je hebt speurhonden, je hebt surveillance honden, maar je hebt nogal één grote groep honden die het allebei hebben. Dus die voor allebei voldoende geschikt zijn en er zijn specialisten uiteraard, maar er wordt tegenwoordig ook behoorlijk gefokt. Ook in de honden voor het surveillance werk.

Focus leggen op de apporteedrift: Door de hoge apporteedrift kun je de hond diervriendelijker trainer.

Hulp- en trainingsmiddelen met kennis: Trainers moet kennis hebben over de middelen die ze gebruiken, hoe ze die moeten gebruiken, welke leerprincipe eraan verbonden zit en wat het met het dier doet.

Schaden repareren naar wedstrijden: Tijdens wedstrijden leren de honden te speuren zonder begeleider waardoor ze zo zelfstandig kunnen worden dat ze de begeleider vergeten, dit moet gerepareerd worden.

Ras kennis: Niet ieder ras is geschikt voor ieder werk en niet ieder ras geschikt voor ieder mens.

Kennis over speuren door de hond: Gebruiken van een lijn is een dwangmiddel als je gaat speuren. Fysiek zullen ze naast je blijven maar mentaal is hij niet met speuren bezig omdat hij niet zomaar naar een geur toe kan lopen.

Hond moet leren verschillende sporen te herkennen en oude sporen te vinden: Dit moet getraind worden, ze kunnen niet meteen oude sporen ruiken.

Totaal plaatje: Bij agressie en training moet je naar het totaal plaatje kijken, wat is de oorzaak, wat laat de hond zien, wat is er in de omgeving, wat doe jij als trainer, hoe is de eigenaar en wat heeft de hond allemaal meegemaakt.

Quick fix: Bestaat niet, trainen kost tijd. (2x)

Medische controles: Als een hond ineens agressie laat zien of hij gaat niet voorruit in zijn training of laat ongemak zien, laat je dier ook door dierenartsen controleren. Zo hebben we een hond gehad die niet wilde zitten omdat hij versleten heupen had wat van de buitenkant niks van te merken was. De hond wil wel luisteren maar de beweging lukte niet.

Keuze voor bepaalde lijnen: Per hond verschillend. Ik kan voorstellen als jij klaagt over dat je hond heel erg trekt aan de lijn en je laat hem uit aan de flexilijn, dan denk ik dat een leren lijn veel logischer is om mee te werken.

Ontspanning bij trainen: Nee, dat is, maar ja, dat is eigenlijk bij alle hulpmiddelen hè dat je er pas mee kan werken als een hond er ontspannen bij is hè? Dus de muilkorf ook, ja de muilkorf doen wij natuurlijk ook meewerken, maar ook dan pas als een hond zich daar comfortabel bij voelt.

Halster kiezen door naar de hond te kijken: Ja nee niet hoe ik het wil noemen. Wij zijn daar wel heel kritisch op, dus als je voor een hoofdhalster kiest, dan ga ik voor één op maat laten maken of welk hoofdhalster het lekkerst zit.

Verschil tussen drijven en hoeden, kijk wat bij jou hond past: Tinley leidt tegenwoordig trainers op voor schapenhoeden. Je moet kijken naar de hond welke discipline het beste past, dus drijven of hoeden.

Verschil tussen colliës en hoeders qua benadering van trainen: Sommige mensen vinden dat ze moeten omdenken tijdens het trainen als ze drijven zijn gewend en nu hoeden. Drijven, de hond brengt schap van a naar b door te sluipen, fixeren, observeren en dan voornamelijk achter de schapen. De hoeders beschermen, lopen en luisteren meer naar de trainer, daarbij mag de hond lopen waar hij wil, opzij, achter, voor de kudde, afhankelijk van waar die nodig is.

Hond wil werken voor een beloning: Als een hond voor een langere tijd geen beloning krijgt dan zal hij stoppen met het gedrag te tonen, het commando dooft uit. Altijd belonen.

Eten hoeft geen beloning te zijn: Ja kijk, en belonen is niet een stukje kaas geven. Hij moet blij worden. Dat is belangrijk, ik wil ander gedrag zien van beloning. Ja, voer is op papieren een beloning maar in de praktijk niet altijd.

Aandacht is ook al een beloning: Een hond wil gewaardeerd worden, erkenning is een beloning tenzij je hond niet van aandacht houdt.

Hond is een groepsdier en willen status: Honden willen graag laten zien dat ze alles voor je doen en wil ook laten zien dat hij erkend wordt door zijn trainer.

Kennis over leerprincipes: *Ja, die moet ook goed leren kijken en goed de leerprincipes weten, maar ook toe kunnen passen. Natuurlijk, dat zit ook nog wel verschil tussen. Ja precies ja.*

Bij de KNPV is het belangrijk dat de honden gesocialiseerd zijn: Sociale honden is van groot belang, de hond leert hier de context al tussen beschermen en begroeten. De politie wil ook sociale honden.

Jong geleerd, oud gedaan: Net als bij kinderen tot vier jaar is bij honden tot de eerste vier á vijf maanden zijn gewoon cruciaal voor de rest van het leven van de hond.

Hond die te hoge drift zit even uit de situatie halen: In plaats van meerdere malen straffen voor natuurlijk gedrag of gedrag die aangeleerd is door ons, is niet eerlijk. Door de situatie af te breken, kan de hond weer de aandacht bij de trainer leggen en het voorkomt frustratie bij de hond en trainer.

Blijven leren door nieuwe inzichten: Je ben nooit uitgeleerd.

Meest gemaakte fout bij trainers: Mensen veel te lang die hond veel te gek maken.

Pas naar kennis en een keer uit proberen merken trainers het verschil: Trainers moeten zich verdiepen in het drijven en in het hoeden en daarna kijken wat het beste werkt voor zijn of haar hond.

Trainen met druk: Ook iemand en die die traint met druk en dan proberen we wel eens daar ook mensen met ons mee te laten lopen die we kennen, en die zeggen van joh, maar het kan ook anders. Dat is triest, vind ik.

Kennis jachthonden: Had ik wel maar tegenwoordig weet ik het niet meer, want ik zit niet meer in die jachttraining. Dus nee.

Extra kennis voor in dierenartsenpraktijk: Door tijd te kort in dierenartsenpraktijken worden honden niet gezien voor gedragsproblemen bij de dierenartsen. Dierenartsen en gedragsdeskundige zouden meer samen moeten werken.

Spanningen op de lijn omdat eigenaren niet opletten: *Nee, dit is ongewild. Krijgen ze eigenlijk meer correcties dan en dan is het niet goed getimed, zeg maar.* Nee nee, nou inderdaad en dan.

Hondentaal kennen: Je moet kunnen communiceren met de hond. Door hondentaal te kennen kun je de hond beter trainen, communiceren, aflezen en het welzijn waarborgen.

Drift bij de Rottweiler: Doordat de Rottweiler op de lijst van gevaarlijke honden staat en een gedragstest moest hebben voordat je een Rottweiler zou mogen aanschaffen, zijn fokkers de Rottweilers gaan fokken die minder fel zijn en minder snel agressie vertonen.

Kennis maken met hulp- en trainingsmiddelen: *Ja precies, dus je zegt eigenlijk gewoon, er moet een goede introductie zijn. Een goede kennis zijn om zo'n middel te kunnen gebruiken.* Ja

Iedereen zou zich moeten verdiepen in het gedrag voordat je een hond aanschaft: En dat is wat van belang is en voor iemand die de hond heeft, als huisdier. Die eigenaren verdiepen zich überhaupt niet in gedrag en zien geen signalen. Dat is natuurlijk niet goed, dus niet doen he? Je ziet dat van tevoren al aankomen. En dat is een tekortkoming binnen de gemiddelde hondenbezitter.

Kennis over correcties: Mensen moeten leren wanneer ze moeten corrigeren, hoe ze dit moeten doen en wat voor impact de correctie heeft op de hond.

Klassieke conditionering: Honden trainen zichzelf ook met klassieke conditioneren, dus riem pakken, wij gaan wandelen.

Leerfases: Ja, we zijn natuurlijk. Ja, nou ja, de essentie is natuurlijk dat hè? Daar hebben wij het natuurlijk vorige keer al over gehad. Dat als je gaat kijken naar de fases hè? Van de aanlegfase, beheerfase, generalisatie in handhavingsfase, dan zie je dat in heel veel sporten, dat de laatste fase er niet is.

Gebruik van extinctie en positieve bekrachtiging: Beloning zo lang mogelijk uitstellen waardoor de extinctiegrens verhoogd wordt.

Honden kunnen tellen waardoor zij kunnen ontsnappen aan de teletac: Honden tellen bij het lossen, na drie tellen komt er een correctie en als ze dat weten dan lossen ze vaak na twee seconde.

		Doe wat de hond leuk vindt, soms is verkoop dan nodig: Honden moeten het trainen leuk vinden anders moet je stoppen met trainen en desnoods verkoop je de hond. Honden houden: Het is heel moeilijk en er zijn dus gewoon mensen die zeggen ik “stop er mee”, en dat is goed want niet iedereen is geschikt om deze type honden te trainen. Op tijd stoppen met trainen: Niet te lang doortrainen en als hij het commando na een aantal keer fout doen ineens goed doet belonen en stoppen. Want als hij het daarna weer verkeerd doet dan leert hij iets fout aan. Elk hulp- en trainingsmiddel levert schade op als je hem niet goed gebruikt: Alles is op verschillende manieren te gebruiken. Als een hulp- en trainingsmiddel verkeerd ingezet is dan levert dit schade op en dit gaat om ieder middel. Operante conditionering: Voor beloningen gaan honden harder werken en vinden ze het ook nog leuk. Type honden en reacties: Hoe gevoelig de hond is bepaald de reactie op een middel. Sommige honden zijn gevoeliger en reageren heftiger dan andere. Kijk dus altijd naar je hond. Kennis van collega’s uitwisselen: Want die man heeft een bom van kennis in zich. En helemaal op speurhonden gebied en hij is natuurlijk ook werkzaam geweest bij de politie en als die man gaat praten, dan val ik stil. En dan ja, daar kan ik gewoon van genieten. Echt bizar, ja. We kunnen echt van elkaar leren. Honden corrigeren elkaar, dus een mens kan een hond ook op een natuurlijk manier corrigeren: Honden bijten ook in elkaars nekvel om grenzen aan te geven, dit is mijn ogen niet anders dan een prikband. Hard maken van honden: Dus en ik denk dat met alle middelen zo is, als jij dat te vaak gebruikt dan raakt hij er gewend aan en kunnen de honden meer hebben. Ze kunnen net zoals mensen eelt ontwikkelen.
--	--	--

		Nadelen van het verbod van de stroomband: Zonder stroomband kunnen we niet alleen trainen en kunnen criminelen ook de hond met stem corrigeren omdat de hond niet meer alleen gecorrigeerd wordt door eigen trainer maar ook door een trainingsmaatje. Honden met gedragsproblemen trainingen: Kijk wat de hond nodig heeft, wat werkt en maak een trainingsschema. Verschil tussen Mechelse herder en de Rottweiler: Een Rottweiler denkt meer na en een Mechelaar wil alles voor je doen. Dus als je bij wijze van spreken een Rottweiler een klap geeft dan loopt hij weg en is hij klaar met je, een Mechelaar staat kwispelend naast je na dat hij een klap heeft gehad. Honden passen zich aan, aan je energie: Als jij druk doet dan worden de honden ook druk en als je rustig bent dan wordt een hond ook rustig. Je eigen energie is van groot belang bij het trainen. Tussen Mechelaren zit ook verschil: Niet iedere hond is hetzelfde ook al zijn van hetzelfde ras. Autokennel: In mijn mening geeft het rust aan mijn honden, ze hebben een speeltje, drinken en schaduw. Ze zijn veel rustiger waardoor ik beter met ze kan werken en ze weten dat ze bij de kennel een beloning krijgen. Effect van belonen op het gedrag van de hond: Je kan aan de hond meteen zien dat ze rustiger worden als ze een oefening doen en meteen beloond worden ook al is dat met braaf kloppen.
--	--	--

Bijlage 11.5. Enquêtevragen paard

Algemeen

1. Wat is uw leeftijd?

- <16
- 16-25
- 26-45
- 46-67
- >67
- Zeg ik liever niet

2. Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw
- Anders
- Zeg ik liever niet

3. Wat is uw hoogst genoten opleiding?

- Lagere school/basisschool
- LBO (LTS/LEAO/Huishoudschool)
- VMBO
- MAVO
- HAVO
- MBO (MTS/UTS/MEAO)
- VWO (Atheneum/Gymnasium)/HBS
- HBO (HTS/HEAO)
- WO (Bachelor)
- WO (Master)
- Promovendus/Postdoctoraal
- Zeg ik liever niet

4. Wat is uw hoofdtaak? *(slechts één antwoord mogelijk):*

- Trainer/opleider (van paarden)
- Instructie (aan ruiters/menners)
- Anders, nl

5. Wat zijn uw neventaken? *(meerdere antwoorden mogelijk):*

- Trainer/opleider (van paarden)
- Instructie (aan ruiters/menners)
- Hobbymatige ruiter/-menner
- Professionele ruiter/-menner
- Ondernemer
- Fokker
- Official

- Anders, nl

6. In welke discipline bent u hoofdzakelijk werkzaam? (*slechts één antwoord mogelijk*)

- (para)Dressuur
- Springen
- Eventing
- (para)Mennen
- Endurance
- Draf- en rensport
- Tuigpaardensport
- Voltige
- Western
- Horseball
- Polo
- ..
- ..
- Anders, nl ...

7. In welke discipline bent u daarnaast nog werkzaam? (*meerdere antwoorden mogelijk*):

- (para)Dressuur
- Springen
- Eventing
- (para)Mennen
- Endurance
- Draf- en rensport
- Tuigpaardensport
- Voltige
- Western
- Horseball
- Polo
- ..
- ..
- Anders, nl ...

Hulp- en trainingsmiddelen

Onder een hulp- of trainingsmiddel wordt in dit onderzoek verstaan: een 'middel' dat bewust wordt ingezet in de training/opleiding van een paard met als doel een bepaald gedrag te stimuleren of te doen afnemen. Het 'middel' wordt daarvoor aan of op het paard bevestigd en/of het wordt gehanteerd door de ruiter/menner/trainer.

1. Welke hulp- of trainingsmiddelen zet u in bij de training van paarden?

1. ...

2. ...

3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...

2. Met welk doel zet u elk van deze hulp- of trainingsmiddelen in (welk gedrag wordt daarmee gestimuleerd of afgeremd)? Als u het niet weet mag u 'weet ik niet' invullen.

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...

3. Op welke eventuele stresssignalen of signalen van ongemak let u bij het gebruik van een hulp- of trainingsmiddel? M.a.w. waaraan ziet u dat het ongemak veroorzaakt bij het paard?

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...

5. ...

4. Zijn er volgens u hulp- of trainingsmiddelen die, ongeacht hoe ze gebruikt worden, het welzijn van het paard kunnen aantasten?

- Ja, ga door naar vraag 5
- Nee, ga door naar de volgende sectie

5. Van welke hulp- of trainingsmiddelen die nu gebruikt worden (en toegestaan zijn) vindt u dat bij **verkeerd/incorrect** gebruik het risico op welzijnsaantasting bij het paard het grootst is? (bij 1 het hulp- of trainingsmiddel met het meeste risico op welzijnsaantasting).

1. ...

2. ...

3. ...

4. ...

5. ...

6. ...

7. ...

8. ...

9. ...

10. ...

6. Zijn er volgens u hulp- of trainingsmiddelen die nu gebruikt worden (en toegestaan zijn) die **altijd** een welzijnsaantasting vormen, ongeacht of ze correct of incorrect gebruikt worden? Zo ja, welke?

- Nee
- Ja, namelijk ... (bij 1 het hulp- of trainingsmiddel met het meeste risico op welzijnsaantasting)

1. ...

2. ...

3. ...

4. ...

5. ...

6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...

7. Kent u hulp- of trainingsmiddelen die (thuis) gebruikt worden en die niet zijn toegestaan op het wedstrijdterrein? Zo ja, welke zijn dat?

- Nee, die ken ik niet
- Ja, daar heb ik van gehoord, namelijk...

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...

Leerprincipes

Bij het trainen/opleiden van paarden worden nieuwe dingen aangeleerd. Hoe paarden leren is heel vergelijkbaar met hoe mensen leren. Er zijn ook verschillende manieren van leren en wat bij het ene paard goed werkt kan bij een ander paard juist minder goed werken. Omdat het belangrijk is om als trainer/opleider deze verschillen in beeld te hebben worden onderstaande vragen over leerprincipes gesteld.

1. Bent u bekend met onderstaande begrippen in relatie tot trainen/opleiden bij paarden: (keuze opties: nee, beetje, ja)

- Inprenting
- Socialisatie/socialiseren
- Habituatie/habitueren
- Sensitisatie/sensibiliseren
- Klassiek conditioneren
- Operant conditioneren
- Leren met positieve bekrachtiging
- Leren met negatieve bekrachtiging
- Leren met positieve correctie
- Leren met negatieve correctie

2. Maakt u in uw training van paarden gebruik van de genoemde leertheorieën of leerprincipes?

- Nee/niet dat dat ik mij er bewust van ben
- Ja, namelijk (*meerdere antwoorden mogelijk*):

- Inprenting
- Socialisatie/socialiseren
- Habituatie/habitueren
- Sensitisatie/sensibiliseren
- Klassiek conditioneren
- Operant conditioneren
- Leren met positieve bekrachtiging
- Leren met negatieve bekrachtiging
- Leren met positieve correctie
- Leren met negatieve correctie
- Anders, nl:

3. Wat is voor u een voorbeeld van leren (bij paarden) waarbij

- gedrag wordt **aangeleerd** wanneer het paard **iets fijns ervaart/krijgt**

.....

- gedrag wordt **aangeleerd** wanneer het paard **iets vervelends niet meer ervaart/krijgt**

.....

- gedrag wordt **afgeleerd** wanneer het paard **iets vervelends ervaart/krijgt**

.....

- gedrag wordt **afgeleerd** wanneer het paard **iets fijns moet missen/niet krijgt**

.....

4. Hieronder volgen voorbeelden waarbij het paard leert tijdens dagelijkse activiteiten. Per voorbeeld vragen wij u om aan te geven welke vorm van leren u denkt dat hier van toepassing is (A, B, C, D), of dat het een combinatie van verschillende vormen van leren is (E), of dat het een andere vorm van leren is (F). Als u het niet weet kunt u dat ook aangeven (G).

- gedrag wordt **aangeleerd** wanneer het paard **iets fijns ervaart/krijgt**

- gedrag wordt **aangeleerd** wanneer het paard **iets vervelends niet meer ervaart/krijgt**

- gedrag wordt **afgeleerd** wanneer het paard **iets vervelends ervaart/krijgt**

- gedrag wordt **afgeleerd** wanneer het paard **iets fijns moet missen/niet krijgt**

5. een combinatie van, nl
6. een andere vorm van leren, nl
7. ik heb geen idee/ik zou het niet weten

DEZE ONDERSTAANDE VOORBEELDEN DOOR ELKAAR HUSSELEN

1. Wanneer een paard net zo lang aan de deursluiting blijft friemelen totdat die los is.
2. Wanneer een paard net zo lang tegen je zak aan duwt totdat het een snoepje krijgt.
3. Wanneer een paard als je binnenkomt in zijn stal agressief op je afloopt en je vervolgens een stapje terug doet.
4. Wanneer een paard rondom voertijd lawaai maakt tegen de box wand en je het paard als een van de eerste voer geeft zodat hij rustig wordt.
5. Wanneer je druk met het linkerbeen geeft totdat het paard zijwaarts naar rechts gaat.
6. Wanneer je druk uitoefent op het bit totdat het paard stilstaat.
7. Wanneer je een halster om wilt doen en het paard zijn hoofd omhoog gooit waardoor je er niet bij kan.
8. Wanneer je een zetje tegen de schouder geeft om 'om' te gaan en hij gaat stapje opzij.
9. Wanneer je je stem verheft wanneer het paard niet stil blijft staan bij het opstijgen.
10. Wanneer je een zweep gebruikt wanneer een paard bikt.
11. Wanneer je sporen of zweep blijft gebruiken als een paard niet reageert op de hulpen.
12. Wanneer je het paard een tik op de neus geeft als hij opdringerig aan je jaszak snuffelt.
13. Wanneer je het paard isoleert van de andere paarden tijdens voertijd om te voorkomen dat hij lawaai maakt.
14. Wanneer het paard te veel contact heeft met het buurpaard de stalwand/tralies dicht maken.
15. Wanneer het paard te onrustig of heet is het paard tijdelijk geen water te geven.

16. Wanneer het paard lawaai maakt tijdens voertijd de voerbeurt uit te stellen.

Gedragssignalen

1. In hoeverre kunt u aan een paard zien hoe het zich voelt? (*slechts één antwoord mogelijk*):

- Helemaal niet > einde van deze sectie
- Een beetje
- Gemiddeld
- Redelijk goed
- Heel goed

2. Kunt u aan paarden zien of ze **angstig** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

3. Kunt u aan paarden zien of ze **gefrustreerd** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

4. Kunt u aan paarden zien of ze **verveeld** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

5. Kunt u aan paarden zien of ze **moe** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

6. Kunt u aan paarden zien of ze **tevreden** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

7. Kunt u aan paarden zien of ze **relaxed** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

8. Kunt u aan paarden zien of ze **vrolijk** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

9. Kunt u aan paarden zien of ze **opgewonden** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

Bijlage 11.6. Enquêtevragen hond

Algemeen

1. Wat is uw leeftijd?

- <16
- 16-25
- 26-45
- 46-67
- >67
- Zeg ik liever niet

2. Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw
- Anders
- Zeg ik liever niet

3. Wat is uw hoogst genoten opleiding?

- Lagere school/basisschool
- LBO (LTS/LEAO/Huishoudschool)
- VMBO
- MAVO
- HAVO
- MBO (MTS/UTS/MEAO)
- VWO (Atheneum/Gymnasium)/HBS
- HBO (HTS/HEAO)
- WO (Bachelor)
- WO (Master)
- Promovendus/Postdoctoraal
- Zeg ik liever niet

4. Heeft u (ook) een hondgerichte opleiding/cursus gevolgd? *(meerdere antwoorden mogelijk):*

- Nee
- Ja, namelijk ...
 1. Kynologisch instructeur
 2. Individueel instructeur
 3. Kynologisch gedragstherapeut
 4. Basiscursus KNPV Dresseur
 5. Master Class Coach
 6. Opleiding keurmeester
 7. Anders,

5. Wat is uw hoofdtaak binnen uw werkzaamheden; waar bent u de meeste tijd mee bezig? *(slechts één antwoord mogelijk):*

- Trainer/kynologisch instructeur (van honden)
- Opleider (van trainers/ kynologisch instructeurs/hondengeleiders)
- Gedragstherapeut
- Anders, nl

6. Hoe lang beoefent u deze hoofdtaak nu? *(slechts één antwoord mogelijk)*:

- Minder dan 2 jaar
- Tussen 2 en 5 jaar
- Tussen 5 en 10 jaar
- Meer dan 10 jaar

7. Wat zijn uw neventaken binnen uw werkzaamheden? *(meerdere antwoorden mogelijk)*:

- Trainer/kynologisch instructeur (van honden)
- Opleider (van trainers/ kynologisch instructeurs/ hondengeleiders)
- Actief in hondensport
- Ondernemer
- Fokker
- Keurmeester
- Anders, nl

8. In welke discipline bent u hoofdzakelijk werkzaam? *(slechts één antwoord mogelijk)*

- Basis gehoorzaamheid
- Show/ringtraining
- Werkhond IGP
- KNPV Dresseur
- Politiehondengeleider
- Obedience (FCI/Engels)
- Speuren
- Reddingshondenwerk
- Jachttraining
- Kuddehondenwerk
- Sledeshondensport
- Windhondenrensport
- Agility
- Canicross
- Dog Dance
- Dog Frisbee
- Flyball
- Rally O
- Treibball
- Waterwerk
- Gedragsproblemen
- Anders, nl ...

9. In welke discipline bent u daarnaast nog werkzaam? *(meerdere antwoorden mogelijk)*:

- Basis gehoorzaamheid
- Show/ringtraining

- Werkhond IGP
- KNPV Dresseur
- Politiehondengeleider
- Obedience (FCI/Engels)
- Speuren
- Reddingshondenwerk
- Jachttraining
- Kuddehondenwerk
- Sledehondensport
- Windhondenrensport
- Agility
- Canicross
- Dog Dance
- Dog Frisbee
- Flyball
- Rally O
- Treibball
- Waterwerk
- Gedragsproblemen
- Anders, nl ...

Hulp- en trainingsmiddelen

Onder een hulp- of trainingsmiddel wordt in dit onderzoek verstaan: een ‘middel’ dat bewust wordt ingezet in de training/opleiding van een hond met als doel een bepaald gedrag te stimuleren of te doen afnemen. Het ‘middel’ wordt daarvoor aan of op de hond bevestigd en/of het wordt gehanteerd door de hondenbegeleider/eigenaar/trainer.

1. Welke hulp- of trainingsmiddelen zet u in bij de training van honden?

1. ...

2. ...

3. ...

4. ...

5. ...

2. Met welk doel zet u elk van deze hulp- of trainingsmiddelen in (welk gedrag wordt daarmee gestimuleerd of afgeremd)? Als u het niet weet mag u ‘weet ik niet’ invullen.

1. ...

2. ...

3. ...

4. ...

5. ...

3. In hoeverre let u bij het gebruik van hulp- of trainingsmiddelen op het gedrag van de hond?

Schaal 1-10

4. Op welke eventuele stresssignalen of signalen van ongemak let u bij het gebruik van een hulp- of trainingsmiddel? M.a.w. waaraan ziet u dat het ongemak veroorzaakt bij de hond?

1. ...

2. ...

3. ...

4. ...

5. ...

5. Zijn er volgens u hulp- of trainingsmiddelen die bij een bepaalde vorm van gebruik het welzijn van **de** hond kunnen aantasten?

- Ja, ga door naar vraag 6
- Nee, ga door [naar vraag 9. aar de volgende sectie](#)

6. Van welke hulp- of trainingsmiddelen die toegestaan zijn en nu gebruikt worden (dit hoeven geen hulp- of trainingsmiddelen te zijn die u zelf gebruikt) vindt u dat bij **verkeerd/incorrect** gebruik het welzijn van de hond wordt aangetast? (**zet ze in volgorde:** bij 1 het hulp- of trainingsmiddel met grootste aantasting hondenwelzijn bij verkeerd/incorrect gebruik).

1. ...

2. ...

3. ...

4. ...

5. ...

7. Zijn er volgens u hulp- of trainingsmiddelen die nu gebruikt worden (en toegestaan zijn) die **altijd** een welzijnsaantasting vormen, ongeacht of ze correct of incorrect gebruikt worden?

Zo ja, welke?

- Nee

- Ja, namelijk ... (zet ze in volgorde: bij 1 het hulp- of trainingsmiddel met de grootste welzijnsaantasting)

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...

8. Kent u hulp- of trainingsmiddelen die (thuis) gebruikt worden en die niet zijn toegestaan tijdens een wedstrijd/keuring/werk? Zo ja, welke zijn dat?

- Nee, die ken ik niet
- Ja, daar heb ik van gehoord, namelijk...

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...

Leerprincipes

Bij het trainen/opleiden van paarden worden nieuwe dingen aangeleerd. Hoe honden leren is heel vergelijkbaar met hoe mensen leren. Er zijn ook verschillende manieren van leren en wat bij de ene hond goed werkt kan bij een andere hond juist minder goed werken. Hierna volgen een aantal vragen over leerprincipes.

9. Wat is voor u een voorbeeld van leren (bij honden) waarbij

1. gedrag wordt **aangeleerd** door iets te doen/geven dat door de hond als **fijn/prettig** wordt ervaren.
2. gedrag wordt **aangeleerd** door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door de hond als **vervelend/niet prettig** wordt ervaren.
3. gedrag wordt **afgeleerd** door iets te doen/geven dat door de hond als **vervelend/niet prettig** wordt ervaren.
4. gedrag wordt **afgeleerd** door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door de hond als **fijn/prettig** wordt ervaren.

10. Hieronder volgen voorbeelden waarbij de hond leert tijdens dagelijkse activiteiten. Per voorbeeld vragen wij u om aan te geven welke vorm van leren u denkt dat hier van toepassing is (A, B, C, D), of dat het een combinatie van verschillende vormen van leren is (E), of dat het een andere vorm van leren is (F). Als u het niet weet kunt u dat ook aangeven (G).

1. Gedrag wordt **aangeleerd** door iets te doen/geven dat door de hond als **fijn/prettig** wordt ervaren.
2. Gedrag wordt **aangeleerd** door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door de hond als **vervelend/niet prettig** wordt ervaren.
3. Gedrag wordt **afgeleerd** door iets te doen/geven dat door de hond als **vervelend/niet prettig** wordt ervaren.
4. Gedrag wordt **afgeleerd** door iets niet (meer) te doen/weg te nemen dat door de hond als **fijn/prettig** wordt ervaren.
5. een combinatie van, nl
6. een andere vorm van leren, nl
7. ik heb geen idee/ik zou het niet weten

DEZE ONDERSTAANDE VOORBEELDEN DOOR ELKAAR HUSSELEN

1. Wanneer je ziet dat een hond net zo lang aan de voerton blijft krabben en bijten totdat die open is.
2. Wanneer je merkt dat een hond net zo lang met zijn poot/neus tegen je aan duwt totdat de hond een snoepje krijgt.
3. Wanneer je bij het **leren van het** commando los het voorwerp wat de hond uit zijn bek laat vallen ruilt voor het favoriete speeltje van je hond.
4. Wanneer een hond rondom etenstijd met de voerbak gaat schuiven/ gooien en je vervolgens de hond brokken in de voerbak geeft zodat hij ophoudt met lawaai maken.
5. Wanneer de hond gromt en uitvalt bij het naderen van je hand richting de voerbak en je vervolgens de hand weghaalt.
6. Wanneer je bij het aanleren van het commando lig de lijn naar beneden trekt totdat de hond gaat liggen.
7. Wanneer de hond naar de postbode blaft als deze in zicht komt en de postbode ook weer vertrekt.

8. Wanneer je een Halti/gentle leader gebruikt en zolang de hond die omheeft trekt hij niet.
9. Wanneer je bij het aanleren van zit vanuit liggen bij de liggende hond met je voet richting de voorpoten schuift totdat de hond gaat zitten.
10. Wanneer je je stem verheft wanneer de hond op de bank springt (wat niet mag van jou).
11. Wanneer je een harde ruk aan de riem geeft op het moment dat de hond trekt.
12. Wanneer je als de hond blaft er een puf citronella uit zijn halsband komt.
13. Wanneer je de hond een tik op de neus geeft op het moment dat hij eten van tafel pakt.
14. Wanneer je de hond isoleert/ een time out in de bench geeft bij te opdringerig gedrag bij bezoek.
15. Wanneer je je omdraait als de hond als begroeting tegen je opspringt.
16. Wanneer je elke keer dat de hond trekt aan de lijn stil gaat staan, je zegt verder niks en geeft ook geen ruk aan de lijn.
17. Wanneer de hond bij loslopen buiten, na roepen en terugkomen, altijd direct aangeliend wordt.

11. Bent u bekend met onderstaande begrippen in relatie tot trainen/opleiden bij honden: (keuze opties: nee, beetje, ja)

- Inprenting
- Socialisatie/socialiseren
- Sociaal leren
- Habituatie/habitueren
- Sensitisatie/sensibiliseren
- Klassiek conditioneren
- Operant conditioneren
- Leren met positieve bekrachtiging
- Leren met negatieve bekrachtiging
- Leren met positieve correctie
- Leren met negatieve correctie

12. Maakt u in uw training van honden gebruik van de genoemde leertheorieën of leerprincipes?

- Nee/niet dat dat ik mij er bewust van ben
- Ja, namelijk (*meerdere antwoorden mogelijk*):
 - Inprenting
 - Socialisatie/socialiseren
 - Sociaal leren

- Habituatie/habitueren
- Sensitisatie/sensibiliseren
- Klassiek conditioneren
- Operant conditioneren
- Leren met positieve bekrachtiging
- Leren met negatieve bekrachtiging
- Leren met positieve correctie
- Leren met negatieve correctie
- Anders, nl:

Gedragssignalen

1. In hoeverre kunt u aan een hond zien hoe het zich voelt? (*slechts één antwoord mogelijk*):

- Helemaal niet > einde van deze sectie
- Een beetje
- Gemiddeld
- Redelijk goed
- Heel goed

Voorbeeld: Jouw hond komt een andere hond tegen en je ziet dat jouw hond wegkijkt en het hoofd wegdraait omdat hij zich onzeker voelt

2. Kunt u aan honden zien of ze **angstig** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

3. Kunt u aan honden zien of ze **gefrustreerd** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

4. Kunt u aan honden zien of ze **verveeld** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

5. Kunt u aan honden zien of ze **moe** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

6. Kunt u aan honden zien of ze **tevreden** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

7. Kunt u aan honden zien of ze **relaxed** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

8. Kunt u aan honden zien of ze **vrolijk** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

9. Kunt u aan honden zien of ze **opgewonden** zijn?

- Nee
- Ja, namelijk

- ...
- ...
- ...

Bijlage 12. Volledige resultaten deelvraag 2

Om de tweede deelvraag te kunnen beantwoorden heeft de onderzoeker gebruik gemaakt van interviews. Bij de interviews is de vraag: "Wat is volgens u de best practice?", gevraagd. Hier kwamen verschillende antwoorden uit. De resultaten zijn deze bijlage verdeeld in resultaten paard en resultaten hond.

Bijlage 12.1. Resultaten paard

De best practice kan per paardentrainer verschillen. Dit komt omdat de best practices zijn gebaseerd op de meningen van de trainers. Iedere trainer heeft een eigen mening en per discipline moet een paard andere vaardigheden leren. De trainer moet zijn training aanpassen aan het trainingsdoel van de ruiter, die in bepaalde discipline actief is. De resultaten van paard zijn opgedeeld in de eerdere genoemde drie disciplines.

De genoemde best practices bij de draf- en rensport

Tabel 51. De genoemde best practices bij draf- en rensport

Best practices
Matching paard en ruiter: "Match paarden en ruiters aan elkaar die een klik en respect voor elkaar hebben."
Elk hulp- en trainingsmiddel afstemmen op het paard: "Gebruik alleen hulp- en trainingsmiddelen die het paard nodig heeft en niet meer. Als een paard het hulp- en trainingsmiddel niet meer nodig heeft, stop dan met het gebruik van dat betreffende hulp- en trainingsmiddel. Bij ieder paard moet je uitzoeken welke hulp- en trainingsmiddelen wel helpen en welke niet."
Minimaal elke twee maanden in de mond kijken voor verwondingen: "Regelmatig controleren of er geen verwondingen in de mond aanwezig zijn, dit moet een routine worden voor ruiter en paard."
Trainen op ondergrond die voor het paard het lekkerst is: "Kijk op welk terrein je paard het beste loopt en blijf daarop trainen."
Selecteren: "Niet iedere harddraver kan harddraven."
Jong beginnen en rustig opbouwen: "Beginnen op de leeftijd van twee jaar en bouw de training rustig op. Door jong te beginnen wennen paarden sneller aan fysiek bezig zijn en het werken met mensen."
Regelmaat in trainen: "Maak gebruik van een vast trainingsschema en pas deze aan als het schema te zwaar of te licht is voor het paard."
Beginnen in stapmolen: "Eerst de stapmolen aanleren voordat je het paard leert op de baan te lopen."
Teugeldruk met druk op kont combineren om associatie aan te leren: "Gebruik je teugels samen met je zweep. Geef de eerste aanwijzing door aan een van de teugelkanten te trekken en druk de zweep op bil van de kant waar het paard naartoe moet."
Bij aanleren voor de kar, minimaal twee mensen betrokken: "Eén iemand moet sturen tijdens de training en één iemand moet de noodlijn vast hebben mocht het paard zich lostrekken."
Rustig opbouwen: "Geef het paard de tijd en de ruimte om te ontwikkelen. Verwacht niet dat je paard binnen een maand wedstrijden kan rijden."
Veel herhalen: "Alles wat je een paard aanleert moet je ook herhalen, zo weet je zeker dat het paard je begrepen heeft en leert het paard sneller omdat hij minder terugval krijgt."
Spelenderwijs: "Leer het racen aan op een spelenderwijs, zet jonge paarden buiten in de wei en dan gaan ze automatisch racen. Het racen zit in het bloed van een renpaard."
Geen pressie: "Geef juist geen druk op racepaarden. Ze geven zelf aan wanneer ze er klaar voor zijn en het racen moet leuk zijn voor de paarden."
Veel buiten: "Paarden horen op de wei te staan en niet binnen. Ze moeten hun energie en spanning los kunnen laten, de wei is ontspanning."

Paard moet het leuk blijven vinden: “Let tijdens de training en bij de koers op het paard, vooral richting de koers toe.”

Afwisselen koersen met bosritten en dressuur: “Naast snelheid moet het paard ook kracht en lichaamscontrole leren. Door dressuur leren de paarden meer controle over hun lichaam te krijgen. Bij bosritten train je het lichaam op conditie en spierkracht. Het is belangrijk dat een racepaard ervaring op doet en conditie, spierkracht en controle over zijn lichaam heeft.”

Meetrainen met ervaren paarden en kijken hoe conditie en kracht is dan een koers uitkiezen: “Laat een jong paard regelmatig met een ervaren paard meetrainen en kijk hoe het gaat. Als het jonge paard zich goed ontwikkeld en concurrentie begint te worden voor het ervaren paard, kies dan een geschikte wedstrijd uit.”

Goed naar het paard kijken: “Kijk naar gedrag, gezondheid en wat het paard nodig heeft en pas daar je trainingsschema op aan.”

Medische controles: “Controleer dagelijks de mondhoeken en benen van de paarden.”

Zweepgebruik: “Kijk naar het paard en gebruik de zweep alleen als aanwijzing of om een paard bij de les te houden. Zweepen zijn niet om een paard te straffen of te slaan.”

Zo min mogelijk hulpmiddelen gebruiken: “Less is more, alles wat ze niet nodig hebben zorgt voor extra gewicht waardoor het meer energie kost om te racen.”

In tabel 51. De genoemde best practices bij de draf- en rensport, staan de genoemde best practices onderwerpen met toelichting. Deze best practices zijn alleen benoemd door de trainers die actief zijn in de draf- en rensport.

De genoemde best practices bij de dressuur

Tabel 52. De genoemde best practices bij de dressuur

Best practices

Kennis over jonge paarden en het fokken daarvan: “Zorg dat je kennis hebt over jonge paarden voordat je begint met ze te rijden. Heb kennis over de bloedlijnen zodat je het karakter van je toekomstig veulen of paard kan inschatten.”

Train één doel per keer: “Op één doel focussen en niet meerdere dingen tegelijk willen trainen of fokken.”

Pas starten met trainen als het paard er klaar voor is: “Niet een paard dwingen om op wedstrijd te gaan, zeker niet bij jonge paarden met weinig ervaring. Paarden moeten leuke ervaringen op doen en sommige paarden leren trager dan andere.”

Karakter van het paard: “Karakter van het paard moet bij de discipline passen en anders niet meetrainen. Als je paard het niet leuk vindt om dressuur te rijden kun je hem beter wegdoen.”

Je moet je paard duidelijke aanwijzingen met de zweep geven: “Met de zweep druk zetten door rustig een tikje te geven en niet door te slaan.”

Niet haasten, neem de tijd voor het trainingen: “Geef het paard de tijd om te leren, te groeien en te ontwikkelen.”

Kennis over paarden en trainingen: “Zorg dat je kennis over de theorie en de praktijk van trainen hebt. Zorg daarnaast voor ervaringen en een goede opleiding.”

Kijk naar het paard: “Wat is zijn karakter, wat kan hij al en wat kan hij nog niet. Pas daar je training en je hulp- en trainingsmiddelen op aan.”

Duidelijk trainingsschema met genoeg rust: “Zorg dat er balans is tussen genoeg trainen en rust. Spieren moeten herstellen, hersenen moeten alles verwerken en soms kan een paard wangedrag vertonen door te weinig rust.”

Leer je paard goed kennen: “Zorg dat je een band krijgt met je paard en dat je elkaar kent.”

Training opbouwen en niet te snel: Bouw de training geleidelijk op en neem genoeg rust.

Geduld hebben tijdens trainingen: “Geef de paarden de tijd om na te denken over hetgeen wat er gevraagd wordt en wat ze doen.”

Houd contact met je klanten en wees duidelijk: “Vertel wat je doet, waarom je iets doet, hoe je het doet en wat jij van de ruiter verwacht.”
Longeren met jonge paarden i.p.v. veel rijden: “Minder belastend dan rijden.”
Ruiters selecteren per paard: “Kijk welk paard het beste bij welke ruiter past en andersom.”
Longeren, nooit los bij jonge paarden: “Paarden nooit los door de bak longeren i.v.m. veiligheid van handler en paard.”
Keuze van het bit: “Kijk welk bit het beste werkt voor jouw paard. Haal er desnoods een bitfitter bij, zij zijn gespecialiseerd in bidden en monden van paarden.”
Gezondheid monitoren: “Controleer dagelijks hoe het paard erbij staat en of hij verwondingen heeft.”
Hulp- en trainingsmiddelen kiezen door naar het paard te kijken: “Kijk welk hulp- en trainingsmiddel bij jouw paard nodig is.”
Rustig zadelmak maken en pas op wedstrijd gaan als het paard er klaar voor is: “Een paard moet een prettige ervaring op doen als iemand op het zadel zit. Vooral de eerste keer is stressvol voor een jong paard.”
Kies het juiste type paard: “Koop geen springpaard als je een dressuurpaard wil.”
Niet te vaak hulp- of trainingsmiddelen wisselen: “Geef het paard de tijd en ruimte om aan een hulp- of trainingsmiddel te wennen.”
Kritisch blijven kijken naar wat je doet: “Als er iets misgaat durf eerlijk naar jezelf te zijn waar de fout ligt. Evalueer regelmatig je trainingen en neem desnoods de trainingen op.”
Stang en trens: “Verplicht op internationale wedstrijden. Zorg dat je paard hieraan gewend is maar gebruik verder de stang en trens zo min mogelijk.”
Piaffe aanleren: “Bij de piaffe, het paard in slow motion laten lopen.”
Medische routine vanaf de geboorte: “Vanaf de geboorte routine medische check-ups door dierenarts en tandarts.”
Eerste keer op wedstrijd: “Wees duidelijk naar je paard, hij moet het gevoel hebben dat hij op je kan vertrouwen. Een paard krijgt veel indrukken bij een wedstrijd vooral bij zijn eerste wedstrijd.”
Elk paard is anders en dat moet trainer onthouden: “Niet iedere manier van trainen werkt voor een paard, niet ieder bit is goed, niet elk hulp- en trainingsmiddel werkt even goed bij een paard en niet elk paard vindt dezelfde dingen fijn.”
Als een jong paard niet goed loopt dan even rust geven: “Paar weken op de wei laten staan.”
Instelling: “Paard en ruiter moeten de juiste instelling hebben. Als één van beide het niet leuk vindt dan kan je beter stoppen.”

In tabel 52. De genoemde best practices bij de dressuur, staan de genoemde best practices onderwerpen met toelichting. Deze best practices zijn alleen benoemd door de trainers die actief zijn in de discipline dressuur.

De genoemde best practices bij de tuigers & mannen

Tabel 53. De genoemde best practices bij de tuigers & mannen

Best practices
Werken als een team met je paard: “Jij en je paard zijn samen een team en je moet voor elkaar in staan.”
Train de rijstijl van de ruiter: “Niet alleen het paard moet getraind worden maar de ruiter ook.”
Parcours aanpassen: “Het parcours moet niet te moeilijk zijn voor de paarden.”
Bitgebruik: “Niet te ruw en kijk naar het paard.”
Blessureprotocol: “Iedere stal en trainer moet een blessureprotocol hebben en daaraan houden.”
Duidelijk communiceren met het paard: “Geen tegenstrijdige signalen geven aan je paard.”
Straffen leren aan je paarden: “Leer je paard aan wat een straf is en hoe hij deze straf kan ontlopen.”

Wedstrijden trainen thuis: "Train met muziek, laat regelmatig grotere groepen mensen kijken naar de trainingen en neem je paard mee naar andere stallen."
Indeling van de span: "Kijk naar de karakters, ervaringen, kennis van de paarden en kijk welke sterker zijn dan de andere."
Zorg voor een optimaal africhting: "Zorg dat je paard luistert."
Zweepgebruik: "Tikken en niet slaan."
Gleuven gebruiken: "Zorg dat er niet een te krachtige inwerking op de kaak komt."
Training rustig opbouwen: "Regelmatig de grens opzoeken en weer rust nemen. Aan dingen laten wennen."
Remgebruik: "Remmen en niet gaan sleuren."
Rekening houden met verwondingen: "Geef een paard de tijd om te herstellen."
Paarden uitkiezen naar discipline: "Niet met een dressuur gaan menen of als tuiger gebruiken."
Mondcontroles op stal: "Altijd de mond voor en na de training controleren."
Instellen van oogkleppen: "Instellen per paard."
Rijstijl aanpassen per paard: "Paarden zijn verschillend en sommige paarden hebben meer aanwijzingen nodig dan andere."
Veiligheid eerst: "Als ruiter gaat je veiligheid voor zodat je de veiligheid van het paard kan waarborgen."
Gebruik van bidden en aanleuning: "Je moet in harmonie zijn."
Oogkleppen open: "Oogkleppen zoveel mogelijk open."
Tijd nemen voor de training: "Niet haasten, goede trainingen bedenken en het paard de tijd geven om te leren."
Antistroomgebruik: "Nooit gebruiken!"
Bit keuze per paard: "Kijk welk bit geschikt is voor jouw paard, niet iedere paardenmond is hetzelfde."
Hulp- en trainingsmiddelen weer weg trainen: "Als je een hulp- en trainingsmiddel niet meer nodig hebt, zorg dat het paard zo getraind wordt dat het hulp- en trainingsmiddel weer weg kan."
Training met lichaamstaal: "Communiceren met lichaamstaal."
Kennis over type paarden: "Zorg dat je vooraf weet wat voor paard bij je komt trainen en wat dit paard nodig heeft."
Aanleren van de Liverpoolstang: "Meest gebruikte bit tijdens wedstrijden. Zorg dat je paard gewend is aan het bit."
Schakelen in trainen: "Pas je training aan op het paard en zijn ruiter."
Stapsgewijs training: "Gebruik een stappenplan, trainingsprotocollen en plannings."
Demping in hoefijzers: "Goed laten lopen door demping in de hoefijzers."

In tabel 53. De genoemde best practices bij de tuigers & menen, staan de genoemde best practices onderwerpen met toelichting. Deze best practices zijn alleen benoemd door de trainers die actief zijn in het menen of het werken met tuigpaarden.

Bijlage 12.2. Resultaten hond

Net zoals bij de paardentrainers zitten er verschillen bij de hondentrainers. De honden die de KNPV trainen moeten andere dingen kunnen dan een huishond. Daarnaast is de drift bij een politiehond anders dan bij een huishond. Deze honden zijn over het algemeen feller van karakter en vinden werken voor mensen leuk. Omdat er verschillen zijn in de manier van trainen zijn de resultaten opgedeeld in algemene hondentrainers en de trainers van de KNPV.

De genoemde best practices bij de algemene hondentrainers

Tabel 54. De genoemde best practices bij de algemene hondentrainers

Best practices
Niet te snel willen starten met trainen: "Geef de pup tijd om pup te zijn."

Nooit alleen trainen met verschillende niveaus: “Deel de honden op niveaus en train ze in groepen. Gaat dat niet goed dan pas privé trainingen.”
Trainen naar hulpvraag: “Kijk naar de hulpvraag en reden van trainen, ga naar dat doel toewerken.”
Verschillende hulpvragen binnen een groepsles: “Zorg dat niet alle honden dezelfde hulpvraag hebben binnen groep. Zorg dat er een aantal aan de lijn trekken, er één met agressie naar honden en paar onzekere honden bijvoorbeeld. Honden en begeleiders kunnen van elkaar leren en zien dat iedere hond wel iets heeft wat hem of haar niet perfect maakt.”
Kijk naar de hond: “Wat past bij de hond en hoeveel stress ervaart hij.”
Kennis over verschillende hulpvragen: “Ga je niet alleen specialiseren op één soort hulpvraag, zorg dat je meerdere hulpvragen kan trainen. Zorg dat je kennis hebt over het trainen van honden.”
Zoveel mogelijk positief trainen: “Gebruik zoveel mogelijk beloningen en zo min mogelijk correcties.”
Welke combinatie van methodes past bij de hond: “Per hond verschillend.”
Training zonder pijn: “Zorg dat de hond geen pijn ervaart bij de correcties.”
Timing moet goed zijn: “Binnen 1,5 seconde feedback geven, dus binnen 1,5 seconde een correctie of beloning geven.”
Kijk naar de hond, welk niveau past bij hem: “Sommige honden leren sneller dan andere.”
Aanleren van hulp- en trainingsmiddelen: “Leer elk hulp- en trainingsmiddel die je gebruikt aan bij de hond.”
Uitbouwen van gewenst gedrag: “Als een hond gewenst gedrag vertoont beloon dit meteen en probeer het gewenste gedrag door te trainen zodat de hond het gedrag kent op commando en op de juiste timing.”
Kijk naar wat de hond als beloning ziet: “Iedere hond vindt iets anders leuk. Een beloning moet leuk en motiverend zijn.”
Trainings- en hulpmiddelen gebruik: “Hulp- en trainingsmiddelen juist gebruiken en niet op een andere manier gaan gebruiken.”
Trainen met clicker: “Met de juiste timing met clicker werken, simulaties nabootsen en oefenen.”
Training met gentle leader: “Werkt goed om bijtincidenten te voorkomen. Eigenaren moeten wel uitleg krijgen door ervaren trainer die regelmatig met dit hulp- en trainingsmiddel heeft gewerkt.”
Afbouwen van hulp- en trainingsmiddelen: “Als een hulp- en trainingsmiddel niet meer nodig is omdat de hond het gewenste gedrag vertoont begin dan met afbouwen van het gebruik van dit hulp- en trainingsmiddel.”
Kijk naar de gehele situatie: “Ja en je kijkt naar de hond, de handler, de trainer, de context en naar de eigenaar. En kijk naar wat kun jij doen bij deze combinatie. Gebruik alle kennis die je hebt.”
Verschil tussen dwang en plicht: “Weet het verschil en dwing je hond niet iets te doen waar hij zich niet prettig bij voelt.”
Duidelijke kaders stellen voor de honden: “Wees duidelijk en stel grenzen.”
Eigenaren moeten leren om naar gedrag te kijken: “Leer tijdens het trainen de eigenaar aan om naar zijn hond te kijken zodat hij of zij beter kan communiceren met de hond. Zo weten de eigenaren hoe hun hond zich voelt en wat ze moeten doen.”
Sociale test afnemen
Hond moet het leuk vinden: “Trainen moet ook leuk zijn voor de hond en niet alleen voor de eigenaar.”
Werken met trainingsplannen: “Zorg voor een duidelijk stappenplan.”
Belonen: “Zodra een hond gewenst gedrag laat zien belonen.”
Werken met een e-collar: “Is een goed middel als je het gebruikt waarvoor het bedoeld is.”
Kijk naar het type hond: “Kijk wat de hond kan, nodig heeft en welke trainingsmethode werkt.”
Training opbouwen: “Rustig opbouwen en niet te snel willen gaan.”
Scherp en kritisch blijven tijdens het trainen: “Altijd kritisch zijn op je werk.”

Hulp- en trainingsmiddelen controleren: “Controleer of de hulp- en trainingsmiddelen goed zijn afgesteld en niet te strak zitten.”

In tabel 54. De genoemde best practices bij de algemene hondentrainers, staan de genoemde best practices onderwerpen met toelichting. Deze best practices zijn alleen benoemd door de trainers die actief zijn als algemene hondentrainer.

De genoemde best practices bij de trainers van de KNPV

Tabel 55. De genoemde best practices bij de trainers van de KNPV

Best practices
Correctie combineren met belonen: “Eén correctie en daarna twee keer belonen. Na de correctie, belonen als de hond het juiste gedrag laat zien.”
Honden trainen met plezier voor trainer en hond: “Hond en trainer moeten het leuk vinden.”
Leren burger bijten: “De hond moet de context leren. Bijten kunnen ze al, ze moeten alleen leren om iemand te bijten in burgerkleding.”
Juiste type hond: “Kijk vooraf welk ras geschikt is voor het type training wat je wil gaan doen. Driften testen voor aankoop, vooraf kijken welke hond bij het werk van de KNPV past.”
Training aanpassen aan de hond: “Kijk naar je hond, wat vindt hij leuk, kijk wat hij kan en waar je extra aandacht aan moet besteden.”
Kies een startpunt: “Ga niet te veel dingen tegelijk doen.”
Kijk naar wat voor jouw hond een beloning is: “De hond moet een beloning als beloning zien en de trainer bepaald niet wat een hond als een beloning ziet. Het gedrag van de hond moet positief veranderen en hij moet duidelijk blij zijn.”
Honden moeten de kans krijgen om te leren: “Honden mogen fouten maken maar je moet ze helpen om weer het gewenste gedrag te laten vertonen.”
Bijten, technisch leren bijten: “Iedere hond kan bijten, maar je hond moet leren technisch bijten. Dus ze moeten leren waar ze moeten bijten op het lichaam, hoe ze moeten bijten, de context moet de hond leren en ze moeten leren lossen.”
Honden met afwijkend gedrag: “Honden met afwijkend gedrag moeten meer aandacht krijgen tijdens de training om stress te voorkomen. Dit geldt ook voor puppytrainingen.”
Kijken naar de hond: “Kijk naar wat je hond nodig heeft.”
Bij elkaar kijken en samen trainen: “Zorg dat je een groep hebt om samen te trainen en kijk bij elkaar hoe iemand traint en wat de hond laat zien. Hierdoor leer je meer als trainer en het welzijn van de honden wordt dubbel gecheckt.”
Lichaamshouding gebruiken: “Honden communiceren voornamelijk met hun lichaamstaal en lezen ook de lichaamstaal van hun begeleider en trainer.”
Bewust zijn van je beloningen: “Binnen 1,5 seconde belonen en de hond moet het als beloning zien.”
De training opbouwen en ook in praktijksituaties trainen: “Gebruik stappenplannen, bouw de training rustig op en train ook op locaties. Dus ga naar het bos of train op straat.”
Blijf het zien als een spel: “Het is een puzzel om de juiste trainingsmethode te vinden voor jouw hond.”
Honden in de trailer of kennel als zij moeten wachten tijdens trainingen: “Honden raken opgewonden en er is in de zomer veel zon op trainingsvelden, daarom kun je je hond beter in trailer laten wachten. Daar krijgen ze speeltjes, drinken en rust. Mocht je hond niet goed alleen kunnen zijn dan, kun je hem beter op het trainingsveld laten.”
Nooit free shapen gebruiken: “Ik geloof niet dat dit bij een politiehond een geschikte methode is omdat een hond zelf proefondervindelijk leert en dat kan bij politiehonden gevaarlijk zijn omdat zij een duidelijk context moeten hebben zodat zij geen onschuldige bijten.”
Training: “Trainen met een stappenplan voor ieder commando wat je de hond wil aanleren, beloon je hond altijd maar je mag hem soms ook corrigeren.”

Herken de gedragingen die voor jouw hond specifiek zijn: “Iedere hond heeft naast de standaard gedragingen ook zijn eigen gedragingen. Ken de specifieke gedragingen van je hond voordat je gaat trainen.”

Kijken naar het totaal plaatje

Elke hond is anders: “Per hond moet je kijken hoe je hem het beste kan trainen.”

Trainen in vrijheid: “Honden moeten los kunnen.”

Uitleggen wat je van de hond wil: “Wees duidelijk naar je hond.”

Kennis over leermethodes: “Leer de leermethodes voordat je ze gaat gebruiken.”

Training is een denksport: “Ga nadenken wat voor jouw hond het beste werkt.”

Bewegen: “Zorg dat de hond zijn energie kwijt kan.”

Trainingsfases: “Gebruik alle trainingsfases.”

Sporen aanleggen: “Maak het niet te moeilijk maar zorg wel voor uitdaging.”

Hulp- en trainingsmiddelen: “Ik let niet op mijn baas, dan ga ik terug en dan sta ik dubbel en dan krijgt hij eigenlijk een negatieve bekrachtiging, maar hij kan dit zelf opheffen, maar je neemt hem ook nog een keer wat af. Dus dan denkt je hond, oh dat is balen, dat was superstom en dan doe ik het overnieuw. Maar dat zijn allemaal hulp- en trainingsmiddelen die ja, er zijn best wel veel. Dus zorg altijd dat hij zelf correcties kan opheffen.”

Lage driften, drive, timing en prikkelbare omgevingen: “De honden moeten de drive hebben om te werken. Daarnaast moet je vaardigheden aanleren met lage driften en in een prikkelbare omgeving.”

Eerst leren stil om de hond stil te laten zijn voordat hij leert te bijten en blaffen: “Honden moeten stil kunnen zijn. Door eerst het stil zijn aan te leren en daarna pas het blaffen en bijten op commando leren, hierdoor weet de hond dat hij niet altijd moet blaffen.”

Vroeg beginnen met los aanleren: “Honden moet kunnen lossen. Door het lossen vroeg aan te leren weet de hond dat het lossen bij het bijten hoort. Nadat een hond goed kan lossen op een speeltje dan ga je pas leren bijten op een hulp.”

Afzekeren van oefeningen: “Zorg dat je een duidelijk beeld hebt van een commando zodat je duidelijk naar de hond kan zijn.”

Instellen van de teletac: “Altijd op jezelf uittesten voordat je het op de hond gebruikt.”

Positief corrigeren nooit: “Niet gebruiken.”

Teletac is het ultieme middel omdat wij op afstand werken: “Door de teletac hebben wij geen tweede trainer nodig en leert de hond maar naar één geleider te luisteren. Dit is van belang zodat de hond niet op commando bijt of lost door een crimineel.”

Technieken van trainingen blijven evalueren en aanpassen: “Blijf je kennis updaten.”

Er zijn meerdere best practices: “Niet elke trainingsmanier werkt voor iedere hond. Er zijn meerdere best practice.”

Leren op de kist met stappenplan: “Gebruik altijd een stappenplan.”

Gebruik maken van emoties van de mens en het pleasegedrag van de hond: “Honden willen graag dat je blij bent, waardoor ze gaan pleasen. Houd rekening mee als je een verkeerde dag hebt dat een hond dat voelt en eventueel ongewenst gedrag gaat uiten of de kans is dat de training niet verloopt als gewenst.”

Houd de omgeving in de gaten: “De omgeving heeft invloed op de training.”

De e-collar of teletac moet je de hond aanleren: “Honden moeten leren wat het stroompje betekent, namelijk stop. De eerste keer kan het gedrag juist versterkt worden en later neemt het gedrag pas af.”

Kijk naar je hond tijdens het trainen: “Let op het gedrag van de hond tijdens de trainingen.”

Kijk naar het verwachtingspatroon van de hond: “De hond kan door zijn verwachtingen een trainers soms niet begrijpen. Als een hond een beloning verwacht en hem niet krijgt, dan zal het goede gedrag langzaam uitdoven.”

Protocol voor schijn bijten of stellen: “Zorg altijd voor een stappenplan en protocol voor het trainen van de hond.”

Leerfases met trilband: “Gebruik de leerfases.”
Protocol voor het leren op een kistjes blaffen: “Gebruik altijd een protocol bij het aanleren van het blaffen op een kistje.”
Sporen trainen op verschillende ondergronden en leeftijd van het spoor: “Zorg voor afwisseling, dat de honden kunnen speuren op verschillende ondergronden en de leeftijd van de sporen, dus verse en oude sporen.”
Protocol bewaken voorwerp: “Zorg dat er een stappenplan en een protocol is voor het aanleren van het voorwerp bewaken.”
Blijven belonen: “Als je niet blijft belonen dooft het gewenste gedrag uit.”
Correcties vooraf aanleren: “Zorg dat de hond vooraf weet wat de correctie inhoudt en wat hij moet doen om onder de correctie uit te komen.”
Als een hond het trainen niet leuk vindt: “Als een hond niet wil, niet forceren maar verkoop de hond en ga voor een nieuwe hond.”
Jachtgedrag gebruiken: “Jachtgedrag is natuurlijk gedrag en de hond zal daardoor eerder dingen begrijpen als je daar gebruik van maakt.”
Twee positieve bekrachtigingen tegelijk geven: “Zeg goed zo en tegelijk aaien, voer of speeltje aanbieden. De twee beloningen versterken elkaar.”
Trainingslocaties en soorten trainingen afwisselen: “Leer de hond de gewenste gedragingen op verschillende locaties aan en zorg dat je de volgorde van je training verwisseld zodat de hond niet gewend raakt aan een bepaalde volgorde.”
Schijf van vijf qua trainen: “Gebruik alle kennis die je hebt.”
Nadenken als er iets fout gaat: “Leg de fout niet bij de hond neer, maar ga kijken waar het mis gaat in je stappenplan en ga een stap terug of vraag hulp of bedenk een nieuwe tactiek. Als er iets fout gaat tijdens de training, kijk hoe je het beste het probleem kan oplossen en kijk ook naar jezelf.”
BKD-cursus voor ieder lid van de KNPV: “Nu heeft één lid per trainingslocatie een BKD-certificaat, maar eigenlijk moet ieder lid van de KNPV de cursus volgen.”
Hond de tijd geven: “Geef de hond de tijd om na te denken en zich te ontwikkelen.”
Vaste routines: “Zorg voor een vaste routine bij het aanleren van een commando.”
Gebruik maken van stresssignalen in de training: “Je kunt de stresssignalen aanleren. Bijvoorbeeld het wegdraaien. Ik heb geleerd om mijn hond zijn gezicht weg te draaien als iemand hem iets te eten aanbiedt. Wegdraaien is een stresssignaal maar op het moment dat hij dit doet heeft hij geen stress maar hij doet dit omdat dit is aangeleerd.”
Extinctiebeurs level verhogen tijdens het trainen zodat gewenst gedrag minder snel uitsterft: “Beloning uitstellen tot dat de hond het commando dreigt te verliezen en dan belonen zodat de hond minder beloningen nodig heeft tijdens het werken.”
Blaffen, wat voor type hond wordt het: “De surveillance honden leren blaffen in de auto en naar mensen terwijl de speurhonden leren rustig te zijn zodat ze beter kunnen speuren omdat ze niet buiten adem raken door het blaffen.”
Belangrijk voor pups, uitdaging in combinatie met rust: “Pups moeten leren en plezier uit trainen halen maar moeten ook herstellen en slapen.”
Samenwerken als een team: “Jij en je hond zijn een team en moeten voor elkaar klaar staan.”
Niet iedere trainingsmethode werkt voor iedere hond: “Kijk naar je hond.”
Consequent zijn: “Altijd duidelijk en consequent zijn naar de hond zodat hij weet wat je bedoelt.”
Belonen maar ook corrigeren: “Honden hebben ook correcties nodig. Moederhonden corrigeren hun pups ook.”
Time-out met correctie: “Honden willen graag werken dus als je ze een time-out geeft dan zien zij dit als straf.”
Honden worden vrolijk van hun trainer: “Honden willen alles doen met hun trainer en voor hun trainer.”

Bekrachtig de werklust van de hond: “Bekrachtig hun werklust zodat ze het trainen leuk blijven vinden.”

In tabel 55. De genoemde best practices bij de trainers van de KNPV, staan de genoemde best practices onderwerpen met toelichting. Deze best practices zijn alleen benoemd door de trainers die actief zijn bij de KNPV en sommige als trainer bij de politie.

Bijlage 13. Volledige resultaten deelvraag 3

Om resultaten te krijgen voor derde deelvraag, heeft de onderzoeker gebruik gemaakt van de Delphi-methode. Er hebben twee verschillende Delphi-methodes uitgevoerd, één voor paard en één voor hond. Er hebben drie rondes per Delphi-methode plaatsgevonden. Bij derde ronden gaven niet alle experts een reden waarom ze een bepaalde score hebben gegeven aan bepaald hulp- en trainingsmiddel. Om toch een compleet resultaat te krijgen zijn de redenen van ronde twee ook meegenomen in het resultaat.

Daarnaast heeft de onderzoeker in deze bijlage de resultaten van het inventarisatieproces voor de Delphi-methode uitgewerkt. Tijdens de diepte-interviews hebben trainers welzijnsrisico's benoemd, deze zijn ook te lezen in de bijlage.

Bijlage 13.1. Resultaten inventarisatie hulp- en trainingsmiddelen

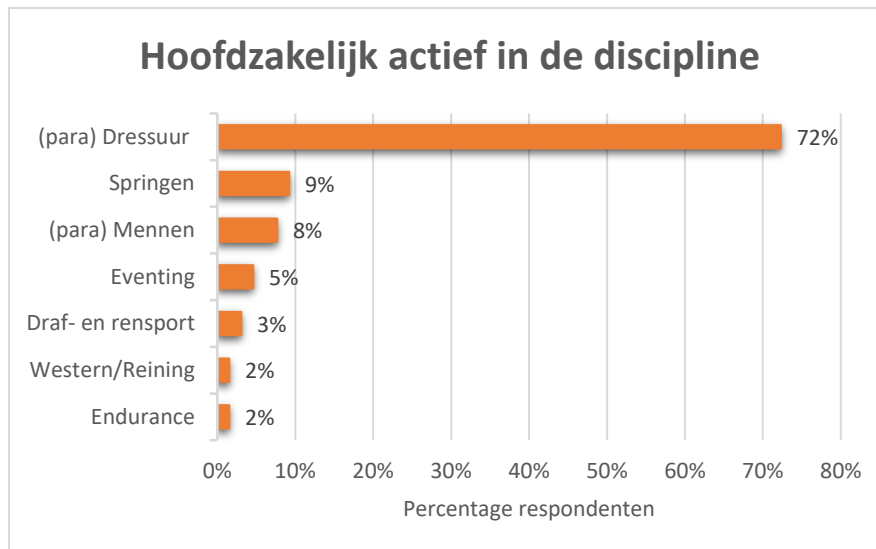
Voordat de Delphi-methode met de externe experts heeft plaatsgevonden, is er een inventarisatie van hulp- en trainingsmiddelen uitgevoerd. De inventarisatie heeft kunnen plaatsvinden door de interviews en de enquête van het lectoraat Human- Animal Interactions van het Aeres Hogeschool Dronten. Uit de vragenlijst en de interviews zijn er 26 hulp- en trainingsmiddelen gekozen die een aversieve werking hebben bij het trainen van paarden en er zijn dertien verschillende hulp- en trainingsmiddelen geselecteerd die een aversieve werking hebben bij het trainen van honden.

Resultaten inventarisatie paard

Zoals eerder genoemd, heeft er een inventarisatie plaatsgevonden door hulp- en trainingsmiddel van interviews met paardentrainers in de disciplines draf- en rensport, dressuur en tuigers & mannen. De resultaten van de interviews zijn te zien in bijlages 11.1. en 11.3. Naast dat er interviews hebben plaatsgevonden, is er door het lectoraat Human- Animal Interactions van Aeres Hogeschool Dronten een enquête uitgezet. In totaal hebben 70 paardentrainers die actief zijn in zeven verschillende disciplines deze enquête ingevuld.

In de enquête is er gevraagd aan de paardentrainers in welke discipline ze actief zijn. De trainers konden kiezen uit: (para) dressuur, springen, eventing, (para) mannen, endurance, draf- en rensport, tuigpaardensport, voltige, western/reining, horseball, polo, TREC, working equitation en anders. Zo konden alle paardentrainers antwoord geven op de vraag: "In welke discipline ben je hoofdzakelijk werkzaam?" Dit betekent dat alle bestaande disciplines in te vullen waren. Uiteindelijk zijn er zeven verschillende disciplines genoemd. De genoemde disciplines zijn: endurance, western/reining, draf- en rensport, eventing, (para) mannen, springen en (para) dressuur.

In figuur 25. Hoofdzakelijk actief in de disciplines, zijn de genoemde disciplines te zien waarin de trainers actief zijn. Vervolgens zijn de disciplines in volgorde gezet van de meest genoemde discipline naar minst genoemde discipline, met daarbij hoeveel procent van de respondenten actief zijn in deze disciplines. De andere bestaande disciplines waarin trainers actief kunnen zijn in Nederland, waarvan geen enkel respondent actief in is, zijn niet genoemd in figuur 25.

Figuur 25. Hoofdzakelijk actief in de discipline

Vervolgens is er in de enquête de vraag gesteld: “Welke hulp- of trainingsmiddelen zet je in bij het trainen of opleiden van paarden (wees zo specifiek mogelijk, welk type bit)? En met welk doel (welk gedrag wordt gestimuleerd of afgeremd)?” In totaal zijn er door de paardentrainers 23 verschillende hulp- en trainingsmiddelen genoemd. In figuur 26. De genoemde hulp- en trainingsmiddelen, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen de paardentrainers hebben genoemd en hoeveel procent van de paardentrainers deze hulp- en trainingsmiddelen gebruiken.

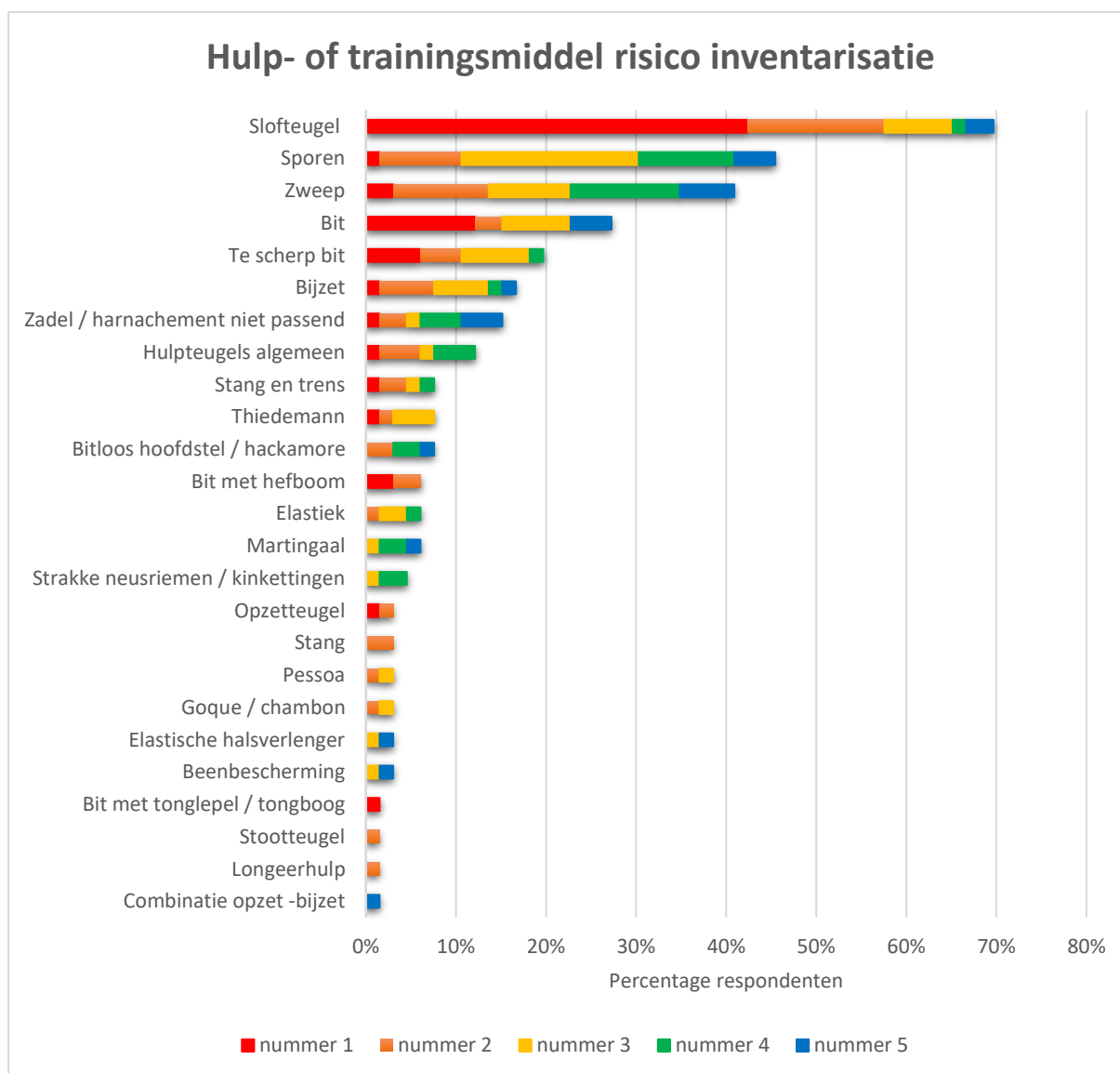
Uiteindelijk heeft de onderzoeker een lijst met 26 hulp- en trainingsmiddelen opgesteld die aanbod kwamen bij de Delphi-methode. Deze lijst met hulp- en trainingsmiddelen zijn gebaseerd op de hulp- en trainingsmiddelen die genoemd zijn bij de interviews en de enquête.

Figuur 26. De genoemde hulp- en trainingsmiddelen

Naast dat er de vraag: “Welke hulp- of trainingsmiddelen zet je in bij het trainen of opleiden van paarden (wees zo specifiek mogelijk, welk type bit)? En met welk doel (welk gedrag wordt gestimuleerd of afgeremd)?”, is gesteld. Heeft de onderzoeker de keuze gemaakt om de vraag: “Van welke toegestane hulp- of trainingsmiddelen (dit hoeven geen middelen te zijn die je zelf gebruikt) vind je dat bij het VERKEERD/INCORRECT gebruik het welzijn van het paard wordt aangetast? (Zet ze op volgorde: bij 1 het middel met grootste aantasting van paardenwelzijn)”, te stellen om een indruk te krijgen wat de paardentrainers zelf vinden van bepaalde hulp- en trainingsmiddel. Daarnaast kan dit resultaat laten zien welke hulp- en trainingsmiddelen de trainers als meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen zien. De resultaten zijn te zien in figuur 27. Inventarisatie risicovolle hulp- en trainingsmiddelen.

De resultaten van de vraag: “Van welke toegestane hulp- of trainingsmiddelen (dit hoeven geen middelen te zijn die je zelf gebruikt) vind je dat bij het VERKEERD/INCORRECT gebruik het welzijn van het paard wordt aangetast? (Zet ze op volgorde: bij 1 het middel met grootste aantasting van paardenwelzijn)”, zijn interessant omdat trainers eventueel nieuwe aversieve hulp- en trainingsmiddelen kunnen opnoemen. Deze resultaten zijn gebruikt om te beslissen welke hulp- en trainingsmiddelen bij de Delphi-methode zijn voorgelegd aan de externe experts.

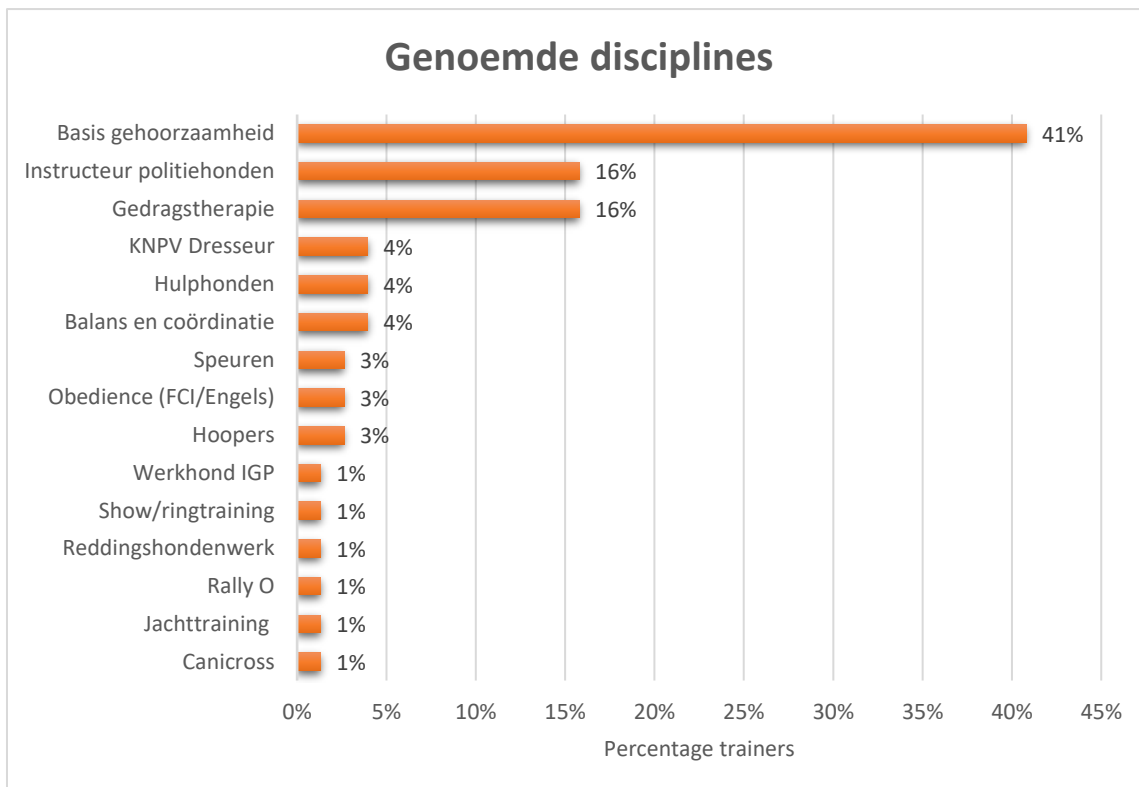
Figuur 27. Inventarisatie risicovolle hulp- en trainingsmiddelen

Zoals in figuur 27. Inventarisatie risicovolle hulp- en trainingsmiddelen, te zien is moesten de paardentrainers aangeven wat volgens hun de meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen zijn. De paardentrainers moesten de hulp- en trainingsmiddelen in een top vijf zetten, één als meest risicovolle hulp- en trainingsmiddel en vijf als minst risicovolle hulp- en trainingsmiddel. Verder is terug te zien hoeveel procent van de trainers een bepaald hulp- en trainingsmiddel heeft genoemd. Zo is bijvoorbeeld te zien dat de 70% van de trainers de slofteugel heeft genoemd als risicovol hulp- of trainingsmiddel.

Resultaten inventarisatie hond

Voor de inventarisatie van de hulp- en trainingsmiddelen bij de honden heeft de onderzoeker dezelfde methode gebruikt als bij de hulp- en trainingsmiddelen van de paarden. Bij de honden heeft er een inventarisatie plaatsgevonden in welke disciplines de hondentrainers actief zijn, welke hulp- en trainingsmiddelen de hondentrainers gebruiken en welke hulp- en trainingsmiddelen het meeste een risico vormen voor een hond volgens de trainers. Hier staan de resultaten van de enquête beschreven, in totaal hebben 76 hondentrainers de enquête ingevuld. De resultaten van de interviews zijn te lezen in bijlage 11.2. en 11.4.

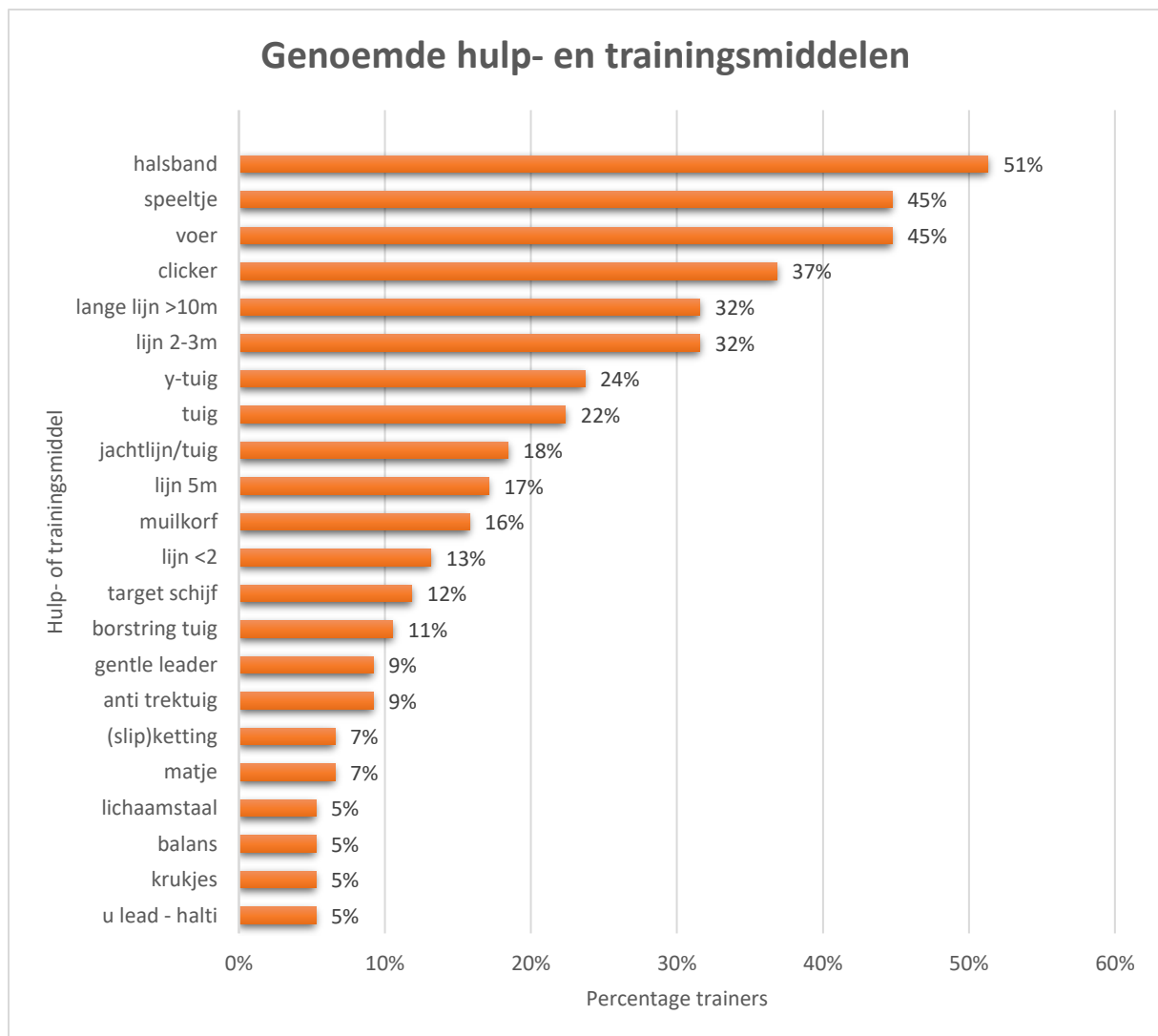
In de enquête is gevraagd aan de hondentrainers in welke discipline ze actief zijn. Hiervoor heeft de onderzoeker de volgende vraag gesteld: “In welke discipline ben je hoofdzakelijk werkzaam?” De trainers konden kiezen uit: basis gehoorzaamheid, show/ringtraining, werkhonden IGP, KNPV-dresseur, instructeur politiehonden, politiehondengeleider speurhonden, politiehondengeleider surveillancehonden, obedience (FCI/Engels), speuren, reddingshondenwerk, jachttraining, kuddehondenwerk, sledehondensport, windhondenrensport, agility, canicross, dog dance, dog frisbee, flyball, rally O, treibball, waterwerk, gedragstherapie en anders. Hierdoor konden de trainers aangegeven in welke discipline ze actief zijn. In figuur 28. Genoemde disciplines, is te zien in welke disciplines de hondentrainers actief zijn. De disciplines die niet genoemd zijn, zijn uit dit figuur weggelaten.

Figuur 28. Genoemde disciplines

Vervolgens is er in de enquête de vraag gesteld: “Welke hulp- of trainingsmiddelen zet je in bij het trainen van honden (wees zo specifiek mogelijk, bijvoorbeeld welk type riem of tuig)? En met welk doel (welk gedrag wordt gestimuleerd of afgeremd)?” In totaal zijn er door de hondentrainers 22 verschillende hulp- en trainingsmiddelen genoemd. In figuur 29. De genoemde hulp- en trainingsmiddelen door hondentrainers, is te zien welke hulp- en trainingsmiddelen de hondentrainers hebben genoemd en hoeveel procent van de hondentrainers deze hulp- en trainingsmiddelen gebruiken.

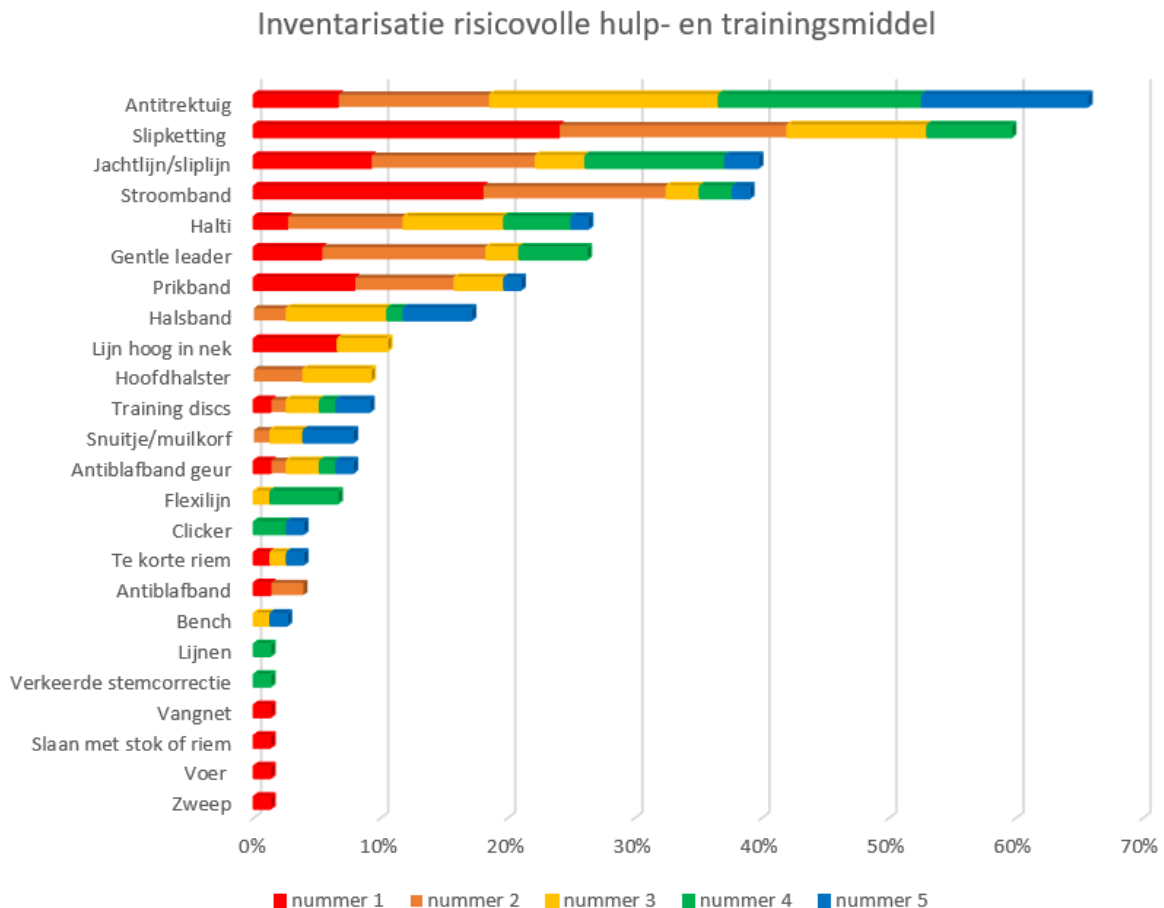
Uiteindelijk heeft de onderzoeker een lijst met dertien hulp- en trainingsmiddelen opgesteld die aanbod kwamen bij de Delphi-methode. Deze lijst is gebaseerd op de hulp- en trainingsmiddelen die genoemd zijn bij de interviews en de enquête. Sommige tuigen zijn samengevoegd onder de naam anti-trektuig waardoor de onderzoeker uiteindelijk dertien verschillende hulp- en trainingsmiddelen heeft voorgelegd aan de externe experts.

Figuur 18. De genoemde hulp- en trainingsmiddelen door hondentrainers

Naast dat er de vraag: “Welke hulp- of trainingsmiddelen zet je in bij het trainen van honden (wees zo specifiek mogelijk, bijvoorbeeld welk type riem of tuig)? En met welk doel (welk gedrag wordt gestimuleerd of afgeremd)”, is gesteld. Heeft de onderzoeker de keuze gemaakt om de vraag: “Van welke toegestane hulp- of trainingsmiddelen (dit hoeven geen middelen te zijn die je zelf gebruikt) vind je dat bij het VERKEERD/INCORRECT gebruik het welzijn van de hond wordt aangetast? (Zet ze op volgorde: bij 1 het middel met de grootste aantasting van hondenwelzijn)”, te stellen om een indruk te krijgen wat de hondentrainers zelf vinden van bepaalde hulp- en trainingsmiddel. Daarnaast kan dit resultaat laten zien welke hulp- en trainingsmiddelen de trainers als meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen beschouwen. In figuur 30. Inventarisatie risicovolle hulp- en trainingsmiddelen hondentrainers, is het resultaat te zien.

De resultaten van de vraag: “Welke hulp- of trainingsmiddelen zet je in bij het trainen van honden (wees zo specifiek mogelijk, bijvoorbeeld welk type riem of tuig)? En met welk doel (welk gedrag wordt gestimuleerd of afgeremd)”, zijn interessant omdat trainers eventueel nieuwe aversieve hulp- en trainingsmiddelen kunnen opnoemen. Deze resultaten zijn gebruikt om te beslissen welke hulp- en trainingsmiddelen bij de Delphi-methode zijn voorgelegd aan de externe experts.

Figuur 30. Inventarisatie risicovolle hulp- en trainingsmiddelen hondentrainers

Zoals in figuur 30. Inventarisatie risicovolle hulp- en trainingsmiddelen hondentrainers, te zien is moesten de hondentrainers aangeven wat volgens hen de top vijf meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen zijn. Met de kleuren is aangegeven op welke plek de trainers het hulp- en trainingsmiddel zetten in de top vijf. De hulp- en trainingsmiddelen met nummer één zijn de meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen en de hulp- en trainingsmiddelen met nummer vijf zijn de minst risicovolle hulp- en trainingsmiddelen. Verder is terug te zien hoeveel procent van de trainers een bepaald hulp- en trainingsmiddel heeft genoemd. Zo is bijvoorbeeld te zien dat de 66% van de trainers het anti-trektuig heeft genoemd als risicovol hulp- of trainingsmiddel.

Bijlage 13.2. Welzijnsrisico's genoemd door trainers

Tijdens de interviews heeft de onderzoeker gevraagd aan trainers of ze welzijnsrisico's zien tijdens het trainen van paarden en honden. De trainers hebben verschillende welzijnsrisico's opgenoemd die tijdens trainingen kunnen plaatsvinden of hebben plaatsgevonden. Deze risico's zijn in deze bijlage uitgewerkt. De resultaten zijn opgedeeld in paard en hond.

Welzijnsrisico's benoemd door paardentrainers

Zoals eerder benoemd zijn de resultaten opgedeeld in paard en hond. Bij de paarden zijn er trainers uit de disciplines: Draf- en rensport, dressuur en tuigers & mennen, geïnterviewd. De resultaten zijn per discipline uitgewerkt.

Resultaten draf- en rensport

Tabel 56. Welzijnsrisico's draf- en rensport

Zorgen om welzijn
Mond: "Verwondingen in mondhoek, achter op de tong en de lagen. Kan veroorzaakt worden door bidden, lijnen, tuig en tongriemen."
Bepaald tuig nodig voor veiligheid: "Maar dan moet je wel goed op welzijn letten en verwondingen in mond in de gaten houden."
Knellend tuig
Jonge paarden: "Stress en blessuregevoelig met zulke snelheden."
Banen: "Blessures door harde banen."
Lak op zweep: "Geeft huidirritaties."

In tabel 56. Welzijnsrisico's draf- en rensport, is te zien welke welzijnsrisico's de trainers ervaren bij de draf- en rensport. De uitspraken van de trainers uit tabel 56 zijn meegenomen bij het selecteren van hulp- en trainingsmiddelen voor de Delphi-methode.

Resultaten dressuur

Tabel 57. Welzijnsrisico's dressuur

Zorgen om welzijn
Argentan: "kloofjes aan de mond."
Scharen: "Velletjes die klem komen te zitten."
Sjabrak: "Verkeerde spierspanning."
Zadel: "kan gaan knellen"
Singel: "kan gaan knellen"
Tong over het bit: "Ongemak voor het paard en mogelijk zuurstof te kort voor het paard."
Stewards: "Niet ingrijpen met alle gevolgen van dien."
Mond: "Kleine monden bij paarden."
Onbekwame ruiters: "Verkeerd gebruik van hulp- en trainingsmiddelen, geen kennis over gedrag van paarden en niet het juiste hulp- en trainingsmiddelen kiezen."
Mond: "Verwondingen aan de mond"
Bitten: "Verkeerde bidden of te scherpe bidden."
Huid: "Schuurplekken en irritaties."
Sporen: "Schuurplekken, wonden of gevoelige huid."
Slofteugel: "Te strak, paarden kunnen gaan leunen, wat gevaarlijk kan zijn en het is belastend voor het paard."
Wedstrijden: "Stress door de omgeving en drukte."
Te strakke instelling van hulp- en trainingsmiddelen
Losrijterrein: "Voorbeeldfiguren die ook fouten kunnen maken en jongeren nemen dit over omdat zij te weinig kennis hebben om te zien dat er iets fout gaat."
Halsters: "Niet het juiste formaat, kan gaan schuren en knellen."
Hoofdstellen: "Niet het juiste formaat, kan gaan schuren en knellen."
Neusriemen: "Te strak."
Hoofd-hals-houding: "Een onnatuurlijk houding."
Zit en houding van de ruiter: "Verkeerde aanleuning en drukpunten op het lichaam van het paard."

In tabel 57. Welzijnsrisico's dressuur, is te zien welke welzijnsrisico's de trainers ervaren bij de dressuur. De uitspraken van de trainers uit tabel 57 zijn meegenomen bij het selecteren van hulp- en trainingsmiddelen voor de Delphi-methode.

Resultaten tuigers & mannen

Tabel 58. Welzijnsrisico's tuigers & mannen

Zorgen om welzijn
Tijdens de race: "Aanrakingen."
Mond: "Wonden, drukplekken, schuurplekken en kloven."
Tongboog met losse ketting: "Boog tegen gehemelte."
Benen: "Kreupelheid."
Wedstrijden: "Fanatisme en stewards of jury die niet optreedt."
Grove motoriek: "Te veel druk in de mond."
Trekken met een scherp bit als men sneller wil: "Verwondingen in de mond."
Wrijvingen: "Schrammen en schaafwondjes."
Scharnier bit met losse ketting: "Afknellen van de onderkaak."
Te moeilijke parcours: "Meer gebruik van grove motoriek, paarden kunnen tegen hindernissen lopen en verwondingen."
Te weinig trainingen: "Te weinig ervaring."
Zweepgebruik: "Klappen en pijn."
Verkeerd kinkettinggebruik: "Huidirritaties, groeven in de kin en het snijdt."
Verkeerde bidden
Neusriem: "Te strak."
Hackamore: "Te veel druk op de neus."
Het slaan van paarden
Onveilige situaties
Bitlifter: "Druk tegen het gehemelte."
Kinketting: "Druk op de oren door kinketting."
Naar voor gebogen ronde bidden
Extreem tuiggebruik: "Scherpe draaiingen."
Met bijzetteugel in de stal laten staan: "Pijn."
Bandage: "Hitte."
Tuigen en zwengen: "Schuurplekken."
Buitenland: "Andere wetgeving."

In tabel 58. Welzijnsrisico's tuigers & mannen, is te zien welke welzijnsrisico's de trainers ervaren bij de tuigers en het mannen. De uitspraken van de trainers uit tabel 58 zijn meegenomen bij het selecteren van hulp- en trainingsmiddelen voor de Delphi-methode.

Welzijnsrisico's benoemd door hondentrainers

De hondentrainers hebben net zoals de paardentrainers welzijnsrisico's benoemd. Deze welzijnsrisico's zijn opgedeeld in de welzijnsrisico's van de algemene hondentrainers en welzijnsrisico's van de KNPV-trainers.

Resultaten algemene hondentrainers

Tabel 59. Welzijnsrisico's van de algemene hondentrainers

Zorgen om welzijn
Welzijnsproblemen tijdens IPG-wedstrijden: "Jury die niet in grijpt."
Training met voertjes: "Overgewicht."
Flexilijnen: "Ongecontroleerd lopen."
Tuigen: "Blessures door tuigen."
Werken met schapen: "Frustraties die opbouwen en frustratie uiten naar de schapen."
Halsbanden: "Nekwervels en zenuwbanen beschadigd kunnen raken."
Muilkorf: "Stress en hitte"

Anti-trektuig: "Smetvlekken en druk op de schoft."
Slipketting: "Martin Gaus syndroom."
Bal als beloning gebruiken: "Blessures."
Omgeving: "Stress door de omgeving."
Gentle leader met verkeerd gebruik: "Hernia's."
Halsbanden: "Blessures en druk op slokdarm, nek en luchtpijp."
Verkeerd gebruik van hulp- en trainingsmiddelen
Anti-trekhalster: "Irritaties aan de huid."
Lange lijnen: "Struikelen en blessures."
Targetstick: "Verwondingen nadat de hond erin bijt."

In tabel 59. Welzijnsrisico's van de algemene hondentrainers, is te zien welke welzijnsrisico's de trainers ervaren bij het trainen van honden. De uitspraken van de trainers uit tabel 59 zijn meegenomen bij het selecteren van hulp- en trainingsmiddelen voor de Delphi-methode.

Resultaten KNPV-trainers

Tabel 60. Welzijnsrisico's van de KNPV-trainers

Zorgen om welzijn
Halti: "Beschadigingen aan de hond."
Slipketting: "Strottenhoofdbeschadiging."
Verkeerd voedsel gebruik: "Obesitas en te hoge drift"
Geen stroomband gebruik: "Meer rukken aan de nek en niet vrij kunnen bewegen tijdens werk en trainingen."
Verbod op de teletac: "Vervangend hulp- en trainingsmiddelen zijn erger."
Teletac: "Geeft minder stress dan andere hulp- en trainingsmiddelen."
Verbod op de prikband: "Vervangend hulp- en trainingsmiddelen zijn erger."
Prikband: "Verwondingen aan de nek."
Honden aan de paal binden tijdens trainingen: "Honden komen te hoog in hun opwindig."
Transport naar het buitenland: "Honden zitten te lang opgesloten in ruimte zonder dat ze uitgelaten worden."
Oververhitting
Honden in de hondentrailer: "Sommige honden worden hier juist onrustig van en andere vinden dit wel prettig."
Fysiek geweld: "Trappen, verwondingen, kneuzingen en breuken. Het slaan en trappen van honden door het verdwijnen bepaalde hulp- en trainingsmiddelen."
Slipkoord en slipketting: "Verwondingen strottenhoofd."
Halsbanden, breedband en Brabander of prikband: "Nekproblemen."
Anti-trektuig: "Blessures aan schouders, rug, pezen en spieren."
Huishonden: "Vaak overgewicht."
Bötchertuig: "Snijdt in de liezen."
Slipkoord bij de lies: "Snijdt en schuurt."
Correcties die verkeerd gebruikt worden
Trainingen: "Verkeerd opbouwen van trainingen, dan met name hoge drift en dingen afleren."
Bekende mensen: "Bekende mensen die trainingsmethodes promoten die achteraf niet zo goed blijken te zijn voor de hond."
Discipline IGP: "Honden moeten geforceerd politiewerk uitvoeren."
Verkeerd gebruik van hulp- en trainingsmiddelen
Hulp- en trainingsmiddelen in de winkel: "Elk hulp- en trainingsmiddel is zonder uitleg te koop bij dierenwinkels en online webwinkels."
Elk hulp- en trainingsmiddel: "Elk hulp- en trainingsmiddel kan welzijnsschade geven."
Honden opsluiten in de bench: "Mentaal zwaar."

Verkeerde associatie met de kist: “Onnodig corrigeren omdat ze iets verkeerd hebben aangeleerd.”

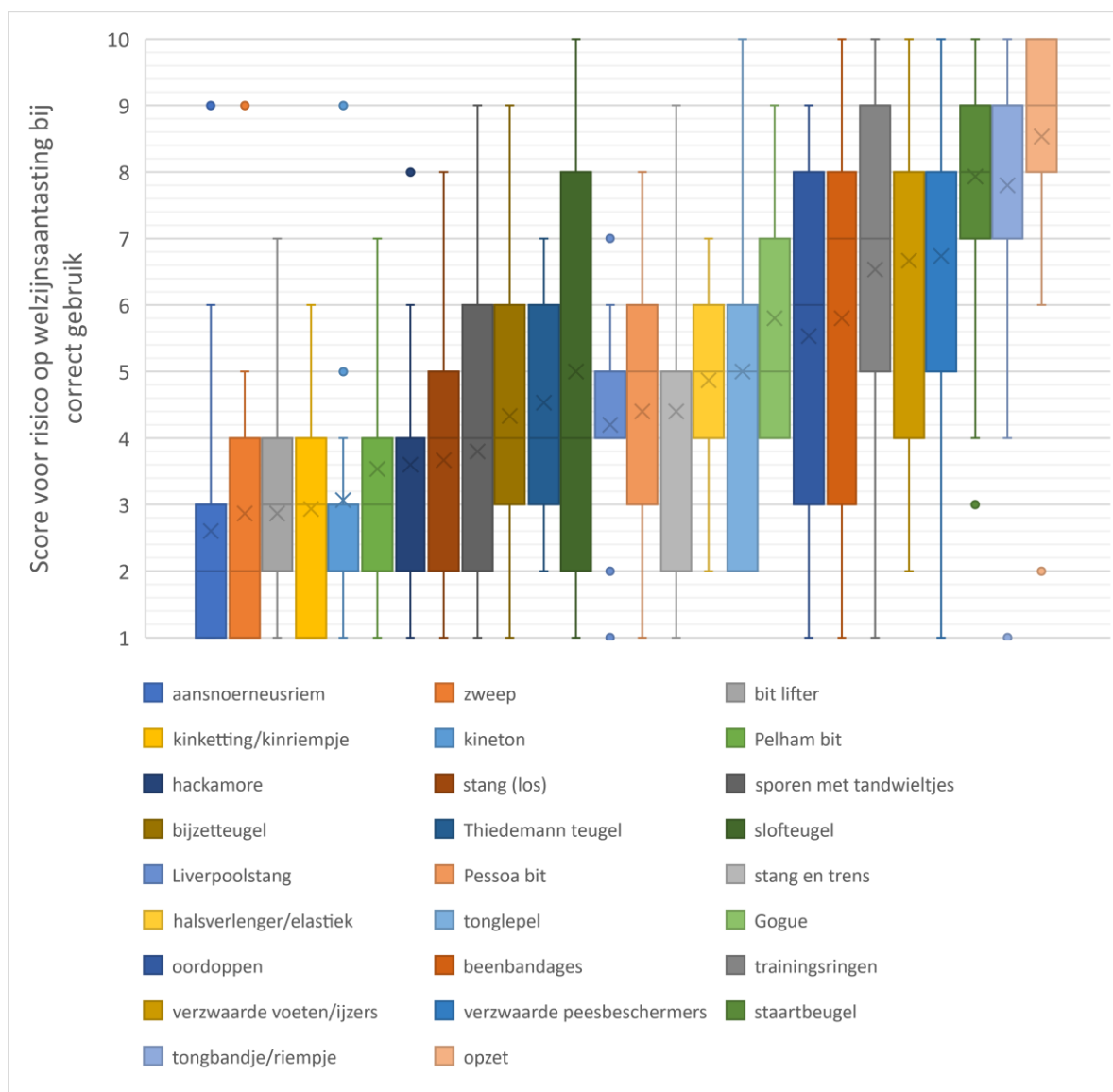
Trainingen te lastig maken: “Frustraties.”

Gebrek aan kennis

In tabel 60. Welzijnsrisico's van de KNPV-trainers, is te zien welke welzijnsrisico's de trainers ervaren bij het trainen van politiehonden. De uitspraken van de trainers uit tabel 60 zijn meegenomen bij het selecteren van hulp- en trainingsmiddelen voor de Delphi-methode.

Bijlage 13.3. Resultaten van de paardenexperts van de deelvraag: “Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?”

De onderzoeker heeft een Delphi-methode uitgevoerd om antwoord te krijgen op de deelvraag: “Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?” De resultaten zijn opgedeeld in paard en hond. In totaal heeft de onderzoeker 26 hulp- en trainingsmiddelen voorgesteld aan vijftien verschillende externe experts die kennis hebben over welzijn en gezondheid van paarden. De onderzoeker heeft gevraagd of de experts de hulp- en trainingsmiddelen een score kunnen geven bij correct en incorrect gebruik, score één is een lage kans op welzijnsproblemen en de score tien is extreem grote kans op welzijnsaantasting.

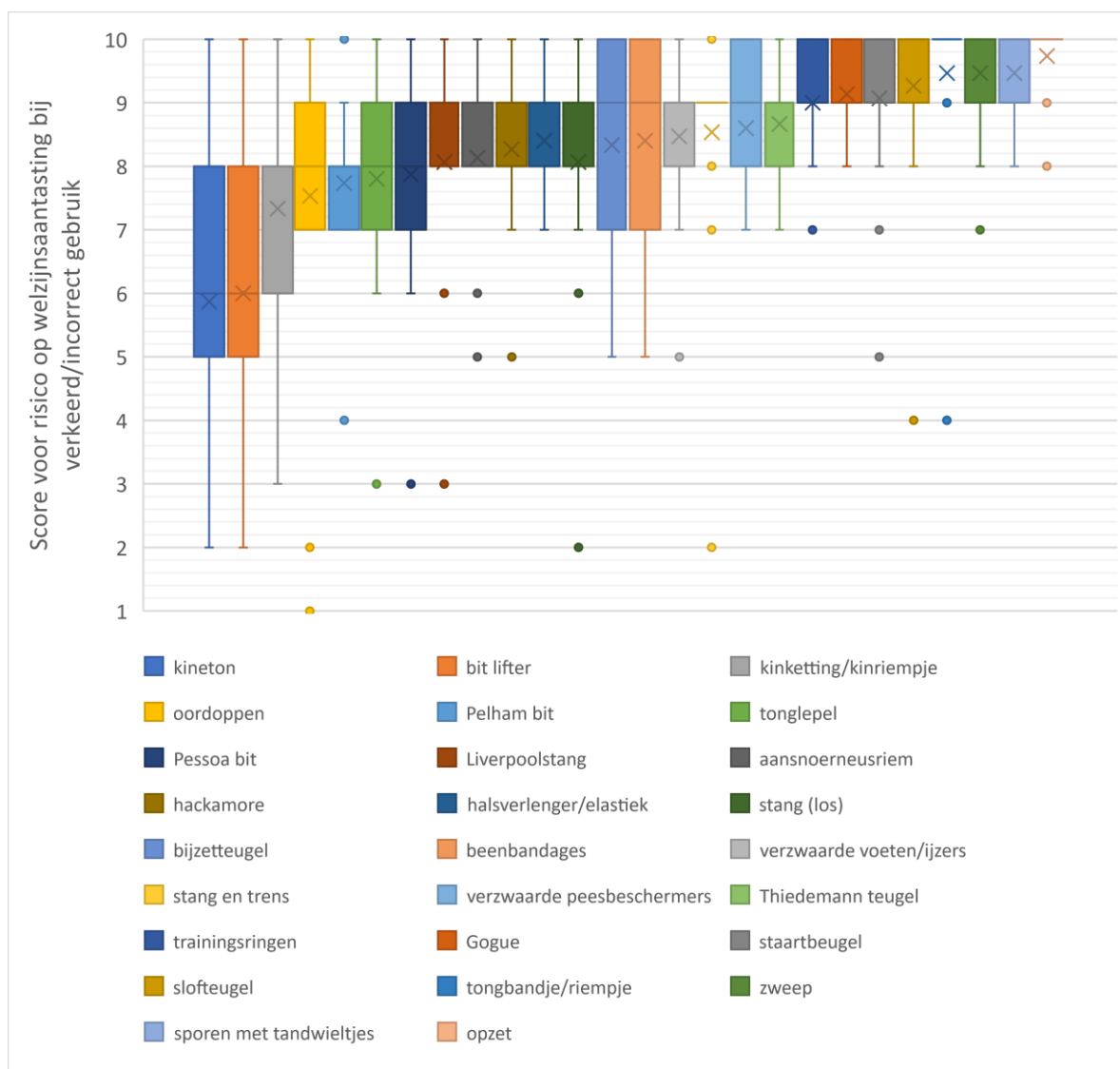

Figuur 31. Score voor risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen paarden bij correct gebruik

In figuur 31. Score voor risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen paarden bij correct gebruik, is te zien hoe groot de externe experts de kans achten dat het hulp- en trainingsmiddel een risico is voor het welzijn van paarden. De scores zijn aangegeven met een boxplot. De mediaan is aangegeven met een verticale streep (—), het gemiddelde is aangegeven met een kruis (X) en de uitschieters van de scores zijn aangegeven met punten in het figuur.

Uit de Delphi-methode kwam verder naar voren dat de externe experts niet tot een overeenkomst konden komen. Bij geen enkel van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen konden de experts tot een consensus komen, er zijn dus geen significante consensus over de scores (Content Validity Ratio, CVR<0,49). Omdat er geen significante consensus heeft plaatsgevonden, heeft de onderzoeker gekozen om een boxplot te gebruiken.

Naast dat de experts hun mening hebben gegeven over correct gebruik van hulp- en trainingsmiddelen, hebben de externe experts de vraag gekregen om nogmaals een score te geven maar dan voor incorrect gebruik van hulp- en trainingsmiddelen. De externe experts kregen dus nogmaals dezelfde hulp- en trainingsmiddelen als bij correct gebruik voorgesteld. Weer konden de externe experts scores geven tussen de één en de tien, één is de externe expert acht de kans klein op welzijnsrisico's en tien is de externe expert acht de kans extreem groot op welzijnsrisico's.

Figuur 32. Score voor risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen paarden bij verkeerd of incorrect gebruik

In figuur 32. Score voor risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen paarden bij verkeerd of incorrect gebruik, is te zien hoe groot de externe experts de kans achten dat de hulp- en trainingsmiddelen het welzijn aantasten bij incorrect gebruik. Hierbij is de mediaan weer aangegeven met een verticale streep (—), het gemiddelde is opnieuw aangegeven met een kruis (X) en de uitschieters zijn opnieuw aangegeven met lossen punten in de figuur.

Net zoals bij het correct gebruik van hulp- en trainingsmiddelen, was er bij incorrect gebruik van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen variatie tussen de scores, te zien in figuur 32. Bij het incorrect gebruik was er wel bij een aantal hulp- en trainingsmiddelen een significante consensus te zien (Content Validity Ratio, CVR >0.49). De hulp- en trainingsmiddelen waar een significante consensus is, zijn: de stang en trens, Gogue, trainingsringen, tongbandje en tongriempje, slofteugel, opzet, staartbeugel, zweep en sporen met tandwielletjes, deze consensus is terug te zien in bijlage 13.7. Resultaten statistische analyse paard.

Als de onderzoeker de hulp- en trainingsmiddelen op volgorde zette van meest naar minst risico op welzijnsschade bleek het dat er significante consensus (CVR>0,49) was bij de tongband of het tongriempje. Dit is terug te zien in bijlage 13.7. Resultaten statistische analyse paard.

Bij de Delphi-methode hebben de externe paardenexperts naast een score ook een reden gegeven waarom een bepaalde hulp- en trainingsmiddel een bepaalde score heeft gekregen. De externe experts hebben deze meningen gegeven met correct gebruik en incorrect gebruik. De onderzoeker heeft gekeken naar het gemiddelde, dus het gemiddelde score van alle scores opgeteld en gedeeld door het aantal respondenten, de mediaan, de score die in het midden valt van alle scores en de modus, de meest genoemde score van de externe experts. Alle hulp- en trainingsmiddelen hebben een toelichting gekregen, deze is hieronder te lezen.

Bij correct gebruik van het hulp- en trainingsmiddel **de aansnoerneusriem**, geven de externe experts aan dat dit hulp- en trainingsmiddel de minste kans geeft op welzijnsschade van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen. De meest genoemde score, de modus, die de externe experts hebben gegeven is een twee en de mediaan heeft ook de score twee. Daarnaast is er gekeken naar de gemiddelde score, dat was een 2,6. Er zijn externe experts die **de aansnoerneusriem** de score één hebben gegeven, maar er is een externe expert die het hulp- en trainingsmiddel de score negen heeft gegeven. Eén van de externe experts met een score van één, geeft het volgende aan over het hulp- en trainingsmiddel: "Indien correct afgesteld met voldoende ruimte tussen neusbot en neusriem, zou het geen aantasting moeten opleveren." Eén van de externe experts met een score van zes, geeft het volgende aan: "Minder mogelijkheid om de mond te openen: risico op benauwdheid, moeite met slikken, moeite met kauwen. Vaak verhoging van stress en meer aanmaak speeksel wat niet weg kan." De externe expert die de hoogste score heeft gegeven, een negen, gaf alleen in de eerste ronde aan waarom hij **de aansnoerneusriem** een negen gaf, namelijk: "Het doel van een aansnoerneusriem is om dit zeer strak om het hoofd van het paard te kunnen gebruiken, wat fysiek en mentaal ongemak bij het paard veroorzaakt. De druk op de neus, de onderkaak en de wangen kan al pijnlijk zijn. Bovendien heeft het paard niet langer de optie om zijn mond te openen om de druk van het bit in de mond te verlichten. Het paard kan ook moeilijker kauwen en slikken."

Bij incorrect gebruik staat **de aansnoerneusriem** op de achttiende plaats. De scores bij incorrect gebruik ligt hoger dan bij correct gebruik. De laagst gegeven score is een vijf en de hoogst gegeven score is een tien. Het meest genoemde score, de modus, is een acht, het gemiddelde 8,1 en de mediaan is een acht. De externe expert die **de aansnoerneusriem** een vijf gaf, gaf de volgende reden: "Bij zeer strak aantrekken kan dit oncomfortabel zijn", één van de externe experts die de score tien gaf, vertelde het volgende: "Niet het materiaal maar de te strakke afstelling."

Het hulp- en trainingsmiddel dat op de 25ste plek staat als het gaat om hoe groot de kans op welzijnsschade is bij correct gebruik, is **de zweep**. De externe experts hebben een gemiddelde score van een 2,9 gegeven. De mediaan bij **de zweep** is een twee en het meeste genoemde score, de modus, is een 1. Dit betekent dat **de zweep** de score van 2,9 heeft. Eén van de externe experts die de score één heeft gegeven, geeft het volgende aan: "**De zweep** is alleen als aanwijsstok, dan is er geen welzijnsprobleem." De hoogste score die gegeven is aan **de zweep** is een negen. De externe expert die deze score gaf, geeft het volgende aan: "Een dwangmiddel, een prikkel. Geeft angst en stress. Overbodig als er goed getraind wordt."

Bij incorrect gebruik ligt de score bij **de zweep** hoger, **de zweep** staat op nummer drie van de top vijf meest risicovolle hulp- en trainingsmiddel. De meest genoemde score is een tien, de gemiddelde score is een 9,5 en de mediaan is ook een tien. Dit betekent dat de externe experts **de zweep** een tien geven. De laagste score die een externe expert heeft gegeven is een zeven, de expert gaf het volgende aan: "Bij verkeerd gebruik is er direct welzijnsaantasting." De experts die een tien gaven, geven het volgende aan: "Als aansporingsmiddel zijn er bewijzen dat dit niet effectief is. Als strafmiddel is dit een negatieve beloning en die werkt slechter als een positieve, omdat het gebruik dan pijnprikkels veroorzaakt", "Meer angst en pijn, gebrek aan duidelijkheid van ruiters, onbegrip van het paard" en "Bij onoordeelkundig gebruik en uit boosheid of frustratie wordt een **zweep** gebruikt zoals het niet de bedoeling is en kan dan behoorlijke schade aanrichten."

De bitlifter is het hulp- en trainingsmiddel dat op de 24ste plek staat als het gaat om hoe groot de kans is dat paarden welzijnsschade oplopen bij correct gebruik. De gemiddelde score die de externe experts hebben gegeven is 2,9. De mediaan, dus het getal wat in het midden ligt, is een drie en de modus, dus het meest genoemde score is een twee. Twee experts hebben **de bitlifter** een score van één gegeven, één van de externe experts zei het volgende: “Lijkt me juist een hulpmiddel om welzijnsaantasting te voorkomen.” De andere externe expert heeft geen reden genoemd. De hoogste score voor **de bitlifter** is een zeven, deze externe expert geeft het volgende aan: “Kan extra druk geven op de neus. Kan in gehemelte prikken, legt lagen vrij als het goed is, maar vermindert tong over het bit leggen (wat een paard met een gegronde reden doet (pijn of ongemak of onbegrip)).”

Bij **de bitlifter** is er gevraagd welke score de externe experts zouden geven bij incorrect gebruik. **De bitlifter** is de op één na laagst scorende hulp- en trainingsmiddel van de 26 geselecteerde hulp- en trainingsmiddel als het gaat om risico op welzijnsschade bij incorrect. De gemiddelde score die de externe experts hebben gegeven is een zes, daarnaast is de modus en mediaan ook een zes. Dit betekent dat de score van **de bitlifter** een zes is. De hoogste score die gegeven is, is een tien door één externe expert. Deze externe expert geeft het volgende aan: “Maar dan meer door het bit dan door de bevestiging van **de bitlifter**.” De laagste score die een externe expert heeft gegeven is een twee, deze expert gaf het volgende aan: “Denk dat de kans op welzijnsaantasting bij incorrect gebruik beperkt is, maar alles kan fout gaan bij verkeerd gebruik.”

Het hulp- en trainingsmiddel dat op de 23ste plek staat als het gaat om hoe groot de kans is dat een paard welzijnsschade oploopt bij correct gebruik, is **de kinketting of kinriempje**. De gemiddelde score van **de kinketting of kinriempje** is een 2,9, de mediaan is een drie en de modus, de meest genoemde score, is een één. Dit betekent dat de gemiddelde score een drie is. De hoogst gegeven score die de **kinketting of kinriempje** heeft gekregen is een zes, deze externe expert geeft het volgende aan: “Het risico op pijn en ongemak bij het paard is een risico omdat de ruiter of menner niet direct voelt hoeveel druk hij of zij uitoefent op de onderkaak van het paard. Door de hefboomwerking kan die kracht meerdere malen hoger zijn dan de druk die de persoon op de teugels uitoefent. De correcte toepassing van een **kinketting** is cruciaal om de druk correct te verdelen. Afhankelijk van het type **kinketting**, is er een risico op plekken met verhoogde druk, het pletten van de huid of het vastraken van haren tussen de **kinketting**.” De laagst score is een één, er zijn meerdere externe experts die deze score hebben gegeven, de redenen die genoemd zijn: “Bij hefboom bidden is het gebruik van een **kinketting** noodzakelijk.”, “**De kinketting** is essentieel bij bidden met hefboomwerking, ter voorkoming van doorslaan bit. **De kinketting** beperkt het effect van de stang bij normaal gebruik” en “Mits met kinbeschermer wordt gebruikt.”.

Bij incorrect gebruik stijgen de scores van de externe experts bij **de kinketting of kinriempje**. De gemiddelde score is een 7,3 en de mediaan en modus hebben de score acht gekregen. De hoogste score die een externe expert heeft gegeven is een tien, deze expert heeft de volgende reden gegeven: “Ruiter heeft niet direct door hoeveel druk het paard ervaart. Werkt in op een gevoelig stuk van het hoofd. Veel wetenschap is er niet over wat nou de goede strakheid is.” De laagste score voor **de kinketting of kinriempje** is de score drie. De externe expert die deze score heeft gegeven heeft geen toelichting geven waarom.

De kineton is het hulp- en trainingsmiddel die op de 22ste plek staat als het gaat om meeste kans op welzijnsrisico's als het gaat om de genoemde hulp- en trainingsmiddelen bij correct gebruik. De mediaan heeft een score van drie en de gemiddelde score is een 3,1. De modus, dus de score die het meest genoemd is, is een drie. De hoogste score die een externe expert heeft gegeven is een negen, de reden hiervoor is: “Inwerking op neus en mond. Neus te gevoelig hiervoor. Ruiter moet zich er bewust van zijn. Kan bij 'harde' paarden mogelijk wel het verschil maken waardoor een ruiter niet naar agressievere bidden zoals Pelham etc. moet grijpen: Dan is het symptoombestrijding en zou er gekeken en gehandeld moeten worden naar de reden achter het 'hard' zijn van deze paarden in

plaats van naar dit type optuiging te 'grijpen'." De laagste score is een één, twee experts hebben deze score gegeven met de volgende redenen: "Dit systeem lijkt het bit wat beter te stabiliseren dan een neusriem loos-hoofdstel. Er is geen groot ongerief van de werking te verwachten" en "Wederom bij correct gebruik dat is inclusief evt. protectiemateriaal om de kinketting, geeft geen risico."

De externe experts geven aan dat **de kineton** het minste risico op welzijnsschade geeft bij incorrect gebruik. De externe experts geven samen de gemiddelde score van een 5,9, de mediaan is een zes en de modus is een vijf. Dit betekent dat de gemiddelde score afgerond een 6 is. De hoogste score is een tien, de externe expert die deze score gaf, zei het volgende: "Geen idee wat het dan teweeg zou brengen." De laagste score die gegeven is, is een twee, deze externe experts geven het volgende aan: "Al niet bekend met dit type bit, lijkt het me niet snel tot welzijnsaantasting te leiden ook niet bij verkeerd gebruik" en "Druk van teugels op bit moet aardig hoog zijn voordat deze ver genoeg de aan de mondhoecken trekt zodat **de kineton** een inwerking heeft."

De Pelham bit is het hulp- en trainingsmiddel die op de 21ste plek is staat als het gaat om meeste kans op welzijnsrisico's bij correct gebruik. De gemiddelde score van de externe experts is een 3,5. De uitslag van de mediaan is een drie en de modus is een vier. De hoogste score die gegeven is, is een zeven. De externe expert die de zeven heeft gegeven, geeft het volgende aan: "Scharen geven extra inwerking. De hand van de ruiter krijgt meer inwerking, de ruiter moet zich hier bewust van zijn en zachte handen gebruiken. Wanneer paard lichte hulpen negeert, bestaat het risico dat ruiters hogere druk gaat gebruiken, waarbij de kracht in de mond verhoogd wordt door de scharen en de ketting. Dit kan tot fysieke pijn en zelfs verwondingen leiden. Is door de directe hefboomwerking niet geschikt als eerste bit voor hele jonge paarden of voor ruiters die nog niet een onafhankelijke zit beheersen. Indien de mond droog is en het bit van rubber is, kan dit extra warm worden en schadelijk zijn." De laagste score is een één, deze expert geeft het volgende aan: "Bij correct gebruik geen risico op welzijnsaantasting."

De Pelham bit staat op de 22ste plek als het gaat om meest grote kans op welzijnsrisico's als het gaat om de genoemde hulp- en trainingsmiddelen bij incorrect gebruik. De gemiddelde score die de externe experts hebben gegeven is een 7,5. De mediaan en modus zijn allebei de score acht gekregen. De laagste score is een vier, de expert geeft het volgende aan: "Ook bij incorrect gebruik is, denk ik, de kans op welzijnsaantasting beperkt, maar dat is meer afhankelijk van de mate van incorrect gebruik of gedrag van de ruiter", de hoogste score is een tien, deze externe expert geeft het volgende aan: "Bij incorrect gebruik is de welzijnsaantasting van elk bit hoog dus ook van dit bit."

Het hulp- en trainingsmiddel **de hackamore** staat op de 20ste plek, als het gaat om de kans op welzijnsrisico's bij correct gebruik. De gemiddelde score is een 3,6, de mediaan heeft de score van een vier en de score van de modus is ook een vier. De hoogste score die **de hackamore** heeft ontvangen is een acht van één expert die het volgende redenen aangaf: "Bitloos rijden is mijn inzien geen goed idee. De druk vanuit de ruiter is gelegd op het neusbot, welk geen weerstand kan bieden. Daarnaast kan het paard, in tegenstelling tot de kaakspieren bij gebruik van een bit, geen tegendruk oefenen. Bij een pijnlijke situatie, kan het paard niets anders dan toegeven." Er zijn verder externe experts die de score één hebben gegeven, één van de experts zei het volgende: "Bij normaal gebruik geen probleem te verwachten" en de andere expert heeft geen reden opgegeven.

De hackamore staat op de zeventiende plek als het gaat om meest risicovolle geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij incorrect gebruik. De gemiddelde score die de externe experts hebben gegeven is 8,3. De mediaan en de modus zijn een acht. Dit betekent dat het gemiddelde dus een acht is. De laagste score is een vijf, de externe expert die deze score heeft gegeven, heeft geen reden genoteerd. De één na laagste score is een zeven, deze externe experts geven aan: "Bij te smalle banden zit hij te strak" en "Is alleen geschikt voor rijstijlen waarin niet met constante druk en aanleuning wordt gereden. Een neusbot breekt niet zomaar bij normaal gebruik. Daarvoor ligt **de**

hackamore te hoog op de neus. Wel kunnen er bij verkeerd gebruik weefsel en zenuwschadeschade ontstaan door te veel constante druk op de neus.” De hoogste score die door drie externe experts is gegeven, is een tien, één van de externe experts geeft het volgende aan: “Materiaal blijft vriendelijk te noemen maar foutieve afstelling van de riemen kan een te sterke inwerking veroorzaken”, een andere externe expert geeft aan dat bij incorrect gebruik het volgende kan gebeuren: “Juist gebruik is lastig in te schatten. Heeft een scherpe inwerking op neusbots, kan breken. Hand van de ruiter wordt sterker gemaakt door de hefboomwerking. Iemand heeft tegen mij gezegd dat bitloos rijden geen goed idee is door de inwerking op de neus, maar dat klopt niet helemaal. Niet elke optoming is op de neus en indien dit wel het geval is, dan dient de neusriem hoog genoeg te liggen. Dan is de aantasting op welzijn minder groot dan met een bit. Verder heeft iemand anders ooit tegen mij gezegd dat de kin gekruist geen directe release kent, dit is niet altijd waar. Light Rider kent wel een directe release.”

De stang (los) is de het hulp- en trainingsmiddel die op de negentiende plek staat bij correct gebruik. De gemiddelde score die **de stang (los)** heeft gekregen is een 3,7. Daarnaast is de mediaan een vier en een de modus een twee. De hoogste score is een acht, de externe expert geeft het volgende aan: “Scharen maken de inwerking sterker.” De laagste score is een één, één externe expert gaf de volgende reden: “Kinketting zou vereist moeten zijn. Hoofddruk moet op trems gericht zijn.”

Vervolgens is er gekeken naar incorrect gebruik van **de stang (los)**. **De stang (los)** staat op de vijftiende plek. De externe experts gaven het hulp- en trainingsmiddel gemiddeld een 8,1. De modus en mediaan zijn beide een negen. De laagste score die een externe expert heeft gegeven is een twee, deze expert zei het volgende: “Ook bij incorrect gebruik is kans op welzijnsaantasting door het bit beperkt, maar wordt natuurlijk bepaald door het gedrag van de ruiter.” De hoogste score is een tien, twee externe experts hebben deze score gegeven. De redenen waarom ze voor een tien zijn gegaan zijn: “Overmatige druk op de lagen en de kin-holte, waarbij er van uit te gaan is dat dit een pijnprikkel kan worden” en “Ondeskundige handen kunnen schade opleveren zeker als de kinketting te strak staat afgesteld.”

Op de achttiende plek staat de **sporen met tandwielletjes** als het gaat om de kans op welzijnsschade bij correct gebruik. Het gemiddelde van de gegeven scores is een 3,8, de mediaan heeft een score van vier en de modus een twee. De laagste score die de externe experts hebben gegeven is een één, één van de gegeven redenen is: “**Sporen** worden heel veel gebruikt. In de western is het altijd met wielletjes. Bij correct gebruik kan je hiermee juist je hulpen verfijnen i.p.v. juist heel veel been moeten geven.” De hoogste score die gegeven is, is een negen. Deze externe expert geeft het volgende aan: “Pijn, stress, onrust en weefselschade.”

Als de externe experts **de sporen met tandwielletje** beoordelen bij incorrect gebruikt stijgt **de sporen met tandwielletje** naar de tweede plek. De externe experts geven aan dat dit hulp- en trainingsmiddel een hoog risico op welzijnsschade geeft bij verkeerd gebruik. De gemiddelde score van **de sporen met tandwielletje** is een 9,5, de mediaan is een tien en de modus is ook een tien. De laagste score die gegeven is, is een acht. Een externe expert gaf de volgende reden aan: “Verkeerd gebruik betekent direct onnodige welzijnsaantasting.” De hoogste score is een tien, 64% van de ondervraagde gaf **de sporen met tandwielletjes** een tien. Sommige hebben een reden gegeven: “Het nodigt uit tot mishandeling en ongewenst gebruik, zonder dat de ruiters dat zelf in de gaten hebben. Is totaal niet nodig”, “Bij incorrect gebruik hebben we het over trappen. Dat is geweld en doet pijn. Het is afdwingen en niet naar een oplossing zoeken. Altijd verboden”, “Pijn, stress, onrust en weefselschade” en “Pijnprikkel.”

De bijzetteugel staat op de zeventiende plek als het gaat om risico op welzijnsschade bij correct gebruik. De gemiddelde score is een 4,3 en de score van de mediaan en modus zijn een vier. Er was één externe expert die de **bijzetteugel** een negen gaf, wat de hoogste score was voor **de**

bijzetteugel. De reden voor deze score is: “Risico op fysieke- en mentale schade. Paard kan zich minder uiten en moet zich onderwerpen. Bewegingsbeperking die het paard vaak fysiek niet aankan. Fysieke- en mentale schade. Dwingen in een houding. Paard kan er niet aan ontsnappen.” De laagste score die gegeven is door één expert is een één. De reden hiervoor is: “Goed middel indien correct gebruikt wederom ook een middel dat bij incorrect gebruik nog wel eens welzijnsaantasting oplevert.”

De bijzetteugels staat op de veertiende plek als het gaat om risicovolle geselecteerde hulp- en trainingsmiddel bij incorrect gebruik. De gemiddelde score is een 8,3. Verder is de score van de mediaan een negen en de modus een tien. De laagste score die is gegeven door de externe experts is een vijf, de redenen die genoemd zijn, zijn: “Bij incorrect gebruik of bij paarden met hals-pijnlijkheid die te strak worden uitgebonden kan het welzijnsproblemen geven” en “Bij gebruik te weinig concept van welke fitheidswinst behaalt zou moeten worden, daarom wordt vaak uit gewoonte te lang in dezelfde houding getraind.” Verder heeft 35,7% van de externe experts **de bijzetteugel** een tien gegeven, de redenen hiervoor zijn: “Risico op fysieke- en mentale schade. Paard kan zich minder uiten, moet zich onderwerpen. Bewegingsbeperking die het paard vaak fysiek niet aankan. Fysieke- en mentale schade. Dwingen in een houding. Paard kan er niet aan ontsnappen. Indien de **bijzetteugel** strakker is afgesteld en voor een langere periode is gebruikt kan dit ernstiger gevolgen hebben”, “Vooral voor het paard onverwachte en dan wel ongewenste situaties zeer riskant omdat het dier situaties letterlijk niet kan overzien en dit geeft aanleiding tot ongepaste paniecreacties evt. met een gebroken nek tot gevolg. Tevens wordt de teugel nog wel eens te lang achtereen gebruikt”, “Als paarden te kort worden bijgezet en te lang worden gelongeerd in deze houding, is schade aan het bewegingsstelsel (zoals bandjes in de onder voet) niet ondenkbaar. Ook kan het paard lastiger een aangedaan been ontzien bij kreupelheid, omdat het daarbij zijn hoofd en hals nodig heeft om gewicht van het aangedane been te halen” en “Eenzijdig en vaak een oplossing bij gebrek aan kennis en kunde.”

De Thiedemann teugel is het hulp- en trainingsmiddel dat op de zestiende plek staat bij correct gebruik. De gemiddelde score voor dit hulp- en trainingsmiddel is een 4,5. De scores van de mediaan en de modus zijn beide een vier. De laagste score is een twee, de redenen hiervoor zijn: “Totale hals-vrijheid wordt wel permanent gelimiteerd” en “Bij correct gebruik hangt de teugel los, als de teugels zijn aangenomen begrenst hij alleen wanneer het paard echt tegen de hand komt. Prima hulpteugel voor ruiters die moeite hebben om een paard dat heel onrustig is in de aanleuning met een weerstand biedende hand te begrenzen. Op voorwaarden dat fysieke problemen zijn uitgesloten en dat er bij de normale aanleuning en contact van de teugel geen druk op de **Thiedemann teugel** staat.” De hoogste score is een zeven, meerdere experts hebben deze score gegeven. De redenen voor deze score zijn: “Beperking in bewegingsvrijheid. Indien goed afgesteld is, is de kans op welzijnsschade in mindere mate aanwezig dan bij de twee teugels hiervoor” en “Verkeerde manier van trainen en een verkeerd lichaamsgebruik. Houding wordt wederom afgedwongen en dat moeten we niet willen.”

De Thiedemann teugel staat op de negende plek als het gaat om meest risicovolle geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij incorrect gebruik. De gemiddelde score van **de Thiedemann teugel** is een 8,7 en de mediaan en modus hebben beide de score negen gekregen. De laagste score die **de Thiedemann teugel** heeft gekregen is een zeven, de externe expert kwam met de volgende uitleg: “Te grote limitering, overmatige bit inwerking en evt. druk achter de oren.” De hoogste score is een tien. Er zijn twee externe experts die deze score hebben gegeven, de redenen zijn: “Voor langere tijd in extreme houding fixeren kan tot ernstige fysieke- en mentale schade leiden” en “Indien dwingend afgesteld.”

De slofteugel is het hulp- en trainingsmiddel dat op de vijftiende plek staat bij correct gebruik. De gemiddelde score van dit hulp- en trainingsmiddel is een vijf. De mediaan en de modus hebben beide

de score vier gekregen. De laagste score is een één, de genoemde redenen zijn: “Bij correcte gebruik, wat inhoudt dat de ruiter het paard kortdurend in hyperflexie brengt en daarna weer vrijlaat, is het als oefening bruikbaar zonder welzijnsprobleem” en “Bij correct gebruik als aanleuning en niet als katrol, is het een goed trainingsmiddel indien het gebruik beperkt wordt. Al zie ik hier met name bij paarden met klinische halsproblemen wel echt welzijnsissues maar het hulpmiddel op zich is bij correct gebruik niet het probleem.” Een externe expert heeft **de slofteugel** de score tien gegeven, dus de hoogste score. De reden hiervoor is: “Ook bij 'deskundig' gebruik bestaat een aanzienlijk risico op overbelasting van het hoog cervicale deel van de hals.”

De slofteugel staat op nummer vijf van de meest risicovolle hulp- en trainingsmiddel bij incorrect gebruik, dus niet bij correct gebruik. De gemiddelde score van **de slofteugel** is een 9,3. De modus en de mediaan hebben beide de score tien. De laagste score is een vier. De expert die deze score heeft gegeven, gaf de volgende de reden: “Bij verkeerd gebruik is risico op welzijnsaantasting nog groter.” En de hoogste score is een tien, 66,7% van alle respondenten gaf een tien aan **de slofteugel**. Een aantal van deze externe experts gaf ook een reden aan: “Te strak, dan meer beperking voor het paard”, “Verminderde bewegingsvrijheid is niet wenselijk. Teugeldruk is extra versterkt en zeker op lange termijn niet een effectieve trainingsstrategie”, “Indien dwingend afgesteld”, “Bij te grote limitering overmatige bit inwerking en evt. druk achter de oren” en “Verkeerde manier van trainen, verkeerd lichaamsgebruik. Houding wordt wederom afgedwongen en dat moeten we niet willen.”

De Liverpoolstang is het hulp- en trainingsmiddel dat op de veertiende plek staat bij correct gebruik. De gemiddelde score die dit hulp- en trainingsmiddel heeft gekregen is een 4,2. Verder is de mediaan en de modus beide een vijf. De hoogste score is een zeven en de reden die gegeven is, is: “Pasvorm dient goed te zijn. Weinig ruimte voor verandering.” De laagste score wat gegeven is, is een één. Dit zijn de redenen die de externe experts hebben opgegeven: “Bij goede pasvorm m.n. van de tongboog geeft het geen problemen.” en “Geen risico bij correct gebruik, overigens is dit nog wel iets wat met name amateurs gebruiken of bij vrije tijd in gebruik is en niet altijd goed gaat maar je doet er niks aan. Dit bit geeft bij correct gebruik geen risico's.”

De Liverpoolstang staat bij incorrect gebruik op de negentiende plek. De gemiddelde score van alle scores is een 8,1. De mediaan en de modus hebben de score acht. De laagste score wat **de Liverpoolstang** heeft ontvangen is een drie. De externe expert die deze score heeft gegeven, geeft het volgende aan: “Ook bij incorrect gebruik is de kans op welzijnsaantasting beperkt.” De hoogste score die gegeven is, door twee externe experts, is een tien. De redenen zijn: “Bij ondeskundig gebruik kunnen er beschadigingen aan de onderkaak plaatsvinden tot fractures toe” en “Gebruik van de maximale hefboom is voor een geofende hand al twijfelachtig, laat staan bij een minder geofende hand.”

Het pessoa bit staat op de dertiende plek van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij correct gebruik. De gemiddelde score is 4,4 en de mediaan en de modus hebben beide de score vijf. De hoogste score is een acht, de reden hiervoor is: “Bit werkt dwingend. Hoe meer ringen en hoe verder deze uit elkaar staan, hoe groter het hefboomeffect is. En dus het risico op te hoge kracht in de mond van het paard, mogelijke pijn en kwetsuren toeneemt. Risico bij dit bit is vaak ook het mondstuk. Enkel gebroken zorgt voor notenkraker effect, dubbel gebroken perst de lippen samen, de stang zet veel druk op de lagen. Extra hefboomwerking met sterkere inwerking waarbij de ruiter hier mogelijk niet bewust van is. De hand wordt beduidend sterker. Het bit rust op de gevoelige lagen, waardoor de ruiter gebruik maakt van een pijnprikkel om het paard te laten gehoorzamen en dit kan nog versterkt worden door de hefboomwerking van het bit bij bevestiging aan de onderringen.” De laagste score is een één, deze externe expert gaf de volgende reden: “Geen risico op welzijnsaantasting bij correct gebruik.”

Bij incorrect gebruik van **het pessoa bit** staat het hulp- en trainingsmiddel op de negentiende plek als het gaat om de kans op welzijnsschade bij incorrect gebruik. De gemiddelde score is een 7,8 en de modus en de mediaan hebben de score acht. De laagste score wat **het pessoa bit** heeft ontvangen is een drie. De reden hiervoor is: "Alle bidden met losse ringen hebben het gevaar dat de huid of het slijmvlies tussen het bit en de ring komt met pijnlijke gevolgen van dien (tenzij er met bit ringen wordt gewerkt)." Dezelfde expert geeft aan bij correct gebruik dat er alsnog welzijnsschade kan ontstaan, namelijk: "Het bit heeft een zekere hefboomwerking, maar ook invloed op het kopstuk, op het gebied boven occiput en atlas." De hoogste score die gegeven is, is een tien. De expert die deze score heeft gegeven gaf de volgende reden: "Bij ondeskundig gebruik is de grote hefboom mogelijk een risico omdat je krachten overbrengt die je zelf niet op die manier kunt voelen."

De stang en trens staat op de twaalfde plek van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij correct gebruik. De gemiddelde score is 4,4 en de score van de mediaan en de modus is een vijf. De hoogste score die **de stang en trens** bij correct gebruik heeft gekregen is een negen, de opgegeven reden is: "Te veel inhoud in de mond en extra inwerking. Risico op het klem komen te zitten van velletjes. Gebroken bit kan in gehemelte prikken." De laagste score die gegeven is door twee experts is de score één, de redenen voor deze score zijn: "Geen risico's bij correct gebruik." en "Kinketting zou vereist moeten zijn. Hoofddruk moet op trens gericht zijn."

De stang en trens staat op de elfde plek van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij incorrect gebruik. De gemiddelde score is een 8,5 en de score van de mediaan en modus is een negen. De laagste score die gegeven is, is een twee. De externe expert die deze score heeft gegeven, geeft het volgende aan: "Ook bij incorrect gebruik is de kans op welzijnsaantasting beperkt en het is afhankelijk van de mate van incorrect gebruik of het gedrag van de ruiter." Drie externe experts geven **de stang en trens** een tien. De gegeven redenen zijn: "Beschadiging van de lagen kan optreden door hevelwerking", "Paarden worden bij incorrect gebruik vaak zeer lang in extreme hoofd-halsposities gereden, met gevolgen voor het gebruik van het hele lichaam. Niet alleen in de mond, vaak onzichtbare schade aan de lagen, maar ook enorme schade aan het bewegingsstelsel is mogelijk, deze schade kan in sommige gevallen tot euthanasie leiden, als het paard onbruikbaar wordt voor de sport." en "Ondeskundigheid is hier het grootste risico, niet het materiaal."

De hulp- en trainingsmiddel wat op de elfde plek staat van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij correct gebruik, is **de halsverlenger of elastieken**. De gemiddelde score is een 4,9 en afgerond een 5. De score van de mediaan is vijf en de score van de modus is een zes. De laagste score die een externe expert heeft gegeven is een twee. De reden hiervoor is: "Het elastiek is fijner omdat het wat meegeeft. Deze kan wel te strak zitten en je kan niet met gevoel longeren. Eigenlijk hetzelfde als de bijzetteugels. Het kan het paard wel vragen om een wat lagere hoofd-halshouding aan te nemen." De hoogste score die gegeven is, is een zeven. De externe expert die deze score heeft gegeven, gaf de volgende reden: "Risico op verkeerd gebruik. Veel aanhoudende druk en wordt snel te strak aangespannen omdat men denkt dat een elastiek toch vriendelijker is, maar geeft vervolgens niet de mogelijkheid tot verlichting van druk."

De halsverlenger of elastieken staat op de zestiende plek van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij incorrect gebruik. De gemiddelde score is een 8,4, de score van de modus is een acht en de score van de mediaan is een acht. De laagste score die gegeven is aan de **halsverlenger of elastieken** is een zeven, de externe expert die deze score gaf heeft geen reden gegeven. De hoogste score is een tien, deze hebben twee externe experts ingevuld met de volgende redenen: "Elastiek is af te raden in de training, geeft geen belonende release" en "Positie van het hoofd wordt fysiek beperkt. Bedoeld om correcte bespiering te ontwikkelen, maar kan net het omgekeerd effect hebben als het paard in deze optoming gaat 'leunen'."

De tonglepel staat op de tiende plek van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij correct gebruik van dit hulp en trainingsmiddel. De gemiddelde score van **de tonglepel** is een vijf en de mediaan en de modus hebben ook de score vijf. De gegeven hoogste score is een tien, de reden hiervoor is: "Er is geen correct gebruik mogelijk" en een ander externe expert gaf het hulp- en trainingsmiddel een acht met de volgende reden: "Omdat het paard de tong over het bit legt met een reden (pijn, ongemak of onbegrip). Indien de mogelijkheid wordt ontnomen betekent dit voor het paard een verminderde mogelijkheid om zichzelf te uiten. Dit is controleverlies voor het paard. Het ervaren van controle en beïnvloedbaarheid is van groot belang voor het welzijn van paarden. Onderdruk je dit, dan kan het extra problemen geven en zelfs gevaren opleveren. Dit is inderdaad een symptoombestrijding. Er wordt niet naar het eigenlijke probleem gekeken. Om dit te gebruiken voor een jong paard dat het bit nog vreemd vindt, vind ik een extra aantasting van het welzijn. De **tonglepel** geeft extra belemmering om zich te uiten waardoor een jong paard niet de mogelijkheid krijgt om op eigen gelegenheid te wennen. Dat **tonglepel** is toegestaan op wedstrijden geeft aan dat meerdere mensen de **tonglepel** als standaard optoming gedurende langere tijd gebruiken. Dit geeft niet aan wat het effect op het welzijn is, dus lijkt me geen geldige reden. Er is gezegd: Het paard krijgt langzaam de tijd om aan de **tonglepel** te wennen m.b.v. positieve bekrachtiging en het gaat om tijdelijk gebruik. Ik ben benieuwd hoe degenen die dit schreef, dit voor zich ziet. Hoe is met positieve bekrachtiging een middel als dit (wat een middel van negatieve bekrachtiging) om te buigen tot een positieve ervaring. Lijkt me eigenlijk onmogelijk."

De laagste gegeven score van **de tonglepel** is een twee. De redenen die de externe experts aangeven zijn: "Als het gaat over de afgebeelde versie, is de kans op welzijnsaantasting zeer gering. Materiaal is zacht en beweeglijk, deze versie werkt nogmaals niet dwingend maar begrenzend. Metalen versies zijn wellicht een groter risico", "Bij correct gebruik, materiaal en toepassing is het risico op welzijnsaantasting minimaal" en "Bij correct gebruik kan het juist een voordeel geven dat het paard de tong niet te ver omhoog kan trekken en daarmee de inwerking van het bit juist blijft."

De tonglepel staat op de 21ste plek van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij incorrect gebruik. Het gemiddelde is een 7,5 en de modus en mediaan hebben beide de score acht. De laagste score die door een externe expert is gegeven, is een drie. De reden die gegeven is, is: "Er kan niet veel misgaan tenzij de lepel door een slecht passend bit onder de tong komt en dan m.n. de tongbasis beschadigd." De hoogste score die gegeven is, is een tien. Drie externe experts gaven deze score, dit zijn de redenen die deze experts gaven: "Er bestaat geen correct gebruik. Het is symptoombestrijding en beperkt het paard in zijn beweging", "Bij verkeerd gebruik van de afgebeelde versie zou er hooguit te veel druk op het tongbeen kunnen komen en dat is niet wenselijk i.v.m. de gevoeligheid ervan en de connectie die effect heeft op de locomotie van het voorbeen" en "Hoe definieer je correct gebruik? Het betreft een bewust niet-anatomische en niet adaptieve aanpassing. Vergelijk het met een scherp steentje in je schoen, bij goed gebruik of bij verkeerd gebruik? Het blijft een scherp steentje met de random potentie heeft tot ernstige schade. Het vermindert zonder twijfel het welzijn van het paard."

De Gogue is het hulp- en trainingsmiddel dat op de negende plek staat bij correct gebruik. De gemiddelde score is een 5,8. De score van de mediaan is vijf en de score van de modus, dus meest genoemde score, is een vier. De laagste score is een vier, de externe experts gaven de volgende redenen: "Denk bij correct gebruik dat welzijnsrisico ook wel beperkt is, maar het is een hulpmiddel dat makkelijk tot welzijnsaantasting kan leiden en ik zie nut er niet van in", "Ik vind dit te veel druk achter de oren. Je kan hiermee niet met gevoel rijden of longeren" en "Te weinig mogelijkheid om bij een oefening de hals helemaal te strekken. Lijkt bij kortdurend gebruik te tolereren maar bij te langdurig gebruik is het niet acceptabel."

De Gogue staat op de zevende plek als het gaat om geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij incorrect gebruik. De gemiddelde score van het hulp- en trainingsmiddel is 9,1. De mediaan en

modus hebben zijn beide een negen. De laagste scores die gegeven is, is een 8. De drie externe experts geven het volgende aan: “Te veel druk en te veel bewegingsbeperking”, “Bij verkeerde afstelling zeer dwingend en de kans op schade is aanzienlijk” en “Wat is correct gebruik? Het hulp- en trainingsmiddelen is niet vanop je paard te veranderen, m.a.w. niet dynamisch. Ik zie niet echt een goed gebruik.” De hoogste score is een tien, vijf experts gaven deze score. De redenen zijn onder andere: “Mogelijk om een paard gedurende langere tijd in een uiterste positie te fixeren. Schade mentaal en fysiek”, “Omdat het een statische houding is de men bij het paard afdwingt. Daardoor risico op blessures en schade”, “Vooral voor het paard onverwachte dan wel ongewenste situaties, zeer riskant omdat het dier situaties letterlijk niet kan overzien en makkelijk aanleiding geeft tot ongepaste paniecreacties evt. met een gebroken nek tot gevolg. Tevens wordt de teugel nog wel eens te lang achtereen gebruikt.”

De oordoppen staan op de achtste plek bij het correct gebruik van de geselecteerde hulp en trainingsmiddelen. De gemiddelde score is een 5,5, afgerond een zes. De score van de mediaan is een zes en van de modus is een zeven. De laagst gegeven score is een één, twee externe experts gaven deze beoordeling met de volgende redenen: “Voorkomt geluidsbelasting door te sterke omgevingslawaaï. Wordt probleemloos getolereerd door gewende paarden” en “Denk dat dit niet snel welzijn aantast en dat paarden er juist zich prettig bij voelen als ze niet veel horen.” De hoogste score die gegeven is, is een negen. De reden hiervoor is: “Wanneer de oren gefixeerd worden zodat ze naar voren blijven staan ontnem je het paard de kans om zich te uiten. En kan de jury niet aan het orenspel aflezen of het paard zich wel prettig voelt.”

De oordoppen staan op de 23ste plek van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij incorrect gebruik. De gemiddelde score is een 7,5. De mediaan en de modus zijn beide een acht. Eén van de experts heeft het hulp- en trainingsmiddel de score één gegeven, de reden is: “De proppen blijven in de oren of ze vallen eruit. Meer is er niet.” Een andere expert gaf **de oordoppen** de score twee, deze expert gaf het volgende aan: “Kans op verkeerd gebruik is denk ik beperkt.” De hoogste score is een tien, de expert gaf geen reden voor deze score, maar andere experts gaven wel redenen. Zo gaf iemand de score negen, met de volgende reden: “Kan aanleiding zijn tot onvoorspelbare reacties aangezien **de oordoppen** zorgen voor afsluiting van de omgeving” en iemand anders gaf een acht met de volgende reden: “Duidelijk belemmering in normaal gedrag en zintuiglijke beleving.”

Bij correct gebruik staan **de beenbandages** op de zevende plek. De gemiddelde score is een 5,8, de mediaan is een zeven en de modus is een acht. De laagste score is een één met de volgende reden: “Indien er geen fouten worden gemaakt bij de toepassing, is het risico op welzijnsaantasting nihil.” Er zijn externe experts die deze mening niet delen, want de hoogste score is namelijk een tien. De reden van deze score is: “Niet goed te doen, te hoge temperatuur voor de pezen, **de bandages** zijn achterhaald.” Een andere externe expert heeft de score negen gegeven met de volgende reden: “Het is bewezen door onderzoek dat het schade geeft. Direct afschaffen dus.”

De beenbandages staan bij incorrect gebruik op de dertiende plek van de 26 geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen. De gemiddelde score van **de beenbandages** is een 8,4, de mediaan is een negen en de modus is een tien. De laagste score is een vijf, twee externe experts hebben deze score gegeven met de volgende redenen: “Als de bandages te strak of te los zitten kunnen er problemen optreden” en “Bij incorrect gebruik kan het leiden tot drukplekken of ongelukken, maar op zich zou verkeerd gebruik niet mogen.” 40% van de respondenten gaf **de beenbandage** bij incorrect gebruik een tien met de volgende redenen: “Dat **de bandages** schadelijk zijn is wetenschappelijk al bewezen. De enige functie die ze nog hebben is voor de show. **Bandages** zijn vooral een heel goed verdienmodel voor de Retail. Er zijn zoveel goede alternatieven op het gebied van beenbeschermers. Het gebruik verbieden is zo'n makkelijke stap om te laten zien dat de paardenwereld echt de tijd meegaat”, “Afkneling, te hoge temperaturen, risico op drukplekken en peesletsels door te grote

toename van temperatuur” en “In alle gevallen stijgt de temperatuur op een schadelijke manier dus ongewenst.”

De trainingsringen staan op de zesde plek van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij correct gebruik. De gemiddelde score is een 6,5. De score van de mediaan is een zeven en van de modus een negen. Dat zou betekenen dat de meest genoemde score een negen is, maar er zijn net zoveel externe experts die de score zeven hebben gegeven. Twee externe experts hebben de score van één gegeven, één van die experts gaf de volgende reden: “bij kort gebruik en goed materiaal is het hulpmiddel te tolereren” en de andere expert heeft geen reden gedeeld waarom hij of zij de score één geeft. De hoogste score die gegeven is, is een tien. Deze score is door twee externe experts gegeven waarvan één expert de volgende reden gaf: “Forceert het paard tot een onnatuurlijk bewegen.” De andere externe expert heeft geen toelichting gegeven.

De trainingsringen staan op de achtste plek van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij incorrect gebruik. De gemiddelde score, mediaan en modus zijn alle drie een negen. De laagste score die gegeven zijn is, is een zeven. Eén van de experts noemde een reden hiervoor namelijk: “Schuurplekken”, de andere expert heeft geen mening gegeven. Vijf experts hebben **de trainingsringen** een tien gegeven. Deze experts hebben de volgende redenen genoemd: “Veel te heftig en geeft het paard geen kans om natuurlijk te kunnen bewegen. Ook is het een 'overvraag'. Je vraagt meer dan wat het paard door normale trainen kan geven, zowel mentaal als fysiek een groot risico”, “Als het alleen zwaarder, langer en abrupt is dan kan het zeker een probleem opleveren. Als het verbonden is met de hand of het singel dan wordt het een martelwerktuig, ik kan niks anders dan een tien geven”, “Incorrect gebruik leidt zeker tot aantasting van het welzijn en kan gevaarlijk zijn”, “Risico op overbelasting” en “heb er zelf geen ervaring mee, maar in combinatie met teugels lijkt het mij vragen om problemen.”

De verzwaarde voeten of ijzers staat op nummer vijf van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij correct gebruik. Het gemiddelde is een 6,7, de modus en de mediaan zijn beide een acht. De laagste scores zijn een twee en drie, hiervoor zijn de volgende redenen opgegeven: “Alleen bij hoefschoenen voor het trainen is dit een doordacht trainingsconcept, wat acceptabel is”, “Hetzelfde als bij de verzwaarde peesbeschermers. De benen zwaaien iets meer mee, maar als het geleidelijk aan getraind wordt, is er geen probleem” en “Geen ervaring mee.” De hoogste score die gegeven is, is een tien. De externe expert heeft de volgende reden gegeven waarom hij of zij een tien heeft gegeven: “**Verzwaarde voeten of ijzers** creëren een onnatuurlijk lichaamsgebruik en geeft daardoor een groot risico op overbelasting.”

De verzwaarde voeten of ijzers zijn beoordeeld bij incorrect gebruik, hierbij eindigde het hulp- en trainingsmiddel op twaalfde plek van de 26 geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen. De gemiddelde score is een 8,5, de modus en de mediaan zijn beide een negen. De laagste score is een vijf, de externe expert heeft de volgende reden gegeven: “Geen ervaring mee.” De hoogste score is een tien en is door drie externe experts gegeven met de volgende redenen: “Risico nog groter bij verkeerd gebruik” en “Idem als voor de verzwaarde beenbeschermers. Aangezien de verzwaaring nog meer distaal is dan bij de beenbeschermers, daardoor is het effect op de biomechanica nog groter.”

De verzwaarde peesbeschermers staat op nummer vier van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij correct gebruik. Het gemiddelde van de gegeven scores is een 6,7 en de modus en mediaan zijn beide een acht. De laagste score die één externe expert heeft gegeven is een één, de volgende reden is opgegeven: “Bij oordeelkundig en tijdelijk gebruik, als onderdeel van een leerproces is het misschien niet schadelijk. Te weinig over bekend.” Eén expert gaf een de score vijf met de volgende reden: “Pasvorm kan een probleem zijn, met schuurplekken als gevolg.” De hoogste score is een tien en een negen, deze externe experts gaven de volgende redenen voor de scores:

“Blijft voor mij een onacceptabel hulpmiddel” en “Ik vind dit niet acceptabel. Peesbeschermers zijn goed, maar verzwaren is onacceptabel.”

De verzwaarde peesbeschermers staat op tiende plek van de 26 hulp- en trainingsmiddelen bij incorrect gebruik. De gemiddelde score van **de verzwaarde peesbeschermers** is een 8,6. De mediaan is een negen en de modus, dus de meest voorkomende score, is een acht. De laagste score is een zeven, deze is gegeven door drie experts. De experts hebben hiervoor de volgende redenen gegeven: “Als het concept voor gebruik niet duidelijk is en de oefening te lang duurt, kan er overbelasting van steunweefsels optreden”, “Te zwaar, te plotseling, balansproblemen en onnatuurlijke bewegingen” en “De prikkelende stof en de verzwaring zijn totaal verschillend is en is niet te vergelijken. Verzwaring kan training technisch weinig kwaad, maar de prikkelende vloeistof is wel kwalijk.” De hoogste score is een tien, vier externe experts hebben deze score gegeven met de volgende redenen: “Blijft voor mij een onacceptabel hulpmiddel”, “Risico op verkeerd lichaamsgebruik en overbelasting”, “Verzwaarde beenbeschermers hebben een effect op de biomechanica van het paard, onder andere meer door impact op de proprioceptie. Dit kan leiden tot verwarring bij het paard en tot het verkeerd inschatten van situaties waardoor paard en ruiter een hoger risico lopen op kwetsuren en valpartijen” en “Dunne riempjes, borstelachtig klittenband, mate van verzwaring, vorm en ribbeling van de binnenzijde van de bandage.”

Op de derde plek staat **de staartbeugel** als het gaat om correct gebruik van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen. De gemiddelde score is een 7,9. De modus en de mediaan zijn beide een acht. De laagste scores zijn een drie en een vier, deze experts hebben de volgende redenen opgegeven: “Beperkt de bewegingsvrijheid van de staart, dus geen mogelijkheid insecten af te weren. Tevens beperking van signalen en communicatie m.b.v. de staart” en “Niet zeker of dat de staartbeugel pijn oplevert, maar beperkt toch de staartbeweging te veel.” Er zijn drie externe experts die de hoogste score hebben gegeven, namelijk een tien. De redenen die de externe experts hebben gegeven zijn: “Ook al doe je het 'goed' je dwingt het een paard naar een extensieve houding”, “Niet te verantwoorden. Gebruik is puur alleen voor het aanzicht. Draagt niet bij aan een beter lichaamsgebruik, maar beperkt het paard om zich te uiten en zijn staart goed te gebruiken waar deze voor dient (balans, zichzelf uiten, vliegen weren etc.)” en “Dwingt paard naar extensie, dit is niet wenselijk.”

De staartbeugel staat bij incorrect gebruik op de zesde plek van de 26 hulp- en trainingsmiddelen. De gemiddelde score van **de staartbeugel** is een 9,1, de modus en de mediaan zijn beide een tien. De twee laagste scores zijn een vijf en een zeven, de externe experts met deze scores geven de volgende redenen: “Kan nauwelijks iets verkeerd mee gebeuren. Wordt buiten de showwereld nauwelijks gebruikt” en “Zeer ernstig welzijnselement bij insectenplaag, evt. huidbeschadigingen bij niet passend materiaal, beperkt de mentale gesteldheid.” De hoogste score is een tien, 53,3% van de externe experts heeft een tien gegeven. Hier staan een aantal redenen waarom de externe experts deze score hebben gegeven: “Zo sterk afgedwongen en niet natuurlijk dat het niet anders kan zijn dan een grote welzijnsaantasting”, “Op intrinsiek gebied een welzijnsprobleem. Het paard kan niet op een normale manier zijn staart gebruiken en dus ook niet emoties uiten of vliegen ed. weggagen of een signaal geven aan andere paarden. Daarnaast worden de wervels overbelast. Bij kortere of minder hellende **staartbeugels** misschien iets minder groot probleem, het wordt gebruikt voor humane esthetiek (net als opzet en oordoppen) en zodat je niet ziet dat een paard er moeite mee heeft: communicatie afgesloten. Bij een lagere steilere beugel meer problemen” en “Is hier wel een correcte manier voor?”

Het tongbandje of tongriempje staat op de tweede plek als meest risicovolle hulp- en trainingsmiddel bij correct gebruik. De gemiddelde score van **het tongbandje of tongriempje** is een 7,8. De modus en mediaan zijn beide een negen. De twee laagste scores zijn een één en een vier, de redenen voor deze antwoorden zijn: “Ziet er heftiger uit dan het aantastend is. Indien goed

aangebracht en met het juiste materiaal zorgt het ervoor dat de tong niet over bit kan” en “Het is alleen correct gebruik als het voor trainingsdoeleinden in incidentele gevallen is en men moet dit niet in wedstrijdverband gebruiken, dat is mijn mening.” De hoogste score zijn door twee externe experts hebben gegeven is een tien, hier hebben ze de volgende redenen voor gegeven: “Geef controleverlies en het verlies van uitingsmogelijkheden. Zoals gezegd, paarden leggen hun tong over het bit met een gegronde reden. Die reden moet aangepakt worden in plaats van de uiting te onderdrukken, symptoombestrijding. Doorbloeding van de tong wordt gehinderd, kans op beschadiging van het tongbeen. Het paard kan moeilijker slikken. Het paard zal verhoogde stress ervaren waardoor hij meer speeksel aanmaakt, maar hij kan dit niet wegslikken. Oefent constante druk uit waaraan het paard niet kan ontsnappen, paard gebruikt tong om druk van het bit te verlichten” en “Er is geen correct gebruik.”

Bij incorrect gebruik staat **het tongbandje of tongriempje** op de vierde plek van de 26 geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen. Het gemiddelde is een 9,5. De mediaan en de modus zijn beide een tien. De laagste score is een vier, de externe expert geeft de volgende uitleg: “Doorbloeding van de tong wordt gehinderd, kans op beschadiging van het tongbeen als de tong te hard aangetrokken wordt om het bandje te bevestigen. Overigens worden tongproblemen en tongbeenproblemen zelden gezien. Geen wetenschappelijk bewijs voor of tegen te vinden.” Op drie externe experts na heeft iedere expert een tien gegeven. De redenen die onder andere zijn genoemd, zijn: “Bij correct gebruik is het al een heel groot risico, laat staan bij incorrect gebruik. Dusdanig invasief dat het beter niet gebruikt kan worden. Mentaal ook sterk begrenzend, geen natuurlijke uitingen van de tong en waarschijnlijk ook de mond mogelijk”, “Kan nooit goed aangebracht worden, altijd risico op afklemming, maar ook hier is wetenschappelijk onderzoek voor nodig om de echte details te krijgen. Heb er al veel te veel ellende mee gezien”, “Ik vind dit verontrustend en bij goed en verkeerd gebruik een risico voor het welzijn van het paard. Iets vastbinden wat zo gevoelig is en een doel heeft (de tong) is niet oké” en “Bij verkeerd gebruik kan er makkelijk tongbeschadiging plaatsvinden met kans op ernstige beschadigingen.”

De opzet staat op de eerste plek als het gaat om meest risicovolle hulp- en trainingsmiddel bij correct gebruik. Dit hulp- en trainingsmiddel heeft de meeste keren de score tien ontvangen bij correct gebruik. De gemiddelde score van **de opzet** is een 8,5. De mediaan is een negen en de modus is een tien. De laagste scores zijn een twee en een zes, de redenen voor deze scores zijn: “Plaatje laat zien dat de stang de hoofdhouding bepaald. De opzet, indien goed toegepast, voorkomt een te diepe dracht van het hoofd bij acties. **De opzet** werkt in op bovenkaak, maar geeft daar zelden beschadigingen. Er zijn ook veel opzetten die via een kinbandje werken en vriendelijk zijn. **De opzet** wordt meestal maar tussen drie en vijftien minuten gebruikt” en “Alleen bij correct gebruik nog toestaan. Leidt makkelijk tot discussie en misbruik, al denk ik dat het welzijnsaantasting wel meevalt, omdat het met name voorkomt dat een paard te diep loopt, maar het moet niet in combinatie met overmatig teugel gebruik worden ingezet en de jury zou dan moeten ingrijpen, dat is lastig in deze sport.” 46,7% van de externe experts heeft **de opzet** een tien gegeven, hiervoor hebben ze aantal redenen voor gegeven: “Paard zit klem. Alle genoemde nadelen, ethisch en gezond. Juist gebruik is niet mogelijk”, “Halsgebruik en beweging is van belang voor het welzijn, dit limiteren zeker als het zo sterk is als wordt gezien met een opzet, is een groot risico” en “Hier is geen goede manier voor te vinden.”

De opzet is bij incorrect gebruik ook het hoogst scorende hulp- en trainingsmiddel van de 26 geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen. Het gemiddelde is een 9,7. De mediaan en de modus zijn beide een tien. Op drie experts na hebben alle externe experts een tien gegeven en de laagste score is een 8. De redenen van deze hoge scores zijn: “Is uit biomechanisch oogpunt in alle toonaarden verkeerd”, “Paard wordt vastgezet in houding die zeer onnatuurlijk is om langere tijd vol te houden, met hoog risico op enorme gevolgen voor het bewegingsapparaat (denk onder andere aan borstwervels die in onnatuurlijk gestrekte stand belast worden, met risico op artrose, kissing spines

en minder afwijking van passen)”, “Men forceert een onnatuurlijke houding bij het paard, met alle gevolgen van dien. Schade in de mond door het **dunne opzetbit**, blessures als gevolg van compensatie. Mentaal omdat het paard op geen enkele manier aan de druk kan ontkomen en zijn hals niet meer kan gebruiken om zijn balans te herstellen” en “het Paard zit klem. Alle genoemde nadelen, ethisch en gezond. Juist gebruik is niet mogelijk.”

Bijlage 13.4. Alle genoemde welzijnsrisico's door experts

In deze bijlage zijn alle redenen en welzijnsrisico's van de externe experts per hulp- en trainingsmiddel getoond.

1+2. Tonglepel

- Tong is zeer sensitief, daarom wordt het als onaangenaam ervaren door paard.
- Tong verbonden via tongbeen en daaraan vastzittende bespiering met voorbeen. Restrictie van tong geeft restrictie van voorbeen en de achterhand. Gehele locomotie wordt negatief beïnvloed.
- Bij correct gebruik kan het voordeel geven dat het paard de tong niet te ver omhoog kan trekken en inwerking van bit juist blijft.
- Dwingend hulpmiddel, ongemak bij permanente druk op tong, zeker bij metaal. Zacht rubber minder onaangenaam, enigszins flexibel.
- Tonglepel belemmert bewegingsvrijheid van tong. Eigenlijk een dwangmiddel.
- Draagt niet bij aan welzijn, alhoewel er geen pijnprikkel is.
- Lepel ligt op tong, is afgerond en zal tong bij goed passend bit niet beschadigen.
- Symptoombestrijding. Wordt niet naar het eigenlijke probleem gekeken.
- Vaak sprake van fysiek of mentaal ongemak.
- Weinig ervaring mee. In mijn beroep geen schade van gezien.
- Specifiek ontworpen om ongewenst gedrag tegen te gaan. Nemen oorzaak voor gedrag niet weg en leiden tot ernstige bit letsels.
- Gering i.v.m. begrenzend werking i.p.v. dwingend werking. Doel is tijdelijk gebruik binnen leerproces.
- Neemt extra plaats in beperkte ruimte van mond.
- Moeilijkheden om speeksel te verwerken of voedselbeloningen te gebruiken.
- Tong over bit gooien of tong optrekken doen ze met een reden.
- Tongproblemen ontstaan door slecht passende bittens en rijden met te veel druk. Vaak in relatie met onderliggende blessures, tandproblemen of blokkades in lijf.
- Goed mogelijk om paard zonder te veel stress te laten wennen aan object in mond.
- Kan mogelijk een vicieuze cirkel doorbreken, bijv. jong paard dat bit nog vreemd vindt.
- Bit kan beter op tong dan onder, om schade aan lagen te voorkomen.
- Dat tonglepel toegestaan is op wedstrijden geeft aan dat meerdere mensen de tonglepel als standaard optoming gedurende langere tijd gebruiken.
- Het paard krijgt geen kans om signaal af te geven dat het last heeft van te veel druk en kan in extreme houdingen gedwongen worden, of langdurig in dezelfde houding, wat ernstige gevolgen kan hebben voor lichaam en geest.
- Correct gebruik: paard krijgt langzaam tijd om aan tonglepel te wennen m.b.v. positieve bekrachtiging en gaat om tijdelijk gebruik.
- Bij bittens met scharen kan tonglepel veel sterker inwerken en vormt groter risico.
- Zover ik weet geen onderzoek naar hoe dit ligt in de mond wat voorwaarden en pasvorm e.d. zijn.
- Als je hem gebruikt is er al iets misgegaan en dat is verontrustend.
- Is zo in de handel dat men snel zal denken dat evt. tong problemen hiermee opgelost kunnen worden.
- Lijkt wel redelijkste alternatief t.o.v. tongbandje of nylonkous/panty.

3+4. Tongbandje/riempje

- Klemmt tong echt af, heviger in werking dan de tonglepel.
- Bij correct gebruik voordeel met luchtwegproblemen.
- Te vaak niet correct gebruikt (te strak).
- Ziet er heftiger uit dan het aantastend is, naar mijn mening.
- Onacceptabel. Te veel verwondingen aan tong door te strak aanleggen.
- Geen enkel (wetenschappelijk) bewijs dat het werkt.
- Kan gaan snijden in tong of in ieder geval duidelijk ongemak geven.
- Indien goed aangebracht en het juiste materiaal gebruikt is, zorgt het ervoor dat tong niet over bit kan.
- Onderzoek heeft geen voordeel laten zien bij tegengaan dislocatie van palatum molle.
- Beknelling lippen en kaaktakken.
- Interferentie met fysiologisch gedrag van de tong.
- Symptoombestrijding.
- Geen directe beschadigingen van gezien.
- Doel om ongewenst gedrag t.g.v. ongemak in mond te maskeren.
- Soms wordt aangehaald dat het veiliger is voor het (ren)paard i.v.m. inslikken tong, dit verhaal klopt niet.
- Doorbloeding tong wordt gehinderd, kans op beschadiging van het tongbeen.
- Oefent constante druk uit waaraan het paard niet kan ontsnappen, het paard gebruikt tong om druk bit te verlichten.
- Wordt gezegd dat hierdoor paard minder last heeft van de tong bij ademen en zo meer lucht krijgt. Zou prestatie verbeteren, waarom prestaties worden gevraagd die de anatomie niet aankan is een welzijnsprincipe.
- Tong verbindt zich met hyoid apparaat en de spieren van de hals en borst, door vastbinden verandert de functie. Zorgt voor compensatie door het lijf en abnormale slijtage.
- Alleen correct gebruik voor trainingsdoeleinden in incidentele gevallen en niet in wedstrijdverband.
- Naar beeld. Zelf geen ervaring met een tongriem of -bandje.
- Zeer risicovol: verwondingen van de lagen en mondslijmvlies zijn regelmatig voorkomende problemen (zelf getuige van geweest).

5+6. Pelham bit

- Mits correct aangemeten, passend bij anatomie mond, zie ik hier weinig problemen mee.
- Uiteindelijk gaat het welzijn meer over degene die de teugels vast heeft.
- Minder aantastend met een twee teugel gebruik. Bij voorkeur een rubberen Pelham.
- Bij onjuist gebruik werkt het zeer sterk in door de hefboomwerking. Geen zachte bescherming om de kinketting, kinketting te strak.
- Probleem treedt niet op bij 'correct gebruik' maar juist bij incorrect gebruik.
- Bij correct gebruik zal dit bit geen extra belemmering moeten geven t.o.v. een ander bit.
- Zeker een probleem bij onrustige zit of onnageeflijke handen.
- Afhankelijk van type Pelham en bevestiging ketting.
- In handen van een goede ruiter kunnen hulpen nog subtieler ogen. In dat geval hoeft dit niet verkeerd te zijn.
- Bij deskundig gebruik geringd. Alles hangt af van het deskundig afstellen van de kinketting.
- Wanneer het paard lichte hulpen negeert, bestaat het risico dat ruiter hogere druk gebruikt, waarbij de kracht in de mond nog verhoogd wordt door scharen en ketting. Dit kan tot fysieke pijn en zelfs verwondingen leiden.
- Bij correct gebruik is het een goed bit wanneer het paard te sterk wordt.

- Is door de directe hefboomwerking niet geschikt als eerste bit voor hele jonge paarden of voor ruiters die nog niet een onafhankelijke zit beheersen.
- Zou een alternatief kunnen zijn voor het rijden met een stang en trens combinatie.
- Kan zorgen voor verfijning in de communicatie tussen paard en ruiter, zonder dat met dubbele bidden gereden hoeft te worden.
- Indien paard en ruiter goed op elkaar zijn ingespeeld en het voor het paard heel voorspelbaar is welke reactie hij moet geven, hoeft het bit niet een aantasting van welzijn te betekenen.
- Niet of nihil, ruiter kan altijd even uit balans raken, het paard kan een keer struikelen of het paard kan door emotie een keer minder op de ruiterhulp reageren of andersom. Dan kan de druk onverwacht hoger uitpakken en discomfort ontstaan.
- Risico vind ik hoger bij gebruik van een verbindingsriempje waarbij een teugel wordt gebruikt en het hefboomeffect bij ieder teugelcontact wordt ingezet.
- Kinketting van rubber of leer of met goede bedekking is een veel lager welzijnsrisico dan een ketting zoals in het beeld.
- We kunnen niet weten hoe elke ruiter dit in de praktijk gebruikt. Ik vind een scharen bit niet per se aantasting van het welzijn en hetzelfde geldt voor de ketting.
- Nauwelijks onderzoek naar.
- Er is bij een Pelham druk achter de oren op de ""poll"", het is de vraag wat dat doet.
- Een Pelham-riempje waarbij de druk over beide bitringen wordt verdeeld lijkt minder sterk in te werken dan met twee teugels of als alleen op de onderste ring de teugel wordt vastgemaakt.

7+8. Pessoa bit

- Heeft een zekere hefboomwerking, daarmee ook invloed op kopstuk en wat daaronder zit (overgang C0/1). In verkeerde handen een lomper ding dan Pelham wellicht.
- Minder aantastend met een twee teugel gebruik.
- Afhankelijk van gebruik en hoe de teugels bevestigd worden, en wie de teugels in handen heeft.
- Wordt vaak gebruik bij paarden die sterk zijn. Zeker wanneer de teugel aan de onderste ring bevestigd wordt heeft het een forse hefboomwerking.
- Door de scharen kan een iets grotere druk worden uitgeoefend op de lagen, maar minder dan met de Pelham.
- Geringe tot matige hinder door druk bij hele en halve ophoudingen.
- Indien correct afgesteld en niet i.c.m. lage neusriem etc., zou dit bit geen extra welzijnsaantasting moeten opleveren.
- Bit geeft de mogelijkheid van lichte interferentie naar wat heftiger effect te doseren.
- Veroorzaakt veel voor-achterwaartse beweging in de mond. Deze beweging wordt in tegenstelling tot bidden met kinketting niet gestopt.
- Treedt vooral wrijving op, in mindere mate (nog steeds aanwezig) hefboomwerking.
- Chronische irritatie lagen en afwijkingen t.h.v. eerste kiezen (en hun omliggende slijmvlies) komen frequent voor.
- Bij deskundig gebruik geen probleem, maar risico van ondeskundig gebruik is hoog.
- Bit werkt dwingend.
- Hoe meer ringen en hoe verder die uit elkaar staan, hoe groter het hefboomeffect en dus het risico op te hoge kracht in de mond van het paard en mogelijke pijn en kwetsuren.
- Heeft in tegenstelling tot Pelham geen hefboomwerking waarbij de druk ook wordt verdeeld over de kinketting en de pol. Alle druk komt op mondhoecken en tong.
- Risico is niet nul, vanwege de mogelijkheid dat de hulp onverwacht steviger doorkomt dan bedoeld.

- Risico bij dit bit is vaak ook het mondstuk. Enkel gebroken zorgt voor notenkraker effect, dubbel gebroken perst de lippen samen, stang zet veel druk op lagen.
- Wordt bijna nooit een kinketting bij gebruikt, heeft wel een belangrijke functie bij ieder hefboom bit.
- Er staat bij 'bij correct gebruik' dus in dat geval vind ik het niet een grote aantasting van het welzijn van het paard.
- Alle bidden met losse ringen hebben het gevaar dat de huid of het slijmvlies tussen het bit en de ring komt met pijnlijke gevolgen van dien (tenzij er met bit ringen wordt gewerkt). Daarnaast slijten dit soort bidden ook vaak op die plek waardoor het risico dopverwondingen nog meer wordt verhoogd.
- Het bit rust op de gevoelige lagen, waardoor de ruiter gebruik maakt van een pijnprikkel om het paard te laten gehoorzamen en dit kan nog versterkt worden door de hefboomwerking van het bit, bij bevestiging aan de onderringen.

9+10. Stang (los)

- Pasvorm komt erg nauw; vooral tongbogen kunnen naar uitpakken. Goed aangemeten, correct passend in sensibel handen, zie ik er weinig mis mee.
- Kinketting zou vereist moeten zijn.
- Hoofddruk moet op trens gericht zijn.
- Bij correct gebruik zal het hier ook wel meevallen.
- Het gevaar zit in de ruiters die minder goed kunnen rijden en africhten, en die dit soort bidden (net als de Pelham en de pessoa) gebruiken als handrem en stuurbechrachting.
- Door de scharen i.c.m. de kinketting kan er een grotere druk worden uitgeoefend op de lagen.
- Het probleem treedt niet op bij 'correct gebruik' maar juist bij incorrect gebruik.
- De stang is nog een bit dat uit de militaire geschiedenis afstamt en toen het rijden met een hand bij een charge met getrokken zwaard in de ander hand mogelijk maakte zonder verlies van stevige tempo controle.
- Het is weer een extra stuk ijzer in de mond, hoe comfortabel is het als er een extra bit wordt gebruikt.
- De stang wordt snel te strak aangetrokken (vaak onbewust en onbedoeld).
- Combinatie scharen (afhankelijk van de lengte) en de kinketting is potentieel welzijnsbedreigend.
- I.c.m. onderlegtrens discutabel gezien grote hoeveelheid metaal in erg beperkte ruimte.
- Bij deskundig gebruik geen probleem en veel paarden vinden het prettig. Afstellen kinketting is cruciaal.
- Lengte van scharen en vorm van de ketting kunnen een belangrijk effect hebben op de kracht die het paard ervaart als gevolg van teugelhulpen van de ruiter.
- Het risico zit hem in dat deze bidden in de dressuur met een trens bit gecombineerd wordt. Het rijden met een stang en trens combinatie vraagt om veel kennis, inzicht en ervaring om dit goed te doen.
- Een zeer hoog risico vormen de dressuurstangen met een smalle hoge tongboog. Deze creëren namelijk geen vrijheid op de tong, inwerking op het gevoelige gehemelte is niet prettig voor de paarden.
- Het bit zoals hier getoond geeft vanwege de lange scharen, hefboom en tonguitsparing mogelijk op sommige momenten onbedoeld veel druk op de lagen.
- Met los gebruik van een stang is met ieder contact van de teugels een hefboomeffect inwerking. Ook met de kortste stang, het beste passende mondstuk en de zachtste kinketting is dit een sterkere inwerking en dus meer druk en mogelijke pijn in de mond van het paard.
- Ook in dit geval vind ik een bit niet per se aantasting op het welzijn. Het moet wel bij correct gebruik.

- Combineert potentiële risico's van de Pelham en de pessoa. Het is een bit met een kinketting en een vaste ring waardoor er ook druk achter het oor en op de "poll" wordt uitgevoerd.
- Niet mogelijk om de hefboomwerking te verminderen door de teugel hoger vast te maken, ruiter kan harder inwerken dan gedacht.
- Bit rust op de gevoelige lagen en de ruiter maakt dus gebruik van het toedienen van een pijnprikkel om het paard te laten gehoorzamen.

11+12. Stang en trens

- Pasvorm is deel één en gebruik deel twee; doe je die neusriem te strak, dan gaat het compleet mis qua welzijn; paard kan niet slikken, kaak niet bewegen.
- Twee bitten in mond, past bij lang niet alle paarden.
- Kinketting zou vereist moeten zijn, hoofddruk moet op trens gericht zijn.
- De ruiter bepaalt welzijnsrisico.
- Zouden pas toegestaan moeten worden op het allerhoogste niveau en dan nog onder strenge voorwaarden.
- Door scharen i.c.m. kinketting kan er een grotere druk worden uitgeoefend op de lagen.
- Het probleem met dit bit treedt niet op bij 'correct gebruik' maar juist bij incorrect gebruik.
- Bij correct gebruik zou vooral alleen het bit het belangrijkste communicatiemiddel zijn en met de stang, maar heel kortdurende aanwijzingen moeten geven.
- De toegevoegde waarde in de moderne sport is niet echt duidelijk, maar berust op empirie en traditie.
- Extra bit geeft de kans op extra ongemak en de stang wordt te vaak, te strak aangetrokken en heeft extra hefboomwerking. Bij correct gebruik, hangt de stang er in theorie eigenlijk alleen maar bij.
- Moet een goede en vriendelijke ruiter zijn om de stang niet te gebruiken.
- Beide bitten overlappend in de mond en veroorzaken bijna het steeds licht openen van de mond bij het paard (reflexmatig). Deze situatie is vaak ongewenst waardoor andere hulp/dwangmiddelen nodig zijn om de mond gesloten te houden. Where's the sense in that?
- Enkel acceptabel bij grondige inspectie mond op blessures aangezien deze letsels vaak moeilijk zichtbaar zijn (chronische lagendruk).
- Verplichting tijdens bepaalde competities niet te verantwoorden.
- Bij deskundig gebruik is mijn ervaring dat veel paarden het prettig vinden.
- De tong kan het als extra druk ondervinden door de aanwezigheid van twee bitten, zelfs als er geen druk op de teugels is.
- Bij correct gebruik kan het een hulpmiddel zijn om de communicatie tussen paard en ruiter te verfijnen.
- Extra risico bij paarden met van nature veel slijmvliezen aan de binnenkant van de wang en lippen die naar buiten krullen. Hoog risico dat er weefsel tussen de bitten komt (ook bij correct gebruik).
- De praktijk leert dat er weinig kennis is over het goed aanmeten van een stang en trens combinatie. Ook bij professionals.
- Extra risico zijn ook de hoofdstellen die uitgevoerd zijn met kopstukken bestaande uit losse riempjes. Deze snijden in de gevoelige structuren in de nek van het paard.
- Bij de springsport is geen restrictie op de neusriem bij een stang en trens en er wordt nog eens gebruik gemaakt van een sperriem of neusriem met gepend die onder het bit langs gaan. Dit vermindert de mogelijkheid voor het paard om de druk van het bit te ontwijken significant.
- Nihil bij correct gebruik!
- Gebroken gedeelte van de trens kan in het verhemelte prikken.

13+14. Liverpoolstang (mennen)

- Valt of staat met mondstuk; glad is nog wel oké, maar ik zie de meest bizarre varianten voorbijkomen bij mannen.
- De pasvorm en dan de handen die het vast hebben. Dat laatste gaat ook nogal eens mis.
- Hoofddruk moet op de grootste ring zijn.
- Door de scharen i.c.m. de kinketting kan er een grotere druk worden uitgeoefend op de lagen.
- Het probleem met dit bit treedt niet op bij 'correct gebruik' maar juist bij incorrect gebruik.
- Geen ervaring mee.
- Afhankelijk van de chronische druk en de mate van hefboom. Te losse ketting geeft veel beweging door de mond.
- Met de hand is nauwelijks nog te voelen wat het bit in de mond veroorzaakt.
- Bij mannen is het risico op hogere druk groter omdat er minder fysiek contact is tussen man en paard.
- Het welzijnsrisico neemt toe naarmate er meer sleuven worden toegevoegd.
- Totaal niet gemaakt naar de vorm van de tong, is vrij smal en in combinatie met de scharen en het gewicht van de leidsels kan vrij snel letsel optreden.
- Als gebruik van de teugels wordt aangepast op de verhoging van de druk die de mechanica van het bit produceren (ofwel zeer weinig teugeldruk) is het welzijnsrisico niet zeer hoog.
- Geen risico bij correct gebruik, overigens is dit nog wel iets dat met name in bij vrije tijds- en amateur gebruik niet altijd goed gaat.
- Met vaste sleutelgaten voor de leidsels is hoe lager vastgemaakt, hoe langer de scharen, hoe groter de invloed en dus hoe groter de mogelijke risico's.
- Als er pompwerking is, heeft de tong wat meer bewegingsvrijheid, maar komen de hulpen wel minder precies over.

15+16. Bitlifter

- Dat kan juist wat verlichting bieden. Maar bij paarden met een laag gehemelte is het dan weer horror.
- Lijkt redelijk onschuldig. Verlaagt druk op de lagen, verhoogt de druk op de neus. Bij een correcte optoming hoeft dit geen probleem te zijn.
- Het zou in theorie voor een vriendelijkere inwerking van het bit moeten zorgen. Dit zou onderzocht moeten worden.
- Als de teugelspanning op de stang flink hoog wordt, ontstaat er mogelijk op neus, lagen en kinholte een flinke en waarschijnlijk onaangename druk.
- Hiermee kan weer de neiging om de tong over het bit te gooien worden verdoezeld en wordt een vrije beweging van de tong verhinderd.
- Verbetering krachtenverdeling.
- Kan wel degelijk helpen het bit stabiel te houden. Het is echter geen wondermiddel.
- Onbekend mee.
- Indien effectief kan worden aangetoond dat de druk op de lagen en de tong verlaagd worden, is dat positief.
- Het bit heeft minder bewegingsruimte, paard heeft minder keuzevrijheid om bit zelf in zijn mond te manipuleren.
- Risico dat de druk verplaatst wordt naar de bovenkaak en het gehemelte.
- Het vraagt kennis en kunde om met deze combinatie goed te kunnen communiceren met het paard.
- Geen mening, in verband met onbekend zijn met dit middel.
- Als de keuze voor het mondstuk van het bit wordt aangepast op de hogere positie in de mond kan dit helpen of vormt het in ieder geval niet echt een risico.

- Bij bidden met tongbogen is een positie dicht bij het gehemelte een risico aangezien de rotatie van het bit door de teugeldruk dan de druk op het gehemelte door de tongboog verhoogt.
- Het lijkt me niet veel risico voor het welzijn, maar hoe meer we om en aan het paard hangen hoe minder goed het welzijn is.
- Zover ik weet totaal geen onderzoek naar. Dus een inschatting: een bitlifter op zichzelf is denk ik niet echt een probleem, maar de combinatie met wat voor bit het gebruikt wordt.
- Doordat de druk wat beter verdeeld wordt, zal het paard wat minder snel pijn of ongemak ervaren.

17+18. Kineton

- Ik zie het nut er niet van in.
- Symptoombestrijding.
- Geen ervaring mee.
- Symptoombestrijding en wat mij betreft een dwangmiddel. Als het paard zijn mond opent, dan krijgt hij druk op de bovenkaak, zodat hij zijn mond weer sluit.
- Dit systeem lijkt het bit wat beter te stabiliseren dan een neusriem loos-hoofdstel. Er is geen groot ongerief van de werking te verwachten.
- Dit geeft een zeer sterke inwerking op kwetsbare neusbot. Te veel druk op neus en mond.
- Kan bij 'harde' paarden mogelijks wel het verschil maken waardoor er niet naar agressievere bidden als Pelham etc. gegrepen moet worden.
- Het correct passen is extreem belangrijk om constante druk op de bovenkaak en het gehemelte te vermijden.
- Doordat de neusriem niet onder de kin wordt vastgemaakt heeft een paard de vrijheid om de mond te openen bij een teveel aan druk. Kan te directe inwerking van het bit dus wat afzwakken.
- Hoger risico op beschadiging van de mondhoeken.
- Als de neusriem niet te laag zit, lijkt mij het nadelige effect mee te vallen.
- Druk van teugels op het bit moet aardig hoog zijn voordat deze ver genoeg in de mondhoeken trekt, zodat de kineton een inwerking heeft.
- Ook als de kineton zeer dicht op het bit wordt gepast is alleen bij hoge teugeldruk de druk van de neusriem ook hoog en overmatig teugelgebruik is in mijn ogen niet correct gebruik.
- Ik ken het niet maar lijkt me een vriendelijke aanpassing.
- Neusriem komt op deze manier te strak te zitten. Er zit echter geen riempje onderlangs.
- Afhankelijk is van het type bit dat je erbij gebruikt. Omdat hij niet vastgezet wordt onder de kin kan het paard het redelijk zelf bepalen of en hoever hij de mond open doet.
- Neusriem zou wat kunnen gaan knellen.

19+20. Kinketting/kinriempje

- Voorkomt te ver kantelen van het bit. Bij correct gebruik heeft het een goede functie.
- Mits met kinbeschermer wordt gebruikt.
- Het probleem met de kinketting treedt niet op bij 'correct gebruik' maar juist bij incorrect gebruik.
- Kan bij forse aanhoudingen flinke druk in de kinholte veroorzaken.
- Wel gevaar tot misbruik van deze mogelijkheid.
- Zonder de kinketting worden vele bidden veel agressiever. Uiteraard beter een riempje i.p.v. een ketting.
- Ruiter of menner voelt niet direct hoeveel druk hij of zij uitoefent op de onderkaak van het paard.

- Afhankelijk van het type ketting, is er een risico op plekken met verhoogde druk, het pletten van de huid of het vastraken van haren tussen de ketting.
- Bij hefboombitten is het gebruik van een kinketting noodzakelijk.
- Zal al snel gevoelig zijn, omdat het dicht over het botvlies loopt.
- De kinketting vermindert welzijnsrisico door de kanteling van het bit te begrenzen, maar daarbij zet de ketting zelf druk op de gevoelige botjes van de onderkaak.
- Wederom bij correct gebruik dat is inclusief evt. protectiemateriaal.
- Het gaat om correct gebruik, dus dan vind ik het risico nihil.
- Hoe strakker aangebracht, hoe groter de inwerking; als de kinketting niet 'glad' of zonder kinkettingbescherming wordt aangebracht is het aannemelijk dat het gebruik van de teugels pijnlijk is op niet gladde delen van de kinketting.
- Bij een "te losse" kinketting zal er niet zo snel, veel gebeuren. Als hij te los zit, dan heeft het geen functie meer.
- Bij paarden met veel haar op die plek, kan het zijn dat deze haren tussen de schakels gaan zitten.
- Het paard heeft minder bewegingsvrijheid en zou de kaak kunnen gaan verstrakken, wat invloed heeft op de (ont)spanning in de gehele beweging.

25+26. Hackamore

- In ruwe handen vreselijk; je kunt de neus er flink mee beschadigen.
- Bij correct gebruik weinig mis mee.
- Bitloos rijden is mijn ogen geen goed idee. De druk vanuit de ruiters is gelegd op het neusbot, welk geen weerstand kan bieden.
- Kan heel sterk inwerken. Zeker in combinatie met een bit.
- Moet behoorlijk strak worden aangebracht om schuiven van links naar rechts te voorkomen, wanneer ongelijke teugeldruk wordt uitgeoefend.
- Bij normaal gebruik geen problemen te verwachten.
- Door te strak aansnoeren en te hard trekken kan het neusbeen beschadigen.
- Helaas wordt het juist vaak wel gebruikt met veel druk en kan het pijnlijk zijn voor het kwetsbare neusbot.
- Afhankelijk lengte scharen en breedte neus of kinriem
- Vaak sterke hefboomwerking waardoor grote druk uitgeoefend kan worden. Depressies in het neusbeen zijn vaak zichtbaar.
- Veel paarden vinden dit een fijne optoming. Nadeel is dat het alleen basale functies kan bedienen.
- Een bitloze optoming wordt vaak als minder scherp voor het paard gezien, waardoor het risico bestaat dat er meer druk op de teugels gebruikt wordt in vergelijking met het gebruik van een bit.
- Weinig onderzoek toont aan dat de druk met een hackamore vaak aanzienlijk hoger is dan met een bit.
- Bitloze optoming waarbij een directe release mogelijk is. In tegenstelling tot kin- en kaak- gekruiste bitloze optomingen.
- Voor paarden die geen bit kunnen verdragen en ruiters die een fijnere inwerking willen kan de hackamore een goed alternatief zijn.
- Wil je een stabiele ligging krijgen, dan moet je de neusriem vrij strak aansnoeren.
- Correct gebruik van teugels in Engelse sport, constante druk, zorgt voor constante inwerking van een vaak heftig hefboomeffect over het hele hoofd.
- Is niet bedoeld voor de manier van rijden die we zien in de springsport.
- Bij correct gebruik waarbij de ruiters beseft hoeveel kracht hij op teugels kan aanbrengen zorgt het voor geen welzijnsaantasting.

- Beperkt in het risico. De druk op de neus willen we echter niet constant hebben.
- Risico's vooral achter op de neus, kaak en achter de oren, "de poll". Door de hefboomwerking kan het notenkrakereffect optreden zoals bij veel van dezelfde typen bidden die op dezelfde plekken inwerken.
- Zowel band op neus als onder kin en achter het oor zijn meestal redelijk breed, waardoor redelijke druk verdeling plaatsvindt. Als banden smal zijn lijkt het of er wel degelijk beklemmingen kunnen optreden.

27+28. Aansnoerneusriem

- Het woord zegt al hoe mensen dit gebruiken: lekker straktrekken. Paard kan dan z'n kaak niet meer bewegen.
- Vaak trekken ze dan ook de sperriem strak aan, daarmee snoer je de gevoelige lippen af. Kan zeker schadelijk zijn; doorbloeding is er niet voor niks.
- Bij goed gebruik, de twee vingers regel, geen probleem.
- De term 'aansnoer neusriem' is ongelukkig gekozen. Het impliceert dat deze strakker kan en moet dan een gewone neusriem, terwijl dit niet zo is.
- Bij correct gebruik is deze neusriem m.i. prettiger qua drukverdeling onder de kaak en zit er door het kussentje ook geen gespje te prikken.
- Bij dit systeem is geen hefboom die op het neusbeen inwerkt.
- Indien correct afgesteld met voldoende ruimte tussen neusbot en neusriem, zou het geen aantasting moeten opleveren.
- Uitgevonden om ongewenst gedrag, vaak t.g.v. ongemak bij het paard te maskeren.
- Significant vaak verwondingen wangslijmvlies op deze plaatsen.
- Risico op misbruik is groot, naam deugt niet.
- Het doel is om dit zeer strak om het hoofd te kunnen gebruiken, wat fysiek en mentaal ongemak veroorzaakt.
- Paard heeft niet langer de optie om zijn mond te openen om de druk van het bit in de mond te verlichten.
- Het paard kan ook moeilijker kauwen en slikken.
- Bij correct gebruik is er een stabielere ligging van het bit.
- Oncomfortabel om vast te maken. Direct ongelijke druk op gevoelige structuren rond de neus.
- Correct gebruik van een neusriem laat ten minste 1,5 cm ruimte gemeten boven op het neusbot. Hoe de versnoering dan zit maakt weinig uit.
- Ik vind een neusriem niet nodig en met dit hulp- en trainingsmiddel kan het alleen maar strakker getrokken worden.
- Degene die het doet heeft waarschijnlijk nauwelijks in de gaten hoe strak deze zit.
- Over het algemeen vaak een brede gepolsterde band, wel redelijke druk verdeling over het gehele oppervlak.
- Dit type neusriem nodigt uit om strakker te doen met alle gevolgen van dien.
- Verdoezeling van een slechte communicatie tussen ruiter en paard.
- In de praktijk zo strak aangetrokken dat het tot welzijnsaantasting leidt.

31+32. Slofteugel

- Je trekt het hoofd naar de borst.
- Handig als handrem, als je vreest te verongelukken met een paard wat er vandoor gaat. Veiligheid gaat dan heel even vóór welzijn. Verder een onding wat afgeschaft mag worden.
- Bij goed gebruik, geen probleem.
- Erg weinig bewegingsvrijheid voor het paard.
- Het paard krijgt geen keuze in houding, correct gebruik is erg moeilijk toepasbaar.

- Ruiter kan paard in hyperflexie brengen en houden die te lang duurt. Er is wel een studie die een voordeel aangeeft van kortdurende hyperflexie.
- Er is geen correct gebruik van de slofteugel.
- Veel fysieke nadelen en er wordt een incorrecte manier van rijden bewerkstelligd.
- Het geeft druk op mond, atlas, lage hals en verkeerd lichaamsgebruik.
- Door de hefboomwerking krijgt het paard makkelijk extreme kracht op lagen, onderkaak en evt. halsspieren, wervelkolom en de nek.
- Enkel bij gebruik in onveilige situaties (en dan enkel als laatste redmiddel) echt te verantwoorden.
- Kan elk bit voldoende agressief maken om letsels te veroorzaken. Aangehouden druk is erg nadelig in het ontstaan van bit letsels.
- Absoluut niet wenselijk.
- Leidt tot druk op het bit onder een andere hoek dan met gewone teugels.
- Kan niet alleen tot pijn leiden, maar ook tot verwarring bij het paard omdat de signalen nu enigszins anders aanvoelen.
- Het verantwoord omgaan met extra macht en controle over het paard vraagt wel om veel ervaring en deskundigheid van de ruiter.
- Wil het gebruik absoluut niet promoten, wel de nuance aanbrengen dat deze hulpteugel in uitzonderlijke gevallen wel een stukje veiligheid kan bieden.
- Als de slofteugel langer wordt gelaten dan de lengte van de normale teugel, zal deze in een boog hangen. Alleen wanneer het paard het hoofd ineens de lucht in steekt, zal het de begrenzing van de slofteugel voelen. In deze situatie is het risico te overzien.
- Er zijn vele meningen over en weinig onderzoek, regelgeving, of gelijklopend advies van experts.
- De slofteugel is zeer makkelijk te misbruiken vanuit een biomechanisch of trainingsleer en leertheorie perspectief.
- Hoog risico door de vaak sterke inwerking en vooral verschillende en gespreide meningen van wat correct gebruik nou echt is.
- Alles dat een slofteugel taint kan ook zonder, het duurt alleen iets langer.
- Niet als katrol gebruiken.
- Als het hoofd laag is kan hij niet meer zien waar hij heen gaat en lijkt het een stuk lastiger om balans te houden.
- Als de teugel de ruiter vertrouwen geeft waardoor die beter en meer ontspannen rijdt, zou dat een voordeel kunnen zijn.
- Paard wordt in een onnatuurlijke houding gedwongen en heeft met name op de lange termijn schadelijke gevolgen voor het bewegingspatroon.

34+35. Bijzetteugel

- Mag niet te strak zitten.
- Mag niet lang gebruikt worden.
- Welzijn wordt beperkt door limitering voorwaartse, laterale beweging hoofd en beperkt in bewegingsvrijheid.
- Geeft een onnatuurlijk afgedwongen bewegingspatroon.
- Als longeur geen directe controle over het paard heeft, vormt dit altijd een risico.
- Bijzetteugels kunnen het zicht van een paard wel belemmeren.
- Het risico om te struikelen en zich dan niet kunnen opvangen vormt wel een groter risico.
- Dit is bij een vluchtreactie onrealistisch en kan veroorzaken dat een paard heel veel druk op zichzelf gaat zetten die hij niet kan ontkomen. Als het paard schrikt of een onverwachte beweging maakt zit de bijzetteugel nog steeds vast en kan de ruiter of longeur deze niet losmaken totdat het paard weer aardig stil en dicht bij hem staat.

- Paarden kunnen moeite krijgen met het evenwicht te bewaren, omdat hij de hals niet vrij kan bewegen.
- Kan leiden tot pijn en frustratie bij het paard, vooral als de bijzetteugel kort aangespannen wordt en het paard daardoor ook niet zijn nek ongehinderd naar voor of beneden kan strekken om de spieren te ontspannen.
- Door de rubber ringen heeft de bijzetteugel wat extra gewicht waardoor steeds extra ingewerkt wordt op het bit.
- Bijzetteugels dragen niet bij aan correct lichaamsgebruik.
- Geven onterecht het idee dat er goed getraind wordt.
- Zorgt voor spanning in zowel lijf als mentaal.
- Er wordt vaak te lang in dezelfde houding getraind.
- Dwingen in een houding geeft overbelasting en dus schade, spierversuring, te eenzijdige belasting van de gewrichten, te veel druk op pezen en banden etc. etc.
- Pijnlijkheden en kreupelheden.

35+36. Gogue

- Te lang in gebruik en te grote beperking van hals-vrijheid.
- Dit werkt ook achter de oren en op de "poll", geeft druk op het achterhoofd onprettig, geeft zeer veel druk op met name atlas.
- Het paard kan niet helemaal meer goed voor zich kijken.
- Fysiek ongemak als het paard zijn hoofd niet in de gewenste houding houdt.
- De werking is constant.
- Het paard kan pijn of frustratie ondervinden.
- Je kan hiermee niet met gevoel rijden of longeren.
- Onnatuurlijke houding.
- Negatieve effecten op het bewegingspatroon en verhoogt blessuregevoeligheid.
- Bij schrikreactie of een noodsituatie is dit niet realistisch en zit het paard dus vast met de druk.
- Verstrengeling van hoeven of benen aan het hulpmiddel.
- Geforceerd.
- Dit is een welzijnsrisico aan zich, de focus op het 'goede plaatje' aan de voorkant van het paard terwijl de achterkant wordt vergeten.
- Overbelasting en dus schade.
- Bovendien is lang in dezelfde houding sowieso schadelijk; spierversuring, te eenzijdige belasting van de gewrichten, te veel druk op pezen en banden etc. etc. Het paard kan hiermee nog een klein beetje bewegen.
- Grote kans op ongelukken.
- Paard kan geen hoog cervicale extensie maken.

38+39. Thiedemann teugel

- Geen constante druk, maar er is wel druk zonder inwerking achter de oren, "poll".
- Het paard kan mogelijk niet helemaal meer goed voor zich kijken.
- Beperkte keuzevrijheid.
- Mag niet te strak zitten.
- Verhoogde druk op het bit.
- Pijn en frustratie.
- Weinig dynamisch.
- Gedwongen onnatuurlijke houding.
- Forse stijging in teugeldruk.
- Belemmering in halsbeweging.

- Laaggradige kreupelheid.

41+42. Halsverlenger/elastiek

- Paarden gaan er vaak een beetje op hangen.
- Geeft druk achter de oren.
- Dubbele inwerking op achterhoofd en bit.
- Te veel druk op verschillende punten, druk op atlas en mond.
- Het dwingt een onnatuurlijke houding af die niet goed is voor het fysiek functioneren van het paard. Permanente dwang.
- Niet dynamisch.
- Positie van het hoofd wordt fysiek beperkt.
- Dit hulpmiddel mag geen vervanging zijn van een in balans zittende ruiter en een weerstand biedende hand.
- Afstelproblemen.
- Constante druk op de mond, is onprettig.
- Niet gebruiken bij paarden met lichamelijke klachten of stress.
- Waar de halsverlenger wordt bevestigd bestaat een risico.
- Risico op verkeerd gebruik.
- Hij kan zo strak staan dat het tot zicht vermindering of kan voor links en rechts beweging leiden.

43+44. Opzet

- Je knoopt z'n hoofd vast in een opgekropte houding.
- Heel dwingend en het is een vorm van ernstige dwang, weinig bewegingsvrijheid.
- Geen keuze qua houding of beweging.
- Onnatuurlijke houding.
- Tijdsduur.
- Wordt een pijn prikkel toegediend d.m.v. het dunne opzetbit.
- Fysiek en mentaal schadelijk.
- Zeer verkeerd lichaamsgebruik.
- Verhoogd risico op blessures.
- Pijn en frustratie.
- Hij kan zijn hoofd en nek niet gebruiken om zijn evenwicht te bewaren.
- Kan geen signalen van ontspanning tonen met de hals.
- Draagt twee bidden, dus hetzelfde effect als stang en trens.
- Geforceerd.
- Extremer voorbeengebruik.
- Groot risico op schade in m.n. de lage hals.
- Emotionele schade.
- De natuurlijke loop van het paard wordt verstoord.
- Oefenend druk uit op het bit.
- Een risico tijdens schrikreacties etc.
- Leidt makkelijk tot discussie en misbruik.
- Risico van struikelen of botsen, in combinatie met oogkleppen.
- Problemen met balans.

48+49. Staartbeugel

- Blokkeert de bewegingen in een stuk wervelkolom.
- Gevoelige staart aanzet ligt nu, extensie.
- Dwingend.

- Geen keuze in houding.
- Niet zeker of dat de staartbeugel pijn oplevert.
- Geen mogelijkheden om insecten af te weren.
- Abnormale houding van de staart.
- Niet 100% comfortabel voor het paard.
- Paard krijgt problemen met evenwicht.
- Paard krijgt problemen met communicatie, verkeerde lichaamstaal door staarhouding die lijkt op stress.
- Paard krijgt problemen met het gebruik van zijn rug.
- Schadelijke slijtage aan het lichaam.
- Intrinsieke waarde.

50+51. beenbandages

- Over verhitte van pezen.
- Blijvende beschadiging aan pezen.
- Weefselschade.
- Verhoogde kans op peesblessures.
- Beperking van de doorbloeding.
- Kan de proprioceptie beïnvloeden.
- Geen correct gebruik van bandages mogelijk.
- Bandages kunnen loskomen en verstrengeld raken tussen de benen.
- Een biomechanisch probleem.

52+53. Peesbeschermers

- Extra belasting op de benen en de rest van het lijf.
- Over-use blessures.
- Geen goede manier in gebruik.
- Kans op weefselschade.
- Niet passend.
- Schuurplekken.
- Gevaar op langere trainingen en overbelasting.
- Mate van snoering.
- Extreem been gebruik.
- Verhoogd risico op blessures.
- Prikkelende stof of vloeistoffen.
- Effect op de biomechanica van het paard.
- Hoger risico lopen op kwetsuren en valpartijen.
- Onnatuurlijk lichaamsgebruik.
- Kan de balans van het paard te veranderen.

55+56. Verzwaarde hoefschoenen of verzwaarde voeten/ijzers

- Kans op weefselschade.
- Bewegingspatroon, arc of flight, wordt beïnvloed.
- Onfysiologische hoogte 24 uur per dag.
- Gevaar van overbelasting.
- Onnatuurlijke beweging en lichaamsgebruik.
- Verhoogd risico op blessures.
- Effect op de biomechanica nog groter dan bij beenbeschermers.
- En het rolpunt van de hoef negatief beïnvloeden.
- Verzwaarde ijzers erger dan verzwaarde schoenen.

- Een inherent risico hebben i.v.m. overbelasting van het gewricht.

57+58. Oordoppen

- Beweging van de oren wordt belemmerd en paarden kunnen hun natuurlijk gedrag en reflexen niet tonen.
- Belang van oren beperkt: spiegel van emoties en belevingssignalen.
- De interpretatie van het paardenwelzijn wordt moeilijk, mentale status.
- Dempen van het geluid kan op zich ook stress veroorzaken, omdat het paard zijn omgeving nu minder kan inschatten.
- Hevige schrikreacties, bv. als een paard plots een luid geluid waarneemt.
- Voor een vluchtdier dat veel waarde hecht aan zijn vermogen om omgeving in te schatten.
- Intrinsieke waarde komt in gedrang.

59+60. Zweep

- Meestal wordt het gebruikt om te slaan, vooral bij jonge kinderen.
- Kinderen gebruiken de zweep al op jonge leeftijd.
- Makkelijk om straf mee te geven.
- Bij dwangmiddel geeft het een pijnprikkel.
- De zweep kan angst veroorzaken bij paarden.
- Lastig uit te leggen aan omstanders.
- Slaan uit frustratie.

61+62. Sporen

- Knopsporen kunnen irritatie geven aan de huid.
- Per spoor anders, de ene kan de huid opstropen en ander niet.
- Bloeduitstortingen.
- Dwangmiddel d.m.v. pijnprikkel.
- Sporen kunnen scherp zijn.
- Weefselbeschadiging en kapotte huid.
- Permanente druk.
- Pijn en stress.
- Verwarring bij per ongelijk te veel bewegen.
- Spoorgebruik is niet sterk of abrupt.

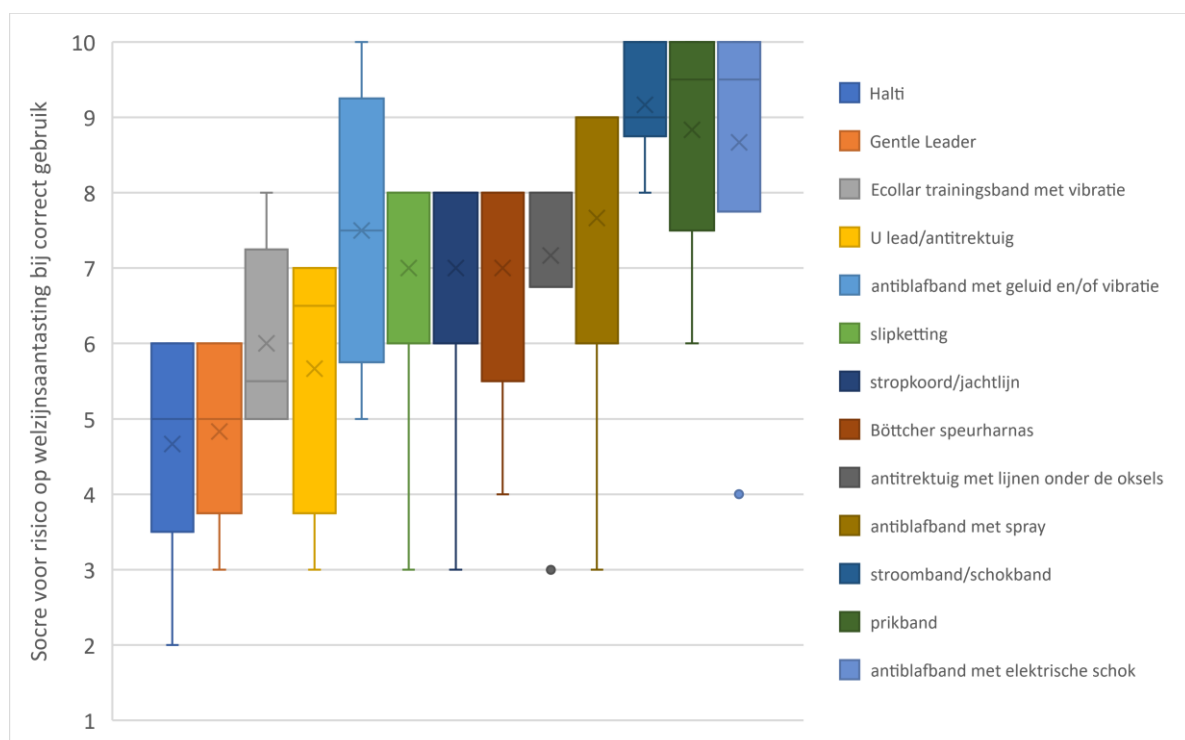
67+86. Trainingsringen

- Blessuregevoelig.
- Er worden vaak leidsels aan bevestigd om de benen letterlijk omhoog te kunnen trekken. Dat geeft natuurlijk ellende.
- Heftige reacties van het paard.
- Maakt veel geluid.
- Kan angst oproepen.
- Aangepast bewegingsverloop kan tot weefselschade leiden.
- Kan pijn geven als de ringen de kroonranden en de kootbeentjes raken.
- Dit geeft elke pas ongemak interferentie met natuurlijke gang, permanent dwangmiddel.
- Constante druk ook als de paarden de gewenste respons vertonen.
- Paarden kunnen proberen om uit de ringen te ontsnappen als angstreactie.
- Onnatuurlijke gang en geforceerd.
- Mogelijke verstrengeling van de hoefijzers in de vele loszittende deeltjes.
- Langdurige belasting.
- Schuurplekken door zand die ertussen komt.

- Leren door hulpeloosheid.
- Vermoeidheid.

Bijlage 13.5. Resultaten van de hondenexperts van de deelvraag: “Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?”

Zoals eerder genoemd is heeft er een Delphi-methode plaatsgevonden om het antwoord op de deelvraag: “Hoe wordt het risico op welzijnsaantasting van deze hulp- en trainingsmiddelen voor het trainen van honden en paarden ingeschat door onafhankelijke experts?”, te kunnen krijgen. In totaal heeft de onderzoeker dertien hulp- en trainingsmiddelen voorgelegd bij zes externe experts die kennis hebben over het welzijn en gezondheid van honden. De onderzoeker heeft gevraagd of de experts de hulp- en trainingsmiddelen kunnen beoordelen bij correct en incorrect gebruik. De score één is een laag risico op welzijnsproblemen en score tien is een extreem, grote kans op welzijnsaantasting.

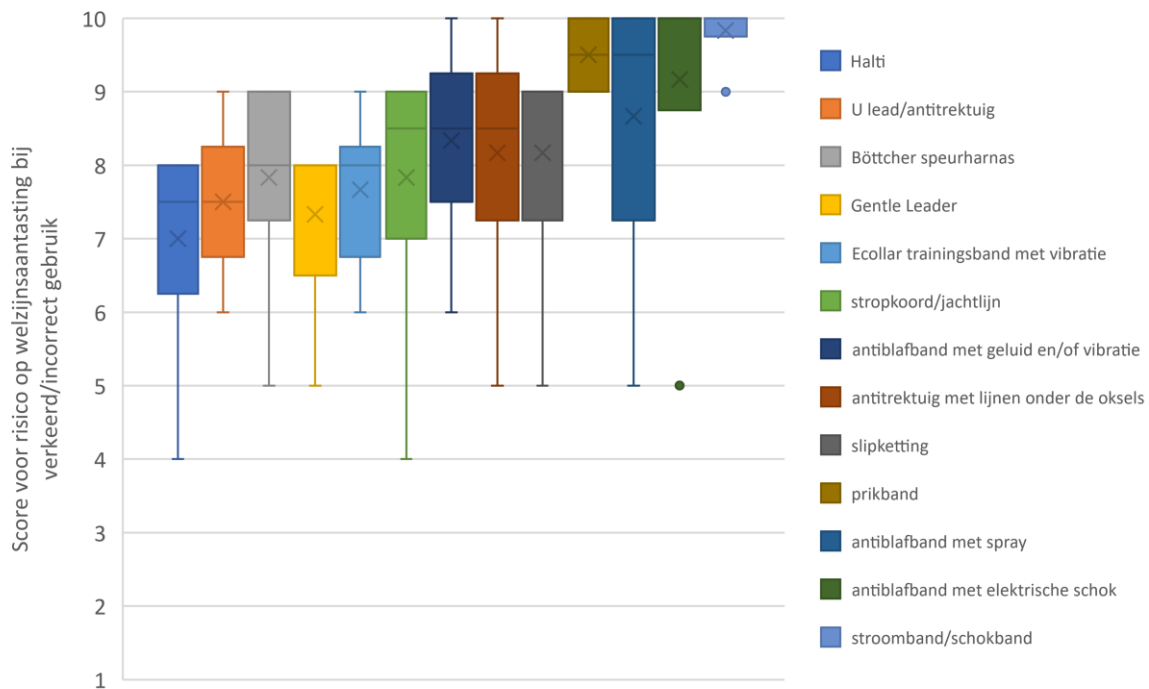
Figuur 33. Score voor risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen honden bij correct gebruik

In figuur 33. Score voor risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen honden bij correct gebruik, zijn de resultaten te zien van de Delphi-methode met de hondenexperts. In de resultaten is te zien wat voor scores de hulp- en trainingsmiddelen hebben ontvangen. Hierbij is de mediaan aangegeven met een verticale streep (—), het gemiddelde is aangegeven met een kruis (X) en de uitschieters zijn aangegeven met lossen punten.

Als de onderzoeker kijkt naar de scores van correct gebruik van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen zitten er grote verschillen tussen de gegeven scores. Uit de resultaten is gebleken dat er geen significante consensus heeft plaatsgevonden over de scores (Content Validity Ratio, CVR < 0,99). Als de onderzoeker de hulp- en trainingsmiddelen op volgorde zet van meest risicovolle hulp- en trainingsmiddel naar minste risicovolle hulp- en trainingsmiddel, dan bleek dat er wel een significante consensus was (CVR > 0,99). In bijlage 13.8. Resultaten statistische analyse hond, is te zien dat met de significatie consensus (CVR > 0,99) de prikband, stroomband en de antiblaflband met elektrische schok in de top vijf staan van meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen en de Halti, de

gentle leader en de U lead of het anti-trektuig bij de minst risicovolle hulp- en trainingsmiddelen staan.

Net zoals bij de externe experts van de paarden, heeft de onderzoeker gevraagd of de externe experts van de honden de hulp- en trainingsmiddelen opnieuw willen scoren, maar dan bij incorrect gebruik. De experts kregen dus nogmaals dezelfde hulp- en trainingsmiddelen voorgelegd, als bij correct gebruik. Weer konden de experts scores geven tussen de één en de tien, de score één betekent dat de externe expert de kans op welzijnsschade heel klein of nihil acht en de score tien betekent dat de externe expert de kans op welzijnsschade heel groot tot onvermijdbaar acht.

Figuur 34. Score voor risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen honden bij verkeerd of incorrect gebruik.

In figuur 34. Score voor risico-inschatting welzijnsaantasting van hulp- en trainingsmiddelen honden bij verkeerd of incorrect gebruik, is te zien hoe groot de externe experts de kans achten dat de hulp- en trainingsmiddelen het welzijn aantasten bij incorrect gebruik. Hierbij is de mediaan weer aangegeven met een verticale streep (—), het gemiddelde is opnieuw aangegeven met een kruis (X) en de uitschieters zijn opnieuw aangegeven met lossen punten.

Net zoals bij het correct gebruik van hulp- en trainingsmiddelen is er geen significante consensus bij de scores van incorrect gebruik van hulp- en trainingsmiddelen. Alleen bij de prikband en stroomband was er wel een significante consensus over de score voor het risico op welzijnsschade (Content Validity Ratio, CVR>0,99), de score die de externe experts aan deze hulp- en trainingsmiddelen gaven waren een 9,5 en een tien. In bijlage 13.8. Resultaten statistische analyse hond, zijn de resultaten van de statistische analyse terug te zien. Ook bij scores van het incorrect gebruik van hulp- en trainingsmiddelen stonden de prikband, antiblaflband met elektrische schok en de gewone stroomband in de top vijf van meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen. De Halti, gentle leader en de U lead of anti-trektuig stonden weer bij de minst schadelijke hulp- en trainingsmiddelen.

Bij de Delphi-methode hebben de externe hondenexperts naast een score ook een reden gegeven waarom een bepaalde hulp- en trainingsmiddel een bepaalde score heeft gekregen. De externe experts hebben deze meningen gegeven met correct gebruik en incorrect gebruik. De onderzoeker

heeft gekeken naar het gemiddelde, dus het gemiddelde score van alle score opgeteld en gedeeld door het aantal respondenten, de mediaan, de score die in het midden valt van alle scores en de modus, de meest genoemde score van de externe experts. Alle hulp- en trainingsmiddelen krijgen een toelichting.

Van de dertien geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen verwachten de externe experts dat **de Halti** bij correct gebruik het minste welzijnsschade geeft. De gemiddelde score die aan dit hulp- en trainingsmiddel is gegeven is een 4,7. De mediaan, dus het middelste genoemde score is een vijf en de modus, dus het meeste genoemde score, is een zes. De laagste score die **de Halti** heeft ontvangen is een twee, de reden hiervoor is: "In mijn ervaring een veilig hulpmiddel, maar niet bij nekpatiënten." De hoogste score is een zes, drie externe experts hebben deze score gegeven met de volgende redenen: "Bij correct gebruik kan **de Halti** losjes hangen; echter een hond kan pas vermijdend gedrag gaan vertonen indien deze eerst een aversieve ervaring heeft gehad met het hulpmiddel. Dus toch een zes, ook bij correct gebruik", "De hond kan de druk op de neus vermijden, de prikkel is niet berust op pijn, wel op ongemak (druk op de neus). De hond corrigeert zichzelf en de druk op de neus verdwijnt dan automatisch, omdat de kop opzij getrokken wordt. Er is wel spraken van langdurig gebruik, namelijk tijdens het uitlaten, maar de prikkelintensiteit is minder dan bv. bij de slipketting omdat het geen pijn doet (bij goed gebruik)" en "Te lang gebruik kan schade veroorzaken."

De Halti staat op de dertiende plek als het gaat om de kans op welzijnsschade bij incorrect gebruik. De gemiddelde score is een zeven, de mediaan is een 7,5 en de score die het meeste is genoemd, de modus, is een acht. De laagste score die **de Halti** heeft gekregen is een vier, reden hiervoor is: "Kan bij extreem gebruik neklachten geven." De hoogste score is een acht, drie externe experts hebben deze score gegeven met de volgende redenen: "Kan pijnlijk zijn op de kwetsbare neus en bij continue strakheid kan het mogelijk ademhalingsproblemen veroorzaken", "Bij incorrect gebruik wordt de hond voortdurend gecorrigeerd door de eigenaar en kan deze hard aan de kop en nek trekken. Ik heb in de praktijk daar nooit letsel van gezien, maar in theorie is dat natuurlijk wel mogelijk" en "Kans op letsel aan neus en nek en kan nare ervaringen geven."

De gentle leader staat op de twaalfde plek als het gaat om mogelijk ontstaan van welzijnsschade bij correct gebruik. De gemiddelde score is een 4,8. De mediaan, dus de score die precies in het midden staat, is ook een vijf en de modus, de meest genoemde score, is een zes. De laagst gegeven score is een drie. De externe expert die deze score heeft gegeven, gaf de volgende reden: "Fijn hulpmiddel." De hoogst gegeven score is een zes, drie externe experts hebben deze score gegeven met de volgende redenen: "Kan bij lang gebruik tot blijvend ongemak leiden", "Bij correct gebruik kan de **gentle leader** losjes hangen; echter een hond kan pas vermijdend gedrag gaan vertonen indien deze eerst een aversieve ervaring heeft gehad met het hulpmiddel. Dus toch een zes, ook bij correct gebruik" en "Bij incorrect gebruik wordt de hond voortdurend gecorrigeerd door de eigenaar en kan deze hard aan de kop of nek trekken. Ik heb in de praktijk daar nooit letsel van gezien, maar in theorie is dat natuurlijk wel mogelijk."

De gentle leader staat op de negende plek als het gaat om mogelijk ontstaan van welzijnsschade bij incorrect gebruik. De gemiddelde score is een 7,3 en de mediaan en modus zijn beide een acht. Eén van de externe experts gaf de laagste score, namelijk een vijf. Hiervoor heeft de expert een reden gegeven: "Alleen bij hard trekken is er risico op nekpijn, maar daar is **de gentle leader** ook niet voor bedoeld." De hoogste score is een acht, er zijn vijf externe experts die deze score hebben gegeven. Hiervoor zijn een aantal redenen gegeven: "Kan pijnlijk zijn en er kunnen verwondingen optreden", "Bij incorrect gebruik wordt de hond voortdurend gecorrigeerd door de eigenaar en kan deze hard aan de kop en nek trekken. Ik heb in de praktijk daar nooit letsel van gezien, maar in theorie is dat natuurlijk wel mogelijk" en "Veelvuldig corrigeren of een hond die trekt aan de lijn, het zijn beide voorbeelden van verkeerd gebruik. Hierbij komt er veel druk op neus en nek te staan, met eventueel

letsel tot gevolg. Trainen met een **gentle leader** is ongewenst. Via positieve training zal de hond beter leren wat de bedoeling is en zal hij met een positieve emotie zijn best doen. Met **de gentle leader** zal de hond gewenst gedrag laten zien om pijn en ongemak te voorkomen, dus vanuit negatieve emotie.”

De e-collar trainingsband met vibratie staat op de elfde plek als het gaat om de kans op welzijnsschade bij correct gebruik. De gemiddelde score van **de e-collar trainingsband met vibratie** is een zes, de mediaan is een 5,5 en de modus is een vijf. De laagste gegeven score is ook een vijf, drie externe experts hebben deze score gegeven met de volgende redenen: “Geen ervaring mee, maar kan me voorstellen dat het een nare ervaring is voor het dier”, “Kan onduidelijkheid bij de hond opleveren wanneer er geen goed trainingsplan is” en “Het ligt er erg aan hoe je dit in wil zetten, bij welke hond en voor welk soort gedrag. Het zou evt. kunnen dienen als communicatiemiddel tussen baas en dove hond of als een trainer op afstand werkt, maar je kunt het ook gebruiken als schrik-effect. Dan is er weer veel twijfel of mensen daar goed toe in staat zijn. Goede timing van straf met bijbehorende intensiteit is al moeilijk voor trainers, laat staan voor de gewone mens.” De hoogste score die **de e-collar trainingsband met vibratie** heeft gekregen, is een acht. De expert vertelde de volgende reden: “Zeer intense prikkel; door vibratie kan het dier vermijdingsgedrag aanleren, maar moet toch altijd eerst de aversieve prikkel hebben ervaren. Vervolgens heeft de hond wel altijd de halsband aan, dus dat geeft bij veel honden een continue onvoorspelbaarheid en gevoel van onveiligheid.”

De e-collar trainingsband met vibratie staat bij incorrect gebruik van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen op de achtste plek. Het hulp- en trainingsmiddel heeft de gemiddelde score van 7,7. De mediaan en de modus zijn beide een acht. De laagste score die de **e-collar trainingsband met vibratie** heeft gekregen, is een zes. De gegeven reden is: “Stress en frustratie voor de hond.” De hoogst gegeven score, is een negen. De externe expert gaf de volgende reden: “Niet correct gebruikt geeft een zeer hoog risico.” Er zijn ook nog andere redenen genoemd zoals: “Bij incorrect gebruik is het onduidelijk voor de hond waar hij voor gecorrigeerd wordt en wat hij moet doen om het te vermijden, onvoorspelbaar, daarnaast kan er veelvuldig en langdurig gecorrigeerd worden” en “Bij een verkeerde timing begrijpt de hond niet waarvoor hij gecorrigeerd wordt. Deze onvoorspelbaarheid kan leiden tot frustratie.”

De U lead of het anti-trektuig staat op de tiende plek als het gaat om welzijnsschade bij correct gebruik. De gemiddelde score is een 5,7. De mediaan is een 6,5 en de modus is een zeven. De laagst gegeven score is een drie, de externe expert gaf de volgende uitleg: “Geeft geen risico bij correct gebruik.” En de hoogst gegeven score is een zeven, drie experts gaven deze score met de volgende redenen: “Kan pijnprikkel veroorzaken”, “Het tuig op zichzelf zorgt niet voor pijn of ongemak. Wel beperkt het de hond in zijn beweging en kan het op die manier schadelijk zijn voor het lichaam. Hierbij ga ik ervan uit dat de hond ontspannen meewandelt zonder spanning op de lijn” en “Het heeft invloed op het bewegingspatroon van de hond.”

Bij incorrect gebruik staat **de U lead of het anti-trektuig** op de twaalfde plek van de dertien geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen. De gemiddelde score is een 7,5. De mediaan is net zoals de gemiddelde score een 7,5 en de modus, dus de meest genoemde score, een acht. De laagste score wat aan **de U lead of het anti-trektuig** is gegeven, is een zes. De externe expert had de volgende reden voor deze score: “Alleen bij continu in de lijn hangen kan de hond asymmetrisch belast worden.” De hoogste score is een negen, de externe expert gaf de volgende reden: “Wanneer dit niet ingezet wordt als tijdelijk hulpmiddel kan dit blijvend de beweging beïnvloeden en daardoor spierontwikkeling of de balans van de hond beïnvloeden.”

De antiblafband met geluid en/of vibratie staat op de negende plek van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij correct gebruik. De gemiddelde score en de mediaan zijn beide een 7,5, omdat

alle externe experts een andere score hebben gegeven is er geen modus. De laagste score die gegeven is, is een vijf. De volgende reden is gegeven voor deze score: "Denk niet dat het ernstig ongemak geeft. Bij zeer goede timing in combinatie met stemcorrectie kan het helpen honden te trainen bij extreem blafgedrag." De hoogste score die gegeven is, is een tien. De reden hiervoor is: "Doelstelling is dat vibratie ongemak of angst veroorzaakt. Impact hiervan hangt o.a. af van hoe de hond deze correctie ervaart en hoe angstig deze is. Het is een vorm van symptoombestrijding i.p.v. het probleem verhelpen."

Bij incorrect gebruik stijgt **de antiblafband met geluid en/of vibratie** van de negende plek naar de zevende plek. De gemiddelde score die het hulp- en trainingsmiddel heeft gekregen is een 8,3. De mediaan is een acht en de meest genoemde score, ook wel de modus genoemd, is een negen. De laagste score wat **de antiblafband met geluid en/of vibratie** heeft gekregen is een zes. De externe expert heeft hiervoor de volgende reden gegeven: "Het moet echt een extreem hard piepgeluid geven voordat het echt voor welzijnsaantasting zorgt die erger is dan het ongewenste gedrag." De hoogste score, die één externe expert heeft gegeven, is een tien. De reden hiervoor is: "Angst, kan het probleem erger maken. Lijkt een makkelijke oplossing, maar verhoogt stress bij de hond."

De slipketting staat op de achtste plek als het gaat om risico op welzijnsschade bij correct gebruik. De gemiddelde score van **de slipketting** is een zeven. De modus en mediaan zijn beide een acht. De laagst gegeven score is een drie, de reden voor deze expert is: "In mijn ervaring valt fysieke schade bij correct, zelfs soms stevig gebruik, van **de slipketting** erg mee. Bij correct gebruik zie ik geen tot amper risico." De hoogste en meest genoemde score is een acht, vier externe experts gaven de score met de volgende redenen: "Kan met geringe hals-contact hangen; echter moet de hond wel ooit ervaring hebben opgedaan met dit hulp- en trainingsmiddel zodat hij weet welke aversieve prikkel hij kan verwachten. Dus toch nog een acht", "Ook bij correct gebruik is er sprake van negatieve bekrachtiging en dat betekent dat de hond iets onaangenaams vermijdt, dit is niet een hele positieve trainingsmethode. Het betekent ook dat de hond een groot deel van de tijd, gedurende de uitlaatrondes, blootgesteld wordt aan angst en stress, ook wanneer er niet gecorrigeerd wordt", "Elke correctie zal een pijnprikkel geven aan de hond, ook bij correct gebruik. De hals bevat veel structuren die aangedaan worden bij aantrekken van **de slipketting**. Ik ben van mening dat je ook op andere manieren hetzelfde kunt bereiken m.b.v. positieve training" en "De hond zal hierdoor gedrag leren te vermijden i.p.v. het juiste gedrag aan te leren. Zelden correct gebruikt waardoor de hals van de hond te veel belast wordt."

Bij het incorrect gebruik stijgt de **slipketting** naar de top vijf van meest risicovolle hulp- en trainingsmiddelen bij incorrect gebruik. **De slipketting** staat op de vijfde plek. De gemiddelde score is een 8,2. De mediaan is een negen en de modus, dus het meest voorkomende score, is ook een negen. Eén externe expert gaf **de slipketting** een vijf, wat meteen de laagste score is. De expert gaf de volgende reden: "Er moet volgens mij echt heel hard getrokken worden voordat er schade optreedt aan de wervelkolom. Wel kan er benauwdheid optreden, maar kortdurend geeft dat geen gezondheidsrisico." De meest gegeven en hoogste score is door vier experts gegeven. De score is een negen en ze gaven de volgende redenen: "Pijnprikkel bij correctie is hevig en kans op lichamelijk letsel is hoog", "Bij te harde correcties kan er fysieke schade ontstaan en een trauma optreden", "Bij veelvuldig aantrekken van **de slipketting** zal de hond even vaak een pijnprikkel toegediend krijgen. Dit is not done! Het feit dat er zelfs honden zijn die hierdoor een overmatig gespierde nek ontwikkelen om zichzelf te verweren, is een bewijs dat het slippen rond de nek een onaangename prikkel is" en "Fysieke schade door dit hulpmiddel. Angstig worden van de hond en een verminderde vertrouwensband."

De stropkoord of de jachtlijn staat op de zevende plek van de dertien geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen bij correct gebruik. De gemiddelde score van **de stropkoord of de jachtlijn** is een zeven. De modus en mediaan zijn beide een acht. De laagst gegeven score is een drie, de reden

hiervoor is: "In mijn ervaring valt fysieke schade bij correct en zelfs soms stevig gebruik van **de jachtlijn** erg mee. Bij correct gebruik zie ik geen tot amper risico." De hoogste en meest gegeven score is een acht, vier externe experts gaven deze score met de volgende redenen: "De structuur is zachter dan de slipketting, maar wel dunner en er zit een stop op het koord; echter een hond die de correctie ooit heeft ervaren weet dat hij een aversieve prikkel kan krijgen van **de stropkoord**, dus toch een acht", "De mate van ongerief en het gebruik, mate waarin het ongerief plaats vindt, is vergelijkbaar met de slipketting. Om die reden is het risico hetzelfde ingeschat", "Elke correctie zal een pijn prikkel geven aan de hond, ook bij correct gebruik. De hals bevat veel structuren die aangedaan worden bij het aantrekken van de **jachtlijn**. Ik ben van mening dat je ook op andere manieren hetzelfde kunt bereiken m.b.v. positieve training" en "Risico dat het de training voor de hond onprettig maakt met een negatieve ervaring. Makkelijke manier om hond korte stukken mee te nemen wanneer de hond al heeft geleerd om niet te trekken."

De stropkoord of de jachtlijn staat bij incorrect gebruik op de negende plek van de dertien geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen. De gemiddelde score is een 7,8. De mediaan, de middelste score, is een 8,5 en de modus, de meest genoemde score, is een negen. De laagste score die gegeven is, is een vier. De externe expert noemde de volgende reden daarvoor: "Idem als slipketting, maar minder risico op "verstikking" door de stop." De hoogste genoemde score is een negen. De externe experts die deze score hebben gegeven, gaven de volgende redenen: "Pijn prikkel bij correctie is hevig en de kans op lichamelijk letsel is hoog", "Bij het hoog aanbrengen van de lijn en met veel spanning op de lijn, ondervindt de hond continu een onaangename prikkel. Ook hier geldt: not done" en "Strakgetrokken koord kan voor schade aan luchtpijp of strottenhoofd zorgen. De hond leert niets, het middel kan als dwang ingezet worden."

Van de dertien hulp- en trainingsmiddelen die geselecteerd zijn, staat **het Bötcher speurharnas** bij correct gebruik op de zesde plek. De gemiddelde score is een zeven, de mediaan en modus zijn beide een acht. De laagste score die **het Bötcher speurharnas** heeft gekregen is een vier. De reden die de externe expert heeft gegeven is: "Risico op het kneuzen van met name de testikels. Voor er goed effect is, moet er stevig getrokken worden." De hoogste en meest genoemde score is een acht, vier van de zes experts gaven deze score met de volgende redenen: "Ik vind echt dat dit te veel irritatie, ongemak en pijn kan geven, indien de hond toch trekt en de eigenaar loopt erachter. Dat touw gaat tussen de benen trekken en de dunne lijnen geven druk tussen de borst en op de nek. Daarom toch een acht, ook bij correct gebruik", "Het harnas werkt in of kan inwerken op diverse kwetsbare delen van het hondenlichaam en kan pijn, ongemak en verwonding veroorzaken. De hond kan dit ontwijken door niet te trekken als hij of zij eerst de aversieve ervaring heeft ervaren, dus toch nog een acht", "Het ongerief is vergelijkbaar met de slipketting en de jachtlijn, ook hier is sprake van druk uitoefening en fysiek ongerief gedurende een groot deel van de actieve tijd, het uitlaten. Ook hier is sprake van negatieve bekrachtiging als leerprincipe" en "Druk op gevoelige delen van het lijf om iets voor elkaar te krijgen. Kan onduidelijk zijn en het leervermogen onderdrukken in mijn ogen. Geen directe ervaring mee."

Het Bötcher speurharnas staat bij incorrect gebruik op de elfde plek van de dertien geselecteerden hulp- en trainingsmiddelen. De gemiddelde score van **het Bötcher speurharnas** is een 7,8. De mediaan en de modus zijn beide een acht. De laagste score is een vijf, één expert heeft deze score gegeven met de volgende reden: "Risico op kneuzen van met name de testikels. Voor er goed effect is moet er stevig getrokken worden, maar de risico is ernstiger bij hard trekken." Er zijn twee externe experts die de hoogste score hebben gegeven, namelijk een negen. De redenen voor deze score zijn: "Het harnas werkt in of kan inwerken op diverse kwetsbare delen van het hondenlichaam, de nek en de lies, waarbij bij reuen in het bijzonder ook delen van het geslachtsapparaat en de testes geraakt kunnen worden. Dit kan pijn, ongemak en verwonding veroorzaken" en "Zorgt voor onduidelijkheid en dwang in plaats van leren." De andere experts gaven allemaal een acht.

Het anti-trektuig met lijnen onder de oksels staat op de vijfde plek bij correct gebruik. De gemiddelde score is een 7,2, de mediaan en de modus zijn beide een acht. Er is maar één externe expert die de score drie heeft gegeven, wat de laagste score is. Deze expert gaf de volgende reden: “Bij deskundig gebruik weinig risico.” De rest van de externe experts hebben allemaal de score acht gegeven. Een aantal redenen waren: “Het is de vraag of je dit echt correct kunt gebruiken. Enige goede manier voor de hond is om niet te trekken”, “De bedoeling is dat het niet op continue strakheid staat, de belijning is echter wel zo dat het toch snel in aanraking is met het kwetsbare okselgebied, ook bij correct gebruik. Echter moet de hond eerste een aversieve ervaring hebben gehad met het hulpmiddel alvorens te weten dat het aversief is en vermeden kan worden” en “Vergelijkbaar met Bötcher speurharnas, het tuig trekt aan en berust op vermijden van druk, kan ook daadwerkelijk wel pijn en ongemak geven, maar is vergelijkbaar met de slipketting.”

De externe experts hebben **het anti-trektuig met lijnen onder de oksels** ook beoordeeld op welzijnsrisico's bij incorrect gebruik. **Het anti-trektuig met lijnen onder de oksels** is geëindigd op de zesde plek van de dertien geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen. De gemiddelde score die gegeven is een 8,2. De mediaan is een 8,5 en de modus is een negen. De laagst genoemde score is een vijf. De externe expert die dit antwoord gaf, heeft de volgende reden gegeven: “Kan bij extreem gebruik schuren, pijn en letsel in de oksel geven.” En de hoogste score die genoemd is, is een tien. De externe expert gaf de volgende reden: “Bij continue spanning op de lijn en dus ook op het harnas zal er ook continue druk op het lichaam van de hond staan. Dit geeft irritatie in de oksels, liezen en testes, die niet gewenst is. Bij een grote drive van de hond zal er veel spanning op de lijn staan en t.g.v. de adrenaline voelt de hond op dat moment geen pijn. Nadien zal de roodheid en irritatie pas zichtbaar worden.”

De antiblafband met spray staat op de vierde plek van de dertien geselecteerd hulp- en trainingsmiddelen bij correct gebruik. De gemiddelde score voor **de antiblafband met spray** is een 7,7. De mediaan en modus zijn beide een negen. De laagste score die door één externe expert is gegeven, is een drie. Hiervoor heeft de expert de volgende reden gegeven: “Mits het goed is afgesteld, is het een goed hulpmiddel.” En vier externe experts hebben de hoogste score gegeven, namelijk een negen. De redenen hiervoor zijn: “Aangezien dit bedoeld is om ingezet te worden in afwezigheid van de eigenaar of iemand anders, is dit in feite een niet goed te monitoren en niet correct inzetbaar. Het risico is hoog. Het is een vorm van symptoombestrijding, wat een verkeerde insteek is voor keuzes t.a.v. gedragstherapeutische interventies”, “De citronella spray is een onaangename prikkel maar doet geen pijn. Ook hier is sprake van een negatieve bekrachtiging. Het nadeel van deze correctie is dat de geur soms nog lang aanwezig blijft en de correctie dus langdurig is”, “Geeft hond vaak het gevoel van totale controleverlies en onvoorspelbaarheid, apparaat wordt vaak ingezet tegen gevolgen van verlatingsangst waarbij hond al in stress en mentale nood is” en “Ook hier is weer sprake van een negatieve prikkel, waarbij je echt goed moet weten wat je doet, wanneer en bij welke hond.”

De antiblafband met spray staat bij incorrect gebruik op de derde plek van de dertien geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen. Het gemiddelde van **De antiblafband met spray** is een 8,7, de mediaan is een 9,5 en de modus, dus de meest genoemde score, is een tien. De laagste score is een vijf, de externe expert die deze score heeft gegeven gaf het volgende aan: “Als het te licht afgesteld is of als de hond extreem gevoelig is voor de geur, dan is er ook weinig effect te verwachten. Niet te vaak en te lang gebruiken.” De hoogste en meeste genoemde score is een tien, drie externe experts hebben deze score gegeven met de volgende redenen: “Diertje kan geheel in paniek raken en soms reageert dat ding ook op hardere omgevingsgeluiden. Dat zorgt voor onvoorspelbaarheid, angst en dat is nadelig voor het welzijn”, “Als de band af gaat op andere momenten dan waar de correctie voor afgestemd is dan blijft de hond voortdurend gecorrigeerd worden. Omdat de geur ook langdurig aanwezig blijft, is de correctie behoorlijk sterk” en “Onderdrukking van gedrag is altijd welzijn verminderend.”

Op de derde plek bij correct gebruik van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen staat **de stroomband of schokband**. **De stroomband of schokband** heeft de gemiddelde score van een 9,2. De mediaan en de modus zijn beide een negen. De laagst genoemde score is een acht, de externe expert gaf het volgende aan: "Timing is hier doorslaggevend. Alleen dan kan het correct gebruikt worden. Helaas gebeurt dit te weinig. Bij een perfecte timing zal een hond de link kunnen leggen tussen de correctie en zijn gedrag. Los daarvan heeft een stroomschok een grote impact op de hond en is daarom ongewenst in gebruik." De hoogst score die **de stroomband of schokband** heeft ontvangen is een tien. De twee experts die deze score gaven, gaven de volgende reden: "Zeer intense prikkels, veroorzaakt zeer veel onvoorspelbaarheid en oncontroleerbaarheid voor de hond. Niet correct te gebruiken" en "Stress."

Bij het incorrect gebruik hebben de externe experts **de stroomband of schokband** unaniem op de eerste plek gezet. **De stroomband of schokband** heeft de gemiddelde score van 9,8 gekregen. De modus en mediaan zijn beide een tien. De enige expert die geen tien heeft gegeven, gaf een negen met de volgende reden: "Dit middel is alleen in zeldzame, specifieke gevallen in te zetten door een zeer deskundig en ervaren trainer. Liefst eenmalig om ernstig ongewenst gedrag, waarbij de hond weet dat hij ongehoorzaam is, te corrigeren." De rest van experts gaven allemaal een tien, met de volgende redenen: "Je moet weten wat je doet en je moet dit echt alleen gebruiken indien de hond in gevaar is door zijn of haar gedrag en er geen andere middelen meer mogelijk zijn. Gelukkig is het verboden met een goede reden", "Zeer intense prikkels, veroorzaakt zeer veel onvoorspelbaarheid en oncontroleerbaarheid voor de hond. Niet correct te gebruiken", "De kans op verkeerd gebruik is zeer hoog, daarnaast is de impact groot en kan het traumatisch zijn", "Een verkeerde timing leidt tot onvoorspelbaarheid van een zeer aversieve prikkel en dat geeft een enorme aantasting van het welzijn" en "Pijn, onvoorspelbaar en oncontroleerbaar. Heftige prikkel."

De prikband staat bij correct gebruik van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen op de tweede plek. De gemiddelde score van **de prikband** is een 8,8. De mediaan is een 9,5 en de modus is een tien. De laagste score is een zes, de externe expert gaf de volgende reden hiervoor: "Ook hier moet behoorlijk gerukt worden voor er schade optreedt. Is wel een erg onsympathiek middel." De hoogste score die gegeven is een tien, de experts gaven hiervoor de volgende redenen voor: "Elk gebruik is ontoelaatbaar! Er bestaat simpelweg geen correcte manier van gebruik", "Deze band is niet correct te gebruiken" en "Door pijnprikkel wordt de hond gecorrigeerd. Het resultaat is vermijdingsgedrag, het vertrouwen in begeleider vermindert."

De prikband staat bij incorrect gebruik van de geselecteerde hulp- en trainingsmiddelen op de vierde plek. De gemiddelde score van **de prikband** is een 9,5. De mediaan is een 9,5 en de modus is een negen, terwijl er net zoveel externe experts een tien hebben gegeven als een negen. De laagste score is een negen, er zijn drie experts die deze score hebben gegeven met de volgende redenen: "Hier hard mee trekken is dierenmishandeling", "De intentie van het gebruik van **de prikband** is om pijn te veroorzaken wat zal leiden tot verwondingen. De risico's voor de inschatting voor correct en incorrect gebruik verschillen daarom mijn in mijn ogen niet" en "Bij geruk aan dit soort banden is het ongemak zeer duidelijk en mogelijke schade voor het welzijn en de gezondheid ook." De andere drie experts hebben de score tien gegeven met de volgende redenen: "Elk gebruik is ontoelaatbaar", "Deze band is niet correct te gebruiken" en "Schade aan huid en onderliggende structuren. Veroorzaakt angst door pijn."

De antiblafband met elektrische schok staat op de eerste plek van de geselecteerde hulp- en middelen als het gaat om correct gebruik. **De antiblafband met elektrische schok** heeft als gemiddelde score een 8,7. De mediaan is een 9,5 en de modus is een tien. De laagste score dag een externe expert heeft gegeven is een vier, hiervoor heeft de expert volgende reden gegeven: "Meer aantasting van het welzijn als de schok een hogere stand van elektriciteit heeft. Wat mij betreft altijd

ongewenst hulpmiddel.” De hoogste score is gegeven door drie externe experts, namelijk een tien. De redenen hiervoor zijn: “Een elektrische schok kan dusdanig heftig zijn voor de hond dat hij niets meer durft te doen. Er is gewoon geen correct gebruik mogelijk, want elke schok is een grote aantasting van het hondenwelzijn! De hond krijgt een grote correctie zonder dat hij begrijpt wat hem overkomt”, “De prikkel die gegeven wordt, de elektrische schok, is zo intens voor veel honden dat herstel slecht is; dieren gaan er negatief op anticiperen en het dragen van een dergelijke collar kan lijden tot het totale verlies van controle en voorspelbaarheid, omdat de riem ook op het lichaam wordt gedragen, het dier weet nooit precies of het wel of niet gaat inwerken, zeer hoog risico. Niet correct te gebruiken en slechts symptoombestrijding” en “Symptoombestrijding geen echte oplossing voor de hond: reden van blaffen is niet aangepakt.”

De antiblafband met elektrische schok staat op de tweede plek van de geselecteerde hulp- en middelen als het gaat om incorrect gebruik. De gemiddelde score is 9,2. De laagste score is een vijf met de volgende redenen: “Te veel ongemak. Kan ook ander stress gedrag uitlokken.” De rest van de externe experts heeft de stroomband een tien gegeven met de volgende redenen: “Weet wat je doet en bij welke hond, maar blij dat ze verboden zijn”, “De prikkel die gegeven wordt, de elektrische schok, is zo intens voor veel honden dat herstel slecht is. Dieren gaan er negatief op anticiperen en het dragen van een dergelijke collar kan lijden tot het totale verlies van controle en voorspelbaarheid, omdat de riem ook op het lichaam wordt gedragen, het dier weet nooit precies of het wel of niet gaat inwerken. Zeer hoog risico, niet correct te gebruiken en slechts symptoombestrijding”, “Bij incorrect gebruik wordt de prikkelintensiteit waarschijnlijk te hoog en wordt de pijn en schok nog onvoorspelbaarder. Het is voor de hond niet duidelijk waar hij voor gecorrigeerd wordt en daardoor is de prikkel ook niet goed te vermijden”, “Elk gebruik is ongewenst”, “Wettelijk verboden omdat het dierenmishandeling is. Veel onderzoek toont aan dat het niet gebruikt zou moeten worden” en “De hond weet niet waarom en ook niet wanneer er gecorrigeerd wordt.”

Bijlage 13.6. Alle genoemde welzijnsrisico's door experts

In deze bijlage zijn alle redenen en welzijnsrisico's van de externe experts per hulp- en trainingsmiddel getoond.

1+2. Slipketting

- Meeste mensen zetten dit hulpmiddel niet correct in.
- Bij correct gebruik toch pijnprikkel of schrikprikkel, maar wordt niet vaak ingezet.
- Als dit het enige hulpmiddel is en dagelijks wordt ingezet is er hoog risico op welzijnsaantasting.
- Ook puur gebruiken als designhalsband en niet corrigeren.
- Voor honden met brede nekken die zich uit andere halsband wringen is dit een veilige oplossing.
- Ook bij correct gebruik zal hond reageren door te vermijden van druk, ongemak en pijn.
- Bij correct gebruik kan de ketting losjes om de nek hangen.
- Uit praktijk blijkt dat het zelden correct gebruikt wordt, hierdoor trekt de ketting strak.
- Als correctiemiddel toegepast, door een ruk aan de lijn is het risico op letsel hoger.
- Ongerief tijdens het uitlaten, groot deel van de dag.
- Vaak zie je dat eigenaren veelvuldig corrigeren.
- In de hals lopen structuren die beschadigd kunnen raken bij aantrekken van metalen ketting.
- Zorgt voor negatieve manier van trainen en leren.

3+4. Stropkoord

- Vaker hoger in de nek vastgebonden. Druk hoog in de nek op gevoelige delen.
- Gewenst gedrag vertoont door vermijden van druk, pijn of ongemak.

- Bij correct gebruik kan koord losjes om de nek hangen.
- Koord wordt slechts zelden correct gebruikt.
- Weliswaar een stop bij stropkoord daardoor kan verwurging niet plaatsvinden, mits het goed afgesteld is.
- Als correctiemiddel toegepast, door een ruk aan de lijn is het risico op letsel hoger.
- Materiaal is zachter dan de slipketting, waardoor mogelijk de prikkel iets minder sterk is.
- In de hals lopen structuren die beschadigd kunnen raken bij aantrekken van koord.
- Smal koord waardoor de impact op de structuren is groot.
- Zorgt voor een negatieve manier van trainen en leren.

5+6. Prikband

- Wordt meestal niet goed gebruikt.
- In een niet gepubliceerd onderzoek van een dierenarts stond beschreven dat er meer schade aan de wervelkolom zichtbaar was bij het trainen met een slipketting, dan bij het trainen met een prikketting.
- Bij goed gebruik wordt geen ruk gegeven en de hond past zichzelf aan.
- Is gelukkig verboden.
- Als een hond een bepaald gevaar vormt waarvoor dat dit hulpmiddel noodzakelijk is, dan is de vraag of de hond in wel in de samenleving hoort.
- Prikband met daarbij aantrekmechanisme geeft uiterst hoog risico.
- Terecht al langere tijd verboden bij hondentraining.
- Genoemd wordt "bij correct gebruik", maar deze band is niet correct te gebruiken!
- Metalen pinnen prikken in hals en beschadigen onderliggende huid en inwendige structuren.
- Het gedrag wat de hond vertoont is gevolg van het willen vermijden van pijn en ongemak.

7+8. Pet corrector

- Het doel is dat na een aantal keren gebruiken, dat het ongewenst gedrag verminderd en vervolgens wordt het middel niet meer gebruikt.
- Bij juiste inzet veroorzaakt het schrik.
- Aantal keren schrikken, leren wat een hond niet moet doen en vervolgens leren dat andere gedragingen wel iets opleveren in positieve zin is een onderdeel van het leven.
- Geeft geen vorm van fysiek ongemak bij het dier. De hond kan hoogstens schrikken.
- Voorzichtig gebruiken bij honden met gevoeligheid voor geluiden.
- Zeer afhankelijk per individu, meeste honden schrikken hier kort van en herstellen snel.
- Het zit niet op het lichaam en wordt niet permanent gedragen, kan uit het zicht gehaald worden.
- Bij schrikachtige hond kan de impact veel groter zijn en de hond kan de geleider gaan associëren met de aversieve prikkel omdat deze de prikkel toedient.
- Nadeel is dat de hond een correctie krijgt en het gedrag aanpast, de onderliggende motivatie van het gedrag blijft bestaan.

9+10. Bötcher speurharnas

- Alleen gezien bij speurhonden die goed getraind worden, ik heb geen welzijnsvermindering waargenomen.
- Uiteraard liever aan een gewoon tuig speuren, echter als je omvergetrokken wordt, de hond moet remmen en verder stapsgewijs goed traint, zie ik geen aanwijzingen voor welzijnsaantasting.
- Aangezien de mens de lijn vasthoudt, achter de hond loopt en hoger is dan de hond, lijkt de lijn altijd enigszins in de weg te zitten van gevoelige delen van het lijf.

- Kan inwerken op diverse kwetsbare delen in de nek en de lies, bij reuen in het bijzonder ook delen van geslachtsapparaat en testes.
- Ongerief is vergelijkbaar met het anti-trektuig, door dunne banden die aangetrokken worden ontstaat er fysiek ongerief waardoor de hond stopt met trekken.
- Bij het trekken van de hond tijdens het speuren zal de druk van het touw in de nek komen.

11+12. Antiblafband met geluid en/of vibratie

- Vibratie is vaak geen aversief iets.
- Geluid kan wel aversief zijn. Blaffen is natuurlijk gedrag en continue onderdrukken van natuurlijk gedrag is welzijnsverminderend.
- Kan zeker helpen in sommige gevallen tegen blaffen.
- Wordt niks gedaan aan de reden dat de hond blaft. De emotie achter blafgedrag zit er nog en wordt niets mee gedaan.
- Het geluidssignaal kan bij de gemiddelde hond leiden tot acute stressreactie met snel herstel.
- Ik vind het nogal wat. Honden zijn gevoelig voor geluiden, waardoor signaal toch intenser stress veroorzakend is dan gemiddeld verwacht.
- Doelstelling is dat vibratie ongemak of angst veroorzaakt. Impact hiervan hangt o.a. af van hoe de hond deze correctie ervaart en hoe angstig deze is.

13+14. Antiblafband met elektrische schok

- Wanneer de hond dit draagt tijdens het alleen zijn of hij draagt dit hulpmiddel de gehele dag vanwege overmatig blaffen is de kans op welzijnsvermindering groot.
- Gelukkig zijn ze verboden!
- Elektrische schok is zo intens voor veel honden dat herstel slecht is; dieren gaan negatief anticiperen en het dragen van een antiblafband kan lijden tot totale verlies van controle en voorspelbaarheid.
- Hond weet nooit precies of het wel of niet gaat inwerken.
- Sprake van fysieke pijn als gevolg van elektrische prikkel.
- Voor veel honden is het schrikeffect een probleem waardoor ook angst ontstaat.
- Heftige correctie, hond zal direct stoppen met blaffen. Schok zorgt voor pijn en schrik.
- Reden dat hij blaft blijft aanwezig. Dit is een oneerlijke manier van trainen!

15+16. Antiblafband met spray

- Kan net zo heftig zijn als de schokband.
- Omdat blaffen gedurende dag vaak voorkomt, natuurlijk gedrag, is onderdrukken van natuurlijk gedrag welzijnsverminderend.
- Kan ingezet worden in hele specifieke situaties, samen met het aanleren van gewenst gedrag. Is voorspelbaar in specifieke situatie, niet hele dag gebruiken.
- Hond heeft zeer sterk ontwikkeld reukvermogen, dus dat dit zeer, zeer onprettig voor een hond is, dat is duidelijk.
- Banden hebben de neiging af te gaan op niet alleen blaffen, maar ook omgevingsgeluiden.
- Daarnaast wil ook nog wel eens zo zijn dat hond het niet linkt aan blaffen, in paniek raakt en continu pufjes krijgt.
- Geeft de hond vaak het gevoel van totale oncontroleerbaarheid en onvoorspelbaarheid, het apparaat wordt vaak ingezet tegen de gevolgen van verlatingsangst waarbij hond al in stress en mentale nood is.
- Geen sprake van fysieke pijn wel van ongemak, vervelende geur.
- De reden van blaffen blijft aanwezig.
- De manier waarop hond gecorrigeerd wordt is mild, maar kan leiden tot frustratie.

17+18. Halti

- Druk op de neus.
- Schade aan de neuzen en nek.
- Ongemak kan optreden.
- Pijn kan optreden.
- Verwondingen kan optreden.
- Onnodig lang gebruik wat voor welzijnsschade zorgt.
- Continue strakheid.

19+20. Gentle leader

- Zit nog strakker dan de Halti.
- Onnodig lang gebruik wat voor welzijnsschade zorgt.
- Ongemak kan optreden.
- Pijn kan optreden.
- Verwondingen kan optreden.
- Schade aan neus en nek.
- Zit vaak te strak.

21+22. Anti-trektuig met lijnen onder de oksels bij de hond

- Schade aan de oksel.
- Dagelijks gebruik wat voor schade zorgt.
- Zeer pijnlijk.
- Zelfs gevaarlijk.
- Zenuwen lopen onder de oksels die beschadigd kunnen raken.
- Hulpmiddel wordt vaak niet correct gebruikt.
- Continue strakheid.
- Ongemak.
- Verwondingen.

23+24. U lead/anti-trektuig met bevestigingsring voor riem aan de voorkant bij de hond

- Kans op scheef lopen door geen goed bewegingspatroon.
- Beperkt in zijn of haar bewegingsvrijheid.
- Op lange termijn kan dit niet goed zijn voor de bespiering van de hond.
- Geen uitleg bij hondenscholen om honden trekken af te leren.
- Hulpmiddel wordt vaak niet correct gebruikt.
- Continue strakheid.
- Ongemak.
- Kans op pijn.
- Kans op verwondingen.
- Beperkt de beweging van de schouders, maar geeft verder geen pijn.

25+26. Stroomband/schokband

- Er is pas sprake van welzijnsaantasting als dit dagelijks wordt gebruikt of in de training steeds wordt gebruikt waarbij de hond niet weet waarom.
- Het is een aversief middel wat bij verkeerd gebruik zeker tot welzijnsvermindering leidt.
- Ongeschikt hulpmiddel voor vele honden en vele trainers, zeker niet geschikt voor eigenaren.

- Educatie is door het verbod onmogelijk gemaakt. Het risico van het correctiegebruik van de stroomband door een deskundige acht ik kleiner dan het gebruik van een fysieke ruk en trekmiddelen.
- Nare pijnprikkel aan de hond.
- Er zijn maar heel weinig mensen in staat hier goed gebruik van te maken.
- Verkeerde timing.
- Zeer heftige prikkel.
- Stress veroorzakend.
- Schrik.
- Zeer onvoorspelbaar.
- Oncontroleerbaar.

27+28. E-collar trainingsband met vibratie bij de hond

- Afhankelijk hoe je dit aanleert en de intensiteit van de prikkel.
- Afhankelijk van de gevoeligheid van de hond.
- Zeer intens.
- Zeer onvoorspelbaar.
- Oncontroleerbaar.
- Verkeerde timing.
- Kan frustratie geven.
- Veroorzaakt ongemak.
- Veroorzaakt angst.

29+30. Breakstick

- Het is onaangenaam.
- Schade in de mond.
- Mogelijk leidt het tot schade aan de kiezen van de bijtende hond.
- Kan acute pijn veroorzaken.

31+32. De softstok

- Zou alleen gereserveerd moeten worden voor politiehonden.
- Niet respectvol naar de hond.
- Kan zonder twijfel een dreiging vormen voor het welzijn.
- Het slaan van een hond is dierenmishandeling en is niet correct te gebruiken.
- Kan mogelijk eventueel pijn ervaren. Ervan uit gaande dat de stok met verstand wordt gebruikt, denk ik dat de hond geen pijn ervaart.

Bijlage 13.7. Resultaten statistische analyse paard

In deze bijlage staan de statistische analyseresultaten van de Delphi-methode met de paardenexperts.

Bijlage 13.7.1. Content Validity Ratio van de experts opinion over wat welke hulp- of trainingsmiddelen in de bovenste derde deel van de lijst horen (top negen) en welke hulp- en trainingsmiddelen in het onderste derde deel horen (laagste negen) bij het correct gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen.

In tabel 61. Content Validity Ratio van de experts opinion over wat welke hulp- of trainingsmiddelen in de bovenste derde deel van de lijst horen (top 9) en welke hulp- en trainingsmiddelen in het onderste derde deel horen (laagste 9) bij het correct gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen, zijn de resultaten van de statistische analyse van de Content Validity Ratio (CVR) van de scores van de hulp- en trainingsmiddelen die de experts hebben gegeven te zien. Het gaat hierbij om de hulp- en trainingsmiddelen van de bovenste derde deel van de lijst met hulp- en trainingsmiddelen. Significante resultaten zijn vet gedrukt in de tabel. De CVR is bij een expertpanel van vijftien experts, significant bij een waarde die boven de 0,49 ligt (Lawhe Table for the Minimum Values of Content Validity Ratio) (Visser & Haven-Pross, 2023).

Tabel 61. Content Validity Ratio van de experts opinion over wat welke hulp- of trainingsmiddelen in de bovenste derde deel van de lijst horen (top 9) en welke hulp- en trainingsmiddelen in het onderste derde deel horen (laagste 9) bij het correct gebruik van de hulp- en trainingsmiddelen (Visser & Haven-Pross, 2023)

	Top 9	Laagste 9
Tonglepel	-0,20	-0,60
Tongbandje/riempje	0,60	-0,73
Pelham bit	-0,20	-0,47
Pessoa bit	0,07	-0,87
Stang (los)	-0,33	-0,60
Stang en trens	-0,20	-0,73
Liverpoolstang	-0,47	-0,87
Bitlifter	-0,87	0,20
Kineton	-0,60	0,20
Kinketting/kinriempje	-0,73	-0,07
Hackamore	-0,60	-0,20
Aansnoerneusriem	-0,60	-0,20
Slofteugel	0,07	-0,60
Bijzetteugel	-0,47	-0,60
Gogue	-0,20	-0,47
Thiedemann teugel	-0,87	-0,20
Halsverlenger/elastiek	-0,47	-0,47
Opzet	0,60	-0,87
Staartbeugel	0,33	-0,47
Beenbandages	-0,20	0,07
Verzwaarde peesbeschermers	-0,33	-0,07
Verzwaarde voeten/ijzers	-0,33	-0,07
Oordoppen	-0,60	0,33
Zweep	-0,60	0,33
Sporen met tandwielletjes	-0,60	0,33
Trainingsringen	-0,20	-0,33

Bijlage 13.7.2. Content Validity Ratio van de experts opinion van de beoordeelde hulp- of trainingsmiddelen bij het verkeerd/incorrect gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen

In tabel 62. Content Validity Ratio van de experts opinion van de beoordeelde hulp- of trainingsmiddelen bij het verkeerd/incorrect gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen, staan de Content Validity Ratio (CVR) per hulp- en trainingsmiddel bij incorrect gebruik. Significante resultaten zijn vet gedrukt in de tabel. De CVR is bij een expertpanel van vijftien experts significant met een waarde van boven de 0,49 (Lawhe Table for the Minimum Values of Content Validity Ratio) (Visser & Haven-Pross, 2023).

Tabel 62. Content Validity Ratio van de experts opinion van de beoordeelde hulp- of trainingsmiddelen bij het verkeerd/incorrect gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen (Visser & Haven-Pross, 2023)

Hulp- of trainingsmiddel	Content Validity Ratio
Kineton	-0,20
Bitlifter	-0,07
Kinketting/kinriempje	0,33
Oordoppen	-0,07
Pelham bit	0,47
Tonglepel	0,20
Pessoa bit	0,07
Liverpoolstang	0,07
Aansnoerneusriem	0,20
hackamore	0,07
halsverlenger/elastiek	0,33
Stang (los)	0,07
Bijzetteugel	0,20
Beenbandages	0,20
Verzwaarde voeten/ijzers	0,20
Stang en trens	0,60
Verzwaarde peesbeschermers	0,07
Thiedemann teugel	0,20
Trainingsringen	0,60
Gogue	0,60
Staartbeugel	0,60
Slofteugel	0,73
Tongbandje/riempje	0,87
Zweep	0,73
Sporen met tandwielletjes	0,73
Opzet	0,87

Bijlage 13.7.3. Content Validity Ratio van de experts opinion over wat welke hulp- of trainingsmiddelen in de bovenste derde deel van de lijst horen (top negen) en welke hulp- en trainingsmiddelen in het onderste derde deel horen (laagste negen) bij het verkeerd of incorrect gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen

In tabel 63. Content Validity Ratio van de experts opinion over wat welke hulp- of trainingsmiddelen in de bovenste derde deel van de lijst horen (top 9) en welke hulp- en trainingsmiddelen in het onderste derde deel horen (laagste 9) bij het verkeerd of incorrect gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen, staan de Content Validity Ratio van de hulp- en trainingsmiddelen van de bovenste derde deel bij incorrect gebruik. Significante resultaten zijn vet gedrukt in de tabel. De CVR is bij een expertpanel van vijftien experts significant met een waarde van boven de 0,49 (Lawhe Table for the Minimum Values of Content Validity Ratio) (Visser & Haven-Pross, 2023).

Tabel 63. Content Validity Ratio van de experts opinion over wat welke hulp- of trainingsmiddelen in de bovenste derde deel van de lijst horen (top 9) en welke hulp- en trainingsmiddelen in het onderste derde deel horen (laagste 9) bij het verkeerd of incorrect gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen (Visser & Haven-Pross, 2023)

Hulp- of trainingsmiddel	Content Validity Ratio van de Top 9	Content Validity Ratio van de Laagste 9
Tonglepel	-0,33	-0,07
Tongbandje/riempje	0,73	-0,73
Pelham bit	-0,20	-0,47
Pessoa bit	-0,33	-0,60
Stang (los)	-0,20	-0,47
Stang en trens	0,07	-0,73
Liverpoolstang	-0,33	-0,73
Bitlifter	-0,87	0,47
Kineton	-0,60	0,47
Kinketting/kinriempje	-0,60	-0,20
Hackamore	-0,60	-0,33
Aansnoerneusriem	-0,47	-0,47
Slofteugel	0,20	-0,73
Bijzetteugel	-0,47	-0,47
Gogue	-0,47	-0,60
Thiedemann teugel	-1,00	-0,33
Halsverlenger/elastiek	-0,60	0,07
Opzet	0,47	-0,73
Staartbeugel	0,07	-0,33
Beenbandages	-0,47	-0,33
Verzwaarde peesbeschermers	-0,60	0,07
Verzwaarde voeten/ijzers	-0,73	0,33
Oordoppen	-0,87	0,47
Zweep	0,47	-0,73
Sporen met tandwielletjes	0,07	-0,73
Trainingsringen	-0,33	-0,07

Bijlage 13.8. Resultaat statistische analyses hond

In deze bijlage staan de statische analyseresultaten van de Delphi-methode met de paardenexperts.

Bijlage 13.8.1. Content Validity Ratio van de experts opinion over wat welke hulp- of trainingsmiddelen in de bovenste derde deel van de lijst horen (top vijf) en welke hulp- en trainingsmiddelen in het onderste derde deel horen (laagste vijf) bij het correct gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen

In tabel 64. Content Validity Ratio van de experts opinion over wat welke hulp- of trainingsmiddelen in de bovenste derde deel van de lijst horen (top vijf) en welke hulp- en trainingsmiddelen in het onderste derde deel horen (laagste vijf) bij het correct gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen, staan de Content Validity Ratio (CVR) van de hulp- en trainingsmiddelen van de bovenste derde deel bij correct gebruik. Significante resultaten zijn vet gedrukt in tabel. De CVR is bij een expertpanel van zes experts significant met een waarde van boven de 0,99 (Lawhe Table for the Minimum Values of Content Validity Ratio) (Visser & Haven-Pross, 2023).

Tabel 64. Content Validity Ratio van de experts opinion over wat welke hulp- of trainingsmiddelen in de bovenste derde deel van de lijst horen (top 5) en welke hulp- en trainingsmiddelen in het onderste derde deel horen (laagste 5) bij het correct gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen (Visser & Haven-Pross, 2023).

Hulp- of trainingsmiddel	Content Validity Ratio van de Top 5	Content Validity Ratio van de Laagste 5
U lead/anti-trektuig	-1,00	1,00
Antiblaafband met geluid en/of vibratie	0,00	-0,33
Stroomband/schokband	1,00	-1,00
Anti-trektuig met lijnen onder de oksels	-0,67	-0,67
Bötcher speurharnas	-1,00	-0,33
Stropkoord/jachtlijn	-0,33	-0,67
Slipketting	0,33	-0,67
Prikband	1,00	-1,00
Antiblaafband met spray	-0,67	-0,67
E-collar trainingsband met vibratie	-0,67	0,33
Antiblaafband met elektrische schok	1,00	-1,00
Halti	-1,00	1,00
Gentle leader	-1,00	1,00

Bijlage 13.8.2. Content Validity Ratio van de experts opinion van de beoordeelde hulp- of trainingsmiddelen bij het verkeerd/incorrect gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen

In tabel 65. Content Validity Ratio van de experts opinion van de beoordeelde hulp- of trainingsmiddelen bij het verkeerd/incorrect gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen, staan de Content Validity Ratio van de hulp- en trainingsmiddelen bij incorrect gebruik. Significante resultaten zijn in vet gedrukt. De CVR is bij een expertpanel van zes experts significant met een waarde van boven de 0,99 (Lawhe Table for the Minimum Values of Content Validity Ratio) (Visser & Haven-Pross, 2023).

Tabel 65. Content Validity Ratio van de experts opinion van de beoordeelde hulp- of trainingsmiddelen bij het verkeerd/incorrect gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen (Visser & Haven-Pross, 2023)

Hulp- of trainingsmiddel	Content Validity Ratio
Halti	0,67
U lead/anti-trektuig	0,67
Bötcher speurharnas	0,00
Gentle leader	0,67

E-collar trainingsband met vibratie	0,67
Stropkoord/jachtlijn	0,00
Antiblaflband met geluid en/of vibratie	0,00
Anti-trektuig met lijnen onder de oksels	0,00
Slipketting	0,33
Prikband	1,00
Antiblaflband met spray	0,33
Antiblaflband met elektrische schok	0,67
Stroomband/schokband	1,00

Bijlage 13.8.3. Content Validity Ratio van de experts opinion over wat de welke hulp- of trainingsmiddelen in de bovenste derde deel van de lijst horen (top vijf) en welke hulp- en trainingsmiddelen in het onderste derde deel horen (laagste vijf) bij het verkeerd of incorrect gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen

In tabel 66. Content Validity Ratio van de experts opinion over wat welke hulp- of trainingsmiddelen in de bovenste derde deel van de lijst horen (top 5) en welke hulp- en trainingsmiddelen in het onderste derde deel horen (laagste 5) bij het verkeerd of incorrect gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen, staan de Content Validity Ratio (CVR) van de hulp- en trainingsmiddelen van de bovenste derde deel bij incorrect gebruik. Significante resultaten zijn vet gedrukt in de tabel. De CVR is bij een expertpanel van zes experts significant met een waarde van boven de 0,99 (Lawhe Table for the Minimum Values of Content Validity Ratio) (Visser & Haven-Pross, 2023).

Tabel 66. Content Validity Ratio van de experts opinion over wat welke hulp- of trainingsmiddelen in de bovenste derde deel van de lijst horen (top 5) en welke hulp- en trainingsmiddelen in het onderste derde deel horen (laagste 5) bij het verkeerd of incorrect gebruik van de hulp- of trainingsmiddelen (Visser & Haven-Pross, 2023).

Hulp- of trainingsmiddel	Content Validity Ratio van de Top 5	Content Validity Ratio van de Laagste 5
U lead/anti-trektuig	-1,00	1,00
Antiblaflband met geluid en/of vibratie	-0,33	-0,67
Stroomband/schokband	1,00	-1,00
Anti-trektuig met lijnen onder de oksels	-0,33	-0,67
Bötcher speurharnas	-1,00	0,00
Stropkoord/jachtlijn	0,00	-0,67
Slipketting	-0,33	-1,00
Prikband	1,00	-1,00
Antiblaflband met spray	-0,33	-0,33
E-collar trainingsband met vibratie	-0,67	0,33
Antiblaflband met elektrische schok	1,00	-1,00
Halti	-1,00	1,00
Gentle leader	-1,00	1,00

Bijlage 14. Volledige resultaten deelvraag 4

De onderzoeker heeft gedragssignalen meegenomen in het onderzoek. Om te kijken welke gedragssignalen trainers gebruiken, heeft de onderzoeker de enquête gebruikt.

Het gedrag van de dieren aflezen is belangrijk voor het gebruik van de hulp- en trainingsmiddelen. Dit komt omdat niet iedere dier hetzelfde is en de impact van een bepaald hulp- en trainingsmiddel kan verschillen. Tijdens de interviews kwam regelmatig naar voren dat trainers zeiden dat trainers moeten kijken naar de dieren voordat zij een bepaalde keuze maken. Daarom is de onderzoeker gaan kijken waar trainers naar kijken.

Bijlage 14.1. Resultaten van de paardentrainers

Tijdens het onderzoek heeft er een inventarisatie plaatsgevonden waarbij de respondenten van de enquête verschillende emoties hebben beschreven en hebben aangegeven hoe ze zien wat de emotie is van hun paard tijdens de trainingen. De resultaten van de paardentrainers zijn in deze bijlage terug te lezen.

Resultaten enquête

Zoals eerder is aangegeven is, heeft er een inventarisatie plaatsgevonden welke gedragssignalen paardentrainers zien bij hun paard tijdens het trainen. Tijdens de enquête moesten de respondenten verschillende emoties van paarden beschrijven, met andere woorden waar ze op letten tijdens de training en hoe ze een bepaalde emotie denken te herkennen. Bij een te snelle of verkeerde interpretatie van gedragingen kan het welzijn in gedrang komen. Daarnaast heeft een te algemeen beeld van een emotie ook invloed op het aflezen van paarden, omdat trainers bepaalde gedragingen missen of de verkeerde emotie koppelen aan het gedrag. Dus verkeerd aflezen van emoties heeft een negatief effect op het paard.

Tijdens de enquête is er gebruik gemaakt van de vier kwadranten van het Valence-Arousal Circumplex, die terug te vinden is in hoofdstuk 1. Inleiding. Bij elk kwadrant zijn er twee emoties gevraagd te beschrijven, te zien in tabel 67. Overzicht van waar de emoties die werden gevraagd te beschrijven zich bevinden in het Valence-Arousal Circumplex. Verder is er de vraag gesteld aan de respondenten hoe ze stress herkennen bij hun paard.

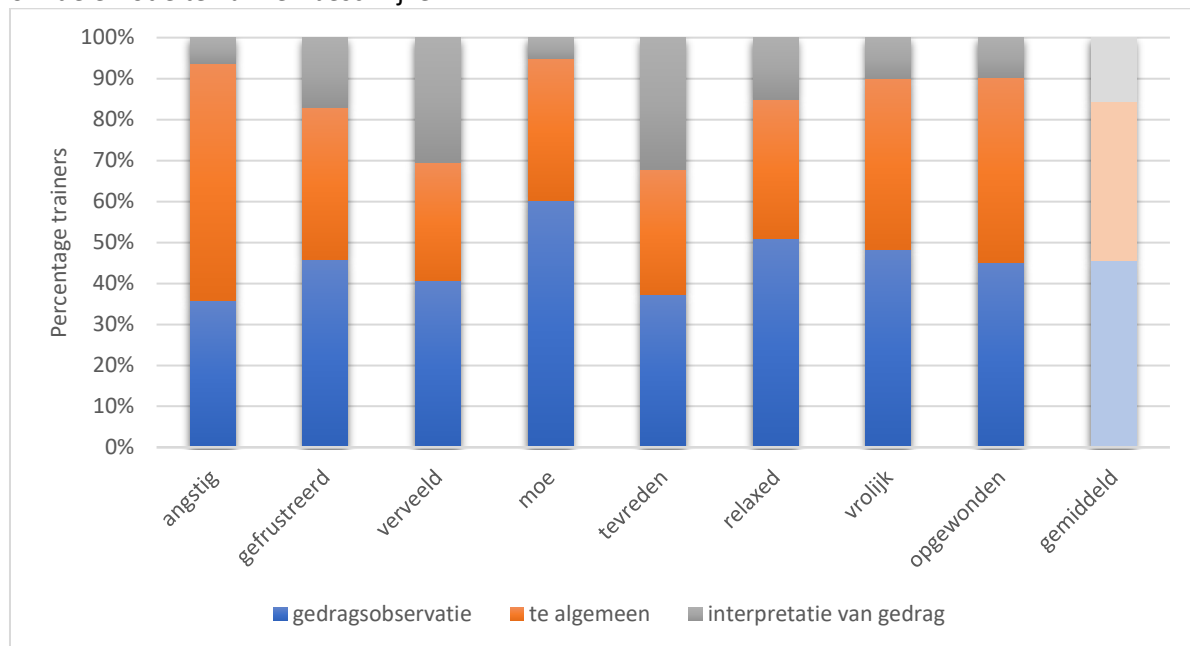
Tabel 67. Overzicht van waar de emoties die werden gevraagd te beschrijven zich bevinden in het Valence-Arousal Circumplex

Kwadrant	Gevraagde emoties	Valence	Arousal
Blij of opgewonden	Vrolijk, opgewonden	Positief	Positief
Kalm of tevreden	Tevreden, relaxed	Positief	Negatief
Verveeld of depressief	Verveeld, moe	Negatief	Negatief
Bang of boos	Angstig, gefrustreerd	Negatief	Positief

Als eerst is er gekeken hoe paardentrainers de emotie vaststellen. Het bleek dat gemiddeld 46% van de paardentrainers een gedragsobservatie uitvoerde tijdens de trainingen, 39% gaf een algemene beschrijving van het gedrag en 16% van de gevraagde koppelde een interpretatie aan het gedrag van het paard, dit is terug te zien in Figuur 35. Percentage trainers dat bij het beschrijven van een emotie van het paard een gedragsobservatie deed, een algemeen antwoord gaf of een interpretatie van het gedrag gaf.

Uit de enquête is terug te zien dat trainers niet elke emotie even goed kon beschrijven. Zo is terug te zien dat de meeste respondenten (60%) de emotie moe met een pure gedragsobservatie konden beschrijven. De emotie angst daarentegen konden minder trainers beschrijven met een pure gedragsobservatie, namelijk maar 36%. Verder was terug te zien dat bij de emotie angst er meer algemene antwoorden gegeven zijn door trainers.

Verder bleek uit de enquête dat de trainers de emoties met een hoge arousal, de emoties angstig, gefrustreerd, vrolijk en opgewonden, een algemenere beschrijving gaven waarbij ze geen specifieke gedragskenmerken benoemde. De trainers noemde bij de emotie 'moe' vaker directe gedragingen om de emotie te kunnen beschrijven.

Figuur 35. Percentage trainers dat bij het beschrijven van een emotie van het paard een gedragsobservatie deed, een algemeen antwoord gaf of een interpretatie van het gedrag gaf

Daarnaast heeft de onderzoeker bekeken welke signalen er zijn genoemd bij de emoties: stress, angstig, gefrustreerd, verveeld, moe, tevreden, relaxed, vrolijk en opgewonden. Hierdoor krijgt de onderzoeker een beter beeld op welke gedragingen de trainers letten.

Signalen van stress

Zoals eerder benoemd voerde maar 39% van de respondenten een gedragsobservatie uit tijdens de trainingen. Tijdens de enquête is er gevraagd waar de trainers op letten bij stress. Alle respondenten hebben antwoord gegeven, deze antwoorden zijn terug te zien in tabel 68. Genoemde stresssignalen. Uit deze resultaten kwam naar voren dat de meeste trainers de oren apart opnoemde, namelijk 49,3% van de respondenten. Verder zijn de volgende gedragingen het meeste genoemd: slaan met de staart (37,1%), strakke spierspanning (24,3%), verzet tonen (22,9%), lichaamshouding (20%), de ogen los benoemd (17,1%) en de mond in het algemeen genoemd (17,1%).

Wat uit de resultaten opviel was dat er trainers waren die in plaats van stresssignalen een opmerking gaven. Dit betekent dat ze geen gedragingen opnoemde, deze opmerkingen zijn in de tabel rood gekleurd. Daarnaast was terug te zien dat trainers niet alleen naar de gedragingen keken, maar ook hoe het paard aanvoelt tijdens het rijden.

Tabel 68. Genoemde gedragssignalen

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Gezichtsuitdrukking, ogen en oren	3	4,3%
Gezichtsuitdrukking	3	4,3%
Ogen	12	17,1%
Orenspel	35	50%
Pijn, te scherp mondstuk, overreactie, schrikken, weg deinzen	9	12,9%

Tegen de hand komen bij het rijden (het gevraagde niet begrijpen of willen/kunnen uitvoeren)	7	10%
Geen happy athlete	1	1,4%
Onrust (lichaam, ogen)	1	1,4%
Met de staart slaan/zwiepen	26	37,1%
Lichaamshouding (hoofd hoog of laag, onderhals strak of ontspannen etc.), paard houdt zichzelf vast in zijn lijf, zwiept met zijn staart, trappen of gaat bokken.	14	20%
Aanleuning (onrustig)	2	2,9%
Weg willen rennen/vluchten/angstig	9	12,9%
Strakkere spieren/spanning	17	24,3%
Knarsen met het gebit	6	8,6%
Bit: fijne aanleuning, die voortdurend is, elastisch en licht voelt. Daar wacht en werk ik naartoe in mijn basistraining. Ik werk volgens het scala van de africhting, dus van achter naar voren. Ik pak geen druk of verbinding met druk naar achter, want ik weet dat dat de rug en de achterbenen blokkeert. Ik werk en wacht tot dat het paard aan het bit komt en door het bit gaat lopen (door de ontspanning in de kaak en de nek). Dus ik begrens alleen.	1	1,4%
Staken/weigeren/verzet/terughoudend	16	22,9%
Open mond	6	8,6%
Onrustig met het hoofd	4	5,7%
Overmatig zweten	8	11,4%
Ik zie nu geen stress signalen	1	1,4%
Paard wat steeds schrikt en onrustig is	1	1,4%
Minder plezierige indruk, paard loopt niet lekker over rug/hoe het paard loopt	5	7,1%
Stressuitingen bij het paard: onrustige ogen/oren/met de staart zwiepen/mond	1	1,4%
Gedrag	1	1,4%
Knarsen en de mond open	2	2,9%
Paard reageert in paniek	1	1,4%
Als het beoogde effect uitblijft	2	2,9%
Het is de bedoeling dat het paard ervan leert. Ik leer hem dit op een zo paardvriendelijk mogelijke wijze, zodat er geen stress ontstaat en hij het gevraagde gemakkelijk kan uitvoeren.	1	1,4%
In het algemeen letten we altijd op alle signalen. We zijn op zoek naar een rustig ogend paard, dat gemoedelijk uitkijkt met een rustige blik, voldoende actief beweegt, waarbij het achterbeen even ver voor als achter de loodlijn vanuit achter knie getrokken naar voren onder treedt, als zich achter het lichaam verplaatst. Zodat een dragende beweging gestimuleerd wordt, het rompmodel horizontaal en opgericht in de schoft staat, de hals op lengte voor zich gedragen wordt om het lichaam uit te balanceren. De oortjes veren licht mee in de beweging. Attent als ik een hulp geef, zie ik graag dat het paard oplet. En als ik een kleine hulp geef om het achterbeen verder onder het lichaam te laten treden, zie ik graag dat het paard even met de staart zwiept als 'commentaar' omdat het de spieren voelt stretchen en zich hierin sterker maakt tijdens een trainingsperiode. Daarbij zie ik het paard graag recht gericht gaan in lijn van de volte. De buikspier moet aangespannen zijn, de bovenlijn ontspannen, waarbij de spieren in hals en op de schouder meeveren, zoals ook in de achterhand. Alles wat afwijkt aan dit beeld vraagt direct mijn aandacht.	1	1,4%
Je kijkt altijd naar het paard, en hoe het paard reageert, anders heb je er toch niets aan.	1	1,4%
Gehele lichaamstaal	2	2,9%
De staart in het algemeen	6	8,6%
Bevriezen	2	2,9%

Paard die de hals niet wil laten zakken, accepteren van het bit	1	1,4%
Stress, nerveus of druk gedrag	1	1,4%
Fysiek ongemak: plekken van de sporen of striemen van een zweep, beschadigingen in de mond (dit mag natuurlijk allemaal nooit zo ver komen!)	5	7,1%
Bewegingen mond, oogopslag, mimiek, neusgaten/-vleugels	3	4,3%
Schoppen naar een been	1	1,4%
Loperig worden	1	1,4%
Steigeren	1	1,4%
Afsluiten voor de ruiter	1	1,4%
Longeren kent een paard heel snel, dus geen stresssignalen aanwezig	1	1,4%
Oren en uitstraling	1	1,4%
Achter de loodlijn gaan	1	1,4%
Algemeen mond. Geopend, tong eruit etc.	12	17,1%
Zadel: Daar probeer ik echt dat het paard met ontspannen, swingende rug werkt. Soms, is dat niet direct vanaf het begin van de training. Ik let veel op dat het paard naar de zadel toe komt met de rug, naar voren door de singel en voor het been loopt. Dat eist aandacht, geduld en gevoel. Soms, zie ik dat mijn leerlingen dat niet voelen. Hun paarden blijven als schildpadden weg onder het zadel en strak, licht gespannen achter de singel.	1	1,4%
Oren en ogenspel	2	2,9%
Niet voorwaarts reageren	2	2,9%
Ik kijk tijdens het longeren naar de spanning in de mond, ogen en neus en ik let op de spieren bij hals, buik, rug en de lendenen	3	4,3%
Briesen	1	1,4%
Overmatig kauwen	1	1,4%
hoofd-hals-houding	1	1,4%
Ontspanning	1	1,4%
Neus en ogen	1	1,4%
Voorwaartse drang	2	2,9%
Een paard dat niet regelmatig beweegt in het juiste ritme en beenzetting heeft, heeft ergens een ongemak. Dit moet direct onderzocht worden. Hetzelfde als je een paard zadelt en het reageert niet positief op het zadel, dan zoeken we uit wat het probleem is. Af en toe heb je ook merries die iets gevoeliger zijn, dan zorgen we dat we rustig op het laatste gaatje singelen en pas een paar minuutjes later door singelen, zodat dit in rust gebeurt.	1	1,4%
Sporen: Ik ben sterk van mening dat als de paarden niet gehouden en getrokken worden aan de voorkant, lopen ze heel graag naar voren en zijn ze heel makkelijk actief en vrolijk aan het lopen te krijgen. Klein spoortje vind ik wel fijn om te kunnen doseren en duidelijk te communiceren. Soms zijn de paarden aan de sporen geïrriteerd, maar dat komt meer als de afstemming van de hulpen niet klopt. Het is dan meer frustratie van het niet begrijpen/niet kunnen doen, dan tegen het spoortje zelf. Dus, ik let erg op dat mijn paard ontspannen, losgelaten en in balans is voordat ik de achter been meer ga activeren.	1	1,4%
Losgelatenheid	1	1,4%
Boos op been	1	1,4%
Sterk worden	1	1,4%
Bijten of niet vriendelijk zijn	2	2,9%
Paslengte	1	1,4%
Negatieve reactie op beenhulp	1	1,4%
Ruiter geen invloed heeft op houding, tempo of richting van het paard	3	4,3%

Ruggebruik	1	1,4%
Onrustige aanleuning	1	1,4%
Tong over het bit	1	1,4%
Scheef gaan lopen of strak worden	1	1,4%
Ademhaling	3	4,3%
Afwijkend gedrag	3	4,3%
Niet aan de hulp zijn, afwezig zijn	1	1,4%
Totale plaatje	1	1,4%
Hoofdschudden	1	1,4%
Inwerking met een handhulp. De juiste motoriek	1	1,4%
Onzekerheid, vnl. de eerste keren onder het zadel	1	1,4%
Briesen of geluid maken	3	4,3%
Wegdrukken van de rug	3	4,3%
Steigeren	1	1,4%
Een paard dat te diep loopt en houdt zich vast in zijn lijf, door een verkeerd gebruik van een slofteugel	1	1,4%
Lichaamstaal, zweten, snelle ademhaling, inwendige stress	1	1,4%
Niet soepel meer bewegen	1	1,4%
Algemeen gevoel van verminderd welzijn	1	1,4%
Onregelmatigheid of onzuivere tact	1	1,4%
Totaal	70	100%

Signalen van angst

De volgende emotie die gevraagd is angst. De 70 trainers die mee hebben gedaan aan de enquête hebben aangegeven wat voor signalen ze zien aan het paard. Hier kijken de trainers naar gedrag en lichaamshouding, deze signalen zijn te zien tabel 69. Genoemde angstsignalen. De meest genoemde signalen zijn: grote ogen (58,6%), de stand van de oren (30%), de spierspanning (24,3%), de grootte van de neusgaten (21,4%) en gezichtsuitdrukking (20%).

Uit tabel 29, is dus gebleken dat niet alleen lichaamshouding en gedrag een signaal is waar trainers op letten. Er zijn trainers die aangeven dat ze naar de ademhaling en hartslag kijken of een paard angst ervaart of niet.

Tabel 69. Genoemde angstsignalen

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Vluchtgedrag	13	18,6%
Gezichtsuitdrukking	14	20%
(onrustig) gedrag	8	11,4%
Grote ogen	41	58,6%
Neusgaten/neus	15	21,4%
Spierspanning	17	24,3%
Stand van de oren	21	30%
Lichaamshouding	9	12,9%
Weigeren ergens naar toe of mee te gaan/staken/verzet	3	4,3%
Verstijven	6	8,6%
Staarthouding	5	7,1%
Strakke lippen	1	1,4%
Hoge hoofd-hals-houding	6	8,6%
Staren	1	1,4%
Stoppen met grazen	1	1,4%

Achteruitlopen	2	2,9%
Staart slaan, zwiepen of bewegen	4	5,7%
Trillen op de benen	4	5,7%
Oogopslag; nerveus	2	2,9%
In zichzelf gekeerd	1	1,4%
Overmatig zweten	3	4,3%
Manier van bewegen	1	1,4%
Stijve of onrustige mond	1	1,4%
Ademhaling	4	5,7%
Lichaamstaal	2	2,9%
Gevoel wat het paard je geeft	1	1,4%
Reactie	1	1,4%
Totale uitdrukking	1	1,4%
Al buiging in de gewrichten te zien	1	1,4%
Hartslag	2	2,9%
Schrikken	1	1,4%
Blazen	1	1,4%
Totaal	70	100%

Signalen van frustratie

De derde emotie die gevraagd is aan trainers is frustratie. In tabel 70. Genoemde signalen van frustratie, staan de signalen waaraan trainers de emotie herkennen en dus waar ze naar kijken. De trainers kijken naar het gedrag, de vocalisatie van het paard en de lichaamshouding om de emotie frustratie bij paarden te kunnen herkennen. De signalen waar de trainers het meeste naar kijken zijn: de stand van de oren (35,7%), stereotype gedrag (20%), de ogen en blik (20%) en het zwiepen met de staart (17,1%).

Tabel 70. Genoemde signalen van frustratie

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Gezichtsuitdrukking	7	10%
Knarsetanden	4	5,7%
Stereotype gedrag	14	20%
Dingen gaan doen wat niet gevraagd wordt	1	1,4%
Ongeduldig	4	5,7%
Druk doen of onrustig zijn	5	7,1%
Bozig of chagrijnig zijn	6	8,6%
Ongemak	1	1,4%
Futloos	1	1,4%
Ongeïnteresseerd zijn	3	4,3%
Stand van de oren	25	35,7%
Bijten	5	7,1%
Schrapen met de hoeven	4	5,7%
Met de staart slaan en zwiepen	12	17,1%
Stand van de neus en de neusvleugels	7	10%
Tegen de hulp ingaan	1	1,4%
Verstijven/verzet/weigeren	3	4,3%
Hoofd-hals-houding	1	1,4%
Fronsende blik en de ogen	14	20%
Onrustige mond of strakke mond	7	10%
Mond openen	1	1,4%

Draaien aan de hand/wegdraaien	2	2,9%
Lichaamstaal	3	4,3%
Vocaliseren	1	1,4%
Briesen of proesten	1	1,4%
Spierspanning	2	2,9%
Stampen en slaan met de benen	1	1,4%
Hoofdschudden	1	1,4%
Lichaamsgebrek	1	1,4%
Houding	1	1,4%
Prikkelbaar	1	1,4%
Totaal	70	100%

Signalen van verveling

De vierde emotie waarvan gevraagd is aan de respondenten om de signalen te benoemen is verveling. In tabel 71. Genoemde signalen van verveling, staan de resultaten van de vraag: "Aan welke signalen kan je herkennen dat een paard verveeld is?" De volgende signalen zijn het meeste genoemd: stereotype gedrag (31,4%), de ogen en de blik (11,4%), lusteloos (10%), onrustig gedrag (8,6%) en zich afzonderen of weinig contact maken (8,6%).

Zoals te zien is aan de meest genoemde signalen gaat het om gedragingen. De trainers kijken niet alleen naar de gedragingen, maar ook naar lichaamshouding. Verder had één trainer een interessante opmerking gegeven. Deze trainer geeft het volgende aan: "Ik denk niet dat een paard echt verveeld kan zijn." Deze trainer heeft verder ook geen signalen benoemd waaraan hij of zij herkent of een paard verveeld is of niet.

Tabel 71. Genoemde signalen van verveling

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Ze gaan overal aanzitten	2	2,9%
Ongeïnteresseerd	4	5,7%
Onrustig gedrag	6	8,6%
Stereotype gedrag	22	31,4%
Vaak wat apathisch maar ergens staan	1	1,4%
Bijten (in objecten of mensen)	4	5,7%
(stal) ondeugden	5	7,1%
Lusteloos	7	10%
(blik) ogen	8	11,4%
Zich afzonderen/weinig contact	6	8,6%
Moeilijk te hanteren	1	1,4%
Weigeren/verzetten/niet willen/staken	3	4,3%
Geen aandacht voor handler of omgeving	4	5,7%
Stand van de oren	5	7,1%
Hoofd-hals-houding	5	7,1%
Lichaamshouding	3	4,3%
Schrappen met de hoef	4	5,7%
Rondjes lopen	2	2,9%
Tanden langs de tralies	1	1,4%
Ongeduldig	1	1,4%
Drammen	1	1,4%
Ik denk niet dat een paard echt verveeld kan zijn	1	1,4%
Snel afgeleid/concentratie	3	4,2%

Afgestompt	2	2,9%
Lichaamstaal	2	2,9%
Gezichtsuitdrukking	2	2,9%
Houding van de staart	2	2,9%
Slaan met de staart	1	1,4%
Onrustige mond	1	1,4%
Slaan met het been	1	1,4%
Moedeloos staan	1	1,4%
Slopen	2	2,9%
Weidegenootjes treiteren	1	1,4%
Verveeld door de ruiter	1	1,4%
Neusgaten (opgetrokken)	1	1,4%
Strakke bovenlijn	1	1,4%
(doffe) oogopslag	4	5,7%
Vocaliseren	2	2,9%
Weinig spiertonus	1	1,4%
Totaal	70	100%

Signalen van vermoeidheid

De volgende vraag die de respondenten hebben gekregen was: “Aan welke signalen kan je herkennen dat een paard vermoeid is?” De respondenten hebben verschillende antwoorden gegeven, deze zijn te zien in tabel 72. Genoemde vermoeidheidssignalen.

De meest genoemde signalen van de trainers zijn: kijken naar de ogen en blik (27,1%), lichaamshouding (21,4%), lusteloosheid (18,6%), hoofd-hals-houding (18,6%) en rusten of op rust staan (15,7%). De trainers kijken onder andere naar de houding van het lichaam, het gedrag en of dat een paard slaapt of rust.

Tabel 72. Genoemde vermoeidheidssignalen

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Ogen (blik/uitdrukking)	19	27,1%
Orenspel	7	10%
Stand en spierspanning van de mond	2	2,9%
Gedrag (algemeen)	6	8,6%
Gezichtsuitdrukking	1	1,4%
Lichaamshouding	15	21,4%
Veel liggen	9	12,9%
Lusteloos	13	18,6%
Vocaliseren	1	1,4%
Reactie (op hulp en algemeen)	10	14,3%
Ademhaling	4	5,7%
Hartslag	3	4,3%
Conditie	1	1,4%
Slapen of slapen op momenten dat ze dat nooit doen	5	7,1%
Minder lekker in hun vel	1	1,4%
Hoofd-hals-houding	13	18,6%
Zweten	3	4,3%
Rusten of op rust staan	11	15,7%
Rustige plekken opzoeken	1	1,4%
Aandacht voor mensen en omgeving	2	2,9%

Reageren op prikkels	3	4,3%
Spierspanning	3	4,3%
Geen controle over kracht en coördinatie	7	10%
Vertragen/verzet/weigeren	1	1,4%
Verminderde eetlust	1	1,4%
Enthousiasme neemt af	1	1,4%
Blessuregevoelig	1	1,4%
De gehele uitstraling	2	2,9%
Gapen	2	2,9%
Afzonderen of afwezig	7	10%
Als vermoeide paarden nog door moeten	1	1,4%
Neusgaten	1	1,4%
Opgezette aderen	2	2,9%
Fysiek anders, voelt minder fijn met rijden	1	1,4%
Verschilt per paard	1	1,4%
Totaal	70	100%

Signalen van tevredenheid

De zesde emotie waarvan de respondenten de signalen hebben beschreven is de emotie tevreden.

De genoemde signalen zijn te zien in tabel 73. Signalen van tevredenheid. De top vijf meest genoemde signalen die trainers gaven zijn: het orenspel (38,6%), de uitstraling van het paard (34,3%), de ogen en blik (32,6%), het gedrag van het paard (20%) en lichaamshouding (14,3%).

Zoals terug te zien in de tabel 33, is dat de paardentrainers naar het gedrag en lichaamshouding kijken. Bij de emotie signalen is voor het eerst de uitstraling van het paard benoemd als een signaal. Verder heeft een trainer aangegeven dat de conditie ook een signaal is, net zoals dat het paard werkwillic is.

Tabel 73. Signalen van tevredenheid

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Gedrag (ontspannen/vriendelijk/comfortabel)	14	20%
Lichaamstaal	1	1,4%
Gezichtsuitdrukking (vriendelijk/ontspannen/prettig)	6	8,6%
Orenspel (ontspannen/naar voren)	27	38,6%
Ogen en blik	23	32,6%
Lichaamshouding (ontspannen/rustig/open)	10	14,3%
Neus (rustig)	2	2,9%
Mond en lippen (rustig/ontspannen)	5	7,1%
(rustige/vriendelijk/open) uitstraling	24	34,3%
Goede eetlust en willen drinken	6	8,6%
Goede balans tussen rust en activiteit	2	2,9%
Sociaal naar mensen	2	2,9%
Werkwillig	3	4,3%
Actief/opgewekt zijn	3	4,3%
Ontspannen spieren	6	8,6%
Ontspannen oogopslag	4	5,7%
Goede conditie	1	1,4%
Ademhaling (rustig)	2	2,9%
Rustige staart (beweging)	4	5,7%
Makkelijk te berijden/loopt goed	3	4,3%

Hoofd-hals-houding	1	1,4%
Kauwen en likken	2	2,9%
Kalmerende signalen	1	1,4%
Stressvrij	1	1,4%
Zoekt positief contact met soortgenoten	6	8,6%
Reactie (vrolijk/ ontspannen/blij)	4	5,7%
Zachte lijnen	1	1,4%
Op rust staan	1	1,4%
Briesen en proesten	2	2,9%
Belangstellend	1	1,4%
Ondeugend	1	1,4%
Trots	1	1,4%
Alert	1	1,4%
Op hun gemak	2	2,9%
Totaal	70	100%

Signalen van relaxed zijn en ontspanning

De volgende emotie waarvan de respondenten de signalen hebben beschreven is de emotie relaxed of ontspannen. In tabel 74. Genoemde signalen van ontspanning, is te zien welke signalen genoemd zijn door de trainers.

De signalen die trainers het meest hebben genoemd zijn: ontspannen blik of ogen (28,6%), het orenspel van het paard (25,7%), de uitdrukking of uitstraling van het paard (17,1%), ontspannen lichaamshouding (14,3%) en de spierspanning (14,3%).

Tabel 74. Genoemde signalen van ontspanning,

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Gapen	1	1,4%
Ontspannen lichaamshouding	10	14,3%
Ontspannen blik en ogen	20	28,6%
Orenspel	18	25,7%
Ontspannen mond	4	5,7%
Gezichtsuitdrukking	4	5,7%
Gedrag	8	11,4%
Neus(gaten)	2	2,9%
Uitdrukking (ontspannen)	12	17,1%
Liggen met de kudde of liggen	3	4,3%
Slapen vanuit ontspanning	2	2,9%
Ontspannen signalen	1	1,4%
Hoofd-hals-houding	8	11,4%
Staarthouding en beweging (rustig)	6	8,6%
Mond en lippen ontspannen en onderlip af laten hangen	2	2,9%
Geen tekenen van angst en op hun gemak	1	1,4%
Spieren ontspannen en lage spierspanning	10	14,3%
(af)kauwen	3	4,3%
Eet- en drinkgedrag en grazen	4	5,7%
Zoekt sociaal contact of is sociaal	3	4,3%
Rustige ademhaling	1	1,4%
Interesse naar de omgeving en ruiter	4	5,7%
Relaxed en tevreden is voor mij hetzelfde	7	10%

Gemakkelijk en vloeiend lopen	1	1,4%
Niet snel onder de indruk van de omgeving	1	1,4%
Op rust staan	7	10%
Werkwillig	1	1,4%
Doezelig maar wel aanspreekbaar	2	2,9%
Bij hengsten en ruïnen de penis uit de schacht	1	1,4%
Combinatie van tevreden en niet te fris en energiek	1	1,4%
Rustig en geconcentreerd	2	2,9%
Briesen	1	1,4%
Totaal	70	100%

Signalen van vrolijkheid

De volgende vraag die de respondenten hebben gekregen was: “Aan welke signalen kan je herkennen dat een paard vrolijk is?” De respondenten hebben verschillende antwoorden gegeven, deze zijn te zien tabel 75. Genoemde signalen van vrolijkheid.

De meest genoemde signalen die trainers zien als een paard vrolijk zijn: het orenspel (42,9%), speelgedrag (38,6%), de uitstraling van het paard (25,7%), algemeen gedrag (21,4%) en de ogen en blik (17,1%). Hiermee geven de trainers aan dat ze naar het gedrag en uitstraling kijken. Daarnaast hebben de trainers aangegeven dat paarden nieuwsgieriger zijn en meer contact zoeken met soortgenoten om te kunnen spelen.

Vier trainers hebben opmerkingen achtergelaten in plaats van een signalen. De opmerkingen zijn: “Typeer paarden niet als vrolijk, hoewel vreugde bokken” en “Dit is meer een mensending.” Twee andere trainers hebben aangegeven dat ze de emotie vrolijkheid hetzelfde vinden als de emotie tevreden.

Tabel 75. Genoemde signalen van vrolijkheid.

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Algemeen gedrag (opgewekt)	15	21,4%
Speelgedrag (spelen met anderen/speelse bokjes/speels in algemeen)	27	38,6%
Gezichtsuitdrukking	2	2,9%
Looplust of willen rennen	8	11,4%
Orenspel	30	42,9%
Ogen en blik	12	17,1%
(ontspannen of gedragen) staart	5	7,1%
Uitstraling (opgewekt, energiek, enthousiast, alert, fris)	18	25,7%
Sociaal naar andere paarden en naar geleider/sociaal contact	3	4,3%
Hoofd-hals-houding	4	5,7%
Lichaamshouding	4	5,7%
Mond	1	1,4%
Vreugde sprongen	4	5,7%
Ondeugend kunnen zijn	2	2,9%
Vocaliseren	1	1,4%
Heldere oogopslag	1	1,4%
Reageren op omgeving zonder paniek of stress	1	1,4%
Interactief	1	1,4%
Lage spierspanning	1	1,4%
Neus normaal en ontspannen	1	1,4%
Geïnteresseerd en nieuwsgierig	4	5,7%

Aan de reactie	1	1,4%
Attent aan het snuffelen	1	1,4%
Totale uitdrukking	1	1,4%
Goede eetlust en grazen	1	1,4%
Voor mij gelijk aan tevreden	2	2,9%
Dit is meer een mensending	1	1,4%
Typeer paarden niet als vrolijk, hoewel vreugde bokken	1	1,4%
Totaal	70	100%

Signalen van opwinding

De laatste emotie waarvan de trainers de signalen van gaven is de emotie opwinding. De genoemde signalen waar de paardentrainers naar kijken zijn terug te zien in tabel 76. Genoemde signalen van opwinding.

De meeste genoemd signalen die door de trainers zijn: de paarden zijn druk (34,3%), naar de staart kijken (30%), het orenspel (28,6%), het gedrag (28,6%), de ogen (25,7%) en de hoofd-hals-houding (21,4%). Eén van de trainers gaf een opmerking bij de signalen namelijk: "Opgewonden en gestrest liggen dicht bij elkaar. Als je op vreemd terrein komt, waar veel te zien is of als het belsignaal klinkt voor de cross."

Tabel 76. Genoemde signalen van opwinding

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Gedrag (onrustig, alert, opgelaten, vrolijk)	20	28,6%
Staart (hoog gedragen en slaan/zwiepen)	21	30%
Gedrag is makkelijk te sturen en beïnvloedbaar	1	1,4%
Hartslag	1	1,4%
Lichaamstaal	3	4,3%
Gezichtsuitdrukking	2	2,9%
Spierspanning	2	2,9%
Snuiven	7	10%
Ademhaling	1	1,4%
Benen	1	1,4%
Hoofd-hals-houding	15	21,4%
Orenspel	20	28,6%
Ogen	18	25,7%
Neus(gaten)	7	10%
Veel bewegen of druk doen	24	34,3%
Vocaliseren	3	4,3%
Lichaamshouding	5	7,1%
Skeet	1	1,4%
Overdreven enthousiast	3	4,3%
Overdreven reacties	2	2,9%
Ongedurig of opdringerig	3	4,3%
Mesten	3	4,3%
Briesen	4	5,7%
Rijdt gespannen	1	1,4%
Strakke rug	1	1,4%
Strakke bovenlijn	1	1,4%
Het gevoel dat het paard ervandoor gaat onder het zadel	1	1,4%

Opgewonden en gestrest liggen dicht bij elkaar. Als je op vreemd terrein komt, waar veel te zien is of als het belsignaal klinkt voor de cross.	1	1,4%
Spierspanning	5	7,1%
Iet wat stijve mond	1	1,4%
Nieuwsgierig naar omgeving	2	2,9%
Dansen	1	1,4%
Schudden	1	1,4%
Stampen	1	1,4%
Zichzelf groot maken	4	5,7%
Totaal	70	100%

Bijlage 14.2. Resultaten van de hondentrainers

Tijdens het onderzoek heeft er een inventarisatie plaatsgevonden waarbij de respondenten van de enquête verschillende emoties hebben beschreven en daarbij hebben aangegeven hoe ze zien wat de emotie van hun hond is tijdens de trainingen.

Resultaten enquête

Zoals eerder benoemd is er een enquête uitgevoerd waarbij er een inventarisatie heeft plaatsgevonden welke gedragssignalen hondentrainers zien tijdens de trainingen. Tijdens deze enquête hebben de hondentrainers dezelfde emoties beschreven als de paardentrainers. De trainers beschreven waar ze opletten bij de training en hoe ze een emotie herkennen. Bij een te snelle of verkeerde interpretatie van gedragingen kan het welzijn in gedrang komen. Daarnaast heeft een te algemeen beeld van een emotie ook invloed op het aflezen van honden, omdat trainers bepaalde gedragingen missen of de verkeerde emotie koppelen aan het gedrag. Dus verkeerd aflezen van emoties heeft een negatief effect op de hond.

Tijdens de enquête is er gebruik gemaakt van de vier kwadranten van het Valence-Arousal Circumplex, die terug te vinden is in hoofdstuk 1. Inleiding. Bij elk kwadrant zijn er twee emoties gevraagd te beschrijven, te zien in tabel 77. Overzicht van waar de emoties die werden gevraagd te beschrijven zich bevinden in het Valence-Arousal Circumplex. Verder is er de vraag gesteld aan de respondenten hoe ze stress herkennen bij hun hond.

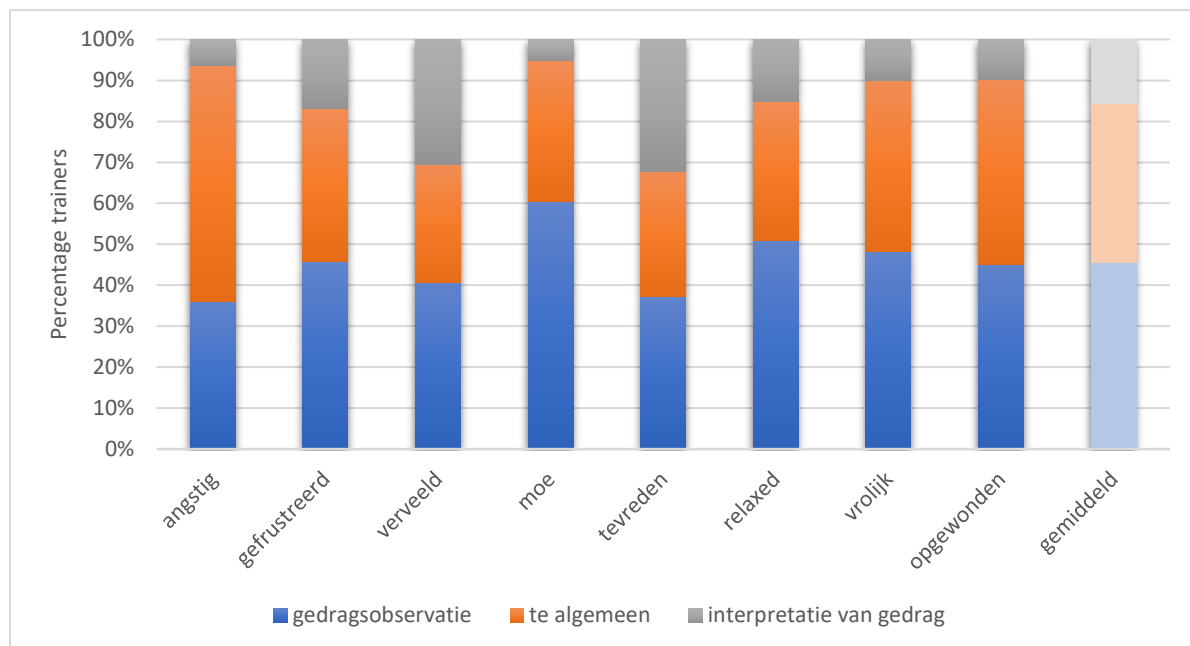
Tabel 77. Overzicht van waar de emoties die werden gevraagd te beschrijven zich bevinden in het Valence-Arousal Circumplex

Kwadrant	Gevraagde emoties	Valence	Arousal
Blij of opgewonden	Vrolijk, opgewonden	Positief	Positief
Kalm of tevreden	Tevreden, relaxed	Positief	Negatief
Verveeld of depressief	Verveeld, moe	Negatief	Negatief
Bang of boos	Angstig, gefrustreerd	Negatief	Positief

Als eerst is er gekeken hoe hondentrainers emoties vaststellen. Het bleek dat gemiddeld 48% van de respondenten emoties beschreven als een gedrag of gedragingen die te zien waren tijdens het trainen van honden. Verder gaf 30% van de respondenten een algemene beschrijving zonder heel specifieke gedragskenmerken te benoemen en 21% van de respondenten interpreteerde emoties door het waargenomen gedrag.

Naast het gemiddelde, is er per emotie gekeken hoe hondentrainers een emotie vaststelt, deze resultaten zijn terug te zien in figuur 36. Percentage trainers dat bij het beschrijven van een emotie van de hond een gedragsobservatie deed, een algemeen antwoord gaf of een interpretatie van het gedrag gaf. Er zijn grote verschillen te zien tussen gevraagde emoties.

De resultaten laten zien dat de trainers bij de emoties angstig, gefrustreerd, vrolijk en opgewonden vaker een gedragsobservatie uitvoeren om de emotie te herkennen, namelijk gemiddeld 60% van de tijd, dan bij de andere emoties. Bij de emoties verveeld, moe, tevreden en relaxed voeren maar 30% tot 40% van de trainers een gedragsobservatie uit om de emotie te herkennen.

Figuur 36. Percentage trainers dat bij het beschrijven van een emotie van de hond een gedragsobservatie deed, een algemeen antwoord gaf of een interpretatie van het gedrag gaf

De emoties met duidelijk, uitgeschreven gedragsobservaties, waren de emoties met een negatieve arousal, verveeld, tevreden, moe en relaxed. De emoties met een positieve arousal, angst, gefrustreerd, vrolijk en opgewonden, waren de emoties waarbij de hondentrainers eerder een interpretatie aan de getoonde gedragingen of een algemene beschrijving gaven. Daarnaast heeft de onderzoeker bekeken welke signalen er zijn genoemd bij de emoties: stress, angstig, gefrustreerd, verveeld, moe, tevreden, relaxed, vrolijk en opgewonden. Hierdoor krijgt de onderzoeker een beter beeld op welke gedragingen de trainers letten.

Signalen van stress

Tijdens de enquête hebben de hondentrainers de opdracht gekregen om aan te geven op welke stresssignalen de hondentrainers letten tijdens het trainen. Alle hondentrainers hebben een reactie gegeven met stresssignalen die ze gebruiken om te zien of een hond stress ervaart, deze stresssignalen zijn terug te vinden in tabel 78. Genoemde stresssignalen hondentrainers.

Uit de enquête is gebleken dat tongelen (43,4%), lichaamshouding (43,4%), hijgen (35,5%), wegdraaien met het lichaam of hoofd (26,3%) en de stand van de staart (25%) de meest genoemde stresssignalen zijn. Dit betekent dat de hondentrainers onder andere kijken naar lichaamshouding en gedragingen, maar het leervermogen is ook genoemd als stresssignaal. Wat opviel was dat er trainers waren die geen stresssignalen noemde, deze antwoorden zijn te herkennen aan de rode kleur in de tabel.

Tabel 78. Genoemde stresssignalen hondentrainers

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Tongelen	33	43,4%
Lichaamshouding (lager)	33	43,4%
Algemene stresssignalen of kalmeringssignalen	11	14,5%

Overspronggedrag	15	19,7%
Gapen	13	17,1%
Wegdraaien met het lichaam en wegstijgen	20	26,3%
Raar lopen of anders lopen dan normaal	4	5,3%
Wijken/ontwijken/vermijdingssignalen/contact vermijden	14	18,4%
Vluchten of weg willen	5	6,6%
Achteruitdeinzen	1	1,3%
Ik let goed op of de hond, hij begrijpt wat ik bedoel. Een klein beetje onzekerheid of frustratie kan tijdens training ontstaan, maar de hond moet wel succes hebben.	1	1,3%
Ogen (veel oogwit)	13	17,1%
Vocaliseren (hoge blaf, piepen, gillen)	10	13,2%
Weigeren (met lopen)	5	6,6%
Ademhaling, hoog in de borst (en/of strot) of niet willen ademen	4	5,3%
Gedruktheid	1	1,3%
Hijgen	27	35,5%
Opwinding	1	1,3%
Stand van de staart (laag)	19	25%
Stand van de oren	18	23,7%
Stand van de kop	4	5,3%
Bij mij enkel bij gebruik van y-tuigen	1	1,3%
Mondhoeken achteruit en rimpel in de lippen	4	5,3%
Gezichtsuitdrukking of mimiek	3	3,9%
Krabben	5	6,6%
Slikken	2	2,6%
Bek open tijdens speuren	1	1,3%
(bek) likken	11	14,5%
Slopen	1	1,3%
Schudden	14	18,4%
Lichaamstaal	2	2,6%
Kwijlen	3	3,9%
Gedrag	8	10,5%
Voorpoten heffen	6	7,9%
Pica	1	1,3%
Een sleeplijn aan een halsband geeft een constant trekkend gevoel. Sommige honden vinden dit niet fijn dus ik gebruik ook een tuig. Dit is te merken aan constant kijken naar de lijn, minder vloeiend bewegen en/of niet willen bewegen.	1	1,3%
Snuffelen	8	10,5%
Springen	2	2,6%
Als ze bijvoorbeeld het raakvlak niet raakt omdat ze niet uitkomt met de passen zal ik haar laten nakijken door een fysiotherapeut	1	1,3%
Wegduiken	1	1,3%
Happen (in riemen, halsbanden en tuigen)	5	6,6%
Poetsen of wrijven (muilkorf/gentle leader)	4	5,3%
Agressie of bijten	6	7,9%
Angstig zijn	4	5,3%
Kopschudden	1	1,3%
Onzekerheid	1	1,3%
Maar wat ik buiten de hondenschool en gedragsbegeleiding zie, is stress	1	1,3%
Trillen	5	6,6%
Verstijven	4	5,3%

Veel naar de geleider kijken tijdens het zoeken of speuren of een checklook	2	2,6%
Concentratie (hyperfocus of verlies van aandacht)	3	3,9%
Spierspanning	6	7,9%
Altijd in een context proberen te plaatsen en uitleg geven aan de baasjes	1	1,3%
Bek sluiten	1	1,3%
Omkijken	1	1,3%
Bewegen	1	1,3%
Treuzelen	1	1,3%
Alle dreigingssignalen die aan kunnen geven dat een prikkel te dichtbij is	1	1,3%
Klappertanden	1	1,3%
Druk gedrag of veel bewegen	6	7,9%
Gemoedtoestand	1	1,3%
Schachten	1	1,3%
Weglopen	5	6,6%
Staart najagen	1	1,3%
Engagement/motivatie	1	1,3%
Pijn	1	1,3%
Beloningen weigeren/voer gerichtheid	2	2,6%
Vacht	1	1,3%
Onrustig	1	1,3%
Bellenblazen	1	1,3%
Hoektanden laten zien	1	1,3%
Alle gedragingen die kunnen aangeven of een hond zich prettig of onprettig voelt in de situatie of hulpmiddel	1	1,3%
Hoe reageert de hond als het hulpmiddel erbij wordt gehaald	1	1,3%
Aan de lijn trekken	1	1,3%
Weigeren met spelen	1	1,3%
Leerbaarheid	1	1,3%
Of de hond opt-in of opt-out doet	1	1,3%
Totaal	76	100%

Signalen van angst

De tweede emotie die gevraagd is, is angst. De hondentrainers hebben de vraag gekregen hoe ze angst herkennen tijdens de training. De angstsignalen die de hondentrainers hebben aangegeven zijn terug te vinden in tabel 79. Genoemde angstsignalen. De vijf meest genoemde angstsignalen die de trainers hebben genoemd zijn: lichaamshouding (77,6%), beweging en houding van de staart (60,5%), het orenspel (57,9%), de ogen (26,3%) en wegstaren of wegdraaien (15,8%).

Bij de angstsignalen zijn gedragingen en lichaamshoudingen benoemd. Naast dat deze signalen zijn genoemd, zijn er ook fysiologische veranderingen aan het lichaam genoemd. Fysiologische veranderingen kan men denken aan ademhaling en hartslag.

Tabel 79. Genoemde angstsignalen hondentrainers

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Lichaamshouding (laag/naar achter gericht)	59	77,6%
Stresssignalen of kalmeringssignalen	10	13,2%
Staart (houding en beweging)	46	60,5%
Orenspel	44	57,9%
Vluchtgedrag	7	9,2%
Ontwijken	3	3,9%
Algemeen gedrag	10	13,2%

Steun zoeken	1	1,3%
Complete lichaamstaal	6	7,9%
Verstijven	3	3,9%
Ogen (veel oogwit en blik)	20	26,3%
Spanning van de lippen en mond(hoeken)	6	7,9%
Tongelen	4	5,3%
Gapen	1	1,3%
Vacht (borstelen/vachtverlies)	4	5,3%
Weglopen	1	1,3%
Spanningssignalen	2	2,6%
Spierspanning	5	6,6%
Overmatig bewegen of helemaal niet willen bewegen	2	2,6%
Vocaliseren (blaffen, piepen en grommen)	6	7,9%
Wegkijken/wegdraaien/weg bewegen/terug deinzen/vermijden	12	15,8%
Trillen	2	2,6%
Hoofdhouding	1	1,3%
Ademhaling	2	2,6%
Agressie	1	1,3%
Gesloten bek	1	1,3%
Tanden laten zien	2	2,6%
Neus	1	1,3%
Gezichtsuitdrukking, mimiek of expressie hoofd	3	3,9%
Hijgen	1	1,3%
(bek)likken	2	2,6%
Aankijken	1	1,3%
Anaalklieren willen bedekken	1	1,3%
Ineengedoken lopen of liggen	2	2,6%
Fysiologische veranderingen (zweten, hartslag en ademhaling)	1	1,3%
Gedrukt	1	1,3%
Achterpoten ingetrokken	2	2,6%
Totaal	76	100%

Signalen van frustratie

De derde emotie, die gevraagd is door de onderzoeker, is frustratie. De trainers gaven verschillende signalen van frustratie, deze signalen zijn terug te lezen in tabel 80. Genoemde signalen van frustratie door hondentrainers

Uit de enquête is gebleken dat vocaliseren (48,7%), lichaamshouding (19,7%), bijten of agressie (19,7%), stresssignalen (17,1%) en gek doen of onrustig zijn (13,2%) de meest genoemde signalen van frustratie zijn. Dit betekent dat de hondentrainers onder andere naar de lichaamshouding en gedragingen kijken en naar het geluid luisteren als het om frustratie gaat.

Naast dat de trainers de signalen van frustratie hebben gegeven, gaf één trainer een opmerking over frustratie. Deze opmerking is in het rood terug te vinden in tabel 80. De trainer gaf aan dat frustratie in een bepaalde context ontstaat en dat iedere hond anders reageert. Een andere trainer heeft aangegeven dat het soms moeilijk is om angst te herkennen, deze opmerking is ook in het rood terug te vinden in tabel 80.

Tabel 80. Genoemde signalen van frustratie door hondentrainers

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Lichaamshouding	15	19,7%

Stresssignalen	13	17,1%
Overspronggedrag	4	5,3%
Gedrag	2	2,6%
Stereotype gedragingen	2	2,6%
Uitvalgedrag of agressie	1	1,3%
Ander gedrag vertonen dan gevraagd	2	2,6%
Tongelen	3	3,9%
IJsberen	2	2,6%
Tollen	1	1,3%
Vocaliseren (blaffen en piepen)	37	48,7%
Weigeren/stoppen/verzetten/afhaken/vermijden	3	3,9%
Snelle bewegingen	4	5,3%
Stimmen	1	1,3%
Schudden	2	2,6%
Naar voren stappen en weer terug stappen	1	1,3%
Overmatig oogcontact	1	1,3%
Verstijven of verstarren	1	1,3%
Contact vermijden	1	1,3%
Wegdraaien/wegkijken/weglopen	4	5,3%
Uitschakelen	1	1,3%
Bijten (in riemen)	15	19,7%
Rollen	1	1,3%
Gek doen of onrustig of druk zijn	10	13,2%
Andere dingen doen dan dat er gevraagd is	1	1,3%
Manier van aankijken	1	1,3%
(onrustige) staart	4	5,3%
Pushen	1	1,3%
Stand van de oren	5	6,6%
In de context vaak te zien als de leerstappen te groot zijn gemaakt: sommige honden slaan dicht en andere worden erg druk, happerig en over het algemeen verliezen van focus	1	1,3%
Gapen	3	3,9%
Shapen	1	1,3%
Krabben	4	5,3%
Graven	1	1,3%
Springen	3	3,9%
Hijgen	3	3,9%
Lichaamstaal	4	5,3%
Lichaamsspanning	2	2,6%
Opwinding	3	3,9%
Hard aannemen van voer	1	1,3%
Ogen	7	9,2%
Dicht slaan	1	1,3%
Trekken aan de lijn of ergens naar toe willen	3	3,9%
Slaan met de poot	1	1,3%
Reageert slecht op bekende commando's	1	1,3%
Herstelt slecht	1	1,3%
Gezichtsuitdrukking of mimiek	4	5,3%
Ongeduldig	1	1,3%
Afreageren op hulp- en trainingsmiddelen	2	2,6%

Fysiologische veranderingen (hartslag, ademhaling en zweten)	1	1,3%
Ademhaling	3	3,9%
Soms moeilijk te interpreteren	1	1,3%
Totaal	76	100%

Signalen van verveling

De volgende emotie die gevraagd is aan de hondentrainers is verveling. De hondentrainers hebben de vraag gekregen hoe ze een verveelde hond herkennen. De signalen die hondentrainers hebben gegeven zijn terug te lezen in tabel 81. Genoemde signalen van verveling door hondentrainers.

De meest genoemde signalen van verveling die de hondentrainers hebben gegeven zijn: sloopgedrag en bijten (19,7%), gedrag (18,4%), vocaliseren (17,1%), rusteloosheid of onrust (13,2%) en aandacht vragend gedrag (9,2%). De hondentrainers hebben gedragingen, lichaamshouding en geluiden genoemd om de emotie verveling te herkennen.

Verder heeft één trainer aangegeven dat hij of zij naar alles kijkt, wat alles betekent heeft de trainer niet uitgelegd. Een andere trainer gaf aan dat verveling context gebonden is. Verder gaven drie trainers aan dat ze bij verveling geen signalen konden beschrijven of noemen. Deze resultaten zijn in het rood aangegeven in tabel 81.

Tabel 81. Genoemde signalen van verveling door hondentrainers

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Frustratie	1	1,3%
Aandacht vragend gedrag	7	9,2%
Neerslachtig	1	1,3%
Hyperactief of overactief	3	3,9%
Overgewicht	1	1,3%
Probleemgedrag of zelf-schade	4	5,3%
Vocaliseren (piepen/blaffen)	13	17,1%
Ijsberen	1	1,3%
Gedrag	14	18,4%
Sloopgedrag, kauwen, bijten of happen	15	19,7%
Ogen	3	3,9%
Gapen	7	9,2%
Ze lopen te zoeken naar iets wat ze kunnen doen	4	5,3%
Rusteloos of onrustig	10	13,2%
Rondlopen	2	2,6%
Uitdagen	1	1,3%
Sloom, futloos of passief zijn	5	6,6%
Commando langzaam uitvoeren	1	1,3%
Overschot aan energie	1	1,3%
Desinteresse	4	5,3%
Staart (houding)	2	2,6%
Slechte concentratie	5	6,6%
Snuffelen	1	1,3%
Depressie	1	1,3%
Teruggetrokken	1	1,3%
Oefeningen of trainingen weigeren	1	1,3%
Vervelend doen	6	7,9%
Gehele lichaamstaal	5	6,6%
Disengagement/slechte motivatie	1	1,3%

Ademhaling	2	2,6%
Weglopen	1	1,3%
Uitschakelen	1	1,3%
Graven	2	2,6%
Stresssignalen	2	2,6%
De activiteit van de hond	2	2,6%
Lichaamshouding	6	7,9%
Traag lopen	1	1,3%
Wegkijken	2	2,6%
Zuchten	2	2,6%
Liggen	2	2,6%
Oren	2	2,6%
Gezichtsuitdrukking of mimiek	1	1,3%
Stil zijn	1	1,3%
Weinig contact	1	1,3%
Kop plat op de grond	1	1,3%
Uitdrukking	1	1,3%
Moeilijk uit te leggen/te interpreteren	3	3,9%
Alles is context gebonden	1	1,3%
Alles	1	1,3%
Totaal	76	100%

Signalen van vermoeidheid

Tijdens de enquête hebben de hondentrainers de vraag gekregen hoe ze honden herkennen die vermoeid of moe zijn. De hondentrainers hebben verschillende signalen genoemd waar ze op letten, deze signalen zijn terug te lezen in tabel 82. Genoemde signalen van vermoeidheid door hondentrainers.

De meest genoemde signalen van vermoeidheid zijn: de ogen (60,5%), het gedrag (40,8%), liggen (17,1%), hijgen (17,1%) en de gezichtsuitdrukking of mimiek van de hond (14,5%). Eén van de trainers gaf aan dat de signalen afhankelijk is van de hond en dat iedere hond anders is. Daarnaast heeft een trainer aangegeven dat het afhankelijk is van de situatie. Deze opmerking is in het rood aangegeven in tabel 82.

Tabel 82. Genoemde signalen van vermoeidheid door hondentrainers

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Gezichtsuitdrukking/mimiek/spieren in het gezicht/rimpels op het hoofd	11	14,5%
Stand van het hoofd	2	2,6%
Ogen (klein, rood, dichtvallend, wallen, hangend) of blik	46	60,5%
(hangende) oren	4	5,3%
Gedrag (druk bij jonge honden/afwijkend/overprikkeld/loom/rustig/lusteloos)	31	40,8%
Overspronggedrag	1	1,3%
(vervelend of bijt) gedrag	5	6,6%
Vermijdingsgedrag	1	1,3%
Liggen	13	17,1%
Hijgen	13	17,1%
Veel slapen	5	6,6%
Trage bewegingen en algemeen trager	9	11,8%
Fysiek gestel	1	1,3%
Gapen	4	5,3%
Bij iedere hond anders	1	1,3%

Houding en beweging van de staart	3	3,9%
Meer snuffelen	2	2,6%
Trage reactie	2	2,6%
Verminderde concentratie	5	6,6%
Weigeren of verzet (tegen oefeningen)	2	2,6%
Wegdraaien van het lichaam of hoofd	1	1,3%
Veel zitten	2	2,6%
Houding (laag)	10	13,2%
Activiteit en heen en weer lopen	3	3,9%
Slechte coördinatie	3	3,9%
Oefeningen minder goed of snel uitvoeren/fouten maken in het algemeen/leervermogen zakt weg	4	5,3%
Stresssignalen	3	3,9%
Minder energie	1	1,3%
Slopen	1	1,3%
Tong uit de mond	2	2,6%
Complete lichaamstaal	4	5,3%
Neus	1	1,3%
Mond	2	2,6%
Ademhaling (buik)	4	5,3%
Prikkelbaar	1	1,3%
Afhaken	1	1,3%
Desinteresse	1	1,3%
Knikkebollen	1	1,3%
Sommige gaan in de overdrive; alles geeft een reactie, kunnen geen rust pakken	1	1,3%
Maar vaak meer informatie nodig van de eigenaar.	1	1,3%
Afhankelijk van situatie	1	1,3%
Vermoeide uitstraling	1	1,3%
Rug soms wat weggezakt	1	1,3%
Kan je slechter zien, maar: mentaal moe	1	1,3%
Dromerig staan	1	1,3%
Schudden	1	1,3%
Drive	1	1,3%
Vocaliseren (blaffen)	1	1,3%
Niet meer aanspreekbaar	1	1,3%
Open bek	1	1,3%
Slepende gangwerk	1	1,3%
Verstappen	1	1,3%
Visagie van de hond	1	1,3%
Snelheid van denken in verhouding tot anders	1	1,3%
Kennis over die dag	1	1,3%
Totaal	76	100%

Signalen van tevredenheid

De volgende emotie waar de hondentrainers de signalen van hebben gegeven is tevredenheid. De signalen zijn terug te lezen in tabel 83. Genoemde signalen van tevredenheid door hondentrainers. De meest genoemde signalen waren: lichaamshouding (28,9%), houding en beweging van de staart (27,6%), de ogen en blik (22,4%) mimiek of gezichtsuitdrukking (21,1%) en ontspannen bespiering (17,1%).

Eén van de trainers gaf aan dat de emotie tevredenheid een menselijke emotie is en daardoor zou deze emotie niet goed objectief te interpreteren zijn. Verder geven twee trainers aan dat ze het lastig vinden om een antwoord te geven en daarom hebben ze geen antwoord gegeven. Een andere trainer gaf aan dat tevredenheid afhankelijk is van de situatie. Deze opmerkingen zijn in het rood terug te vinden in tabel 83.

Tabel 83. Genoemde signalen van tevredenheid door hondentrainers

Signalen	Aantal keer benoemd	%
(Ontspannen, open, dichtgeknepen, zacht) ogen en blik	17	22,4%
Lichaamstaal	5	6,6%
(lichaams)houding (open, neutraal, ontspannen)	22	28,9%
Staart houding en beweging (brede, ontspannen kwispel)	21	27,6%
Gedrag	12	15,8%
Gedrag sterk afhankelijk van de context	1	1,3%
Rollen	2	2,6%
Ontspannen en languit liggen	7	9,2%
(ontspanning) mimiek of gezichtsuitdrukking	16	21,1%
In flow bewegen	1	1,3%
Bij je zitten	2	2,6%
Normale ademhaling	3	3,9%
Ontspannen bespiering of lichaam	13	17,1%
Aandacht voor de baas/aankijken/interactie	3	3,9%
Rustige uitstraling	6	7,9%
Energiek	1	1,3%
Opgewonden	1	1,3%
Speelgedrag	1	1,3%
Aandacht zoeken	1	1,3%
Dit is erg menselijk en niet goed objectief te interpreteren	1	1,3%
Ontspannen mond en lippen	7	9,2%
(stand) oren	3	3,9%
Rust in de roedel	1	1,3%
Neus	1	1,3%
Alert of oplettend zonder overmatig opwindend	1	1,3%
Gemotiveerd/engaged	1	1,3%
Spelboog	1	1,3%
Slaapt goed	1	1,3%
Uiting van de hond	1	1,3%
Dit is lastig	2	2,6%
Lekker los in zijn vel	1	1,3%
Weinig tot geen stresssignalen	2	2,6%
Bek gesloten	1	1,3%
Afhankelijk van situatie	1	1,3%
Knorren	1	1,3%
Plezierig lijkend in omgeving en alert, vrolijk en blij zijn	2	2,6%
Rust kunnen nemen en heerlijk languit slapen	1	1,3%
Totaal	76	100%

Signalen van relaxed en ontspanning

De volgende emotie waar de hondentrainers de signalen van hebben gegeven is relaxed of ontspanning. De emoties zijn terug te lezen in tabel 84. Genoemde signalen van ontspanning door

hondentrainers. De meest genoemde signalen waren: lichaamshouding (43,4%), ontspannen bespiering (26,3%), houding en beweging van de staart (21,1%), de ogen en blik (21,1%) en het gedrag (19,7%). Twee trainers gaven aan dat ze naar alles kijken, wat alles betekent hebben ze niet uitgelegd en een andere trainer gaf aan dat het hond specifiek is welke signalen de hond laat zien. Deze opmerkingen zijn in het rood terug te vinden in tabel 84.

Tabel 84. Genoemde signalen van ontspanning door hondentrainers

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Houding (ontspannen/neutraal/rustig)	33	43,4%
Staart (houding en rustige kwispel)	16	21,1%
Gedrag (ontspannen en natuurlijk)	15	19,7%
Gedrag van de roedel	1	1,3%
Geen stresssignalen	1	1,3%
Ogen en blik	16	21,1%
Gezichtsuitdrukking of mimiek	7	9,2%
Rustige bewegingen	2	2,6%
Ontspannen spierspanning	20	26,3%
Hond voelt zich vrij om eigen keuzes te maken	1	1,3%
Slapen/dutjes/snoezen in zijligging of in de mand (goed)	9	11,8%
Oren	10	13,2%
Ontspannen mond en lippen	8	10,5%
Vrij van stresssignalen of weinig stresssignalen	3	3,9%
De hond weet zelf zijn rust te vinden, ondanks wat er in de omgeving gebeurt	1	1,3%
Liggen	9	11,8%
Manier van doen	1	1,3%
Lichaamstaal	4	5,3%
Ademhaling	4	5,3%
Ontspannen huid	2	2,6%
Zelfbewust in de omgeving	1	1,3%
Speelgedrag	1	1,3%
Rollen	2	2,6%
Alles	2	2,6%
Relaxed rondlopen	1	1,3%
Zijn kalm in de reacties op prikkels	1	1,3%
Individuele hond specifiek	1	1,3%
Staan	1	1,3%
Zitten	1	1,3%
Diepe zucht	1	1,3%
Interactie	1	1,3%
Zelfverzorging	1	1,3%
Rustig rondkijken	1	1,3%
Uitdrukking	1	1,3%
Totaal	76	100%

Signalen van vrolijkheid

De volgende emotie waar de hondentrainers de signalen van hebben gegeven is vrolijkheid. De signalen zijn terug te lezen in tabel 85. Genoemde signalen van vrolijkheid door hondentrainers. De meest genoemde signalen waren: houding en beweging van de staart (56,6%), lichaamshouding (30,3%), de oren (21,1%), de ogen en blik (14,5%) en spelgedrag (14,5%).

Twee trainers hebben een opmerking gegeven in plaats van een signaal. Eén van de trainers gaf aan dat vrolijk een menselijke emotie is. De andere trainer gaf aan dat de signalen afhankelijk zijn van de situatie. Verder hebben twee trainers aangegeven dat ze naar alles kijken, wat alles betekent is niet uitgelegd. Deze opmerking staan met rode letters aangegeven in tabel 85.

Tabel 85. Genoemde signalen van vrolijkheid door hondentrainers

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Ogen en blik (zacht)	11	14,5%
Oren (wiebeloren/naar voren)	16	21,1%
(lichaam)houding (open/vriendelijk/hoger/levendig/ontspannen)	23	30,3%
Gedrag	11	14,5%
Staart (brede kwispel en houding)	43	56,6%
Contact met geleider of heeft aandacht voor de geleider of aandacht zoeken	5	6,6%
(gematigd) opgewonden	2	2,6%
Springen	7	9,2%
Rennen	2	2,6%
Spelgedrag/spelen	11	14,5%
Gezichtsuitdrukking of mimiek	9	11,8%
Beweging (flow/soepel/losse)	5	6,6%
Alertheid	1	1,3%
Nieuwsgierig	1	1,3%
Ontspannen bespiering	7	9,2%
Snel aanwijzingen opvolgen	1	1,3%
Soms wat happening	1	1,3%
Vocaliseren (blaffen)	4	5,3%
Ook vrolijk is een erg menselijke benoeming	1	1,3%
Mond, lippen en tong (spierspanning/lachen)	7	9,2%
Bewegelijk lichaam (ontspannen)	4	5,3%
Complete lichaamstaal	3	3,9%
Achterhand	1	1,3%
Energielevel (actief)	2	2,6%
Zin in activiteiten of wil graag werken met eigenaar	2	2,6%
Huppelen	1	1,3%
Vriendelijke opwinding	2	2,6%
Enthousiaste	1	1,3%
Alles	2	2,6%
Lopen, maar niet gespannen; op en neer lopen of rondjes lopen	1	1,3%
Afhankelijk van situatie	1	1,3%
Houding van het hoofd	1	1,3%
Opgetogen reageren	1	1,3%
Emotie blij	2	2,6%
Hals of kop hoog	2	2,6%
Pufjes bij de ademhaling/ademhaling in het algemeen	2	2,6%
Opgewekt	1	1,3%
Slapen of dutjes	1	1,3%
Zijligging	1	1,3%

Signalen van opwinding

De laatste emotie waarvan de trainers de signalen van gaven is de emotie opwinding. De genoemde signalen zijn terug te lezen in tabel 86. Signalen van opwinding genoemd door hondentrainers. De

meest genoemde signalen zijn: de lichaamshouding (40,8%), het gedrag (35,5%), vocalisatie (32,9%), de beweging en houding van de staart (30,3%) en de hoeveelheid snelle, drukke, korte bewegingen die de hond maakt (17,1%).

Er zijn twee trainers die een opmerking hebben achtergelaten, naast signalen. De eerste opmerking is dat trainers naar het totale plaatje moet kijken, omdat een opgewonden hond eruit kan zien als een gefrustreerde hond, maar ook als een vrolijke hond. De tweede opmerking is dat signalen van opwinding per hond verschilt. Verder is er één trainer die aan heeft gegeven dat hij of zijn naar alles kijkt, wat alles betekent is niet uitgelegd. Deze opmerkingen zijn in het rood aangegeven in tabel 86.

Tabel 86. Signalen van opwinding genoemd door hondentrainers

Signalen	Aantal keer benoemd	%
Heen en weer drementelen of rondjes lopen	2	2,6%
Springen	9	11,8%
Vocalisatie (blaffen/piepen)	25	32,9%
Gedrag (druk/onrustig)	27	35,5%
Druk, in bewegen en snelle, korte bewegingen of beweeglijk	13	17,1%
Lichaamstaal	6	7,9%
lichaamshouding (hoog)	31	40,8%
Staart (houding hoog/beweging/snelle kwispel)	23	30,3%
Rijgedrag	1	1,3%
Vacht (borstelen)	4	5,3%
Ogen en blik (grote ogen/alert)	9	11,8%
Stresssignalen	5	6,6%
Gespannen of strakke spieren	8	10,5%
Happen	1	1,3%
Constant gefocust	1	1,3%
Van de hak op de tak springen	1	1,3%
Oren (hoog en gespitst)	7	9,2%
Ontspannen lichaam	1	1,3%
Hijgen	7	9,2%
Hangt af van de hond	1	1,3%
Ademhaling (versneld)	4	5,3%
Overactief of hoog in energie	3	3,9%
Opwinding/arousal	1	1,3%
Zoals bij veel vorige antwoorden is het totale plaatje; de opgewonden hond kan eruitzien als een gefrustreerde hond, maar ook als een vrolijke hond	1	1,3%
Rondjes draaien	1	1,3%
Alert	2	2,6%
Alles	1	1,3%
Hond hoort niet wat er gevraagd is/contact maken is lastig	2	2,6%
Gezichtsuitdrukking, mimiek en expressie van het hoofd	4	5,3%
Coping mechanismen treden in werking	1	1,3%
Rijden, maar kan ook seksueel zijn	1	1,3%
Blij of enthousiast	2	2,6%
Niezen	1	1,3%
Spanning bij de mond	1	1,3%
Trillingen	1	1,3%
Hoofd houding	1	1,3%
Totaal	76	100%

